Madhchankaracharya
Shankar vijaya (chapter 1-16)
शंकर विजय (सर्ग 1-16)
Sanskrit
Printed on paper
1807 Saka
Folio: 246 (2751 sloka) various pages
13.5"x6.5"
Complete (very bad condition)

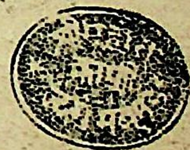
ॐ श्री शांति रसभवनसार

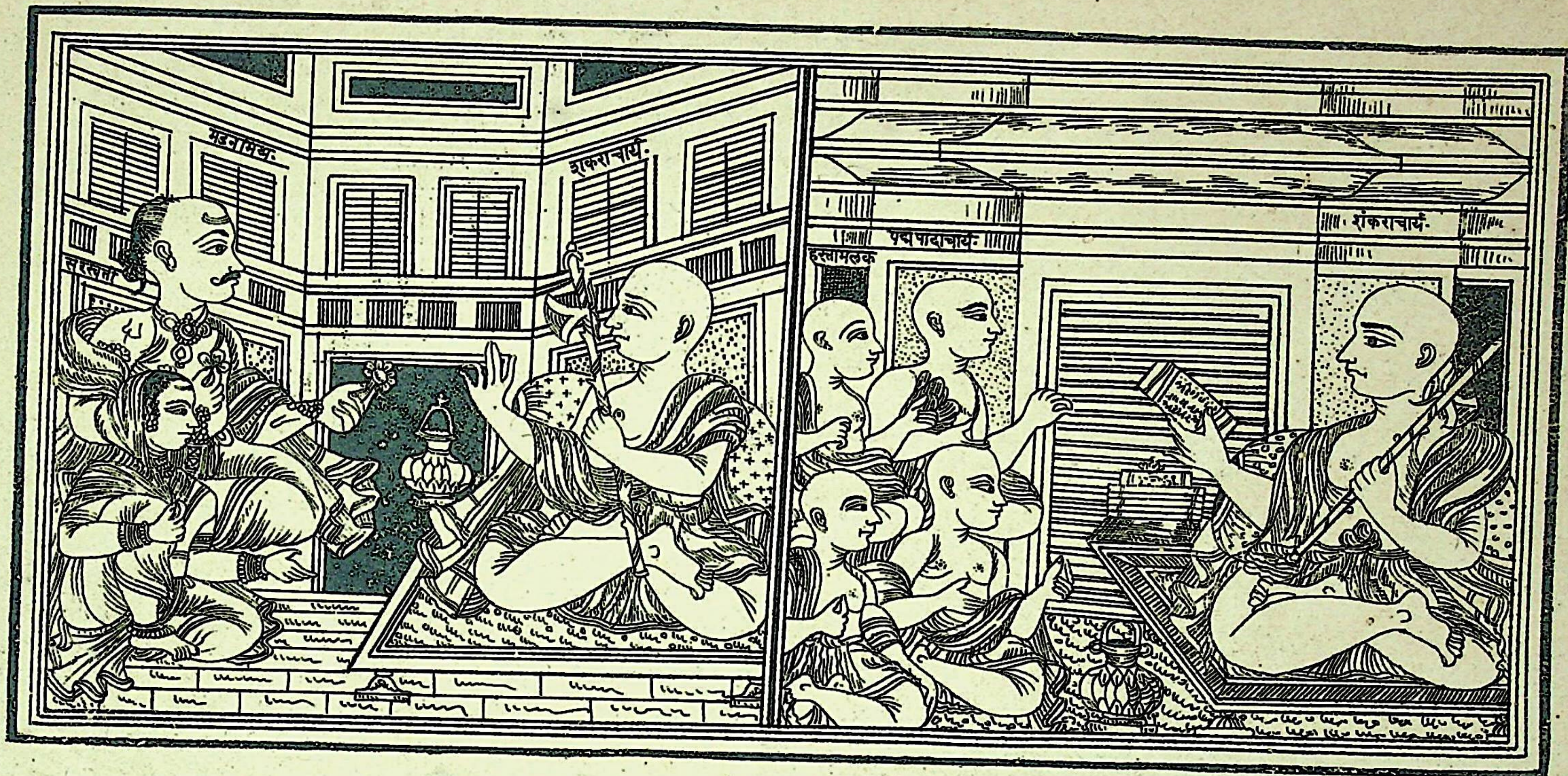

॥ अथ श्रीशंकरविजयप्रारंभः ॥

मडनमिश्रः
शंकराचार्यः
सरस्वती
हस्तामलक
पद्मपादाचार्यः
शंकराचार्यः

श्रीगणेशायनमः ॥श्रीमद्विष्णुमजाभिवन्द्यचरणंगोपादिकाराधितंवन्देपूर्णसितांशुसौम्यवदनंसंसारतापापहम्॥सत्यंज्ञानमनन्तमाद्यविधुरंगोभा
रसंहारकंसर्वात्मानमपास्तसर्वममलंविश्वेश्वरंशंकरम् ॥ १ ॥ नुमःश्रीबालगोपालतीर्थान्व्यासमुखान्मुनीन् ॥ विघ्नहर्तॄन्गणेशादीन्पण्डितांश्च
विमत्सरान् ॥ २ ॥ व्याख्यानरहितस्यास्यव्याख्यानंडिंडिमाभिधम् ॥ क्रियतेस्वीयबोधायप्रमादःक्षम्यतांबुधैः ॥ ३ ॥ निखिलानर्थनिवृत्तिपु
र्वकपरमानन्दाविर्भावलक्षणपरमपुरुषार्थानन्यसाधनाद्वैतज्ञानविजयपर्यवसन्नंश्रीमच्छंकराचार्यविजयमाविष्कर्तुंग्रन्थमारभमाणः श्रीमान्मा
धवाचार्यस्तस्यनिर्विघ्नपरिसमाप्त्यादिसिद्धयेऽविगीतशिष्टाचारानुमितश्रुतिप्रमितकर्तव्यताकंविषयप्रयोजनसूचकंमंगलमाचरन् चिकीर्षितंप्रति
जानीते ॥ प्रणम्येति ॥ परमात्मानंपरमेश्वरंप्रणम्यप्राचीनशंकरजयेसारः मयामाधवेनसंगृह्यते संग्रहत्वेनास्फुटत्वमाशंक्याह स्फुटंयथास्या
त्तथेति परमात्मानंविशिनष्टि श्रीविद्यातीर्थरूपिणं ॥ अनेनस्वगुरोः श्रीविद्यातीर्थस्येश्वरावतारत्वंततएवसर्वज्ञत्वंचसूचितम् अन्येषामपिपर
मात्मनिस्वगुरौचतुल्यभक्त्यैवनिःश्रेयसप्राप्तिरित्यपिध्वनितम् तथाचश्रुतिः यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशन्तेम
हात्मनइति ॥ यद्वा परंपरमेश्वरंसर्वात्मानंशिवंप्रणम्येत्यर्थः तंविशिनष्टि श्रीविद्यातीर्थरूपिणम् तार्किकादिकल्पितैःकुतर्कैर्मलिनीकृतायाविद्या

श्रीगणेशायनमः ॥ प्रणम्यपरमात्मानंश्रीविद्यातीर्थरूपिणं ॥ प्राचीनशंकरजयेसारःसंगृह्यतेस्फुटम् ॥ १ ॥

याःसरस्वत्यास्तन्मलापकरणेनशोधकत्वात्तविद्यातीर्थः श्रियाब्रह्मविद्यात्मिकयायुक्तःश्रीविद्यातीर्थोभगवान्भाष्यकारःतद्रूपिणं तथाचोक्तंसंक्षे
पशारीरकाचार्यैः ॥ वक्त्रारमासाद्ययमेवनित्यासरस्वतीस्वार्थसमन्विताऽऽसीत् निरस्तदुस्तर्ककलंकपंकानमामितंशंकरमार्चितांघ्रिमिति शिवाव
तारत्वंभगवतोभाष्यकारस्याशिवपुराणादेरवगन्तव्यम् तथाचोक्तंशिवपुराणे व्याकुर्वन्व्याससूत्रार्थंश्रुतेरर्थंयथोचिवान् श्रुतेन्र्याय्यःसएवार्थःशंक
रःसवितानन ॥यद्वा॥ आत्मानंप्रत्यगभिन्नंपरंपरमेश्वरंश्रीर्मायाविद्याशब्देनपरापरविदेतत्प्राप्त्यैमोक्षेदेवलोकेचगृह्येतेतीर्थशब्देनतीर्थंशास्त्राध्वर
क्षेत्रपात्रोपाध्यायमन्त्रिषुअवतारर्षिजुष्टाम्भःस्त्रीरजस्सुचविश्रुतामितिविश्वोक्तानिशास्त्रादीनिगृह्यन्ते तद्रूपिणंसर्वात्मकमित्यर्थःसर्वंखल्विदंब्रह्म
एकमेवाद्वितीयमित्यादिश्रुतेः तथाच श्रीमच्छंकरजयानिरूपणेनतदुक्तस्यब्रह्मात्मभावस्यैवजयइतिसएवाज्ञातःसन्विषमोज्ञातः सन्प्रयोज नंआ
चार्यविजयज्ञानंत्ववान्तरप्रयोजनमितिपरमेत्यादिनासूचितम् अत्रानेकार्थशब्दन्यासात्श्लेषालंकारस्तदुक्तम् नानार्थसंश्रयःश्लेषइति देवत वाच

काःशब्दायेचभद्रादिवाचकाः तेसर्वेचननिन्द्याःस्युर्लिपितोगणतोऽपिचेत्युक्तत्वाज्जगणादिप्रयोगोनदोषावहइतिमन्तव्यम् ॥ १ ॥ ननुप्राचीनशंकर
जयउदाहृतानांशांकरवाक्यानांसारस्त्वदीयेसंग्रहेकथमवलोकनीयस्तवसंग्रहस्याल्पत्वादितिचेत्तत्राह यद्वदिति यद्वद्घटानांकुम्भानामिभशिर
सांवाअद्रिशृंगाणांवापटलःसमुदायोविशालोविस्तृतोऽल्पेपिदर्पणेविलोक्यते किलेतिप्रसिद्धम् तद्वदस्मिन्बुद्धिस्थेमदीयेलघुसंग्रहेशांकरवाक्या
नांसारउद्वीक्ष्यतांसम्यगवलोक्यतां उपमालंकारः साधर्म्यमुपमाभेदइत्युक्तेः इन्द्रोपेन्द्रवज्रामिश्रणादुपजातिवृत्तं अनन्तरोदीरितलक्ष्मभाजौपादौ-
यदीयावुपजातयस्ताइतिलक्षणात् ॥ २ ॥ प्राचीनशंकरजयस्यवैयर्थ्यमाशंक्याह यथेति यथातिरुच्येऽत्यन्तमभिलाषविषयेमधुरेरुच्युत्पादाय

यद्वद्घटानांपटलोविशालोविलोक्यतेऽल्पेकिलदर्पणेऽपि॥तद्वन्मदीयेलघुसंग्रहेऽस्मिन्नुद्वीक्ष्यतांशांकरवाक्यसारः
॥ २ ॥ यथातिरुच्येमधुरेऽपिरुच्युत्पादायरुच्यान्तरयोजनार्हा ॥ तथेष्यतांप्राक्कविहृद्यपद्येष्वेषापिमत्पद्यानि
वेशभंगी ॥ ३ ॥ स्तुतोऽपिसम्य[illegible]विभिःपुराणैःकृत्यापिनस्तष्यतभाष्यकारः ॥ क्षीराब्धिवासीसरसीरुहा
क्षःक्षीरंपुनःकिंचकमेनगोष्ठे ॥ ४ ॥

रुच्यांतरस्यसलवणस्ययजनार्हायोग्या तथ[illegible]स्पद्यनिवेशभंगी मदीयानांपद्यानांनिवेशस्यविन्यासस्यभंगीरीतिरपि प्राचःकवेःहृद्येषुमनो
ज्ञेषुपद्येषुरुच्युत्पादायइष्यतामित्यर्थः ॥ ३ [illegible]द्यपिपुराणैःप्राचीनैःकविभिःसम्यक्स्तुतस्तथापिनोऽस्माकंकृत्याभाष्यकारस्तुष्यतु अभ्यर्थ
नायांलोट्बहुवचनंवाङ्मनःकायाभिप्रायेण [illegible]यातवकृत्याकथंतस्यतुष्टिरित्याशंक्याप्तकामस्यपेरमश्वरस्यभक्त्यांकृतेनस्वेल्पेनाप्यधिकाद
धिकतरातुष्टिरित्याह क्षीराब्धिवासीति क्षी[illegible]रसमुद्रंवस्तुंशीलमस्यास्तीतितथा कमलसदृशेऽक्षिणीनेत्रेयस्यससरसीरुहाक्षोभगवान्विष्णु
र्गोष्ठेव्रजेप्रेमभराक्रांताभिर्गोपीभिर्दीयमान[illegible]कपुनर्नंचकमेऽपितुकामितवानित्यर्थः व्रजस्त्वाह्वो कुलंगोष्ठमितिवैजयन्ती अत्रस्तुतिक्षीरयो
र्बिम्बप्रतिबिम्बभावात्दृष्टान्तालंकारः दृ[illegible]तेषांसर्वेषांप्रतिबिम्बनमितत्युक्तेः ॥ ४ ॥

तस्माच्छिवंसुखंकरोतितिशीवंकरः अतएवसुशंकरइत्याभिधासंज्ञायस्य शिवशंकरश्चासासुशंकराभिधश्चसचासौजगतांगुरुश्च तस्यशिवंकरसुशंकरस्यजगद्गुरोर्भगवतोभाष्यकारस्यप्रायशोयशोत्हृदयशोधकंकलयितुंअनुसन्धातुंकथयितुंवासमीहामहे सम्पूर्वकस्यचेष्टार्थकस्यईहधातोर्लटिरूपं सम्यक्चेष्टांप्रयत्नंकुर्मः क्वचिदन्ययशसोऽपिकथनात्प्रायशइत्युक्तम् तंविशिनष्टि पयोब्धेःक्षीरसमुद्रस्यविवरीभ्यःसूक्ष्मच्छिद्रेभ्यः

पयोब्धिविवरीसुनिःसृतसुधाझरीमाधुरीधुरीणभणिताधरीकृतफणाधराधीशितुः ॥
शिवंकरसुशंकराभिधजगद्गुरोःप्रायशोयशोत्हृदयशोधकंकलयितुंसमीहामहे ॥ ५ ॥

सुनिःसृतायाःसुधायाअमृतस्यझरीणांसूक्ष्मप्रवाहाणांमाधुरीमधुरतातस्याःसकाशात्धुरीणंश्रेष्ठमतिमधुरंयत्भणितंभाषितंतेनाधरीकृतःफणाधराणांसर्पाणामधीशितानियन्ताशेषोयेनतस्य अत्ररेफस्यासकृदावृत्त्यावृत्त्यनुप्रासःशब्दालंकारःएकस्याप्यसकृत्परइत्युक्तेःपृथ्वीवृत्तम् जसौजसयलावसुग्रहयतिश्चपृथ्वीगुरुरितिलक्षणात् ॥ ५ ॥

शंकरगुणानुवर्णनेस्वस्यानर्हतामाशंक्यपरिहरति क्वेति सदेवसोम्येदमग्रआसीदेकमेवाद्वितीयमित्यादिश्रुत्युक्तसदद्वितीयस्यबोधकत्वात्सद्गुरु सतांवागुरुः शंकरश्चासौसद्गुरुश्चतस्यगुणानांगणाःसमूहाः दिग्जालस्यकूलंरोधंकषन्तिघन्तीतिदिग्जालकूलंकषाः सर्वकूलेत्यादिनाखश् अरु र्द्विषदजन्तस्येतिमुम् दिग्जालमुल्लंघ्यगताइत्यर्थः कालेनवसन्तादिकालेनोन्मीलितानांप्रफुल्लितानां मालतीत्युपलक्षणं मालत्यादिपुष्पाणांपरिम लोविमर्दोत्योजनमनोहरोगन्धस्तस्यावष्टम्भस्यमुष्टिंधयामुष्टिंधयन्तिपिबन्तीतितेकालोन्मीलितमालतीपरिमलघनादपिअधिकतरसुखकराइत्यर्थ नाडीमुष्ट्योश्चेतिखश् इमेप्रसिद्धाःकाहंजन्तुरत्यन्तायोग्यःक्व यद्यपीत्यध्याहार्यं हन्तेतिहर्षे तथापिसद्गुरोर्विंधातीर्थस्यशंकरस्यवाक्रूपारूप

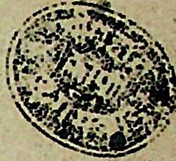
क्वेमेशंकरसद्गुरोर्गुणगणादिग्जालकूलंकषाःक.लोन्मीलितमालतीपरिमलावष्टम्भमु ष्टिन्धयाः ॥ क्वाहंहन्ततथापिसद्गुरुकृपापीयूषपारंपरीमग्नोन्मग्नकटाक्षवीक्षणबलाद स्तिप्रशस्ताऽर्हता ॥ ६ ॥

स्यपीयूषस्यामृतस्यपारंपर्यांपरंपरायांम[illegible] कटाक्षेणनिमीलनेनमग्नत्वस्यो न्मीलनउन्मग्नत्वस्यचारोपः वीक्षणमेवबलंतस्मात्प्रशस्ता योग्यताममास्तीत्यर्थः अननुरूपयो[illegible] विषमंवर्ण्यतेयत्रघटनाननुरूपयोरित्युक्तेनविषमेणप्राप्तायाअनर्हतायाविचार्य्यरूपकेणप्रति षेधादाक्षेपालंकारस्य आक्षेपःस्वयमुक्त[illegible] चारणादित्युक्तस्यताभ्यांसंकरःअविश्रान्तिजुषामात्मन्यंगांगित्वंतुसंकरइत्युक्तेःसूर्याश्वैर्मस जस्ततःसगुरवःशार्दूलविक्रीडितम् ॥ ६ ॥

अधन्यमकृतार्थमात्मानंधन्यंमन्यन्तइतिधन्यम्मन्याःअसज्जनंदुर्जनमात्मानंसुजनंमन्यन्तइतिसुजनम्मन्याःउक्तसूत्रेणमुम् अब्धेःसमुद्रस्यकन्या
लक्ष्मीःसैवनटीचञ्चलत्वान्नर्त्तकीतस्यानृत्येननर्तनेनोन्मत्ताः धन्यम्मन्याश्चतेविवेकशून्याश्चसुजनम्मन्याश्चाब्धिकन्यानटीनृत्येनोन्मत्ताश्चेतिद्व
न्द्वोवाद्वयोर्द्वयोःकर्मधारयेद्वन्द्वोवा तेचतेनराधमेभ्योऽप्यधमाश्चतेषांकथायद्वा तेषांनराधमानामधमाश्चताःकथाश्चतासांसम्मर्दाःसंघर्षाएवदुष्कर्दमा
दुष्टपङ्कास्तैर्दिग्धांलिप्तांमेगिरंवाचंअद्यशङ्करगुरोःक्रीडयासमुद्यद्यशएवपारावारःसमुद्रः पारावारःसरित्पतिरित्यमरः तस्यसमुच्चलद्भिर्झरैर्वारिप्रवाहैःसं
क्षालयामि स्फुटंययास्यात्तथासम्यक्प्रक्षालयामीत्यर्थः तयाचोक्तंभगवतावेदव्यासेन असत्कीर्तनकान्तारपरिवर्तनपांसुलां वाचंशौरिकथा

धन्यम्मन्यविवेकशून्यसुजनम्मन्याब्धिकन्यानटीनृत्योन्मत्तनराधमाधमकथासंमर्ददुष्कर्दमैः ॥ दिग्धांमेगिर
मद्यशंकरगुरुक्रीडासमुद्यद्यशःपारावारसमुच्चलज्जलझरैःसंक्षालयामिस्फुटम् ॥७॥ वन्ध्यासूनुखरीविषाणस
दृशक्षुद्रक्षितीन्द्रक्षमाशौर्यौदार्यदयादिवर्णनकलादुर्वासनावासिताम्॥मद्वाणीमधिवासयामियमिनस्त्रैलोक्य
रंगस्थलीनृत्यत्कीर्तिनटीपटीरपटलीचूर्णैर्विकीर्णैःक्षितौ ॥ ८ ॥

लापैर्गङ्गयेवपुनीमहे अत्ररूपकवृत्त्यनुप्रासयोरन्योऽन्यनिरपेक्षयोरेकत्रसमावेशात्तिलतण्डुलवत्संसृष्टिःसैषासंसृष्टिरेतेषांभवेदैक्यादिहस्थितिरि
त्युक्तेः॥७॥ वन्ध्यासुतेनगर्दभीशृङ्गेणचतुच्छेनतुल्यायेक्षुद्राणांक्षितीन्द्राणांराज्ञांक्षमाशौर्यौदार्य्यदयादयस्तेषांवर्णनस्ययाकलातल्लक्षणयादुर्वास
नया दुर्गन्धिनावासितांदुर्गन्धिव्याप्तांस्ववाचंयमिनोयतेः श्रीशंकरस्यत्रैलोक्यलक्षणायांरङ्गस्थल्यांनृत्यभूमिप्रदेशेनृत्यन्तीचासौकीर्त्तिलक्षणान
टीतस्याःपटीरस्यचन्दनस्यपटलांसमूहःतस्याश्चूर्णैःक्षितौपृथिव्यांविकीर्णैःप्रसृतैरधिवासयामिसुगन्धयामि ॥ ८ ॥

अयंप्रौढोनवकालिदासस्यमाधवस्यकवितासन्तानरूपःसन्तानकःकल्पवृक्षोऽद्यसमुद्यतःसुमनसांपण्डितानांहर्षलक्षणामोदपरंपरांदद्यात् यथाक
ल्पवृक्षःसुमनसांदेवानांआमोदस्यातिसमाकर्षिणोगन्धस्यसन्ततिंददातितद्वदित्यर्थःतांविशिनष्टिपीयूषद्युतेरमृतांशोश्चन्द्रस्यखण्डःशकलःमण्डनमलं
कारोयस्यतस्याशिवस्यकृपारूपान्तरस्याश्रियायुक्तस्यगुरोर्यत्प्रेम्णः स्थेम्नास्थैर्येणसमर्हणंसम्यक्पूजनंतस्मिन्नर्हायोग्यामधुराव्याहारा उक्तयएवसू
नानिपुष्पाणितेषामुत्करोनिचयोयस्मिन्सः अत्रकवितासंतानस्यकल्पवृक्षेणाभेदेनरूपेणरञ्जनाद्रूपकालंकारस्तदुक्तंविषय्यभेदताद्रूप्यरञ्जनंवि
षयस्ययत् रूपकंतदिति ॥ ९ ॥ सुमनसांसुखकरमपिवस्तुकुमनोभिर्विकृतंक्रियतइत्यालोच्यस्ववाचिविकारप्राप्तिंसंभाव्याहसामोदैरिति आ

पीयूषद्युतिखण्डमण्डनकृपारूपान्तरश्रीगुरुप्रेमस्थेमसमर्हणार्हमधुरव्याहारसूनोत्करः ॥ प्रौढोयंनवकालिदासक
वितासन्तानसन्तानकोदद्यादद्यसमुद्यतः सुमनसामामोदपारंपरीम् ॥९॥ सामोदैरनुमोदितामृगमदैरानन्दिता
चन्दनैर्मन्दारैरभिनन्दिताप्रियगिराकाश्मीरजैःस्मेरिता ॥ वागेषानवकालिदासविदुषोदोषोज्झितादुष्कविव्राते
र्निष्करुणैःक्रियेतविकृताधेनुस्तरुष्कैरिव ॥ १० ॥

मोदेनहर्षेणवासाहितैर्मृगाणांमदैःकस्तूरिकासंज्ञकैरनुमोदिताश्लाघितासामोदैरित्यस्योत्तरत्रापिसम्बन्धः सामोदैश्चन्दनैरानन्दिताऽभिनन्दितातथा
सामोदैर्मन्दारैःप्रियगिराभिनान्दितातथासामोदैःकाश्मीरजैःप्रियगिरास्मेरिताविकासिताश्लाघितादोषैर्विवर्जितापिधेनुर्यद्वादोषारात्रिस्तस्यामुज्झिता
स्वस्थानाद्विमुक्तानिष्करुणैस्तरुष्कैर्म्लेंच्छैर्यथाविकृताक्रियते तरुष्कःसिल्हकेम्लेच्छजातावितिमेदिनी तथैवभूतासर्वदोषविनिर्मुक्तानवीनकालि
दासस्यविदुषोमाधवस्यैषावाग्दुष्टानांकवीनांसमुदायैरतएवनिष्करुणैर्विकृताविकारमन्यथाभावंप्राप्ताक्रियेतेत्यर्थः ॥ १० ॥

एवंभाम्रामनन्तांचिन्तांकाव्यकरणेप्रतिबन्धकांवारयति यद्वेति यद्वादीनेषुदयालवःसत्हृदयाःपरकीयश्रमाद्यभिज्ञाःसौजन्यात्मिकायांकल्लोलि
न्यांनद्यांदोलांदोलनंइतस्ततोभ्रमणंतदात्मकंयत्खेलनंतस्मिन्नेवैकंमुख्यंरसिकंस्वान्तंमनोयेषांतेपरोक्तिमौक्तिकदञ्जुषंतीतितथाभूताःसन्तःसन्ति
अतोऽनंतयांचितयाकिंनकिमपिसानकर्त्तव्येत्यर्थःतेषांदौर्लभ्यमाशंक्याह यद्वा कारुण्यस्यरत्नाकरःसमुद्रःपरगुरुःश्रीशंकरस्तुष्यति तथाच त
त्सन्तुष्ट्यर्थमवश्यंयतितव्यमितिभावः अत्रपूर्वश्लोकात्प्राप्तचितायायद्वेत्यादिनाप्रतिषेधादाक्षेपालंकारः ॥ ११॥ ननुयत्रश्रीशंकरगुणवर्णनेबहवो
ऽपिप्रभग्नास्तत्रप्रवृत्तस्यतवसाहसमात्रमेवेतिचेत्सत्यंतथापिगुरुकटाक्षाअघटितमपिमदभीष्टंघटयितुंशक्ताइत्याहोपक्रम्येतिद्वाभ्यां ॥ श्रीशंकरगु

यद्वादीनदयालवःसत्हृदयाःसौजन्यकल्लोलिनीदोलांदोलनखेलनैकरसिकस्वांताःसमंतादमी ॥ संतःसंतिपरोक्तिमौक्तिकजुषःकिंचितयानंतयायद्वा तुष्यतिशंकरःपरगुरुःकारुण्यरत्नाकरः ॥ ११ ॥ उपक्रम्यास्तोतुंकतिचनगुणान्शंकरगुरोःप्रभग्नाःश्लोकार्द्धैकतिचनतदर्द्धार्द्धरचने ॥ अहंतुष्टूषुस्तानहहकलयेशीतकिरणंकराभ्यामाहर्त्तुंव्यवसितमतेःसाहसिकतां ॥ १२ ॥

रोर्गुणान्स्तोतुमुपक्रम्यकतिचनकेचित्श्लोकार्द्धेप्रभग्नाःकेचित्तुश्लोकपादरचनेप्रभग्नाःकेनप्रभग्नाअपितुसर्वएवप्रभग्नाइतिवा अहंतान्तथा
भूतान्गुणान्तुष्टूषुःस्तोतुमिच्छुरहहअत्यंतमन्याय्यंशीतकिरणंचंद्रंकराभ्यांहस्ताभ्यामाहर्त्तुंव्यवसितमतेः व्यवसितानिश्चितामतिर्यस्यतस्यबाल
स्यसाहसिकतांकलयेसंपादयामि अत्रस्वस्मिंस्तद्गतसाहसिकतापदार्थारोपान्निदर्शनालंकारः पदार्थवृत्तिमप्येकेवदंत्यन्यांनिदर्शनामित्युक्तेः
शिखरिणी रसैरुद्रैश्छिन्नायमनसभलागःशिखरिणीतिलक्षणात् ॥१२॥

यद्यप्येवंतथापिविपुलानांदुग्धाब्धेःक्षीरसमुद्रस्यलहरीणांप्रवाहाणां लसंतश्चकासंतोयेकल्लोलावृहत्तरंगास्तेषामालिःपंक्तिस्तस्याःलसितेपरिहासेएकरसिकामुख्यरसिकास्ततोप्ययतिस्वच्छायतिपतेर्विद्यातीर्थस्यशंकरस्यवामीकटाक्षामूकानपिवाचालयितुंशक्ताः समर्था मयिजडसंत्यतः अघटितंयदभीष्टंतस्यममाघटिताभीष्टस्यघटनेभृशमतिशयेनशक्ताइत्यत्रकिंचित्रंकिमप्याश्चर्यंनभवतीत्यर्थः ॥ भृशमघटिताभीष्टस्यघटने किंचित्रमितिवा ॥ १३ ॥ एवमपिचित्तस्थैर्यमलभमानोजगज्जननींसरस्वतींप्रार्थयते अस्मादिति अद्वैताचार्यपादस्तुत्याश्रीशंकराचार्यपादस्तु

तथाप्युज्जृंभंतेमयिविपुलदुग्धाब्धिलहरीलसत्कल्लोलालीलसितपरिहासैकरसिकाः ॥ अमीमूकान्नाचाल
यितुमपिशक्तायतिपतेःकटाक्षाःकिंचित्रंभृशमघटिताभीष्टघटने ॥ १३ ॥ अस्माज्जिव्हाग्रासिंहासनमुपन
यतुस्वोक्तिधारामुदारामद्वैताचार्यपादस्तुतिकृतसुकृतोदारताशारदांबा ॥ नृत्यन्मृत्युंजयोच्चैर्मुकुटतटकुटी
निःस्रवत्स्वःस्रवंतीकल्लोलोद्वेलकोलाहलमदलहरीखंडिपांडित्यहृद्यां ॥ १४ ॥

त्याकृतंसंपादितंयत्सुकृतंपुण्यंतेनोदारतायस्याःकृतंसुकृतंयेनतस्मिन्मयिउदारतायस्याइतिवा साशारदांबानृत्यतोमृत्युंजयस्याशिवस्योच्चैर्मुकुटतटकुट्यानिःस्रवंतीयास्वःसरित्गंगा तस्याःकल्लोलानामुद्वेलोऽनातिवेलोऽत्यर्थोयःकोलाहलस्तस्यमदोगर्वोऽहंकारस्तस्यलहरीणांखंडिखंडनकर्तृयत्पांडित्यंतेनहृद्यांमनोज्ञांउदारांविशालांस्वीयांव्याहारधारां अस्मज्जिव्हाग्रमेवसिंहासनमुपनयतुजिव्हाग्रलक्षणंसिंहासनसमिपंप्रापयतुअभ्यर्थनायांलोट् स्रग्धरा म्रभ्नैर्यानांत्रयेणत्रिमुनियतियुतास्रग्धराकीर्तितेयमितिलक्षणात् ॥ १४ ॥

ननुदुर्घटेऽर्थेतववाचःपलायनमेवयुक्तं मध्येऽसामर्थ्यवशान्निवृत्तौचिरार्जितयशोनाशसंभवादितिचेदिदमेवाविचार्य्यपलायितवतींमद्वाचंगुरोर्गौर वाद्बलात्प्रत्याहृत्यकविगणोनियुंक्तइत्याह क्वेति इदंशंकरसद्गुरोःसुचरितंक्व अहंवराकीक्षुद्राक्व अतश्चिरार्जितंममयशःकथंकुतोनिर्बध्नासिना शयासि अंबुधौसमुद्रेमांममयशोवाकिमर्थंमज्जयसिइत्युक्त्वापलायितवतींचपलांवाचंबलात्प्रत्याहृत्यकविसमूहोनियुंक्तेप्रेरयतीतिचित्रंगुरोर्गौरवं वंश० ॥ १५ ॥ काव्यरचनायांप्रवृत्तामद्वाणींक्रूराणांकवितावतांशैलीमनुसरिष्यति इतिसाक्रोशमाह रुक्षेति ॥ रुक्षाचासौएका

क्वेदंशंकरसद्गुरोःसुचरितंक्वाहंवराकीकथंनिर्बध्नासिचिरार्जितंममयशःकिंमज्जयस्यंबुधौ ॥ इत्युक्त्वाचप लांपलायितवतींवाचंनियुंक्तेबलात्प्रत्याहृत्यगुणस्तुतौकविगणश्चित्रंगुरोर्गौरवम् ॥१५॥ रुक्षैकाक्षरवाक् निघंटुशरणैरौणादिकप्रत्ययप्रायैर्हंतयङंतदंतुरतरैर्दुर्बोधदूरान्वयैः ॥ क्रूराणांकवितावतांकतिपयैःकष्टेन कृष्टैःपदैर्हाहास्याद्वशगाकिराततिततेरेणीववाणीमम ॥१६ ॥

क्षराचासौवाक्चसाचनिघंटवःकोशाश्चशरणंयेषांतैःऔणादिकाःप्रत्ययाःप्रायेणयेषुतैःयङंतानिचतानिदंतुरतराणिविषमतराणी दंतुरंवाच्यवार्द्धे द्याद्विषमोन्नतदंतयोरितिविश्वप्रकाशःयङंतानिचदंतुरतराणिचतैरितिवा दुर्बोधानिचतानिदूरान्वयानिचदुर्बोधानिचदूरान्वयानिचेतिवा तैःकष्टे नकृष्टैःक्रूराणांकवितावतांकतिपयैःकैश्चित्पदैर्हाहाममवाणीवशगास्यात् यथाएणीमृगीकिराताणांवितते:पंक्तेस्तद्वदित्यर्थः ॥ १६ ॥ एवंत र्हिकिमर्थंकाव्यरचनायांप्रवृत्तस्त्वमितिचेत् श्रीशंकराचार्यस्यगुणानुवर्णनेनस्वस्यकृतकृत्यतासंपादनार्थमित्याशयेनाह नेतायत्रेति यत्रयस्मि न्काव्येभगवत्पादेतिसंज्ञायस्यसमहेशोनेतामुख्यःस्वामीवर्ण्यइतियावत् उल्लसतिप्रकाशते तस्यकाव्यस्यतददोषौशब्दार्थौसगुणावनलंकृती

पुनःक्वापीत्युक्तस्वरूपस्यप्रभुसंमितशब्दप्रधानवेदादिशास्त्रेभ्यः सुहृत्संमितार्थतात्पर्यवदितिहासपुराणादिभ्यश्चशब्दार्थयोर्गुणभावेनरसांगभूत
व्यापारप्रवणतयाविलक्षणस्यकांतेवसरसतापादनेनाभिमुखीकृत्योपदेशकर्तुर्लोकोत्तरवर्णनानिपुणस्यकवेः कर्मणःकर्त्ताव्यासइवाचलःस्थिरश्चा
सौकविश्रेष्ठश्चेतिव्यासाचलकविवरोमाधवोधन्यःकृतकृत्यःनन्वविद्याक्षतिपूर्वकब्रह्मानंदप्राप्त्याकृतकृत्यतायावेदांतसिद्धांतत्वात्कथंतव्द्यतिरिक्त
रसयुक्तकाव्यकरणेनकृतकृत्यतेत्यतआह यत्रयस्मिन्काव्येशांतिःशांतिसंज्ञोरसःप्रकचतिप्रकाशते रसंविशिनष्टि उज्ज्वलाद्यैःशेषैरुप
सर्जनभूतैःशेषवान्शेषीप्रधानभूतइतियावत् उज्ज्वलःशृंगारः शृंगारःशुचिरुज्ज्वलइत्यमरः आद्यपदेनवीरकरुणाऽद्भुतहास्यभयानकबीभत्सरौद्रा
ख्यारसागृह्यंतेयत्रयस्मिन्काव्येअविद्याक्षतिरपिफलंक्षतेरन्यत्रफलत्वाभावात् अपिशब्दस्तथाचैवंविधकाव्यकर्त्ताधन्यएवेतिभावः तस्यमाध

नेतायत्रोल्लसतिभगवत्पादसंज्ञोमहेशःशांतिर्यत्रप्रकचतिरसःशेषवानुज्वलाद्यैः ॥ यत्राविद्याक्षतिरपिफ
लंतस्यकाव्यस्यकर्त्ताधन्योव्यासाचलकविवरस्तत्कृतिज्ञाश्चधन्याः ॥१७॥ तत्रादिमउपोद्घातोद्वितीयेतु
तदुद्भवः ॥तृतीयेतत्तदमृतांधोवतारनिरूपणम् ॥१८॥

वस्यकृतिंयत्नंजानंतीतितत्कृतिज्ञास्तेऽपिधन्याः मंदाक्रांता मंदाक्रांताजलधिषडगैर्म्भौनतौताद्गुरूचेदितिलक्षणात् ॥ १७ ॥ अथशांकरींकथां
विस्तरेणानिरूपयितुंप्रथमंतावच्छ्रोतुःसुखप्रतिपत्तयेषोडशसर्गैर्निरूप्यांतांसंक्षिप्यदर्शयति तत्रेत्यादिना तत्रषोडशसर्गात्मकेकाव्येआदिमेआ
द्येसर्गेउपोद्घातःचिंतांप्रकृतासिद्ध्यर्थमुपोद्घातंप्रचक्षतइत्युक्तःशिवदेवतासंवादादिरूपोनिरूपित' द्वितीयेसर्गेतुतस्यभगवतोमहेशस्योद्भव
आविर्भावःतृतीसर्गेऽमृतमंधोऽन्नंअदनीयंयेषां अदेर्नुम्धौच अदेर्भक्तेवाच्येऽसुन्नुमागमोदस्यधादेशश्च तेषांतेषाममृतांधसांदेवानांअवतार
यानिरूपणंतस्यतस्यामृतांधसोऽवतारस्योतिवा ॥ १८ ॥

चतुर्थेसर्गेअष्टमवर्षात्प्राक्चरितमष्टमप्राक्चरित शुद्धंचतदष्टमप्राक्चरितंतस्यमहेशस्यशुद्धाष्टमप्राक्चरितंस्थितंशुद्धत्वंचप्राकृतचरितविलक्षणत्वं पंचमेसर्गेतस्ययोग्यायाजीवन्मुक्तिसुखसाधनस्यचतुर्थाश्रमस्यप्राप्तेर्निरूपणंयोग्यस्यसुखाश्रमस्येतिवा ॥ १९ ॥ याएषाशुद्धात्मविद्यासंप्रदायादागतामहताकालेनसंप्रदायस्याविच्छन्नत्वात्गतातस्याःशुद्धात्मविद्यायाप्रतिष्ठितिःसम्यक्स्थापनंषष्ठेसर्गेस्थितं ॥ २० ॥ सप्तमेसर्गेतस्यशंकराचार्यस्यव्यासाचार्यस्यचपरस्परसंदर्शनात्मकंविचित्रमाश्चर्यंस्थितं अष्टमेसर्गेमंडनार्ययोर्मंडनभाष्यकारयोःसंवादःस्थितः ॥ २१ ॥ नवमेसर्गेसरस्वतीसाक्षिकंमुनेर्यत्सार्वज्ञंतस्ययोनिर्वाहस्तदुपायस्यचिंतनंस्थितं दशमेसर्गेयोगशक्त्याभूपतेरमरकाभिधस्यराज्ञः का

चतुर्थसर्गेतच्छुद्धाष्टमप्राक्चरितंस्थितं ॥ पंचमेतद्योग्यसुखाश्रमप्राप्तिनिरूपणम् ॥ १९ ॥ महतानेहसायैषा संप्रदायागतागता ॥ तस्याःशुद्धात्मविद्यायाःषष्ठेसर्गेप्रतिष्ठितिः ॥ २० ॥ तव्द्यासाचार्यसंदर्शविचित्रंसप्तमेस्थितं ॥ स्थितोऽष्टमेमंडनार्यसंवादोनवमेमुने : ॥ २१ ॥ वाणीसाक्षिकसार्वज्ञनिर्वाहोपायचिंतनं ॥ दशमेयोगशक्त्याभूपतिकायप्रवेशनं ॥ २२ ॥ बुध्वामीनध्वजकलास्तत्प्रसंगप्रपंचनं ॥ सर्गएकादशेतूग्रभैरवाभिधनिर्जयः ॥ २३ ॥ द्वादशेहस्तधात्र्यार्यतोटकोभयसंश्रयः ॥ वार्तिकांतब्रह्मविद्याचालनंतुत्रयोदशे ॥ २४ ॥ चतुर्दशेपद्मपादतीर्थयात्रानिरूपणं ॥ सर्गेपंचदशेतूक्तंतदाशाजयकौतुकं ॥ २५ ॥

यशरीरेप्रवेशनंस्थितं ॥ २२ ॥ मीनध्वजस्यकामस्यकलाबुध्वातासांकलानांप्रसंगस्यप्रपंचनंप्रकटीकरणमिति पूर्वेणान्वयः एकादशेसर्गेतूग्रभैरवाभिधस्यकापालिकस्यनिर्जयःस्थितः ॥ २३ ॥ द्वादशेसर्गेहस्तामलकार्यतोटकोभयसंश्रयःद्वयोःशिष्यत्वेनाश्रयणंस्थितं त्रयोदशेसर्गेतुवार्तिकांतायाःब्रह्मविद्यायाश्चालनंप्रचारःस्थितः ॥ २४ ॥ चतुर्दशेसर्गेपद्मपादस्यतीर्थयात्रायानिरूपणं पंचदशेसर्गेतुतस्यशंकरस्याशाजयात्मकंकौतुकंउक्तं दिग्विजयस्यकौतुकमितिवा ॥ २५ ॥

षोडशेसर्गेतस्यमहात्मनःशारदापीठवासःस्थितःइत्येवंप्रकारेणषोडशभिःशांकरीकथाप्रतिपादनीया ॥ २६ ॥ सैषाशांकरीकथाकलिमल नाशकर्त्रीसकृच्छ्रवणेनापिकाम्यमानपुरुषार्थचतुष्टयप्रदानानाप्रश्नोत्तरैर्मनोज्ञाविदुषांप्रमोदार्थमारभ्यते ॥ २७ ॥ इत्थंसंग्रहेणशांकरींकथांनि रूप्यतस्याविस्तरेणनिरूपणंप्रतिज्ञायतदुपोद्घातत्वेनकथांप्रस्तौति एकदेति एकदाएकस्मिन्काले रूप्याचलेकैलासेस्थितंदेवानामिन्द्रादीनांदेवं महादेवंपूर्वाचलस्थंचंद्रमिवदेवताउपतस्थिरेउपासांचक्रिरे देवताब्रह्माद्याअत्रग्राह्याः निगमाचारपरिभ्रष्टानागमाचाररतान्विप्रादिवर्णान

षोडशेशारदापीठवासस्तस्यमहात्मनः ॥ इतिषोडशभिःसर्गैर्व्युत्पाद्याशांकरीकथा ॥ २६ ॥ सैषाक मलच्छेत्रीसकृच्छ्रुत्वापिकामदा ॥ नानाप्रश्नोत्तरैरम्याविदामारभ्यतेमुदे ॥ २७॥ एकदादेवतारूप्याचल स्थमुपतस्थिरे ॥ देवदेवंतुषारांशुमिवपूर्वाचलस्थितं ॥ २८ ॥ प्रसादानुमितस्वार्थसिद्धयःप्रणिपत्यतं ॥ मकुलीकृतहस्ताब्जाविनयेनव्यजिज्ञपन् ॥ २९ ॥ विज्ञातमेवभगवन्विद्यतेयद्धितायनः ॥ वंचयन्सुग तान्बुद्धवपुर्धारीजनार्दनः॥ ३० ॥

वलोक्यसत्यलोकगतेननारदेनप्रेरितो ब्रह्मास्वभक्तादिसहितः शिवलोकमागत्यप्रणिपत्यपंचवक्त्रंशिवमूचेइतिप्राचीनविजयोक्तेः ॥ २८ ॥ उपा स्ययत्कृतवत्यस्तदाह उपासनयाप्रसादितस्यशिवस्यप्रसन्नतारूपेणलिंगेनानुमितास्वार्थस्यसिद्धिर्याभिस्ताः अमुकुलानमुकुलीकृतानिह स्तकमलानियाभिस्ताबद्धांजलयोदेवदेवंप्रणिपत्यप्रकर्षेणनम्रीभूयव्यजिज्ञपन्विज्ञापनंकृतवत्यः ॥ २९ ॥ तदेवोदाहरति हेभगवन्नोऽस्माकं हितायबुद्धवपुर्धारीजनार्दनःसुगतान्वंचयन्यद्विद्यतेस्मतत्त्वयाविज्ञातमेव ॥ ३० ॥

यद्यपिजनार्दनोऽस्माद्धितायदैत्यान्पूर्ववंचितवान् तथापीदानींतिनबुद्धेनप्रणीतारचितायेआगमास्तदालंबैर्बौद्धैर्दृश्यतेकर्मोपासनाज्ञानंचयेनयस्मिन्नितिवा तद्दर्शनंकर्मादिप्रतिपादकंवेदादिशास्त्रंतद्दूषकैर्बौद्धैर्धात्रीपृथिवीव्याप्ता यथासंतमसैर्गाढांधकारैरात्रिस्तद्वत्तेषांनिराकरणेत्वमेवप्रभुरितिसूचयितुंप्रभोइतिसंबोधनं त्वयिप्रभोसतीदमत्यंतानुचितमितिवासंबोधनाशयः ॥ ३१ ॥ अनर्थरूपंतेषांकृत्यमाहुःवर्णाश्रमाणांयेसम्यगाचारास्तान्द्विषंतियतोब्रह्माणंब्राह्मणंवेदंतपोब्रह्मचर्यविद्विषंतीतिब्रह्मविद्विषः अतएववेदवचनानांजीविकामात्रतांब्रुवंति वेदाजीविकार्थंनिर्मिताइतिकथयंति हेप्रभो ॥ ३२ ॥ न्यासंसंन्यासंगताःप्राप्ताः ॥ ३३ ॥ क्रतुरित्यक्षरद्वयेश्रुतेऽपिसतिश्रोत्रेपिदधतिकर्णपिधानंकुर्वंति ॥ ३४ ॥

तत्प्रणीतागमालंबैर्बौद्धैर्दर्शनदूषकैः॥व्याप्तेदानींप्रभोधात्रीरात्रिःसंतमसैरिव ॥ ३१ ॥ वर्णाश्रमसमाचारान्द्विषंतिब्रह्मविद्विषः॥ब्रुवंत्याम्नायवचसांजीविकामात्रतांप्रभो॥ ३२ ॥ नसंध्यादीनिकर्माणिन्यासंवानकदाचन॥करोतिमनुजःकश्चित्सर्वेपाखंडतांगताः ॥ ३३ ॥ श्रुतेपिदधतिश्रोत्रेक्रतुरित्यक्षरद्वये ॥क्रियाःकथंप्रवर्तेरन्कथंक्रतुभुजोवयं ॥ ३४ ॥शिवविष्ण्वागमपरैर्लिंगचक्रादिचिन्हितैः॥ पाखंडैःकर्मसंन्यस्तंकारुण्यमिवदुर्जनैः ॥३५ ॥ अनन्येनैवभावेनगच्छंत्युत्तमपूरुषं ॥ श्रुतिःसाध्वीमदक्षीबैःकावाशाक्यैर्नदूषिता ॥ ३६॥ सद्यःकृत्तद्विजशिरःपंकजार्चितभैरवैः ॥ नध्वस्तालोकमर्यादाकावाकापालिकाधमैः ॥ ३७॥

शिवेतिस्पष्टोर्थः ॥ ३५ ॥ यथासाध्वीप्रतिव्रताऽनन्येनैवभावेनस्वपतिमनुसरंतीमदोन्मत्तैर्दुष्टैर्दूष्यतेतथोत्तमपुरुषंक्षराक्षरातीतंपरमात्मानंअनन्येनैवभावेनगच्छंतीश्रुतिःसाध्वीमदक्षीबैःशाक्यैर्बौद्धैःकावानदूषिताऽ पितुसर्वैवदूषिता तथाचोत्तमपुरुषेणत्वयास्वप्रतिपादिकाश्रुतिरवश्यंरक्षणीयेतिभावः ॥ ३६ ॥ सद्यःकृत्तानिच्छिन्नानिद्विजानांशिरांस्येवपंकजानितैरर्चितोभैरवोयैस्तैःकापालिकाधमैःलोकमर्यादाकावानध्वस्ताकिंतुसर्वैवनाशिताइत्यर्थः ॥ ३७ ॥

पदंदत्वागत्वा ॥ ३८ ॥ तत्तस्मादुत्साद्यविनाश्य श्रौतंवर्त्मवैदिकंमार्गं ॥ ३९ ॥ मानुष्यमवलंब्यमनुष्यभावमाश्रित्यवोयुष्माकंमनोरथंवांछां
पूरयिष्ये ॥ ४० ॥ किंकुर्वन्नित्यपेक्षायामाह दुष्टाचारविनाशायेति ब्रह्मप्रतिपादकानासूत्राणांतात्पर्यार्थस्यविशेषेणनिर्णयोयेनततं अल्पाक्ष
रमसंदिग्धंसारवद्विश्वतोमुखं अस्तोभ्यमनवद्यंचसूत्रंसूत्रविदोविदुःसूत्रार्थोवर्ण्यतेयत्रवाक्यैःसूत्रानुकारिभिः स्वपदानिचवर्ण्यंतेभाष्यंभाष्यवि
दोविदुरितिसूत्रभाष्यलक्षणश्लोकौज्ञष्टव्यौ ॥४१॥मोहनमज्ञानंप्रकृतिरुपादानंयस्यतच्चतत्तद्वैतमेवध्वांतंगाढंतमस्तस्यनिरसनेमध्यान्हसूर्यैश्चतु
र्भिश्चतुरैःकुशलैःशिष्यैःसहितश्चतुर्भिर्भुजैर्हरिवत् ॥ ४२ ॥ यतींद्रोनाम्नाशंकरोमहीतलेभाविष्याम्रितथाभवंतोपिमानूषींतनुमाश्रिताःसर्वेस्वर्गा

अन्येपिबहवोमार्गाःसंतिभूमौसकंटकाः॥ जनैर्येषुपदंदत्वादुरंतंदुःखमाप्यते ॥३८॥ तद्भवाँल्लोकरक्षार्थंमुत्सा
द्यानिखिलान् खलान्॥वर्त्मस्थापयतुश्रौतंजगद्येनसुखंव्रजेत्॥३९॥इत्युक्तोपरतान्देवानुवाचगिरिजाप्रियः
मनोरथंपूरयिष्येमानुष्यमवलंब्यवः ॥४०॥दुष्टाचारविनाशायधर्मसंस्थापनायच॥भाष्यंकुर्वन्ब्रह्मसूत्रतात्प
र्यार्थविनिर्णयं ॥४१ ॥ मोहनप्रकृतिद्वैतध्वांतमध्यान्हभानुभिः॥चतुर्भिःसहितःशिष्यैश्चतुरैर्हरिवद्भुजैः॥ ४२॥
यतींद्रःशंकरोनाम्नाभविष्यामिमहीतले॥मद्वत्तथाभवंतोपिमानुषींतनुमाश्रिताः॥ ४३॥ तंमामनुसरिष्यंतिस
र्वेत्रिदिववासिनः॥ तदामनोरथःपूर्णोभवतांस्यान्नसंशय. ॥ ४४ ॥ ब्रुवन्नेवंदिविषदःकटाक्षानन्यदुर्लभान्
कुमारेनिदधेभानुःकिरणानिवपंकजे ॥ ४५॥

वासीनोदेवतास्तंयतींद्रंशंकरंमामनुसारिष्यंतितदाभवतांमनोरथःपूर्णस्याद्भविष्यतिनसंशयःअस्मिन्नर्थेसंशयोनकर्त्तव्यइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥
ततोयद्वृत्तंतदाह ब्रुवन्निति एवमनेनप्रकारेणदिविषदःदेवान्प्रतिब्रुवन्सअन्यदुर्लभान्कटाक्षान्कुमारेस्वामिकार्तिकेनिदधेयथासूर्यःपंकजे
किरणान्स्थापयतितद्वदित्यर्थः ॥४५॥

क्षीरनीरानिधेःक्षीरसमुद्रस्यवीचिभिस्तुल्यान्कटाक्षान्प्राप्यगुहःकुमारोमुमुदे यथाक्षीराब्धवीचिसदृक्कृतान्तुल्यान्वाचंद्रसंबंधिनोरश्मीन्प्राप्यज
लधिर्मोदमाप्नोतितद्वत् ॥ ४६ ॥ चंद्रशेखरःशिवःस्वसुतममंदबुद्धिमंतंस्कंदमवदत् उक्तवान् चंद्रशेखरंविशिनष्टि दंतात्मकैश्चंद्रातपैश्चंद्रज्यो
त्स्नाभिरानंदिनोवृंदारकादेवाएवचकोरकायस्य दंतलक्षणानांचंद्राणामातपैरितिवा पाठांतरेतुक्रियाविशेषणं ॥ ४७ ॥ यदुवाचतदुदाहरति ज
गदुद्धाराविषयंश्रेयःसाधनंवचनं हेसौम्यशृणुश्रोतुंसावधानोभव कांडत्रयात्मकेकर्मोपासनाज्ञानभेदेनवृंदत्रयात्मकेवेदेप्रकर्षेणोद्धृतेसतिद्विजा
नामुद्धृतिःस्यात् ॥ ४८ ॥तषांद्विजानांरक्षणेसतिसमस्तंजगतीतलंरक्षितंस्यात् वर्णाश्रमधर्माणांततेःसंततेस्तदधीनत्वतः द्विजाधीनत्वतः ततइ
त्युत्तरान्वयि ॥ ४९ ॥ ततस्तस्मादिदानींइदमुद्धार्यमित्यभिप्रायवतोममैतद्वृतात्पूर्वंगूढाशयाभिज्ञौविष्णुशेषौममसमीपगौमध्यमंकांडंदेवताकां

क्षीरनीरनिधेर्वीचिसचिवान्प्राप्यतान्गुहः॥कटाक्षान्मुमुदेरश्मीनुदन्वानैंदवानिव॥४६॥अवदन्नंदनंस्कंदममं
दंचंद्रशेखरः॥दंतचंद्रातपानंदिवृंदारकचकोरकः॥४७॥शृणुसौम्यवचनःश्रेयोजगदुद्धारगोचरं॥कांडत्रयात्मके
वेदेप्रोद्धृतेस्याद्द्विजोद्धृतिः॥४८॥तद्रक्षणेरक्षितंस्यात्सकलंजगतीतलं ॥ तदधीनत्वतोवर्णाश्रमधर्मततेस्ततः
॥ ४९ ॥ इदानीमिदमुद्धार्यमितिवृत्तिमतःपुरा॥ममगुढाशयीवेदौविष्णुशेषौसमीपगौ ॥ ५०

डमुद्धर्तुंतौमयैवानुज्ञातौभूमावंशतोऽवतीर्यसंकर्षणपतंजलीमुनीभूत्वामुदोपास्तियोगकांडस्यकृतोकर्त्तारौस्थितौकरणार्थमितिवा अग्रिमंज्ञा
नकांडंत्वहमुद्धरिष्यामीतिदेवताःप्रतिसंप्रतिजानेस्मप्रतिज्ञांकृतवानास्मि भवानपिजानात्येवत्वंतुजैमिनीयन्यायसमुद्रस्यशरत्पौर्णमासिचंद्रोभ
वभूत्वाचब्रह्मणः कृतेब्राह्मणस्यवेदस्यहिरणगर्भस्यतपसःपरब्रह्मणश्चार्थविशिष्टकर्मकांडस्योद्धरणादधुनासुब्रह्मण्यइतिख्यातिंगमिष्यसीतिपंचा
नांयोजना ॥ ५० ॥

॥५१॥ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४॥ नैगमीं वैदिकीं आम्नायार्थस्य वेदार्थस्य विरोधिनः ॥ ५५ ॥ भूसुरः ब्राह्मणः ॥ ५६ ॥ प्रभोः शिवस्य वाणीं वाचं विधेर्हिरण्यगर्भस्यापि विधायिनीं शरत्तिकरीं बुधानीकपतिर्देवसेनापतिर्गुहः तथास्त्विति सुधाधारामिव प्रतिजग्राह ॥ ५७ ॥ दिवं स्वर्गं ॥ ५८ ॥ कृत्रिमया रचितया श्रद्धया युक्तः क्रौंचारिः क्रौंचाख्यपर्वतस्य शत्रुं गुहं ॥ ५९ ॥ तारकस्य दैत्यविशेषस्याराातिः शत्रुः स्कंदः महीतले अजनिष्ट प्रादुरभू

मध्यमंडकांमुद्धर्तुमनुज्ञातौ मयैव तौ ॥ अवतीर्यांशतो भूमौ संकर्षणपतंजली ॥५१॥ मुनीभूत्वा मुदोपास्ति योगकांडकृतौ स्थितौ॥ अग्रिमं ज्ञानकांडं तूद्धरिष्यामीति देवताः ॥ ५२ ॥ संप्रतिजाने स्म जानात्येव भवानापि ॥ जैमिनीयनयांभोधेः शरत्पर्वशशी भव ॥५३॥ विशिष्टकर्मकांडं त्वमुद्धर ब्रह्मणः कृते ॥ सुब्रह्मण्य इति ख्यातिं गामिष्यसि ततोऽधुना ॥५४॥ नैगमीं कुरु मर्यादामवतीर्य महीतले ॥ निर्जित्य सौगतान्सर्वानाम्नायार्थविरोधिनः ॥५५॥ ब्रह्मापि ते सहायार्थं मंडनो नाम भूसुरः ॥ भविष्यति महेंद्रोऽपि सुधन्वा नाम भूमिपः॥ ५६ ॥ तथेति प्रतिजग्राह विधेरपि विधायिनीं॥ बुधानीकपतिर्वाणीं सुधाधारामिव प्रभोः ॥ ५७ ॥ अथेंद्रो नृपतिर्भूत्वा प्रजाधर्मेण पालयन् ॥ दिवं चकार पृथिवीं स्वपुरीममरावतीं ॥ ५८ ॥ सर्वज्ञोऽप्यसतां शास्त्रे कृत्रिमश्रद्धयान्वितः ॥ प्रतीक्षमाणः क्रौंचारिं मेलयामास सौगतान् ॥ ५९ ॥ ततः स तारकारातिरजनिष्ट महीतले ॥ भट्टपादोऽभिधायस्य भूषा दिक्सुदृशामभूत् ॥ ६० ॥ स्फुटयन् वेदतात्पर्यमभाज्जैमिनिसूत्रितं ॥ सहस्रांशुरिवानूरुव्यंजितं भासयन् जगत् ॥ ६१ ॥

द्यस्य भट्टपाद इत्यभिधा संज्ञा दिक्सुदृशां दिगंगनानां भूषा अलंक्रिया अभूत् ॥ ६० ॥ अवतारकृत्यं दर्शयति स्फुटयन्निति जैमिनिसूत्रैः सूचितं वेदस्य तात्पर्यं स्फुटयन् भातः अराजत यथाऽनूरुणाऽरुणेन व्यंजितं किंचित्प्रकाशितं जगत् सम्यक् भासयन् सहस्रांशुः सूर्यो राजते तद्वदित्यर्थः ॥६१॥

सभट्टपादःप्रत्युद्गम्यप्रत्युत्थानाभिगमनेविधायऊर्ध्वंप्राणाह्युत्क्रामंतियूनःस्थविरआगते ॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यांपुनस्तान्प्रतिपद्यतेइतिशास्त्रम नुसरन्नितिभावः ६२ ॥सुरभिःसुगंधिःवसंतोवाद्युवनींस्वर्गवनीं ॥ ६३ ॥ सभायांसमीपेविटपिनंवृक्षंश्रितस्यकोकिलस्यकूजितंमधुरभाषितंश्रुत्वा तद्व्याजात्तन्मिषेणराजानंप्रतिपंडिताग्रणीर्भट्टपादोजगादबभाषे ॥ ६४॥ यदुक्तवान्तदुदाहरति पिकहेकोकिलमलिनैर्नीचैःश्रुतेः कर्णस्यदूषकः पीडाकरोनिर्ह्रादःशब्दोयेषांतैःकाककुलैस्तैतवसंगोनस्याच्चेत्तदाश्लाघनीयःस्तुत्योभवेः एतद्व्याजेनमलिनैर्नीचैःकाकवृंदसदृशैनास्तिकैर्वेददूषकनिर्ह्रादैस्तेसंगोनस्याच्चेत्तदात्वंश्लाघनीयोभवेरितिराजानंप्रत्युक्तवानित्यर्थ गूढोक्तिरलंकारः गूढोक्तिरन्योद्देश्यंचेद्यदन्यंप्रतिकथ्यतेइत्यु

राज्ञःसुधन्वनःप्रापनगरींसजयन्दिशः॥प्रत्युद्गम्यक्षितींद्रोऽपिविधिवत्तमपूजयत् ॥६२॥ सोभिनंद्याशिषाभूपमासीनःकांचनासने॥तांसभांशोभयामाससुरभिर्द्युवनीमिव ॥६३॥ सभासमीपविटपिश्रितकोकिलकूजितं॥श्रुत्वाजगादतद्व्याजाद्राजानंपंडिताग्रणीः ॥६४ ॥मलिनैश्चेन्नसंगस्तेनीचैःकाककुलैःपिक॥श्रुतिदूषकनिर्ह्रादैःश्लाघनीयस्तदाभवेः ॥६५॥ षडभिज्ञानिशम्येमांवाचंतात्पर्यगर्भितां॥नितरांचरणस्पृष्टाभुजंगाइवचुक्रुधुः ॥६६॥ छित्वायुक्तिकुठारेणबुद्धासिद्धांतशाखिनं ॥ सतद्ग्रंथेंधनैश्चीर्णैःक्रोधज्वालामवर्द्धयत् ॥६७॥ सासभावदनैस्तेषांरोषपाटलकांतिभिः॥बभौबालातपाताम्रैःसरसीवसरोरुहैः ॥६८॥ उपन्यस्यत्सुसाक्षेपंखंडयत्सुपरस्परं॥तेषूदतिष्ठन्निर्घोषोभिदन्निवरसातलं ॥६९॥

क्तेः ॥ ६५ ॥ षडभिज्ञाःबौद्धाःनिशम्यश्रुत्वा ॥ ६६ ॥ बुद्धसिद्धांतएवशाखीवृक्षस्तंसभट्टपादःयुक्तिकुठारेणछित्वातेषांबुद्धानांग्रंथैरेवेंधनैश्चीर्णैरुपचितैःक्रोधज्वालामवर्द्धयत ॥ ६७ ॥ सासभातेषांबुद्धानांवदनैर्मुखैरोषेणकोपनपाटलाश्वेतरक्ताकांतिर्येषांतैर्बभौचकाशे बालातपेनाताम्रैरीषद्रक्तैःसरोरुहैःकमलैःसरसीव ॥ ६८ ॥ तेषुभट्टपादादिषुसाक्षेपंयथास्यात्तथाप्रतिपादनंकुर्वत्सुतथापरस्परंखंडनंकुर्वत्सुसत्सुरसातलंविदारयन्निवनिर्घोषोनादउदतिष्ठत ॥ ६९ ॥

यथा देवानामिंद्रेण पक्षेषु पृथुलेन कर्कशेन वज्रेण क्षताः धराधराः पर्वताः अधः निपेतुः तथा देवेंद्रस्यानीयेन बुधानां पंडितानामिंद्रेण भट्टपादेन तथागता सुगताः धर्मराजस्तथागत इत्यमरः तएव धराधराः तत्क्षणं तस्मिन्नेव क्षणे व्यूढो विन्यस्तः पृथुलो वासश्चासौ कर्कशो दृढश्च स चासौ तर्कश्च तेन पंक्षेषु क्षता खंडिता अधः पेतुः निकृष्टतां प्राप्ता इत्यर्थः ॥ ७० ॥ स विशेषेण सर्वं जानातीति विज्ञः सर्वज्ञः भट्टपादः द्विषां शत्रूणां सुगतानां सर्वज्ञपदमसह मान इत्यन्वयः ॥ ७१ ॥ स भट्टपादः ॥ ७२ ॥ अथ बौद्धानां पराजयानंतरं बभाषे उवाच विद्यायत्तौ विद्याधीनौ जयपराजयौ तर्हि कस्य मतं ध्रुवं क

अधःपेतुर्बुधेंद्रेण क्षताः पक्षेषु तत्क्षणं ॥ व्यूढकर्कशतर्केण तथागतधराधराः ॥७० ॥ स सर्वज्ञपदं विज्ञोऽसहमान इव द्विषां ॥ चकार चित्रविन्यस्तानेतान्मौनविभूषितान् ॥७१ ॥ ततः प्रक्षीणदर्पेषु बौद्धेषु वसुधाधिपं ॥ बोधयन् बहुधा वेदवचांसि प्रशशंस सः ॥ ७२ ॥ बभाषेऽथ धराधीशो विद्यायत्तौ जयाजयौ ॥ यः पतित्वा गिरेः शृंगादव्ययस्तन्मतं ध्रुवं ॥७३ ॥ तदाकर्ण्य मुखान्यन्ये परस्परमलोकयन् ॥ द्विजाग्र्यस्तु स्मरन् वेदानारुरोह गिरेः शिरः ॥७४॥ यदि वेदाः प्रमाणं स्युर्भूयात्काचिन्न मे क्षतिः ॥ इति घोषयता तस्मान्न्यपाति सुमहात्मना ॥७५॥ किमु दौहित्रदत्तेपि पुण्ये विलयमास्थिते ॥ ययातिश्च्यवते स्वर्गात्पुनरित्यूचिरे जनाः ॥७६॥

स्याध्रुवमिति निर्णयः कथं स्यादिति चेत्तत्राह यः पर्वतस्य शृंगात्पतित्वा विनाशरहितः स्यात्तस्य मतं ध्रुवमन्यस्याध्रुवमित्यर्थः ॥७३॥ तदाकर्ण्य राज्ञो कं श्रुत्वाऽन्ये सौगताः परस्परं मुखान्यवलोकयन्नित्यन्वयः द्विजाग्र्यो द्विजोत्तमः भट्टपादस्तु स्वरक्षार्थं वेदान्स्मरन् पर्वतस्य शृंगं आरुरोह ॥ ७४ ॥ इत्येवं घोषयता शब्दं कुर्वता न्यपाति गिरेः शृंगान्निपतितं ॥ ७५ ॥ किमु वितर्के दौहित्रैरष्टकादिभिः दत्ते ययातिधर्मस्य च्यवनस्य संबंधानिमित्ते तत्तादात्म्यसंभावनस्य सत्त्वादुत्प्रेक्षा संभावना स्यादुत्प्रेक्षा वस्तुहेतुफलात्मनेत्युक्तेः ॥७६॥

श्रुतिरात्मास्वयमेवशरण्यंयेषांतेषांव्यसनंदुःखंकिंनोछिनत्तिअपितुच्छिनत्त्येव ॥ ७७ ॥ घनघोषंमेघगर्जितंनिकुञ्जेभ्योलतादिपिहितोदरेभ्य शिखावलाःमयूराः ॥७८॥ खलानांदुर्जनानांसौगतानांसंसर्गेणसम्बन्धेनदूषितम् ॥७९॥८०॥ दुर्विधैःखलैर्बौद्धैःप्रत्यक्षेऽर्थेऽपिअन्यथानीतेसति राजभृकुट्याभीकरंभयंकरंमुखंयस्यसःप्रतिज्ञामुग्रतरांव्यधात्विहितवान् ॥८१॥ तामेवाह ॥ पृच्छामीतिद्वाभ्याम् ॥ यन्त्रोपलेषुयन्त्रा

अपिलोकगुरुः शैलात्तूलपिण्डइवापतत्॥श्रुतिरात्मशरण्यानांव्यसनंनोच्छिनत्तिकिम् ॥७७ ॥श्रुत्वांतदद्भुतं कर्मद्विजादिभ्यःसमाययुः॥ घनघोषमिवाकर्ण्यनिकुञ्जेभ्यःशिखावलाः ॥७८ ॥ दृष्ट्वातमद्भुतंराजाश्रद्धांश्रु तिषुसंदधे॥निनिन्दबहुधात्मानंखलसंसर्गदूषितम् ॥७९॥ सौगतास्त्वब्रुवन्नेदंप्रमाणंमतनिर्णये ॥ मणिम न्त्रौषधैरेवंदेहरक्षाभवेदिति ॥ ८०॥ दुर्विधैरन्यथानीतेप्रत्यक्षेऽर्थेऽपिपार्थिवः॥भृकुटीभीकरमुखःसंधामुग्रतरां व्यधात् ॥८१॥पृच्छामिभवतः किंचिद्वक्तुनप्रभवंतिये॥यन्त्रोपलेषुसर्वांस्तान्घातयिष्याम्यसंशयम् ॥८२॥ इतिसंश्रुत्यगोत्रेशोघटमाशीविषान्वितम्॥आनीयात्रकिमस्तीतिपप्रच्छद्विजसौगतान्॥८३ ॥वक्ष्यामहेवयं भूपश्वःप्रभातेऽस्यनिर्णयम्॥इतिप्रसाद्यराजानंजग्मुर्भूसुरसौगताः॥८४॥पद्माइवतपस्तेपुः कंठद्वयसपाथसि ॥ द्युमणिंप्रतिभूदेवाःसोऽपिप्रादुरभूत्ततः ॥८५ ॥

कारेषुपाषाणेषु ॥८२॥ इत्येवंसंश्रुत्यप्रतिज्ञांविधायगो [illegible] ..कुःपृथिवीत्यमरः ॥ तस्याःईशोराजाआशीविषःसर्पः द्विजाश्चसौगता श्चतान् ॥८३॥॥८४॥ वापुंसिपद्मंनलिनमित्यमरात् पद्माइतिपुल्लिंगप्रयोगःकण्ठप्रमाणेपाथसिजले प्रमाणेद्वयसजितिद्वयसच्प्रत्ययः द्युम णिंसूर्यंप्रतिभूदेवाब्राह्मणाःसःभानुः ॥८५॥

घटेशेषशायीविष्णुरस्तीतिकथनीयांशंसंदिश्योपदिश्यसौगताअपिघटस्थितंवस्तुनिश्चित्याजग्मुः ॥८६॥ भुजङ्गःसर्पःअवादिषुःकथितवन्तः भोगीशस्यशेषस्यभोगेशरीरेशयनंयस्यसःविष्णुरित्यर्थः ॥८७॥ श्रुतंभूसुराणांवाक्यंस्वेनघटेनिहितादन्यस्यार्थस्यप्रतिपादकंयेनतस्यभूपतेर्मुखं कासारस्तडागः पद्माकरस्तडागोऽस्त्रीकासारःसरसीसरइत्यमरःतस्यशोषणेनम्लानस्यसारसस्यकमलस्यश्रियमाददे ॥ ८८ ॥ अथानन्तरमशरीरिणीदिव्यावाणीतस्यराज्ञः शृण्वतांसर्वेषांसंशयंनाशयंतीराजानंप्रोवाच ॥ ८९ ॥ हेमहाराजब्राह्मणायदुक्तवन्तस्तत्सत्यमेवतत्रतदुक्तेसंशयं

संदिश्यवचनीयांशमादित्येन्तर्हितेद्विजाः॥ आजग्मुरपिनिश्चित्यसौगताःकलशस्थितम्॥८६ ॥ततस्तेसौगताःसर्वेभुजङ्गोऽस्तीत्यवादिषुः ॥ भोगीशभोगशयनोभगवानितिभूसुराः ॥ ८७ ॥ श्रुतभूसुरवाक्यस्यवदनं पृथिवीपतेः ॥ कासारशोषणम्लानसारसश्रियमाददे ॥८८ ॥ अथप्रोवाचदिव्यावाक्सम्राजमशरीरिणी॥ तुदन्तीसंशयंतस्यसर्वेषामपिशृण्वताम् ॥ ८९ ॥सत्यमेवमहाराजब्राह्मणा यदूचआषिरे॥माकृथाःसंशयतत्र भवसत्यप्रतिश्रवः ॥ ९० ॥ श्रुत्वाशरीरिणींवाणींददर्शवसुधाधिपः ॥ मूर्तिंमधुद्विषःकुंभेसुधामिवसुराधिपः॥ ९१ ॥ निरस्ताखिलसंदेहोविन्यस्तेतरदर्शनात्॥व्यधादाज्ञाततोराजावधायश्रुतिविद्विषाम्॥९२ ॥ आसेतोरातुषाराद्रेर्बौद्धानावृद्धबालकम्॥ननिहन्तियःसहन्तव्योभृत्यानित्यन्वशान्नृपः ॥ ९३॥

माकुरुसत्यप्रतिश्रवःसत्यप्रतिज्ञोभव ॥ ९० ॥ मधुद्विषोविष्णोःसुराधिपःइन्द्रः ॥ ९१ ॥विन्यस्तात्घटेस्थापितादाशीविषादितरस्यमधुद्विषोदर्शनंतस्माद्धेतोर्निरस्ताअपगताअखिलाःसंदेहायस्यसः ॥ ९२ ॥ आसेतोःरामसेतुपर्यन्तंतथाहिमालयपर्यन्तंमावृद्धंबालकंचाभिव्याप्ययोमद्भृत्यःसौगतान्नहंतिसमयाहंतव्यइतिभृत्याननन्वशादाज्ञप्तवान् ॥ ९३ ॥

ननुस्वगुरुत्वेनस्वीकृतत्वादिष्टानांवधायकिमित्येवमाज्ञांकृतवानित्यतआह इष्टोऽपीति पित्रानियुक्तोभृगुनन्दनःपरशुरामःसाक्षाज्जननीमपिकिं नावधीदपितुहतवानेवअत्रपूर्वोक्तबौद्धवधाज्ञारूपस्यविशेषस्यसमर्थनायसामान्यमुपन्यस्याविशेषान्तरोपन्यासाद्विकस्वरालंकारः यस्मिन्विशेषसामान्यविशेषाःसाविकस्वरइत्युक्तेः ॥१४॥ भट्टपादानुसारिराजेनसुधन्वनाधर्मद्विषोबौद्धाविनाशिताः तत्त्वावलम्बिनायोगीन्द्रेणयोगनाशकाविघ्नाव्याधिस्थानसंशयप्रमादालस्याविरतिभ्रान्तिदर्शनालब्धभूमिकानवास्थितत्वादयोन्तरायायोगशास्त्रोक्ताइवेत्यर्थः ॥१५॥ तेषुदुष्टेषुबौद्धेषुहतेषुकोविदःपंडितोभट्टपादःश्रौतमार्गंपरितस्तारसर्वतःप्रसारितवान् यथातमिस्रेषुअन्धकारेषुनष्टेषुसूर्योमहस्तेजोविस्तारयतितद्वत् ॥१६॥

इष्टोऽपिदृष्टदोषश्चेद्वध्यएवमहात्मना॥जननीमपिकिंसाक्षान्नावधीद्भृगुनन्दनः ॥१४ ॥स्कन्दानुसारिराजेनजैनाधर्मद्विषोहताः ॥ योगीन्द्रेणेवयोगघ्नाविघ्नास्तत्त्वावलम्बिना ॥ १५ ॥हतेषुतेषुदुष्टेषुपरितस्तारकोविदः॥ श्रौतवर्त्मतमिस्रेषुनष्टेष्विवरविर्महः॥१६॥कुमारिलमृगेन्द्रेणहतेषुजिनहस्तिषु ॥ निष्प्रत्यूहमवर्द्धन्तश्रुतिशाखाःसमंततः ॥१७॥ प्रागित्थंज्वलनभुवाप्रवर्तितेऽस्मिन्कर्माध्वन्यखिलविदाकुमारिलेन॥उद्धर्तुंभुवनमिदंभवाब्धिमग्नंकारुण्यांबुनिधिरियेषचंद्रचूडः॥१८॥इतिश्रीमाधवीयेतदुपोद्घातपरःशुभःसंक्षेपशंकरजयेसर्गोयंप्रथमोऽभवत्॥१॥

कुमारिलोभट्टपादएवमृगेन्द्रःसिंहस्तेननिष्प्रत्यूहंनिर्विघ्नम् ॥१७॥ उपोद्घातरूपांस्कन्दावतारकथांउपसंहरन्शिवावतारकथांग्रन्थप्रतिपाद्यामुपक्षिपति प्रागित्थमिति ज्वलनादनलाद्भवतीतिज्वलनभूस्तेनसर्वज्ञेनभट्टपादेनपूर्वमनेनप्रकारेणास्मिन्कर्ममार्गेप्रवर्तितेसति ततःसंसारसागरेनिमग्नंभुवनंअद्वैतशास्त्रप्लवेनोद्धर्तुंकारुण्यजलधिश्चन्द्रशेखरोमहादेवइयेषइच्छतिस्म प्रहर्षणीवृत्तं म्नौज्रौगस्त्रिदशयतिःप्रहर्षणीयमितिलक्षणात् ॥१८॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेश्रीमच्छंकराचार्यविजयडिंडिमेप्रथमःसर्गः ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमःसर्गःसमाप्तः ॥

श्री ०॥शंकरावतारंविस्तरेणवर्णयितुंपीठिकांरचयति ततइति ततःकर्ममार्गप्रवृत्त्यनंतरंकरुणासमुद्रःअनंगंकामंदहतीतिअनंगधङ्महेशःकेरलेषुदेश
विशेषेषुश्रीमद्वृषसंज्ञकेगिरौपूर्णानदीपुण्यतटेज्योतिर्लिंगात्मनाआविरासीत्प्रादुरभूत् उपजातिश्छंदः ॥ १ ॥ तेनलिंगात्मनाविर्भूतेनमहेशेनप्रे
रितःकश्चनराजशेखराख्योमहीपःपुनःपुनःस्वप्नेदृष्टस्तदीयोवैभवोयेनसएकंप्रासादंदेवालयंपरिकल्प्यतस्यविभोःसंपूजनंप्रवर्तितवान् स्यादिंद्रवं
शाततजैरसंयुतैः ॥ २ ॥ तस्यप्रणतार्तिहर्तुरीशस्यप्रसादात्प्राप्तःनिरीतिभावोयं ईतयस्तु अतिवृष्टिरनावृष्टिर्मूषिकाःशलभाःशुकाः अत्या
सन्नाश्चराजानःषडेताईतयःस्मृताइत्युक्ताःषड्बाधाज्ञेयाः एवंविधस्तस्यप्रासादस्यसमीपगतःकश्चित्कालटिसंज्ञोऽतिरम्योऽग्रहारोब्राह्मणप्र

श्री ० ॥ ततोमहेशःकिलकेरलेषुश्रीमद्वृषाद्रौकरुणासमुद्रः ॥ पूर्णानदीपुण्यतटेस्वयंभूर्लिंगात्मनानंगधगाविरासी
त् ॥ १ ॥ तन्नोदितःकश्चनराजशेखरःस्वप्नेमुहुर्दृष्टतदीयवैभवः ॥ प्रासादमेकंपरिकल्प्यसुप्रभंप्रावर्त्तयत्तस्यस
मर्हणंविभोः ॥२॥ तस्येश्वरस्यप्रणतार्तिहर्तुःप्रसादतःप्राप्तनिरीतिभावः ॥ कश्चित्तदभ्याशगतोग्रहारःकालट्य
भिख्योऽस्तिमहान्मनोज्ञः ॥ ३ ॥ कश्चिद्विपश्चिदिहनिश्चलधीर्विरेजेविद्याधिराजइतिविश्रुतनामधेयः ॥ रुद्रो
वृषाद्रिनिलयोऽवतरीतुकामोयत्पुत्रमात्मपितरंसमरोचयत्सः ॥ ४ ॥ पुत्रोऽभवत्तस्यपुरात्तपुण्यैःसुब्रह्मतेजा
शिवगुर्वभिख्यः॥ज्ञानेशिवोयोवचनेगुरुस्तस्यान्वर्थनामाकृतलब्धवर्णः ॥ ५ ॥

धानोऽस्ति ॥ ३ ॥ इहास्मिन्नग्रहारेविद्याधिराजइतिविश्रुतनामधेयोनिश्चलमतिःकश्चित्पंडितोविरेजे सवृषाद्रिनिलयोऽवतरीतुकामोऽवतरणे
च्छुर्यस्यपुत्रमात्मपितरंसमरोचयत्सविरेजेइतिवान्वयः उक्तावसंततिलकातभजाजगौगः ॥ ४ ॥तस्यविद्याधिराजस्यपुरापूर्वमनेकजन्मस्वात्तै
रर्जितैःपुण्यैःसुष्ठुब्रह्मतेजोयस्यसशिवगुरुसंज्ञःपुत्रोऽभवत् योज्ञानेशिवोवचनेगुरुर्बृहस्पतिस्तस्यपुत्रस्यलब्धवर्णोविचक्षणोविद्याधिराजोन्वर्थं
नामार्थानुरूपंनामाकृतसंज्ञांकृतवान् धीमान्सूरिःकृतीकृष्टिर्लब्धवर्णोविचक्षणइत्यमरः स्यादिंद्रवज्रायदितौजगौगः ॥ ५ ॥

एवंशिवगुरोर्जन्मोक्त्वातच्चरितमाह सशिवगुरुःब्रह्मचारीगुरुगेहवासशीलस्तस्यगुरोः कार्यकारीविहितंभिक्षयालब्धंगुरवेनिवेदितमन्नंभोक्तुंशी लमस्यास्तीतितथाहुताशंहुतभुजंवान्हिंसेवितुंशीलमस्यास्तीतितथाव्रतेनब्रह्मचर्यानियमेनस्वीयंवेदमध्यगीष्ट अधीतवान् ॥ ६ ॥ यतःक्रिया अनुष्ठानंफलंयस्यसअर्थबोधोविचारंविनानैवजायते नन्वधीतस्वांगस्वाध्यायस्तदर्थंस्वयमेवकुतोनाववुद्धवानितिचेत्तत्राह हियस्माद्वेदोदु र्बोधतरोविचारंविनातिशयेनदुर्घटोयथार्थबोधोयस्यसः उपेंद्रवज्राजतजास्ततोगौ ॥ ७ ॥ वेदेष्वधीतेषुसत्सुतदर्थेचविचारितेसतिशिष्यानुरागी आचार्यस्तंशिवगुरुमाहस्मप्रोक्तवान्षड्भिः शिक्षाकल्पव्याकरणच्छंदोज्योतिर्निरुक्तसंज्ञैरंगैःसहितःसर्वोवेदोमत्तस्त्वयापठितोविचारितश्चकाल

सब्रह्मचारीगुरुगेहवासीतत्कार्यकारीविहितान्नभोजी॥सायंप्रभातंचहुताशसेवीव्रतेनवेदंनिजमध्यगीष्ट ॥६॥क्रियाद्यनुष्ठानफलोर्थबोधःसनोपजायेतविनाविचारं॥अधीत्यवेदानथतद्विचारंचकारदुर्बोधतरोहि वेदः ॥७॥ वेदेष्वधीतेषुविचारितेर्थेशिष्यानुरागीगुरुराहतंस्म॥ अपाठिमत्तःसषडंगवेदोव्यचारिकालोबहु रत्यगात्ते॥८॥भक्तोऽपिगेहंव्रजसंप्रतित्वंजनोपितेदर्शनलालसःस्यात् ॥ गत्वाकदाचित्स्वजनप्रमोदंविधे हिमाताताविलंबयस्व॥ ९॥विधातुमिष्टंयदिहापराण्हेविजानतातत्पुरुषेणपूर्वं॥विधेयमेवंयदिहश्वइष्टंकर्त्तुं तदद्येतिविनिश्चितोर्थः ॥१०॥

स्तेतवबहुरतिक्रांतःउपजातिच्छंदः ॥ ८ ॥ यद्यपित्वंभक्तस्तथापिसंप्रतिइदानींगेहंव्रज संबंधिजनोपितेतवदर्शनलालसःस्यात्तस्मात्कदाचिद्ग त्वास्वजनप्रमोदंविधेहि शिष्यस्यपुत्रतुल्यत्वात्संबोधनंहेतात माविलंबयस्वविलंबमाकुरु आख्यानकीतौजगुरूगमोजेजतावनोजेजगुरूगुरु श्चेत् ॥ ९॥ विलंबोनकर्तव्यइत्युक्तंतत्रहेतुमाह यतइहास्मिन्लोकेयदपराण्हेविधातुमिष्टंतदायुरादेःक्षणभंगुरतांविजानतापुरुषेणपूर्वंपूर्वाण्हेएव विधेयमेवमिहयत्श्वःअनागतेऽन्हिकर्त्तुमिष्टंतदद्याविधेयमितिविनिश्चितोर्थस्तस्मान्माविलंबयस्वेत्यर्थः ॥ १० ॥

किंचयथाकालउद्भवकालउप्तात्क्षेत्रेरोपिताद्बीजादिहयादृशंसस्यंजायतेतादृशंविपरीतकालान्नैवजायते तथाविवाहादिस्वस्यविवाहादेःकालेयौवनाद्यवस्थायांकृतंफलायपुत्रोत्पत्त्यादिफलरूपायकल्पेतशक्तंभवेदन्यथातत्विवाहादिकृतंव्यर्थंस्यात् ॥ ११ ॥ किंवाजन्मनोजन्मप्रभृति ननुनिश्चयेनतवपरिणयंविवाहंकर्तुंकामौमातापिताचतान्गतान्संवत्सरान्गणयतोगणनंकुरुतः यस्मात्कारणात्पित्रोरियंप्रकृतिःस्वभावएवपुरापूर्वंतनुभवस्यात्मजस्योपनीतिमुपनयनंततस्तदनंतरंविवाहयत्ध्यायतःकदाभविष्यतीतियाच्चिंतनंकुरुतःसइत्यर्थः अत्रसामान्यविशेषयोरुक्तत्वादर्थांतरन्यासालंकारः उक्तिरर्थांतरन्यासःस्यात्सामान्यविशेषयोरित्युक्तेः ॥ १२ ॥ अपिचतत्तत्कुलीनपितरस्तत्तत्कुलीनपुरुषस्यवि

कालोप्तबीजादिहयादृशंस्यात्सस्यंनतादृक्विपरीतकालात् ॥ तथाविवाहादिकृतंस्वकालेफलायकल्पेतनचेद्वृथास्यात् ॥ ११॥ आजन्मनोगणयतोननुतान्गताब्दान्मातापितापरिणयंतवकर्तुकामौ ॥ पित्रोरियंप्रकृतिरेवपुरोपनीतिंयद्ध्यायतस्तनुभवस्यततोविवाहं ॥१२॥ तत्तत्कुलीनपितरःस्पृहयंतिकामंतत्तत्कुलीनपुरुषस्यविवाहकर्म॥ पिंडप्रदातृपुरुषस्यससंततित्वेपिंडाविलोपमुपरिस्फुटमीक्षमाणाः ॥ १३ ॥अर्थावबोधनफलोहिविचारएषतच्चापिचित्रबहुकर्मविधानहेतोः॥तत्राधिकारमधिगच्छतिसद्वितीयःकृत्वाविवाहमितिवेदविदांप्रवादः॥ १४॥

वाहकर्मकामंस्पृहयंति परिणयकर्मगोचरांस्पृहामत्यंतंकुर्वंतियतस्तत्तत्कुलीनपितरःपिंडप्रदातृपुरुषस्यसंततित्वेसतिउपरिअग्रेपिंडाविलोपंस्फुटंसमीक्षमाणाः ॥ १३ ॥ नकेवलमेतावदेवापितुसहोभौचरतांधर्ममित्यादिश्रुत्यासद्वितीयस्यकर्मविधानेऽधिकारश्रवणात्तदर्थमपिविवाहआवश्यकइत्याह अर्थेति एषविचारोऽर्थावबोधनफलोर्थस्यावबोधनंपरिज्ञानंफलंयस्यसएतस्यविचारस्यार्थपरिज्ञानंफलंतच्चार्थावबोधनंविचित्राणांयज्ञानांविधानार्थं अत्रविचित्रयज्ञविधानेविवाहंकृत्वासद्वितीयःद्वितीययापत्न्यासहवर्तमानोधिकारंगच्छतिप्राप्नोतीतिवेदविदांप्रवादः ॥ १४॥

एवमुक्तः शिवगुरुरुवाच सत्यमित्यादिना सत्यमित्यर्द्धांगीकारे हेगुरोगुरोःसकाशात्अधीतोवेदोयेनसगृहीएवभवति अन्यपदमन्याश्रमंनप्र
यातीतिनियमोनास्ति ननुब्रह्मचर्यंसमाप्यगृहीभवेद्गृहाद्वनीभूत्वाप्रव्रजेत् तमेतंवेदानुवचनेनब्राह्मणाविविदिषंतियज्ञेनदानेनतपसानाशकेनस
हवाआत्मयाजीयोवेदइदंमेऽनेनांगंसंक्रियतइदंमेऽनेनांगमुपधीयतेविशुद्धसत्वस्तुतंपश्यतिनिष्कलंध्यायमानः जायमानोवैब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणैर्ऋण
वानित्याद्याःश्रुतयः महायज्ञैश्चयज्ञैश्चब्राह्मीयंक्रियतेतनुः यस्यैतेऽष्टाचत्वारिंशत्संस्काराः ऋणानित्रीण्यपाकृत्यमनोमोक्षेनिवेशयेत्ज्ञानमुत्प
द्यतेपुंसांक्षयात्पापस्यकर्मणइत्याद्याः स्मृतयश्चाश्रमादाश्रमांतरप्रवेशस्ययज्ञाद्यनुष्ठानाच्चित्तशुद्धौज्ञानप्राप्तेश्चक्रमनियमंप्रबोधयंतीतिचेत्तत्राहवैरा
ग्यवानिहामुत्रार्थभोगेषुविरक्तोविवेकीनित्यानित्यवस्तुविवेकवान् उपलक्षणमेतत्साधनचतुष्टयसंपन्नइत्यर्थश्चतुर्थाश्रमंगच्छतिअयमर्थः यदिचे

सत्यंगुरोननियमोऽस्तिगुरोरधीतवेदोगृहीभवतिनान्यपदंप्रयाति ॥ वैराग्यवान्व्रजतिभिक्षुपदंविवेकीनो
चेद्गृहीभवतिराजपदंतदेतत् ॥१५॥ श्रीनैष्ठिकाश्रममहंपरिगृह्ययावज्जीवंवसामितवपार्श्वगतश्चिरायुः॥
दंडाजिनीसविनयोबुधजुह्वदग्नौवेदंपठन्पठितविस्मृतिहानिमिच्छन् ॥१६॥

त्तरयाब्रह्मचर्यादेवप्रव्रजेद्गृहाद्वावनाद्वा स्ववाह्येतेप्लवाअदृढायज्ञरूपाः नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेऽमृतत्वमानशुरित्यादिश्रुत्यनुरोधेनमध्यमाधिका
रिणएवक्रमनियमोनतुशुद्धसत्वस्योत्कटवैराग्यवतोमुख्याधिकारिणोजायमानइत्यस्यापिगृहस्थःसंपद्यमानइत्यर्थः गृहस्थास्यापिसत्वशुद्ध्यर्थमे
वऋणापाकरणंतदिदमुक्तंनोचेदिति विवेकादिमान्नभवतिचेत्तर्हिगृहीभवतितदेतत्राजपदंराजमार्गः ॥ १५ ॥ त्वयातर्हिकिंकर्त्तव्य
मित्यपेक्षायामाह श्रीनैष्ठिकाश्रमंमरणांतब्रह्मचर्यंपरिगृह्यचिरायुरहंतवपार्श्वगतःसमीपेस्थितोदंडाजिनेऽस्यस्तइतिदंडाजिनीविनयेनसहवर्त्ततइति
सविनयोहेबुधसर्वज्ञअग्नौजुह्वद्धोमंकुर्वन्वेदंपठन्पठितस्याविस्मृतेर्हानिमभावमिच्छन्वसामिवासंकरिष्यामि ॥ वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानव
द्वेतिलट् ॥१६॥

नन्वतिसुखकरंदारग्रहंविहायकथमतिदुःखदंनैष्ठिकाश्रममंगीकुरुषइतिचेत्तत्राह दारग्रहइति अयंदारग्रहस्तावत्सुखायभवति यावत्कृतःस न्अनुभवगोचरतांगतःप्राप्तःस्यात् अनुभवविषयताप्राप्तिपर्यंतमित्यर्थः॥ पश्चादनुभवगोचरताप्राप्त्यनंतरंसोऽयंदारग्रहोविरसतांवैरस्यंउपयाति प्राप्नोति हेमहात्मन्अक्षुद्रस्वभाव अनुभूतिपदमनुभवगम्यंकिंनिन्हुषेऽपलपसिअपलपितुमशक्यमित्यर्थः ॥ १७ ॥ नन्वैहिकसुखाभावेऽ पिविवाहेकृतेयागाद्यनुष्ठानेनपारलौकिकंतत्सेत्स्यतीतिचेत्तत्राह यागोपीति यागोविधिनायथाविधिकृतश्चेत्स्वर्गफलदःनचतथाकर्तुंश क्यतइत्याह प्रायस्तत्समग्रकरणंभुविदुर्लभं तद्विनातुफलंनैवलभ्यते हिंयस्मादादिपदेनचित्रादियागफलंपश्वादिकंगृह्यते वृष्ट्यादिवत्कर्म णिफलंयदिनस्यात्तर्हिदैववशाद्यथोक्तविरहेफलदुर्गतत्वंभवति तत्कारीर्यादियागफलभूतवृष्टिः तथाचनपारलौकिकसुखप्राप्त्याशापीत्यर्थः

दारग्रहोभवतितावदयंसुखाययावत्कृतोऽनुभवगोचरतांगतःस्यात्॥ पश्चाच्छनैर्विरसतामुपयातिसोयंकिंनि ह्नुषेत्वमनुभूतिपदंमहात्मन्॥१७॥ यागोपिनाकफलदोविधिनाकृतश्चेत्प्रायःसमग्रकरणंभुविदुर्लभंतत्॥वृष्ट्या दिवन्नहिफलंयदिकर्मणिस्यादिष्ट्यायथोक्तविरहेफलदुर्विधत्वं ॥ १८॥ निःस्वोभवेद्यदिगहीनिरयीसनूनंभोक्तुं नदातुमपियःक्षमतेऽणुमात्रं ॥ पूर्णोऽपिपूर्त्तिमभिमंतुमशक्नुवन्योमोहेनशंनमनुतेखलुतत्रतत्र ॥ १९ ॥

॥ १८ ॥ नकेवलंसुखाभावएवापित्वतिदुःखमपीत्याशयवानाह यदिगृहीनिःस्वोनिर्धनोभवेत्तर्हिनूनंनिश्चयेनसनिरयीनरकवान् निरयित्व मेवस्फुटयति योऽणुमापिभोक्तुंदातुंचनक्षमतेसमर्थोनभवतिसनूनंनिरयीतिसंबंधः ननुश्रीमत्कुलोत्पन्नस्यतवनास्तिदुःखमितिचेत्तत्राह पूर्णोऽ पीति पूर्णोऽपि पूर्त्तिंपूर्णतामभिमंतुमशक्नुवन्योमोहेनाविवेकेनतस्मिन्तस्मिन्विषयेशंसुखंनमनुतेसोपिनूनंनिरयीत्यर्थः विषयसंपत्तेस्तृष्णानि वर्तकत्वात्सर्वानर्थबीजभूततृष्णानुविद्धचेतसःसुखाप्राप्तिदुःखावाप्तिसत्वान्निरयित्वमेवेतिभावः ॥ तथाचोक्तं नजातुकामःकामानामुपभो गेनशाम्यति हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्धतेइति यान्येतानिदुरंतानिदुर्जराण्युन्नतानिच तृष्णावल्याःफलानीहतानिदुःखानिराघवयावती यावतीजंतोरिच्छोदेतियथायथा तावतीतावतीदुःखबीजमुष्टिःप्ररोहतीतिच ॥ १९ ॥

अथो अतःकारणात् हे साधो गृहोपकरणेषु सदा विचारो भवति यावत्सु सत्सु अमीषां संबंधिजनानां परिपूर्त्तिः परिपूर्णता स्यादमीषां गृहस्थानां इति वा तया चैवं विचार्यमाणस्य प्रयत्नेनैकत्रैकस्मिन्स्थाने संहतवतः संचयं कृतवतः स्थितपूर्वनाश एतत्संचयात्पूर्वं स्थितस्य संचितस्य नाशो भवति च पुनस्तदीयं पश्चात्संचितमप्यपयाति नश्यति पुनरप्यपरेण योगः संयोगो भवति तथा च गृहस्थाश्रमे सर्वथा दुःखमेवेति भावः ॥ २० ॥ एवमुक्तप्रकारेण शिवगुरौ वदति सति तस्य शिवगुरोर्जनकः पिता गृहेशः सुतं गृहं प्रतिनिनीषुर्नेतुमिच्छुरागच्छत् आगतवान् आगत्य यदकरोत्तदाह बहुलं बहुधानुनयं विनयं कृत्वा तेन शिवगुरुणा गुरवे बहुलं दक्षिणाद्रव्यं प्रदाप्य गृहीतविद्यायेन स शिवगुरुर्यत्नान्निकेतनमनायि आनीत इत्यर्थः ॥ २१ ॥

यावत्सु सत्सु परिपूर्त्तिरथो अमीषां साधो गृहोपकरणेषु सदा विचारः ॥ एकत्र संहतवतः स्थितपूर्वनाशस्तच्चापयाति पुनरप्यपरेण योगः ॥ २० ॥ एवं गुरौ वदति तज्जनको निनीषुरागच्छदत्र तनयं स्वगृहं गृहेशः ॥ तेनानुनीय बहुलं गुरवे प्रदाप्य यत्नान्निकेतनमनायि गृहीतविद्यः ॥२१॥ गत्वा निकेतनमसौ जननीं ववंदे सालिंग्य तद्विरहजं परितापमौज्झत् ॥ प्रायेण चंदनरसादपि शीतलं तद्यत्पुत्रगात्रपरिरंभणनामधेयं ॥ २२ ॥ श्रुत्वा गुरोः सदनतश्चिरमागतं तं तद्बंधुराग मदधत्त्वरितेक्षणाय ॥ प्रत्युद्गमादिभिरसावपि बंधुतायाः संभावनां व्यधित वित्तकुलानुरूपां ॥२३॥

असौ शिवगुरुर्निकेतनं गत्वा मातरं ववंदे सा जननी पुत्रमाश्लिष्य तस्य पुत्रस्य विरहाज्जातं परितापमौज्झत् त्यक्तवती तत्र हेतुमाह ॥ यत्पुत्रमात्रालिंगननामधेयं तच्चंदनरसादपि प्रायेण शीतलमत इत्यर्थः ॥ अत्रार्थांतरन्यासः ॥ यद्वा परितापत्यागस्य प्रायेणेत्यादिना समर्थनात्काव्यलिंगालंकारः ॥ समर्थनीयस्यार्थस्य काव्यलिंगं समर्थनमित्युक्तेः ॥२२॥ अथानंतरं गुरोर्गृहाच्चिरादागतं शिवगुरुं श्रुत्वा तद्बंधुस्तत्संबंधिवर्गः शीघ्रमवलोकनाय आगमत् असौ शिवगुरुरपि बंधुताया बंधुसमूहस्य प्रत्युद्गमभणनामादिना वित्तकुलानुरूपां संभावनां सपर्यां व्यधित विहितवान् धातोर्लुङि तङ्स्याद्योरि त्वेतीकारः सिचः कित्वाद्गुणाभावः ह्रस्वादङ्गादिति सकारलोपः ॥ २३ ॥

ततोयद्वृत्तंतदाह ॥वेदेपदादिषुआदिपदेनशिवाघनादिषुतस्यबुद्धिंवीक्ष्यतस्यज [illegible] बहून्प्रश्नान्कृतवान् [illegible]स्यत
द्विद्याधिराजइतिप्रथितंनामयस्यास्यवसुंधरायामभवत्सबहुशोप्यपृच्छदित्यर्थः ॥ २४ ॥ बहुशोप्यपृच्छादितिविवृणोति ॥ भाट्टेनयेभट्टपाद
सिद्धांते गुरुःप्रभाकरः कणभुक्कणादः आदिनागौतमसांख्यमतादिसंग्रहःतनयस्यमतिंबोद्धुमिच्छुःप्रश्नंकृतवान् ॥ एवंपित्रोदितःपृष्टःशि
ष्यस्तस्यपुत्रःशिवगुरुरपिसमाधानमुवाच तंविशिनष्टि पूर्वंनतोनमस्कृतोगुरुर्येनेतिस्मितेनमंदहसितेनयुक्तंमुखंयस्यातएवहसितमीषद्विक

वेदेपदक्रमजटादिषुतस्यबुद्धिंसंवीक्ष्यतज्जनयिताबहुशोप्यपृच्छत् ॥ यस्याभवत्प्रथितनामवसुंधरायांविद्या
धिराजइतिसंगतवाच्यमस्य ॥२४॥भाट्टेनयेगुरुमतेकणभुङ्मतादौप्रश्नंचकारतनयस्यमतिंबुभुत्सुः॥शिष्यो
प्युवाचनतपूर्वगुरुःसमाधिंपित्रोदितःस्मितमुखोहसितांबुजास्यः॥ २५॥वेदेचशास्त्रेचनिरीक्ष्यबुद्धिंप्रश्नोत्त
रादावपिनैपुणींतां॥दृष्ट्वातुतोषातितरांपितास्यस्वतःसुखायाकिमुशास्त्रतोवाक् ॥२६॥ कन्यांप्रदातुमनसोब
हवोऽपिविप्रास्तन्मंदिरंपतियुर्गुणपाशकृष्टाः ॥ पूर्वंविवाहसमयादीपतस्यगेहंसंबंधवत्किलबभूववरीतुका
मैः ॥ २७ ॥

सितंयदंबुजंतथाभूतमास्यंवदनंयस्यसः ॥ २५ ॥ प्रश्नोत्तरेस्वमतस्थापनेपरमतखंडनेचतांतथाभूतांनिपुणतांकुशलतांदृष्ट्वाऽस्यपिताऽत्यंतंतो
षंभाप यापुत्रस्यवाक्वाणीस्वतःशास्त्रतोविहीनापिसुखरूपासाशास्त्रतःसुखरूपाइतिकिमुवक्तव्यं कैमुत्येनार्यसंसिद्धिःकाव्यार्थापत्तिरिष्यते॥२६॥
ततःकिंवृत्तमित्याकांक्षायामाह ॥ कन्यामिति ॥ गुणलक्षणपाशेनाकृष्टाःकन्यांप्रदातुमनसोबहवोऽपिविप्रास्तस्यमंदिरंप्रतियुर्जग्मुरतोविवाहका
लात्पूर्वमपितस्यविद्याधिराजस्यशिवगुरोर्वागृहंवरीतुकामैःकुमारवरणार्थिभिःविप्रैःसंबंधवद्बभूव ॥ वसंत० ॥२७॥

तस्मिन्देशे बह्वर्थदायिषु कन्याप्रदातृषु बहुष्वपि सत्सु विशिष्टं श्रेष्ठं जन्म परीक्ष्य प्रख्यातानुभावः स विप्रवर्यो विद्याधिराजो विप्रविशिष्टकुलोत्पन्नं मघपंडितात् अभिधं कन्यामयाचत अकथितं चेति कर्मसंज्ञा उक्तनामकाद्विप्रादित्यर्थः ॥ २८ ॥ प्रख्यातावद्वौ विभूतिर्ययोस्तयोः कुलवतोः कन्यापितुर्वरपितुश्चेत्थं विवाद आसीत्तत्र कन्यापितुर्वचनमुदाहरति अस्मद्गृहे आगत्य पुत्रस्यापि विवाहस्त्वया कार्यः वरपितुर्वचनमाह अस्मदीयगृहं पुत्रीमानीय मत्पुत्राय सुता प्रदेया ॥ २९ ॥ एवमुक्तो मघपंडित आह एतावद्धनं दास्यामीति संकल्पितात् द्विगुणमर्थं धनं प्रदास्ये यदि तु गेहमागत्यायं विवाहः कृतश्चेत विद्याधिराज आह ॥ हे द्विज यदि कन्यका मे गृहं प्राप्ता तर्ह्यर्थं विनैव पुत्रेण परिणयं कारयिष्ये ॥ ३० ॥ एवं विवदमानयोस्तयोर्मध्ये तस्याः

बह्वर्थदायिषु बहुष्वपि सत्सु देशे कन्याप्रदातृषु परीक्ष्य विशिष्टजन्म ॥ कन्यामयाचत सुताय स विप्रवर्यो विप्रं विशिष्टकुलजं प्रथितानुभावः ॥ २८ ॥ कन्यापितुर्वरपितुश्च विवाद आसीदित्थं तयोः कुलजुषोः प्रथितोरुभूत्योः ॥ कार्यं त्वया परिणयो गृहमेत्य पुत्रीमानीय सद्मतनयाय सुता प्रदेया ॥ २९ ॥ संकल्पिताद्द्विगुणमर्थमहं प्रदास्ये मद्गेहमेत्य परिणीतिरियं कृता चेत् ॥ अर्थं विना परिणयं द्विज कारयिष्ये पुत्रेण मे गृहगता यदि कन्यका स्यात् ॥ ३० ॥ कश्चित्तु तस्याः पितरं बभाण मिथः समाहूय विशेषवादी ॥ अस्मासु गेहं गतवत्स्वमुष्मै विगृह्य कन्यामपरः प्रदद्यात् ॥ ३१ ॥ तेनानुनीतो वरतातभाषितं द्विजोऽनुमेने वररूपमोहितः ॥ दृष्टो गुणः संवरणाय कल्पते मंत्रोऽभिजापाच्चिरकालभावितः ॥ ३२ ॥

कन्यायाः पितरं समाहूय कश्चित्तु विशेषवादी जगाद अस्मासु गेहं गतवत्सु अपरो मिथः परस्परं विगृह्य विग्रहं भेदं विधायामुष्मै कन्यां प्रदद्यात् संभावनायां लिङ् मिथो रहसि समाहूयेति वा आख्यानकी॰ ॥ ३१ ॥ तेन विशेषवादिना केनचिदनुनीतोऽनुनयं प्रापितो मघपंडितः पुत्रीमानीय सद्मतनयाय सुता प्रदेयेत्येवंरूपं वरपितुर्भाषितमनुमेने स्वीकृतवान् यतो वरस्य रूपेण मोहितः यस्माच्च दृष्टो गुणः संवरणाय कल्पते योग्यो भवति यथाभिजापाच्चिरकालभावितो बहुकालमभ्यस्तो मंत्रः संवरणाय कल्पते तद्वत् ॥ वाचकलुप्तोपमालंकारः वंशस्थेंद्रवंशामिश्रितत्वादुपजातिस्तदुक्तं इत्यं किलान्यास्वपि मिश्रितासु स्मरंति जातिष्विदमेव नामेति ॥ ३२ ॥

स्वापंभांश्चेतासुस्मरंतिजातिष्विदमेवनामेति ॥ ३२ ॥

विद्याधिराजमघपंडितसंज्ञौसम्यक्मुहूर्तमवलंब्यदेवंगणपत्यादिकुलदैवतंचसम्यगभिपूज्यवाग्दानरूपंसंप्रत्ययंव्यतनुतांविस्तारितवंती ॥ त तश्चविवाहार्थंमौहूर्तिकाज्योतिर्विदोविचारणीयाइतिपरस्परमुक्तवंतौ वसंत० ॥ ३३ ॥ ततश्चविहितेमुहूर्तेशास्त्रविधिनातौविद्याधिराजमघ पंडितौउद्वाह्यविवाहंकृत्वाबहुंविपुलंसंमुदंप्रमोदमवापतुःयतःप्राप्ताभिलाषौ तत्रागतोबंधुवर्गश्चात्यंतंमोदंप्राप्तवान्किंबहुनाकथितेनसर्वोऽपिबंध्व बंधुसमुदायोमुदंप्रापेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ तौदंपतीसुवसनाविति तौसतीशिवगुरुसंज्ञौदंपतीसुवस्त्रौशुभ्रादंतपंक्तिर्ययोस्तौसुष्टुलंकृतौविकसित

विद्याधिराजमघपंडितनामधेयौसंप्रत्ययंव्यतनुतामभिपूज्यदेवं॥ सम्यङ्मुहूर्तमवलंब्यविचारणीयामौहूर्त्तिका इतिपरस्परमूचिवांसौ ॥ ३३॥ उद्वाह्यशास्त्रविधिनाविहितेमुहूर्त्तेतौसंमुदंबहुमवापतुराप्तकामौ॥ तत्रागतोभृश ममोदतबंधुवर्गःकिंभाषितेनबहुनामुदमापवर्गः ॥ ३४ ॥ तौदंपतीसुवसनौशुभदंतपंक्तीसंभूषितौविकसितां बुजरम्यवक्त्रौ ॥ सव्रीडहासमुखवीक्षणसंप्रहृष्टौदेवाविवापतुरनुत्तमशर्मनित्यं ॥ ३५ ॥ अग्नीनथाधितमहोत्तर यागजातंकर्तुंविशेषकुशलैःसहितोद्विजेशः ॥ तत्तत्फलंहियदनाहितहव्यवाहःस्यादुत्तरेषुविहितेष्वपिनाधिका री॥ ३६॥

कमलवद्रम्यंमुखंययोस्तौव्रीडयालज्जयासहवर्त्तमानेनहासेनमंदहसितेनयुक्तयोर्मुखयोर्वीक्षणेनसम्यक्प्रकर्षेणहृष्टौदेवौपार्वतीमहादेवाविवानुत्त मंसुखमवापतुः॥ ३५ ॥ अथविवाहानंतरंतत्तद्यागकर्त्तव्यताविशेषेषुकुशलैर्ऋत्विग्भिःसहितोद्विजेशःशिवगुरुस्तत्तत्फलंमहतामुत्तरेषामावसथ्याधा नादूर्ध्वानामत्युत्तमानांवायागानांसमूहंकर्तुमग्नीन्गार्हपत्याहवनीयदक्षिणाख्यानधितअग्न्याधानंकृतवान् हिप्रसिद्धं यद्यस्मादनाहिताग्निःपुमान् विहितेष्वप्युत्तरेषुयागेष्वधिकारीनस्यात्तस्मादित्यर्थः ॥३६ ॥

भुवनानिस्वर्गादीनिजेतुकामोबहुवित्तसाध्यैरनेकैर्यागैरयष्टयंजनंकृतवान् तेषांयागानामाशायेषांतैर्यतोदिनेदिनेसेवितायज्ञभागायैस्तैर्देवैरमृतंव्य स्मारि विस्मारितवंतः अत्रामृतसंबंधिस्मरणसंबंधेऽपितदसंबंधवर्णनात्संबंधातिशयोक्तिरलंकारः योगेप्ययोगः संबंधातिशयोक्तिरितीर्यतइत्युक्तेः ॥३७॥ पितृदेवमानुषानभिवांछितैःसहतत्तत्पदार्थैःसंतर्पयंतं विशिष्टंविद्यादिलक्षणंवित्तंयेषांतैर्देवतास्थानीयैःसुमनोभिर्विद्वद्भिरंचितंपूजितं यद्वा विशिष्टानिचतानिवित्तानितैरेवसुमनोभिःपुष्पैरंचितंव्याप्तंशिवगुरुं जंगमकल्पवृक्षंजनामेनिरे।स्वर्गस्थः कल्पपादपःस्थावरइतिततोऽस्यव्यतिरेका

यागैरनेकैर्बहुवित्तसाध्यैर्विजेतुकामोभुवनान्ययष्ट ॥ व्यस्मारिदेवैरमृतंतदाशैर्दिनेदिनेसेवितयज्ञभागैः॥३७॥ संतर्पयंतंपितृदेवमानुषांस्तत्तत्पदार्थैरभिवांछितैःसह ॥ विशिष्टवित्तैःसुमनोभिरंचितंतंमेनिरेजंगमकल्पपादपं॥३८॥ परोपकारव्रतिनोदिनेदिनेव्रतेनवेदंपठतोमहात्मनः ॥ श्रुतिस्मृतिप्रोदितकर्मकुर्वतःसमाव्यतीयुर्दिनमाससंमिताः ॥ ३९॥ रूपेषुमारःक्षमयावसुंधराविद्यासुवृद्धोधनिनांपुरःसरः॥गर्वानभिज्ञोविनयीसदानतःसनोपलेभेतनयाननंजरन् ॥ ४० ॥

भिधानात्व्यतिरेकालंकृतिः॥व्यतिरेकोविशेषश्चेदुपमानोपमेययोरित्युक्तत्वात्॥३८॥दिनमासपरिमिताःसमाःसंवत्सराव्यतीयुर्व्यतिक्रांताःजतोतु वंशस्थमुदीरितंजरौ ॥ ३९ ॥ मारःकामःवसुंधराभूमिःविद्यासुवृद्धःसर्वोत्तमःधनिनांपुरःसरोऽग्रगण्यः एवंभूतोऽपिगर्वानभिज्ञोगर्वरहितः यतोविनयीविनयवान् यतःसदानतोनम्रः एवंविधःशिवगुरुर्जरन्जरांगच्छन्पुत्रस्यमुखंनोपलेभेनप्राप ॥ अत्रविषयभेदेनबहुधोल्लेखनादुल्लेखा लंकारः ॥ एकेनबहुधोल्लेखेप्यसौविषयभेदतइत्युक्तेः उ० ॥ ४० ॥

चित्रपदमाश्चर्यास्पदंनिकेतनंगृहंबहुगुणैरथंसंपन्नइतिसंभावनाएतेबहवोपिमोहहेतवः पुत्रहीनंशिवगुरुंनामुमुहन्स्वस्मिन्नशक्त्यापादनेनमोहितंन कृतवंतः ॥ ४१ ॥ अस्यामृतोममसंततिरजाताचेदुपरिष्टादग्रेशरदिअवश्यंभविष्यति तस्यामप्यजाताचेत्तत उत्तरस्यांहेमंतऋतौभाविष्यती त्येवंमनोरथैर्व्याप्तांतःकरणःकालंनिनायनीतवान् ॥ ४२ ॥ खिंदत्खेदयुक्तंमनोयस्य कृतःकार्यस्यशेषोयेनसशिवगुरुर्भार्यामचष्टोक्तवान् ॥ हे सुभगेअतःपरंकिंकर्त्तव्यंनौआवयोरंगेनेंद्रियसामर्थ्येनसहितंवयोऽर्द्धंअगमत् हेकुलजेपुत्राननंनदृष्टंयत्पुत्रसुखंइहलोक्यंइहलोकेहितमुदाहरंति

गावोहिरण्यंबहुसस्यमालिनीवसुंधराचित्रपदंनिकेतनं॥ संभावनाबंधुजनैश्चसंगमोनपुत्रहीनंबहवोप्यमूमुहन् ॥४१॥ अस्यामजाताममसंततिश्चेच्छरद्यवश्यंभवितोपरिष्टात्॥ तत्राप्यजातातत उत्तरस्यामेवंसकालंमनसानिनाय ॥ ४२ ॥ खिंदन्मनाःशिवगुरुःकृतकार्यशेषोजायामचष्टसुभगेकिमतःपरंनौ ॥ सांगंवयोर्द्धमगमत्कुलजेनदृष्टंपुत्राननंयदिहलोक्यमुदाहरंति ॥४३॥ एवंप्रियेगतवतोःसुतदर्शनंचेत्पंचत्वमैष्यदथनौशुभमापतिष्येत्॥ अस्याभ्युपायमनिशंभुविवीक्षमाणोनेक्षेततःपितृजनिर्विफलाममाभूत् ॥४४॥ भद्रेसुतेनरहितौभुविकेवदंतिनौपुत्रपौत्रसरणिक्रमतःप्रसिद्धिः॥ लोकेनपुष्पफलशून्यमुदाहरंतिवृक्षंप्रवालसमयेफलितंविहाय ॥ ४५ ॥

पुत्रेणायंलोकइतिश्रुतेः ॥ वसंत० ॥ ४३ ॥ हेप्रियेएवंसुतदर्शनंगतवतोःप्राप्नवतोरावयोःपंचत्वंमरणमैष्यच्चेदथनौशुभमापतिष्येदागमिष्ये दस्यपुत्रदर्शनस्याभ्युपायमनिशंभुविवीक्षमाणोऽन्विष्यमाणोनेक्षेनपश्यामि ततस्तस्मान्ममपितृतोजनिर्जन्मानिष्फलाऽभूत् ॥ ४४ ॥ किंचहे भद्रेसुतेनरहितौनावावांभुविकेवदंतिकेऽपिनवदिष्यंतीत्यर्थः ॥ वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वेतिलट् ॥ यतःपुत्रपौत्रसरणिक्रमतःलोकेप्रसिद्धिं र्भवति ॥ यथाप्रवालानांपल्लवानांसमयेफलितंवृक्षंविहायपुष्पफलशून्यंवृक्षंकेऽपिनोदाहरंतितद्वदित्यर्थः ॥ ४५ ॥

इत्येवंभर्त्रांईरितेकथितेसतितदीयाभार्यासतीप्राह जंगमरूपंशिवाभिधकल्पवृक्षंआश्रयावः॥ तस्यसेवनात्सुनाथशमीश्वरसंबंधिस्थिरंफलंनौआ वयोर्भविताभविष्यति उ॰ ॥ ४६ ॥ इतोऽस्मात्कारणाद्भक्तेप्सितार्थपरिकल्पनेकल्पवृक्षंदेवंकंसुखंशिवमितियावत्सकलार्थसिद्ध्यैभजावः ॥ य द्वाइतोऽस्माद्देवादन्यंकमेवंभूतंदेवंभजावः ॥ एवंभूतादन्यस्याभावात् शिवोपास्तितःसकलार्थसिद्धिर्भवतीत्यत्रप्रमाणाकांक्षायामाह ॥ तत्रोपम न्योर्महिमामाहात्म्यंपरमंप्रमाणं एवंहिमहाभारतेश्रूयते ॥ उपमन्युःकिलपयःपिबतोमुनिबालकानवलोक्यात्याग्रहेणमातरंदुग्धंयाचितवान्त न्माताचदारिद्र्यवशेनदुग्धाभावात्पिष्टेनतद्विधायायच्छत्सचतदेवपीत्वादुग्धंमयापीतमितिमन्यमानोननर्त्ततदेतत्सर्वंज्ञात्वाकुमाराजहसुस्ततो

इतीरितेप्राहतदीयभार्याशिवाख्यकल्पद्रुममाश्रयावः ॥ तत्सेवनान्नौभवितासुनाथफलंस्थिरंजंगमरूपमैशं ॥ ॥ ४६॥ भक्तेप्सितार्थपरिकल्पनकल्पवृक्षंदेवंभजावकमितःसकलार्थसिद्ध्यै ॥ तत्रोपमन्युमहिमापरमंप्रमाणंनो देवतासुजडिमाजडिमामनुष्ये ॥ ४७ ॥ इत्थंकलत्रोक्तिमनुत्तमांसश्रुत्वासुतार्थीप्रणतैकवश्यं ॥ इयेषसंतोष यितुंतपोभिःसोमार्द्धमूर्द्धानमुमार्द्धमीशं ॥ ४८ ॥ तस्योपधामकिलसंनिहितापगैकास्नात्वासदाशिवमुपास्तज लेसतस्याः ॥ कदाशनःकतिचिद्देवदिनानिपूर्वंपश्चात्तदासशिवपादयुगाब्जभृंगः ॥ ४९ ॥

हास्यकारणंपृच्छतेऽस्मैमातादारिद्र्यमावेदयत्तज्ज्ञात्वामहेश्वरमाराध्यक्षीराब्ध्यधिपतित्वंप्रापेति ॥ ननुपाषाणाद्यात्मतयाजडाभ्योदेवताभ्यःक थंनिखिलार्थसिद्धिरित्याशंक्याह ॥ नहिदेवतासुजाडिमाजाड्यंकिंतुश्रद्धाभक्तिहीनेदेवतास्वरूपानाभिज्ञेमनुष्येसइत्यर्थः वसंत॰ ॥ ४७ ॥ एवं प्रकारामनुत्तमांभार्योक्तिंश्रुत्वासःपुत्रार्थीसोमस्यचंद्रस्यार्द्धेनोपलक्षितोमूर्द्धायस्यतंप्रणतैकवश्यंउमार्द्धंउमासहायंईशंतपोभिः संतोषयितुंइयेषइ च्छतिस्म उ॰ ॥ ४८ ॥ तस्योपधामधाम्नःप्रासादस्यसमीपेस्थितापगाजलवहाएकानदीतस्याजलेस्नात्वासशिवगुरुःपूर्वंकतिचिद्दिनान्येवकंदाश नःसन्सदाशिवमुपास्तपश्चात्सशिवचरणद्वंद्वकमलभृंगःसन्शिवपदाब्जमकरंदातिरिक्तकंदाद्यास्वादनवर्जितःसन्नुपास्तेत्यर्थः ॥ वसंत॰ ॥ ४९ ॥

तस्यभर्तुर्जायापिविमलाख्यस्यक्षेत्रेवसंतमजंस्वयमेवाविर्भूतंनतुकेनचित्स्थापितंशिवमर्चयंती नियमकृतैरुपतापैर्नियमात्मकैरुपतापैरितिवानि
यमैश्चोपतापैश्चेतिवाकायंदेहंचिक्लेशइत्येवंप्रकारेणतपतोस्तपःकुर्वतोस्तयोर्दंपत्योःसप्रसिद्धःकालोऽनेकोऽत्यगात् ॥ ५० ॥ कृपापरवशोदे
वोमहादेवोद्विजवेषधारीप्रत्यक्षतांप्राप्तःप्राप्तनिद्रंशिवगुरुंप्रोवाच ॥ भोःशिवगुरोकिमभिवांछसिकिमर्थमनेनेत्याशंक्याह ॥ किंतपस्तेनिष्कामस्य
तवतपःकिंनकिमपितथाचतपसिप्रवृत्तस्यतेकामनाऽस्तीत्यनुमीयते एवमुक्तःसविप्रःशिवगुरुःपुत्रार्थितासुतस्यप्रार्थनेतिजगाद ॥ ५१ ॥ अथ

जायापितस्यविमलानियमोपतापैश्चिक्लेशकायमनिशंशिवमर्चयंती ॥ क्षेत्रेवृषस्यनिवसंतमजंसभर्तुःकालो
त्यगादितितयोस्तपतोरनेकः ॥ ५० ॥ देवःकृपापरवशोद्विजवेषधारीप्रत्यक्षतांशिवगुरुंगतआत्तनिद्रं ॥ प्रोवा
चभोःकिमभिवांछसिकिंतपस्तेपुत्रार्थितेतिवचनंसजगादविप्रः ॥ ५१ ॥ देवोप्यपृच्छदथतंद्विजविद्धिसत्यंस
र्वज्ञमेकमपिसर्वगुणोपपन्नं ॥ पुत्रंददाम्यथबहून्विपरीतकांस्तेभूर्यायुषस्तनुगुणानवदद्द्विजेशः ॥ ५२ ॥ पु
त्रोस्तुमेबहुगुणःप्रथितानुभावः सर्वज्ञतापदमितीरितआबभाषे ॥ दद्यामुदीरितपदंतनयंतपोमापूर्णोभविष्य
सिगृहंद्विजगच्छदारैः ॥ ५३ ॥

देवोऽपितंशिवगुरुमपृच्छत् हेद्विजमदुक्तंसत्यंविद्धिजानीहि ॥ पाठांतरेतन्मदुक्तंसर्वज्ञंसर्वगुणोपपन्नमल्पायुषंएकमेवसुतंददामिकिंवाविपरीत
कान्विपरीतान्असर्वज्ञान्अल्पगुणान्भूर्यायुषोबहून्पुत्रान्तेतुभ्यंददामिएवमुक्तोद्विजेशःशिवगुरुरवदत् ॥ ५२ ॥ यदुवाचतदुदाहरति ॥ बहु
गुणःप्रथितानुभावःसर्वज्ञतायाआश्रयःपुत्रोमेऽस्तुइत्युक्तोदेवउवाच उदीरितानामुक्तानांगुणानांपदमाश्रयंपुत्रंदद्यांदास्यामितस्मात्तपोमाकुरुपुत्रो
त्पत्त्यापूर्णोभविष्यसीत्यतोदारैर्भार्ययासहहेद्विजगृहंगच्छ ॥ ५३ ॥

इत्थेवंप्रकारेणशृण्वन्सविप्रवर्यःशिवगुरुर्बुबोधप्रबुद्धश्चानिंदितात्मासस्वभार्यांतंस्वप्नमब्रवीत् पत्युरुक्तंश्रुत्वाचास्याविप्रवर्यस्यभार्यायोषिन्मणिःशशं सउक्तवतीसत्यमावयोर्महात्मापुत्रोभविष्यत्येवसंशयोनास्तीत्यर्थः ॥ ५४ ॥ विप्रनिकरंब्राह्मणसमूहं ॥ ५५ ॥ भक्तेऽन्नेभुक्तमन्नंयैस्तेषांवि प्राणांवचनात्तदुपभुक्तशेषंशिवतेजोयुक्तमन्नंसःशिवगुरुरभुंक्तभर्तृचरणारविंदभ्रमरीसासत्यपिअभुंक्त ॥ ५६ ॥ ततोयद्वृत्तंतदाह ॥ गर्भमिति असौमृगाक्षीशिवःगर्भेमध्येयस्यतथाभूतंनगर्भंदधार ॥ गर्भोऽपिशनैरवर्द्धतवर्द्धमानेचशनैःशरीरमभवत्तद्विशिनष्टि तेजसोतिरेकेणातिशयेनविनि

आकर्णयन्निति बुबोध सविप्रवर्यस्तंचाब्रवीन्निजकलत्रमनिंदितात्मा ॥ स्वप्नंशशंस वनितामणिरस्य भार्या सत्यं भविष्यति तु नौ तनयो महात्मा ॥ ५४ ॥ तौ दंपती शिवपरौ नियतौ स्मरंतौ स्वप्रेक्षितं गृहगतौ बहुदक्षिणान्नैः ॥ संतर्प्य विप्रनिकरं तदुदीरिताभिराशीर्भिरापतुरनल्पमुदं विशुद्धौ ॥ ५५ ॥ तस्मिन्दिने शिवगुरोरुपभोक्ष्यमाणे भक्ते प्रविष्टमभवत्किल शैवतेजः ॥ भुक्तान्नविप्रवचनादुपभुक्तशेषं सोऽभुंक्त सापि निजभर्तृपदाब्जभृंगी ॥ ५६ ॥ गर्भं दधार शिवगर्भमसौ मृगाक्षी गर्भोऽप्यवर्द्धत शनैरभवच्छरीरं ॥ तेजोतिरेकविनिवारितदृष्टिपातं विश्वरवेर्दिवसमध्य इवोग्रतेजः ॥ ५७ ॥ गर्भालसा भगवती गतिमांद्यमीषदापेति नाद्भुतमिदं धरते शिवं या ॥ यो विष्टपानि बिभ्रते हि चतुर्दशापि यस्यापि मूर्त्तय इमा वसुधाजलाद्याः ॥ ५८ ॥

वारितोविश्वेषांदृष्टिपातोयेनतत् राजदंतादिषुपरमितिविश्वशब्दस्यपरनिपातः ॥ मध्यान्हेसूर्यस्योग्रतेजइव ॥५७ ॥ याशिवंधरतेसागर्भालसा भगवतीकिंचिद्गतिमांद्यंप्रापेतीदमद्भुतंनभवति कथंभूतंशिवंयःपातालमहातलतलातलरसातलसुतलवितलभूतलभूर्भुवःस्वर्महर्जनस्तपःसत्या ख्यानिचतुर्दशापिभुवनानिबिभ्रतेपुनश्चयस्यशिवस्येमावसुधाजलाद्यामूर्त्तयस्तदुक्तं क्षितिहुतवहक्षेत्रज्ञांभःप्रभंजनचंद्रमस्तपनवियदित्यष्टौमूर्ती र्नमोभवबिभ्रतेइति ॥ ५८ ॥

असौशिवःसर्वमेवशरीरंसंव्याप्तवानप्यत्रशरीरेकांचिदुपास्तिकिंचिदुपक्षेपंअधिकप्रक्षेपंनाविरक्ततनैवप्रकटितवान् यद्यस्माद्दुरतिक्रमेणतेजसाऽमुष्याःसत्याइदंशरीरंपूर्वमेवव्याप्तममुष्यहेतोरस्मात्कारणादित्यर्थः निमित्तपर्यायप्रयोगेसर्वासांप्रायदर्शनमितिषष्ठी ॥ ५९ ॥ मनोज्ञानिगंधपुष्पाण्यप्यस्यैसत्यैकामनामाधातुंसमर्थानिनाभूवन् भूषणानिकिमुकिंबहुनायद्यत्पदार्थजातंगुरुत्वास्पदंतस्यतस्यविधारणविधौसाऽलसाकर्त्तव्येषुमंदोद्यमाबभूव ॥ ६० ॥ यद्यप्येवंतथापितांसतीं दोहदंदौह्लदंश्रद्धालालसंचसमंस्मृतमितिहलायुधाद्दौह्लदंगर्भिणीमनोरथोभृशमत्यंतंअबाधत श

संव्याप्तवानपिशरीरमशेषमेवनोपास्तिमाविरसकावक्तताञ्रकांचित् ॥ यत्पूर्वमेवमहसादुरतिक्रमेणव्याप्तंशरीरमदसीयममुष्यहेतोः ॥ ५९ ॥ रम्याणिगंधकुसुमान्यपिगर्द्धिमस्यैनाधातुमैशतभराक्तिमुभूषणानि ॥ यद्यद्गुरुत्वपदमस्तिपदार्थजातंतत्तद्विधारणविधावलसाबभूव ॥ ६० ॥ तांदौह्लदंभृशमबाधतदुःशरारिःप्रायःपरंकिलनमुंचतिमुंचतेऽपि ॥ आनीतदुर्लभमपोहतियाचतेऽन्यत्तच्चाप्यपोह्यपुनरर्हतिसान्यवस्तु ॥ ६१ ॥ तांबंधुतागमदुपश्रुतदोहदार्तिशदायदुर्लभमनर्घ्यमपूर्ववस्तु ॥ आस्वाद्यबंधुजनदत्तमसौजहर्षहाहंतगर्भधरणंखलुदुःखहेतुः ॥ ६२ ॥

रंहिंसांऋच्छतिगच्छतीतिशरारिःपक्षिविशेषः अचइरितीःप्रत्ययः शरारिराटिराडिश्चेत्यमरःतथाचयथादुष्टःशरारिःप्रायःपरंनमुंचतिमुंचतेपीतिप्रसिद्धंतद्वदित्यर्थः बाधप्रकारमाह आनीतंयद्दुर्लभंतदपोहतित्यजतिअन्यद्याचतेतच्चाप्यपोह्यपरित्यज्यपुनरन्यद्वस्तुसावांछतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ तांप्रतिदुर्लभमनर्घ्यममूल्यमपूर्ववस्तुसमादायबंधुसमूहआगमत् बंधुतांविशिनष्टि उपश्रुतादोहदस्यदौह्लदस्यार्त्तिर्ययासाबंधुजनदत्तमसौसतीआस्वाद्यजहर्षहाहंतगर्भधरणंखलुदुःखहेतुरितिजगादचेतिशेषः ॥ ६२ ॥

हाहंतेतीदंमयामानुष्यधर्ममनुसृत्योक्तं यतःशिवस्यमहसस्तेजसोभरणेधरणेवध्वाममकापिव्यथापीडानास्तिएतदपिकुतइतिचेत्तत्राह सर्वपीडा
संपर्कपरिहर्त्तुंकामादेवंभजंतइतितत्वविदांप्रवादइत्यतइत्यर्थः ॥ ६३ ॥ निसर्गधवलेनस्वभावतःश्वेतेनातिशयेनमहतोक्ष्णावृषभेणसम्यग्गूढंपुनश्च
गीतविशारदैर्गंधर्वादिभिराढ्यैर्युक्तैस्तत्स्वामिभिर्वाविद्याधरप्रभृतिभिर्विनयेनोपसमीपेयातैःप्राप्तैःसंगीयमानमात्मानंप्राप्तनिद्रासासतीऐक्षत ॥६४॥
पुनश्चजयजयेतिरक्षेतिमामांदृशाकृपादृष्ट्याऽवलोकयेतिशब्दंवरंदधानाप्रयच्छतीसतीआकर्णयत् श्रुत्वाविस्मयंप्राप्तोत्थितवतीतस्ततोनिरीक्षमा

मानुष्यधर्ममनुसृत्यमयेदमुक्तंकापिव्यथाशिवमहोभरणेनवध्वाः॥ सर्वव्यथांव्यतिकरंपरिहर्तुंकामादेवंभजंत
इतितत्वविदांप्रवादः ॥ ६३ ॥ उक्ष्णानिसर्गधवलेनमहीयसासास्वात्मानमैक्षतसमूढमुपात्तनिद्रा ॥ संगीय
मानमपिगीतविशारदाढ्यैर्विद्याधरप्रभृतिभिर्विनयोपयातैः ॥ ६४ ॥ आकर्णयज्जयजयेतिवरंदधानारक्षेति
शब्दमवलोकयमादृशेति॥ आकर्ण्यनोत्थितवतीपुनरुक्तशब्दंसाविस्मिताकिलशृणोतिनिरीक्षमाणा॥६५॥
नर्मौक्तिकृत्यामपिखिद्यमानाकिंचापिचंचत्तरमंचरोहे ॥ जित्वामुदान्यानतिहृद्यविद्यासिंहासनेसौस्थिति
मीक्षतेस्म ॥ ६६ ॥ समानतासात्विकवृत्तिभाजांविरागतावैषयिकप्रवृत्तौ ॥ तस्याःस्त्रियोगर्भगपुत्रचित्रच
रित्रशंसिन्यजनिष्टचेष्टा ॥ ६७ ॥

णासापुनरुक्तशब्दंनश्रृणोतिस्माकर्ण्यनोत्थितवतीतिवासंबंधः॥६५॥किंचचंचत्तरस्यस्फुरत्तरस्यमंचस्यशय्यायारोहेआरोहणेऽपिनर्मौक्तिकृत्यांप
रिहासोक्तिर्यत्नेऽपिखिद्यमानाऽन्यान्जित्वाऽतिहृद्यविद्यायाःसरस्वत्याःसिंहासनेस्वस्यस्थितिमीक्षतेस्मप्रतिहृद्येविद्यासिंहासनेइतिवा इंद्र० ॥६६॥
सात्विकवृत्तिभाजांसतांसमानतातुल्यतावैषयिकवृत्तौविषयगोचरप्रवृत्तौविरागतावैराग्यंतस्याःस्त्रियःसत्याएतादृशीचेष्टागर्भगतस्यपुत्रस्यचित्र
माश्चर्यरूपंयच्चरित्रंतच्छंसिनीतज्ज्ञापिकाऽजनिष्ट उ० ॥ ६७ ॥

तद्रोमवल्लीकुचलक्षणावद्रीपर्वतावावृण्वतीयाप्रभासैवधुनीनदीतस्याउरुशैवलालिःमहतीशैवालपंक्तिःरुरुचेरेजे अस्यशिशोःकृतेयात्नद्विधात्रा
स्थापितःप्रशस्तोवेणुरिवेत्युत्प्रेक्षा इंद्र० ॥ ६८ ॥ अस्याःसत्याःपयोधरद्वंद्वमिषात्कुचयुग्मव्याजेनदुग्धपिबत्यर्थस्यपानस्यविधानेयोग्यौनवीना
मृतपूरितौद्वौकुंभौपद्मयोनिर्ब्रह्माकलयांबभूवरचयामासकैतवापन्हुतिर्व्यक्तौव्याजाद्यैर्निन्हुतेःपदैःउपजातिः ॥६९॥ कुचकुंभमध्येद्वैतप्रवादंतयोर्म
ध्येपुनर्माध्यमिकंमतंशून्यमतंचसुभ्रूमणेर्गर्भगएवसोऽर्भोबालकोद्राक्झटितिगर्हयामास यतोमहात्मभिर्गर्ह्यैर्निद्यंभेदवादशून्यमतयोःप्रतिषेधायग
र्भगेणार्भेणस्तनयोरभेदस्यतन्मध्यगतावकाशाभावस्यचसंपादनमितिफलोत्प्रेक्षा इंद्र० ॥ ७० ॥ लग्नेशुभेनग्रहेणयुतेयुक्तेशुभेनतेनदृष्टेचपुनश्च

तद्रोमवल्लीरुरुचेकुचाद्र्यावृण्वत्प्रभाधुन्युरुशैवलालिः ॥ यत्नाच्छिशोरस्यकृतेप्रशस्तोन्यस्तोविधात्रेवनवी
नवेणुः ॥ ६८ ॥ पयोधरद्वंद्वमिषादमुष्याःपयःपिबत्यर्थविधानयोग्यौ ॥ कुंभौनवीनामृतपूरितौद्वावंभोजयो
निःकलयांबभूव ॥ ६९ ॥ द्वैतप्रवादंकुचकुंभमध्येमध्येपुनर्माध्यमिकंमतंच ॥ सुभ्रूमणेर्गर्भगएवसोर्भोद्रागग
र्हयामासमहात्मगर्ह्यं ॥ ७० ॥ लग्नेशुभेशुभयुतेसुषुवेकुमारंश्रीपार्वतीवसुखिनीशुभवीक्षितेच ॥ जायास
तीशिवगुरोर्निजतुंगसंस्थेसूर्येकुजेरविसुतेचगुरौचकेंद्रे ॥ ७१ ॥

सूर्यादौस्वतुंगस्थेनिजतुंगाउच्चस्थानानिसूर्यादीनांक्रमेणोक्तानि अजवृषभमृगांगनाकुलीराझषवणिजौचदिवाकरादितुंगाइति अजोमेषःमृगो
मकरः अंगनाकन्या कुलीरःकर्कः झषोमीनः वणिक्तुला तथाचसूर्येमेषस्थेकुजेभौमेमकरस्थेरविसुतेमंदेतुलास्थेगुरौचकेंद्रेचतुर्थान्यतमराशि
स्थेचकारावुक्तानुक्तसमुच्चयार्थौ शिवगुरोर्भार्यासतीसुखिनीसुखवतीनत्वन्यस्त्रीवत्पीडिता कुमारंशिशुंसुषुवेयथाश्रीपार्वतीकुमारंस्कंदंसुषुवेतद्व
त् अनेनगर्भप्रवेशादिकंमाययाप्रदर्श्यसदाशिवःशंकराचार्यरूपेणप्रादुरभूदितिदर्शितं वसंततिलकाछंदः ॥ ७१ ॥

सुतंदृष्ट्वाशिवगुरुःशिववारिराशौसुखसमुद्रेमग्नोऽपिशक्तिसामर्थ्यमनुसृत्यजलेन्यमांक्षीत्निर्माज्जितवान् तदनंतरंबहुधनंवसुधाश्चगाश्चपुत्रजन्मन्यु
क्तस्यकर्मणोविषयेविधानायद्विजपुंगवेभ्योब्राह्मणवरेभ्यःशास्त्रज्ञेभ्यःपात्रेभ्यःव्यश्राणयद्दत्तवान् ॥ ७२ ॥ तरक्षुर्व्याघ्रःमृगादयोबहुजंतुगणाः
परस्परंद्विषंतोपितस्मिन्दिनेवैरंविहायातीवहृष्टाः सहचेरुःपुनश्चसाधुतयानिघृष्टाः सम्यक्तयाऽन्योन्यंसंघर्षणंखर्जनंकुर्वंतःकंडूमपाकृषतकंडूपाक
रणंकृतवंतः ॥ ७३ ॥ तस्मिन्दिनेवृक्षालताश्चपुष्पराशीन्फलानिचामुंचन् तथैवसकलानद्यःप्रसन्नजलाःजाताःजलधरोऽपिनिजंविकारंजलंमु

दृष्ट्वासुतंशिवगुरुःशिववारिराशौमग्नोऽपिशक्तिमनुसृत्यजलेन्यमांक्षीत् ॥ व्यश्राणयद्बहुधनंवसुधाश्च
गाश्चजन्मोक्तकर्मविषयेद्विजपुंगवेभ्यः ॥ ७२ ॥ तस्मिन्दिनेमृगकरींद्रतरक्षुसिंहसर्पाखुमुख्यबहुजं
तुगणाद्विषंतः ॥ वैरंविहायसहचेरुरतीवहृष्टाःकंडूमप्राकृषतसाधुतयानिघृष्टाः ॥ ७३ ॥ वृक्षालताः
कुसुमराशिफलान्यमुंचन्नद्यःप्रसन्नसलिलानिखिलास्तथैव ॥ जातामुहुर्जलधरोपिनिजंविकारंभूभृ
द्गणादपिजलंसहसोत्पपात ॥ ७४ ॥ अद्वैतवादिविपरीतमतावलंबिहस्ताग्रवर्तिवरपुस्तकमप्यक
स्मात् ॥ उच्चैःपपातजहसुःश्रुतिमस्तकानिश्रीव्यासचित्तकमलंविकचीबभूव ॥ ७५ ॥

हुरमुंचदितिवचनविपरिणामेनसंबंधनीयंभूभृद्गणात्पर्वतसमूहादपिजलंसहसोत्पपात ॥ ७४ ॥ किंचाद्वैतवादिभ्योविपरीतंमतमवलंबितुंशीलंये
षांतेषांहस्ताग्रवर्तिवरपुस्तकमप्यकस्मादुच्चैःपपात श्रुतिमस्तकानिवेदांताःजहसुः श्रीव्यासस्यचित्तकमलंविकचीबभूवविकासंप्राप ॥ ७५ ॥

किंचसर्वाभिराशाभिर्दिग्भिरलंप्रसेदे कर्मणिप्रत्ययःसर्वादिशोऽतिशयेनप्रसन्नाःबभूवुरित्यर्थः अद्भुतोदिव्योगंधोयेषांते तैर्वातैरभाविवायवोऽद्भुतदिव्यगंधाश्चाभूवन् प्रदक्षिणीभूताःविचित्राःकीलाज्वालायेषांतैःज्वलनैरग्निहोत्राग्निभिरपितदानींप्रजज्वले तथाभूताअग्नयोविप्रज्वलिताबभूवुरत्रापिकर्मणिप्रत्ययः ॥७६॥ किंचतदातस्मिन्कालेसुमनोहरोगंधोऽस्यास्तीतितथासतांसुष्टुशुद्धंयन्मनस्तद्वद्विमलाशिवंसुखंकरोतीतितथासुमनसांदेवानांनिकरैःसमूहैःप्रचोदिताप्रेरितासुमनसांपुष्पाणांवृष्टिरद्भुतंयथास्यात्तथाऽभूत् यमकालंकारः अर्थेसत्यर्थभिन्नानांवर्णानांसापुनःश्रुतिःयमकमित्युक्तेः विषमेससजागुरुःसमेसभरालोथगुरुर्वियोगिनी॥७७॥लोकत्रयीलोकदृशालोकनेत्रेणभास्वतासूर्येणमहीसुमेरुणापर्वतेनेवविद्या

सर्वाभिराशाभिरलंप्रसेदेवातैरभाव्यद्भुतदिव्यगंधैः ॥ प्रजज्वलेऽपिज्वलनैस्तदानींप्रदक्षिणीभूतविचित्रकीलैः ॥७६॥सुमनोहरगंधिनीसतांसुमनोवद्विमलाशिवंकरी॥सुमनोनिकरप्रचोदितासुमनोवृष्टिरभूत्तदाद्भुतं॥७७॥ लोकत्रयीलोकदृशेवभास्वतामहीधरेणेवमहीसुमेरुणा ॥ विद्याविनीत्येनसतीसुतेनसाराराजतत्ताद्दशराजतेजसा ॥ ७८ ॥ सत्कारपूर्वमभियुक्तमुहूर्तवेदिविप्राःशशंसुरभिवीक्ष्यसुतस्यजन्म ॥ सर्वज्ञएवभवितारचयिष्यतेचशास्त्रंस्वतंत्रमथवागधिपांश्चजेता ॥ ७९ ॥

विनयेनसासतीतुतेनसुतेनरराज सुतंविशिनष्टि ताद्दशानामतिप्रसिद्धानांरामचंद्रप्रभृतिराज्ञांतेजोयस्मिंस्तेन यद्वातेजसांराजेतिराजतेजस्ताद्दशं सूर्यादितुल्यंराजतेजोयस्मिंस्तेनेत्यर्थः ॥ अत्राभिन्नेदीप्तिलक्षणेसाधारणेधर्मेएकस्यैवबहूपमानोपादानान्मानोपमा इंद्रवज्रा ॥७८॥ सत्कारपूर्वमभियुक्ताविनियुक्तामुहूर्त्तवेदिनोविप्राःसुतस्यजन्मवीक्ष्यालोच्यशशंसुरेषतवपुत्रःसर्वज्ञोभविष्यति पुनश्चस्वतंत्रंशास्त्रंरचयिष्यते अथवागधिपांश्चजेताभविष्यति वसं० ॥ ७९ ॥

किंचयावदेषाभुस्तावत्स्वकांकीर्त्तिंभुविविधास्यति किंबहुनाबोधितेनैषतवशिशुःपूर्णोस्ति जीवितंचतेनाशिवगुरुणानचपृष्टंनचतैरुक्तंयतःप्रायो जानन्नप्यभुशंभुभज्ञःनैववक्ति ॥८०॥ अथोनंतरंतज्ज्ञातिबंधुसुहृदिष्टजननामंगनाउपायनेनोपहारेणसहवर्त्तमानास्तास्तंसूतिकागृहनिविष्टं ददृशुस्तंसरोजमुखंअभिसमंताद्वीक्ष्यात्यंतंमुदंचययुः यथानिदाघेग्रीष्मर्त्तौसूर्यातपेनतप्ताश्चंद्रंवीक्ष्यात्यंतंमुदंप्राप्नुवंतितद्वत् ॥८१॥ नाविद्यतेप्रदी

कीर्तिंस्वकांभुविविधास्यतियावदेषाकिंबोधितेनबहुनाशिशुरेषपूर्णः॥ नापृच्छिजीवितमनेनचतैर्नचोक्तं प्रायोविदन्नपिनवक्त्यशुभंशुभज्ञः॥८०॥तज्ज्ञातिबंधुसुहृदिष्टजनांगनास्तास्तंसूतिकागृहनिविष्टमथोनि दध्युः॥सोपायनास्तमभिवीक्ष्ययथानिदाघेचंद्रंमुदंययुरतीवसरोजवक्त्रं ॥८१॥ तत्सूतिकागृहमवैक्षतन प्रदीपंतत्तेजसायदवभातमभूत्क्षपायां॥आश्चर्यमेतदजनिष्टसमस्तजंतोस्तन्मंदिरंवितिमिरंयदभूद्दीपं॥ ॥८२॥ यत्पश्यतांशिशुरसौकुरुतेशमग्र्यंतेनाकृतास्यजनकःकिलशंकराख्यां॥यद्वाचिरायकिलशंकरसंप्र सादाज्जातस्ततोऽथाधितशंकरनामधेयं ॥८३॥ सर्वविदत्सकलशक्तियुतोऽपिबालोमानुष्यजातिमनुसृ त्यचचारतद्वत्॥बालःशनैर्हसितुमारभतक्रमेणस्रष्टुंशशाकगमनायपदांबुजाभ्यां ॥८४॥

पोयस्मिन् नैकधेत्यादिवन्नशब्देनसमासः नप्रदीपंसत्क्षपायांरात्रौतस्यशिशोस्तेजसायदवभातमभूत्तत्सूतिकागृहंसर्वोजनोऽवैक्षत एतत्सर्वजं तोराश्चर्यमजनिष्टयददीपंसत्तस्यमंदिरमतिमिरमभूदित्यर्थः ॥ ८२ ॥ अयशंकरनामधेयेप्रवृत्तिनिमित्तद्वयमाह यद्येनकारणेनासौबालकःपश्यतां जनानामुत्कृष्टंशंसुखंकुरुतेतेनास्यजनकःप्रसिद्धांशंकराख्यांअकृतकृतवान् यद्वा चिरकालाच्छंकरप्रसादाज्जातस्तत्तस्माच्छंकरनामधेयंव्यधि ताकृत ॥८३॥ तद्वत्बालवत्पादकमलाभ्यांगमनायादौस्रष्टुमुदरेणसर्पणंकर्तुंसमर्थोबभूव ॥

अस्मिन्बालेमंचेशायितेसतिसतांहृदयंप्रसन्नंबभूव मणिगुच्छवर्य्येवीक्ष्यमाणेसतिविदुषांमुखंविगतनीलमभूत् यद्वादिपंडितानां मुखंविशेषेण नीलमभूत् उप० ॥ ८५ ॥ कमनीयासुंदरीशय्याशयनीयंयस्मिंस्तत्पर्य्यंकश्रेष्ठंशनैःपदाभ्यांसंताडयन्सन्विशेषेणभेदवादिनांयेद्रुमास्तेषांयेमनोरथास्तेषांसमूहान्सद्यःशतधाविभेदविददार अत्रताडनविभेदनयोर्हेतुकार्ययोर्विरुद्धभिन्नदेशत्वादसंगतिरलंकारः विरुद्धभिन्नदेशत्वंकार्यहेत्वोरसंगतिरित्युक्तेः ॥ ८६ ॥ द्वित्राणिवर्णानिअमुष्मिन्बालेवदतिसतिद्वैतिप्रवीरामौनमेवदधुः चरणकमलाभ्यांमुदाचलतिसतितेसद्यःदशापिदिशः

बालेथमंचेकिलशायितेऽस्मिन्सतांप्रसन्नंहृदयंबभूव ॥ संवीक्षमाणेमणिगुच्छवर्यंविद्वन्मुखंहंतविनीलमासीत् ॥८५॥ संताडयन्हंतशनैःपदाभ्यांपर्यंकवर्यंकमनीयशय्यं ॥ बिभेदसद्यःशतधासमूहान्बिभेदवादिद्रुमनोरथानां॥८६ द्वित्राणिवर्णानिवदत्यमुष्मिन्द्वैतिप्रवीरादधुरेवमौनं ॥ मुदाचलत्यंघ्रिसरोरुहाभ्यांदिशःपलायंतदशापिसद्यः ॥८७॥ उदचारयदर्भकोगिरःपदचारानतनोदनंतरं ॥ विकलोभवदादिमात्तयोःपिकलोकश्चरमान्मरालकाः ॥ ८८ ॥ नवविद्रुमपल्लवास्तृतामिवकाश्मीरपरागपाटलां ॥ रचयन्नचलांपदत्विषासचचारेंदुनिभःशनैःशनैः ॥ ८९ ॥

पलायंतपलायनंकृतवंतः चपलातिशयोक्तिस्तुकार्येहेतुप्रसक्तिजे ॥ ८७ ॥ अर्भकोगिरउदचारयत्प्रवर्त्तितवान् अनंतरंपदचारानतनोत्विस्तारितवान् तयोर्वाणीप्रवर्त्तनपादचारविस्तारयोर्मध्येगिरःप्रवर्त्तनात्पिकलोकःसर्वोऽपिकोकिलोविकलोऽभवत् चरमादंत्यात्पादचारविस्तारान्मरालकोहंसोविकलोऽभवत् वियोगिनी ॥ ८८ ॥ अचलांभूमिंपादत्विषाचरणकांत्यानवीनैर्विद्रुमस्यरत्नवृक्षस्यपल्लवैरास्तृतामिवविद्रुमोरत्नवृक्षोपिप्रवालेपिपुमानयमितिमेदिनी काश्मीरपरागैःपाटलांश्वेतरक्तांइवरचयन्चंद्रतुल्यःशिशुःशनैश्शनैश्चचार ॥ ८९ ॥

मुर्द्धनिहिमकरस्यशीतकिरणस्यचंद्रस्याचिन्हंनिटलेललाटेनयनस्यनेत्रस्यांकंचिन्हमंसयोःस्कंधयोः शूलंवपुषिस्फटिकेनसमानवर्णंप्राज्ञावीक्ष्यशंभुं मेनिरे अनुमानालंकारः वृत्तंगीतिः आर्याप्रथमदलोक्तंयदिकयमपिलक्षणंभवेदुभयोः दलयोःकृतयतिशोभांतांगीतिंगीतवान्भुजंगेशः इतिलक्षणात् लक्ष्यैतत्सप्तगणागोपेताभवतिनेहविषमेजः षष्ठोयंनलघूवाप्रथमेऽर्द्धेनियतमार्यायाइत्यार्यापूर्वार्द्धलक्षणं ॥ १० ॥ राजनीतिकुशलस्यराज्यश्रीरिव व्यसनंत्वशुभेसक्तौपानस्त्रीमृगयादिषु दैवानिष्टफलेपापेविपत्तोविफलोद्यमइतिमेदिनी कोशाव्द्यसनादशुभादेर्दवीयसोदवीयांश्चदविष्ठश्चसुदूरे

मूर्धनिहिमकरचिह्नंनिटलेनयनांकमंसयोःशूलं ॥ वपुषिस्फटिकसवर्णंप्राज्ञास्तंमेनिरेशंभुं ॥ १० ॥
राज्यश्रीरिवनयकोविदस्यराज्ञोविद्येवव्यसनदवीयसोबुधस्य ॥ शुभ्रांशोश्छविरिवशारदस्यपित्रोः
संतोषैःसहववृधेतदीयमूर्तिः ॥ ११ ॥ नागेनोरसिचामरेणचरणेबालेंदुनाफालकेपाण्योश्चक्रगदा
धनुर्डमरुकैर्मूर्ध्निंत्रिशूलेनच ॥ तत्तस्याद्भुतमाकलय्यललितंलेखाकृतेलांछितंचित्रंगात्रममंस्ततत्र
जनतानेत्रैर्निमेषोज्झितैः ॥ १२ ॥

इत्यमरादतिदूरस्यवृद्धस्यविद्येवशरत्कालीनस्यचंद्रस्यच्छविरिवपित्रोःसंतोषैःसहतदीयामूर्तिर्ववृधेप्रहर्षणी ॥ ११ ॥ उरसिनागेनचरणेचामरेणमस्तकेबालचंद्रेणहस्तयोश्चक्रादिभिर्मुर्द्धनित्रिशूलेनचाद्भुतंतस्यललितंगात्रंसुकुमारांगविन्यासंशरीरंनेत्रैर्निमेषरहितैराकलय्यसम्यगवलोक्यरेखार्थेलांछितंचित्रंतत्रत्यजनसमुदायोऽमंस्त ॥ शार्दू॰ ॥ १२ ॥

प्राथमिकेसनकादिसर्गेविरर्तिप्रयातिसतिमार्गेदौर्गतेदुर्गतिसंपादकेस्थितेसतिस्वर्गेदुर्गमतांदुष्प्राप्यतांउपेयुषिप्राप्तवतिसतिअपवर्गेमोक्षेभृशमत्यं तंदुर्गेदुष्प्रापेसतिदेहभृतांजीवानांवर्गेसमुदायेनिसर्गात्स्वभावादेवमलिनेसति तथाचविश्वकर्तुरखिलेऽपिसर्गेजाताउपसर्गानाशकराणिविघ्ना

सर्गेप्राथमिकेप्रयातिविरर्तिमार्गेस्थितेदौर्गतेस्वर्गेदुर्गमतामुपेयुषिभृशंदुर्गेऽपवर्गेसति ॥ वर्गेदेहभृतांनिसर्ग मलिनेजातोपसर्गेऽखिलेसर्गेविश्वसृजस्तदीयवपुषाभर्गोऽवतीर्णोभुवि ॥ १३ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतदवता रकथापरः संक्षेपशंकरजयेसर्गःपूर्णोद्वितीयकः ॥ २ ॥ मूलग्रंथसंख्या ॥ १४४ ॥

निपस्यतथाभूतेसति तदीयवपुषाशंकराचार्यविग्रहात्मनाभर्गःसदाशिवःभूमाववतीर्णः ॥ १३ ॥ इतिश्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपाल तीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेशंकरविजयडिंडिमेद्वितीयःसर्गः ॥ २ ॥ ॥ संख्या ॥ ३२५ ॥

इति द्वितीयसर्गः समाप्तः

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ एवंशिवावतारमुपवर्ण्यतत्तद्देवावतारमुपवर्णयितुमुपक्रमते इतीति एवंबालचंद्रशेखरेशिवेबालत्वंप्राप्तेसतितदनंतरंसु
रोत्तमाभुविषट्शास्त्रविदांसतांकुलेप्रजज्ञिरेप्रादुर्बभूवुः वेता० ॥१॥ तत्रादौविष्णोरवतारमाह कमलायाःलक्ष्म्यानिलयः श्रीविष्णुःसर्वासांकला
नांनिधेर्विमलाभिधात्भूसुरात्ब्राह्मणात्भुविअजनिप्रादुरभूत् भुवीत्युत्तरान्वयियंभुविपद्मपदंवदंतियेनविवादिनांयशःसविपत्तुविपदासहव
र्तमानमित्यर्थः ॥ २ ॥ पवनोऽपिभातःसवनादिनोन्मीलितंप्रस्फोरितंकीर्त्तिलक्षणंमंडलंयस्यतस्मात्प्रातः कालोन्मीलितमंडलःसूर्यस्तत्तुल्यात्प्र

श्री० अथतृतीयःसर्गः ॥ इतिबालमृगांकशेखरेसतिबालत्वमुपागतेततः ॥ दिविषत्प्रवराःप्रजज्ञिरेभुविषट्शा
स्त्रविदांसतांकुले ॥ १ ॥ कमलानिलयःकलानिधेर्विमलाख्यादजनिष्टभूसुरात् ॥ भुविपद्मपदंवदंतियंसवि
पद्येनविवादिनांयशः ॥ २ ॥ पवनोऽप्यजनिप्रभाकरात्सवनोन्मीलितकीर्तिमंडलात् ॥ गलहस्तितभेदवाद्य
सौकिलहस्तामलकाभिधामधात् ॥ ३ ॥ पवमानदशांशतोजनिप्लवमानांचातियद्यशोंबुधौ ॥ धरणीम
थिताविवादिवाकृतरणीयेनसतोटकाह्वयः ॥ ४ ॥

भाकराभिधाद्भूसुरादजनिप्रादुरभूत् गलेहस्तिताःकंठेहस्तेनगृहीताइवरुद्धकंठाःकृताभेदवादिनोयेनासाववतीर्णोवायुःकिलप्रसिद्धंहस्तामलकेति
संज्ञामधात् ॥ ३ ॥ वायोरेवदशांशावतारमाह पवमानस्यपवनस्यदशांशतःसतोटकाख्योऽजनि यस्ययशोलक्षणेजलधौप्लवमानाउत्तरंतीधरणी
अंचतियेनविवादिवाकूतरणीमथिताइत्यर्थः ॥ ४ ॥

शिलादस्यसूनुनापुत्रेणनंदिसंज्ञकेनोदभाविशिलादसनुः प्रादुरभूत् यंमदवद्वादिकदंबानांमदयुक्तवादिसमुदायानांनिग्रहैःसमुल्लसंत्याकीर्त्याशोभत इतितथातंमहीतलेउदंकंवदंतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ विधिर्ब्रह्मासुरेश्वरोमंडनापरसंज्ञआसबभूव गिरांनिधिर्वाचस्पतिरानंदगिरिरजायत अरुणोगरुडभ्रातासूर्योवा सनंदनसंज्ञःसमभवत् यद्यपिविष्णुःपद्मपादसंज्ञोबभूवेत्युक्तंसएवचवक्ष्यमाणरीत्यासनंदनस्तथापिपक्षांतरमाश्रित्यैकत्रवोभयांशावतरणमाश्रित्याविरोधःसंपादनीयःवरुणोजलाधीशश्चित्सुखसंज्ञोऽजायत ॥ ६ ॥ अपरेऽपिस्वर्वासिभिःपरैश्चसहयाईर्ष्यामत्सरस्तत्परान्दे

उदभाविशिलादसूनुनामदवद्वादिकदंबनिग्रहैः ॥ समुदंचितकीर्तिशालिनंयमुदंकंब्रुवतेमहीतले ॥ ५ ॥
विधिरासससुरेश्वरोगिरांनिधिरानंदगिरिर्व्यजायत ॥ अरुणःसमभूत्सनंदनोवरुणोजायतचित्सुखाह्वयः ॥६॥
अपरेप्यभवन्दिवौकसःस्वपरेर्ष्यापरविद्विषःप्रभोः॥चरणंपरिसेवितुंजगच्छरणंभूसुरपुंगवात्मजाः॥ ७ ॥ चार्वाकदर्शनविधानसरोषधातृशापेनगीष्पतिरभूद्भुविमंडनाख्यः ॥ नंदीश्वरःकरुणयेश्वरचोदितःसन्नानंदगिर्यभिधयाव्यजनीतिकेचित् ॥ ८ ॥

वान्स्वपरेषुयाईर्ष्यातत्परान्वाविद्विषंतीतिते दिविषदःस्वपरेर्ष्यापरान्विद्वेष्टीतिवा तस्यप्रभोःश्रीशंकरस्यचरणंजगतांशरणंसेवितुंब्राह्मणोत्तमानांपुत्राअभवन् ॥ ७ ॥ विधिरासससुरेश्वरोगिरांनिधिरानंदगिरिर्व्यजायतेत्युक्तमिति इदानींमतांतरमाह चार्वाकानांदेहात्मवादिनास्तिकानांदर्शनस्यशास्त्रस्यविधानेनसरोषस्यधातुर्ब्रह्मणःशापेनगीष्पतिर्देवगुरुर्भुविमंडनसंज्ञोऽभूत् नंदीश्वरःकरुणयाईश्वरेणमहादेवेनप्रेरितःसन्आनंदगिरिसंज्ञयाव्यजनीतिकेचित् वसंत० ॥ ८ ॥

अथतथाऽवतीर्णस्यविधेःपुरंध्री कुटुंबिनीसाप्रसिद्धासरस्वतीप्रादुरभूत्काकाक्षिगोलकन्यायेनाभूत्पदमुभयत्रसंबध्यते यस्याःसंज्ञाउभयभारती त्यभूत् खलुप्रसिद्धं वस्तुवृत्त्यापिसासरस्वतीलोकोऽपितांसरस्वतीत्येववदति जतौजगौगोविषमेसमेस्याद्गौज्गौगएषाविपरीतपूर्वा ॥ ९ ॥ सरस्वत्यवतरणेनिमित्तमाह पुरापूर्वंकिलधातुरंतिकेब्रह्मणःसमीपेसर्वज्ञकल्पाईषदूनसर्वज्ञामुनयःस्वीयंस्वीयंवेदमध्यैषितपठितवंतस्तदातिकोपनो दुर्वसनोदुर्वासामुनिर्वेदान्पठन्क्वचित्स्वरेऽस्खलत्स्खलनंप्राप उप० ॥१०॥ तदातस्मिन्कालेचंद्रवन्मुखंयस्याःसासरस्वतीजहासहसितवती यतो यदंगमर्णोद्भवशब्दसंततिःअर्णोभ्यःवर्णेभ्यउद्भवउत्पत्तिर्यस्याःसाचासौशब्दसंततिर्यस्याअंगंतस्यैहास्यंकृतवत्यैसरस्वत्यैचुकोपकोपंकृतवान् त

अथावतीर्णस्यविधेःपुरंध्रीसाभूयदाख्योभयभारतीति ॥ सरस्वतीसाखलुवस्तुवृत्त्यालोकोऽपितांवक्तिसरस्वतीति ॥ ९ ॥ पुराकिलाध्यैषितधातुरंतिकेसर्वज्ञकल्पामुनयोनिजंनिजं ॥ वेदंतदादुर्वसनोऽतिकोपनोवेदानधीयन्क्वचिदस्खलत्स्वरे ॥ १० ॥ तदाजहासेंदुमुखीसरस्वतीयदंगमर्णोद्भवशब्दसंततिः ॥ चुकोपतस्यैदहनानुकारिणानिरैक्षताक्ष्णामुनिरुग्रशासनः ॥ ११ ॥ शशापतांदुर्विनयेऽवनीतलेजायस्वमर्त्येष्वबिभत्सरस्वती ॥ प्रसादयामासनिसर्गकोपनंतत्पादमूलेपतिताविषादिनी॥ १२ ॥

न्मुद्रामेवदर्शयति दहनंवन्हिमनुकरोतीतिदहनानुकारितेनाक्ष्णानेत्रेणोग्रशासनोमुनिर्निरैक्षतदृष्टवान् वंशस्थं ॥ ११ ॥ ततःकिंकृतवानित्याकांक्षायामाह तांशशापेति शापमेवदर्शयति हेदुर्विनयेभूतलेमर्त्येषुमनुष्येषुजायस्वजन्मलभस्व एवंशप्तासरस्वतीअबिभत्भयंप्राप भीताचसतीविषादिनीतत्प्रसादोपायाभावचिंतनेनचेतोभयवती तस्यदुर्वाससःपादस्यमूलेसमीपेपतितानिसर्गात्स्वभावादेवकोपनंमुनिंप्रसादयामासतत्प्रसन्नतार्थंयत्नंकृतवतीत्यर्थः उप० ॥ १२ ॥

अथमुनयःखिन्नांसरस्वतींदृष्ट्वातमिमंदुर्वाससंआदरात्प्रसादयामासुः हेमुनेविहितापराधंपुत्रंपितायथाक्षमतेतथाहेभगवन्कृतापराधांतांसरस्व
तींक्षमस्व ॥ १३ ॥ अथसरस्वत्यामुनीन्द्रैश्चप्रसादितःसंप्रसन्नोदुर्वासाःशापस्यमोक्षंददौ किंतदितितत्राह यदामानुषशंकरस्यशंकराचार्यरूपेणा
वतीर्णस्यसम्यक्साक्ष्यपूर्वकंदर्शनंस्यात्तदाऽमर्त्याभविष्यसीत्यर्थः विपरी० ॥ १४ ॥ सासरस्वतीशोणाख्यनदस्यतीरेविप्रस्यविष्णुमित्रसंज्ञक
स्यकन्याऽजनि तांविशिनष्टि सर्वानर्थान्वेत्तीतिसर्वार्थवित्साचासौसर्वैर्गुणैरुपपन्नायुक्ताच शिक्षंवापदंयस्याःपुनर्विद्याऋग्यजुःसामाथर्वसं

दृष्ट्वाविषण्णामुनयःसरस्वतींप्रसादयांचक्रुरिमंतमादरात् ॥ कृतापराधांभगवन्क्षमस्वतांपितेवपुत्रंविहि
तागसंमुने॥ १३ ॥ प्रसादितोभूदथसंप्रसन्नोवाण्यामुनीन्द्रैरपिशापमोक्षं ॥ ददौयदामानुषशंकरस्यसंदर्शनं
स्याद्भवितास्यमर्त्या ॥ १४ ॥ साशोणतीरेऽजनिविप्रकन्यासर्वार्थवित्सर्वगुणोपपन्ना ॥ यस्याबभूवुःसह
जाश्चविद्याःशिरोगतंकेपरिहर्तुमीशाः ॥ १५ ॥ सर्वाणिशास्त्राणिषडंगवेदान्काव्यादिकान्वेत्तिपरंचसर्वं ॥
तन्नास्तिनोवेत्तियदत्रबालातस्मादभूच्चित्रपदंजनानां ॥ १६ ॥

ज्ञाश्चत्वारोवेदाःशिक्षाकल्पोव्याकरणंछंदोज्योतिषंनिरुक्तिरितिषडंगानिमीमांसाधर्मशास्त्रंन्यायःपुराणमितिचतुर्दशसहजाःसहोत्पन्नाबभूवुर्यस्मा
च्छिरोगतंशिरसिस्थितंपरिहर्तुंकेसमर्थानकेऽपिदुर्वासादयइत्यर्थः उ० ॥ १५ ॥ सर्वाणिसांख्यपातंजलवैशेषिकन्यायमीमांसावेदांताख्यानि
शास्त्राणिव्याकरणादीनिषडंगानिऋगादीन्वेदान् काव्यनाटकादीन्परमन्यच्चसर्वंवेत्ति किंबहुना अत्रजगतितन्नास्तियद्बालासरस्वतीनजानाति
यस्मादेवंतस्मात्साबालाऽत्रलोकेजनानामाश्चर्याश्रयभूताअभूत् इंद्रव० ॥ १६ ॥

एवंसरस्वत्याःप्रादुर्भावमुपवर्ण्यतस्याविवाहंवक्तुमुपक्रमते सागुणज्ञासरस्वतीविश्वरूपंमंडनापरनामधेयंगुणिनंमनोभिरामंद्विजश्रेष्ठेभ्यःश्रुतवती सगुणज्ञोविश्वरूपस्तामपिगुणवतींसरस्वतींमनोभिरामांद्विजपुंगवेभ्यःश्रुतवान् तस्मात्तयोर्मंडनसरस्वत्योर्दर्शनलालसाजाता उपें० ॥ १७ ॥ एवंभूतयोस्तयोर्श्चिंतनप्रकर्षाल्लब्धस्वाप्निकसंदर्शनादिकयोःप्रबोधकालेविरहाग्निसंतापोजातःइत्याह अन्योन्येति ॥१८॥ द्रष्टुमिच्छमानावपिनेक्ष माणौस्वाप्निकयाऽन्योन्यवार्त्तयाऽऽस्तमानसौयथोचिताहारविहाररहितौपरस्परस्मरणाच्छरीरेसूक्ष्मतामवापतुः ॥ १९ ॥ कदाचित्तदीयौपितरौ परिकर्शितशरीरौतौदृष्ट्वापृष्टवंतौकिंतदितितत्राह शरीरंतेकृशंमनसश्चागर्वस्तदेतत्किंनिमित्तमहंतुरोगंवाअन्यद्वैतन्निमित्तंनेक्षे ॥ २० ॥ नचहेतुम

सा विश्वरूपंगुणिनंगुणज्ञामनोभिरामंद्विजपुंगवेभ्यः ॥ शुश्राव तांचापिसविश्वरूपस्तस्मात्तयोर्दर्शनलाल साभूत् ॥ १७ ॥ अन्योन्यसंदर्शनलालसौतौचिंताप्रकर्षादयिगम्यनिद्रां ॥ अवाप्यसंदर्शनभाषणानिपुनःप्रबुद्धौ विरहाग्नितप्तौ ॥ १८ ॥ दिदृक्षमाणावपिनेक्षमाणावन्योन्यवार्ताहृतमानसौतौ ॥ यथोचिताहारविहारहीनौतनौ तनुत्वस्मरणादुपेतौ ॥ १९ ॥ दृष्ट्वातदीयौपितरौकदाचिदपृच्छतांतौपरिकर्शितांगौ ॥ वपुःकृशंतेमनसोप्यगर्वो नव्याधिर्माक्षेनचहेतुमन्यं ॥ २० ॥ इष्टस्यहानेरनभीष्टयोगाद्भवंतिदुःखानिशरीरभाजां ॥ वीक्ष्येनतौद्वावपिवीक्ष माणोविनानिदानंनहिकार्यजन्म ॥ २१ ॥ नतेत्यगाद्द्वाहस्यकालःपरावमानोनचानिःस्वता वा ॥ कुटुंबभारोम पिदुःसहोयंकुमारवृत्तेस्तवकात्रपीडा ॥ २२ ॥

न्यमित्युक्तंविवृणोति इष्टवियोगादनिष्टसंयोगाद्वादेहवतांदुःखानिभवंतितितौद्वावपिवीक्षमाणोविचार्यमाणोहंनवीक्षे तर्हिविदानंविनैवैतत्स्यादितिचे तत्राह निदानंकारणंविनाहिमसिद्धंकार्यस्यजन्मनभवतितस्मान्मदहश्यमेतच्चिदानंवक्तव्यमित्यर्थः आश्व्या० ॥ २१ ॥ निदानांतराण्यपिनसंती त्याहतवविवाहस्यकालोऽपिनैवातिक्रांतःपरेभ्योऽपमानोपितवनास्तिनिर्धनतापितेनभवति, किंच कुटुंबदुःसहोभारोपिमयिवर्त्ततेऽस्तत्वात्रलोके कापीडानकापीत्यर्थः उपें० ॥ २२ ॥

किंचसंतापहेतुर्मूढभावोपितवनास्ति तथासंतापस्यकारणंपराजयोऽपितवनास्ति तत्रहेतुःविद्वत्सुतर्कविद्भिरपिसुदुर्गमोर्थौयस्यतस्मात्सुदुर्जया यांदितिक्वचित्पाठः तथाभूताद्विस्पष्टतयाग्रेपाठाद्धेतोःश्रेष्ठपाठादितिवा प्रपाठादितिक्वचित्पाठः॥ २३ ॥ किंचजन्मप्रभृतितववेदविहितस्यकर्मणःसम्यक्सेवनमस्ति विहितादन्यस्यकर्मणःसेवातुस्वप्नेऽपितवनास्तितस्मान्नारकयातनाभ्योपिनत्वयाभेतव्यंतथाचलोकद्वितयदुःखविनिर्मुक्तस्यतेसुखंशोभारहितंकिमास्तेऽत्रकिंनिमित्तमित्यर्थः वसं॰ ॥ २४ ॥ एवमत्याग्रहाद्बहुदिनानिमित्तंवक्तुंकथ्यमानौस्नेहजन्यकृपातिशययुक्तौ ॥ पितरौकर्म मंडनसरस्वत्याविदंवक्ष्यमाणमूचतुःस्म किमित्यपेक्षायामादौमंडनवचनमुदाहरति यद्वाच्यंनवाच्यमितिमेलज्जांविस्तारयातितत्स्वमन

नमूढभावःपरितापहेतुःपराजितिर्वातवतन्निदानं ॥ विद्वत्सुविस्पष्टतयाग्रपाठात्सुदुर्गमार्थादपितर्कविद्भिः ॥
॥२३॥ आजन्मनोविहितकर्मनिषेवणंतेस्वप्नेऽपिनास्तिविहितेतरकर्मसेवा ॥ तस्मान्नभेयमपिनारकयातना
भ्यःकिंतेसुखंप्रतिदिनंगतशोभमास्ते ॥ २४ ॥ निर्बंधतोबहुदिनंप्रतिपाद्यमानौवक्तुंकृपाभरयुतावदमूचतुः
स्म ॥ निर्बंधतस्तववदामिमनोमतंमेवाच्यंनवाच्यमितियद्वितनोतिलज्जां॥ २५ ॥ शोणाख्यपुन्नदतटेवसतो
द्विजस्यकन्याश्रुतिंगतवतीद्विजपुंगवेभ्यः ॥ सर्वज्ञतापदमनुत्तमरूपवेषांतामुद्विवक्षतिमनोभगवन्मदीयं ॥
॥२६॥ पुत्रेणसोऽतिविनयंगदितान्वशाद्वौविप्रौवधूवरणकर्मणिसंप्रवीणौ ॥ तावापतुर्द्विजगृहंद्विजसंदिदृक्षू
देशानतीत्यबहुलान्निजकार्यसिद्ध्यै ॥ २७ ॥

सिस्थितंतवात्याग्रहाद्वदामि ॥ २५ ॥ तद्दर्शयति शोणाख्यपुन्नदस्यतटेवासंकुर्वतोविष्णुमित्राख्यस्यविप्रस्यकन्यासर्वज्ञताश्रयभूताअनुत्तमरूपवेषवतीविप्रवरेभ्यःश्रवणंप्राप्तवतीअतोहेभगवन्मदीयंमनस्तामुद्वोढुमिच्छति ॥ १६ ॥ एवमतिविनयंयथाभवेत्तथापुत्रेणकथितः सहिमामित्रौवधूवरणकर्मण्यतिकुशलौद्वौविप्रौअन्वशात्प्रेषितवान् वधूवरणकर्मण्याज्ञप्तवानितिवा तौनिजकार्यसिद्ध्यर्थंविष्णुमित्रदर्शनेच्छूबहुलान्देशानुल्लंघ्यविष्णुमित्रगेहमवापतुः ॥ २७ ॥

अथोभयभारतीवाक्यमुदाहरति राजस्थाननिवासीश्रुताखिलशास्त्रोयोविश्वरूपइतिभूमौप्रख्यातस्तस्यचरणरजसेस्पृहांकरोमि स्पृहेरीप्सितं इतिसंप्रदानं हेतातयद्यप्यत्रतत्पादपद्मरजःप्राप्तौभवान्साहाय्यंविदध्यात्तर्हिस्पृहासफलास्यादित्यर्थः ॥ २८ ॥ एवंपुत्र्यावचनंतातेकर्णपुटेनपिबतिसतिद्विजानांगुरुणाविश्वरूपपित्राहिममित्रेणसुतस्योत्कृष्टविवाहक्रियार्थंसंप्रेषितौ विशदाभायुक्तयष्टिद्वययुक्तौसुवस्त्रौद्वौब्राह्मणावाजग्मतुः ॥ २३ ॥ सविष्णुमित्रस्तौविप्रवरौविहितोपचारैःसंपूज्याथानंतरंशनैरागमनकारणंपृष्टवान् श्रीविश्वरूपस्यपितुर्वाक्यात्कन्यायावरणक

भूभृन्निकेतनगतःश्रुतविश्वशास्त्रःश्रीविश्वरूपइतियःप्रथितःपृथिव्यां ॥ तत्पादपद्मरजसेस्पृहयामिनित्यंसाहाय्यमत्रयदितातभवान्विदध्यात् ॥ २८ ॥ पुत्र्यावचःपिबतिकर्णपुटेनतातेश्रीविश्वरूपगुरुणागुरुणाद्विजानां ॥ आजग्मतुःसुवसनौविशदाभयष्टीसंप्रेषितौसुतवरोद्वहनक्रियायै ॥ २९ ॥ तावर्च्यसद्विजवरौविहितोपचारैरायानकारणमथोशनकैरपृच्छत् ॥ श्रीविश्वरूपगुरुवाक्यतआगतौस्वइत्यूचतुर्वरणकर्मणिकन्यकायाः ॥ ३० ॥ संप्रेषितौश्रुतवयःकुलवृत्तधर्मैःसाधारणींश्रुतवतास्वसुतस्यतेन ॥ याचावहेतवसुतांद्विजतस्यहेतोरन्योन्यसंघटनमेतुमणिद्वयंतत् ॥ ३१ ॥

र्माथंमागमनंकृतवंतावित्यूचतुः ॥ ३० ॥ श्रुतेनशास्त्रश्रवणेनकुलेनवृत्तैर्वृत्तिभिश्चरित्रैर्वाधर्मैश्चस्वसुतस्यसाधारणींसमानांतवसुतांश्रुतवतातेन श्रीविश्वरूपगुरुणातस्यश्रीविश्वरूपस्यहेतोस्तवसुतांयाचावहे हेद्विजहिममित्र मुखेनैवयाञ्चांकरवाव तस्मान्मणिद्वयमन्योन्यसंघटनंपरस्परसंबंधमेतुप्राप्नोतु तस्यहेतोरित्यस्यतस्मात्कारणादितिवार्थः निमित्तपर्यायप्रयोगेसर्वासांप्रायदर्शनमितिवचनात्षष्ठी ॥ ६१ ॥

एवमुक्तोविष्णुमित्रउवाच हेविप्रौयद्यपितेनह्निममित्रेणोक्तमभ्यरोचतएवतथापिनिजवधूपृष्ट्वातदुक्तंकरवाणि यस्मादिदंकन्याप्रदानंवधूध्वधीनमेवनित्यंभवति नोचेत्तदनुमत्यभावेव्यसनप्राप्तिषुकन्यायादुःखप्राप्तिषुअमूर्वध्वःपीडयेयुरित्यर्थः ॥ ३२ ॥ अथानंतरंभार्यांपृष्टवान् हेभद्रेतवयापुत्रतुल्याकन्यास्तितांवरीतुकामौखलुराजगेहादेतावागतौ एतयोरागमनंभद्रंकरमितिसंबोधनाशयः तत्रकिंकरवावकिंदेयानदेयावातस्मात्त्वंपक्षद्वयएकमनुमायसम्यक्ज्ञात्वाब्रूहि यतोदेयेत्युक्त्वानेतितदुक्त्वादेयतिपुनर्नवक्तव्यं सकृत्कन्याप्रदीयतइत्यादिस्मृतेः ॥ ३३ ॥ एवंपृष्टाविष्णुमित्रभार्यौवाच प्रथमंस्थितिर्दूरेतयापश्चज्ज्ञातव्यंश्रुतवयःकुलवृत्तजातंतर्दापनज्ञायतेऽतस्तुभ्यमहंकिंप्रवदामि वित्तयुक्तायकुलेनवृत्तेनाधीतेन

मत्यंतदुक्तमभिरोचतएवविप्रौपृष्ट्वावधूंममपुनःकरवाणिनित्यं ॥ कन्याप्रदानमिदमापततेवधूषुनोचेदमूर्व्यसनसक्तिषुपीडयेयुः ॥ ३२ ॥ भार्यामपृच्छदथकिंकरवावभद्रेविप्रौवरीतुमनसौखलुराजगेहात् ॥ एतांसुतांसुतनिभांतवयास्तिकन्यांब्रूहित्वमेकमनुमायपुनर्नवाच्यं ॥ ३३ ॥ दूरेस्थितिःश्रुतवयःकुलवित्तजातंनज्ञायतेतदपिकिंप्रवदामितुभ्यं ॥ वित्तान्वितायकुलवृत्तसमन्वितायदेयासुतेतिविदितंश्रुतिलोकयोश्च ॥ ३४ ॥ नैवंनियंतुमनघेतवशक्यमेतत्तांरुक्मिणींयदुकुलायकुशस्थलीशे ॥ प्रादात्सभीष्मकनृपःखलुकुंडिनेशस्तीर्थापदेशमटतेत्वपरीक्षिताय ॥ ३५ ॥

शीलेनवृत्याचसमन्वितायकन्याप्रदेयाइतितु कुलंचशीलंचवयश्चरूपंविद्याचवित्तंचसनाथताच एतान्गुणान्सप्तपरीक्ष्यदेयाकन्याबुधैःशेषमचिंतनीयमित्यादिस्मृतिमूलभूतश्रुतौ लोकेचविदितमेवेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ एवमुक्तोविष्णुमित्रआह हेऽनघेतवैतन्नैवंनियंतुंशक्यंयतोयदुगोत्रायकुशस्थलींद्वारकाभीष्टइतिकुशस्थलीट्तस्मैतीर्थव्याजेनयथास्यात्तथाअटते अपरीक्षितायचश्रीकृष्णायतांप्रसिद्धांरुक्मिणीं कुंडिनाख्य नगरेशोभीष्मकाभिधोनृपःप्रादात् खलुप्रसिद्धं तथाचलोकप्रसिद्धायाप्यपरीक्षितायसुतानदेयेत्येतन्नियंतुंनशक्यमित्यर्थः ॥ ३३ ॥

ननुश्रीकृष्णस्यपरमेश्वरत्वेनप्रख्यातत्वादस्यतुमनुष्यत्वेनएकत्वात्किंकेनसंगतमित्याशंक्याह हेसतिकिंकेनसंगतमितिविचारंमाकुरु यतोयमप्यतिप्रसिद्धभट्टपादमुख्याशिष्यत्वेनप्रसिद्धइत्याह यःसुगतानांमध्येयेदुर्जयास्तेषांनिर्जयेनवैदिकींसरणिंसमग्रांप्रयत्नात्प्रकर्षेणस्थापितवान् सअतिप्रख्यातोभट्टपादोयमेनंविश्वरूपंशिक्षितुंयोग्यंशिक्षितवान् ॥ ३६ ॥ योविश्वरूपोनोऽस्माकंवरःकन्यार्थंवरणीयोभविताभविष्यतिसहेसुदतिकिंवर्ण्यतेवर्णयितुमशक्यइत्यर्थः विद्यावतोविश्वरूपस्योत्कृष्टत्वबोधनार्थंविद्योत्कर्षंनिरूपयति यतोद्विजश्रेष्ठस्यविद्यैवधनंनतुबाह्यवित्तंयाविद्यादिगंतंभजतीतिदिगंतभाक्तंसततंनिरंतरंअन्वेति यांचराजचोरवनिताहर्तुंनसमर्थाः ॥ ३७॥ हेवधु अर्जनपालनपरिव्ययगोचरीभूतानिलोकप्रसि

किंकेनसंगतमिदंसतिमाविचारीर्योवैदिकींसरणिमप्रहतांप्रयत्नात् ॥ प्रातिष्ठयत्सुगतदुर्जयनिर्जयेनशिष्यंयमेनमशिषत्सचभट्टपादः॥ ३६॥ किंवर्ण्यतेसुदतियोभविताबरोनोविद्याधनंद्विजवरस्यनबाह्यवित्तं ॥ यान्वेत्तिसंततमनंतदिगंतभाजंयांराजचोरवनितानचहर्तुमीशाः ॥ ३७॥ वध्वर्जनावनपरिव्ययगानितानिवित्तानिचित्तमनिशंपरिखेदयंति ॥ चौरान्नृपात्स्वजनतश्चभयंजनानांशर्मैतिजातुनगुणःखलुबालिशस्य ॥३८॥ केचिद्धनंनिदधतेभुविनोपभोगंकुर्वंतिलोभवशगानविदंतिकेचित् ॥ अन्येनगोपितमथान्यजनाहरंतितच्चेन्नदीपरिसरेजलमेवहर्तृ ॥ ३९ ॥

द्धानिवित्तानिचित्तंपरिखेदयंति खलुप्रसिद्धं यतोलोकिकवित्तानांचोरादिभ्योभयमतोबालिशस्यविद्याहीनस्यमूर्खस्यसुखसंज्ञकोगुणःकदापिनास्ति ॥ ३८ ॥ किंचकेचिल्लोभवशवर्तिनोधनंभूमौस्थापयंतिनतूपभोगंकुर्वंति केचित्तुभूमौस्थापितंधनंभोगेच्छाकालेनैवलभंतेकिंचअन्येनगोपितंअन्यजनाहरंतितद्धनंनद्याःपरिसरेतीरेगोपितंचेत्तर्हिजलमेवहर्तृ तथाचानेकदुःखसंमिश्रबाह्यवित्तंततोऽपक्षया विद्याधनवत्त्वमेवश्रेष्ठमितिभावः ॥ ३९ ॥

किंचसर्वात्मनासर्वप्रकारेणदुहितरोगृहेनैवस्थापनीया विपक्षेदोषमाह तादुहितरोविवाहात्पूर्वंस्वस्मादुद्भूतंरजःपश्येयुःचेत्तदादुःखेषुघोरनरकेषुस्व
पितरौपातयंतीतिधर्मशास्त्रं तथाचोक्तं पितृगृहेतुयाकन्यारजःपश्येदसंस्कृता भ्रूणहातत्पिताज्ञेयोवृषलीसाचकन्यकेति ॥ ४० ॥ माभूदयंक
लहः कुमारींपृच्छाव साममसुतायंवदतिसतस्यावरोभविष्यतिएवंसंकेतंविधायपितरावस्मात्स्थानात्कुमार्याः समीपमीयतुःजग्मतुः गदितंकथि
तमिष्टकार्यंयाभ्यांतौ ॥ ४१ ॥ गत्वायदुक्तवंतौतद्दर्शयति श्रीविश्वरूपगुरुणाहिममित्रेणकन्यार्थिनौद्वौविप्रौप्रेषितौ हेसुतनुसुदेहे किंकरवावव

सर्वात्मनादुहितरोनगृहेविधेयास्ताश्चेत्पुरापरिणयाद्रजउद्गतंस्यात् ॥ पश्येयुरात्मपितरौबतपातयंतिदुःखेषुघो
रनरकेष्वितिधर्मशास्त्रं ॥ ४० ॥ माभूदयंममसुताकलहःकुमारींपृच्छावसावदतियंभविताबरोस्याः ॥ एवंवि
धायसमयंपितरौकुमार्याअभ्याशमीयतुरितोगदितेष्टकार्यौ ॥ ४१ ॥ श्रीविश्वरूपगुरुणाप्रहितौद्विजातौकन्यार्थि
नौसुतनुकिंकरवाववाच्यं ॥ तस्याःप्रमोदनिचयोनममौशरीरेरोमांचपूरमिषतोबहिरुज्जगाम ॥ ४२ ॥ तेनैवसा
प्रतिवचःप्रददौपितृभ्यंतेनैवतावपितयोर्युगलायसत्यं ॥ आदायविप्रमपरंपितृगेहतोस्पास्तौजग्मतुर्द्विजवरौ
स्वनिकेतनाय ॥ ४३ ॥

च्यंयदावाभ्यांकर्तव्यंतत्त्वयैववक्तव्यमित्यर्थः एवंस्वेष्टंश्रुतवत्यास्तस्याःशरीरेप्रमोदसमुदायोनममौकिंतुरोमांचव्याजेनबहिरुज्जगाम ॥ ४२ ॥
तेनैवरोमांचमिषेणबहिरुद्गतेनप्रमोदनिचयेनसाउभयभारतीपित्रेमात्रेचप्रत्युत्तरंप्रददौ पितरावपितेनैवरोमांचमिषेणोद्गतेनप्रमोदनिचयेनतयो
र्विप्रयोर्युगलायसत्यंप्रत्युत्तरंददतुरितिविपरिणामेनसंबंधस्तदनंतरमस्याःपितृगेहादन्यंविप्रमादायतौद्विजवरौस्वगृहायजग्मतुः ॥ ४३ ॥

गणितादिषुकुशलमेवकौशलमास्यंमुखंयस्याःसासरस्वती अस्माद्वर्त्तमानदिनाच्चतुर्द्दशदिनेदशम्यांतिथौयामित्रनक्षत्रंलग्ननक्षत्राच्चतुर्दशमादिपदा
च्चंद्राल्लग्नतोवासप्तमंस्थानंगृह्यते तस्मिन्शुभानांचंद्रादीनांयोगस्तेनयुक्तोमुहूर्त्तोभविष्यतीत्येवंविलिख्यव्याख्यापरायलग्नपत्रव्याख्यानकर्त्रेस्वब्रा
ह्मणायदिर्शतिस्मउपदिदेश ॥ ४४ ॥ विहितेष्टकार्यौत्दृष्टपुष्टमनसौतौविप्रावुत्तमंविश्वरूपगुरुंदृष्टवंतौ अथानंतरंप्रथितःप्रख्यातोनुभावःप्रभावो
यस्यसविश्वरूपगुरुस्तयोर्मुखंदृष्ट्वैवसमीहितमभिलषितंसिद्धमितिनिश्चयंकृतवान् ॥ ४५ ॥ अन्योद्वाभ्यांइतरोविष्णुमित्रभिषेतोब्राह्मणःस्वह

अस्माच्चतुर्दशदिनेभवितादशम्यांयामित्रभादिशुभयोगयुतोमुहूर्तः ॥ एवंविलिख्यगणितादिषुकौशलास्या
व्याख्यापरायदिशतिस्मसरस्वतीसा ॥ ४४ ॥ तौत्दृष्टपुष्टमनसौविहितेष्टकार्यौश्रीविश्वरूपगुरुमुत्तममैक्षिषातां ॥
सिद्धंसमीहितमितिप्रथितानुभावोदृष्ट्वैवतन्मुखमसावथनिश्चिकाय ॥ ४५ ॥ अन्यःस्वहस्तगतपत्रमदापिपत्रं
दृष्ट्वाजहाससुखवारिनिधौममज्ज ॥ विप्रान्यथोचितमपूपुजदागतांस्तान्नत्वांशुकादिभिरयंबहुवित्तलभ्यैः ॥
॥ ४६ ॥ पित्रानुशिष्टवसुधासुरशंसितेनविज्ञापितःसुखमवापसविश्वरूपः ॥ कार्याण्यथाहपृथगात्मजनान्स
मेतान्बंधुप्रियःपरिणयोचितसाधनाय ॥ ४७ ॥ मौहूर्तिकैर्बहुभिरेत्यमुहूर्तकालेसंदर्शितेद्विजवरैर्बहुविद्भिरिष्टैः ॥
मांगल्यवस्तुसहितोऽखिलभूषणाढ्यःसप्रापदक्षततनुःपृथुशोणतीरं ॥ ४८ ॥

स्तोस्थितंपत्रंदत्तवान् हिममित्रःपत्रंदृष्ट्वाजहाससुखसमुद्रेममज्ज आगतांस्तान्विप्रान्नत्वाऽयंहिममित्रोबहुवित्तलभ्यैर्वस्त्रादिभिर्यथायोग्यंपूजि
तवान् ॥ ४६ ॥ अनुशिक्षितब्राह्मणकथितेनपित्राहिममित्रेणप्रबोधितोविश्वरूपःसुखमवापाथानंतरंविवाहेयदुचितंतस्यसाधनायसमेतान्समाग
तान्बंधुप्रियोविश्वरूपःकार्याण्यवश्यकर्त्तव्यानिपृथक्पृथक्यथायोग्यंप्राह ॥ ४७ ॥ मुहूर्त्तशास्त्रविद्भिर्बहुज्ञैर्बहुभिरिष्टैर्द्विजवरैरागत्यसंदर्शितेमुहूर्त्त
कालेमांगल्यवस्तुयुतःसकलभूषणसंपन्नोऽविकलदेहोविश्वरूपोविशालंशोणतीरंप्राप्तवान् ॥ ४८ ॥

शोणतीरमुपागतंबहुप्रकारयुक्तंजामातरंसविष्णुमित्रउपाशृणोत् श्रुत्वाचप्रत्युज्जगाम प्रियदर्शनेनमोदंचप्राप ॥ ततोऽमुंजामातरंबहुवाद्यघोषैर्गृहंप्रवेशितवान् ॥ ४९ ॥ आसनंदत्वाकोमलंवचनमुदीर्यतस्मैविश्वरूपायपाद्यंददौ मधुपर्कसहितमर्घ्यंचामूल्यपात्रेददौ अहमियंतनयातेगृहागावोहिरण्यमखिलंभवदीयमित्युक्तवान् ॥ ५० ॥ अद्यास्माककुलंपवित्रितंवयंचादृताःस्मविवाहव्याजात्संदर्शनंजातं नोचेद्बहुज्ञाग्रणीर्भवान्क्वाहंचक्वतथापिपुण्यकर्मणांकल्याणंविपाकात्पुमानुपयाति ॥ ५१ ॥ किंबहुनायद्यदत्रगृहेहेभगवन्तवाभिरोचतेतत्तदेतत्अखिलंभवदीयंनिवे

शोणस्यतीरमुपयातमुपाशृणोत्सजामातरंबहुविधंकिलविष्णुमित्रः ॥ प्रत्युज्जगाममुमुदेप्रियदर्शनेनप्रावीविशद्गृहममुंबहुवाद्यघोषैः ॥ ४९ ॥ दत्वासनंमृदुवचःसमुदीर्यतस्मैपाद्यंददौसमधुपर्कमनर्घ्यपात्रे ॥ अर्घ्यंददावहमियंतनयागृहास्तेगावोहिरण्यमखिलंभवदीयमूचे ॥ ५० ॥ अस्माकमद्यपवितंकुलमादृताःस्मःसंदर्शनंपरिणयव्यपदेशतोऽभूत् ॥ नोचेद्भवान्बहुविदग्रसरःक्वचाहंभद्रेणभद्रमुपयातिपुमान्विपाकात् ॥ ५१ ॥ यद्यद्गृहेऽत्रभगवन्निहरोचतेतत्तत्तन्निवेद्यमखिलंभवदीयमेतत् ॥ वक्ष्यामिसर्वमभिलाषपदंत्वदीयंयुक्तंहिसंततमुपासितवृद्धपूगे ॥ ५२ ॥ एवंमिथःपरिनिगद्यविशेषमृद्व्यावाचायुतौमुदमवापतुरुत्तमांतौ ॥ अन्येचसंमुमुदिरेप्रियसत्कथाभिःस्वेच्छाविहारहसनैरुभयेविधेयाः ॥ ५३ ॥

द्यंनैवेद्यमेवमुक्तवतंविष्णुमित्रंहिममित्रउवाचसर्वंत्वदीयमेवममापियदभिलाषास्पदंभविष्यतितद्वक्ष्यामि भवतात्वहमित्यादिनायदुक्तंतत्निरंतरमुपासितावृद्धसमूहायेनतस्मिन्त्वयियुक्तमेवेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ विशेषेणकोमलयावाचायुक्तौतौविष्णुमित्रहिममित्रौएवंपरस्परमुक्त्वोत्तमांमुदंअवापतुः अन्येचोभयेनियोज्याःप्रियसत्कथाभिःस्वेच्छाविहारहसनैःसम्यक्मोदंप्रापुः ॥ ५३ ॥

स्वभावसिद्धस्वरूपवेषौ कन्यावरौ दृष्ट्वा तद्दर्शनासक्तचित्तत्वात्कर्तुमप्यसमर्था अप्यवश्यं विधेयमिति कृत्वा परिकर्म अंगसंस्कारं तथास्मिन्मंगलवासरे शोभाविशेषं च विलंबमानाः कृतवंत इत्यर्थः ॥ ५४ ॥ आकल्पजातमपि भूषणनिचयोऽप्यतिशयं न कृतवान् तत्र हेतुः तयोः कन्यावरयोः प्रभया कांत्या प्रतिहत आत्मविभूतिभावो यस्य तस्मात् नन्वेवं तर्हि किमर्थं तावदलंकृतवंत इति चेत्तत्राह लोकप्रसिद्धिमनुसृत्येदमवश्यं विधेयमिति बुध्यो भयेतयोर्भूषांव्यधुः अलंकारं च कुर्वंतु भूषणैरेतयोः कश्चिद्विशेषो भविष्यतीति बुध्या ॥ ५५ ॥ बहुज्ञा अपि ज्योतिर्विदो मुहूर्त्तकालमक्षतधियं सखीभिः क्रीडती

कन्यावरौ प्रकृतिसिद्धस्वरूपवेषौ दृष्ट्वोभयेपि परिकर्म विलंबमानाः ॥ चक्रुर्विधेयमिति कर्तुमनीश्वरास्ते शोभाविशेषमपि मंगलवासरेऽस्मिन् ॥ ५४ ॥ एतत्प्रभाप्रतिहतात्मविभूतिभावादाकल्पजातमपि नातिशयं वितेने ॥ लोकप्रसिद्धिमनुसृत्य विधेयबुद्ध्या भूषांव्यधुस्तद्भयेन विशेषबुद्ध्या ॥ ५५ ॥ मौहूर्तिका बहुविदोऽपि मुहूर्तकालमप्राक्षुरक्षतधियं खिलतां सखीभिः ॥ पश्चात्तदुक्तशुभयोगयुतं शुभांशे मौहूर्तिकाः स्वमतितो जगृहुर्मुहूर्तं ॥ ५६ ॥ जग्राह पाणिकमलं हिममित्रसूनुः श्रीविष्णुमित्रदुहितुः करपल्लवेन ॥ भेरीमृदंगपटहाध्ययनाब्जघोषैर्दिङ्मंडले सुपरिमूर्छति दिव्यकाले ॥ ५७ ॥ यं यं पदार्थमभिकामयते पुमान्यस्तं तं प्रदाय समतूतुषतां तदीड्यौ ॥ देवद्रुमाविव महासुमनस्त्वयुक्तौ संभूषितौ सदसि चेरतुरात्मलाभौ ॥ ५८ ॥

मुभयभारतीं पृष्टवंतः पश्चात्तयोक्ते शुभयोगयुक्ते शुभगृहस्य नवांशे मौहूर्त्तिकाः स्वबुद्धितो मुहूर्त्तं जगृहुः ॥ ५६ ॥ भेरीमृदंगपटहवेदाध्ययनशंखघोषैर्दिङ्मंडले सुपरिमूर्छति सुष्ठु व्याप्ते सति हिममित्रसूनुर्विश्वरूपो हस्तकिसलयेन श्रीविष्णुमित्रकन्यायाः सरस्वत्या हस्तकमलमुक्तलक्षणे दिव्यकाले जग्राह ॥ ५७ ॥ यो यः पुमान् यं यं पदार्थं प्रार्थयते तस्मै तं तं पदार्थं प्रदाय तदीड्यौ तैः पुरुषैः स्तुत्यौ तयोः कन्यावरयोरीड्यौ पूज्यौ पितराविति वा परितोषमवापतुः कल्पवृक्षाविव बृहदुदारतायुक्तावलंकृतौ प्राप्तकामौ सभायां चेरतुः ॥ ५८ ॥

अथानंतरंस्वगृह्यसूत्रोक्तमार्गमनुसृत्यविश्वरूपोवन्हिमाधायतत्रसम्यक्होमंकृतवान् चपुनर्वधूर्लाजान्भर्जितधान्यानिजुहाव तद्धूमंचाजिघ्रतिस्मा थविश्वरूपोऽपिपश्चादग्निप्रदक्षिणंकृतवान् अपिशब्दादग्रेऽग्निप्रदक्षिणंकुर्वत्यातयासहसोऽपितथाकृतवानित्यर्थः ॥ ५९ ॥ होमांतेपरितोषिता विप्रश्रेष्ठायेनप्रस्थापिताःसर्वेसमागताः बंधुवर्गायेनसविश्वरूपोऽनयासरस्वत्यासहदीक्षाधरोऽग्निसंरक्ष्यत्दृष्टःसन्नग्निगृहेदिनचतुष्टयमुवास ॥६०॥ अस्मिन्विश्वरूपेप्रियेवरेप्रस्थानंकुर्वतिसतिवरायाःकन्यायामातापिताचागत्यप्रोचतुः सावधानोभूत्वाशृणु बालास्तनंधयायथाकिंचिन्नजानाति

आधायवह्निमथतत्रजुहावसम्यग्गृह्योक्तमार्गमनुसृत्यसविश्वरूपः ॥ लाजान्जुहावचवधूःपरिजिघ्रतिस्मधूमं प्रदक्षिणमथाकृतसोऽपिचाग्निं ॥ ५९ ॥ होमावसानपरितोषितविप्रवर्यःप्रस्थापिताखिलसमागनबंधुवर्गः ॥ संरक्ष्यवह्निमनयासममग्निगेहेदीक्षाधरोदिनचतुष्कमुवासत्दृष्टः ॥ ६० ॥ प्रतिष्ठमानेदयितेवरेऽस्मिन्नुपेत्य मातापितरौवरायाः ॥ आभाषिषातांशृणुसावधानोबालेवबालानतुवेत्तिकिंचित् ॥ ६१ ॥ बालैरियंक्रीडतिकंदु काद्यैर्जातक्षुधागेहमुपैतिदुःखात् ॥ एकेतिबालागृहकर्मनोक्तासंरक्षणीयानिजपुत्रितुल्या ॥ ६२ ॥ बालेयमं गवचनैर्मृदुभिर्विधेयाकार्यानरूक्षवचनैर्नकरोतिरुष्टा ॥ केचिन्मृदूक्तिवशगाविपरीतभावाःकेचिद्धिहातुमन लंप्रकृतिजनोहि ॥ ६३ ॥

तथेयंबालासुकुमारांगीअस्मत्पुत्रीनतुकिंचिज्जानाति उ० ॥ ६१ ॥ इयंकंदुकाद्यैःक्रीडोपस्करैर्बालैःसहक्रीडति जातक्षुधादुःखाद्गेहमायाति ननुभवद्भ्यांगृहकर्मणिकुतोनानुशिष्टेतिचेत्तत्राहतुरेकेतिकृत्वेयंबालागृहकर्मनोक्तातस्मान्निजपुत्रितुल्यासम्यक्रक्षणीया इंद्र० ॥ ६२ ॥ किंत र्हिसर्वथैवगृहकर्मणिननियोक्तव्याचेत्तत्राहतुरंगेतिसंबोधनं इयंबालामृदुभिर्वचनैर्नियोज्याकर्त्तव्या नतुरुक्षवचनैर्यतस्तैःकुपितानकरोति ननु रुक्षवचनैर्नकरोतिचेत्कथंमृदुवचनैःकरिष्यतीतिचेत्प्रकृतिवैचित्र्यादित्याहतुः केचिन्मृदूक्तिवशवर्तिनःकेचिद्विपरीतस्वभावारुक्षोक्तिवशगाहिय स्मात्स्वभावंव्यक्तुंकोपिजनःसमर्थोनभवति व० ॥ ६३ ॥

नन्वेकापिकन्याबालैःसहक्रीडनस्वभावारुक्षवचनैरपियशोधनैःशिक्षणीयातत्कुतोभवद्भ्यांनशिक्षितेतिचेत्तत्राहतुः कदाचित्कश्चिदनिंदात्माब्राह्मण आगत्यास्यालक्षणमुद्वीक्ष्यउक्तवान्मानुष्यमात्रजननंवस्तुतोनिजदेवभावनिजंनित्यंदेवभावोदेवत्वंनित्योदेवस्वभावोवायस्याः निजंस्वीयेचनित्ये चभावःसत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मास्वितिमेदिनीइत्यस्मात्कारणात्अस्यांवोयुष्माकंउग्रंवचनमयोज्यंयोजनीयंनभवति॥ ६४॥किंचास्यांसर्व ज्ञतायालक्षणंपूर्णमस्ति किंच कदाचिदेषावादंकुर्वतोर्वादिनोःकथायांतयोःसाक्षित्वंप्राप्स्यतीत्येवमावामुपदिश्यासौविप्रोजगाम इंद्र ॥ ६५ ॥

कश्चिद्द्विजातिरधिगम्यकदाचिदेनामुद्वीक्ष्यलक्षणमवोचदनिंदितात्मा ॥ मानुष्यमात्रजननंनिजदेवभावेत्य स्माच्चवोवचनमुग्रमयोज्यमस्यां ॥ ६४ ॥ सर्वज्ञतालक्षणमस्तिपूर्णमेषाकदाचिद्वदतोःकथायां ॥ तत्साक्षि भावंव्रजितानवद्यासंदिश्यनावेवमसौजगाम ॥ ६५ ॥ श्वश्रूर्वरायावचनेनवाच्यास्नुषाभिरक्षायततेहित स्यां ॥ निक्षेपभूतातवसुंदरीयंकार्यागृहेकर्मशनैःशनैस्ते ॥ ६६ ॥ बाल्येषुबाल्यात्सुलभोऽपराधःसनेक्षणीयोगृ हिणीजनेन ॥ वयंसुधीभूयहिसर्वएवपश्चाद्गुरुत्वंशनकैःप्रयाताः ॥ ६७ ॥ दृष्ट्वाभिधातुमनलंचमनोऽस्मदीयं देहाभिरक्षणविधौनहिदृश्यतेऽन्यः॥ दृष्टाभिधानफलमेवयथाभवेन्नौब्रूयात्तथेष्टजनताजननींवरस्या॥ ६८ ॥

वरायाःदोषविमुक्तकन्यायाःश्वश्रूरस्मद्वचनेनवाच्यायतःस्नुषायाअभिरक्षायततेतदधीनास्तितद्वचनंदर्शयति इयंसुंदरीतवन्यासभूतातस्मात्त्वेयं गृहेकर्मशनैःकर्तव्याशनैःशनैरनयाकर्मकारयितव्यमित्यर्थः उप० ॥ ६६ ॥ वयंसर्वेऽपिसुबुद्धिमंतोभूत्वापश्चाच्छनैरुत्कृष्टतांप्राप्ताः ॥ ६७ ॥ ननुवरस्यजननींदृष्ट्वाभवद्भ्यांवक्तव्यमितिचेत्तत्राहतुः वरस्यजननींदृष्ट्वाऽभिधातुंअस्मदीयंमनःशक्तंनभवति हियस्माद्देहाभिरक्षणविधावन्योनदृश्य ते यद्यप्येवंतथापिदृष्ट्वाकथनस्यफलमेवयथावयोर्भवेत्तथेष्टजनसमुदायोवरस्यमातरंब्रूयात् व० ॥ ६८ ॥

अथेदानींस्वपुत्रींशिक्षयतः वत्सेइत्यादिना हेवत्सेऽद्यत्वमपूर्वांदशांप्राप्तासि हेसुभ्रु तद्रक्षणेतस्याअपूर्वदशायाःरक्षणेनित्यंनिपुणधीर्भव जनसमूहोपहासयोग्यंबालतोव्यवहारंनकुर्याः यतःसेयंतेबालवित्दतिराधयोरिवापरंनपरितोषयेदितिनकारस्यानुषंगेणयोज्यं काक्काावा ॥ ६९ ॥ किंच पाणिग्रहणाद्विवाहात्पूर्वंकुमार्याःपितरौस्वाधिपतीसमीरितौ तस्मात्पाणिग्रहादूर्ध्वंपतिःस्वाधिपतिःसमीरितः यस्मादेवंतस्मात्त्वंपतिमेकंशरणंव्रज येनशरणगमनेनपत्यावालोकद्वयंजेष्यसि उप० ॥ ७० ॥ किंच हेसुंदरि पत्यावभुक्तवतिमाभुंक्ष्वभोजनंत्वयानकर्त्तव्यं प्रयातंदीर्घाध्वानंप

वत्सेत्वमद्यगमितासिदशामपूर्वांतद्रक्षणेनिपुणधीर्भवसुभ्रुनित्यं ॥ कुर्यान्नबालविहृतिंजनतोपहास्यांसा नाविवापरमियंपरितोषयेत्ते ॥ ६९ ॥ पाणिग्रहात्स्वाधिपतीसमीरितौपुराकुमार्याःपितरौततःपरं ॥ पतिस्त मेकंशरणंव्रजानिशंलोकद्वयंजेष्यसियेनदुर्जयं ॥ ७० ॥ पत्यावभुक्तवतिसुंदरिमास्मभुंक्ष्वयातेप्रयातमपि मास्मभवेद्विभूषा ॥ पूर्वापरादिनियमोऽस्तिनिमज्जनादौवृद्धांगनाचरितमेवपरंप्रमाणं ॥ ७१ ॥ रुष्टेधवेसति रुषंहनवाच्यमेकंक्षंतव्यमेवसकलंसतुशाम्यतीत्थं ॥ तस्मिन्प्रसन्नवदनेचकितेववत्सेसिध्यत्यभीष्टमनघे क्षमयैवसर्वं ॥ ७२ ॥

त्यौगतेसतितवविशेषेणालंक्रियाप्रामवतु निमज्जनादौपूर्वापरादिनियमोऽस्ति आदिपदेभोजनादिकंग्राह्यं तत्रनिमज्जनादिकंपत्युःपूर्वंभोजनादिकंतुपश्चात्कर्तव्यमत्रवृद्धांगनानामरुंधतीलोपामुद्रादीनांचरितमेवपरंप्रमाणं एतदेवतवसौदर्यमितिसंबोधनाशयः उ० ॥ ७१ ॥ किंच पत्यौकोपाविष्टेसतित्वयारोषेणैकमपिनवाच्यं एकमितिक्षंतव्यमित्यनेनवासंबध्नीयं केवलंक्षंतव्यमेव सत्वित्स्यमनेनप्रकारेणस्वयमेवशाम्यति प्रसन्नेचतस्मिन् हेवत्सेचकितेवस्याः किंबहुना हेअनघे सर्वमभीष्टंक्षमयैवसिध्यति नचेतरथा ॥ ७२ ॥

तद्वदनंपुरुषांतरमुखंसमीक्ष्यदृष्ट्वा एषःपरपुरुषोरहस्येकांते यतःपरपुरुषस्नेहाभाववस्थामपिस्त्रियाभियंपरपुरुषस्नेहवतीतिशंकाहार्दंआंतरंस्नेहंना शयेत् ॥ ७३ ॥ यथाभिरुचिअभिरुचिमनतिक्रम्यपादावनेकःपादप्रक्षालनं इसति जीवनमणुमात्रमपीहलोकेकंसुखंवा तेतवनोपेक्षणीयं ॥ ७४ ॥ धवेपत्यौपरोक्षेबहिर्गतेसति उप० ॥ ७५ ॥ पित्रोरिवश्वशुरयोरनुसरणंत्वयाकार्यं तथासहजातेषुसहोदरेषुदेवरेष्वपिहेमृगाक्षिअ

भर्तुःसमक्षमपितद्वदनंसमीक्ष्यवाच्योनजातुसुभगेपरपूरुषस्ते ॥ किंवाच्यएषरहसीतितवोपदेशःशंकावधूपुरुषयोःक्षपयेद्धिहार्दं ॥ ७३ ॥ आयातिभर्तरितुपुत्रिविहायकार्यमुत्थायशीघ्रमुदकेनपदावनेकः ॥ कार्योयथाभिरुचितेसतिजीवनंवानोपेक्षणीयमणुमात्रमपीहकंते ॥ ७४ ॥ धवेपरोक्षेऽपिकदाचिदेयुर्गृहंतदीयाअपिवामहांतः ॥ तेपूजनीयाबहुमानपूर्वंनोचेन्निराशाःकुलदाहकाःस्युः ॥ ७५ ॥ पित्रोरिवश्वशुरयोरनुवर्तितव्यंतद्वन्मृगाक्षिसहजेष्वपिदेवरेषु ॥ तेस्नेहिनोहिकुपिताइतरेतरस्ययोगंविभिद्युरितिमेमनसिप्रतर्कः ॥ ७६ ॥ हितोपदेशेविनिविष्टमानसौवधूवरौराजगृहंसमीयतुः ॥ लब्धानुमानौगुरुबंधुवर्गतोबभूवसंज्ञाभयभारतीति ॥ ७७ ॥ साभारतीदुर्वसनेनदत्तंपुनःप्रसन्नेनपुरात्तहर्षा ॥ शापावधिंसंसदिवत्स्यतेयत्सर्वज्ञतानिर्वहणायसाक्ष्यं ॥ ७८ ॥

नुवर्तितव्यं यतःकुपितास्तेस्नेहवतोप्यन्योन्यस्यसंयोगंविभिद्युःनाशयेयुरितिमेमनसिप्रतर्कः सहजेष्वपीत्यत्रसहजेष्विवेतिवापाठः ॥ ब० ॥ ७६ ॥ हितोपदेशेविनिविष्टमानसंययोस्तौवधूवरौभारतीमंडनौगुरुबंधुवर्गतोलब्धानुमानौप्राप्तसत्कारौराजगृहंसमीयतुः समागतौबभूवेत्यादेरुत्तरेणसंबंधः ॥ उप० ॥ ७७ ॥ याउभयभारतीतिसंज्ञाबभूवसाभारतीसरस्वतीपुरापूर्वंपुनःप्रसन्नेनदुर्वाससादत्तंशापावधिंसभायांसाक्ष्यंपस्यशंकरस्यसर्वज्ञतायानिर्वाहायवत्स्यतेकरिष्यति ॥ ७८ ॥

सभारतीसाक्षिकंसर्वंवित्त्वंयस्यतथाभूतोऽपिश्रीशंकरःस्वीयशक्त्यास्वाधीनयामाययाशिशुवद्बिभातः सन्स्वशैशवस्यबालभावस्योचितंक्रीडोपस्करणादिकमाकांक्षितवान् तत्रदृष्टांतोयथोदारचरितःप्रसिद्धःकेशवःश्रीकृष्णःस्वमाययाशिशुवद्बिभातःसन्स्वशैशवस्योचितमन्वकांक्षीत्तथेत्यर्थः ॥७९॥ चपलाआशायस्मिन्नेवंभूतेऽपिशैशवेबाल्येस्थितवताभाविभूतंचयदिदंखलुलोकेऽस्तितदखिलमात्मनिअखिलोकेसम्यगवलोकितंकर्मणिलिट् तत्रदृष्टांतोयथावटवृक्षस्यपलाशेपत्रेस्थितवताशार्ङ्गिणाश्रीविष्णुनायदिदंतदखिलंआत्मनिअवलोकितंतद्वदित्यर्थः स्वागतावृत्तं स्वागतेतिरन

सभारतीसाक्षिकसर्ववित्त्वोप्यात्मीयशक्त्याशिशुवद्बिभातः ॥ स्वशैशवस्योचितमन्वकांक्षीत्सकेशवोयद्वदुदारवृत्तः ॥ ७९ ॥ शैशवेस्थितवताचपलाशेशार्ङ्गिणेववटवृक्षपलाशे ॥ आत्मनीदमखिलंविलुलोकेभाविभूतमपितत्खलुलोके ॥ ८० ॥ तंददर्शजनताद्भुतबालंलीलयाधिगतनूतनदोलं ॥ वासुदेवमिववामनलीलंलोचनैरनिमिषैरनुवेलं ॥ ८१ ॥ कोमलेननवनीरदराजिश्यामलेननितरांसमराजि ॥ केशपाशतमसाधिकमस्यकेशवेशचतुरास्यसमस्य ॥ ८२ ॥

भाद्गुरुयुग्ममितिलक्षणात् ॥ ८० ॥ लीलयाधिगतःप्राप्तोदोलोयेन वामनाकमनीयालीलायस्यतमद्भुतबालंश्रीशंकरंनिमेषोज्झितैर्नेत्रैरनुवेलमनिशंजनसमूहोददर्श लीलयाधिगतदोलंवामनलीलमद्भुतबालंश्रीकृष्णमिव ॥ ८१ ॥ केशवश्चईशश्च चतुरास्यश्चतेर्विष्णुशिवविधिभिः समस्यतुल्यस्यास्यश्रीशंकरस्यकेशपाशतमसाअधिकंयथास्यात्तथासमराजिसम्यक्शोभितं तद्विशिनष्टि कोमलेनपुनश्चनवनीरदानांनवीनजलदानांयाराजिःपंक्तिस्तद्वत्श्यामलेनातिश्यामेनेत्यर्थः ॥ ८२ ॥

शाक्याबौद्धाः क्षपणकादिगंबराःसर्वैःशाक्यादिदुर्वादिभिःखलुप्रसिद्धंखिलमुच्छिन्नंवैदिकंमार्गंपरिरक्षितुंभूतलंप्राप्तः घोरेसंसारारण्येविचरतांभद्रंसर्वानर्थनिवृत्तिपुरस्सरपरमानंदप्राप्तिलक्षणमोक्षाख्यंकल्याणंकरोतीतिभद्रंकरः अन्वर्थसंज्ञःश्रीशंकरःक्रीडतेस्म ॥ शार्दूल० ॥ ८३ ॥

शाक्यैःपाशुपतैरपिक्षपणकैःकापालिकैर्वैष्णवैरप्यन्यैरखिलैःखलैःखलुखिलंदुर्वादिभिर्वैदिकं ॥ पंथानंपरिरक्षितुंक्षितितलंप्राप्तःपरिक्रीडतेघोरेसंसृतिकाननेविचरतांभद्रंकरःशंकरः ॥ ८३ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतत्तद्देवावतारार्थकःसंक्षेपशंकरजयेतृतीयःसर्गः ॥ ३ ॥ मूलसंख्या ॥ १२६ ॥

इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृते श्रीमच्छंकराचार्यविजयडिंडिमेतृतीयःसर्गः ॥ ३ ॥ संख्या ॥ २३५ ॥

इति तृतीयसर्गःसमाप्तः

प्राकृतशिशुविलक्षणंतस्यचरितंदर्शयितुमुपक्रमते अथेति शिवोनिजमाययामनुष्यःसन्विप्रगृहेद्विजस्यशिवगुरोःप्रीतिंसंपादयन्प्रथमवर्षएवसर्वमक्षरंनिजभाषांचसम्यग्गृहीतवान् द्रुतविलंबितमाहनभौभरौ वसुयुगविरतिः ॥ १ ॥ ततोद्वितीयवर्षएवसबालकःसुबुद्धित्वादक्षरज्ञोलिखिताक्षरमुच्चारयितुंसमर्थोऽभूत् अथानंतरंतृतीयवर्षेसशिशुःकाव्यानिपुराणानिचश्रुतवान् किमपिश्रवणंविनास्वयमेवज्ञातवान् ॥ २ ॥ असौशिशुर्गुरोर्दुःखकरोनाभूत् यतःसकृदेवश्रवणात्परिग्रहणशीलः सहाध्यायिजनस्यस्वयंगुरुः सचश्रवणादनंतरंगुरुणाविनापपाठ ॥ ३ ॥ रजो

श्री० अथचतुर्थसर्गः ॥ अथशिवोमनुजोनिजमाययाद्विजगृहेद्विजमोदमुपावहन् ॥ प्रथमहायनएवसमग्रहीत्सकलवर्णमसौनिजभाषिकां ॥ १ ॥ द्विसमएवशिशुर्लिखिताक्षरंगदितुमक्षमताक्षरवित्सुधीः ॥ अथसकाव्यपुराणमुपाशृणोत्स्वयमवैत्किमपिश्रवणंविना ॥ २ ॥ अजनिदुःखकरोनगुरोरसौश्रवणतःसकृदेवपरिग्रही ॥ सहनिपाठजनस्यगुरुःस्वयंसचपपाठततोगुरुणाविना ॥ ३ ॥ रजसातमसाप्यनाश्रितोरजसाखेलनकालएवहि ॥ सकलाधरसत्तमात्मजःसकलाश्चापिलिपीरविदत ॥ ४ ॥ सुधियोस्यविदिद्युतेऽधिकंविधिवच्चौलविधानसंस्कृतं ॥ ललितंकरणंघृताहुतिज्वलितंतेजइवाशुशुक्षणेः ॥ ५ ॥

गुणेनतमोगुणेनचानाश्रितोधूल्याखेलनकालएवहिप्रसिद्धंसाशिशुःकलाधरेभ्यःश्रेष्ठस्यसुतःसर्वाअपिलिपीर्ज्ञातवान् ॥ वियो० ॥ ४ ॥ अस्यसुधियःश्रीशंकरस्यविधिवच्चूडाकर्मणोविधानेनसंस्कृतंसुंदरंकरणंगात्रंशरीरं करणंसाधकतमंक्षेत्रगात्रेंद्रियेष्वपीत्यमरः विदिद्युतेविशेषेणशुशुभेघृतस्यआहुतिभिर्ज्वलितमग्नेस्तेजइव ॥ ५ ॥

उपपादनेनिर्व्यपेक्षाऽपेक्षारहिताधीर्यस्यसश्रीशंकरःभूप्रभृतिव्यात्द्वतिपूर्वकान्वेदानुपपाठ किंचाऽधिकाव्यमरंस्त काव्येतुक्रीडांकृतवान् अपि चकर्कशेऽतिकठिनेऽपितर्कनयेयेऽधिकास्तानतिक्रांतवान् ॥ ६ ॥ नैजायाःस्वकीयायावाचोवैभवेनोत्सारितादूरीकृतावादिनोयैस्तेबुधाःपंडितावादजल्पवितंडासुकथासुप्रभवःसमर्थाअपिदेवानांपूज्यस्यगुरोर्वाचस्पतेश्चातुरींहरतस्तस्यशिवगुरोः कुमारस्यसम्मुखेवक्तुंप्रभवोनवभूवुरित्यर्थः ॥ ७ ॥ किंचसर्पाधीशस्यशेषस्यकयायाअप्यवधीरिर्णीतिरस्करिणीमिमुष्यक्रमेणोच्चारणस्यपरिपाटींश्रुत्वावादिनोमुमुहुःमोहंप्रापुःयतःप्रतिवचनस्यव्यात्द्वतौप्रमादवंतः ॥ ८ ॥ प्रख्यातेनबुद्धिमतातेनश्रीशंकरेणकानिकुमतानिनोन्मथितान्यपितुसर्वाण्येवोन्मथितानि तेनखंडितानि

उपपादननिर्व्यपेक्षधीःसपपाठात्द्वतिपूर्वकागमान् ॥ अधिकाव्यमरंस्तकर्कशेप्यधिकांस्तर्कनयेत्यवर्तत ॥ ६ ॥
हरतस्त्रिदशेज्यचातुरींपुरतस्तस्यनवक्तुमीश्वराः ॥ प्रभवोपिकथासुनैजवाग्विभवोत्सारितवादिनोबुधाः ॥ ७ ॥
अमुकक्रमिकोक्तिधोरणीमुरगाधीशकथावधीरिर्णी ॥ मुमुहुर्निशमय्यवादिनःप्रतिवाक्योपत्द्वतौप्रमादिनः ॥
॥ ८ ॥ कुमतानिचतेनकानिनोन्मथितानिप्रथितेनधीमता ॥ स्वमतान्यपितेनखंडितान्यतियत्नैरपिसाधितानिकैः ॥ ९ ॥ अमुनातनयेनभूषितंयमुनाताततसमानवर्चसा ॥ तुलयारहितंनिजंकुलंकलयामाससपुत्रिणांवरः ॥ १० ॥ शिवगुरुःसजरन्त्रिसमेशिशावमृतकर्मवशःसुतमोदितः ॥ उपनिनीषितसूनुरपिस्वयंनहियमोऽस्यकृताकृतमीक्षते ॥ ११ ॥

स्वमतान्यतिप्रयत्नैरपिकैःसाधितानिनकैरपीत्यर्थः ॥ ९ ॥ सपुत्रवतांमध्येश्रेष्ठःशिवगुरुः स्वीयंकुलंयमुनाताततेनसूर्येणसमानंवर्चस्तेजोयस्यतेनामुनापुत्रेणालंकृतं तुलयोपमयारहितंकलयामासचकारददर्शेतिवा ॥ १० ॥ सशिवगुरुःसुतेनमोदंप्रापितःस्वयमुपनिनीषितउपनयंकर्तुमिच्छतःसूनुर्येनतथाभूतोऽपिजरांगच्छन्शिशौत्रिहायनेसतिकर्माधीनःअमृतमृतः हियस्मादस्यजंतोःकृताकृतमिदमनेनकृतमिदमनेनाकृतमितियमोनपश्यति ॥ द्रुत॰ ॥ ११ ॥

पमोनपश्यति ॥ द्रुत० ॥ ११ ॥

अस्मिन्संसारेसुतस्येक्षणंसुलभंनभवति सुतविभवस्येक्षणंतुसुतरांसुलभंनभवति इत्यस्मिन्नर्थेशिवगुरुरेवनिदर्शनंइत्याशयेनाहेहेति अयंद्विजःसुतंकथंचिदवाप परंतुसुतस्यवैभवंद्रष्टुंसमर्थोनैवाभूत् ॥ १२ ॥ तदनंतरमस्यशंकरस्यपितरंशिशोर्जननीस्वसपिंडैरदीदहत् ततोधवेनपत्याखंडितांरहितांसतींस्वजनतामृतिशोकहरैःपदैःतामत्यंतसंवासःकस्यचित्केनचित्क्वचिदपिस्वेनशरीरेणनकिमुतान्यैःपृथग्जनैरित्यादिभिःसमाश्वासितवती ॥ १३ ॥ मृतस्ययद्विहितंस्वेनकर्तुंशक्यंतत्स्वयंकृतवती यत्रासमर्थातत्स्वजनैरप्यसौसतीकारितवती किंच संवत्सरदीक्षांपरिसमाप्य

इहभवेत्सुलभंनसुतेक्षणंनसुतरांसुलभंविभवेक्षणं ॥ सुतमवापकथंचिदयंद्विजोनखलुवीक्षितुमैष्टसुतोदयं ॥ ॥ १२ ॥ मृतमदीदहदात्मसनाभिभिःपितरमस्यशिशोर्जननीततः ॥ समनुनीतवतीधवखंडितांस्वजनतामृतिशोकहरैःपदैः ॥ १३ ॥ कृतवतीमृतचोदितमक्षमानिजजनैरपिकारितवत्यसौ ॥ उपनिनीषुरभूत्सुतमात्मनःपरिसमाप्यचवत्सरदीक्षणं ॥ १४ ॥ उपनयंकिलपंचमवत्सरेप्रवरयोगयुतेसुमुहूर्तके ॥ द्विजवधूर्नियताजननीशिशोर्व्यधिततुष्टमनाःसहबंधुभिः ॥ १५ ॥ अधिजगेनिगमांश्चतुरोऽपिसक्रमतएवगुरोःसषडंगकान् ॥ अजनिविस्मितमत्रमहामतौद्विजसुतेऽल्पतनौजनतामनः ॥ १६ ॥ सहनिपाठयुताबटवःसमंपठितुमैशतनद्विजसूनुना ॥ अपिगुरुर्विशयंप्रतिपेदिवान्कइवपाठयितुंसहसाक्षमः ॥ १७ ॥

स्वस्यसुतमुपनिनीषुरभूत् ॥ १४ ॥ प्रवरयोगयुतेश्रेष्ठयोगयुक्तेनियतानियमयुक्ताउपनयंव्यधितकृतवती ॥ १५ ॥ शिक्षादिभिःषड्भिरंगैःसहितान्चतुरोऽपिवेदान्क्रमेणसगुरोःसकाशादधिजगेऽध्ययनेनअवाप अत्रास्मिन्द्विजसुतेऽल्पशरीरेमहामतौसति जनतायाहृदयंविस्मितमजायत अत्रास्मिन्लोकइतिवा ॥ १६ ॥ सहनिपाठःसहाध्ययनंतंयुक्ताबटवोद्विजपुत्रेणसहपठितुंसमर्थानाभूवन् किंचसहसापाठयितुंकःसमर्थइतिसंशयंगुरुरपिप्राप्तवानिव ॥ १७ ॥

योद्वित्रिमासपठनात्तत्रतत्रशास्त्रेगुरुणातुल्यविद्योऽभवत्सगुरुमनुसृतोयत्सर्वानागमगणान्शिक्षितवानत्रकिंचित्रंनकिमपीत्यर्थःस्वागता॰॥१८॥ वेदेब्रह्मसमश्चतुर्मुखतुल्यःआसीत् वेदांगसमुदायेशिक्षादौगार्ग्यसदृशआसीत् वेदतदंगकथातात्पर्यविवेचनेवाचस्पतितुल्यआसीत्वेदोक्तकर्मसंवर्णनेजैमिनिरेवआसीत् वेदवचनजन्यतत्त्वज्ञानस्यमूलेव्यासेनैवतुल्यः किंचसमूर्त्तिमान्नवीनोव्यासइववाणीविलासैर्वृतःसंपुतआसीत ॥ शार्दू॰ ॥ १९ ॥ आन्वीक्षिकीतर्कविद्यातेनैक्षिसम्यगीक्षिता कापिलतंत्रेकपिलप्रणीतेसांख्यशास्त्रेअनुपमाकापिपरिचितिःपरिचयोलेभे

अत्रकिंसयदशिक्षतसर्वांश्चित्रमागमगणाननुवृत्तः ॥ द्वित्रिमासपठनादभवद्यस्तत्रतत्रगुरुणासमविद्यः ॥
॥१८॥वेदेब्रह्मसमस्तदंगनिचयेगार्ग्योपमस्तत्कथातात्पर्यार्थविवेचनेगुरुसमस्तत्कर्मसंवर्णने ॥आसीज्जैमिनि
रेवतद्वचनजप्रोद्बोधकंदेसमोव्यासेनैवसमूर्तिमानिवनवोवाणीविलासैर्वृतः ॥ १९ ॥ आन्वीक्षिक्यैक्षितंत्रेप
रिचितिरतुलाकापिलेकापिलेभेपीतंपातंजलांभःपरममपिविदितंभाट्टघट्टार्थतत्वं ॥ यत्नैःसौख्यंतदस्यांतरभव
दमलाद्वैतविद्यासुखेऽस्मिन्कूपेयोर्थःसतीर्थैसुपयसिविततेहंतनांतर्भवेत्किं ॥ २० ॥

कर्मणिलिट् तेनलब्धेत्यर्थः पतंजलिप्रणीतशास्त्रात्मकंजलंतेनपीतं भाट्टस्यभट्टपादप्रणीतस्यवार्त्तिकस्यघट्टानांप्रघट्टकानां अर्थस्यतत्वंपरम
पितेनविदितंपरममपीत्यस्यपूर्वेणवासंबंधः किंचयत्नैःतर्कशास्त्रादिभिःसुखंतदस्यश्रीशंकरस्यामलंचतदद्वैतंचतस्ययाविद्याअमलाचासावद्वैतावि
द्येतिवा तस्याःसुखेऽस्मिन्नपरांक्षेंतरभवत् कूपेयोजलपानादिरूपोर्थःसशोभनजलेविस्तृतेगंगादौतीर्थैकिमंतर्नभवेदपितुभवेदेव तथाचस्मृतिः
यावानर्थउदपानेसर्वतःसंप्लुतोदके तावान्सर्वेषुवेदेषुब्राह्मणस्यविजानतइति स॰ ॥ २० ॥

एवंभूतःसभगवान्शंकरःगुरोः कुलेनस कदाचिद्भैक्ष्यप्राप्तीच्छयावयस्यैःसहधनहीनस्यकस्यचिद्विप्रस्यगृहंप्रविष्टवान् वियो० ॥ २१ ॥ येभवादृशेषुवरिवस्यांपरिचर्यांप्रतिपादयंतितेकृतिनःकृतार्थाः येपुण्यवंतःतेभवादृशेषुवरिवस्यांप्रतिपादयंतिइतिवा ॥ २२ ॥ वयंतुदैवेनवंचिताय तोऽकिंचनत्वात्भैक्ष्यमपिबटवेदातुंनशक्नुमः ॥ २३ ॥ इत्येवंदीनंकथयंत्यसौगृहस्थस्यकुटुंबिनीव्रतिचंद्रायश्रीशंकरायामलकंप्रकर्षेणभक्तिपूर्वं कंददौ तदीयंकरुणंवचनंश्रुत्वाज्ञाननिधिःसोपिदयार्द्रबुद्धिरभवत् ॥ २४ ॥ समुनिःश्रीशंकरःपदचित्रैर्नवनीतवत्कोमलैर्मधुरैःस्तवैर्मुराराख्यासुर

सहिजातुगुरोःकुलेवसन्सवयोभिःसहभैक्ष्यलिप्सया ॥ भगवान्भवनंद्विजन्मनोधनहीनस्यविवेशकस्यचित् ॥ ॥ २१ ॥ तमवोचततत्रसादरंबटुवर्यंगृहिणःकुटुंबिनी ॥ कृतिनोहिभवादृशेषुयेवरिवस्यांप्रतिपादयंतिते ॥ २२ ॥ विधिनाखलुवंचितावयंवितरीतुंबटवेनशक्नुमः ॥ अपिभैक्ष्यमकिंचनत्वतोधिगिदंजन्मनिरर्थकंगतं ॥ २३ ॥ इतिदीनमुदीरयंत्यसौप्रददावामलकंव्रतीदवे ॥ करुणंवचनंनिशम्यसोप्यभवज्ज्ञाननिधिर्दयार्द्रधीः ॥ २४ ॥ स मुनिर्मुरभित्कुटुंबिनींपदचित्रैर्नवनीतकोमलैः ॥ मधुरैरुपतस्थिवांस्तवैर्द्विजदारिद्र्यदशानिवृत्तये ॥ २५ ॥ अथकैटभजित्कुटुंबिनीतडिदुद्दामनिजांगकांतिभिः ॥ सकलाश्चदिशःप्रकाशयंत्यचिरादाविरभूत्तदग्रतः ॥ २६ ॥ अभिवंद्यसुरेंद्रवंदितंपदयुग्मंपुरतःकृतांजलिं ॥ ललितस्तुतिभिःप्रहर्षितातमुवाचस्मितपूर्वकंवचः ॥ २७ ॥

विदारकस्यविष्णोःकुटुंबिनींलक्ष्मींद्विजदारिद्र्यदशानिवृत्तयेउपासितवान् ॥ २५ ॥ अथानंतरंकैटभाख्यासुरजितोविष्णोःकुटुंबिनीविद्युद्वदुद्दामभिःस्वतंत्राभिःस्वांगानांकांतिभिर्वा सकलाअपिदिशःप्रकाशयंतीसद्यःश्रीशंकराग्रेप्रादुरभूत् ॥ २६ ॥ देवेंद्रवंदितंपदद्वंद्वंअभिवंद्यकृतांजलिं पुरतःस्थितश्रीशंकरंललितस्तुतिभिःप्रहर्षंप्राप्तास्मितपूर्वकंवचनमुवाच ॥ २७ ॥

पुराभवेपूर्वजन्मनि मदपांगस्यमदीयकृपाकटाक्षस्यपात्रतालक्षणांपूज्यतां ॥ २८ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासउवाच हेऽम्बयद्यप्येवंतथाप्यद्येदमाम लकाख्यंफलंमय्यर्पितंतस्यफलंददस्व हेइंदिरेयद्यहंतवानुकंप्यः ॥ २९ ॥ अमुनातथाभूतेनवचनेनश्रीशंकरेणवातोषितालक्ष्मीःसुवर्णामलकैः समंतात्द्विजगृहमपूरयत् जनसमुदायस्यत्दृदयंचविस्मयैरपूरयत् ॥ ३० ॥ अथचक्रधरस्यविष्णोर्वधूमयेपुण्येंऽतर्धानंगतेसति तथाभूतंमहिमा नमवेक्ष्यविस्मयंप्राप्ताःजनाःश्रीशंकरमत्यंतंप्रशशंसुः ॥ ३१ ॥ स्वर्गैकल्पवृक्षोयथातथाभूमौकल्याणगुणःशंकरःइष्टानियानिश्रेष्ठानिवस्तूनिता

विदितंतववत्सतद्वृतंकृतमेभिर्नपुराभवेशुभं ॥ अधुनामदपांगपात्रतांकथमेतेमहितामवाप्नुयुः ॥ २८ ॥ इतित द्वचनंहिशुश्रुवान्निजगादांबमयीदमर्पितं ॥ फलमघददस्वतत्फलंदयनीयोयदितेऽहमिंदिरे ॥२९॥ अमुनावचने नतोषिताकमलातद्भवनंसमंततः॥ कनकामलकैरपूरयज्जनतायात्दृदयंचविस्मयैः ॥ ३० ॥ अथचक्रभृतोवधूम येसुकृतेंतर्द्धिमुपागतेंसति ॥ प्रशशंसुरतीवशंकरंमहिमानंतमवेक्ष्यविस्मिताः ॥ ३१ ॥ दिविकल्पतरुर्यथातथा भुविकल्याणगुणोहिशंकरः ॥ सुरभूसुरयोरपिप्रियःसमभूदिष्टविशिष्टवस्तुदः ॥ ३२ ॥ अमरस्पृहणीयसंपदांद्वि जवर्यस्यनिवेशमात्मवान् ॥ सविधाययथापुरंगुरोःसविधेशास्त्रवराण्यशिक्षत ॥ ३३ ॥ वरमेनमवाप्यभेजिरे परभागंसकलाःकलाअपि ॥ समवाप्यनिजोचितंपतिंकमनीयाइववामलोचनाः ॥ ३४ ॥

निददातीतितथाभूतःसमभूत् किंच सतुदेवप्रियोऽयंतुदेवस्यविप्रस्यचप्रियः ॥ ३२ ॥ एवमप्राकृतंतच्चरितमुपवर्ण्योपसंहरति अमरैर्देवैःप्रार्थ नीयासंपद्यस्मिन्नेतादृशंद्विजश्रेष्ठस्यगृहंविधायसआत्मवान्यथापूर्वंगुरोःसविधेसमीपेशास्त्रवराण्यशिक्षता ॥ ३३ ॥ वामलोचनाःकपटदृष्टयःस्त्रि यःकमनीयाःसुंदर्यःस्वोचितंपतिंप्राप्यप्रथापरंभागंभाग्यंप्राप्नुवंति तथासर्वाःकलाअपिएनंश्रीशंकरंवरंप्राप्यपरंभाग्यंप्रापुरित्यर्थः ॥ ३४ ॥

पःकमनीयाःसुंदर्यःस्वोचितंपतिंप्राप्यपरमांशंगाग्यंप्राप्नुवंति तथासर्वाःकलाअपिएनंश्रीशंकरंवरंप्राप्यपरंसौभाग्यंप्रापुरित्यर्थः ॥ ३४ ॥ ॥३॥

सरहस्यंसमग्रंयथास्यात्तथाशिक्षिताअखिलाविद्यायेन तथाभूतस्ययशस्विनःश्रीशंकरस्यवपुःशरीरंउपमानकथायाःप्रसंगमप्यसहिष्णुअपूर्वांशो भांश्राप्नवत् ॥ ३५ ॥ अथश्रीशंकरस्यपादाद्यवयवंवर्णयिष्यन्नादौतदीयपदयुग्मंवर्णयति जयतिस्मेत्यादिना सरोरुहस्यकमलस्ययःप्रभामद स्तस्ययाकुंठीकरणक्रियातयावित्तंप्रतीतं तेनवित्तश्चंचुपूचणपाविति सूत्रेणचणप्प्रत्ययः यतोद्विजराजस्यचंद्रस्यकरैःकिरणैःद्विजराजानां विप्राणांहस्तैश्चोपलालितंपरेषांवादिनांगर्वंहर्तुंशीलमस्यास्तीतितथातस्यचरणयुग्मंजयतिस्म ॥३६॥ यदिजलंइंदुमणिंचंद्रकांतंमणिंस्रवेद्यदिच

सरहस्यसमग्रशिक्षिताखिलविद्यस्ययशस्विनोवपुः ॥ उपमानकथाप्रसंगमप्यसहिष्णुश्रियमन्वपद्यत ॥
॥ ३५ ॥ जयतिस्मसरोरुहप्रभामदकुंठीकरणक्रियाचणं ॥ द्विजराजकरोपलालितंपदयुग्मंपरगर्वहारिणः ॥
॥ ३६ ॥ जलमिंदुमणिःस्रवेद्यदियदिपद्मंदृषदस्ततःसरः ॥ यदितत्रभवेत्कुशेशयंतदमुष्यांघ्रितुलामवाप्नुया
त् ॥ ३७ ॥ पादौपद्मसमौवदंतिकतिचिच्छ्रीशंकरस्यानघौवक्त्रंचद्विजराजमंडलनिभंनैतद्वयंसांप्रतं ॥ प्रे
ष्यःपद्मपदःकिलत्रिजगतिख्यातःपदंदत्तवानंभोजेद्विजराजमंडलशतैःप्रेष्यैरुपास्यंमुखं ॥ ३८ ॥

दृषदःकमलंभवेच्च यदिचतस्मात्कमलात्सरस्तडागोभवेद्यदिचतस्मिन्सरसिकुशेशयंभवेत् तदातत्कमलंअमुष्यपादसादृश्यंप्राप्नुयात् संभावनंय दीत्यंस्यादित्यूहोन्यस्यासिद्धये ॥ ३७ ॥ केचिच्छ्रीशंकरस्यानघौपादौपद्मसमौवदंति मुखंचचंद्रमंडलसमंवदंति नैतद्वयंन्याय्यंयतःप्रेष्योऽनुच रोजगतिख्यातःपद्मपादःपद्मेपदंदत्तवान् यथामुखंब्राह्मणलक्षणचंद्रमंडलशतैःप्रेष्यैरुपास्यं अत्रनैतदित्यादिनोपमित्यनिष्पत्तेरुद्घाटनात्प्रतीपा लंकारः वर्ण्येनान्यस्योपमायाअनिष्पत्तिवचश्चतदित्युक्तेः ॥ शार्दू० ॥ ३८ ॥

श्रीशंकरपादवदनयोः पद्मेंदुभ्यामुत्कृष्टतांप्रकारांतरेण दर्शयति मुहुरिति संतोयोगींद्राःस्वीयंहृदयकमलंनिर्मलतरंविधातुमास्मिन्हृदयकमलेश्रीशंकर
स्यपदकमलंनिदधतिस्थापयंति यद्यस्माच्चेंद्राद्यैर्दुरापांदुःप्रापांब्रह्मलक्षणांनव्यां सुधांमुखमुद्गिरतिउद्वमति यत्यस्येतिवा ततस्तस्मात्पद्मात्पदं
चंद्राच्चमुखमुत्कृष्टंमन्ये ॥ शिख० ॥ ३९ ॥ तत्वज्ञानलक्षणंफलंगृह्णतीतितत्वज्ञानफलेग्रहिःफलेग्रहिरात्मंभरिश्चेत्युपपदस्येदंतत्वंग्रहेरिन्प्रत्यय
श्चनिपात्यते पुनश्चघनतरोयोव्यामोहोऽकर्त्तात्मास्फुरणरूपस्तंमुष्टिर्यानिष्पीड्याधयातिपिबतीतितथापुनश्चानिःशेषैर्व्यसनैर्भक्तानांसमस्तदुःखैरुद

मुहुःसंतोनैजंहृदयकमलंनिर्मलतरंविधातुंयोगींद्राःपदकमलमस्मिन्निदधति ॥ दुरापांशक्राद्यैर्व
मतिवदनंयन्नवसुधांततोमन्येपद्मात्पदमधिकमिंदोश्चवदनं ॥ ३९ ॥ तत्वज्ञानफलेग्रहिर्घनतरव्या
मोहमुष्टिंधयोनिःशेषव्यसनोदरंभरिरघप्राग्भारकूलंकषः ॥ लुंटाकोमदमत्सरादिविततेस्तापत्र
यारुंतुदःपादःस्यादमितंपचःकरुणयाभद्रंकरःशांकरः ॥ ४० ॥

रंभरित्तीतितथासर्वव्यसनभक्षकःपुनश्चतेषामघस्यपापस्ययःप्राग्भारोऽतिशयस्तस्यकूलंतटंकषतिनाशयतीतितथाभूतनदीवत्मूलोन्मूलकःपुन
श्चमदमत्सरदंभादिपंक्तेर्लुंटाकःअपहारकः तापानामाध्यात्मिकाधिदैविकाधिभौतिकानांत्रयंतस्यारुंतुदोमर्मस्पृक्विनाशकःतथामितंपचतीतिमि
तंपचःकदर्यःकदर्यैःकृपणक्षुद्रकिंपचानमितंपचाद्व्यमरस्तद्भिन्नलक्षणोऽमितंपचोऽस्त्युदारःएवंविधःशांकरःपादःकल्याणकरःस्यात ॥शार्दूल०॥४०॥

तंपचःकदर्यः कदर्यैकृपणक्षुद्रकिंपचानमितंपचाइत्यमरस्तद्विलक्षणोऽमितंपचोऽत्युदारःएवंविधःशांकरःपादःकल्याणकरःस्यात् ॥शार्दू०॥४०॥ ॥४॥

यमकिंकरेभ्योमार्कंडेयस्यरक्षणसमयेपदाघातेनवामचरणप्रहारेणयःस्फोटस्तस्यव्रणेनकिणितौचिह्नितौकार्त्तांतिकौकृतांतस्ययमस्यसंबंधिनौ भुजौयेनतत्प्रघाणोद्वारबाह्यप्रकोष्ठंअगारैकदेशेप्रघाणःप्राघाणश्चेतिप्रघाणशब्दनिपातनात्व्युत्पत्तिस्तुप्रविशद्भिःजनैःपादैःप्रकर्षेणहन्यतइतिबोध्यतेतेनयोव्याघातःपादप्रहारःतेनप्रणतस्यदीर्घनमस्कारवत्प्रकर्षेणनतस्यनम्रीभूतस्ययेबाह्याभ्यंतराविमताःशत्रवस्तेषांद्रोहइतिबिरुदःप्रख्यातिकरंनामधेयंयस्यबिरुदशब्दोदेशीयशब्दः तत्परंब्रह्मैवासौश्रीशंकरोभवतिततस्तस्मादेवास्यसुपदंशोभनंचरणंजगत्यद्यापिमहतोऽक्षुद्रस्वभावानुगताय अज्ञाननिवृत्तयेशरणंप्राप्तायस्माराख्यास्मरसंबंधिनीयाआर्त्तिःयेभ्यस्तथाभूतान्कुरुते॥ शि० ॥ ४१ ॥ नव्यमभ्युदयंप्राप्तस्यसारस्वतंसा

पदाघातस्फोटव्रणकिणितकार्तांतिकभुजंप्रघाणव्याघातप्रणतविमतद्रोहबिरुदं ॥ परंब्रह्मैवासौभवतिततएवास्यसुपदंगतायस्मारार्तीन्जगतिमहतोधापितनुते ॥ ४१ ॥ प्राप्तस्याभ्युदयंनवंकलयतःसारस्वतोज्जृंभणंस्वालोकेनविधूतविश्वतिमिरस्यासन्नतारस्यच ॥ तापंनस्त्वरितंक्षिपंतिघनतापन्नंप्रसन्नामुनेराल्हादंचकलाधरस्यमधुराःकुर्वंतिपादक्रमाः ॥ ४२ ॥

मुद्रमुज्जृंभणमुल्लासंकुर्वतःस्वीयप्रकाशेनविधूतंविश्वस्यतिमिरंयेनतस्यासन्नाःसन्निधिंप्राप्तास्तारायस्यतस्यकलाधरस्यषोडशकलस्यचंद्रस्यपादक्रमाःकिरणप्रचाराःप्रसन्नाःस्वच्छायथाघनतांप्राप्तंतापंशीघ्रंक्षिपंतिनाशयंतिआल्हादंचकुर्वंतितथानवमभ्युदयंप्राप्तस्यसरस्वतीप्रतिपाद्यंसारस्वतंब्रह्मतत्वंतस्यउद्दीपनंकुर्वतः स्वस्यप्रत्यक्चैतन्यस्यालोकेनप्रकाशेनविधूतंविश्वस्याज्ञानलक्षणंतिमिरंयेनतस्यसदैवोंकारजपाद्यभ्यासशीलस्यसमस्तकलाधरस्यमुनेः श्रीशंकरस्यप्रसन्नाश्चरणन्यासानोऽस्माकंघनीभूतंसंसृतिलक्षणंतापंनाशयंतिआल्हादंब्रह्मानंदलक्षणंचप्रकटयंतीत्यर्थः ॥ शार्दू० ॥ ४२ ॥

किंनतिर्नमस्कारोमुक्तिंददातिअथवानमस्कृतंभगवत्पादस्यपदमितिश्रुतिविदःप्रागल्भ्याज्जगतिविवादंकुर्वंतितत्रवयंत्वेवंब्रूमः तस्यश्रीशंकरस्यचरण
स्यजनेसेवायांयोरतस्तस्यपादकमलस्यरजसःहृदयआलिंगनस्यारंभःतत्क्षणमेवमोक्षाश्रयभूतोमुक्तिप्रदइत्यर्थः ॥ शि॰ ॥ ४३॥ अथतदीयमू
रुयुगंवर्णयतिश्वेतवस्त्रलक्षणेनपल्लवेनावृतंविपश्चितऊरुद्वयंविललासशुशुभे तद्विशिनष्टि अमृतार्णवस्यक्षीरसमुद्रस्यफेनमंजर्याछुरितस्यव्याप्तस्य
ऐरावतस्यहस्तस्यशुंडायाःशस्तिंप्रशस्त्यंबिभर्तीतितथा ॥ वियो॰ ॥ सुवर्णवल्लीत्रयीयुक्तास्फटिकमयस्यपर्वतस्यतटीयदिभवेत्तदातयातादृश

नतिर्दत्तेमुक्तिंनतमुतपदंवेतिभगवत्पदस्यप्रागल्भ्याज्जगतिविवदंतेश्रुतिविदः ॥ वयंतुब्रूमस्तद्भजनरतपा
दांबुजरजःपरीरंभारंभःसपदिहृदिनिर्वाणशरणं ॥ ४३ ॥ धवलांशुकपल्लवावृतंविललासोरुयुगंविपश्चि
तः ॥ अमृतार्णवफेनमंजरीच्छुरितैरावतहस्तशस्तिभृत् ॥ ४४ ॥ यदिहाटकवल्लरीत्रयीघटितास्फाटिककूट
भृत्तटी ॥ स्फुटमस्यतयाकटीतटीतुलितास्यात्कलितत्रिमेखला ॥ ४५ ॥ आदायपुस्तकवपुःश्रुतिसारमेकह
स्तेनवादिकृततद्गतकंटकानां ॥ उद्धारमारचयतीवविबोधमुद्राम्मुद्बिभ्रतानिजकरेणपरेणयोगी ॥ ४६ ॥

तयाकलितासंपादितात्रिमेखलायस्यांसाअस्यश्रीशंकरस्यकटीतटीतुलितास्यात् ॥ ४५ ॥ अथतदीयकरौवर्णयतिआदायेतिद्वाभ्यां ॥ पुस्त
कमेववपुःशरीरंयस्यतच्छ्रुतीनांसारंएकहस्तेनवामकरेणयोगीआदायज्ञानमुद्रांतर्जन्यंगुष्ठसंयोजनरूपांउद्बिभ्रताऽपरेणदक्षिणेननिजहस्तेनवादि
कृतानांतस्मिन्श्रुतिसारेस्थितानांकंटकानांउद्धारमारचयतीवेत्युत्प्रेक्षा वसं॰ ॥ ४६ ॥

सुधीनांमध्येराजतइतिसुधीराट्तस्यश्रीशंकरस्यैतौकरवरौकल्पद्रुमपल्लवतुल्याविितियदायत्सहचरंयत्तुल्यममलकमलंचेतसिकरोतितदारुचेःकां तेश्चोरावेतौतत्रापिदिनंकिंवारात्राविितिभयेनरात्रौचौराणामवकाशइतिकृत्वानिशादेः सूर्यास्तमारभ्यसूर्योदयपर्यंतंस्वदलात्मकंकपाटंघटयतियो जयति ॥ शि० ॥ ४७ ॥ अथतस्योरःस्थलंवर्णयति अररस्फालवत्कवाटफलिकवद्विशालाचासोमांसलामांसव्याप्ताचातिमनोहरातस्योरः स्थलीबभौशुशुभे धरण्यांभूमौभ्रमणेनोदिताच्छ्रमात् जयलक्ष्म्याअश्रिताशय्येवेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ अथतदीयभुजोवर्णयतिबहिरंतरशत्रुनिग्रहे परिघप्रख्याततापहरणशीलौपरिवादधिकतरप्रख्यातिमंतौविजयस्तंभयुगलस्यधुरंधरतइतितौतत्तुल्यौशुभलक्षणयुक्तौश्रीशंकरस्यभुजौशुशुभाते

सुधीराजःकल्पद्रुमकिसलयाभौकरवरौकरोत्येतौचेतस्यमलकमलंयत्सहचरं ॥ रुचेश्चोरावेतावहनिकिमुरा त्राविितिभियानिशादेराप्रातर्निजदलकवाटंघटयति ॥ ४७ ॥ रुचिरातदुरःस्थलीबभावररस्फालविशालमांस ला ॥ धरणीभ्रमणोदितश्रमात्पृथुशय्येवजयश्रियाश्रिता ॥ ४८ ॥ परिघप्रथिमापहारिणौशुशुभातेशुभलक्ष णौभुजौ ॥ बहिरंतरशत्रुनिग्रहेविजयस्तंभयुगीधुरंधरौ ॥ ४९ ॥ उपवीतममुष्यदिद्युतेबिसतंतुक्रियमाणसौहृ दं ॥ शरदिंदुमयूखपांडिमातिशयोल्लंघनजांघिकप्रभं ॥ ५० ॥ समराजतकंठकंबुराड्भगवत्पादमुनेर्यदुद्भवः ॥ निनदःप्रतिपक्षनिग्रहेजयशंखध्वनितामविंदत ॥ ५१ ॥

॥ ४९ ॥ अथतदीयंयज्ञोपवीतंवर्णयतिबिसतंतुभिर्मृणालतंतुभिःक्रियमाणंसौहृदंयेनतत्शरच्चंद्रस्यकिरणानांपांडिम्नःश्वेततायाः अतिशय स्योल्लंघनेजांघिकाऽतिवेगवतीप्रभायस्य जंघालोऽतिजवस्तुल्यौजंघाकरिकजांघिकावित्यमरस्तदमुष्यश्रीशंकरस्ययज्ञोपवीतंदिद्युतेरेजे ॥ ५० ॥ अथतस्यकंठंवर्णयतिभगवत्पादमुनेःकंठात्मकशंखराजःसमराजत तंविशिनष्टि यउद्भवःकारणमस्येतियदुद्भवोयत्कारणकःयस्मादु द्भवउत्पत्तिर्यस्येतितथायदुत्पन्नइतिवा निनदोघोषःप्रतिपक्षाणांवादिरूपाणांशत्रूणांनिग्रहेजयशंखस्यध्वनितांप्राप्तवान् ॥ ५१ ॥

अथतस्यदंतपंक्तिवर्णयति हिमसिद्धमरुणाधरसंगत।तस्यदंतचंद्रिकाधिकंशुशुभे तत्रदृष्टांतःनवविद्रुमोनवीनोरत्नवृक्षःविद्रुमोरत्नवृक्षोपिप्रवा लिपिपुमानयमितिमेदिनी तद्वल्लीगताहिमकिरणस्यशरत्कालिकाछविःकांतिर्यथाशोभतेतद्वदित्यर्थः ॥ ५२ ॥ अथतदीयकपोलतलेवर्णयति सितभानोःशुभ्रांशोश्चंद्रस्यवर्च्चइववर्च्चस्तेजोयस्यतस्ययशस्विनःशोभनेकपोलतलेशुशुभाते तथाभूतस्यवदनंमुखमाश्रितायासरस्वतीतस्याः कृतेतदर्थंब्रह्मणासंकल्पितौसंकल्पेनोत्पादितौदर्पणाविव ॥ ५३ ॥ अथतस्यमुखंवर्णयति सर्वजगतांपुण्यमेवसमुद्रस्तस्माद्बहुत्वेनाभिमतात्व

अरुणाधरसंगताऽधिकंशुशुभेतस्यहिदंतचंद्रिका ॥ नवविद्रुमवल्लरीगतातुहिनांशोरिवशारदीच्छविः ॥ ५२ ॥
सुकपोलतलेयशस्विनःशुशुभातेसितभानुवर्चसः ॥ वदनाश्रितभारतीकृतेविधिसंकल्पितदर्पणाविव ॥
॥ ५३ ॥ समासीत्तस्यास्यंसुकृतजलधेःसर्वजगतांपयःपारावारादजनिरजनीशोबहुमतात् ॥ सुधाधारो
द्गारःसुसदृगनयोःकिंतुशशभृत्सतांतेजःपुंजंहरतिवदनंतस्यदिशति ॥ ५४ ॥

हुनामभिमताद्वातस्यश्रीशंकरस्यमुखंसमासीत् पयःपारावारात्क्षीरसमुद्राद्बहुमताद्रजनीशश्चंद्रोऽजायत अनयोरास्यचंद्रयोःसुधाधाराया उद्गारउद्गमनंसुसदृक्सुसदृशःपरंत्वयंविशेषःशशभृच्चंद्रःसतांनक्षत्राणांतेजःपुंजंहरतितस्यमुखंसतांसज्जनानांतद्ददातिउपमेयाधिक्याभिधानाद्व्यतिरेकःव्यतिरेकोविशेषश्चेदुपमानोपमेययोरित्युक्तेः ॥ शि० ॥ ५४ ॥

व्यतिरेकः व्यतिरेकोऽधिशेपश्चेदुपमानोपमेययोरित्युक्तेः ॥ शि० ॥ ५४ ॥

अथतदीयंनेत्रद्वंद्वंवर्णयति पुराअहहेत्याश्चर्ये यस्यमुनीशनेत्रस्यविषयतांगोचरतांजुषतेसेवतइतितथातस्यदीनस्यब्राह्मणकलत्रस्याग्रेक्षीरसमुद्रकन्यालक्ष्मीर्घनीभूतस्यामलकाकारस्यसुवर्णस्यधाराःसमकिरत् तदिदंकमलालयालक्ष्मीस्तस्याःप्रीतिसंततेःपात्रंमुनीशस्यनेत्रंस्तोतुंकृतपुण्यएवसमर्थोभवति ॥ ५५ ॥ अथमुनीशकटाक्षान्वर्णयति यथादुर्वारःप्रतिपक्षःशत्रुर्योदूषणाख्योराक्षसस्तत्समुन्मेषस्यसमुल्लासस्यक्षितौक्षयेक्षितिर्निवासेमेदिन्यांकालभेदेक्षयेस्त्रियामितिमेदिनीतन्निवासोयस्मिन्समुद्रेतत्रसेतोःकल्पनेचानघस्यदुःखरहितस्यतापसगणशशांकस्यतदाल्हादकस्यश्रीरामचंद्रस्यलंकायाराक्षसपुर्य्याअरयःअच्छक्षीराब्धितरंगवदलंकाराःअतिकायादिराक्षसजनितसाध्वसमुषःकटाक्षांकुराःआपन्नान्मृतप्रायान्शाखामृगान्वानरान्पुष्णंतिउज्जीवयंति तथादुर्वाराणांप्रतिपक्षाणांयानिदूषणानि दुर्वाराणिचतानिप्रतिपक्षदूषणानीतिवा तेषांसमुन्मे

पुराक्षीरांभोधेरहहतनयापद्विषयताजुषोर्दीनस्याग्रेघनकनकधाराःसमकिरत् ॥ इदंनेत्रंपात्रंकमलनिलयाप्रीतिविततेर्मुनीशस्यस्तोतुंकृतसुकृतएवप्रभवति ॥ ५५ ॥ दुर्वारप्रतिपक्षदूषणसमुन्मेषक्षितौकल्पनेसेतोरप्यनघस्यतापसकुलैणांकस्यलंकारयः ॥ आपन्नानतिकायविभ्रममुषःसंसारिशाखामृगान्पुष्णंत्यच्छपयोब्धिवीचिवदलंकाराःकटाक्षांकुराः ॥ ५६ ॥

षस्यक्षितौक्षयेतन्निवासोयत्रयस्मिन्स्थानेवादिदूषणानिप्रसरंतितत्रेतियावत् सेतोर्जलविधारकसेतुवत्तद्विधारकसेतोःसमाधानलक्षणस्यकल्पनेप्यनघस्यतापसकुलचंद्रस्यलंकानांशाकिनीनांकुलटानांवाअरयःलंकारक्षःपुरीशाखाशाकिनीकुलटासुचेतिमेदिनी तथाभूताःअतिकायेस्थूलादिदेहेयआत्माभिमानलक्षणोविभ्रमोभ्रांतिस्तंमुष्णंतीत्यतिकायस्ययोविभ्रमइतिवा अतिकायोमहांश्चासौविभ्रमइतिवा तथाभूताअच्छपयोब्धिवीचिवदलंकाराःकटाक्षांकुराःआपन्नान्जरामरणादिलक्षणापत्तिव्याप्तान् शरणागतामितिवा संसारिलक्षणान्शाखामृगान्पुष्णंति संसाराख्यदुःखनिवृत्तिपूर्वकानंदप्राप्तिलक्षणांपुष्टिंसंपादयंतीत्यर्थः ॥ शार्दू० ॥ ५६ ॥

नवसुधावृष्टिवदाचरंत्यःश्रीशंकरस्यदृष्टयआश्रिताःसत्यःसंसाराकारंश्रममुष्णंतितंविशिनष्टिनिःशंकाआकस्मिकाःक्षतयएवरूक्षकंटकास्तेषांकुला नियस्मिन्पुनश्चकामलक्षणदावाग्निज्वालयाव्याप्तंआर्तिलक्षणकर्दमेनातिशयेनव्याप्तं विरुद्धोविकटोवाऽधर्मलक्षणोऽध्वामार्गोयस्मिन्धृतिध्वंसि नंधैर्यनाशकंआमयारोगास्तच्छलेनचलंतोदुर्वारावारणागजायस्मिन्तथाभूतंसंसाराकृतिंश्रममित्यर्थः ॥ ५७ ॥ अथत्रिपुंड्रंत्रिधोत्प्रेक्षते तस्यश्रीशंकरस्यसितभसितशोभिश्वेतभस्मनाशोभायमानंत्रिपुंड्रंत्रिरेखात्मकंविभूतितिलकंकृपासिंधुंतंमुनिमाश्रितवर्तींत्रिमार्गगांगंगांकेचनकवि वर्याआहुर्वयंतुऋग्यजुःसामाख्यवेदत्रयीशिरसांउपनिषदांव्याकृतयोव्याख्यानानितान्येवोपकृतयउपकारास्ततोभवाजाताः सुरुचिराअतिसुंद

निःशंकक्षतिरूक्षकंटककुलंमीनांकदावानलज्वालासंकुलमार्तिपंकिलतरंव्यध्वधृतिध्वंसिनं ॥ संसाराकृतिमामयच्छलचलद्दुर्वारदुर्वारणंमुष्णंतिश्रममाश्रितानवसुधावृष्ट्यर्पितादृष्टयः ॥ ५७ ॥ त्रिपुंड्रंतस्याहुःसितभसितशोभित्रिपथगांकृपापारावारंकतिचनमुनिंतंश्रितवर्तीं ॥ वयंत्वेतद्ब्रूमोजगतिकिलतिस्रःसुरुचिरास्त्रयीमौलिव्याकृत्युपकृतिभवाःकीर्तयइति ॥ ५८ ॥ असौशंभोर्लीलावपुरितिभृशंसुंदरइतिद्वयंसंप्रत्येतज्जनमनसिसिद्धंचसुगमं ॥ यदंतःपश्यंतःकरणमदसीयंनिरुपमंतृणीकुर्वत्येतेसुषममपिकामंसुमतयः ॥ ५९ ॥

रास्तिस्रःकीर्तयइतिब्रूमइत्यर्थः ॥ शि॰ ॥ ५८ ॥ एवंप्रत्येकमंगान्युपवर्ण्यतद्वपुर्वर्णनमुपक्रमते असौश्रीशंकरःशंभोःकामविजयिनोलीलाविग्रहइतिभृशमतिशयेनसुंदरःईतचैतद्वयमिदानींतनानांमनसिसुगमंयथास्यात्तथासिद्धं यद्यस्मादृदसीयममुष्यनिरुपमंकरणंवपुरंतःकरणेपश्यंतः जनाःसुषमंसुंदरमपिकामंमन्मथंतृणीकुर्वंतिकामविजयिशंभ्ववतारभूतंशंकरशरीरस्यातिसुंदरस्यांतःसंदर्शनेनतृणवदानिक्षुद्रंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ ५९ ॥

किंचअज्ञानांतर्गहनेपतितान्भवःसंसारएवदवोदावाग्निस्तस्यशिखानांपुत्रस्त्रीधनादिवियोगरूपाणांतापेनपापच्यमानान्भृशंदंदह्यमानानात्मवि द्योपदेशैस्त्रातुंमौनंत्यक्त्वावटवृक्षस्यमूलान्निष्पतंतीअवतरंतीशंकराचार्यरूपाशंभोर्मूर्त्तिर्भुवनेविचरतीतियोजना मंदाक्रांता ॥ ६० ॥ किंचदे शिकशेखरेश्रीशंकरेउच्चंडानामातिकोपनानामहितानांवावदूकानांजल्पनशीलानांकुहनाअतत्वेआचारभेदस्यसंभावना कुहनालोभान्मिथ्येर्य्या पथकल्पनेत्यमरस्तस्यास्तयावायत्पांडित्यंतत्त्वितंडास्वपक्षस्थापनहीनाविजिगीषुकथातस्यांभवंवैतंडिकंयथास्यात्तथापदसेविनांसंतापचिंता विनाशकेजातेसतिवैभाषिकादेर्त्दादिकातर्य्यंभूयसाबाहुल्येनपदंस्थानमकृत तथाकलुषांतःकरणस्यवैशेषिकादेःकथाचातुर्य्यंलयमगात् आदि

अज्ञानांतर्गहनपतितानात्मविद्योपदेशैस्त्रातुंलोकान्भवदवशिखातापपापच्यमानान् ॥ मुक्त्वामौनंवटविट पिनोमूलतोनिष्पतंतीशंभोर्मूर्तिश्चरतिभुवनेशंकराचार्यरूपा ॥ ६० ॥ उच्चंडाहितवावदूककुहनापांडित्यवैतंडि कंजातेदेशिकशेखरेपदजुषांसंतापचिंतापहे ॥ कातर्यंत्दादिभूयसाकृतपदंवैभाषिकादेःकथाचातुर्यंकलुषात्मनो लयमगाद्वैशेषिकादेरपि ॥ ६१ ॥ अमुनाकृतवःप्रसाधिताःक्रतुविध्वंशकरःसशंकरः ॥ इयमेवभिदानयो र्जितस्मरयोःसर्वविदोर्बुधेड्ययोः ॥ ६२ ॥

पदंसौत्रांतिकयोगाचार्यमाध्यमिकजैनचार्वाकानाह द्वितीयंतत्सांख्यमीमांसकपातंजलनैयायिकादीनाह शार्दूल० ॥ ६१ ॥ अमुनाशंकराचा र्यमूर्त्तिनाशंकरेणवैदिकपथस्थापनेनक्रतवःयज्ञाःप्रकर्षेणासाधिताः कैलासनिलयःशंकरोदक्षयज्ञध्वंसकरत्वेनक्रतुविध्वंशकरः यज्ञनाशकरःइती यमेवानयोर्भिदाअयमेवभेदः अन्यत्तुसर्वंसमानमित्येवकारव्यावर्त्यप्रदर्शनायाह जितकामयोःसर्वविदोःसर्वज्ञयोर्बुधैःपंडितैर्देवैश्चस्तुत्ययोरि त्यर्थः ॥ वियो० ॥ ६२ ॥

जगत्त्रयेयेविद्वांसस्तेषांमध्येकलयापितुलांसादृश्यमनुकरोतीतितुलानुकारी तथाभूतंवयंनकलयामोनचिंतयामोमन्यामहइतिवा रामरावणयोर्युद्धंरामरावणयोरिवेतिस्वयमेवस्वसदृशइतिचेत्तत्राह यदिस्वयंस्वसमःस्यात्तर्हितत्रनेतिकेवदंतिकेपीत्यर्थः उपमानोपमेयत्वेएकस्यैवैकवाक्यगेअनन्वयालंकारः॥ ६३ ॥ स्वर्गवनमध्येयथादेवद्रुमाअमरद्रुषुदेववृक्षेषुयथापुष्पसंचयाः पुष्पसंचयेषुयथाभ्रमराएतेसर्वेसंख्यामतिक्रांतास्तथाशंकरेगुणाःसंख्यारहिताः किलेतिप्रसिद्धंगृहीतमुक्तरीत्यार्थश्रेणिरेकावलिर्मता ॥ ६४ ॥ कामंविषयाभिलाषंवस्तुविचारतःकाम्यवस्तुदोषविचारेणायंश्रीशंकरोऽच्छिनत् तथापारुष्यंकठोरभाषणंहिंसावृत्तिछेदादिनापरपीडाक्रुधःक्रोधास्तान्क्षांत्यापरैराकुष्टेताडितेप्यविकृताचित्तताक्षांतिस्त

कलयापितुलानुकारिणंकलयामोनवयंजगत्त्रये ॥ विदुषांस्वसमोयदिस्वयंभवितानेतिवदंतितत्रके ॥ ६३ ॥
द्युवनांतइवामरद्रुमाअमरद्रुष्विवपुष्पसंचयाः ॥ भ्रमराइवपुष्पसंचयेष्वतिसंख्याःकिलशंकरेगुणाः ॥ ६४ ॥
कामंवस्तुविचारतोत्थितदयंपारुष्यहिंसाक्रुधःक्षांत्यादैन्यपरिग्रहानृतकथालोभांस्तुसंतोषतः ॥ मात्सर्यंत्वनसूययामदमहामानौचिरंभावितस्वान्योत्कर्षगुणेनतृप्तिगुणतस्तृष्णांपिशाचीमपि ॥ ६५ ॥

याऽच्छिनत् दैन्यंपदार्थालाभेलब्धपरिक्षयेचदीनतापरिग्रहःसंचय अनृतकथामृषाभाषणं लोभःपरद्रव्येषुलुब्धता तीर्थेषुधनात्यागश्चतास्तुसंतोषेणाच्छिनत्परोत्कर्षासहनंमत्सरस्तस्यभावोमात्सर्यंतुअनसूययापरगुणेषुदोषाविष्करणमसूयातद्वर्जनेनाच्छिनत् मदोगर्वोधर्मातिक्रमहेतुर्महामानःस्वस्मिन्नतिपूज्यत्वाभिमानस्तौचिरंदीर्घकालंभावितश्चिंतितः स्वस्मादन्योत्कर्षएवगुणस्तेनाच्छिनत् इदंमेस्यादिदंमेस्यादित्येवंरूपांतृष्णालक्षणांपिशाचीमपिसम्यक्तृप्तिलक्षणेनगुणेनाच्छिनत् ॥ शार्दू० ॥ ६५ ॥

शिष्याणामपिकामादीन्यःसमूलमुन्मूलयत्तस्मिंस्तेषांस्थितिः कथंस्यादित्याशयेनाहकाममिति यस्तुस्वस्यांतेवसतांशिष्याणांसतांकामंस्वर्गमोक्ष योर्नाशकंसमूलघातमवधीत्समूलंनाशितवान् समूलाकृतजीवेषुहन्कृञ्ग्रहइत्यनेनणमुल्कषादिषुयथाविध्यनुप्रयोगइत्यनेनहंतेरनुप्रयोगः तथायःख लुसमस्तदोषावहंरोषंक्रोधंचूर्णपेषमपिषत्चूर्णमपिषत्शुष्कचूर्णरूक्षेषुपिषइत्यनेनणमुल्तथालोभादीनपिपरान्शत्रून्तृणसमुच्छेदंसमुच्चिच्छिदेतृ णवत्समुच्चिच्छिदे उपमानेकर्मणिचेतिणमुल् सएवंभूतःपूज्यपादःकथंवर्ण्यते केनापिप्रकारेणवर्णयितुंनशक्यतइत्यर्थः ॥ ६६ ॥ दिग्गज तद्वध्वोःप्रश्नोत्तरेवर्णयन्नादौवधूकर्तृकंप्रश्नमुदाहरतिकइति हेकांतदिवादिवसेघर्मस्यग्रीष्मदिनप्रयुक्तसंतापस्यमर्मणांछेदकानिशाकरस्यचंद्रस्य

कामंयस्तुसमूलघातमवधीत्स्वर्गापवर्गापहंरोषंयःखलुचूर्णपेषमपिषन्निःशेषदोषावहं ॥ लोभादीनपियःपरां स्तृणसमुच्छेदंसमुच्चिच्छिदेस्वस्यांतेवसतांसतांसभगवत्पादःकथंवर्ण्यते ॥ ६६ ॥ केमीकांतदिवानिशाक रकराघर्मस्यमर्मच्छिदोमुग्धेशंभुनवावतारसुगुरोरेतेगुणानांगणाः ॥ कस्मादुत्पलसंततिर्विकसिताविस्मेरदिग्योषितामेषापांगझरीतिदिग्गजवधूप्रश्नोत्तरेरेजतुः ॥ ६७ ॥

कराःकिरणाः अत्यंतासंभाविताःअमीउपलभ्यमानाःकेकिंनिशाकरकराएवोताण्यदेवकिंचित्एवंकांतयापृष्टोदिग्गजउवाचहेमुग्धेशंभोर्नवावतार स्यसुगुरोःश्रीशंकराचार्यस्यगुणानांगणाः एवंदिग्गजकर्तृकमुत्तरमुपवर्ण्यपुनस्तत्कांताकृतंप्रश्नमाह यद्येवंतर्हिनिशाकरकरैर्विकसनशीलानामुत्प लानांनीलकमलानांसंततिःकस्माद्विकसिताविकासंप्राप्ता एवंपृष्टस्तत्कांतउवाच हेमुग्धेनेयंनीलोत्पलसंततिरपितुशंकराचार्यगुणगणैर्विस्मेराणां विस्मयशीलानांदिगंगनानामेषाकटाक्षाणांझरीइत्येवंलक्षणेदिग्गजवधूप्रश्नोत्तरेरेजतुरित्यर्थः भ्रांतापन्हुतिरन्यस्यशंकायांभ्रांतिवारणे ॥ ६७ ॥

यया माक्षिकं मधु क्षणमात्रमप्यक्ष्णा नेत्रेण नेक्षितं न दृष्टं द्राक्षा तु वहुवारं शिक्षिता क्षीरेक्षू तु भुवि सम्यगुपेक्षितौ सा निर्भरमाधुर्या अत्यर्थं मधुरतायाः मदेन धुराश्रेष्ठा निर्भरमाधुर्यामदो येषां तेभ्यो धुरेति वा कांता चासावनंतदिगंतलंघनकलायां जंघाला नामतिवेगवतां तत्तद्गुणानां श्रेणी पंक्तिश्च धन्येति मन्यामहे तथा भूतगुणपंक्तिलक्षणा कांतेति वा ॥ ६८ ॥ मुनिशेखरस्य क्षांतिश्चेत्तर्हि वसुधा भूमिर्महतीं सर्वंसहत्वख्यातिं जहातु तथा तस्य विद्या चेत्तर्हि स्कंदप्रमुखाः स्वामनल्पगर्वावलीं त्यजंतु तथा तस्य वैराग्यं चेत्तर्हि वादरायणेः शुकस्य यशः कार्श्यं परं गाहतां किं बहुजल्पैर्मुनिशेखरस्य श्रीशंकरस्य तुलामुपमां कुत्रापि न वीक्षामहे अत्र त्यागस्य सकृद्धर्मस्य प्रतिपादनात्तुल्ययोगितालंकारः नियतानां सकृद्धर्मः स पुनस्तुल्ययोगितेत्युक्तेः

नाक्ष्णा माक्षिकमीक्षितं क्षणमपि द्राक्षा मुहुः शिक्षिता क्षीरेक्षू समुपेक्षितौ भुवि यया सा शंकरश्रीगुरोः ॥ कांतानंतदिगंतलंघनकलाजंघालतत्तद्गुणश्रेणी निर्भरमाधुरीमदधुरा धन्येति मन्यामहे ॥ ६८ ॥ क्षांतिश्चेद्वसुधा जहातु महतीं सर्वंसहत्वप्रथां विद्या चेद्विरहं तु षण्मुखमुखाः स्वां सर्वगर्वावलीं ॥ वैराग्यं यदि बादरायणियशः कार्श्यं परं गाहतां किं जल्पैर्मुनिशेखरस्य नतुलां कुत्रापि वीक्षामहे ॥ ६९ ॥ या मूर्तिः समया मुनीश्वरमयी गोत्रा सगोत्राय ते विद्याभिर्निरवद्यकीर्तिभिरलं भाषा विभाषायते ॥ भक्ताभीप्सितकल्पनेन नितरां कल्पादिकल्पायते कस्तां नान्यपृथक्जनैस्तुलयितुं मंदाक्षमंदायते ॥ ७० ॥

॥ ६९ ॥ किंच या मुनीश्वरमयी मूर्तिः क्षमया गोत्रा सगोत्रायते गोत्राया भूमेः सगोत्रं सजातीयं तद्वदाचरति भूमिसाम्यं लभते तथा या मुनीश्वरमयी मूर्तिर्निरवद्यानिर्दोषा कीर्तिर्याभिस्तथा भूताभिर्विद्याभिरलमत्यंतं भाषा विभाषायते भाषायाः सरस्वत्याः विभाषा विकल्पः तद्वदाचरति विकल्पेन सरस्वतीभावं प्राप्नोतीव तथा या मुनीश्वरमयी मूर्तिर्भक्तानामभीप्सितस्य साधनेनात्यंतं कल्पादिकल्पायते कल्पवृक्षचिंतामण्यादिसदृशवदाचरति तत्साम्यं प्राप्नोतीति तां मुनीश्वरमयीं मूर्तिमन्यैः प्राकृतजनैस्तुलयितुं को वा न मंदाक्षमंदायते मंदाक्षेण लज्जया मंदो मंदाक्षमंदस्तद्वदाचरति अपितु सर्वोपीत्यर्थः ॥ ७० ॥

पुरातनेष्वतीतेषुश्रीशंकरतुल्योनबभूवाद्यतनेषुवर्त्तमानेषुनैवदृश्यतेऽनागतेषुभविष्येषुकिंवाभविताऽपितुनैवभविष्यति यथाकालत्रयेपिसुमेरोःसदृशोगिरिर्नास्तितद्वत् वैतालीयं० ॥ ७१ ॥ तेनश्रीशंकरेणतस्यकुलंसम्यक्शोभांप्रापवत्सचश्रीशंकरः शीलेनसाधुस्वभावेनशुचिचरितेनवाऽत्यंतमशोभतशीलमपिविद्ययादीप्तिमद्भूत्विद्यापिविनयेननम्रभावेनशुशुभे ॥ ७२ ॥ किंचसूरिराट्पंडितराजःश्रीशंकरःकल्पवृक्षोयथाराजतेतथाराजयतःशोभनयशोलक्षणपुष्पाणामुच्चयोनिचयोयस्मिन् श्रयंतश्चाश्रयंतोविबुधापंडिताएवालयोभ्रमरायस्मिन्श्रयतांपंडितलक्षणानांदेवा

नवभूवपुरातनेषुतत्सदृशोनाद्यतनेषुदृश्यते ॥ भविताकिमनागतेषुवानसुमेरोःसदृशोयथागिरिः ॥ ७१ ॥
समशोभततेनतत्कुलंसचशीलेनपरंव्यरोचत ॥ अपिशीलमदीपिविद्ययात्यपिविद्याविनयेनदिद्युते ॥ ७२ ॥
सुयशःकुसुमोच्चयःश्रयद्विबुधालिर्गुणपल्लवोद्गमः ॥ अवबोधफलःक्षमारसःसुरशाखीवरराजसूरिराट् ॥
॥ ७३ ॥ नचशेषभवीनकापिलीगणिताकाणभुजीनगीरपि ॥ फणितिष्वितरासुकाकथाकविराजोगिरिचातुरीजुषि ॥ ७४ ॥

नामालिःपंक्तिर्यत्रेतिवा गुणलक्षणानांपल्लवानामुद्गमउद्भवोयस्मात्अवबोधस्तत्त्वज्ञानमेवफलंयस्मिन्क्षमाएवरसोयस्मिन्नतइत्यर्थः ॥ ७३ ॥
किंचकविराजःश्रीशंकरस्यगिरिवाण्यांचातुरींसेवितवत्यांसत्यां पातंजलीवाणीनचगणितानचकापिलीगीर्गणितानापिकाणादीगीर्गणिताअन्यासुनास्तिकानांगीर्षुकाकथा ॥ ७४ ॥

किंच भट्टभास्कराख्येन सर्वशंकरवादिना योविमर्दस्तेन दुर्दशायां मज्जतामागमशिरसां वेदांतानां करग्रहो हस्तावलंबिन्य उद्धारिका इति यावत्. एवंभूताः श्रीशंकरगुरोः गिरो हंत त्याश्चर्यहर्षे वा किमपि वक्तुमशक्यं तदनख्यातं परमरसाश्रयभूतमक्षरं क्षरंति स्रवंति ॥ ७५ ॥ जाटाटीरस्य शिवस्य जटालक्षणेषु कुटीरेषु ह्रस्वकुटीषु कुटीशमी शुंडाभ्योरइतिरः विहरंती या नैलिंपकल्लोलिनी निलिंपानां देवानामिदं नैलिंपं त्रिविष्टपं तत्तरंगिणी गंगा तस्याः क्षोणीशस्य राज्ञो भगीरथस्य प्रियकृद्यदपूर्वमवतरणं तेनावष्टंभगुंफः स्तंभानां ग्रथनं तं छिंदंतीति तथाताः गर्जनां कुर्वतः श्रीशंकरगुरुलक्षणस्य भूमिधरेंद्रस्य हिमालयस्योदराद्घ्राणीलक्षणाया निर्झरिण्यास्तरंगिण्या नद्याः झराः प्रवाहा अवतरंति यत एवमतो दुष्टभिक्षुलक्षणदुर्भिक्षतः क्वनु भयं क्वापि भयं नास्ती

भट्टभास्करविमर्ददुर्दशामज्जदागमशिरःकरग्रहाः ॥ हंत शंकरगुरोर्गिरः क्षरंत्यक्षरं किमपि तद्रसायनं ॥ ७५ ॥
जाटाटीरजटाकुटीरविहरन्नैलिंपकल्लोलिनीक्षोणीशप्रियकृन्नवावतरणावष्टंभगुंफच्छिदः ॥ गर्जंत्योवतरंति शंकरगुरुक्षोणीधरेंद्रोदराद्घ्राणीनिर्झरिणीझराः क्वनु भयं दुर्भिक्षुदुर्भिक्षतः ७६ ॥ वारीचित्तमतंगजस्य नगरी बोधात्मनो भूपतेर्दूरीभूतदुरंतदुर्वदझरी हारीकृता सूरिभिः ॥ चिंतासंततितूलवातलहरी वेदोल्लसच्चातुरी संसाराब्धितरी रुदेति भगवत्पादीयवाग्वैखरी ॥ ७७ ॥

त्यर्थः ॥ शार्दू० ॥ ७६ ॥ किंच भगवत्पादीया वैखरी अकारादिक्षकारांतवर्णमालारूपा वागुदेति जयति तां विशिनष्टि चित्तलक्षणस्य मतंगजस्य हस्तिनो वारी बंधिनी वारीस्याद्गजबंधिन्यामिति मेदिनी तथा बोधात्मकस्य राज्ञो नगरी तथा दूरीभूता दुरंतानां दुर्वदतां दुर्वादिनां झरी प्रवाहो यस्याः स्तथा सूरिभिर्हारीकृता ऽतिप्रेम्णा हारवत्कंठे कृता तथा चिंतासंततिलक्षणस्य तूलस्य कार्पासलवस्यापाकरणे वातस्य वायोर्लहरी प्रवाहः तथा वेदस्योल्लसंती चातुरी चित्तेति पाठे चेतना माइति व्याख्येयं तथा संसारलक्षणसमुद्रस्य तरी उद्धारहेतुभूता नौका तथा चैवंभूता शंकरस्य वाणी सर्वोत्कर्षेण वर्त्तत इत्यर्थः अत्र जपादौ भिन्नशब्दवाच्यमतंगजत्वाद्यारोपेण वैखर्यां वारीत्वाद्यारोपबोधनाद्भेदभाजि रूपकं वाचके भेदभाजि वेत्युक्तेः ॥ ७७ ॥

किंचव्रतिपतेःश्रीशंकरस्यसूक्तीनांनिगुंफःग्रथनंजयतियःकथागर्वेणोत्सर्पतामुच्चलतांकथानांमध्येयेबुधास्तेषांकड्वाव्याप्तायाजिव्हातस्यानाभिस्थनालेनसहाधःपातेस्वयमुदयमंत्रोवेदवत्स्वयंप्रादुर्भूतोवादिजिव्हास्तंभनादौविनियुक्तःषड्त्रिंशद्वर्णात्मकोबगलामुख्याख्योमंत्रःपुनश्चनिगमशिखराणिवेदांतास्तल्लक्षणकमलानांसुरभिःसुगंधिःपुनश्चाद्वैतलक्ष्म्याजयस्यबिरुदघंटायाःप्रख्यातिकरायाःघंटायाःघणघणात्मकःशब्दइत्यर्थनियतारोपणोपायःस्यादारोपःपरस्ययःतत्परंपरितंश्लिष्टइत्युक्तपरंपरितरूपकांतर्गतंमालारूपकमत्रद्रष्टव्यं ॥ ७८ ॥ किंचकस्तूरीघनसारयोः

कथादर्पोत्सर्पत्कथकबुधकंडूलरसनासनालाधःपातेस्वयमुदयमंत्रोव्रतिपतेः ॥ निगुंफःसूक्तीनांनिगमशिखरांभोजसुरभिर्जयत्यद्वैतश्रीजयबिरुदघंटाघणघणः ॥ ७८ ॥ कस्तूरीघनसारसौरभपरीरंभप्रियंभावुकास्तापोन्मेषमुषोनिशाकरकराहंकारकूलंकषाः ॥ द्राक्षामाक्षिकशर्करामधुरिमग्रामाविसंवादिनोव्याहारामुनिशेखरस्यनकथंकारंमुदंकुर्वते ॥ ७९ ॥

कोरककर्पूरयोःसौरभंसुरभिस्तस्यपरीरंभःपरिष्वंगस्तद्वत्प्रियंभावुकाःप्रियंभविष्णवःतापस्याध्यात्मिकादितापत्रयस्योन्मेषमुल्लासंमुष्णंतीतितथातेऽतएवबाह्यतापनिवारकाणांनिशाकरस्यचंद्रस्यकराणामंशूनांयस्तापविनाशनाहंकारस्तस्यकूलंकषाः समूलोन्मूलनसमर्थाःतथाद्राक्षादीनांमधुरिम्णांमाधुर्याणांग्रामेणसमुदायेनाविसंवादिनस्तत्तुल्यामुनिशेखरस्यश्रीशंकरस्यव्याहाराउक्तयः मुदंप्रीतिंकथंकारंकथंनकुर्वतेऽपितुकुर्वंत्येवअन्यथैवंकथमित्यप्रसिद्धप्रयोगश्चेदित्यनर्थकादेवकरोतेर्णमुल् ॥ शार्दू० ॥ ७९ ॥

किंचपरिमुक्तोविनिवृत्तोभेदवादिलक्षणःकंटकमार्गोयस्मात्तथाभूतेऽद्वैतएवकैवल्यघंटापथेकैवल्यस्यमोक्षस्यघंटापथेसंसरणेराजमार्गेअहंपूर्वकैर हंकारपूर्वकैर्दुर्विकल्पैरहिताःप्राज्ञाःविद्वांसएवाध्वनीनाःपांथास्तैराकुलेव्याप्तेस्वयंनवसुधासिक्ताःशंकराचार्यस्यसूक्तयःप्रस्कंदतांप्रस्रवतांमकरंदा नांपुष्परसानांवृंदोनिचयोयेभ्यस्तथाभूतानांकुसुमानांपुष्पाणांयाःस्रजोमालास्तासांयानितोरणानितेषांप्रक्रियांरचनांवितन्वतेविस्तारयंति॥८०॥

किंचदूरमुत्सारितादुष्टानांपांसुपटलीतुल्यादुर्नीतयोदुष्टनयायाभिस्ताअनीतयोनविद्यंतईतयोऽतिवृष्ट्यादिरूपाबाधायाभ्यस्ताः शुभगुणाःप्रसादाद

अद्वैतेपरिमुक्तकंटकपथेकैवल्यघंटापथेसाहंपूर्विकदुर्विकल्परहितप्राज्ञाध्वनीनाकुले ॥ प्रस्कंदन्मकरंदवृंदकु सुमस्रक्तोरणप्रक्रियामाचार्यस्यवितन्वतेनवसुधासिक्ताःस्वयंसूक्तयः ॥ ८० ॥ दूरोत्सारितदुष्टपांसुपटलीदु र्नीतयोनीतयोवातादेशिकवाङ्मयाःशुभगुणग्रामालयामालयाः ॥ मुष्णंतिश्रममुल्लसत्परिमलश्रीमेदुरामे दुरायासस्याधिहविर्भुजोभवमयेधीप्रांतरेप्रांतरे ॥ ८१ ॥

यस्तल्लक्षणानांशैत्यादिशुभगुणानांग्रामस्यालयभूतामायालक्ष्म्याश्चालयभूताउल्लसत्परिमलश्रियाचमेदुरास्निग्धादेशिकवाङ्मयावाताभवमयेसंसा रमयेप्रांतरेविपिनेकथंभूतेधीप्रांतरेबुद्धिलक्षणानिप्रांतराणिकोटराणिबुद्धिलक्षणोदूरःशून्योमार्गोवायास्मिंस्तत्राधिर्मनःपीडाप्रत्याशावातल्लक्षणाद्धवि र्भुजोदावाग्नेर्हेतोर्योमिममदूरायासस्तस्यश्रमंमुष्णंत्यपनयंतीत्यर्थः प्रांतरंविपिनेदूरशून्यमार्गेचकोटरेआधिःपुमांश्चित्तपीडाप्रत्याशाबंधकेषुचे तिमेदिनी ॥ ८१ ॥

किंचश्रीशंकरजिह्वाग्रलक्षणेरंगेनृत्यंत्याभिरादेव्याःशारदायाः...

किंचश्रीशंकरजिव्हाग्रलक्षणेरंगेनृत्यंत्यागिरांदेव्याःशारदायाःकिमंघ्योश्चरणयोःक्वणतोःशब्दंकुर्वतोर्मंजीरयोर्नूपुरयोरुर्जितसिंजितानिउल्लसत्स्व
नितानि किंवानितंबालंबिन्याःकट्याःपश्चाद्भागमालंबिन्याःकांच्यामेखलायारवाःशब्दाःकिंवावल्गतोरितस्ततश्चलतोःकरकमलकंकणयोःझण
त्काराइतिशंकांश्रीमतःशंकरस्यकवेःसमीचीनायुक्तयोयासुताःसुष्ठूक्तयोऽकुरयंतिजनयंतीत्यर्थः ॥ ८२ ॥ वर्षारंभेविजृंभमाणानांजलमुचांमेघा

नृत्यंत्यारसनाग्रसीमनिगिरांदेव्याःकिमंघ्रिक्वणन्मंजीरोर्जितसिंजितान्युतनितंबालंबिकांचीरवाः ॥
किंवल्गत्करपद्मकंकणझणत्काराइतिश्रीमतःशंकामंकुरयंतिशंकरकवेःसद्युक्तयःसूक्तयः ॥ ८२ ॥
वर्षारंभविजृंभमाणजलमुग्गंभीरघोषोपमोवात्यातूर्णविघूर्णदर्णवपयःकल्लोलदर्पापहः ॥ उन्मील
न्नवमल्लिकापरिमलाहंतानिहंतानिरातंकःशंकरयोगिदेशिकगिरांगुंफःसमुज्जृंभते ॥ ८३ ॥

नांगंभीरघोषउपमायस्यसःपुनश्चवात्ययावायुसमुदायेनतूर्णमत्यंतंशीघ्रंवाविघूर्णतांसमुद्रपयसांकल्लोलानांबृहत्तरंगाणांदर्पापहःगर्वनाशकःपुनश्चो
न्मीलंतीनांविकसंतीनांमालतीनांपरिमलाहंतायोविमर्दोत्थजनमनोहरगंधस्याहंभावस्यनिहंतानाशकःपुनश्चनिरातंकोनिर्भयःशंकरयोगिदेशिकस्य
गिरांगुंफःग्रंथनंसमुज्जृंभतेसमुल्लसति ॥ ८३ ॥

साप्रसिद्धाभाष्यादिरूपामुनिवागद्यानाद्यारुजोऽज्ञानादिलक्षणान्रोगान्नुद्यान्नाशयतुतांविशिनष्टिपद्यविनाकृतागद्यरूपात्वद्यामनोज्ञा पाठांतरेदो षविनाकृता पुनश्चप्रशमिताऽविद्यायथासाप्रशमिताविद्यापुनश्चमिथ्यावाच्यानभवतीत्यमृषोद्यायथार्थाइत्यर्थः राजसूयसूर्यमृषोद्येत्यादिनावदेः क्यबंतोनिपातःप्रशमिताविद्यामृषोद्यायथेतिवापुनश्चसुधास्वाद्याऽमृतवदास्वादनीयापुनश्चमाद्यतांमदेनघूर्णतामरातीनांवादिलक्षणारीणांयानिचो द्यानिकुतर्कोद्भाविताःशंकास्तेषांभिदुराःनाशकाःस्वयंतुतैरभेद्याभेत्तुमशक्या पुनश्चसर्वासांविद्यानांनिषद्यापिताआपणवदाचरिताः पुनश्चान घोऽनवद्यउद्यमोयस्याःसापुनश्चशोभनंचरितंयस्याःसापुनश्चसादीनांजन्यानांसकारणानांवाआपदामाध्यात्मिकादिदुःखानामुद्यापिनीउन्मूलनी

त्वद्यापद्यविनाकृताप्रशमिताविद्यामृषोद्यासुधास्वाद्यामाद्यदरातिचोद्यभिदुराऽभेद्यानिषद्यापिता ॥ विद्याना मनघोद्यमासुचरितासाद्यापदुद्यापिनीपद्यामुक्तिपदस्यसाद्यमुनिवाङ्गद्यादनाद्यारुजः ॥ ८४ ॥ आयासस्यन वांकुरंघनमनस्तापस्यबीजंनिजंक्लेशानामपिपूर्वरंगमलघुप्रस्तावनाडिंडिमं ॥ दोषाणामनृतस्यकार्मणमस ञ्चिताततेर्निष्कुटंदेहादौमुनिशेखरोक्तिरतुलाहंकारमुत्कृंतति ॥ ८५ ॥

पुनश्चमुक्तिपदस्यपद्यापद्धतिरेवंभूतासामुनिवागद्यानाद्यारुजोपनुद्यादित्यर्थः ॥ ८४ ॥ मुनिशेखरोक्तिरतुलादेहादौयोऽहंकारस्तमुत्कृंततिउन्मूल यतितंविशिनष्टि आयासस्यखेदस्यनव्यमंकुरंपुनश्चघनीभूतोयोमनस्तापोमानसंदुःखंतस्यनिजमसाधारणंबीजंक्लेशानामपिपूर्वरंगंप्रथमंनर्त्तनस्था नंदोषाणांरागद्वेषादीनामलघ्वीमहतीयाप्रस्तावनानाटककथाप्रारंभस्तस्याःडिंडिमंअनृतस्यकार्मणंमूलकर्ममूलकर्मतुकार्मणमित्यमरःअसञ्चितातं ततेर्निष्कुटंगृहोद्यानंकेदारंवा निष्कुटस्तुगृहोद्यानेस्यात्केदारकपाटयोरितिमेदिनीएवंभूतंदेहादिनिष्ठमहंकारमित्यर्थः ॥ ८५ ॥

ततेर्निष्कुटंगृहोद्यानंकेदारंवा निष्कुटस्तुगृहोद्यानेस्यात्केदारकपाटयोरितिमेदिनी एवंभूतदेहादिनिष्कमहंकारमित्यर्थः ॥ ८५ ॥

तथागताबौद्धास्तेषांपथामार्गेणाहताः क्षपणकानांवैभाषिकाणांप्रख्यातिलक्षणेनप्रतारणेनवंचनेनहताश्चानुबर्त्तिनोविप्रादयोखिलाजीवास्तेषां
संजीवनीपुनश्चानाधुनिकाअनादिभूतायावेदवाणीतल्लक्षणायाअतिप्राचीनशुक्तेर्मुक्तामणिरेवंभूतागुरोःश्रीशंकरस्योक्तिर्नराणांदुरत्ययंसंसारभयंहर
तीत्यर्थःपृथ्वी ॥ ८६ ॥ सद्गुरोःश्रीशंकरस्यझंझामारुतेनबृहद्वायुनावेल्लितायाःकंपितायादेवधुन्यागंगायाःकल्लोलानांबृहत्तरंगाणांयःको
लाहलस्तस्यपःप्राग्भारोऽतिशयस्तदेकसगर्भ्यनिर्भरातदेकातिसदृशाजरीजृंभंतोभृशमुल्लसंतोवचोलक्षणानिर्झराःनैकान्यनेकानियान्यलीकान्यस
त्यानिमतानितेषामालिःपंक्तिःसैवधूलीपटलीधूलीसमूहस्तस्यामर्मच्छिदोविनाशकानांऽस्माकमुद्यद्दुर्मतिलक्षणधर्मात्तयादुःखिताबुद्धिस्तत्कृतायाअ

तथागतपथाहतक्षपणकप्रथालक्षणप्रतारणहतानुवर्त्यखिलजीवसंजीवनी ॥ हरत्यतिदुरत्ययंभवभयंगुरूक्ति
र्नृणामनाधुनिकभारतीजरठशुक्तिमुक्तामणिः ॥ ८६ ॥ झंझामारुतवेल्लितामरधुनीकल्लोलकोलाहलप्राग्भारै
कसगर्भ्यनिर्भरजरीजृंभद्वचोनिर्झराः ॥ नैकालीकमतालिधुलिपटलीमर्मच्छिदःसद्गुरोरुद्यद्दुर्मतिधर्मदुर्मतिकृ
ताशांतिनिकृंततिनः ॥ ८७ ॥ उन्मीलन्नवमल्लिसौरभपरीरंभप्रियंभावुकामंदारद्रुमरंदवृंदविलुठन्माधुर्यधुर्या
गिरः ॥ उद्गीर्णागुरुणाविपारकरुणावाराकरेणादरात्सच्चेतोरमयंतिहंतमदयंत्यामोदयंतिद्रुतं ॥ ८८ ॥

शांतिस्तांनिकृंततिउन्मूलयंति ॥ शार्दू० ॥ ८७ ॥ उन्मीलंतीनांविकसंतीनांनवमालतीनांयत्सौरभंतस्यपरीरंभआलिंगनंतस्मादपितद्द्व
द्वाप्रियंभावुकाःप्रियंभविष्णवस्तथामंदारद्रूणांमंदाराख्यद्रुमाणांमकरंदनिकायेलुठंतोमाधुर्यात्धुर्याःश्रेष्ठाःश्रीशंकराचार्येणगुरुणाआदरादुद्गीर्णाउद्व
मिताउच्चारिताःगिरःसतांचेतोरमयंतिहंहेतेतिहर्षेमदयंतितथाद्रुतमविलंबितमामोदयंतिप्रमोदयंति गुरुंविशिनष्टिविपारायाःपारविमुक्तायाःकरुणा
यावाराकरेणजलनिधिनासमुद्रेणदीपकालंकारःसैरुद्वृत्तिः ॥ ८८ ॥

किंचधारावाहिअनवच्छिन्नंयत्सुखंतस्यानुभूतिरनुभवोयाभ्यस्तथाभूतमुनिवाग्धारालक्षणसुधाराशिषुक्रीडन्सन्द्वैतिनांवचनेषुविषकल्पेषुपुनर्मु
र्खादन्यःकःक्रीडेदपितुमूढएवतत्रक्रीडांकुर्यात्तत्रदृष्टांतःचित्रंसुवर्णमयंवस्त्रंपरिदधत्पुनःकच्चराणांमलदूषितानांदुष्टानांपटच्चराणांजीर्णवस्त्राणांया
जर्जरीभूताकंथातस्यामनुबद्धोयआदरस्तंकश्चिन्मनसिधत्तेऽपितुनैवधत्तेइत्यर्थःसैवक्रियासुबद्धीषुकारकस्येतिदीपकमित्युक्तेःसैवेतिपाठांतरेताम
नुबद्धादरंयथास्यात्तथेतिव्याख्येयं कच्चरंमलदूषितंपटच्चरंजीर्णवस्त्रमित्यमरः ॥ ८९ ॥ किंचतत्ताद्दक्षैस्तथाभूतैर्मुनिनिशाकरवचोभि
र्मुनिचंद्रवचनैर्याशिक्षातयासपक्षःअद्वैताख्यस्वपक्षःसहितस्तदवलंबीआशयोऽतःकरणंयस्यशिक्षायाःसपक्षोधिकरणभूतआशयोवायस्यसबुधज

धारावाहिसुखानुभूतिमुनिवाग्धारासुधाराशिशुक्रीडन्द्वैतिवचःसुकःपुनरनुक्रीडेतमूढेतरः ॥ चित्रंकांचनमंब
रंपरिदधच्चित्तेविधत्तेमुहुःकश्चित्कच्चरदुष्पटच्चरजरत्कंथानुबद्धादरं ॥ ८९ ॥ तत्ताद्दक्षमुनिक्षपाकरवचःशिक्षास
पक्षाशयःक्षारंक्षीरमुदीक्षतेबुधजनोनक्षौद्रमाकांक्षति ॥ रुक्षांक्षेपयतिक्षितौखलुसितांनेक्षुंक्षणंप्रेक्षतेद्राक्षां
नापिदिद्दक्षतेनकदलींक्षुद्रांजिघृक्षत्यलं ॥ ९० ॥ विक्रीतामधुनानिजामधुरतादत्तामुदाद्राक्षयाक्षीरैःपात्रधि
यार्पितायुधिजितालुब्धाबलादिक्षुतः ॥ न्यस्ताचोरभयेनहंतसुधयाथस्मादतस्ताद्दिरांमाधुर्यस्यसमृद्धिरद्भुतत
रानान्यत्रसावीक्ष्यते ॥ ९१ ॥

नःक्षीरंपयःक्षारंपश्यतिक्षौद्रंमाक्षिकंनाकांक्षतितथासितांशर्करांरुक्षांबुध्वाभूमौक्षेपयतिपातयतितथेक्षुंक्षणमात्रमपिनप्रेक्षतेतथाक्षुद्रांकदलींनजि
घृक्षतिग्रातुमपिनेच्छति ॥ ९० ॥ किंचयस्मान्मधुनामाक्षिकेणस्वकीयामधुरतायासुविक्रीतायस्माच्चद्राक्षयानिजामधुरतामुदायाभ्योद
त्तायस्माच्चदुग्धैर्निजामधुरतापात्रबुद्ध्यायास्वर्पितायस्माच्चयुधिजितादिक्षुतस्तदीयामधुरताबलाद्याभिर्लब्धाहंतेतिहर्षेयस्माच्चसुधयाऽमृतेनचोर
भयेननिजामधुरतायासुन्यस्तान्यासतयास्थापितातएतस्मात्तस्यश्रीशंकरस्यगिरंतथाभूतानांगिरांवामाधुर्यस्यसाद्भुततरासमृद्धिरन्यत्रनैवद्दश्य
तइत्यर्थः ॥ ९१ ॥

किंचयदीयंसौरभंकर्पूरेणऋणीकृतंऋणत्तयागृहीतंतथायदीयंसौरभंमृगमदेनकस्तूरिकयाऽधीत्यसंपादितंतथामल्लीभिर्मालतीभिश्चिरसेवनादुपग
तंप्राप्तंतथाकाश्मीरजैस्तुतदीयंसौरभंक्रीतंमौल्येनगृहीतंतथापटीरतरुणाचंदनवृक्षेणतत्सौरभंचौरतयाप्राप्तंतस्यश्रीशंकरस्यगिरांतथाभूतानांगि
रांवाअक्षय्यंमहिअक्षयंमाहात्म्यंतस्मात्तस्यश्रीशंकरस्यतस्यगिरांसौरभस्यमहिमाऽयमन्यादृशःसर्वलोकविलक्षणोधन्यइत्यर्थः ॥ १२ ॥ किंच
सुलिप्संसुरुच्यंद्रप्सांघनेतरदधिअप्साभक्षणार्थस्यप्साधातोर्लङिरूपंतत्तयाक्षीरंचिरतरंबहुकालमचरंभक्षणार्थस्यचरधातोर्लङिरूपंतयेक्षुमद्रा

कर्पूरेणऋणीकृतंमृगमदेनाधीत्यसंपादितंमल्लीभिश्चिरसेवनादुपगतंक्रीतंतुकाश्मीरजैः ॥ प्राप्तंचौरतयाप
टीरतरुणायत्सौरभंतद्गिरामक्षय्यंमहितस्यतस्यमहिमाधन्योयमन्यादृशः ॥ १२ ॥ अप्सांद्रप्संसुलिप्संचिर
तरमचरंक्षीरमद्राक्षमिक्षुंसाक्षाद्द्राक्षामजक्षंमधुरसमधयंप्रागविंदंमरंदं ॥ मोचामाचाममन्योमधुरिमग
रिमाशंकराचार्यवाचामाचांतोहंतकिंतैरलमपिचसुधासारसीसारसीम्ना ॥ १३ ॥

क्षंतथाप्रत्यक्षेणद्राक्षामजक्षंभक्षितवान्जक्षभक्षहसनयोरितिस्मरणात्तयामधुरसंमाक्षिकरसमधयंपीतवान्तथामरंदंमकरंदंप्रागविदंपूर्वंलब्धवा
न्तथामोचाकदली कदलीवारणबुसारंभामोचांशुमत्फलेत्यमरस्तामाचामंभक्षितवान् अदनार्थस्यचमुधातोराङिचमादेशेलङिमिपमादेशेरूपं
इदानींत्वन्योऽतिविलक्षणःश्रीशंकराचार्यवाचांमधुरिम्णोमाधुर्यस्यगरिमाआचांतोहंतेतिहर्षेतैर्द्रप्सादिभिःकियतःसुधायाअमृतस्यसारसीसारस्यं
तस्याःसारस्यसीम्नाप्यलंकृत्यंनास्ति स्र० ॥ १३ ॥

किंचदवथुःपरितापःस्यादित्यमरात्भवदवथुभिःसंसारपरितापैःसंतप्तानांस्फाराविशालाकर्पूरस्यवृष्टिःपुनश्चमोक्षलक्ष्म्यामृगाक्ष्याअंगनायाःप्रकृतिनि
र्मलास्वभावतोविमलामुक्तायष्टिःमुक्तामयीहारलतिकापुनश्चाद्वैतात्मैवानंतसुखस्यासारेणप्रसरणेनकासारस्तडागस्तस्यहंसी आसारःस्यात्प्रसर
णेवेगवृष्टौसुहृद्बलइतिमेदिनी एवंभूताभगवत्पादस्यश्रीशंकरस्यदिव्योक्तिधाराबुद्धेःशुद्ध्यैभवतु ॥ १४ ॥ आम्नायांतावेदांताएवालवलासर्वतो

संतप्तानांभवदवथुभिःस्फारकर्पूरवृष्टिर्मुक्तायष्टिःप्रकृतिविमलामोक्षलक्ष्मीमृगाक्ष्याः ॥ अद्वैतात्मानवधि
कसुखासारकासारहंसीबुद्धेःशुद्ध्यैभवतुभगवत्पाददिव्योक्तिधारा ॥ १४ ॥ आम्नायांतालवालाविमलत
रसुरेशादिसूक्तांबुसिक्ताकैवल्याशापलाशाविबुधजनमनःसालजालाधिरूढा ॥ तत्वज्ञानप्रसूनास्फुरदमृ
तफलासेवनीयाद्विजैर्यासामेसोमावतंसावतरगुरुवचोवल्लिरस्तुप्रशस्त्यै ॥ १५ ॥

रक्षाभित्तिर्यस्याःपुनश्चसुरेश्वरपद्मपादादिसूक्तिलक्षणैर्जलैःसिक्ताकैवल्यस्यमोक्षस्याशाएवपलाशाःपत्राणियस्यांपुनश्चविबुधजनोदेवजनःपंडित
जनश्चतस्यमनएवसालाख्यवृक्षसमुदायस्तत्राधिरूढातत्वज्ञानलक्षणंप्रसूनंपुष्पंयस्यांस्फुरत्स्वयंप्रकाशमानममृतंब्रह्मानंदस्तदेवफलंयस्यांएवंभू
तायाद्विजैःसेवनीयासोमावतंसस्यचंद्रशेखरस्यशिवस्यावतारस्यगुरोःश्रीशंकरस्यवचोलक्षणावल्लिर्ममप्रशस्त्यैअस्तु ॥ १५ ॥

जनश्चतस्यमनएवसालाख्यवृक्षसमुदायस्तत्राधिरूढातत्वज्ञानलक्षणंप्रसूनंपुष्पंयस्यांस्फुरत्स्वयंप्रकाशमानममूर्तंब्रह्मानंदस्तदेवफलंयस्यांएवंभू
तायाद्विजैःसेवनीयासोमावतंसस्यचंद्रशेखरस्यशिवस्यावतारस्यगुरोःश्रीशंकरस्यवचोलक्षणावल्लिर्ममप्रशस्त्यैअस्तु ॥ १५ ॥

नृत्यतोभूतेशस्यश्रीशंकरस्यबालातस्फुरतिमुकुटतटेरटंतीयास्वर्णदीगंगातयास्पर्धिनीभिः पुनश्चनिर्भिन्नतटाउच्चलंत्योयाअमृतसरसःसारिण्यःस्व
ल्पनद्यस्तद्धोरिणीवद्धोरिणीपरिपाटीयासांताभिः पुनश्चोद्वेलाउल्लंघितवेदमर्यादायैर्द्वैतवादिनस्तेषांस्वमतेनपरिणतायाअहंक्रियास्तासांहुंक्रिया
भिःतिरस्क्रियाभिः पुनश्चसततमुपनिषल्लक्षणासुनदीषुगाहिनीभिर्वाग्भिःश्रीशंकरार्योभातिराजते ॥ १६ ॥ साहंकाराणांसुरासुराणांयाआ
वलिःपंक्तिस्तस्याःकरैर्हस्तैराकृष्टेनभ्रमतामंदरेणक्षुब्धस्यक्षीरसमुद्रस्यवीचयस्तरंगास्तत्सचिवैस्तत्तुल्यैःसूक्तैरमृतवर्षणाज्जंघालैर्वेगवद्भिःसंसारा
रण्याग्निशिखाजालैर्जटालात्मनांव्याप्तात्मनांजंतूनांजलदोदेशिकोगुरुःश्रीशंकरःस्तुतिगिरांवैदेशिकोविदेशोगोचरःकथंनकथमपीत्यर्थः॥शार्दू०॥१७॥

नृत्यद्भूतेशबालान्मुकुटतटरटत्स्वर्धुनीस्पर्धिनीभिर्वाग्भिर्निर्भिन्नकूलोच्चलदमृतसरःसारिणीधोरणीभिः ॥ उद्वेल
द्वैतवादिस्वमतपरिणताहंक्रियाहुंक्रियाभिर्भातिश्रीशंकरार्यःसततमुपनिषद्वाहिनीगाहिनीभिः ॥ १६॥ साहं
कारसुरासुरावलिकराकृष्टभ्रमन्मंदरक्षुब्धक्षीरपयोब्धिवीचिसचिवैःसूक्तैःसुधावर्षणात् ॥ जंघालैर्भवदावपा
वकशिखाजालैर्जटालात्मनांजंतूनांजलदःकथंस्तुतिगिरांवैदेशिकोदेशिकः ॥ १७ ॥ कलशाब्धिकचाकचिक्ष
मंक्षणदाधीशगदागदिप्रियं ॥ रजताद्रिभुजाभुजिक्रियंचतुरंतस्ययशःस्मराजते ॥ १८ ॥

अथश्रीशंकरस्ययशोवर्णयति कलशेति कचेषुकचेषुकेशषुकेशेषुगृहीत्वाइदंयुद्धंप्रवृत्तंकचाकाचि तत्रतेनेदमितिसरूपइतिसमासः अन्येषामपिदृश्य
तइतिपूर्वपदांतस्यदीर्घः इच्कर्मव्यतिहारइतीच्समासांतः कलशाब्धिःक्षीराब्धिस्तेनकचाकचियुद्धंक्षमंशक्तंपुनश्चगदाभिश्चगदाभिश्चप्रहृत्येदंयु
द्धंप्रवृत्तंगदागदिक्षणदाधीशेननिशाधीश्वरेणचंद्रेणगदागदिप्रियंयस्य पुनश्चभुजैश्चभुजैश्चप्रहृत्येदंयुद्धंप्रवृत्तंभुजाभुजिरजताद्रिणाकैलासगिरिणाभु
जाभुजियुद्धलक्षणाक्रियायस्यतत्तस्यश्रीशंकरस्यचतुरंयशःराजतेस्म वैता० ॥ १८ ॥

कः परिशुद्धइतिपरिशुद्धानांकथासुचंद्रःपरिशुद्धइतिकेनचित्कथितेसकलंकात्तस्मान्निष्कलंकंश्रीशंकरयशःपरिशुद्धमित्यपरेणोक्तेतस्ययशसानित
रांजितःकृतांकनःशशीसकलंकश्चंद्रःस्वकलंकनिवृत्तयेऽधुनाप्युदधौसमुद्रेमज्जातिशिवंचसेवते ॥ ९९॥ नभःपूरकामुनीश्वरयशःपूरादिक्सुदृशांदिगंग
नानांधम्मिल्लेधम्मिलःसंयताःकचास्तस्मिन्नवीनायामल्लिवल्लिर्मालतीलतातस्याःकुसुमानितेषांस्रजांमालानांकल्पनाशिल्पिनस्तथादिक्सुदृशांकां
तेललाटांतरेभद्रश्रीश्चंदनोऽस्त्रियामित्यमरस्तस्यरसेनचित्रमालेख्यंचित्रितंकुर्वंतीतिभद्रश्रीरसचित्रितकृतस्तथादिक्सुदृशांकंठेतारावलीएकाव
ल्येकयष्टिकासैवनक्षत्रमालास्यात्सप्तविंशतिमौक्तिकैरित्यमरोक्तानक्षत्रमालाख्यानुहारिणीमनोहराहारलतिकास्तस्यानिर्माणकर्मणिअणुकानिपु

परिशुद्धकथासुनिर्जितोयशसातस्यकृतांकनःशशी ॥ स्वकलंकनिवृत्तयेधुनाप्युदधौमज्जतिसेवतेशिवं ॥ ९९ ॥
धम्मिल्लेनवमल्लिवल्लिकुसुमस्रक्कल्पनाशिल्पिनोभद्रश्रीरसचित्रचित्रितकृतःकांतेललाटांतरे ॥ तारावल्यनुहारि
हारलतिकानिर्माणकर्माणुकाःकंठेदिक्सुदृशांमुनीश्वरयशःपूरानभःपूरकाः ॥ १०० ॥ उत्संगेषुदिगंगनानिद
धतेताराःकराकर्षिकारागात्द्यौरवलंब्यचुंबतिवियद्गंगासमालिंगति ॥ लोकालोकदरीप्रसीदतिफणीशेषोस्य
दत्तेरतिंत्रैलोक्येगुरुराजकीर्तिशशिनःसौंदर्यमत्यद्भुतं ॥ १०१ ॥

णाः अणुकेनिपुणाल्पयोरितिमेदिनी ॥ शार्दू० ॥ १०० ॥ गुरुराजस्यश्रीशंकरस्यकीर्तिर्यशस्तल्लक्षणस्यचंद्रस्यत्रैलोक्येसौंदर्यमत्यद्भुतमस्ति
यतोदिगंगनास्तत्कीर्तिचंद्रमुत्संगेऽकेनिदधतेधारयंतिप्रसिद्धचंद्रंतुसर्वादिगंगनानैवंकुर्वंतितथाताराःकिरणात्मकैर्हस्तैराकर्षिकाः प्रसिद्धचंद्रस्तुनै
वंविधस्तस्यक्रमेणतारासुगमनप्रसिद्धेस्तथाद्यौस्तंरागादवलंब्यसदैवचुंबतिनतुप्रसिद्धंतंतस्यतत्रसर्वदास्थित्ययोगात्वियद्गंगातंसम्यगालिंगति
नतुप्रसिद्धंतंतथालोकालोकाभिधपर्वतदरीतेनप्रसीदतिनतुप्रसिद्धचंद्रेणतस्यतत्रगत्यभावात्तथाशेषाख्यःफणीसर्पोस्यरतिंप्रीतिंदत्तेनतुप्रसिद्ध
स्योक्तहेतोस्तथाचैवंमुलस्यतस्यलोकत्रयेसौंदर्यमत्यद्भुतमित्यर्थः ॥ १०१ ॥

॥१५॥

ननुप्रसिद्धंतंतयालोकालोकाभिधपर्वतदरीतिनप्रसीदतिननुप्रसिद्धचंद्रेणतस्यतत्रगत्यभावात्तथाशेषाख्यःफणीसर्पोस्परतिश्रीतिदत्तेनतुप्रसिद्ध
स्योकहेतोरलयाचैवंभूतस्यतस्यलोकत्रयेसौंदर्यमत्यद्भुतमित्यर्थः ॥ १०१ ॥

किंचमुनिशेखरस्ययशोलक्षणस्यक्षीरनिधेःकल्लोलाहरितांदिशामंतेषुसांकाशिनंसमंतात्प्रकाशंप्राप्ताःसंशब्दोऽभिविधिद्योतकःअभिविधौभावइनुणि
त्यनेनेनुण्प्रत्ययएवमग्रेपितथाशशांककिरणानालक्ष्यसांहासिनंसमंताद्धासंकुर्वंतेतथादुर्मदायादुर्गर्ववत्याः सुधायावैदग्ध्यस्यचातुर्यस्यसांलोपिनं
समंताल्लोपंप्रथयंतितथाविश्वजांघिकस्यजगतिव्याप्तस्याज्ञानलक्षणस्यतमसःसंघातस्यसांघातितंसमंतात्घातंसम्यग्घ्नंतिकुर्वंतिपाकंपचतीति
वत्पुनःप्रयोगः ॥ १०२ ॥ सोत्कंठंउत्कंठयासहवर्त्तमानः अकुंठोऽनिवार्यःकंठीरवःसिंहस्तस्यनखरवरानखश्रेष्ठास्तैर्हतान्मत्तगजकुंभात्प्रत्यग्रोन्मु
क्तानांमुक्ताख्यमणिगणानांसुषमंसौंदर्यंतेनावद्धाबाहुयुद्धलीलाययापुनश्चमथनाद्रिणामंदराचलेनक्षुब्धस्यक्षीरसमुद्रस्यनिकटवर्त्तिनःसम्यक्क्रूवं

संप्राप्तामुनिशेखरस्यहरितामंतेषुसांकाशिनंकल्लोलायशसःशशांककिरणानालक्ष्यसांहासिनं ॥ कुर्वंतेप्रथयं
तिदुर्मदसुधावैदग्ध्यसांलोपिनंसम्यग्घ्नंतिचविश्वजांघिकतमःसंघातसांघातिनं ॥ १०२ ॥ सोत्कंठाकुंठकंठी
रवनखरवरक्षुब्धमत्तेभकुंभप्रत्यग्रोन्मुक्तमुक्तामणिगणसुषमाबद्धदोर्युद्धलीला ॥ मंथाद्रिक्षुब्धदुग्धार्णवनिक
टसमुल्लोलकल्लोलमैत्रीपात्रीभूताप्रभूताजयतियतिपतेःकीर्तिमालाविशाला ॥ ३ ॥ लोकालोकदरिप्रसीद
सिचिरात्किंशंकरश्रीगुरुप्रोद्यत्कीर्तिनिशाकरंप्रियतमंसंश्लिष्यसंतुष्यसि ॥ त्वंचाप्युत्पलिनिप्रहृष्यसिचिरात्क
स्तत्रहेतुस्तयोरित्थंप्रश्नगिरांपरस्परमभूत्स्मेरत्वमेवोत्तरं ॥ ४ ॥

चलायेबृहत्तरंगास्तैःसहयामैत्रीतस्याःपात्रीभूतातत्तुल्याप्रभूताविशालायतिपतेःकीर्त्तिमालाजयतिसर्वोत्कर्षेणवर्त्तते ॥ स्र० ॥ ३ ॥ कमलिनी
लोकालोकाख्यपर्वतकंदरांपृच्छतिहेलोकालोकदरित्वंचिरात्प्रसीदसिकिंशंकराख्यश्रीगुरोःप्रोद्यत्कीर्त्तिलक्षणचंद्रमेवप्रियतमंसम्यगालिंग्यसंतुष्य
सिएवंपृष्टालोकालोकदरीकमलनींपृच्छतिहेउत्पलिनित्वंचापिचिरात्प्रहृष्यसितत्रप्रहर्षेकोहेतुरितीत्थंतयोर्दरीकमलिन्योःप्रश्नगिरांस्मेरत्वंविकसि
तवदनत्वमेवोत्तरमभूत् ॥ ४ ॥

दुर्वारानल्पगर्वाहितापंडितजनताएवतूलःकार्पासकणस्तस्यवातूलवेगोवात्यावेगस्तथाबाधरहितोयोऽगाधोबोधस्तत्वज्ञानंसएवामृतकिरणश्चंद्र
स्तदुन्मेषेक्षीरसमुद्रस्तथानिष्प्रत्यूहंनिर्विघ्नंप्रसर्पतःसंसारदावाग्नेरुद्भूतस्यसंतापस्यमेघएवंभूतास्फीताविशालाकीर्तिर्यस्यसशंकरश्चासावाचार्य
वर्यःयतिपतिर्जगतिजागर्ति ॥ स्र० ॥ १०५ ॥ इतिहासानिमहाभारतादीनिपुराणानिब्राह्मादीनिभारतस्मृतयःसनत्सुजातीयगीतासहस्रनामा
ख्याःशास्त्राण्युत्तरमीमांसादीनिभारतस्मृतीनामितिहासग्रहणेनग्रहेपिपृथगुपादानंब्राह्मणपरिव्राजकन्यायेनसमाधेयं इतिहासादीनिपुनःपुनर्मुदा

दुर्वारखर्वगर्वाहितबुधजनतातूलवातूलवेगोनिर्बाधागाधबोधामृतकिरणसमुन्मेषदुग्धांबुराशिः ॥ निष्प्र
त्यूहंप्रसर्पद्भवदवदहनोद्भूतसंतापमेघोजागर्तिस्फीतकीर्तिर्जगतियतिपतिःशंकराचार्यवर्यः ॥ ५ ॥ इति
हासपुराणभारतस्मृतिशास्त्राणिपुनःपुनर्मुदा ॥ विबुधैःसुबुधोविलोकयन्सकलज्ञत्वपदंप्रपेदिवान् ॥ ६ ॥
सपुनःपुनरैक्षतादराद्वरवैयासिकिशांतिवाक्ततीः ॥ समगादुपशांतिसंभवांसकलज्ञत्ववदेवशुद्धतां ॥ ७ ॥

विबुधैःपंडितैःसहसुबुधःपंडिताग्रणीःश्रीशंकरोविलोकयन्सर्वज्ञत्वपदंप्राप्तान्विबुधैःसकलज्ञत्वपदंप्राप्तवानितिवासंबंधः वैता० ॥ ६ ॥ सश्रीशं
करःपुनःपुनरादराद्वराःश्रेष्ठावैयासिकीःशांतिवाक्ततीःशांतिपर्वस्थावाक्पंक्तीरैक्षतसर्वज्ञत्वंयथाप्राप्तवांस्तद्वदेवोपशांतिसंभवांशुद्धतामपिसमगात्स
म्यगाप्तवान्तथाचकेवलंसकलज्ञतैवनतेनाप्ताऽपितुमुख्यफलंशुद्धत्वमपीतिभावः ॥ १०७ ॥

किंचचतुरमाननंमुखंयस्यसचतुराननोपिसन्नसत्प्रपंचःयस्यप्रपंचरहितःप्रसिद्धश्चतुराननश्चतुर्मुखोहिरण्यगर्भस्तुसत्प्रपंचस्तथापुरुषेभ्यउत्तमोपिसन्नविषयभोगसंबंधवान्भवतिप्रसिद्धस्तुपुरुषोत्तमोविष्णुःशेषशरीरयोगित्वाद्भोगयोगीतथानंगस्यकामस्यजेतापिविरूपंदर्शनंयस्यसविरूपदर्शनोनभवतिप्रसिद्धस्त्वनंगजेतामहादेवोविरूपदर्शनःतथाचैवंभूतोऽपूर्वोऽद्वयीगुरुःश्रीशंकराचार्योजगज्जयतीत्यर्थः अत्रश्लेषमूलकोविरोधाभास

असत्प्रपंचश्चतुराननोपिसन्नभोगयोगीपुरुषोत्तमोपिसन् ॥ अनंगजेताप्यविरूपदर्शनोजयत्यपूर्वोजगदद्वयीगुरुः ॥ ८ ॥ आलोक्याननपंकजेनदधतंवाणींसरोजासनंशश्वत्सन्निहितक्षमाश्रियममुंविश्वंभरंपूरुषं ॥ आर्याराधितकोमलांघ्रिकमलंकामद्विषंकोविदाःशंकंतेभुविशंकरंव्रतिकुलालंकारमंकागताः ॥ ९ ॥

आभासस्त्वेविरोधस्यविरोधाभासइष्यतइत्युक्तेः ॥ १०८ ॥ किंचमुखपंकजेनवाणींसरस्वतींदधतंब्रह्मचारिकुलालंकारंश्रीशंकरमालोक्यांकमंतिकंसमीपमागताविद्वांसःकमलासनंब्रह्माणंशंकंते तथासततंसन्निहिताक्षमालक्ष्मीर्यस्यतथाभूतंतंदृष्ट्वाविश्वंभरंपुरुषंश्रीविष्णुंशंकंते तथाआर्यैराराधितंकोमलेचरणकमलेयस्यतंकामद्विषंतंमहादेवंशंकंते ॥ शार्दू० ॥ १०९ ॥

किंचैकस्मिन्पुरुषोत्तमे भगवतिरामचंद्रेरतिमतीमयोन्युद्भवांसीतालक्षणांएतांमायाभिक्षुणारावणेनहृतांतान्बुधवैरिणोदेवद्विषोराक्षसान्जित्वा अनेकपुरुषेऽश्रेष्ठपुरुषेराक्षसेरावणेआसक्तिभ्रमाद्रावणेऽस्याआसक्तिरितिरामचंद्रनिष्ठाद्भ्रमानिष्ठुरांनैष्ठुर्येणवन्हिंप्रविष्टामश्रेष्ठपुरुषस्यरावणस्य स्वस्मिन्नासक्तिधर्मात्तंप्रतिनिष्ठुरामितिवाश्रेष्ठपुरुषस्यरामचंद्रस्यस्वस्मिन्नासक्त्यभावभ्रमानिष्ठुरामितिवायोरामचंद्रात्मनावतीर्णःशिवश्चिरात्प्रिय तयाप्रत्याहरत्सत्रिजगतांत्रातानोऽस्माकंसुखकरस्तापसकैतवाद्यतिवेषमिषादास्ते नस्त्रिजगतांत्राताशंकरइतिवाशिवस्यरामचंद्रात्मनावतरणप्र

एकस्मिन्पुरुषोत्तमेरतिमतीसीतामयोन्युद्भवांमायाभिक्षुहृतामनेकपुरुषासक्तिभ्रमान्निष्ठुरां ॥ जित्वाता न्बुधवैरिणःप्रियतयाप्रत्याहरद्यश्चिरादास्तेतापसकैतवात्त्रिजगतांत्रातासनःशंकरः ॥ ११० ॥ इतिश्री माधवीयेतदाशुद्धाष्टमवृत्तगः संक्षेपशंकरजयेचतुर्थःसर्गआभवत् ॥ ४ ॥ मूलसं॰ ॥ ११८ ॥

कारस्तुस्कंदपुराणादवगंतव्यः पक्षेएकस्मिन्नद्वितीयेपुरुषोत्तमेक्षराक्षरातीतेपरमात्मनिरतिमतींजन्मादिशून्यांसतांमायाभिक्षुभिःक्षणिकविज्ञा नवादिभिर्हृतामनेकात्मप्रसक्तिभ्रमानिष्ठुरांतान्विवेकिवैरिणोजित्वायश्चिरात्प्रत्याहरत्समानमन्यत ॥ ११० ॥ इतिश्रीमत्परमहंस परिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपूज्यपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमेचतुर्थःसर्गः ॥ ४ ॥ ॥ संख्या ॥ ४५० ॥

इति चतुर्थःसर्गःसमाप्तः

श्रीगणेशायनमः॥एवंप्राकृतजनविलक्षणंतस्यबालचरितमुपवर्ण्यतुर्याश्रमस्वीकृतिमुपवर्णयितुंप्रस्तौति ॥ इतीति ॥इतिउक्तप्रकारेणसप्तमवर्षेसर्ववे
दपारंगततांप्राप्तोबटुर्ब्रह्मचारीगुरोःकुलात्परिवृत्यपरिवर्तनंसमावर्तनंविधायगुरुकुलवासंसमाप्यमहायशाःगृहेजननींपर्यचरत्सम्यक्सेवितवान्
वि० ॥ १ ॥ मातरंपरिचरन्वेदंपठंश्चमनुश्रेष्ठैःस्वायंभुवादिभिरग्निसूर्यसंपूजायांनियमितंप्रातःसवनंतृतीयसवनमित्येवंरूपंसवनद्वयंवह्निसूर्यौपरि
पूजयन्सन्शिशुःआनुवदवर्तत मनुवरैर्मंत्रवरैर्नियतंयथास्यात्तथापरिपूजयन्निितिवा द्रूत० ॥ २ ॥ किंचशिशुंश्रीशंकरंदृष्ट्वाक्रोधाद्यालयोयुवापि

श्री० अथपंचमःसर्गः ॥ इतिसप्तमहायनेखिलश्रुतिपारंगततांगतोबटुः॥ परिवृत्यगुरोःकुलाद्गृहेजननींपर्यचरन्म
हायशाः ॥ १ ॥ परिचरज्जननींनिगमंपठन्नपिहुताशरवीसवनद्वयं ॥ मनुवरैर्नियतंपरिपूजयञ्छिशुरवर्ततसंस्तर
णिर्यथा ॥ २ ॥ शिशुमुदीक्ष्ययुवापिनमन्युमान्दिशतिवृद्धतमोपिनिजासनं ॥ अपिकरोतिजनःकरयोर्युगंवश
गतोविहितांजलितत्क्षणात् ॥ ३ ॥ मृदुवचश्चरितंकुशलांमतिंवपुरनुत्तममास्पदमोजसां ॥ सकलमेतदुदीक्ष्य
सुतस्यसासुखमवापनिरर्गलमंबिका ॥ ४ ॥ जातुमंदगमनास्यहिमातास्नातुमंबुनिधिगांप्रतियाता ॥ आतपो
ग्रकिरणैरविबिंबेसातपःकृशतनुर्विललंबे ॥ ५ ॥

कोपवान्नभवति तथावृद्धतमोत्यंतमादरणीयोपिस्वासनंददाति अपिचतत्क्षणाद्दर्शनक्षणएववशंप्राप्तःसर्वोपिजनोहस्तयोर्युगलंविहितांजलिक
रोति ॥ ३ ॥ मृद्विति ॥ चरितस्यापिविशेषणंमृदुकोमलंवचोयस्मिंस्तत्चरितमितिवा ओजसांमबआदिबलानामास्पदमाश्रयभूतंवपुःशरीरंसु
तस्यैतत्सर्वमवेक्ष्यसासतीकुमारजननीनिरर्गलमप्रतिबंधंसुखमवाप ॥ ४ ॥ कदाचिदस्यश्रीशंकरस्यमाता हिमप्रसिद्धंमंदंगमनंयस्याःसासमुद्रगां
नदींप्रतिस्नानार्थंगता सूर्यमंडलेआतपेनोग्राःकिरणायस्यएतादृशेसति तपसाकृशातनुःशरीरंयस्याःसासतीविलंबंकृतवतीत्यर्थः स्वा० ॥ ५ ॥

तत्तदा विगतकर्दमेन जलेनार्द्रैः पंकजैर्वीजयन्नुपगतः जनेन जनसमुदायेन सह सदनं प्रतिनिन्ये ॥ ६ ॥ अथ नयनानंतरं दोषरहितचरित्रः ऋषीणामीश्वरस्य शिवगुरोः पुत्रः श्रीशंकरः गृहस्य समीपं नेतुं समुद्रगां नदीं कवीनां मनोज्ञैर्वस्तुतः स्फुरंति अलंकृतानि च तानि पद्यानि च तैर्नत्वा पाततः स्फुरदलंकृतपद्यैः अस्तुवत् ॥ ७ ॥ तेन स्तुता संतुष्टा नदी उवाच तव ईहितमभिलषितं कलयति चेष्टामिति काल्ये प्रातःकाले भविष्यति अद्यादयश्चेति कलेर्याकितत: प्रज्ञाद्यणिरूपं प्रत्यूषोऽहर्मुखं कल्यमित्यमरः यास्त्वं बाल्यावस्थायां जगतो हितमिच्छसि इत्येवं प्रकारेण नदीतः वरं प्राप्य सत्यवचनः श्रीशंकरः सदनं प्राप

शंकरस्तदनु शंकितचित्तः पंकजैर्विगतपंकजलार्द्रैः ॥ वीजयन्नुपगतो गतमोहां तां जनेन सदनं सह निन्ये ॥ ६ ॥
सोऽथ नेतुमनवद्यचरित्रः सद्मनोंतिकमृषीश्वरपुत्रः ॥ अस्तुवज्जलधिगां कविहृद्यैर्वस्तुतः स्फुरदलंकृतपद्यैः ॥ ७ ॥
ईहितं तव भविष्यति काल्ये यो हितं जगत इच्छसि बाल्ये ॥ इत्यवाप्य स वरं तटिनीतः सत्यवाक् सदनमाप विनीतः ॥ ८ ॥ प्रातरेव समलोकत लोकः शीतवातहृतशीकरपूतः ॥ नूतनामिव धुनीं प्रवहंतीं माधवस्य समया सदनं ताम् ॥ ९ ॥ एवमेनमतिमर्त्यचरित्रं सेवमानजनदैन्यलवित्रं ॥ केरलक्षितिपतिर्हि दिदृक्षुः प्राहिणोत्सचिवमादृतभिक्षुः ॥ १० ॥

एतादृशसामर्थ्यवत्त्वेपि विनययुक्तः ॥ ८ ॥ शीतेन वायुना आहृतैर्जलकणैः पवित्रितो लोकः प्रातरेव माधवस्य लक्ष्मीपतेर्विष्णोः समया सदनं मंदिरस्य समीपे प्रवहंतीं तां धुनीं नदीं नूतनामिव समलोकत ॥ ९ ॥ एवमनेन प्रकारेण मर्त्यानतिक्रांतानि चरित्राणि यस्य तं सेवमानानां जनानां मनोरथकरणेन दैन्यस्य लवित्रं छेदकमेनं श्रीशंकरं द्रष्टुमिच्छुः आदृता भिक्षवो येन स केरलक्षितिपतिः राजशेखराख्यः सचिवममात्यं प्रेषितवान् ॥ १० ॥

गनेदैन्यस्यफलविरंछेदक्रमेनश्रीशंकरंद्रष्टुमिच्छुराद्दताभिक्षवोविनसंकेरलक्षितिपतिःराजशेखराख्यःसचिवममात्यंविधितवान् ॥ १० ॥

सअमात्योऽपितंसममतंद्रितमनलसमतंद्रितंयथास्यात्तथेतिवाऽभीर्भयवर्जितउपदीयतइत्युपदाउपायनंडुदाञ्दाने आतश्चोपसर्गइत्यङ् उपायन मुपग्राह्यमुपहारस्तथोपदेत्यमरः उपदाभिरुपायनभूताभिःसमीर्चानाभिर्द्विरदाभिःकरेणुभिःसहतंश्रीशंकरंप्राप्यतदनुततःप्राप्तेःपश्चात्सरसानि मनोज्ञानिपदानियासुसरसानामितिवा एवंविधाभिराभिरुक्तिभिःशक्तिशिवांसामर्थ्यंवाबिभर्तीतिशक्तिभृत्सचिवःसममजिज्ञपत्समंयथास्यात्तथा विज्ञापितवान् ॥ ११ ॥ ताएवदर्शयति यस्यसदृशोबोद्धारणमूर्धसुयुद्धकर्ताचभुविनैवदृश्यते तस्यकेरलदेशाधिपतेराज्ञातस्त्वंसर्वोत्तमोदृश्यसे ननुअन्यएवतन्नियोगादागत्यमांकुतोनदृष्टवान्भवानेववापूर्वमित्याशंक्याह ममसत्कृतेःपुण्यस्ययोगात्ममेत्यन्यपव्यावृत्तिः योगादितिपूर्वकाल

सोप्यतंद्रितमभीरुपदाभिःप्राप्यतंतदनुसद्विरदाभिः ॥ उक्तिभिःसरसमंजुपदाभिःशक्तिभृत्ससमजिज्ञपदाभिः ॥ ॥ ११ ॥ यस्यनैवसदृशोभुविबोद्धादृश्यतेरणशिरःसुचयोद्धा ॥ तस्यकेरलनृपस्यनियोगादृश्यसेममचसत्कृतियोगात् ॥ १२ ॥ राजिताभ्रवसनैर्विलसंतःपूजिताःसदसियस्यवसंतः ॥ पंडिताःसरसवादकथाभिःखंडितापरगिरोवितथाभिः ॥ १३ ॥ सोयमाजिजितसर्वमहीपःस्तूयमानचरणःकुलदीपः ॥ पादरेणुमवनंभवभाजामादरेणतवविंदतुराजा ॥ १४ ॥

व्यावृत्तिः ॥ १२ ॥ अथराज्ञःप्रार्थितप्रदानपात्रतासूचनायतंस्तुवन्प्रार्थयते राजितेतिद्वाभ्यां ॥ 'राजितैर्दीप्तिमद्भिराभ्रैःसुवर्णमयैर्वस्त्रैःविलसंतःशोभंतःपूजिताः पूजांप्राप्ताः अवितथाभिःव्यर्थाभिःसरसारसयुक्ताश्चताःवादकथाश्चताभिःखंडिताअपरेषामन्येषांगिरोवाचोयैस्तेपंडितायस्य सदसिसभायांवसंतःसंतीत्यर्थः अभ्रंमेघेचगगनेधातुभेदेचकांचनइतिमेदिनी ॥ १३ ॥ आजौसंग्रामेजिताःसर्वेमहीपाभूमिपालायेन अतएव स्तूयमानौचरणौयस्यातएवकुलस्यदीपोदीपवत्प्रकाशकः सोयंराजाभवभाजांसंसारंभजतामवनंपालकंतवचरणरेणुमादरेणविंदतुलभतां अभ्यर्थनायांलोट् ॥ १४ ॥

तत्रानीतासूपदासुमुख्यमेकंगजंदर्शयाति एषःॅसिधुरपरोहस्तिश्रेष्ठोमदेनपूर्णःदोषस्यगंधेनापिवर्जितः प्रवितीर्णोराज्ञाप्रेम्णादत्तस्तस्माद्वस्तुतःशुचिभूतमपिनृपगृहंतवचरणरजसापरितआसमंतात्पूतंपवित्रमस्तु ॥ १५ ॥ एवंयुक्तियुक्तंसचिववाक्यमुदाहृत्यतदुत्तररूपंश्रीशंकरवाक्यमुदाहर्तुमाह इत्येवंप्रकारेणोदीर्योक्त्वापरिसाधितंदूतकृत्यंयेन प्रत्युदीरिताःप्रत्युच्चारिताःसतामुक्तयःसमीचीनाउक्तयोवायेनतममात्यंसचिवंप्रतिक्रमशःक्रमेणवचनमुवाच ॥ तद्विशिनष्टि अत्युदारमतएवऋषिभिःपरिशस्तंसंस्तुतं ॥ १६ ॥ तदुदाहरति ॥ भैक्ष्यंभिक्षयालब्धमन्नंपरिधानमाच्छादनमजिनंमृगचर्मविधानंकर्तव्यंनियमेनरूक्षमेवकष्टसाध्यमेवत्रिकालस्नानादिकर्मकर्मप्रतिपादकंवेदादिशास्त्रंहेदातृवरशर्मदायिनांदृष्टादृष्टसुखदा

एषसिंधुरपरोमदपूर्णोदोषगंधरहितःप्रवितीर्णः ॥ अस्तुतेघरजसापरिपूतंवस्तुतोनृपगृहंशुचिभूतं ॥ १५ ॥ इत्युदीर्यपरिसाधितदौत्यंप्रत्युदीरितसदुक्तिममात्यं ॥ अत्युदारमृषिभिःपरिशस्तंप्रत्युवाचवचनंक्रमशस्तं ॥ ॥ १६ ॥ भैक्ष्यमन्नमजिनंपरिधानंरूक्षमेवानियमेनविधानं ॥ कर्मदातृवरशास्तिबटूनांशर्मदायिनिगमाप्तिपटूनां ॥ १७॥ कर्मनैजमपहायकुभोगैःकुर्महेहकिमुकुंभिपुरोगैः ॥ इच्छयासुखममात्ययथेतंगच्छनाथमसकृत्कथयेत्थं ॥ १८ ॥

यिनांवेदानांप्राप्तौपटूनांकुशलानांबटूनांब्रह्मचारिणांशास्ति यद्वाविधानंश्रुतिस्मृत्यादिनियमेनरूक्षमेवकर्मतत्रापिनियमेनेतिवाशास्तीत्यर्थः शर्मदायीतिकर्मणोवाविशेषणं ॥ १७ ॥ तथाचैवंविधाब्रह्मचारिणोवयंनैजंस्वीयंकर्मविहायकुंभिपुरोगैःकुभोगैःभोग्यंतइतिभोगाविषयास्तैरभिपुरःसरैःकुत्सितैर्विषयसंभोगैःकिंकुर्महे हेतिप्रसिद्धार्थकमाश्चर्यार्थकंवाऽव्ययं तर्हिमयाकिंविधेयमित्याकांक्षायामाह ॥ हेसचिव ॥ इच्छयासुखंयथास्यात्तथा यथेतंयथागतंतथागच्छयतइत्थममुनाप्रकारेणासकृद्दर्शनकथय ॥ १८ ॥

यत्त्वयोक्तंतद्राज्ञः कर्तव्यंनभवति प्रत्युतभूमिपेनसर्वैवर्णाब्राह्मणाद्यावृत्त्युपाहरणतस्तत्तद्वर्णोचितशुद्धजीविकासंपादनेनविगतानिंदेवर्षिपितृऋणानियेभ्यस्तथाविधाधर्ममार्गेनिरतारचनीयाः स्वीयंकर्मवर्ज्यमितिनोवचनीयाःनैववक्तव्याः ॥ १९ ॥ ततःकिंवृत्तमित्याकांक्षायामाह इत्येवंविधादमुष्यशंकरस्यवचनादमात्यचंद्रश्चंद्राद्व्यतिरेकसूचकंविशेषणमकलंकःपुनःप्रत्यगात्स्वस्वामिनंप्रतिगमनंकृतवान् सभूमिपोऽस्यवृत्तंश्रुत्वात्युत्कृष्टस्यश्रीशंकरस्यसविधंसमीपंस्वयंप्राप ॥ २० ॥ इतःचतुर्थश्लोकस्थंमुनिवरस्यकुमारंविशिनष्टि ॥ भूसुराणांभूमिदेवानांब्राह्मणानामर्भकवरैर्बालकश्रेष्ठैःपरिवीतंपरितोव्याप्तं भासुरैर्देदीप्यमानैर्भास्वरस्येवोडुपस्यचंद्रस्यगभस्तिभिःकिरणैस्तुल्यमुपवीतंयस्य अच्छास्वच्छायाजह्नु

प्रत्युतक्षितिभृताखिलवर्णावृत्त्युपाहरणतोविगतर्णाः ॥ धर्मवर्त्मनिरतारचनीयाःकर्मवर्ज्यमितिनोवचनीयाः ॥ १९ ॥ इत्यमुष्यवचनादकलंकःप्रत्यगात्पुनरमात्यमृगांकः ॥ वृत्तमस्यसनिशम्यधरापःसत्तमस्यसविधंस्वयमाप ॥ २० ॥ भूसुरार्भकवरैःपरिवीतंभास्वरोडुपगभस्त्युपवीतं ॥ अच्छजह्नुसुतयाविलसंतंसुच्छविंनगमिवद्रुमवंतं ॥ २१ ॥ चर्मकृष्णहरिणस्यदधानंकर्मकृत्स्नमुचितंविदधानं ॥ नूतनांबुदनिभांबरवंतंपूतनारिसहजंतुलयंतं ॥ २२ ॥ जातरूपरुचिमुंजिसुधाम्नाच्छातरूपकटिमद्भुतधाम्ना ॥ नाकभूजमिवसत्कृतिलब्धंपाकपीतलतिकापरिरब्धं ॥ २३ ॥

सुतागंगातयाविलसंतंद्रुमवंतंनगंहिमालयमिवसुच्छविंसुष्ठुछविःकांतिर्यस्यतं॥२१॥कृष्णहरिणस्यचर्मदधानंसर्वमुचितंकर्मविदधानंनूतनमेघतुल्यमंबरमस्यास्तीतितथातंपूतनायाःकंसप्रेषितायाअरिःशत्रुःकृष्णस्तस्यसहजंभ्रातरंबलभद्रंतुलयंतंतत्तुलांदधानं ॥ २२ ॥ जातरूपस्यसुवर्णस्यरुचिरिवरुचिर्यस्यतस्यमुंजिसंज्ञकस्यतृणविशेषस्यसुधाम्नासुष्टुतेजसाआश्चर्यमंदिरेणच्छातंछिन्नंरूपंयस्यास्तथाभूताकटिःश्रोणिर्यस्य सत्कृतिःसुकृतंतयालब्धंपाकेनपरिणत्यापीतायालतिकाःसूक्ष्मलतास्ताभिःपरिरब्धमालिंगितंस्वर्गभूमिजंकल्पद्रुममिव ॥ २३ ॥

स्मितेनमंदहसितेनसहितंमुनिवरस्यशिवगुरोःकुमारंनरपतिर्बहुवारंप्रणतिंविधायतंभुविवरदानेब्रह्मणासमंमेने भुवीत्यस्यविनतिमित्यनेनवासंबंधः॥२४॥ तेनश्रीशंकरेणपृष्टंकुशलंयस्मैसशात्रवस्यशत्रुसमूहस्यशत्रुसंबंधिनोवा कालांतकोभूमिपालःदशसहस्रसंख्याकसुवर्णमुद्रासमर्पणपूर्वकं स्वेनरचितमपूर्वंनाटकानांत्रयमवोचत्॥ २५ ॥ नाटकत्रयंविशिनष्टितदित्यर्धेन ॥ तन्नाटकत्रयं॥ शृंगारहास्यकरुणारौद्रवीरभयानकाः ॥ बीभत्साद्भुतसंज्ञौचेत्यष्टौनाट्येरसाःस्मृता इत्युक्तैरसैरार्द्रंगुणैर्येरसस्यांगिनोधर्माःशौर्यादयइवात्मनःउत्कर्षहेतवस्तेस्युरचलस्थितयोगुणाः माधुर्यौजःप्रसादाख्यास्त्रयस्तेनपुनर्दश ॥ आल्हादकत्वंमाधुर्यंशृंगारेद्रुतिकारणं ॥ करुणेविप्रलंभेतच्छांतेचातिशयान्वितं ॥ दीप्त्यात्मविस्तृतेर्हेतुरोजोवीररसस्थितिः ॥ बीभत्सरौद्ररसयोस्तस्याधिक्यंक्रमेणच ॥ शुष्कंधनाग्निवत्स्वच्छजलवत्सहसैवयः ॥ व्याप्नोत्यन्यत्प्रसादोसौसर्वत्रविहितस्थि

सस्मितंमुनिवरस्यकुमारंविस्मितोनरपतिर्बहुवारं ॥ संविधायविनतिंवरदानेतंविधातृसदृशंभुविमेने ॥ २४ ॥
तेनपृष्टकुशलःक्षितिपालःस्वेनसृष्टमथशात्रवकालः ॥ हाटकायुतसमर्पणपूर्वंनाटकत्रयमवोचदपूर्वं ॥ २५ ॥ तद्र
सार्द्रगुणरीतिविशिष्टंभद्रसंधिरुचिरंसुकवीष्टं ॥ संग्रहेणसनिशम्यसुवाचंतंगृहाणवरमित्यमुमूचे ॥ २६ ॥

तिरित्युक्तैर्गुणैः रीतिर्नामगुणाश्लिष्टावर्णसंघट्टनामना ॥ वैदर्भीगौडीपांचालीइत्युक्ताभीरीतिभिश्चविशिष्टंयुक्तंतथाभद्रसंधिभिःसुंदर संधिर्नामएकेनप्रयोजनेनान्वितानांकथांशानामवांतरप्रयोजनसंबंधः तत्रपंचसंधयः तदुक्तंदशरूपके ॥ मुखंप्रतिमुखंगर्भःसावमर्शोपसंहृतिः ॥ मुखंबीजसमुत्पत्तिर्नानार्थरससंभवाः लक्ष्यालक्ष्यस्यबीजस्यशक्तिःप्रतिमुखंमतं ॥ गर्भस्त्वदृष्टदृष्टस्यबीजस्यान्वेषणंमुहुः ॥ हेतुनायेनकेनापिविमर्शःसंधिरिष्यते ॥ बीजवंतोमुख्याद्यर्थाविप्रकीर्णायथायथं ॥ ऐक्यार्थमुपवर्ण्यंतेयत्रनिर्वहणंहितदित्यादि संधिषुभद्रत्वंग्राम्यचेष्टादिविनिर्मुक्तत्वं अतएवशोभनकवीनामिष्टंकविषुशोभनत्वंरसग्राहित्वं एवंविधनाटकत्रयंसश्रीशंकरःसंग्रहेणाकर्ण्यसुष्टुवाक्यंतममुंराजानंवरंगृहाणेत्युवाच ॥ २६ ॥

निनांतमत्यंतंहृदयंगमोमनोहरःसारोयस्यांतुलिताऽमृतधारायया तांगांवरंगृहाणेतिवाचंनिशम्यरचितोंऽजलिर्बंधोयेनसबद्धांजलिः सुष्ठुसंधाप्रतिज्ञायस्यसभूपतिःस्वोपमंस्वसदृशंपुत्रमियेषइच्छतिस्म ॥ २७ ॥ एवंप्रार्थितःश्रीशंकरस्तंराजानमुवाच एतत्सहस्रसंख्याकंहाटकंममहितायनास्तितर्हिकथंविधेयमितितत्राह नोऽस्माकंगृहवासिजनायतुदेहि तवेहितंमनसाऽभिलषितंशीघ्रंभविष्यतितस्मात्पूर्णमनसाशीघ्रंयाहिगच्छेतिमध्यमणिन्यायेनशीघ्रपदमुभयत्रसंबंधनीयं ॥ २८ ॥ एवंजनसमाजउक्त्वापुनारहसिएकांतेराजवर्यकुलस्यवृद्धेर्निमित्तभूतांश्रुतिप्रसिद्धां वित्तंक्री

तांनितांतहृदयंगमसारांगांनिशम्यतुलितामृतधारां ॥ भूपतिःसरचितांजलिबंधःस्वोपमंसुतमियेषसुसंधः ॥
॥ २७ ॥ नोहितायममहाटकमेतद्देहिनस्तुगृहवासिजनाय ॥ ईहितंतवभविष्यतिशीघ्रंयाहिपूर्णमनसेत्यवदत्तं ॥ २८ ॥ राजवर्यकुलवृद्धिनिमित्तांव्याजहाररहसिश्रुतिवित्तां ॥ इष्टिमस्यसकलेष्टविधातुस्तुष्टिमापहितयाक्षितिनेता ॥ २९ ॥ सविशेषविदासभाजितःकविमुख्येनकलाभृतांवरः ॥ अगमत्कृतकृत्यधीर्निजांनगरीमस्यगुणानुदीरयन् ॥ ३० ॥ बहवःश्रुतिपारदृश्वनःकवयोध्यैषतशंकराद्गुरोः ॥ महतःसुमहांतिदर्शनान्यधिगंतुंफणिराजकौशलीं ॥ ३१ ॥

वेधनेवाच्यलिंगंख्यातेविचारितइतिमेदिनी ॥ अस्यराज्ञःसकलेष्टानांविधातापरमात्मातस्यइष्टिंपूजांव्याजहारतत्प्रकारमुक्तवान् तयाइष्ट्याभूमिनेताराजातुष्टिमापेत्यर्थः ॥ २९ ॥ विशेषज्ञेनकविमुख्येनश्रीशंकरेणसभाजितःपूजितःकलाभृतांमध्येश्रेष्ठः कृतंकृत्यंययासाबुद्धिर्यस्यसराजाऽस्यगुणान्वर्णयन्स्वीयांनगरीमगमत्गतवान् वि० ॥ ३० ॥ एवंकेरलभूमिपतेर्वरप्रदानादिकमुपवर्ण्यवृत्तांतांतरंवर्णयितुमुपक्रमते ॥ बहवःश्रुतिपारदृश्वनोवेदपारंदृष्टवंतःकवयःश्रीशंकरान्महतःगुरोर्महांतिदर्शनानिशास्त्राणिफणिराजस्यशेषस्यकुशलतामधिगंतुमध्यैषताध्ययनंकृतवंतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥

पठितंश्रुतमनूनकमखंडमादराद्रहस्येकांतआलोक्यप्रविभज्यचसारासारविभागंविधायनिजसुखेनिमज्जतःविधेयान्शिष्यान्ससुधीःश्रीशंकरोविदधेतमांसम्यक्कृतवान् ॥ ३२ ॥ विनीतशालीविनयवान् वसं॰ ॥ ३३ ॥ अन्योन्ययोगस्यसंयोगस्यविरहस्त्वनयोःशंकरतज्जनन्योरसह्योयद्यपितथापिवोढुंपरिणयंकर्तुंनोइच्छतिस्म ॥ तत्रहेतुमाह ॥ मनुष्यभावाद्देवाधिदेवत्वात् मेरुंप्राप्तःकिंदुष्प्रदेशंदुष्टस्थानमभिवांछतिनैववांछतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ आप्ताश्चबंधवश्चतेआप्ताश्चतेबंधवश्चेतिवा ॥ कृतासंपादिताविद्यायेनतममुंश्रितंगार्हस्थ्यंयेनएवंविधंचिकीर्षवःकर्तुमिच्छ

पठितंश्रुतमादरात्पुनःपुनरालोक्यरहस्यनूनकं॥प्रविभज्यनिमज्जतःसुखेसविधेयान्विदधेतमांसुधीः ॥ ३२ ॥ सर्वार्थतत्त्वविदपिप्रकृतोपचारैःशास्त्रोक्तभक्त्यतिशयेनविनीतशाली ॥ संतोषयन्सजननीमनयत्क्रियंतिसंमानितोद्विजवरैर्दिवसानिधन्यः ॥ ३३ ॥ साशंकरस्यशरणंसचतज्जनन्यात्यन्योन्ययोगविरहस्त्वनयोरसह्यः ॥ नोवोढुमिच्छतितथाप्यमनुष्यभावान्मेरुंगतःकिमभिवांछतिदुष्प्रदेशं ॥ ३४ ॥ कृतविद्यममुंचिकीर्षवःश्रितगार्हस्थ्यमथाप्तबंधवः ॥ अनुरूपगुणामचिंतयन्ननवद्येषुकुलेषुकन्यकां ॥ ३५॥ अथजातुदिदृक्षवःकलाववतीर्णंमुनयःपुरद्विषं ॥ उपमन्युदधीचिगौतमत्रितलागस्त्यमुखाःसमाययुः ॥ ३६॥ प्रणिपत्यसभक्तिसन्नतःप्रसविञ्या सहतान्विधानवित् ॥ विधिवन्मधुपर्कपूर्वयाप्रतिजग्राहसपर्ययामुनीन् ॥ ३७ ॥

वोऽनुरूपागुणायस्यास्तथाभूतांकन्यकांदोषवर्जितेषुकुलेष्वचिंतयन् वि॰ ॥ ३५ ॥ अथानंतरंजातुकदाचित्त्रिपुरघ्नंमहादेवंकलियुगेश्रीशंकरात्मनाऽवतीर्णंद्रष्टुमिच्छवउपमन्युप्रमुखामुनयःसमाययुः ॥ ३६ ॥ भक्त्यासम्यक्नतोनम्रःप्रसविञ्याजनन्यासहप्रणामपूजादिविधानवित्सश्रीशंकरस्तान्मुनीन्प्रणिपत्यप्रकर्षेणनत्वा मधुपर्कःपूर्वमादौयस्यास्तयासपर्ययापूजयाप्रतिजग्राह स्वागतंकृतवानित्यर्थः ॥ ३७ ॥

विहितांजलिनाविपश्चिताविदुषाश्रीशंकरेणभगवंतएतान्यासनानिपरिगृह्यता।मितिविनयपूर्विकयोक्त्याऽर्पिता।विष्टराआसनानियेभ्यस्तेपरमार्थस्य संश्रयोयेषांतेमोक्षनिष्ठाअमीऋषयोऽमुनाश्रीशंकरेणसहकथाःकृतवंतः मोक्षसंश्रयाथाइतिकथानांवाविशेषणं ॥ ३८ ॥ कथानामंतरेंतरालेतस्यसर्वज्ञस्यजननीमुनीनुवाच ॥ यदुवाचतदाह ॥ वयमद्यकृतार्थतांप्राप्तायद्यस्माद्भगवंतोगृहानुपागताः ॥ ३९ ॥ भवदागमनंनकेवलंकृतार्थतायाएवसंपादकमपितुजन्मांतरीयानंतसुकृतसूचकमपीत्याशयेनाह ॥ क्वेति ॥ बहुदोषभाजनंकलिःक्व ॥ क्वचयुष्मच्चरणावलोकनं ॥ तथा

विहितांजलिनाविपश्चिताविनयोक्त्यार्पितविष्टराअमी ॥ ऋषयःपरमार्थसंश्रयाअमुनासाकमचीकरन्कथाः ॥ ३८ ॥ निजगादकथांतरेमुनीन्जननीतस्यसमस्तदर्शिनः ॥ वयमद्यकृतार्थतांगताभगवंतोयदुपागतागृहान् ॥ ३९ ॥ क्वकलिर्बहुदोषभाजनंक्वचयुष्मच्चरणावलोकनं ॥ तदलभ्यतचेत्पुराकृतंसुकृतंनःकिमितिप्रपंचये ॥ ४० ॥ शिशुरेषकिलातिशैशवेयदशेषागमपारगोभवत् ॥ महिमापियदद्भुतोस्यतद्द्वयमेतत्कुरुतेकुतूहलं ॥ ४१ ॥ करुणार्द्रदृशानुगृह्यतेस्वयमागत्यभवद्भिरप्ययं ॥ वदतास्यपुराकृतंतपःक्षममाकर्णयितुमयायदि ॥ ४२ ॥

चसमस्तदोषाश्रयेकलियुगेऽत्यंतालभ्यंतत्युष्मच्चरणावलोकनमलभ्यतचेत्तर्हिनोऽस्माकंपुराकृतंपुण्यंकिमितिप्रपंचयेतद्वर्णनमशक्यमित्यर्थः ॥ ॥ ४० ॥ एवंस्तुत्याऽभिमुखीकृतान्मुनीन्किंचित्प्रष्टुमारभते शिशुरिति ॥ एषभवदग्रेस्थितःशिशुरतिबाल्येसर्वागमपारगोयदभवत्तमहिमाप्यस्ययदद्भुतोभवेदेतद्द्वयंकुतूहलंकुरुते ॥ ४१ ॥ भवदागमनमप्येतदद्भुतमाहात्म्यसूचकमित्याशयेनाह भवद्भिरप्यत्यंतालभ्यदर्शनैरपि ॥ तत्रापिस्वयमागत्य ॥ तत्रापिकरुणार्द्रदृशाऽयमनुगृह्यते ॥ तस्मादस्यपुराकृतंतपोवदत मयाआकर्णयितुंयदिक्षमंयोग्यंतर्हिब्रूतेत्यर्थः ॥ ४२ ॥

इत्येवंप्रकारेणसादरंयथास्यात्तयासत्योच्चारितांवाचमाकर्ण्य ॥ सादरमाकर्ण्यैतिवा ॥ महर्षीणांसंसदिसभायांतैरेवप्रेरितोऽतिवृद्धोऽगस्त्यःप्रतिवक्तुंप्रचक्रमे ॥ ४३ ॥ साक्षाच्छिवएवतवपत्याऽतितपसासमाराध्यलब्धोनत्वयंकश्चित्तपस्वीत्याशयेनाह ॥ तनयायेतित्रिभिः ॥ हेपतिव्रतेपूर्वंतवपत्यापुत्रार्थंतपसाप्रसादितोरजनीवल्लभस्यचंद्रस्यखंडोमंडनमलंकारोयस्यसनिशाकरकलाशेखरोभगवान्शंकरोवचनमुपाददेप्रोक्तवान् ॥ त्वयासहैवतवपत्यातपस्तप्तमितिद्योतनायसंबोधनं ॥ ४४ ॥ शैवंवचनमुदाहरति ॥ वरयस्वेति असर्वविदःशतायुषःसुतान्वरयस्वापिवासर्व

इतिसादरमीरितांतयागिरमाकर्ण्यमहर्षिसंसादि ॥ प्रतिवक्तुमभिप्रचोदितोघटजन्माप्रवयाःप्रचक्रमे ॥ ४३ ॥ तनयायपुरापतिव्रतेतवपत्यातपसाप्रसादितः ॥ स्मितपूर्वमुपाददेवचोरजनीवल्लभखंडमंडनः ॥ ४४ ॥ वरयस्वशतायुषःसुतानपिवासर्वविदंमितायुषं ॥ सुतमेकमितीरितःशिवंसतिसर्वज्ञमयाचतात्मजं ॥ ४५ ॥ तदभीप्सितसिद्धयेशिवस्तवभाग्यात्तनयोयशस्विनि ॥ स्वयमेवबभूवसर्वविन्नततोऽन्योऽस्तियतःसुरेष्वपि ॥ ४६ ॥ इतितद्वचनंनिशम्यसामुनिवर्यंपुनरप्यवोचत ॥ कियदायुरमुष्यभोमुनेसकलज्ञोस्यनुकंपयावद ॥ ४७ ॥

ज्ञमल्पायुषमेकंसुतंवरयस्वेतिईरितस्तवपतिर्हेसतिसर्वज्ञमात्मजमयाचत ॥ ४५ ॥ तस्यतवपत्युरभिलषितस्यासिद्धयेस्वयमेवशिवोभाग्यात्तवतनयोबभूव ॥ हेयशस्विनीतिसंबोधयन्तवयशःख्यापनार्थंबभूवेतिसूचयति ॥ ननुसर्वज्ञमन्यमेवपुत्रंकुतोनदत्तवानितिचेत्तत्राह ॥ यतःकारणात्देवेष्वपितस्माच्छिवादन्यःसर्वज्ञोनास्तितत इत्यर्थः ॥ ४६ ॥ इत्येवंप्रकारेणतस्यागस्त्यस्यवचनंमितायुषमित्यादिरूपंश्रुत्वा ॥ सासतीमुनिश्रेष्ठंपुनरप्युवाच॥भोमुनेयतःसकलज्ञोऽस्यतोमुष्यायुःकियत्परिमितमस्तितत्करुणयावद ॥ यतोमितायुषमितिश्रुत्वाममत्रासोजातइतिभावः ॥४७॥

एवंपृष्टोमुनिरुवाच ॥ शरदःसंवत्सराःअष्टतथापुनरष्टमिलित्वाषोडशेतियावत्अस्यतवपुत्रस्यायुर्यद्यपितथाप्यसौतेतनयःकारणांतरादस्मिन्भुव
नेषोडशसंवत्सरान्पुनर्निवसिष्यतिवासंकरिष्यति॥ ४८॥इत्येवंप्रकारेणभाविनींभविष्यांकथांकुंभजेऽगस्त्येवादिनिसतिमुनयस्तंनिवार्यश्रीशंकरंसमु
पामंत्र्यतेनघटजेनसहयथागतंजग्मुः ॥ ४९॥ अतिकष्टदांमुनिवाचंश्रुतवतींसतींवर्णयती ॥ सृणिना अंकुशेनहस्तिनीवसामुनिवाचाऽर्दितापीडिता
ऽभवत् ॥ शुचिनाआषाढेनशैवलिनीशेवलंपद्मकाष्ठंतत्संबंधिनीपुष्करिणीवसाशोषिताऽभवत् ॥ वायुनाकदलीवकंपिताभवत् ॥ यतःपुत्रवत्सला
॥ ५० ॥एवमतिकष्टवतींमातरंश्रीशंकरोयदुक्तवान्तद्वक्तुमुपक्रमते ॥ अथमातुर्मुनिवाचाऽतिदुःखप्राप्त्यनंतरंशोकेनपरीताव्याप्ताचेतनाबुद्धिर्यस्याः

शरदोष्टपुनस्तथाष्टतेतनयस्यास्यतथाप्यसौपुनः ॥ निवसिष्यतिकारणांतराद्भुवनेस्मिन्दशषट्चवत्सरा
न् ॥ ४८ ॥ इतिवादिनिभाविनींकथामृषिमुख्येघटजेनिवार्यतं ॥ ऋषयःसहतेनशंकरंसमुपामंत्र्ययपुर्य
थागतं ॥ ४९ ॥ सृणिनाकरिणीवसार्दिताशुचिनाशैवलिनीवशोषिता ॥ मरुताकदलीवकंपितामुनिवा
चासुतवत्सलाभवत् ॥५०॥ अथशोकपरीतचेतनांद्विजराडित्थमुवाचमातरं ॥ अवगम्यचसंसृतिस्थितिं
किमकांडेपरिदेवनातव ॥ ५१ ॥ प्रबलानिलवेगवेल्लितध्वजचीनांशुककोटिचंचले ॥ अपिमूढमतिःकले
वरेकुरुतेकःस्थिरबुद्धिमंबिके ॥ ५२ ॥

तांसंसारस्यस्थितिंक्षणभंगुररूपामवगम्याकांडेऽसमयेपरिदेवनाशोकःतवकिमर्थमपार्थेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ अतिचंचलेशरीरेमूढमतिरपिस्थिरबुद्धिंन
कुरुते ॥ त्वंत्वतिसुज्ञातत्रतांकर्तुमित्ययोग्येतिबोधयन्नाह ॥ प्रबलोयोऽनिलोवायुस्तस्यवेगेनवेल्लितोतिकंपितोयोध्वजस्तस्ययच्चीनदेशीयमतिसूक्ष्मं
वस्त्रंतस्यकोटिरग्रभागस्तद्वच्चंचलेकलेवरेशरीरेस्थिरबुद्धिंमूढमतिरपिकःकुरुतेनकोपीत्यर्थः॥ उक्ताशयसूचकंसंबोधनमंबिकेति ॥ तथाचास्मदंबि
काऽतिसुज्ञाऽतिचंचलेकलेवरेस्थिरबुद्धिस्त्वेनैवंशोचितुमनर्हासीत्यर्थः ॥ ५२ ॥

किंचतत्तज्जन्मन्यनुभूतानांपुत्रादीनामानंत्यात्सर्वेषांशोकासंभवादेतेशोच्याएते नेत्यस्मिन्नुविनिगमकाभावान्नकेपिशोच्याइत्याशयेनाह ॥ कतीति ॥ इहास्मिन्संसारेकतिवधूर्ललनानाभुंजिहिनभुक्तातेसुताःक्क ॥ तावधूश्वक्क ॥ वयंचक्क ॥ तथाचभवसंगःपांथानांतत्तद्दिग्भ्यआगतानांपथिकानामेकस्मिन्प्रपादौयथासंगमस्तद्वद्भवसंगोप्यनियतःक्षणभंगुरश्चेत्यर्थः ॥ प्रसिद्धंचेदमित्याह ॥ खल्विति ॥ तस्मात्केपिशोच्यानभवंतीत्याशयः ॥ ५३ ॥ एवंशोकापहारकैर्वाक्यैर्मातरंप्रबोध्यस्वेनयदवश्यंकर्तव्यंतदाह ॥ भ्रमतामिति संसारमार्गेभ्रमादज्ञानाद्भ्रमतांकिंचिदपिसुखंनलक्ष

कतिनामसुतानलालिताः कतिवानेहवधूरभुंजिहि ॥ क्वनुतेक्वचताःक्ववावयंभवसंगःखलुपांथसंगमः ॥ ॥ ५३ ॥ भ्रमतांभववर्त्मनिभ्रमान्नहिकिंचित्सुखमंबलक्षये ॥ तदवाप्यचतुर्थमाश्रमंप्रयतिष्येभवबंधमुक्तये ॥ ५४ ॥ इतिकर्णकठोरभाषणश्रवणाद्बाष्पपिनद्धकंठया ॥ द्विगुणीकृतशोकयातयाजगदेगद्गदवाक्ययामुनिः ॥ ५५ ॥

येऽपितुजननीजठरवासादिरूपंदुःखमेवेतिसूचयन्संबोधयति हेंऽबेति हियस्मादेवंतत्तस्माच्चतुर्थंसंन्यासाश्रममवाप्यसंसारलक्षणाद्बंधाद्विमुक्त्यर्थंप्रकर्षेणयत्नंकरिष्यामि ॥ ५४ ॥ एवंश्रीशंकरवाक्यमुदाहृत्यतद्वचनेनद्विगुणीकृतशोकायाःसत्यावचनमुदाहर्तुमाह ॥ इत्येवंप्रकारेणयत्कर्णयोःकठोरंदुःस्पर्शंभाषणंचतुर्थमाश्रममित्यादिरूपंतस्यश्रवणात्तबाष्पैरश्रुभिःपिनद्धोपिहितःकंठोयस्याद्विगुणीकृतःशोकोयस्या अतएवगद्गदंवाक्यंयस्यास्तयामुनिःश्रीशंकरोजगदे कर्मणिप्रत्ययःएवंभूतासामुनिंजगादेत्यर्थः ॥ ५५ ॥

यदुवाचतदाह ॥त्यजेति॥ इदानीमेवचतुर्थाश्रमंप्राप्यप्रयतिष्यइतीमांबुद्धिंत्यज॥ तर्हिंकिंकर्तव्यमितिचेत्तत्राह ॥ मेममवचनंशृणु॥किंतदितित
त्राह ॥ गृहमेधीगृहस्थोभव किंततइत्यतआह ॥पुत्रंप्राप्नुहि ॥ऋतुभिर्यजनंचकुरु॥ ततस्तदनंतरंयतिर्भवितासिभविष्यसि॥ अंगहेपुत्रसतांशास्त्रो
क्तोऽयमेवक्रमइत्यर्थः॥ तथाचस्मृतिः॥ ऋणानित्रीण्यपाकृत्यमनोमोक्षेनिवेशयेदिति ॥५६॥ किंचएकस्तनुभवःपुत्रोयस्यास्तथाविधाऽबलाऽहंत्वया
विरहिताशुचाशोकेनैवजीवितुंकथमुत्सहे॥पुत्रस्यतवैवंविधदुःखदातृत्वमनुचितमितिसूचयन्संबोधयति॥तनयेति॥ पाठांतरेत्वयेत्यनेनसंबंधनीयं
किंचयदर्थंत्वमुत्पादितस्तदौर्ध्वदैहिकमपिप्रमृतायांकःकरिष्यतीत्यर्थः ॥ ५७॥ किंचाल्पविदापिवृद्धाजननीनपरित्यज्यतेयदिकेनचिदतिमूढेनत्य

त्यजबुद्धिमिमांशृणुष्वमेगृहमेधीभवपुत्रमाप्नुहि ॥ यजचक्रतुभिस्ततोयतिर्भवितास्यंगसतामयंक्रमः॥ ५६ ॥
कथमेकतनूभवात्वयारहिताजीवितुमुत्सहेऽबला॥ तनयैवशुचौर्ध्वदैहिकंप्रमृतायांमयिकःकरिष्यति॥ ५७ ॥ त्व
मशेषविदप्यपास्यमांजरठांवत्सकथंगमिष्यसि ॥ द्रवतेत्हृदयंकथंनतेनकथंकारमुपैतिवादयां॥५८ ॥ एवंव्यथां
तांबहुधाश्रयंतीमपास्तमोहैर्बहुभिर्वचोभिः॥ अंबामशोकांविदधाद्विधिज्ञःशुद्धाष्टमेचिंतयदेतदंतः ॥ ५९ ॥

ज्यतेतर्हित्यज्यतां त्वंत्वशेषज्ञोपिमांस्वमातरंतत्रापिवृद्धांत्यक्तुमत्यंयोग्यांपरित्यज्यकथंगमिष्यसि मामपास्यगंतुमत्यंतायोग्योसीत्यर्थः वत्स
गमनंयथागोःपीडाकरंतथातवगमनंममेतिद्योतयन्संबोधयति॥ वत्सेति॥ एवमुक्तमप्यद्रवीभूतांतःकरणंपुत्रमालक्ष्याह ॥ द्रवतइतिननुवा
स्तवसंबंधाभावविदोममक्वापिममत्वाभावात्स्नेहवशात्कथंमेहृदयंद्रवीभूतंभवेदित्याशंक्यतत्त्वविदामतिदयालुत्वश्रवणात्तेहृदयंदयांकथंनप्राप्नोती
त्याह नकथमितिवा ॥ ५८ ॥ एवंप्रकारेणबहुधाव्यथांपीडामाश्रयंतींतांमातरमपास्तस्तिरस्कृतोमोहोऽविवेकोयैस्तैर्बहुभिर्वचोभिर्विधिशोकनिर
सिप्रकारंजानातीतिविधिज्ञःश्रीशंकरःशोकरहितांविदधादकृत ॥ ततश्चशुद्धेऽष्टमवर्षेऽतर्मनसिएतद्वक्ष्यमाणमचिंतयत् ॥ अष्टमवर्षात्मकस्य
कालस्यशुद्धत्वंकलिमलशून्यत्वं उ० ॥ ५९ ॥

यदचिंतयत्तद्दर्शयसि ॥ ममेति ॥ मममनःसंसृतिसाधनंप्रवृत्तिमार्गंनेच्छति ॥ जननीपुनर्नचजिहासतिहातुंत्यक्तुंनैवेच्छति मामितिविपरिणामेन संसृतिपदंवाऽनुषंजनीयं ननुजननींसंसृत्यनभिवांछिनंत्वांतवमनसाऽनिष्ठितांसंसृतिवाकुतोनजिहासतीत्याशंक्यतस्यास्तदीक्षणाभावादित्याह नचेति तततांसंसृतितन्मानसमितिवा ॥ ननुत्वयाप्रसह्यप्रबोधनीयेतिचेत्तत्राह ॥ गुरुरिति ॥ अतएवसंन्यासाश्रयणेतस्याईषदनुशासनमाज्ञाऽपेक्षितं द्रुत॰ ॥ ६० ॥ एवंमनसिश्रीशंकरस्कृतांचितामुपवर्ण्यईषदनुशासनंग्रहीतुंतत्कृतंचरित्रंवर्णयति इत्येवंप्रकारेणविचिंत्यसकदाचिन्मज्ज

ममनमानसमिच्छतिसंसृतिंनचपुनर्जननीविजिहासति ॥ नचगुरुर्जननीतदुदीक्षतेतदनुशासनमीषदपेक्षितं ॥ ६० ॥ इतिविचिंत्यसजातुनिमंक्षयाबहुजलांसरितंसमुपाययौ ॥ जलमगाहततत्रसमग्रहीज्जलचरश्चरणेजलमीयुषः ॥ ६१ ॥ सचरुरोदजलेजलचारिणाधृतपदोन्हियतेऽवकरोमिकिं ॥ चलितुमेकपदंनचपारयेबलवताविवृतोरुमुखेनह ॥ ६२ ॥

नेच्छयाबहुजलांनदींसमुपाययौ गत्वाजलमगाहत तत्रनद्यांजलंप्राप्तवतश्चरणेजलचरःसम्यग्अग्रहीत ॥ ६१ ॥ सचरुरोदरोदनंकृतवान्बलवताविवृतमुरुबृहन्मुखयस्यतेनजलचारिणाग्राहेणधृतोगृहीतःपादोयस्यसहेंऽबजलेन्हियतेऽतःकिंकरोमि ॥ ननुजलद्बहिःकुतोनायासीत्याशंक्याह एकंपदंचलितुंनचपारये समर्थोनभवामि हेतिखेदे ॥ ६२ ॥

तत्स्वसुतरोदनंगृहस्थाजननी उपाशृणोत्श्रुत्वाचपरवशाऽतिविकलाद्रुतमाशुसरित्तटमवाप तीरंगतासाजनन्यपिजलगतस्यपुत्रस्यमुखंगतेभ्राम्रेई क्षणेनेत्रेयस्याःसाइतिंशुशोच कथमित्यतआह ममंमृतेरिति मरणात्प्रथमंममशरणंपतिस्ततःपतिमृत्यनंतरंपुत्रोमेशरणमभवत्॥सचतनयोमरिष्य तियतोनक्रस्यजलजंतोर्वशंगतोहंतातिकष्टं हेशिवपुरापूर्वमुचितामममृतिर्मरणंनाजनिनाभूत् शिवोपासकायाममाशिवप्राप्तिरत्यंतामुचितेतिसंबोध नाशयः इत्येवंशुशोचेत्यर्थः॥६ ३॥६ ४॥एवमतिशोकपरितांमातरमालक्ष्याह त्यजतीति हेंऽबमेचरणमयंचंचलोजलचरस्तेऽनुमतेनसकलेसंन्यसने परिकल्पितेसतित्यजति तथाचयदितवानुमतिस्तर्ह्यहंपरिकल्पयेसकलंसंन्यासनमितिविपरिणामेनसंबंधनीयं ॥६ ५ ॥ इत्येवंप्रकारेणस्फुटंयथा

गृहगताजननीतदुपाशृणोत्परवशाद्रुतमापसरित्तटं ॥ मममृतेःप्रथमंशरणंधवस्तदनुमेशरणंतनयोभव त् ॥ ६३ ॥ सचमरिष्यतिनक्रवशंगतःशिवनमेऽजनिहंतपुरामृतिः ॥ इतिशुशोचजनन्यपितीरगाजलग तात्मजवक्त्रगतेक्षणा ॥ ६४ ॥ त्यजतिनूनमयंचरणंचलोजलचरोंऽबतवानुमतेनमे ॥ सकलसंन्यसनेप रिकल्पितेयदितवानुमतिःपरिकल्पये ॥ ६५ ॥ इतिशिशौचकितावदतिस्फुटंव्यधितसानुमतिंद्रुतमंबि का॥सतिसुतेभवितामदर्शनंमृतवतस्तदुनेतिविनिश्चयः ॥ ६६॥तदनुसंन्यसनंमनसाव्यधादथमुमोच शिशुंखलनक्रकः ॥ शिशुरुपेत्यसरित्तटमत्रसन्प्रसुवमेतदुवाचशुचावृतां ॥ ६७ ॥

स्यात्तथाशिशौवदतिसतिचकितासांऽबिकाद्रुतंशीघ्रमनुमतिमनुमोदनंव्याधिताकृत स्फुटमितिमध्यमणिन्यायेनात्रापिसंबंधनीयं शीघ्रानुमतिकर णेहेतुंतत्कृतंनिश्चयंदर्शयति सतिसुनेसुतस्यदर्शनंममभविष्यति मृतवतस्तुतद्दर्शनंनभविष्यतीतिविशेषेणानिश्चयोस्तीत्यर्थः ॥६ ६॥ तस्यामातुरनु मतेःपश्चाच्छ्रीशंकरःमनसासंन्यसनंव्यधादथसंन्यसनानंतरंदुष्टजलचरःशिशुंमुमोच संसाराख्येनाज्ञानजलचरेणदुष्टनक्रेणगृहीतस्यसंन्यासांवि नानमोक्षइत्याशयः ततःकिंवृत्तमित्यपेक्षायामाह शिशुरत्रसन्नदीतटमुपेत्यशोकेनव्याप्तांजननीमेतद्वक्ष्यमाणमुवाच ॥६ ७॥

यदुवाच तदाह हे मातर्विधेयमाज्ञापय अत्रास्मिन्लोके यत्संन्यासिना कर्तुं योग्यं तन्निश्चयेन करोमि नाहं संदिहे संशययुक्तो न भवामि ननु संन्यासिना सं ग्रहशून्येन त्वया कर्तव्यं भोजनाच्छादनप्रदानं कः करिष्यतीति चेत्तत्राह वस्त्रेति ॥ ये धनमिदं गृह्णंति अमी वस्त्राशने तव यथेष्टं प्रदेयुः यत् यस्मात् धनं मम पितृसंबंधि तस्मादित्यर्थः यन्मम पैतृकं तदिदमिति वा व॰ ॥ ६८ ॥ ननु संन्यस्यस्त्वयि गते रोगाधीने मद्देहे सति मरणप्राप्तौ च के द्रक्ष्यंतीति चेत्तत्राह देह इति हे मातस्तव देहे रोगवशगे च पुनर्मरणप्रसक्तौ अमी सनाभयः सपिंडाः शक्तिमनुसृत्य दर्शनं करिष्यंति मरणानंतरं दाहादिसंस्कारं यथाविधानं कुर्युः स्तत्र हेतुद्वयमाह अर्थस्य मम पैतृकधनस्य ग्रहणाज्जनानां भयाच्च तस्मादल्पमपि भयं त्वया न कर्तव्यमित्यर्थः ॥ ६९ ॥ संस्कृतिं चामी कुर्युरिति सुतोक्तमसहमाना

मातर्विधेयमनुशाधि यदत्र कार्यं संन्यासिना तदु करोमि न संदिहेऽहं ॥ वस्त्राशने तव यथेष्टममी प्रदेयुर्गृह्णंति ये धनमिदं मम पैतृकं यत् ॥ ६८ ॥ देहें ब रोगवशगे च सनाभयोऽमी द्रक्ष्यंति शक्तिमनुसृत्य मृतिप्रसंगे ॥ अर्थग्रहाज्जनभयाच्च यथाविधानं कुर्युश्च संस्कृतिममी न बिभेय मीषत् ॥ ६९ ॥ यज्जीवितं जलचरस्य मुखात्तदिष्टं संन्यास संगरवशान्मम देहपाते ॥ संस्कारमेत्य विधिवत्कुरु शंकर त्वं नो चेत्प्रसूय मम किं फलमीरयत्वं ॥ ७० ॥

सत्युवाच यदिति संन्यासस्य संगरोऽङ्गीकृतिस्तद्वशाज्जलचरस्य मुखाद्यज्जीवितं तव यज्जीवनं तदिष्टं संगरोऽङ्गीकृतौ युधीति विश्वप्रकाशः तथापि मम देहस्य पाते सति यत्र क्वापि स्थितस्त्वमागत्य विधिवन्मम दाहादिसंस्कारं कुरु ननु संन्यासिनो मम दाहादिकर्मण्यधिकाराभावात्कथमेवं वदसीति चेत्तत्राह हे शंकर परमेश्वरस्य तव न किंचिदपि दोषावहमिति भावः ॥ ननु तथापि लोकविरुद्धत्वात्किमर्थमेवं विधेयमिति तत्राह नो चेदिति मरणानंतरं दाहसंस्कारस्याप्यलाभे सति त्वां मुत्पाद्य मया किं फलं लब्धमिति त्वमेव कथय ॥ ७० ॥

एवंस्वदाहसंस्कारेऽतिनिर्बंधवतीमतिदुःखितांमातरमालक्ष्यश्रीशंकरउवाच हेंऽम्बान्हिदिवसेस्ववशगास्वाधीनारोगादिनापराधीनावशगावामांचित य तत्रतवचिंतनसमयेसर्वंसमयमाचारंविहायागमिष्यामि समयःशपथाचारसिद्धांतेष्विति मेदिनी मदुक्तेविश्वासंप्राप्नुहि मृतावपिसंस्कारंकरिष्ये ॥ ७१ ॥ संन्यासिनाकर्तुमयोग्यमप्यंगीकुर्वतोममैकाप्रार्थनात्वयाप्यवश्यंस्वीकर्तव्येत्याशयवानाहायंशिशुर्विधवामनाथांमात्यक्त्वासंन्यासंकृ तवानितिमांप्रतिकस्यांचिदप्यवस्थायांत्वयानचिंतनीयं ननुत्वयापरित्यक्तत्वादतिकष्टवत्यामयकथंनाचिंतनीयमितितत्राह स्थितवतामयाप न्परिमितंफलंत्वयाप्राप्तव्यंहेमातस्तस्माच्छतगुणंफलमहंप्रापयिष्ये ॥ ७२ ॥ अनेनप्रकारेणमातरमुक्त्वासगोत्रजनमुवाचेत्याहेत्थमिति यदुवा

अह्न्यंबरात्रिसमयेसमयांतरेवासंचितयस्ववशगावशगाथवामां ॥ एष्यामितत्रसमयंसकलंविहायविश्वास माप्नुहिमृतावपिसंस्करिष्ये ॥ ७१ ॥ संन्यस्तवान्शिशुरयंविधवामनाथांक्षिप्त्वेतिमांप्रतिकदापिनचिंतनी यं ॥ यावन्मयास्थितवताफलमापनीयंमातस्ततःशतगुणंफलमापयिष्ये ॥७२॥इत्थंसमातरमनुग्रहणेच्छुरु क्त्वाप्रोचेसनाभिजनमेषविचक्षणाग्र्यः ॥ संन्यासकल्पितमनाव्रजितोस्मिदूरंतांनिक्षिपामिजननीमधवांभ वत्सु ॥ ७३ ॥ एवंसनाभिजनमुत्तममुत्तमाग्र्यःश्रीमातृकार्यमभिभाष्यकरद्वयेन॥संप्रार्थयत्स्वजननींविनयेन तेषुनिक्षेपयन्नयनजांबुनिषिंचमानां ॥ ७४ ॥ आत्मीयमंदिरसमीपगतांयथासौचक्रेविदूरगनदींजननीहिता य ॥ तत्तीरसंश्रितयदूद्वहधामकिंचित्सानिम्नगारभततताडयितुंतरंगैः ॥ ७५ ॥

चतदाह संन्यासेति संन्यासायकल्पितंमनोयेनसोहंदूरंगंतुमुद्यतोस्मि तस्मात्पतिरहितांतांजननींभवत्सुरक्षार्थंस्थापयामि ॥७३॥एवंप्रकारेणोत्तमं सनाभिजनमुत्तमाग्र्यःश्रीशंकरःश्रीमातृकार्यंसम्यगुक्त्वा मुकुलितेनहस्तद्वयेनसम्यक्प्रार्थयन्सन्नेत्रजांबुभिर्निषिंचमानांमातरंसःविनयेनतेषुसना भिजनेषुनिक्षेपयत्।७४।संन्यासग्रहणायश्रीशंकरस्यगमनंवर्णयिष्यन्गमनसमयेसयत्कृतवान्तद्वर्णयितुमारभते आत्मीयेति अथानंतरमसौयां विदूरगांनदींमातुर्हितायस्वीयमंदिरसमीपगतांचक्रेतस्यास्तीरंसंश्रितस्ययदुश्रेष्ठस्यश्रीकृष्णस्यधामस्थानंकिंचित्सानदीतरंगैस्ताडयितुमारभत ७५

किंचवर्षासुहरौदेवेंद्रेवर्षतिसति इंद्रोदुश्च्यवनोहरिरितिहलायुधः किंचिज्जलंभगवतोविष्णोरंतःपुरमागत्यमृत्सांप्रशस्तांमृत्तिकामथनुनोद ततश्चान वद्याकृष्णमूर्तिःक्रमेणचलितुमारब्धप्रवृत्ता ननुतज्जलंतद्धिंसांकुतोनमुक्तवदितितत्राह देवोऽबिभेदिवभयंप्राप्तइवाभवत् भीरुहिंसांचकोपिनत्यज तीत्यतइत्यर्थः ॥ ७६ ॥ एवंनद्याक्लेशितोभगवान्श्रीकृष्णोऽनंगयाऽशरीरयावाचाश्रीशंकरमवदत् उक्तवान्तांविशिनष्टिमातुश्चरणकमलद्वंद्वंप्रणिप त्यकेनापिप्रकारेणमातुराज्ञांचपरिगृह्यगंतुकामंसकलदोषविनिर्मुक्तं एतेनस्वस्याज्ञानादिदोषनिवृत्त्यर्थंतस्यगमनेच्छावारिता तर्हिंकिमर्थंतस्यग मनेच्छेत्यतआह जनानांहितंएकोमुख्योरसोयस्यतंतथाचलोकोपकारायतस्यगमनसंन्यासग्रहणादिकमितिभावः ॥ ७७ ॥ यदुवाचतदाह

वर्षासुवर्षतिहरौजलमेत्यकिंचिदंतःपुरंभगवतोपनुनोदमृत्सां ॥ आरब्धमूर्तिरनघाचलितुंक्रमेणदेवोबि भेदिवनमुंचतिभीरुहिंसां ॥ ७६ ॥ प्रस्थातुकाममनघंभगवाननंगवाचावदत्कथमपिप्रणिपत्यमातुः ॥ पादारविंदयुगलंपरिगृह्यचाज्ञांश्रीशंकरंजनहितैकरसंसकृष्णः ॥ ७७ ॥ आनेष्टदूरगनदींकृपयाभवान्यां सामातिमात्रमनिशंबहुलोर्मिहस्तैः ॥ क्लिश्नातिताडनपरावदकोभ्युपायोवस्तुंक्षमेननितरांद्विजपुत्रया सि ॥ ७८ ॥ आकर्ण्यवाचमितितामतनुंगुरुर्नःप्रोद्धृत्यकृष्णमचलंशनकैर्भुजाभ्यां ॥ प्रातिष्ठपन्निकटएवन यत्रबाधानघेत्युदीर्यसुखमास्वचिरायचेति ॥ ७९ ॥

यांदूरगनदींभवान्कृपयाआनीतवान्साऽत्यंतंनिरंतरमनंतोर्मिरूपैर्हस्तैस्ताडनपरामांक्लिश्नाति क्लेशानिवृत्तौवदकोभ्युपायोयतोवस्तुंनसमर्थोभवामि हेद्विजपुत्र त्वंयास्यतःसुतरांवस्तुंनक्षमेइत्यर्थः ॥ ७८ ॥ श्रीकृष्णोक्तंश्रुत्वाकिंकृतवानित्यपेक्षायामाहाकर्ण्येति इत्येवंतामतनुमशरीरांवाचंश्रुत्वा नोऽस्माकंगुरुरितिग्रंथकारोक्तिः अचलमपिकृष्णंशनकैर्भुजाभ्यांप्रकर्षेणांगभंगादिकंविनैवोद्धृत्यसमीपएवप्रकर्षेणपुनश्चलनंयथानस्यात्तथास्था पितवान् ननुनिकटस्थापनेनपुनरपिनदीबाधाभविष्यतीतिचेतत्राह यस्मिन्स्थानेनद्याबाधानास्तितत्रेत्यर्थः चिरकालंसुखमुपविशेत्युक्त्वाच त्रातिष्ठयदित्यन्वयः ॥ ७९ ॥

तस्माच्छ्रीकृष्णात्भक्तिवशात्स्वमातुरप्यनुज्ञांगृहीत्वासंसारमहासमुद्राद्विरक्तिमान्संन्यसनायदूरंगंतुंमनोऽकृत किमर्थमित्यतआह किमिति नौकायांस्थितः समुद्रेकिंपतितुमिच्छति नैवेच्छतितद्वद्वैराग्यादिलक्षणनौस्थितःसंसारसमुद्रेपतितुंनैवेच्छतीत्यर्थः॥८०॥इत्थमनेनप्रकारेणससुधीःनिशांतात्सदनान्निरगात्निर्गतवानितियोजना निशांतपस्त्यसदनंभवनागारमंदिरमित्यमरः॥ तंविशिनष्टि माताचलक्ष्मीश्चमातृलक्ष्मीशौनिरवग्रहोनिरवधिर्मातृविष्णोरनुग्रहोयस्मिन् एतेनमातृश्रीकृष्णाभ्यांप्रसन्नतापूर्वकंप्रेषितइतिबोधितंनन्वतिशीघ्रंकिमर्थंगतवानित्यतआह घटजेनागस्त्येनबोधि

तस्मात्समातुरपिभक्तिवशादनुज्ञामादायसंसृतिमहाब्धिविरक्तिमान्सः ॥ गंतुंमनोव्यधितसंन्यसनायदूरंकिन्नौस्थितःपतितुमिच्छतिवारिराशौ ॥ ८० ॥ इत्थंसुधीःसनिरवग्रहमातृलक्ष्मीशानुग्रहोघटजबोधितभाविवेदी ॥ एकांततोविगतभोग्यपदार्थतृष्णःकृष्णेप्रतीचिनिरतोनिरगान्निशांतात् ॥ ८१ ॥ यस्यात्रिनेत्रापरविग्रहस्यकामेननास्थीयतदृक्पथेपि ॥ तन्मूलकःसंसृतिपाशबंधःकथंप्रसज्येतमहानुभावे ॥ ८२ ॥

तंभविष्यंजानातीतितथा ननुजीवनोपायमेवकुतोनकृतवानित्यतआहात्यंतंविगतानिवृत्ताभोग्यपदार्थेभ्योदेहादिभ्यस्तृष्णायस्यसयतःकृषिर्भूवाचकःशब्दोणश्चनिर्वृतिवाचकःतयोरैक्यंपरंब्रह्मकृष्णइत्यभिधीयतइत्युक्तत्वात्कृष्णेप्रतीचिप्रत्यगभिन्नेब्रह्मणिनितरांरतइत्यर्थः॥८१॥ तस्मिन्नैतच्चित्रमित्याह यस्यत्रीणिनेत्राणिकामदाहकाग्निसोमसूर्यात्मकानियस्यसअपरोविग्रहोयस्यतस्यापरविग्रहस्येतिवा दृष्टिपथेपिकामेननास्थीयतकामःस्थातुंनशक्तस्तस्मिन्महानुभावेकाममूलकःसंसृतिपाशबंधःकथंप्रसज्येत ॥ ८२ ॥

नमुनित्यमुक्तस्यशिवस्यसंन्यासेनकिमाधिक्यमितिचेत्तत्राह॥ स्मरेणेति ॥ विधिर्ब्रह्माविधुश्चंद्रस्तौकामेनमोहितौजातुकदाचिदुत्पथौचसुतानुधावनेनताराग्रहेणचोन्मार्गौचतथाऽहंशिवोपिकामेनमोहितोमोहिन्याःकेशस्तनादिनिरीक्षणपरोऽहहेत्यत्यंताश्चर्ये मोहिनीमगामनुगतवानितिविचार्यसःशिवोयतीशस्यवपुषाकामेनकृतायाःपीडायाःवार्तयाप्युज्झितोऽजागरीदतिशयेनजागर्तिस्मेत्यर्थःपृथ्वी ॥८३॥किंचयोधानुष्कवरोधनुष्मच्छ्रेष्ठोमारःकामोऽसुरान्निष्पत्राकुरुत सपुंखानांशराणामपरपार्श्वेषुनिर्गमनान्निष्पत्रान्कृतवान् तथासुरानपिसपत्राकरोत्सपुंखशरप्रवेशनेनसपत्ना

स्मरेणकिलमोहितौविधिविधूचजातूत्पथौतथाहमपिमोहिनीकचकुचादिवीक्षापरः ॥ अगामहहमोहिनीमितिविमृश्यसोऽजागरीद्यतीशवपुषाशिवःस्मरकृतार्तिवार्तोज्झितः ॥८३॥ निष्पत्राकुरुतासुरानपिसुरान्मारःसपत्राकरोदप्यन्यानिहनिष्कुलाकृततरांगंधर्वविद्याधरान् ॥ योधानुष्कवरोनराननलसात्कृत्योदलासीदलंयस्तस्मिन्नशुशूरतैषमुनिभिर्वर्ण्यःकथंशंकरः ॥ ८४ ॥

न्कृतवान् सपत्रनिष्पात्रदतिव्यथनइतिडाच् तथाऽन्यानपिगंधर्वविद्याधरानिहजगतिनिष्कुलाकृततरांनिर्गतंकुलमंतरवयवानांसमूहोयेभ्यस्तथाभूतानत्यंतंकृतवान्निष्कुलान्निष्कोपणेइतिडाच् तथानरानलसात्साकल्येनाग्निरूपान्कृत्वाभृशंदग्ध्वालमुदलासीत्सम्यग्दीप्तिमानभूत्तस्मिन्कामेयःअशुशूरतशूरतांकृतवानेषश्रीशंकरोमुनिभिःकथंवर्ण्योभवन्ममपीत्यर्थः शार्दू० ॥ ८४ ॥

मेयः अशुशूरतशूरतां कृतवान्स एष श्रीशंकरो मुनिभिः कथं वर्ण्यो न कथमपीत्यर्थः शार्दू० ॥ ८४ ॥ ॥ ७० ॥

किंचास्य श्रीशंकरस्य कुतो वैराग्यतः कस्मात् वैराग्यात्परवैराग्यादपरवैराग्याद्वा शांतिः श्रवणाद्व्यतिरिक्ताखिलबुद्धिव्यापारेभ्यः स्वाधिकारानुपयुक्तेभ्यो फलत्वज्ञानपूर्वकश्चित्तनिरोधः सा मनो वशयत् वशमनयत् तथा दांतिस्तथाभूतबाह्यव्यापारेभ्यो बाह्यकरणानां रोधः सा गतिमुखाः क्रियान्यरुंधत् गमनादानवदनविसर्गानंदस्पर्शनदर्शनास्वादनाघ्राणात्मिकाः क्रिया वाक्पाणिपादपायूपस्थश्रोत्रत्वक्चक्षूरसनघ्राणाख्येंद्रियव्यापारान्यरुंधत् सरुद्धवतीतथोपरतिः सत्वशुद्धौ नित्यानामपि विधित एव त्यागः सा विषयांतराच्छ्रवणादिव्यतिरिक्तविषयात् उक्तक्रिया आधातासाधारणं स्तंभनं कृतवतीतया क्षांतिः स्वाधिकारापेक्षितजीवनविच्छेदकातिरिक्तानां शीतोष्णादिद्वंद्वानां सहिष्णुता सा मृदुत्वं कोमलतां व्यधात् विहितवती तथा समाधिवि

शांतिश्चावशयन्मनो गतिमुखा दांतिर्न्यरुंधत्क्रिया आघाताविषयांतरादुपरतिः क्षांतिर्मृदुत्वं व्यधात् ॥
ध्यानैकोत्सुकतां समाधिविततिश्चक्रे तथा सप्रिया श्रद्धाहंतवसुप्रयास्य तु कुतो वैराग्यतो वेद्मि नो ॥ ८५ ॥
विजनतावनितापरितोषितो विधिवितीर्णकृतात्मतनुस्थितिः ॥ परिहरन्ममतां गृहगोचरां हृदयगेन शिवेन समं ययौ ॥ ८६ ॥

ततिर्विधित्सिश्रवणादिविरोधिनिद्रादिनिरोधेन चेतसोऽवस्थानं समाधिस्तस्य संततिर्ध्यानैकोत्सुकतां चक्रे आत्मेति वा पाठः तथा श्रद्धान्वितो भूत्वेति श्रुतौ वसु वित्तमिति प्रथायस्याः सा श्रद्धा गुरुवेदांतवाक्येषु विश्वासरूपा प्रिया आस बभूवेति नो वेद्मि एतत्सर्वं कस्माद्वैराग्याज्जातमिति न जानामीत्यर्थः ॥ ८५ ॥ एवं श्रीशंकरमुपवर्ण्य तस्य गमनं वर्णयति ॥ विजनतेति ॥ जनसमूहशून्यतालक्षणया वनितया गनया तोषं प्रापितो विधिना दैवेन वितीर्णेन दत्तेन योगेन कृता स्वशरीरस्य स्थितिर्येन स गृहविषयां ममतां परिहरन् हृदयगेन शिवेन समं ययौ परमात्मानं हृदि ध्यायन्ययावित्यर्थः द्रुत० ॥ ८६ ॥

सगच्छन्वनादीनिपश्यन्नपियथैंद्रजालिकोमायाव्यद्भुतमिंद्रजालंदर्शयत्येवमेवमायावच्छिन्नंब्रह्मवनादिरूपमिदमद्भुतमिंद्रजालंदर्शयतीतिमेने व० ॥ ८७ ॥ कुत्सितोऽध्वामार्गोयेषांदंडितंसदैषांकदध्वनांमंडलंसमुदायोयेन । सजगद्गुरुर्वादिभिः स्वेस्वेमार्गेकर्शितांजरद्वर्दीर्क[?]र्शितत्वाच्छिथिलावयवांश्रुतिलक्षणांवृद्धांगांनिजंऽद्वैतलक्षणेपथिप्रवर्तयन्दंडमेकमवहत् तस्यदंडधारणमेतदर्थमित्यर्थः ॥ रोनराविहरथोद्धतालगौ ॥ ८८ ॥ किंचाहंकुर्वद्भिश्छृंखलारहितैर्जल्पनशीलैःपरमर्मभेदनकलालक्षणयाकंडूव्याप्तांजिह्वांचलंजिह्वाग्रांतभागोयेषांतैः ॥ विश्वकद्रुभिःखेटसारमेयैर्भयद्रुतमनसःसारं

गच्छन्वनानिसरितोनगराणिशैलान्ग्रामान्जनानपिपशून्पथिसोऽप्यपश्यन् ॥ नन्वैंद्रजालिकइवाद्भुतमिंद्रजालंब्रह्मैवमेवपरिदर्शयतीतिमेने ॥ ८७ ॥ वादिभिर्निजनिजाध्वकर्शितांवर्तयन्पथिजरद्गवींनिजे ॥ दंडमेकमवहज्जगद्गुरुर्दंडिताखिलकदध्वमंडलः ॥ ८८ ॥ सारंगाइवविश्वकद्रुभिरहंकुर्वद्भिरुच्छृंखलैर्जल्पाकैःपरमर्मभेदनकलाकंडूलजिह्वांचलैः ॥ पाखंडैरिहकांदिशीकमनसःकंनाप्नुयुर्वैदिकाःक्लेशंदंडधरोयदिस्मनमुनिस्त्राताजगद्देशिकः ॥ ८९ ॥ दंडान्वितेनधृतरागनवांबरेणगोविंदनाथवनमिंदुभवातटस्थं ॥ तेनप्रविष्टमजनिष्टदिनावसानेचंडात्विषाचशिखरंचरमाचलस्य ॥ ९० ॥

गाम्मृगाइवविश्वकद्रुभिःखलैरहंकुर्वद्भिस्तथाभूतैःपाखंडैरिहभयद्रुतमनसोवैदिकाःकंक्लेशंनाप्नुयुरपितुसर्वमपिप्राप्नुयुर्यदिजगद्देशिकोदंडधरोमुनिर्नत्राता समत्राणंनकुर्यात् ॥ विश्वकद्रुस्त्रिषुखलेध्वानखेटशुनोःपुमान् सारंगःपुंसिहरिणइतिमेदिनी शा० ॥ ८९ ॥ एवंभूतःश्रीशंकरोगोविंदनाथस्यवनंप्रविष्टइत्याह ॥ दंडसंयुक्तेनधृतरागरंजितंनवीनमंबरंवस्त्रंयस्य ॥ धृतानुरागश्चासौनवांबरश्चेतिवा तेनश्रीशंकरेणेंदुभवायानर्मदाख्यायानद्यास्तटेस्थितंगोविंदनाथवनंदिनांतेप्रविष्टमजनिष्टाभूत् अस्ताचलस्यशिखरंचचंडप्रभेणभानुनाप्रविष्टमभूदित्यर्थः व० ॥ ९० ॥

तीरवृक्षेष्वागतेनवायुना।विशेषेणापगतःश्रमोयस्यसतथाविधःसन्गोविंदनाथवनस्यमध्यतलंलुलोकेददर्श ॥ दर्शनार्थस्यलोकृधातोर्लिटिअभ्यास
ऱ्हस्वेरूपं ॥ यत्रयस्मिन्नुज्ज्वलानिमृगचर्मकौपीनाच्छादनानियासुताभिःशाखाभिर्मननशीलानांयतीनांनिवासंबोधयंतितितदित्यर्थः ॥ ११ ॥ आ
देशमुपदेशमेकमनुयोक्तुंप्रष्टुमयंश्रीशंकरोव्यवस्यन्निश्चयंकुर्वन्प्रादेशमात्रंछिद्रमेवद्वारपालंभजतीतितथातांयमिनांसमूहेनकथितांगोविंदनाथगु
हांकौतुकयुक्तःसन्ददर्श ॥ १२ ॥ दृष्ट्वायत्कृतवान्तदाह ॥ तस्यप्रपन्नानांशरणागतानांसंतोषंदोग्धिपूरयतीतितथातस्यशरणागतसंतोषप्रदस्यश्री

तीरद्रुमागतमरुद्विगतश्रमःसन्गोविंदनाथवनमध्यतलंलुलोके ॥ शंसंतियत्रतरवोवसतिंमुनीनांशाखाभि
रुज्ज्वलमृगाजिनवल्कलाभिः ॥ ११ ॥ आदेशमेकमनुयोक्तुमयंव्यवस्यन्प्रादेशमात्रविवरप्रतिहारभाजं ॥
तत्रस्थितेनकथितांयमिनांगणेनगोविंददैशिकगुहांकुतुकीददर्श ॥ १२ ॥ तस्यप्रपन्नपरितोषदुहोगुहायाः
सात्रिःप्रदक्षिणपरिक्रमणंविधाय ॥ द्वारंप्रतिप्रणिपतञ्जनतापुरोगंतुष्टान्तरुष्टहृदयस्तमपास्तशोकं ॥ १३ ॥
पर्यंकतांभजातियःपतगेंद्रकेतोःपादांगदत्वमथवापरमेश्वरस्य ॥ तस्यैवमूर्ध्निधृतसाब्धिमहीध्रभूमेःशेषस्यवि
ग्रहमशेषमहंभजेत्वां ॥ १४ ॥

गोविंदनाथस्यगुहायाःवारत्रयंप्रदक्षिणंपरिक्रमणंविधायद्वारंप्रतिप्रणिपातंदीर्घनमस्कारंकुर्वन्जनसमूहस्यसमक्षंतुष्टहृदयःश्रीशंकरोऽपास्तःशोको
पलक्षितःसंसारोयस्मात्तंनिरस्तसंसृतिचक्रंअपास्तोदुर्गकृतःशिष्याणांवाशोकोयेनतं श्रीगोविंदनाथंतुष्टाव ॥ १३ ॥ स्तुतिमेववर्णयति चतुर्भिर्यः
गरुडध्वजस्यश्रीविष्णोःपर्यंकतांभजति अथवेत्यस्यतथेवेत्यर्थः परमेश्वरस्यमहादेवस्ययःपादांगदत्वंभजति पुनश्चशिरसिधृतासमुद्रपर्वतैःसहिता
भूमिर्येन तस्यैवशेषस्याशेषंसर्वंविग्रहमनुग्रत्वाद्वाशेषविलक्षणंअशेषंसर्वात्मत्वाद्वाऽशेषंत्वामहंभजे ॥ १४ ॥

एवंशेषात्मकत्ववर्णनेनश्रीगोविंदनाथंस्तुत्वातदवतारभूतपतंजल्यात्मनातंस्तौति॥ दृष्ट्वेति यःपूर्वंस्वीयांसहस्रमुखींमूर्तिंदृष्ट्वातेसमीपेयेवसंतोंते वासिनःशिष्याअभीषुर्भयमापुरितिहेतोस्तांभयजनकांमूर्तिंपरित्यक्त्वाशांतोनिर्विषःसन्नेकमुखेनभुव्यवतीर्यशिष्याननन्वग्रहीदनुगृहीतवान्सपतंजलिर्नमुनिश्चयेनत्वमेवेत्यर्थः ॥ १५ ॥ जगदुपकारकतांवर्णयन्नाह ॥ स्वयंभूमेःपातालंछिद्रंप्रविश्योरगपतेःशेषस्यमुखात्साक्षादधीत्यजगदुपकारपरेणयेनयोगशास्त्रेणसहितंव्याकरणभाष्यंभूमितलेप्रकटितंतमित्युत्तरेणसंबंधः अयुजिनयुगरेफतोयकारोयुजिचनजौजरगाश्चपुष्पिताग्रा॥ १६॥

दृष्ट्वापुरानिजसहस्रमुखीमभीषुर्येवसंतइतितामपहायशांतः ॥ एकाननेनभुवियस्त्ववतीर्यशिष्याननन्वग्रहीन्ननुसएवपतंजलिस्त्वं॥ १५॥ उरगपतिमुखादधीत्यसाक्षात्स्वयमवनेर्विवरंप्रविश्ययेन ॥ प्रकटितमचलातलेसयोगंजगदुपकारपरेणशब्दभाष्यं ॥ १६ ॥ तमखिलगुणपूर्णंव्यासपुत्रस्यशिष्यादधिगतपरमार्थंगौडपादान्महर्षेः॥अधिजिगमिषुरेषब्रह्मसंस्थामहंत्वंप्रसृमरमहिमानंप्रापमेकांतभक्त्या ॥ १७ ॥ तस्मिन्निति स्तवतिकस्त्वमितिब्रुवंतंदिष्ट्यासमाधिपदरुद्धविसृष्टचित्तं ॥ गोविंददेशिकमुवाचतदावचोभिःप्राचीनपुण्यजनितात्मविबोधचिन्हैः॥ १८॥

तंसर्वगुणैःपूर्णंव्यासपुत्रस्यशुकाचार्यस्यशिष्याद्गौडपादान्महर्षेरधिगतोलब्धःपरमार्थोयेनतंप्रसृमरःप्रसरणशीलोमहिमायस्यतंत्वांब्रह्मनिष्ठामधिजिगमिषुरधिगंतुमिच्छुरेषोहमनन्ययाभक्त्याप्रापंप्राप्तोऽस्मि ॥ ननमयययुतेयंमालिनीभोगिलोकैः॥ १७॥ तस्मिञ्छ्रीशंकरेएवंस्तुवतिस्तुतिंकुर्वतिसतिकस्त्वमितिब्रुवंतंभाग्यवशात्समाधिपदेनिरुद्धमपिविसृष्टंव्युत्थापितंचित्तंयेनतंगोविंददेशिकंप्राचीनैःपुण्यैर्जनितस्यात्मविबोधस्यचिन्हंयेपुतैर्वचोभिस्तस्मिन्कालेश्रीशंकरउवाचेत्यर्थः ॥ १८ ॥

तत्रस्थूलोऽहंजानामीत्यादि

तद्वचनमुदाहरति ॥ स्वामिन्निति ॥ उपनिषत्प्रतिपाद्यमात्मानंदर्शयितुमितरवाद्यभिमतंतंनिराकरोत्यहंनपृथिवीत्यादिना तत्रस्थूलोऽहंजानामीत्यादि
प्रतीत्यास्थूलस्यैवज्ञातृत्वप्रतीतेर्देहाकारेणपरिणतंभूम्यादिभूतचतुष्टयमात्मेतिचार्वाकेषुकेषांचिदभिमतमात्मानंनिराकरोति यापृथिवीसाऽहंनभ
वामियोऽहंसापृथिवीनभवतीतिपरस्परतादात्म्यनिषेधएवमग्रेपि ननुवादिनासंघातस्यैवात्मत्वाभ्युपगमात्प्रत्येकंपृथिव्यादेस्तत्त्वनिराकरणंक्वोप
युज्यतइतिचेन्नवादिना द्विगुणगुरुत्वभियातिरिक्तावयवानभ्युपगमात्भूम्यादीनिचत्वारितत्त्वानीतिवदतापंचमतत्त्वाभ्युपगमप्रसक्तिःक्रियासंयोगा
दिसंबंधानभ्युपगमात्संघातकर्तुरभावाच्च संघातानुपपत्त्याप्रत्येकभूतनिराकरणंभौतिकदेहात्मत्ववादनिरासइतिगृहाण स्पर्शनोवायुःतथाचात्मनो
देशकालाद्यपरिच्छिन्नत्वात्तत्परिच्छिन्नानांघटादिवदनात्मत्वात्पृथिव्यादिरहंनेत्यर्थः ॥ एवंदेहात्मवादंनिराकृत्यशून्यवादिमाध्यमिकस्यमतंनिराच
ष्टे गगनंयच्छून्यंतदहंनभवामियोहंसशून्यंनभवति अस्तीत्येवोपलब्धव्यइत्यादिश्रुतेः निरधिष्ठानकभ्रमानुपपत्तेःस्तनपानादिप्रवर्तकजन्मांतरी

स्वामिन्नहंनपृथिवीनजलंनतेजोनस्पर्शनोनगगनंनचतद्गुणावा ॥ नापी
द्रियाण्यपितुविद्धिततोविशिष्टोयःकेवलोऽस्तिपरमःसशिवोऽहमस्मि ॥ ११ ॥

यसंस्कारोपलब्धेश्चभूतनिराकरणेनआपोमयःप्राणः अन्नमयंहिसोम्यमनइतिश्रुत्याभूतकार्यत्वेनांगीकृतयोःप्राणमनसोःक्रियाशक्तिज्ञानशक्तिप्र
धानयोर्निरासः मनोनिराकरणेनचमनोवृत्तेःक्षणिकविज्ञानस्यनतावत्प्राणात्मवादःसाधुः सुषुप्तौतस्यभोक्तृत्वादर्शनात्नापिमनआत्मवादस्तस्यकर
णत्वानुभवात्नापिक्षणिकविज्ञानात्मवादः सौगताभिमतकर्तृत्वभोक्तृत्वयोर्वैय्यधिकरण्यापत्तेः ॥ यद्वानगगनमित्यनेनाकाशस्यपंचमभूतस्यनिरा
सः यद्यपिभूतचतुष्टयतत्त्ववादिनोमतेआवरणाभावत्वेनाभिमतस्यस्थिरस्यासतआकाशस्यदेहानुपादानत्वंतथापितस्यसिद्धांतेभावत्वेदेहोपादा
नत्वाद्यभ्युपगमात्तत्राप्यात्मत्वप्रसक्त्यातन्निराकृतं एवंदेहोपादानानांभूतानामात्मत्वंनिराकृत्यतदुपादानभूतानांगंधरसरूपस्पर्शशब्दाख्यानांतद्गु
णत्वेनप्रसिद्धानांपंचतन्मात्राणामात्मत्वंनिराचष्टेनचतद्गुणावा वाशब्दस्तथाशब्दार्थेइदानींपश्यामिशृणोमीत्याद्यनुभवात्प्रत्येकमिंद्रियाण्यात्मेति
केचित्विनिगमकाभावात् मिलितानीत्यपरेतान्निराचष्टे नापींद्रियाणीतिप्रत्येकमिंद्रियाणामात्मत्वेयोहमद्राक्षंसोहंपश्यामीतिप्रत्यभिज्ञानुपपत्तिर्मिलि

तानांतथात्वेएकेंद्रियनाशेआत्मनिनाशापातःतस्मादिंद्रियाण्यप्यहंनापितुततस्तस्मात्सर्वेषांबाधात्योऽविशिष्टः सर्वंद्वैतबाधेप्यबाधितःकेवलः कर्तृत्वभोक्तृत्वादिविनिर्मुक्तःपरमःसर्वोत्तमःशिवश्चिदानंदोस्तिसोऽहमस्मिअवशिष्टइत्यनेनशून्यमतनिरासःकर्त्ताभोक्ताचेतिवैशेषिकत।किंकभाआ कराभोक्तैवेतिसांख्याश्चकेवलपदेननिराकृताः शिवइत्यनेनवैशेषिकाद्यभिमतमात्मनःसुखादिगुणकत्वंपराकृतंपरमइत्यनेन निरतिशयत्वेनपरमपु रुषार्थत्वंतस्यबोधितं यद्वापदार्थशोधनपुरस्सरोऽखंडार्थोऽत्रोक्तःतत्रपृथिव्यादिनिषेधेनत्वंपदार्थःशोधितःकेवलःपरमःशिवोयोऽस्तीतिशोधिततत्प दार्थानुवादःसोहमस्मीत्यखंडार्थः व० ॥ ९९ ॥ इत्थमेवंभूतमद्वैतसाक्षात्कारात्समुत्थितंशंकरमुनेर्वचनंश्रुत्वासंप्राप्तहर्षःसगोविंदनाथःप्रोवाच हे शंकर प्रसिद्धःशंकरएवसाक्षात्त्वंप्रादुरभूतइत्याह।।जानामिकथमित्यतआह ॥ समाधिदृष्ट्येति ॥१००॥ तस्यैवमुक्तवतउक्त्वाचरणौगुहायाद्वारे

आकर्ण्यशंकरमुनेर्वचनंतदित्थमद्वैतदर्शनसमुत्थमुपात्तहर्षः॥सप्राहशंकरसशंकरएवसाक्षाज्जातस्त्वमित्य हमवैमिसमाधिदृष्ट्या ॥ १०० ॥ तस्योपदर्शितवतश्चरणौगुहायाद्वारेन्यपूजयदुपेत्यसशंकरार्यः॥ आचा रइत्युपदिदेशसतत्रतस्मैगोविंदपादगुरवेसगुरुर्यतीनां ॥ १०१ ॥ शंकरःसविनयैरुपचारैरभ्यतोषयदसौगुरुमे नं ॥ ब्रह्मतद्विदितमप्युपलिप्सुःसंप्रदायपरिपालनबुद्ध्या ॥ १०२ ॥

दर्शितवतोगोविंदनाथस्यसशंकराचार्यःसमीपंआगत्यचरणौन्यपूजयत्किमर्थंन्यपूजयदित्यतआह सशंकराचार्यः तत्रतेषुयतिषु तस्मिन्कालइति वा गुरुचरणपूजनमाचारइत्युपदिदेश गोविंदपादोगुरुर्यस्यतस्मैशंकराचार्यायसगोविंदनाथउपदिदेशेत्यनुषंगः ॥ १०१ ॥ असौशंकरोविनयस हितैरुपचारैरेनंगोविंदनाथंगुरुमभ्यतोषयत किमिच्छन्नित्यतआह ॥ तदुपनिषत्प्रसिद्धमखंडैकरसंब्रह्मसम्यक्ज्ञातमप्युपलब्धुमिच्छुः ननुविदि तोपलिप्सायांकोहेतुरितितत्राह ॥ संप्रदायेति ॥ तद्विज्ञानार्थंसगुरुमेवाभिगच्छेत् आचार्यवान्पुरुषोवेदेत्यादिश्रुत्युक्तगुरूपसदनादिलक्षणसंप्र दायस्यपरिपालनबुद्ध्येत्यर्थः स्वागता ॥ १०२ ॥

भक्तिपूर्वंकृतायातस्यपरिचर्यातत्कृतासेवातयाऽधिकतरंयथास्यात्तथापरितोषितोयतिश्रेष्ठोगोविंदनाथोवेदानांऋग्यजुःसामाथर्वणाख्यानांयानि
शिरांस्युपनिषदस्तेषांवचोभिःक्रमेण प्रज्ञानंब्रह्म अहंब्रह्मास्मि तत्त्वमसि अयमात्माब्रह्मेतिचतुर्भिर्वचनैरमुष्मैश्रीशंकरायब्रह्मभावमुपदिदेश
॥१०३॥ एवंगुरुणोपदिष्टःसकलंविज्ञातवानित्याह॥संप्रदायेप्रवेनपराशरपुत्रेणव्यासेनप्रोक्तेषुअथातोब्रह्मजिज्ञासेत्यादिसूत्रेषुयन्मतंब्रह्माद्वैतलक्ष
णंतस्यगतिःसृतिस्तस्याअनुरोधात्दयालोर्व्यासस्यशास्त्रगुढंयत्तद्धृदयमभिप्रायस्तत्सर्वमपिसुबुद्धिरयंश्रीशंकरोविज्ञातवान्॥१०४॥संप्रदायबोध
नायगुरुपरंपरांदर्शयति ॥ व्यासइति ॥ सत्यवत्यांपराशरमुनेःपुत्रोव्यासस्तस्यप्रथितानुभावःशुकमुनिःसुतस्तस्यशिष्यतांप्राप्तःगौडपादोस्यगोविं

भक्तिपूर्वंकृततत्परिचर्यातोषितोऽधिकतरंयतिवर्यः॥ब्रह्मतामुपदिदेशचतुर्भिर्वेदशेखरवचोभिरमुष्मै ॥१०३॥
सांप्रदायिकपराशरपुत्रप्रोक्तसूत्रमतगत्यनुरोधात् ॥ शास्त्रगूढहृदयंहिदयालोःकृत्स्नमप्ययमबुद्धसुबुद्धिः ॥
१०४॥व्यासःपराशरसुतःकिलसत्यवत्यांतस्यात्मजःशुकमुनिःप्रथितानुभावः॥ तच्छिष्यतामुपगतःकिलगौ
डपादोगोविंदनाथमुनिरस्यचशिष्यभूतः॥१०५॥ शुश्रावतस्यनिकटेकिलशास्त्रजालंयश्चाशृणोद्धुजगसद्मग
तस्त्वनंतात् ॥ शब्दांबुराशिमखिलंसमयंविधाययश्चाखिलानिभुवनानिबिभर्तिमूर्ध्ना ॥ १०६ ॥ सोऽधिग
म्यचरमाश्रममार्यःपूर्वपुण्यनिचयैरधिगम्यं ॥ स्थानमर्च्यमपिहंसपुरोगैरुन्नतंध्रुवइवैत्यचकाशे ॥ १०७॥

दनाथमुनिःशिष्यभूतः व० ॥१०५॥ तस्यगोविंदनाथमुनेःसमीपेशास्त्रकदंबंश्रीशंकरःशुश्राव यश्चगोविंदनाथःशेषालयंगतोभवदीयंशास्त्रंभूतलेप्रव
र्तयिष्यइतिसंकेतंविधायशब्दशास्त्रसमुद्रंशेषादशृणोत् यश्चानंतोनिखिलानिभुवनानिशिरसाधारयति ॥ १०६ ॥ एवंप्राप्तसंन्यासंश्रीशंकरंवर्ण
यितुमुपक्रमते॥सइति॥ पूर्वपुण्यसमूहैःप्राप्यंसर्वोत्कृष्टंयतिप्रमुखैरप्यर्च्यमंत्यंसंन्यासाश्रमंसआर्यःश्रीशंकरोलब्ध्वा तथाभूतंसूर्यप्रमुखैरप्यर्च्यमुन्न
तंस्थानमागत्यध्रुवइवरराज स्वा० ॥१०७॥

अत्यंतंपाटलाश्वेतरक्तायाशाटीपटीतल्लक्षणेनपल्लवेनच्छिन्नाआच्छादितामूर्तिर्यस्यसयतिराजोरुरुचेशुशुभे॥ तत्रदृष्टांतमाह॥ वासरस्यदिवसस्योपरमेउपरमाद्वारक्तोयोमेघस्तेनच्छादितोहिमगिरेःकूटःशृंगमिव ॥ १०८॥ यथासधूर्जटिःशिवोगजासुरंनिहत्यरुधिराप्लुतंतदीयंचर्मबिभर्तिस्मतथैषशंकरोऽज्ञानात्मकंमहागजंनिहत्योद्यत्सूर्यवदरुणशाटीपल्लवस्यव्याजेनरुधिराप्लुतंमहेभस्यचर्मबिभर्ति॥९॥ ब्रह्मविष्णुशिवेभ्योव्यतिरेकप्रदर्शनपूर्वकंश्रीशंकरस्यनिगमप्रतिपाद्यत्वंदर्शयति॥श्रुतीनामित्यादिना॥श्रुतीनांमध्येआसमंतात्क्रीडायस्यप्रथितैःप्रख्यातैःपरमहंसैःपरमहंसपरिव्राजकैःसहोचितागतिर्गमनंयस्यनिजेस्वस्वरूपभूतेसत्येअबाध्येधाम्नितेजसित्रिजगदतिवर्तिनिसर्वबाधावधिभूतेअभिरतःसदैवरतोऽसौश्रीशंकरोब्रह्मैवयतःपरब्रह्मापिसर्वैर्वेदायत्पदमामनंतीत्यादिश्रुतेःश्रुतीनामासमंतात्क्रीडायस्मिन्प्रथितानांपरमहंसानांतत्त्वविदामुचितामोक्षाख्यागतिः ब्रह्मविदाप्नोतिपरमित्यादिश्रुतेः प्रथितेतिगतेर्वाविशेषणं सभूमाक्वप्रतिष्ठितःस्वेमहिम्नीतिश्रुतेरुक्तधाम्न्यभिरतंहिरण्यगर्भस्तुनैवंविधोयतस्तस्योपवनादौक्रीडातयाहंसैर्गतिस्तथात्रिलोकीपक्षाश्रयणेनत्रिजगतश्चतुर्दशभुवनात्मकस्यब्रह्मांडस्यांतर्वर्तिनिबाध्येस्वीयेजडेलोकेभिरतस्तस्मादस्मिञ्श्रीशंकरेकिलबृहिधातोरर्थमनवच्छिन्नबृहत्स्वरूपंसाक्षादुपचाररहितंकेवलतयानिर्णीततयाकलयेजानामिनतुसंदिहेकेवलःकुहनेपिचनपुंसकंतुनिर्णीतेवाच्यवच्चैककृत्स्नयोरितिमेदिनी ॥ तथाचब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीत्यादिनिगमगतब्रह्मशब्दप्रतिपाद्यत्वंश्रीशंकरस्यनिरुपचारेणेत्यर्थः शि॰ ॥११०॥

छन्नमूर्त्तिरतिपाटलशाटीपल्लवेनरुरुचेयतिराजः ॥ वासरोपरमरक्तपयोदाच्छादितोहिमगिरेरिवकूटः॥ १०८॥
एषधूर्जटिरबोधमहेभंसन्निहत्यरुधिराप्लुतचर्म ॥ उद्यदुष्णकिरणारुणशाटीपल्लवस्यकपटेनबिभर्त्ति ॥ १०९॥
श्रुतीनामाक्रीडःप्रथितपरहंसोचितगतिर्निजेसत्येधाम्नित्रिजगदतिवर्तिन्यभिरतः॥ असौब्रह्मैवास्मिन्नखलु विषयेकिंतुकलयेबृंहेरर्थंसाक्षादनुपचरितंकेवलतया ॥ ११०॥

एवंतद्विष्णोःपरमंपदमितिनिगमोपिनिरुपचारेणश्रीशंकरे... ॥ एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपूरुषः॥पादोस्यसर्वाभूतानिअ

एवंतद्विष्णोःपरमंपदमितिनिगमोपिनिरुपचारेणश्रीशंकरेवर्त्ततइत्याह॥मितमिति ॥ एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपूरुषः॥पादोस्यसर्वाभूतानिअ
थयदतःपरोदिवोज्योतिर्दीप्यतेविश्वतःपृष्ठेष्वित्यादिश्रुतेरेकेनैवमहसाज्योतीरूपेणयद्यस्यपादेनेदंत्रिभुवनंमितंमापितंविष्णोस्तुपादद्वयेनत्रिभुव
नंमापितंतथायस्यसत्वमबाधितस्वरूपंस्थित्युत्पत्तिलयेष्वप्यनुस्यूतंविष्णोस्तुसत्वंसत्वगुणस्थितावेवानुगतं सत्वंविशिनष्टि॥दशाकारातीतमवस्था
काराभ्यांविनिर्मुक्तंविष्णोस्तुतद्दशभिराकारैर्मत्स्यादिभिरतीतंनभवति ततस्तस्मात्स्वमहिम्निनिर्वेदेनवैराग्येणसम्यग्बोधेनवारमणंयस्यतंश्रीशंकरं
वैकुंठेलक्ष्म्याक्रीडतोविष्णोःसकाशात्परमंविष्णुसंबंधिवापरमंपदमित्यर्थकउक्तनिगमोनिरुपचारेणाख्यातिवक्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥ तथाशिवपदप्रवृ

मितंपादेनैवत्रिभुवनमिहैकेनमहसाविशुद्धंयत्सत्त्वंस्थितिजनिलयेष्वप्यनुगतं ॥ दशाकारातीतंस्वमहिम
निनिर्वेदरमणंततस्तंतद्विष्णोःपरमपदमाख्यातिनिगमः ॥ ११ ॥ नभूतेष्वासंगःक्वचननगवाचाविहरणं
नभूत्यासंसर्गोनपरिचितिताभोगिभिरपि ॥ तदप्याम्नायांतस्त्रिपुरदहनात्केवलदशा तुरीयंनिर्द्वंद्वंशिवम
तितरांवर्णयतितं ॥ १२ ॥

त्तिमपितस्मिन्दर्शयति॥नेतिप्रसिद्धशिवस्यभूतप्रेतादिष्वासमंतात्संगोऽस्यतुक्वचनकस्मिंश्चिद्देशेकालेवाभूतेषुप्राणिष्वाकाशादिषुवासंगआसक्ति
र्नास्तिप्रसिद्धशिवस्यगवावृषेणविहरणमस्यतुक्वापिगवाइंद्रियेणविहरणंनास्ति तस्यविभूत्यासंसर्गःसंबंधःप्रसिद्धोऽस्यतुभूत्याऐश्वर्येणसंसर्गोना
स्ति तस्यभोगिभिःसर्पैःपरिचितिताप्रसिद्धाऽस्यतुविषयसंभोगवद्भिःपरिचयोनास्ति यद्यप्येवंवैलक्षण्यंतथापिशिवंशांतमद्वैतंचतुर्थंमन्यंतइतिवे
दांतःकेवलस्यविशुद्धस्यब्रह्मणोदर्शनेनपरमार्थदृष्ट्यावात्रयाणांस्थूलसूक्ष्मकारणाख्यानांपुराणांदहनान्निर्द्वंद्वंसुखदुःखादिद्वंद्वशून्यंचतुर्थसंज्ञंशिवं
सम्यक्तंशंकरंवर्णयतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

यःप्रसिद्धःशिवोधनुषादिसहकृतःत्रिपुरंविजितवान् तंयदिनिगमसमूहःप्रतिपादयतितर्हिंसहायंविनैवपुर्यष्टकविजयकर्तारंश्रीशंकरंकथंनब्रूयादि
त्याह नेतिप्रसिद्धशिवस्यतुसौवर्णःसुवर्णगिरिमयोधर्मोधनुःधर्मोस्त्रीपुण्यआचारेनाधनुर्यमसोमयोरितिमेदिनी अस्यतुब्राह्मणादिशोभनवर्णसंबं
धिधर्मोनास्ति तस्यतुपरुषोविष्णुःसएवफलंफलकंयस्येषोर्बाणस्यतत्प्रवणतातदासक्तताअस्यतुपुरुषाणांफलेषुऐहिकामुष्मिकेषुप्रवणतानास्ति त
स्यत्वहोरात्रेस्फुरंतावरीचंद्रसूर्यौताभ्यांचक्ररूपेणस्थिताभ्यांयुक्तःपृथिवीमयोरथोऽस्यत्वहोरात्रंस्फुरंतोहंकारादिलक्षणाअस्यस्तैर्युतःपार्थिवोदेहल
क्षणोरथोनचैवास्तितथाचैवंप्रकारेणसहायवर्जितेनयेनविस्तृतंयत्पुर्यष्टकंतस्यप्राणपंचककर्मेंद्रियपंचकज्ञानेंद्रियपंचकांतःकरणचतुष्टयाविद्या

नधर्मःसौवर्णोनपुरुषफलेषुप्रवणतानचैवाहोरात्रस्फुरदरियुतःपार्थिवरथः ॥ असाहाय्येनैवंसतिवि
ततपुर्यष्टकजयेकथंतंनब्रूयान्निगमनिकुरंबःपरशिवं ॥११३॥ दुःखासारदुरंतदुष्कृतघनांदुःसंसृतिप्रा
वृषंदुर्वारामिहदारुणांपरिहरन्दूरादुदाराशयः ॥ उच्चंडप्रतिपक्षपंडितयशोनालीकनालांकुरग्रासो
हंसकुलावतंसपदभाक्सन्मानसेक्रीडति ॥११४॥

कामकर्मवासनालक्षणस्यजयेसतितंश्रीशंकराख्यंपरशिवंवेदसमुदायःकथंनप्रतिपादयेदित्यर्थः॥११३॥अथतस्यपरमहंसत्वंबहुधावर्णयति॥दुःखा
न्येवासारोवेगवृष्टिर्यस्यां दुरंतानिदुष्कृतानिपापान्येवमेघायस्यांदुःखासाराचासौदुरंतदुष्कृतघनाचतामिहलोकेदुर्वारांदारुणांदुःसंसृतिलक्षणांप्रावृ
षंवर्षाऋतुंदूरादेवपरिहरन्हंसकुलशिरोभूषणपदभाक्सतांत्वदिमानससरोवरस्थानीयेक्रीडतीतिसंबंधः शुद्धेस्वच्छदीतिवा तंविशिनष्टि उदाराशयः
पुनश्चउच्चंडायेप्रतिपक्षपंडितास्तेषांयशएवनालीकस्याब्जखंडस्यनालानांदंडानामंकुरःग्रासोयस्यसः॥नालीकःशरशल्याङ्गेष्वब्जखंडेनपुंसकं॥ ना
लोनालंपद्मदंडेइतिमेदिनी शार्दूलवि०॥ ११४ ॥

क्षीरनीरयोर्ब्रह्मजगतोर्विवेचकत्वादप्ययंपरमहंसइत्याह ॥ क्षीरंदग्धंपरमानंदघनंब्रह्मजगत्पुनर्नीरमानंदवर्जितंदुःखात्मकंतद्द्वयंयोगंपरस्परता

क्षीरनीरयोर्ब्रह्मजगतोर्विवेचकत्वादप्ययंपरमहंसइत्याह ॥ क्षीरंदुग्धंपरमानंदघनंब्रह्मजगत्पुनर्नीरमानंदवर्जितंदुःखात्मकंतदुभयंयोगंपरस्परता
दात्म्यंप्राप्तं ॥ पुनश्चेतरंभेत्तुंविलक्षणीकर्त्तुंदुर्घटंयेनसम्यक्विभक्तीकृतं सोऽयंद्विजातीनांद्विजानामग्रणीःपरमहंसःश्रीशंकरोऽशेषायेविशेषेणदोषा
उत्कृष्टदोषारागद्वेषादयस्तेषांलहरीमासेदुषीमासमंतात्सेवितवतींशेमुषींशीलवतांबुद्धिंपुनाति पक्षेद्विजातयःपक्षिणः॥ ११५ ॥ श्रीशंकरस्यपरमहं
सत्वंप्रकरांतरेणप्रतिपादयति नीरक्षीरनयेनजलदुग्धेयथासंमिश्रितेतद्वीत्यातथ्यंब्रह्मवितथंमिथ्याभूतमज्ञानादितेसम्यक्संपिंडितेतादात्म्यंप्राप्तेसम

क्षीरंब्रह्मजगच्चनीरमुभयंतद्योगमभ्यागतंदुर्भेदंत्वितरेतरंचिरतरंसम्यक्विभक्तीकृतं ॥ येनाशेषविशेष
दोषलहरीमासेदुषींशेमुषींसोयंशीलवतांपुनातिपरमोहंसोद्विजात्यग्रणीः ॥ ११५ ॥ नीरक्षीरनयेनत
थ्यवितथेसंपिंडितेपंडितैर्दुर्बोधेसकलैर्विवेचयतियःश्रीशंकराख्योमुनिः ॥ हंसोयंपरमोस्तुयेपुनरिहा
शक्तास्समस्तास्थिताजृंभान्निंबफलाशनैकरसिकान्काकानमूनमन्महे ॥ ११६ ॥

स्तैःपंडितैरितरपक्षिस्थानीयैरिदंतथ्यमिदंवितथमितिबोद्धुंबोधयितुंचदुर्घटेयःश्रीशंकराख्योमुनिर्विवेचयतिविविच्यस्थापयति सोयंविवेचकत्वा
त्परमोहंसोस्तु येपुनरिहविवेचनेऽशक्ताःसर्वेस्थितास्तानूजृंभात्श्लेष्मजनितरोगादिषस्थानीयरागादेर्हेतोर्निंबफलस्थानीयविषयसंभोगरसिकास्ता
न्काकान्मन्महेजानीमः ॥ १६ ॥

प्रकारांतरेणापिहंसत्वमाह ॥ दृष्टिमिति ॥ हंसःसूर्योबाह्येनतमसामंदीकृतांदृष्टिंप्रगुणीकरोतिप्रकृष्टांतमोनिवारणेनापावृतांकरोति अयंतुअबाह्ये नांतरेणात्मनोबाह्येनवाऽज्ञानलक्षणेनतमसामंदीकृतामात्मदृष्टिंप्रगुणीकरोतिप्रकृष्टगुणयुक्तांयथाभूतात्मदर्शनयोग्यांकरोति सतुकमलप्रियतांयाति अयंतुअलीकभूतविषयादिप्रियतांनप्रयाति सउपकारायजगतोमित्रत्वमव्याहतंभजते तथाऽयमपिपरोपकारायसर्वस्याव्याहतंमित्रत्वंभजते सप्तुहृदस्यचक्रवाकस्यघनीभूतांरात्रिप्रयुक्तांप्रियाविरहप्रजनितांपीडांविलुंपतिनाशयति तथायमपिसुहृदांसमूहस्यघनीभूतांसंसृतिलक्षणामार्तिंविलुंपतिसज्ञातुमिष्टंघटपटादिरूपमर्थंमुहुरभिव्यनक्तिप्रकाशयति तथासोऽयमपिमहतांविशुद्धचेतसांमुमुक्षूणांजिज्ञास्यंपरमार्थभूतंब्रह्मैक्य

दृष्टिंयंप्रगुणीकरोतितमसाबाह्येनमंदीकृतांनालीकप्रियतांप्रयातिभजतेमित्रत्वमव्याहतं ॥ विश्वस्योपकृतेर्विलुंपतिसुहृच्चक्रस्यचार्तिंघनांहंसःसोयमभिव्यनक्तिमहतांजिज्ञास्यमर्थंमुहुः ॥ १७ ॥ हंसभावमधिगत्यसुधींद्रेतंसमर्चतिचसंसृतिमुक्त्यै॥संचचालकथयन्निवमेघश्चंचलाचपलतांविषयेषु ॥ १८ ॥ एषनःस्पृशतिनिष्ठुरपादैस्तत्तुतिष्ठतुवितीर्णमवन्यै॥अस्मदीयमपिपुष्पमनैषीदित्यरोधिनलिनीपतिरब्दैः ॥१९॥ वारिवाहनिवहेक्षणलक्ष्यश्रीररोचतकिलाचिररोचिः ॥ अंतरंगगतबोधकलेवव्यावृतस्यविदुषोविषयेषु ॥२०॥

लक्षणमर्थंमुहुरभिव्यनक्ति॥१७॥सुधींद्रेश्रीशंकरेहंसभावंयतित्वमधिगत्यसंसृतिमुक्त्यर्थंतंहंसंपरमात्मानंसमर्चतिसतिविषयेषुविद्युद्वच्चपलतांकथयन्निवमेघःसंचचाल स्वा॰॥१८॥ मेघकर्तृकादित्यरोधनस्यहेतुमुत्प्रेक्षते॥एषसूर्योनोऽस्मान्मेघान्निष्ठुरपादैःपरुषकिरणैःस्पृशतितत्स्पर्शनंतुतिष्ठतुपरंभूम्यैवितीर्णंदत्तमस्मदीयपुष्पंमेघपुष्पमभ्रांबुवप्यनैषीदपनीतवानितिविचार्यकमलिनीपतिरब्दैररोधि कमलिनीपतिरित्यनेनास्मद्भार्यादुःखदातृत्वविरोधनेनतद्भार्यायाःकमलिन्याःदुःखंप्रदेयमितिध्वनितं स्वा॰ ॥१९॥ किंचमेघनिचयेक्षणमात्रंलक्ष्याश्रीर्यस्याःसाऽचिररोचिःक्षणप्रभाविद्युदरोचत यथाविषयेषुव्यावृतस्यविदुषोंतःकरणगताज्ञानकलाशोभतेतद्वत् ॥२०॥

मेघाविष्णुपदसंश्रयात्सुहृद्भ्यःकिंब्रह्मतामुपदिशंति नृवितर्कैर्यद्यस्मादेषामब्दानांस्वनंनादंश्रुत्वानिखिलाःसर्वेनिर्भरमोदान्बिभ्रतिस्मकिलेतिप्रसि

मेघाविष्णुपदसंश्रयात्सुहृद्भ्यः किंब्रह्मतामुपदिशंति नुर्वितर्केयद्यस्मादेषामब्दानांस्वनंनादंश्रुत्वानिखिलाःसर्वेनिर्भरमोदान्बिभ्रतिस्मकिलेतिप्रसिद्धं ॥ २१ ॥ ज्ञानगर्वेणभरितातिशयिताअमीयतयोदेवराजमपिमांनयजंतीत्यमर्षवशगेनपयोदोजलदएवस्यंदनोरथोयस्यतेनदेवराजेनेदंधनुराविष्कृतं ॥ २२ ॥कुटजोगिरिमाल्लिका कुटजःशक्रोवत्सकोगिरिमल्लिकेत्यमरः कंदलंनवांकुरःकंदलंतुकपालेस्यादुपरागेनवांकुरेइतिविश्वप्रकाशः बाणानीलझिंटी नीलीझिंटीद्वयोर्बाणेत्यमरः तथाचकुटजानांनवांकुरैर्बाणानांविशालैरेणुभिश्चकलिताव्याप्तावनवात्यावनसंबंधिवायुसमूहाः स

किन्नुविष्णुपदसंश्रयतोऽब्दाब्रह्मतामुपदिशंतिसुहृद्भ्यः ॥ यन्निशम्यनिखिलाःस्वनमेषांबिभ्रतिस्मकिल निर्भरमोदान् ॥ २१ ॥ देवराजमपिमांनयजंतिज्ञानगर्वभरितायतयोमी ॥ इत्यमर्षवशगेनपयोदस्यंदनेन धनुराविरकारि ॥ २२ ॥ आववुःकुटजकंदलबाणास्फीतरेणुकलितावनवाताः ॥ सत्वमध्यमतमोगुणमिश्रा मायिकाइवजगत्सुविलासाः ॥ २३ ॥ बभ्रमुस्तिमिरसच्छविगात्राश्चित्रकार्मुकभृतःखरघोषाः ॥ ध्यानयज्ञ मथनाययतीनांविद्युदुज्ज्वलदृशोघनदैत्याः ॥ २४ ॥ उत्ससर्जुरसकृज्जलधारांवारिदागगनधामपिधाय ॥ शंकरोहृदयमात्मनिकृत्वासंजहारसकलेंद्रियवृत्तीः ॥ २५ ॥

त्वरजस्तमोगुणैर्मिश्रिताजगत्सुमायिकाविलासाः परिणामाइवाववुःप्रचलिताः ॥ २३ ॥ तिमिरेणतमसासमानाछविःकांतिर्यस्यतथाभूतंगात्रंशरीरंयेषांतेचित्रानिंद्रचापलक्षणान्कार्मुकान्धनूंषिबिभ्रतीति तथाखरोनिष्ठुरोगर्जनलक्षणोघोषोयेषांतेविद्युल्लक्षणान्युज्ज्वलानिदृशोनेत्राणियेषांतेमेघलक्षणादैत्यायतीनांध्यानलक्षणस्ययज्ञस्यमथनायबभ्रमुः॥२४ ॥ एवंभूतावारिदाआकाशधामावृत्यजलधारांमुहुरुत्ससर्जुःसम्यक्तत्यजुस्तस्मिन्कालेश्रीशंकरःकिंकृतवानित्यपेक्षायामाह ॥ श्रीशंकरोंऽतःकरणमात्मनिकृत्वासमस्तेंद्रियवृत्तीःसम्यगुपसंहृतवान् ॥ २५ ॥

एवंनिरुद्धांतःकरणादेस्तस्यबुद्धिर्लयमवापेत्याह ॥ नयैर्व्याससूत्रैःसहितंयथास्यात्तथोपनिषदांशनैःसांत्वालापैरव्यर्थमधुराभाषणैरुपनीतासमीपं प्रापिताचिरकालमारभ्यात्तंस्वीकृतंसहजमनादिसिद्धंदृढतरमभिमानंत्यक्त्वातत्क्षणमेवतंश्रुत्यादिप्रसिद्धंपरप्रेमास्पदंपरहंसंपरमात्मानंप्राप्यपुनर सौतस्यबुद्धिःसंस्प्रष्टुमधीराक्वचिदपितत्क्षणमेवलयमगात् यथाकाचिन्मानिनीसमीपस्थानांसखीनांयुक्तिसहितंयथाभवेत्तथासांत्वालापैरनुनयवाक्यैःकांतसमीपंनीताचिरायात्तंस्वाभाविकंदृढतरमभिमानंविहायसपदिसमुत्कृष्टंतंप्रेयांसंकांतंप्राप्यपुनरसौसंस्प्रष्टुमधीराकस्मिंश्चिदंगेसपदिलय माप्नोतितद्वदित्यर्थः ॥ अत्रप्रस्तुतवृत्तांतेवर्ण्यमानेविशेषणसामान्यबलादप्रस्तुतवृत्तांतस्यापिपरिस्फुरणात्समासोक्तिरलंकारःसमासोक्तिःपरिस्फूर्तिःप्रस्तुतेप्रस्तुतस्यचेदित्युक्तेः शि॰ ॥२६ ॥ यत्रसूर्यादीनामपिस्फुरणंनसंभवतितत्रबुद्धिस्फुरणस्यकाप्रत्याशेत्याशयेनाह ॥ नेति॥ कृशानुरग्निः

शनैःसांत्वालापैःसनयमुपनीतोपनिषदांचिरायात्तंत्यक्त्वासहजमभिमानंदृढतरं ॥ तमेत्यप्रेयांसंसपदिपरहंसं पुनरसावधीरासंस्प्रष्टुंक्वनुसपदितद्धीर्लयमगात् ॥ २६ ॥ नसूर्योनैवेंदुःस्फुरतिनचताराततिरियंकुतोविद्युल्लेखाकियदिहकृशानोर्विलसितं ॥ नविद्योरोदस्यौनचसमयमस्मिन्नजलदेचिदाकाशेसांद्रस्वसुखरसवर्ष्मण्यविरतं ॥ २७॥ किमादेयंहेयंकिमितिसहजानंदजलधावतिस्वच्छेतुच्छीकृतसकलमायेपरशिवे ॥ तदेतस्मिन्नेवस्वमहिमनिविस्मापनपदेस्वतःसत्येनित्येरहसिपरमेसोकृतकृती ॥ २८ ॥

रोदस्यौद्यावाभूम्यौअविरतंसततंघनीभूतस्वसुखरसविग्रहेचिदाकाशेसूर्यादयोनस्फुरंतीत्यर्थः॥ तथाचश्रुतिः नयत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमग्निरित्याद्याः ॥ २७ ॥ किंचसहजानंदसमुद्रेऽतिस्वच्छेऽतएवतुच्छीकृतासकलासकार्यामायायस्मिन्पुनश्चस्वमहिमनिविस्मापनपदेस्वतःसत्येनतुकार्यापेक्षयामृदादिवत्सत्येपरमेरहस्यत्यंतगुह्येतदेतस्मिन्नेवप्रत्यगभिन्नेपरशिवेसःकृतीश्रीशंकरःकिमादेयंहेयंचकिमितिनित्यमकृतैवमनुसंधानंसदैवकृतवान् ॥ २८ ॥

पुनः वर्षर्तुंवर्णयति ॥ विष्णुपदभागमपिविद्युदुज्वलकांत्यानुसृतश्चमेघःप्रावृडागमनतोमलिनत्वंप्रापातोध्यवन्यपिभूमावपिविरागंकोनभजेदपितुस
र्वोपिवैराग्यमाप्नुयादेव स्वा ० ॥ २९ ॥ सलिलानांजलानामाशयेकलुषितेसतिमानससरोवरंप्रत्युत्कमुत्कंठितंहृदयंयेषांतथाभूताःकलहंसाअभ
वन् आश्रयेऽन्यथाभवतिसतिकोजीवनलिप्सुर्मानसचिंतांनभजति किंतुसर्वोपिभजत्येव ॥ ३० ॥ अनल्पाजलदायस्मिन्नतथाभूतेव्योममार्गेप
रिभ्रममिच्छन्शुभ्रांशुश्चंद्रःकलावान्षोडशकलापूर्णोयतोमलिनाकाशवासीतस्मात्प्रकाशनंनप्राप्तवान् शुभ्रकांतिःसकलकलासंपन्नोपिमलिनवसन
श्चेत्कःप्रकाशतेनकोपीत्यर्थः ॥ ३१॥ अनल्पापिपिपासाजलपानेच्छायस्याःसाचातकानांपंक्तिश्चिरंजलस्यतृप्तिमवापघनंदृढमाश्रयंकरोतीतितथाऽ

प्रापविष्णुपदभागपिमेघःप्रावृडागमनतोमलिनत्वं ॥ विद्युदुज्वलरुचानुसृतश्चकोध्यवन्यपिभजेन्नविरागं ॥
॥ २९ ॥ आशयेकलुषितेसलिलानांमानसोत्कहृदयाःकलहंसाः ॥ कोन्यथाभवतिजीवनलिप्सुर्नाश्रयेभजतिमा
नसचिंतां ॥ ३० ॥ अत्रवर्त्मनिपरिभ्रममिच्छञ्छुभ्रदीधितिरदभ्रपयोदे ॥ नप्रकाशनमवापकलावान्कश्चका
स्तिमलिनांबरवासी ॥ ३१ ॥ चातकावलिरनल्पपिपासाप्रापतृप्तिमुदकस्यचिराय ॥ प्राप्नुयादमृतमप्यभिवांछ
न्कालतोबतघनाश्रयकारी ॥ ३२ ॥ इत्युदीर्णजलवाहविनीलेस्फीतवातपरिधूततमाले ॥ प्राणभृत्प्रचरणप्रतिकू
लेनिंडनीलघनशालिनिकाले ॥ ३३ ॥ अग्रहारशतसंभृतशोभेसुग्रहाक्षतुरगः समहात्मा ॥ अध्युवासतटमिद्धभ
वायाःसुध्युपास्यचरणंगुरुमर्चन् ॥ ३४ ॥

मृतमप्यभिवांछन्कालात्प्राप्नुयात्बतप्रसिद्धं ॥ ३२ ॥ इत्येवंप्रकारेणोच्चैःपयोदैर्विशेषेणनीलेस्फीतेनविशालेनवायुनापरिकंपिता तमालावृक्षवि
शेषायस्मिन्प्राणिनांविचरणेप्रतिकूलेनिबिडनीलघनैर्युक्तेवर्षाकाले ॥ ३३ ॥ अग्रहाराणांब्राह्मणग्रामाणांशतेनसंभृताशोभायस्मिन्नतथाभूतेव
र्षाकाले सुधीभिरुपास्यौचरणौयस्यतथाभूतंगुरुंसम्यक्पूजयन्सुखेनग्रहोविषयलक्षणमार्गेभ्यःस्तंभनंयेषांतथाभूताअक्षलक्षणाअश्वायस्यसनिगृ
हीतसर्वकरणोमहात्माक्षुद्रस्वभावसंज्ञिकायानद्यास्तटमध्युवासनिवासंकृतवानितिद्वयोरर्थः ॥ ३४ ॥

त्रस्तमर्त्यगणमस्तमिताशंचयथास्यात्तथाऽहिशत्रुर्वृत्रारिरिंद्रः समुदंचलतीसमुद्यसंतीविद्युद्यस्मिंस्तत्पंचरात्रमजस्रंहस्तिशुंडावत्पृथुलाविशालाजलधारांमुंचातिस्म ॥ ३५ ॥ अथानंतरंतीरभूरुहाणांततीरग्रहारसमूहैः सहतत्सहितास्तीरस्थवृक्षपंक्तीराकर्षस्तटिन्यानद्याअनल्पःपूरोजलप्रवाहः प्रलयसमुद्रप्रवाहवदधिकंनादमाययौप्राप ॥ ३६ ॥ सएषश्रीशंकरोघोषसहितजलझरेभ्योभीरूणानराणांकलुषंघोषं श्रुत्वाउपदेष्टारंश्रीगोविंदनाथंध्रुवंनिश्चलंसमाधेर्विधानंयस्यध्रुवस्यसमाधिरिवेतिवा तथाभूतंवीक्ष्यचक्षणमात्रंकथनेच्छारहितस्तूष्णीमभूत् ॥ ३७ ॥ पश्चात्सश्रीशंकरस्त्वरमाण

त्रस्तमर्त्यगणमस्तमिताशंहस्तिहस्तपृथुलोदकधाराः ॥ मुंचतिस्मसमुदंचलद्विद्युत्पंचरात्रमहिशत्रुरजस्रं ॥ ॥ ३५ ॥ तीरभूरुहततीरपकर्षन्नग्रहारनिकरैःसहपूरः ॥ आययावधिकघोषमनल्पःकल्पवार्धिलहरीवत टिन्याः ॥ ३६ ॥ घोषवारिझरभीरुनराणांघोषमेषकलुषंसनिशम्य ॥ देशिकंध्रुवसमाधिविधानंवीक्ष्य चक्षणमभूदविवक्षुः ॥ ३७ ॥ सोऽभिमंत्र्यकरकंत्वरमाणस्तत्प्रवाहपुरतःप्रणिधाय ॥ कृत्स्नमत्रसमवेशय दंभःकुंभसंभवइवस्वकरेऽब्धिं ॥ ३८ ॥ तंनिशम्यनिखिलैरपिलोकैरुत्थितोऽस्यगुरुरुक्तमुदंतं ॥ योगसिद्धि मचिरादयमापेत्यभ्यपद्यततरांपरितोषं ॥ ३९ ॥

करकंकुंभमभिमंत्र्यसचासौप्रवाहश्चतस्याःप्रवाहइतिवा तस्याग्रेप्रस्थाप्यात्रकरकेसर्वंजलंप्रवेशयत् अगस्त्योयथासमुद्रंस्वहस्तआवेशयत्तथेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ तमुदंतंवृत्तांतंनिखिलैरपिलोकैरुक्तंसमाधितोव्युत्थितोऽस्यश्रीशंकरस्यगुरुःश्रुत्वाऽचिराच्छीघ्रमेवायंयोगसिद्धिमवापेतिपरितोषमभ्यपद्यततरामतिशयेनपरितोषंप्राप्तवानित्यर्थः ॥ ३९ ॥

किंपद्भिर्दिवसैर्गतघनेगगनेसतिशिष्याग्र्यममुंश्रीशंकरंसःगुरुराह ॥यदुवाचतदाह ॥ हेसौम्यप्रियदर्शनशरत्कालेनविमलंगगनंपश्य तत्रदृष्टांतः यथा
ब्रह्मविद्ययाविशदमनवच्छिन्नंब्रह्मात्मैक्यलक्षणंतत्त्वंतद्वत् ॥ ४० ॥जलदाःसुजलस्यधारयाओषधीःकृतार्थीकृत्य यतिवराश्वसदुपदेशवाचापुनर
नुचरांश्वकृतार्थीकृत्यसंप्रतियथेच्छंगच्छंति ॥ ४१ ॥ असौशीतदीधितिश्चंद्रोजलमुग्भिर्मेघैस्त्यक्तआकाशमार्गोयस्यसअतिस्फुटकांतिर्भाति
मायिकस्यावरणस्यनिर्गमेनशुभ्रःशुद्धस्तत्वविदांबोधोयथाप्रकाशतेतद्वत् ॥ ४२ ॥ वारिवाहानांमेघानांनिवहेसमूहेप्रतियातेसति शुचिभानिशुद्ध

छात्रमुख्यममुमाहकियद्भिर्वासरैर्गतघनेगगनेसः ॥ पश्यसौम्यशरदाविमलंखंविद्ययेवविशदंपरतत्वं ॥
॥ ४० ॥ वारिदायतिवराश्वसुपाथोधारयासदुपदेशगिराच ॥ ओषधीरनुचरांश्वकृतार्थीकृत्यसंप्रतिहियांतिय
थेच्छं ॥४१ ॥ शीतदीधितिरसौजलमुग्भिर्मुक्तपद्धतिरतिस्फुटकांतिः ॥ भातितत्वविदुषामिवबोधोमायिकाव
रणनिर्गमशुभ्रः ॥ ४२ ॥ वारिवाहनिवहेप्रतियातेभांतिभानिशुचिभानिशुभानि ॥ मत्सराद्विविगमेसातिमै
त्रीपूर्वकाइवगुणाःपरिशुद्धाः ॥ ४३ ॥ मत्स्यकच्छपमयीधृतचक्रागर्भवर्तिभुवनानलिनाढ्या ॥ श्रीयुताघन
टिनीपरहंसैःसेव्यतेमधुरिपोरिवमूर्तिः॥ ४४ ॥

भ्रभाणिशुभानिनक्षत्राणिभांति यथारागद्वेषादिविगमेसतिमैत्रीपूर्वकागुणाःकरुणामुदितादयःपरिशुद्धाःप्रकाशंतेतद्वत् ॥ ४३ ॥ मत्स्यकच्छ
पमयीपुनश्वधृतंचक्रंसुदर्शनाख्यंययागर्भवर्तीनिचतुर्दशभुवनानियस्याः नलिनैःकमलैराढ्या लक्ष्म्यासंयुता मधुरिपोर्विष्णोर्मूर्तिर्यथापरहंसैःपरम
हंसपरिव्राजकैर्यतिभिःसेव्यतेतद्वत् अद्यमत्स्यादिप्रचुरा धृतानिचक्राणिपुटभेदाययागर्भवर्तीनिभुवनानिजलानियस्याः कमलैराढ्याशोभायुक्ता
तटिनीइयंनदी परहंसैरुत्कृष्टैर्हंसाख्यपक्षिभिः परमहंसैरितिवा ॥ ४४ ॥

एतेजलदाः सुचिरसंभृतंजीवनंजलंद्विजानांब्राह्मणादीनांपक्षिणांचगणायवितीर्यदत्वा त्यक्ताविद्युल्लक्षणाअबलांगनायैः परिशुद्धाआसमंताच्छु
भ्रामेघवीथिलक्षणेभ्योगृहेभ्यःप्रव्रजंतिप्रयांति पक्षेनीरदानिर्गतदंताजरांप्राप्ताएतेचिरसंभृतंचिरपर्यंतंसंचितंजीवनंधनधान्यादिब्राह्मणगणायप्र
दत्वात्यक्ताविद्युदिवातिचंचलाअबलायैःयतःपरिशुद्धांतःकरणाः घनीभूतावीथयोयेषुतेभ्योगृहेभ्यःप्रव्रजंति संन्यस्यगच्छंतीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ भ
स्मलिप्तगात्रःकमंडलुशोभीकषायवस्त्रसंवृतोयथायातिस्तद्वदयमनेहाःशरत्कालः चंद्रज्योत्स्नालक्षणेनभस्मनास्वर्चितंलिप्तंगात्रंशरीरंयस्य चंद्रमं
डललक्षणेनकमंडलुनाशोभाऽस्यास्तीतितथा बंधूकपुष्पसमूहलक्षणयाशाट्यासंवृतइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ वारिसारसंसरःसंबंधिजलंतावकंत्वदीयंमन

नीरदाःसुचिरसंभृतमेतेजीवनंद्विजगणायवितीर्य ॥ त्यक्तविद्युदबलाःपरिशुद्धाःप्रव्रजंतिघनवीथिगृहेभ्यः ॥
॥ ४५ ॥ चंद्रिकाभसितचर्चितगात्रश्चंद्रमंडलकमंडलुशोभी ॥ बंधुजीवकुसुमोत्करशाटीसंवृतोयातिरिवायमने
हाः ॥ ४६ ॥ हंससंगतिलसद्विरजस्कंक्षोभवर्जितमपन्हुतपंकं॥ वारिसारसमतीवगभीरंतावकंमनइवप्रतिभाति
॥ ४७ ॥ शारदांबुधरजालपरीतंभ्राजतेगगनमुज्ज्वलभानु ॥ लिप्तचंदनरजःसमुदंचत्कौस्तुभंमुरारिपोरिववक्षः
॥ ४८ ॥ पंकजानिसम्यग्गूढहरीणिप्रोद्गतानिविकचानिकनंति ॥ सौम्ययोगकलयेवविफुल्लान्युन्मुखानिहृदया
निमुनीनां ॥ ४९ ॥

इवप्रतिभातिहंसाख्यपक्षिसंगेनविलसच्चताद्विगतपांसुकंचपक्षेपरमहंसानांसंगेनविलसच्चततविगतरजोगुणंच निरस्तकर्दमं पक्षेनिरस्तपापमलं
शुद्धमितियावदन्यत्समानं ॥ ॥ ४७ ॥ शरत्कालीनानांजलधराणांजालैर्व्याप्तं मेघावरणविनिर्मुक्तत्वादुज्ज्वलोभानुर्यस्मिन्तथाभूतंव्योमशोभते
तत्रदृष्टांतःलिप्तानिचंदनरजांसियस्मिन् समुदंचन्संस्फुरन्कौस्तुभाख्योमणिर्यस्मिन् तथाविधंमुरारिपोःश्रीविष्णोर्वक्षइवेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ योगक
लयाऊर्ध्वमुखानिप्रफुल्लानिसम्यग्गूढआरूढोहरिर्विष्णुर्येषुतानिप्रकर्षेणोद्गतानिऊर्ध्वंतांप्राप्तानिमुनीनांहृदयानिकमलानियथाकनंतिप्रकाशंते तथा
प्रोद्गतानिप्रकचानिविकासंप्राप्तानिसम्यग्गूढाहरयःसूर्यांशवोयेषुतानिपंकजानिकनंतीत्यर्थः॥ ४९ ॥

रेणुलक्षणेनभस्मनाशोभितैःपत्रलक्षणयाशाट्यासंवृतैः कुसुमलिहोभ्रमरास्तल्लक्षणाजपमालायेषां वृंतेप्रसववंधेकुड्मलानिकलिकास्तल्लक्षणक मंडलुयुक्तैःक्षितिरुहैर्वृक्षैर्यतिसाम्यंधार्यते ॥ ५० ॥ धारणाध्यानसमाधिभिःश्रवणमनननिदिध्यासनैश्चवार्षिकाणिदिवसान्यपनीयाद्यपादपद्म रजसाजगंतिपुनंतोमहांतःसंचरंति ॥५१॥ यस्मादेवंतत्तस्माद्भवान् वेदसमूहादुद्भूतांजन्ममरणलक्षणसंसारात्मकस्यदवस्यवनाग्नेःमेघमालांतत्व पद्धतिमविविक्तांविवेक्तुंइयंतत्वपद्धतिरियंनेतिविवेचनंकर्तुंशीघ्रंशिवपुरींकाशींगच्छतु ॥ ५२ अथशारीरकसूत्रभाष्यकरणायप्रेरयिष्यन्वृत्तांत

रेणुभस्मकलितैर्दलशाटीसंवृतैःकुसुमलिट्जपमालैः ॥ वृंतकुड्मलकमंडलुयुक्तैर्धार्यतेक्षितिरुहैर्यतितौल्यं ॥ ५० ॥ धारणादिभिरपिश्रवणाद्यैर्वार्षिकाणिदिवसान्यपनीय॥पादपद्मरजसाद्यपुनंतःसंचरंतिहिजगंति महांतः ॥ ५१ ॥ तद्भवान्व्रजतुवेदकदंबादुद्भवांभवदवांबुदमालां ॥ तत्वपद्धतिमभिज्ञविवेक्तुंसत्वरंहरपु रीमविविक्तां ॥ ५२ ॥ अत्रकृष्णमुनिनाकथितंमेपुत्रतच्छृणुपुरातुहिनाद्रौ ॥ वृत्रशत्रुमुखदैवतजुष्टंसत्र मत्रिमुनिकर्तृकमास॥ ॥ ५३ ॥ संसदिश्रुतिशिरोर्थमुदारंशंसतिस्मसपराशरसूनुः ॥ इत्यपृच्छमहमत्रभ वंतंसत्यवाचमभियुक्ततमंतं ॥ ५४ ॥ आर्यवेदनिकरःप्रविभक्तोभारतंकृतमकारिपुराणं ॥ योगशास्त्रम पिसम्यगभाषिब्रह्मसूत्रमपिसूत्रितमासीत् ॥ ५५ ॥

मावेदयतिअत्रास्मिन्पद्धतिविवेचनेकृष्णमुनिनावेदव्यासेनयन्मेकथितंहेपुत्रतच्छृणु ॥ पूर्वंहिमाद्रौवृत्रशत्रुमुखैरिंद्रप्रभृतिभिर्दैवतैर्जुष्टमत्रिमुनिक र्तृकंसत्रमासबभूव ॥५३ ॥तत्रसभायांसपराशरसूनुः श्रुतिशिरसामर्थमुदारंशंसतिस्म ॥ तमभियुक्ततमंसत्यवाचमत्रभवंतंपूज्यंश्रीव्यासमितिव क्ष्यमाणमहमपृच्छंपृष्टवान् ॥ ५४ ॥ यत्पृष्टंतदाह ॥ हेआर्यवेदनिकरोवेदनिचयःप्रकर्षेणविभक्तोविलक्षणीकृतस्त्वयेतिशेषएवमग्रेपि ॥ ५५ ॥

अथब्रह्मसूत्रेइहास्मिन्‌लोकेकेचिद्विप्रतिपन्नाविप्रतिपत्तिंप्राप्ताःस्वमतानुसारेणयथायोग्यमर्थान्‌कल्पयंति ॥ तस्मात्‌हेभगवन्‌ अन्यथार्थग्रहण निग्रहेदक्षमस्यब्रह्मसूत्रस्यभाष्यंत्वयाकरणीयं ॥ ५६ ॥ ममवचनंसचपराशरसूनुःश्रुत्वासभायांहेविद्वदग्रचरवाचमुक्तवान्‌ तांदर्शयाति दिविषद्भि र्देवैरयंत्वदुक्तोऽर्थःशिवस्यसभायामुक्तः ॥ ५७ ॥ तस्मात्‌हेवत्सत्वंशृणु समस्तवित्सर्वज्ञः ॥ ५८ ॥ सुखप्रदंभाष्यंकरिष्यति येनशिष्येणतत्कर्तृ

अत्रकेचिदिहविप्रतिपन्नाःकल्पयंतिहियथायथमर्थान्‌ ॥ अन्यथाग्रहणनिग्रहदक्षंभाष्यमस्यभगवन्करणीयं ॥५६॥ मद्वचःसचनिशम्यसभायांविद्वदग्रचरवाचमवोचत्‌ ॥ पूर्वमेवदिविषद्भिरुदीर्णःपार्वतीपतिसदस्यय मर्थः ॥ ५७ ॥ वत्सकशृणुसमस्तविदेकोमत्समस्तवभविष्यतिशिष्यः ॥ कुंभएवसरितःसकलंयःसंहरिष्य तिमहोल्बणमंभः ॥ ५८ ॥ दुर्मतानिनिरसिष्यतिसोयंशर्मदायिचकरिष्यतिभाष्यं ॥ कीर्तयिष्यतियशस्तवलो कःकार्तिकेंदुकरकौतुकितेन ॥ ५९ ॥ इत्युदीर्यमुनिराट्सवनांतेपत्युरापसुगिरिंगिरिजायाः ॥ तन्मुखाच्छुतम शेषमिदानींसन्मुनिप्रियमयात्वयिदृष्टं ॥ ६० ॥ सत्वमुत्तमपुमानसिकश्चित्तत्त्ववित्प्रवरनान्यसमानः ॥ तद्य तस्वनिरवद्यनिबंधैःसद्यएवजगदुद्धरणाय ॥ ६१ ॥

केणभाष्येणचकार्तिकचंद्रकिरणवत्कौतुकमस्यास्तीतितवयशोलोकःकीर्तयिष्याति ॥ ५९ ॥ इत्येवंप्रकारेणसमुनिराट्वेदव्यासोवनमध्येउक्त्वापा र्वत्याःपत्युःशिवस्यगिरिंकैलासंप्राप तस्यव्यासस्यमुखाच्छुतंसर्वंमयाहेसन्मुनिप्रियत्वयिदृष्टं ॥ ६० ॥ हेतत्वविच्छ्रेष्ठतत्तस्मान्निर्दुष्टग्रंथैर्यतस्व ॥ ६१ ॥

शशिमौलेश्चंद्रशेखरस्यनगरंस्वच्छरूपयादेवनद्यागंगयाकमनीयंसुंदरं तावतागमनमात्रेणैवतस्मिन्नगरआद्याशिवाख्यादेवतातवपरमनुग्रहंकरिष्यति ॥६२॥ एवमेनंश्रीशंकरंदयालुरनुशासनंकृत्वादृशाकृपादृष्ट्यापवित्रीकुर्वन्भावातभक्त्यतिशयेनस्वचरणांबुजसेवामेवसदैवाभिकामयमानंविससर्ज ॥ ६३ ॥ अस्यश्रीगोविंदनाथस्यगुरोःपंकजप्रतिभटंपदद्वंद्वमभिवंद्यतस्यपदयुग्मस्यवियोगमसहिष्णुरपितस्यविलोकनंहृदयाब्जेअयन्प्राप्नुवन्कथंचिन्निरगात् ॥ ६४ ॥ सहितापसश्रेष्ठःश्रीशंकरःकाशींप्राप ॥ तांविशिनष्टि ॥ नीपानांकदंबानांवनेनव्याप्तंसमीपंयस्याः आपगायानद्यानिक

गच्छवत्सनगरंशशिमौलेःस्वच्छदेवतटिनीकमनीयं ॥ तावतापरमनुग्रहमाद्यादेवतातवकरिष्यतितस्मिन् ॥
॥ ६२ ॥ एवमेनमनुशास्यदयालुःपावयन्निजदृशाविससर्ज ॥ भावतःस्वचरणांबुजसेवामेवशश्वदभिकाम
यमानं ॥ ६३ ॥ पंकजप्रतिभटंपदयुग्मंशंकरोऽस्यानिरगादसहिष्णुः ॥ तद्वियोगमभिवंद्यकथंचित्तद्विलोकन
मयन्हृदयाब्जे ॥ ॥ ६४ ॥ प्रापतापसवरःसहिकाशींनीपकाननपरीतसमीपां ॥ आपगानिकटहाटकचंचद्यू
पपंक्तिसमुदंचितशोभां ॥६५॥ संददर्शसभगीरथतप्तामंदतीव्रतपसःफलभूतां ॥ योगिराडुचिततीरनिकुंजांभो
गिभूषणजटातटभूषां ॥६६॥ विष्णुपादनखराज्जननाद्वाशंभुमौलिशशिसंगमनाद्वा ॥ याहिमाद्रिशिखरात्प
तनाद्वस्फाटिकोपमजलाप्रतिभाति ॥६७॥ गायतीवकलषट्पदनादैर्नृत्यतीवपवनोच्चलिताब्जैः ॥ मुंचतीवह
सितंसितफेनैःश्लिष्यतीवचपलोर्मिकरैर्या ॥६८॥

टानांसुवर्णेनचंचतांयूपानांयज्ञस्तंभानांपंक्तिभिःसमुदंचिताशोभायस्यांसातां ॥ ६५ ॥ एवंकाशीमुपवर्ण्यगंगांवर्णयति ॥ सयोगिराट्भगीरथेनतप्तस्यामंदतीव्रस्यात्यंततीक्ष्णस्यतपसःफलभूतां उचितास्तीरेनिकुंजायस्याः सर्पभूषणस्यशिवस्यजटानांतटस्यभूषामलंकृतिंगंगांसंददर्श ॥६६॥ स्फटिकमणिसदृशजलांगंगांत्रिधोत्प्रेक्षते ॥ विष्णोश्चरणनखाज्जननाद्वा संगमनंसमागमः हिमाद्रिर्हिमाचलः ॥ ६७ ॥ अव्यक्ताक्षरैर्मधुरैर्भ्रमरानादैर्गायतीव वायुनोर्ध्वंचलितैःकमलैर्नृत्यतीव श्वेतैःफेनैर्हासंमुंचतीव चपलोर्मिलक्षणहस्तैरालिंगनंकुर्वतीव ॥ ६८ ॥

दिव्यवधूनांकटाक्षकिरणैः क्वचिदतिश्यामा तासांभूषणदीप्तिभिः क्वचनचित्रिता विचित्रभूषणभानांविचित्रत्वात् तासांस्तनतटीभ्योगलितैःकुंकुमैः क्वचित्पाटलांश्वेतरक्तां एवंभूतांसंददर्शेतिपूर्वेणान्वयः ॥ ६९ ॥ सःश्रीशंकरःसुरनद्यागंगायाजलमवगाह्यशितिकंठस्यशिवस्यजटाभ्योजान्हवीसलिलवेगेनहृतस्तस्याजान्हव्याःसंयोगेनपुण्येनपरिपूर्णश्चंद्रइवउत्ततारोत्प्लुतः ॥ ७० ॥ स्वःसिंधोर्जलकणैराहिताशोभायस्याःसाऽस्यशंकरस्यमू

श्यामलाक्वचिदपांगमयूखैश्चित्रिताक्वचनभूषणभाभिः ॥ पाटलाकुचतटीगलितैर्याकुंकुमैःक्वचनदिव्यवधूनां ॥६९॥ सोवगाह्यसलिलंसुरसिंधोरुत्ततारशितिकंठजटाभ्यः ॥ जान्हवीसलिलवेगहृतस्तद्योगपुण्यपरिपूर्णइवेंदुः ॥७०॥ स्वर्णदीजलकणाहितशोभामूर्तिरस्यसुतरांविललास ॥ चंद्रपादगलदंबुकणांकापुत्तिकाशशिशिलारचितेव ॥७१॥ विश्वेशश्चरणयुगंप्रगम्यभक्त्याहर्यायैस्त्रिदशवरैःसमर्चितस्य॥ सोनैषीत्प्रयतमनाजगत्पवित्रेक्षेत्रेसाविहसमयांकियंतमार्यः ॥ १७२॥ इतिश्रीमाधवीयेतत्सुखाश्रमनिवासगः ॥ संक्षेपशंकरजयेसर्गोऽयंपंचमोऽभवत् ॥ मूलसंख्या ॥२५२॥

र्तिःसुतरांशुशुभे तत्रदृष्टांतः चंद्रकिरणैर्गलतांजलकणानामंकाश्चिन्हानियस्याःसाचंद्रकांतशिलारचिताप्रतिमायथातद्वत् ॥ ७१ ॥ विश्वमीष्टइतिविश्वेट्तस्यविश्वनियंतुर्विष्णवादिदेववरैःसंपूजितस्यचरणद्वयंभक्त्याप्रणम्य प्रयतमनाःसोसावार्यःकियंतंकालंजगत्पवित्रेस्मिन्क्षेत्रेऽनैषीत् नीतवानित्यर्थःप्रहर्षिणीवृत्तं ॥ १७२ ॥ इतिश्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेशंकरविजयडिंडिमेपंचमःसर्गः ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमःसर्गः ॥

एवंसपरिकरंजीवन्मुक्तिसुखप्रापकंश्रीशंकरकर्तृकंचतुर्थाश्रमनिवासमुपवर्ण्यायेदानींत त्कर्तृकांब्रह्मविद्याप्रतिष्ठितिंसंपरिकरांवर्णयितुमुपक्रमते अथेत्यादिना अथकाशीप्राप्त्याद्यनंतरं कश्चित्कमलेक्षणोब्राह्मणसुतोऽधीतवेदोदेशिकेंद्रंदिदृक्षमाणःस्वभासातेजांसिदलयन् आदरादागमदिति योजना उपजातिः ॥ १ ॥ दृढांदुःप्रापांगुरुकारुण्यनावमधिरुह्यदुरुत्तरंसंसारसमुद्रमुत्तितीर्षुःवैराग्यवानकृतःस्त्रीपरिग्रहोयेन सआगत्य श्रीशंकरस्योपदेष्टुश्चरणकमलयोरपप्तत्पातितवान् वसंततिलका ॥ २ ॥ तंब्राह्मणकुमारमुत्थाप्यद्विजानांगुरुर्देशिकउवाच त्वंकः ब्राह्मणोवाक्षत्रि

अथषष्ठःसर्गः अथागमद्ब्राह्मणसूनुरादरादधीतवेदोदलयन्स्वभासा ॥ तेजांसिकश्चित्सरसीरुहाक्षोदिदृक्षमाणः किलदेशिकेंद्रं ॥ १ ॥ आगत्यदेशिकपदांबुजयोरपप्तत्संसारवारिधिमनुत्तरमुत्तितीर्षुः ॥ वैराग्यवानकृतदारपरिग्रहश्चकारुण्यनावमधिरुह्यदृढांदुरापां ॥ २ ॥ उत्थाप्यतंगुरुरुवाचगुरुर्द्विजानांकस्त्वंकधामकुतआगतआत्तधैर्यः ॥ बालोऽप्यबालधिषणःप्रतिभासिमेत्वमेकोप्यनेकइवनैकशरीरभावः ॥ ३ ॥ पृष्टोबभाणगुरुमुत्तरमुत्तरज्ञो विप्रोगुरोममगृहंबुधचोलदेशे ॥ यत्रापगावहतितत्रकवेरकन्यायस्याःपयोहरिपदांबुजभक्तिमूलं ॥ ४ ॥

यादिर्वा धामगृहंत्वदीयंक्क इदानींत्वंकस्माद्देशादागतः यतआत्तंगृहीतंधैर्ययेनसः अतोबालोऽप्यबालबुद्धिस्त्वंमेप्रतिभासि पुनश्चैकोप्यनेकइवप्रतिभासि निर्भयत्वात् ॥ पुनश्चनविद्यतेएकस्मिन्नपिशरीरेऽहंभावोयस्यसः पाठांतरेतुनविद्यतएकस्यशरीरस्यापिभानंयस्येतिव्याख्येयं ॥ ३ ॥ एवंपृष्टउत्तरज्ञोगुरुंप्रतिजगाद हेगुरोऽहंविप्रइतिप्रथमप्रश्नस्योत्तरं द्वितीयस्योत्तरमाह हेबुध यस्याजलंहरिपदांबुजभक्तेःकारणंसाकावेरीनदीयत्रचलतितस्मिन्चोलाख्यंदेशेममगृहमस्तीत्यर्थः सर्वज्ञस्यतवनकिंचिदप्यविदितमिसंबोधनाशयः ॥ ४ ॥

तृतीयप्रश्नस्योत्तरमाह महतोदर्शनेच्छुरटाट्यमानोभृशमटमानः सूचिसूत्रिमूत्र्यट्यर्त्यश्रूणोतिभ्योयङ्वाच्यइतियङ् क्रमादिमंदेशमुपागतोऽस्मि एवंपृष्टमावेद्यस्वप्रयोजनमावेदयति संसारसमुद्रेमज्जनाद्बिभेमि तस्मात्कृपयासंसारसमुद्रात्पारगंमांविधेहि उपजातिः ॥ ५ ॥ हेपरमगुरोममगुणंवादोषंवाअविचारयन्अत्युच्चैःकटाक्षलक्षणैरमृतझरभंगैःसुधाप्रवाहतरंगैर्दययाशोकेनाखिन्नमतएवदीनंमांकलयावलोकय गुणदोषविचारणेबा

अटाट्यमानोमहतोदिदृक्षुःक्रमादिमंदेशमुपागतोऽस्मि ॥ बिभेमिमज्जन्भववारिराशौतत्पारगंमांकृपयाविधेहि ॥ ५ ॥ अपांगैरुत्तुंगैरमृतझरभंगैःपरगुरोशुचादूनंदीनंकलयदययामामविमृशन ॥ गुणंवादोषंवाममाकिमपिसंचितयसिचेत्तदाकैवश्लाघानिरवधिकृपानीरधिरिति॥ ६॥स्यात्तेदीनदयालुताकृतयशोराशिस्त्रिलोकीगुरोतूर्णंचेद्दयसेममाघनतथाकारुण्यतःश्रीमति ॥ वर्षन्भूरिमरुस्थलीषुजलभृत्सद्भिर्यथापूज्यतेनैवंवर्षशतंपयोनिधिजलेवर्षन्नपिस्तूयते ॥ ७ ॥

धकमाह गुणंवादोषंवाकिमपिममचिंतयसिचेत्तदाश्रीशंकरोनिरवधिकृपासमुद्रइतिकैवश्लाघा नकापीत्यर्थः ॥ शिखरिणी ॥ ६ ॥ एतदेवदृढयन्सदृष्टांतमाह हेत्रिलोकीगुरो शीघ्रंगुणदोषविचारंविनैवाद्यममोपरिदयांकरोषिचेत्तर्हितेदीनदयालुतासंपादितयशोराशिर्यथास्यात्तथाश्रीमतिकारुण्यतोजनितयशोराशिर्नस्यात यतोमरुस्थलीषुभूरिवर्षन्जलभृन्मेघःसद्भिर्यथापूज्यतेसमुद्रजलेवर्षशतंवर्षन्नपितथानस्तूयतइत्यर्थः शार्दूलविक्रीडितं ॥ ७ ॥

त्वदीयसरस्वत्याःसारएवसारससुधाकूपारश्चंद्रसंबंध्यमृतसमुद्रस्तस्ययत्सत्सारसस्रोतोभिःसह्लक्षणानांसारसानांपक्षिणांकमलानांवास्रोतोभिःप्र
वाहैःसंभृतंसंमिश्रितंसंश्रितंवासंततमुज्ज्वलंजलंतस्मिन्क्रीडायस्यास्तथाभूतासर्तामेमतिर्हेमुनेचंचत्स्फुरन्यःपंचशरः उन्मादनस्तापनश्चशोषणः
स्तोभनस्तथा संमोहनश्चकामस्यपंचबाणाःप्रकीर्तिताइत्युक्तःपंचसायकःकामआदिर्येषांक्रोधादीनां तत्कर्तृकेनवंचनेनहृतंअतएवन्यंचंनीचंपुन
श्चस्वहितज्ञानेऽकिंचनमशक्तमाब्रह्मलोकंसर्वंप्रपंचमालोकयन्न्यंचतुविचरतु सारसःपक्षिभेदेद्वोःसारसंसरसीरुहइतिविश्वप्रकाशः ॥८॥ सूरस्यसू
र्यस्यइदंधामसुधाकिरणस्यचंद्रस्यनगरंपुरंदरस्येंद्रस्यमंदिरं कुबेरस्यशिबिरंहुताशनस्याग्नेःपुरं समीरस्यवायोःसद्म विधेर्ब्रह्मणश्चसर्वोत्तरमावस

त्वत्सारस्वतसारसारससुधाकूपारसत्सारसस्रोतःसंभृतसंततोज्ज्वलजलक्रीडामतिर्मेमुने ॥ चंचत्पंचशरादिवंच
नहृतंन्यंचंप्रपंचंहितज्ज्ञानाकिंचनमाविरिंचिमखिलंचालोचयन्न्यंचतु ॥ ८ ॥ सौरंधामसुधामरीचिनगरंपौरंदरंमं
दिरंकौबेरंशिबिरंहुताशनपुरंसामीरसद्मोत्तरं ॥ वैधंचावसथंत्वदीयफणितिश्रद्धासमिद्धात्मनःशुद्धाद्वैतविदोनदो
ग्धिविरतिश्रीघातुकंकौतुकं ॥ ९ ॥ नभौमारामाद्याःसुषमविषवल्लीफलसमाःसमारंभंतेनःकिमपिकुतुकंजातुविष
याः ॥ नगण्यंनःपुण्यंरुचिरतररंभाकुचतटीपरीरंभारंभोज्ज्वलमपिचपौरंदरपदं ॥ १० ॥

यंगृहं त्वदीयायांफणितावुक्तौयाश्रद्धातयासमिद्धआत्मायस्यतस्यशुद्धाद्वैतविदोयावैराग्यलक्षणाश्रीस्तस्याघातुकंनाशकंकौतुकंनदोग्धिनप्रपूरय
तीतिप्रत्येकंक्रियान्वयः ॥९॥ भौमाभूमौभवारामाद्यावनिताद्याविषयाःसुषमाशोभनायाविषवल्लीतस्याःफलेनतुल्याःसुंदरंयद्विषवल्ल्याःफलंतेनेति
वा नोऽस्माकंकिमपिकौतुकंजातुकदापिनसमारभंते नापिपुण्यंसुंदरतरायारंभाख्याऽप्सरास्तस्याःकुचतट्याःपरिरंभस्यालिंगनस्यारंभेनोज्ज्वलं
पुरंदरस्यदेवेंद्रस्यपुरमपिनोऽस्माकंगणनीयं ॥१०॥१०॥

तर्हिब्रह्मपदंभवतामादरपदंस्यान्नेत्याह नेति अनेनेहामुत्रार्थभोगविरागोदर्शितः अथश्रवणौत्सुक्यंदर्शयति कृतीशंकरगुरुर्यद्भव्यंकल्याणात्मकंन
व्यंनवीनंवचनमकृत तत्तविरहातुरचकोरपंक्तीनांचंचूपुटैर्दलितात्पूर्णचंद्राद्गलितायाःसुधाधारायाआकारंपनःपुनर्वयमीहेमहिइच्छामः॥११॥द्यावा
भूम्योःशिवंसुखंकुर्वंतीतितथातैःनवीनस्यासाधारणस्ययशसःप्रस्तावस्यप्रसंगस्यसौवस्तिकैःस्वस्तिवाचकैःस्वस्तीत्याहेत्यर्थेतदाहेतिमाशब्दादि
त्यष्ठग्वाच्यइत्यनेनठक्प्रत्ययः पूर्वस्यपूर्वार्जितस्यानल्पतपसःपक्कफलैःसर्वेषामाधीनांमुष्टिंधयैःसाराकर्षकैः सर्वेचतआधयश्चेतिदा दीनानामा
ढ्यंकरणैर्भवायसंसारायनित्यंवैरायमाणैर्वैरंकुर्वद्भिः शब्दवैरेत्यादिनाकरोत्यर्थेक्यप् त्वदीयभजनैरलंकर्मीणंकर्मक्षमं कर्मक्षमोलंकर्मीणइत्यमरः

नचंचद्वैरिंच्यंपदमपिभवेदादरपदंवचोभव्यंनव्यंयदकृतकृतीशंकरगुरुः ॥ चकोरालीचंचूपुटदलितपूर्णेंदुवि
गलत्सुधाधाराकारंतदिहवयमीहेमहिमुहुः ॥११॥ द्यावाभूमिशिवंकरैर्नवयशःप्रस्तावसौवस्तिकैःपूर्वाखर्व
तपःपचेलिमफलैःसर्वाधिमुष्टिंधयैः ॥ दीनाढ्यंकरणैर्भवायनितरांवैरायमाणैरलंकर्माणंप्रसितंत्वदीयभज
नैःस्यान्मामकीनंमनः ॥ १२ ॥ संसारबंधामयदुःखशांत्यैसएवनस्त्वंभगवानुपास्यः ॥ भिषक्तमंत्वांभिष
जांशृणोमीत्युक्तस्ययोभूदुदितावतारः ॥१३॥

मदीयंमनःप्रसितंस्यात्तथाभूतेषुत्वदीयभजनेषुतत्परंस्यादितिप्रार्थना प्रसितोत्सुकाभ्यांतृतीयाचेतितृतीया तत्परेप्रसितासक्तावित्यमरः कःप्रसितो
नामयस्तत्रनित्यंप्रतिबद्धःकुतएतत् ॥ सुनोतिरयंबध्नात्यर्थेवर्ततइतिमहाभाष्यं अनेनगुरुशुश्रूषाकरणौत्सुक्यंस्वस्यदर्शितं शा॰ ॥१२॥ ननुत
र्हियःकश्चिदेवगुरुस्त्वयास्वाभीष्टसिद्धयेसंसेव्यइतिचेत्तत्राह ॥ भिषक्तमंत्वाभिषजांशृणोमीतिश्रुत्युक्तस्यसदाशिवस्ययउदितःउक्तोऽवतारोभूत्
उदयंप्राप्तोऽवतारउदितावतारइतिवा सएववैद्यानांमध्येसद्वैद्यस्यावतारभूतस्त्वंभगवान्नोऽस्माकंसंसारबंधलक्षणरोगदुःखशांत्यर्थमुपास्यइत्यर्थः
उ॰ ॥१३॥

इत्युक्तवंतंब्राह्मणसूनुंमहात्माश्रीशंकराचार्यःकरुणयाविधिवत्संन्यसनंव्यदीपयत् तंसनंदनसंज्ञंदेशिकेंद्रस्याद्यंशिष्यंमहांतःप्राहुः ॥ १४ ॥ तादि
ष्टंसम्यक्साधितवानित्याह संसारलक्षणस्यघोरसमुद्रस्यतरणायानारतंसांयात्रिकीभवनमर्दयमानंपोतवणिक्त्वंकुर्वंतियाच्यमानमेनंसनंदनंहं
ततदानीमेवोत्तमाश्रमतरींसंन्यासाश्रमलक्षणांनौकामधिरोप्यपारंनीतवान् यतोनितरांशिष्येषुस्थापितायाःकूपायारसएवकेनिपातोनौकादंडोय
स्य नौकादंडःक्षेपणीस्यादरित्रंकेनिपातकइत्यमरः निपातितःकूपारसएवकेनिपातोयेनेतिवा ॥ १५ ॥ एवंप्रथमविनेयवृत्तांतंविस्तरेणाभिधाये
तरेषांसंक्षेपेणतमाह येप्यन्येचित्सुखानंदगिर्यादयोदेवतांशाअमुंश्रीशंकरंसेवितुंयातास्तेऽपिसनंदनवत्प्रायोविरक्तास्तास्मिन्नविमुक्तक्षेत्रेएववटमू

इत्युक्तवंतंकृपयामहात्माव्यदीपयत्संन्यसनंयथावत्॥प्राहुर्महांतःप्रथमंविनेयंतंदेशिकेंद्रस्यसनंदनाख्यं ॥१४॥
संसारघोरजलधेस्तरणायशश्वत्सांयात्रिकीभवनमर्दयमानमेनं ॥ हंतोत्तमाश्रमतरीमधिरोप्यपारंनिन्येनिपा
तितकूपारसकेनिपातः ॥ १५ ॥ येप्यन्येऽमुंसेवितुंदेवतांशायातास्तेपिप्रायएवंविरक्ताः ॥ क्षेत्रेतास्मिन्नेवशि
ष्यत्वमस्यप्रापुःस्पष्टंलोकरीत्यापिगंतुं ॥ १६ ॥ व्याख्यामौनमनुत्तराःपरिदलच्छंकाकलंकांकुराश्छात्राविश्व
पवित्रचित्रचरितास्तेवामदेवादयः॥ तस्यैतस्यविनीतलोकततिमुद्धर्तुंधरित्रीतलंप्राप्तस्यात्रविनेयतामुपगता
धन्याःकिलान्यादृशाः॥१७॥

लस्यमहादेवशिष्याअपिलोकरीत्यापिस्पष्टंशंकराचार्यशिष्याइतिप्रसिद्धिंप्राप्तुमस्यशिष्यत्वमापुःशालिन्युक्ताम्नौतगौगोब्धिलोकैः ॥ १६ ॥ एतदे
वस्फुटयति व्याख्येति मौनमेवव्याख्या शिष्याश्चशुकवामदेवादयोविश्वस्यपवित्रंचतच्चित्रंचतच्चरितंयेषांतेऽनुत्तराउत्तररहिताः यतःपरिदलं
तोविनाशंगच्छंतःशंकाकलंकानामंकुरायेभ्यस्ते ॥ चित्रंवटतरोर्मूलेवृद्धाःशिष्यागुरुर्युवा गुरोस्तुमौनंव्याख्यानंशिष्यास्तुच्छिन्नसंशयाइत्युक्तत्वात्ते
एवयस्यशिवस्यशिष्यास्तस्यैतस्यश्रीशंकरस्यविनीतलोकपंक्तिमुद्धर्तुमस्मिन्मर्त्यलोकेप्राप्तस्येदानींशिष्यतांप्राप्ताधन्याःकिल यतोअन्यादृशाःसर्व
तोविलक्षणाः ॥ शा० ॥ १७ ॥

शेषादिभ्यस्तस्याधिक्यंवर्णयति शेषनागःसाधुभिःशब्दैरेवपुरुषार्थार्थिनोनरानतोषयाति नतुपुमर्थप्रदानेनसद्यःकृतार्थान्कुरुते तथाएषःकविराजोवाल्मीकिरपिवितथैरयथार्थैर्मुहुःकल्पितैरर्थैरेवनूनंतोषयति तथादीर्घासूत्राणांसरणिर्यस्यसव्यासोपिचिरादतिविलंबेनार्थंपुमर्थंचददातीति तांवाचंव्याचष्टे शंकरश्चासौदेशिकस्त्वहोनॄन्सद्यःकृतार्थान्कुरुते ॥ १८ ॥ विष्णुतुल्यमहिमानंतंश्रीशंकरमविमुक्तेशिवेनकदाप्यनिर्मुक्तेवासोयेषांतेसेवांचक्रुः तदुपासनायाःफलंचलेभुरित्याह वक्रमार्गमनुसृतामपिस्वीयांबुद्धिंतस्योपासनयासाध्वींकृतवंतः ॥ स्वागता॰ ॥ १९ ॥ भानुमंड

शेषःसाधुभिरेवतोषयतिनॄन्शब्दैःपुमर्थार्थिनोवाल्मीकिःकविराजएषवितथैरर्थैर्मुहुःकल्पितैः ॥ व्याचष्टेकिलदीर्घसूत्रसरणिर्वाचंचिरादर्थदांव्यासःशंकरदेशिकस्तुकुरुतेसद्यःकृतार्थानहो ॥ १८॥ चक्रितुल्यमहिमानमुपासांचक्रिरेतमविमुक्तनिवासाः ॥ वक्रसृत्यनुसृतामपिसाध्वींचक्रुरात्मधिषणांतदुपास्त्या ॥ १९ ॥ चंडभानुरिवभानुमंडलैःपारिजातइवपुष्पजातितः ॥ वृत्रशत्रुरिवनेत्रवारिजैश्छात्रपंक्तिभिरलंसललास ॥ २० ॥ एकदाखलुवियत्त्रिपुरद्विट्भाललोचनहुताशनभानोः ॥ विस्फुलिंगपदवींदधतीषुप्रज्वलत्तपनकांताशिलासु ॥ २१ ॥

लैःकिरणमंडलैःयथाचंडभानुःसूर्यःशोभते यथाचपुष्पजातितःपारिजातः यथाचनेत्रवारिजैःसहस्रसंख्याकनेत्रकमलैर्वृत्रशत्रुरिंद्रस्तद्वतशिष्यपंक्तिभिःश्रीशंकरोऽलमत्यर्थंललासबभासे ॥ २० ॥ अथेदानींशिवसंगमंवर्णयितुंप्रस्तौति एकस्मिन्कालेप्रज्वलत्सूर्यकांतशिलासुवियत्त्रिपुराद्विषोमहादेवस्यभालनेत्रभूतोयोहुताशनोवन्हिस्तस्यभानोःकिरणस्यविस्फुलिंगपदवींदधतीषुसात्स्विदत्यादिसप्तम्यंतानांशंकरोजान्हवीमभिययावितिव्यवहितेनान्वयः ॥ २१ ॥

उरुभिर्मरीचिभिःसरस्वत्पूरस्यसमुद्रपूरस्यस्राजिस्रष्टरि पुनश्चसमीचीनानेकमणिभिःकुट्टिमोनिबद्धभूमिःकुट्टिमोस्त्रीनिबद्धाभूरितिहलायुधस्तस्मिन्मूर्छंताभ्यामेनरश्मिजालकेनशिखावलस्यमयूरस्यपिच्छंदर्शयतिभानावपरमाधिन्यपरस्मिन्नैंद्रजालिकेसति ॥२२॥ पंकजावलिषुविलीनेषुमरालेषुहंसेषुसत्सुपुष्करांतर्जलमध्यमभिगत्वरेअभिगतवतिर्मीनेमत्स्येसति शाखिनांवृक्षाणांछिद्रेषुशयालुषुसम्यक्निद्रांकुर्वत्सुपक्षिषुसत्सुपर्वतानांकंदराशरण्यायस्यतथाभूतेमयूरेसति ॥२३॥ दिनस्यमध्यमभागेविधिवदान्हिकंविधातुमिच्छुःशिष्यैःसहशंकरःपंकजोत्पलानांपरागेणकषायवर्णां

दर्शयत्युरुमरीचिसरस्वत्पूरसृज्यपरमायिनिभानौ ॥ साधुनैकमणिकुट्टिममूर्च्छद्रश्मिजालकशिखावलपिच्छं ॥ २२ ॥ पंकजावलिविलीनमरालेपुष्करांतरभिगत्वरमीने ॥ शाखिकोटरशयालुशकुंतेशैलकंदरशरण्यमयूरे ॥ २३ ॥ शंकरोदिवसमध्यमभागेपंकजोत्पलपरागकषायां ॥ जाह्नवीमभिययौसहशिष्यैराह्निकंविधिवदेषविधित्सुः ॥ २४ ॥ सोंत्यजंपथिनिरीक्ष्यचतुर्भिर्भीषणैःश्वभिरनुव्रतमाशात् ॥ गच्छदूरमितितंनिजगादप्रत्युवाचचसशंकरमेनं ॥ २५ ॥ अद्वितीयमनवद्यमसंगंसत्यबोधसुखरूपमखंडं ॥ आमनंतिशतशोनिगमांतास्तत्रभेदकलनातवचित्रं ॥ २६ ॥

जान्हवीमभिययौ॥२४॥ सःश्रीशंकरश्चचतुर्भिर्भीषणैःश्वभिरनुव्रतमंत्यजंचांडालंमार्गमध्येसमीपेनिरीक्ष्यदूरंगच्छेतितमंत्यजंस्पष्टमुक्तवान्सचांत्यजएनंशंकरंप्रत्युवाच ॥२५॥ यदुवाचतदाहाद्वितीयमिति तत्रदूरंगच्छेत्युक्तिरसंगताभेदाभावादित्याशयेनाह एकमेवाद्वितीयं एषआत्मापहतपाप्मानिरवद्यंनिरंजनंअसंगोह्ययंपुरुषः सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्म विज्ञानमानंदमित्यादिशतशोवेदांताअद्वितीयादिरूपमात्मानमामनंति तस्मिन्नात्मनितवचेदांतित्वेनप्रसिद्धस्यभेदकल्पनास्तीत्यहोऽत्याश्चर्यमित्यर्थः ॥ २६ ॥

तथाचभेदकलानावांस्त्वमप्येवंविधयतिपंक्तौनिविष्टोसीतिद्योतयन्नाह दंडेनमंडिताःअलंकृताहस्तायेषांतेधृतकमंडलवःपाटलाआभायेषांतथाभूतानिवस्त्राणियेषां पटूयोवाचोयेषांतेज्ञानलेशेनविरहिताःकिलकेचनयतयोगृहसंस्थान्वंचयंति ॥२७॥ गच्छदूरमितिशरीरंपरित्यक्तुमिच्छसिउतात्मानमितिविकल्पंदूषयति गच्छदूरमितिविदुषस्तवनैतदुचितमितिध्वनयन्संबोधयति हेविद्वन्निति तत्राद्यंप्रत्याहान्नमयादन्नमयं किंभिद्यतेनैवभिद्यतइत्यर्थःद्वितीयंप्रत्याहसाक्षिणश्चसाक्षीनहिभिद्यतेत्वमेतज्ज्ञातुंयोग्योसीत्याशयेनाह हेयतिपुंगवेति॥२८॥प्रत्यगात्मनिभेदंदृष्टांतेनापिनिराचष्टे ब्राह्मणश्वपचभेदविचारःदेहेंद्रियादिभ्योऽनेकेभ्योजडेभ्यश्चप्रतिलोमेनांचतीतिप्रत्यक् सचासावात्माचतस्मिन्नुतवाद्वैतवादिनःकथंयुक्तःनकथ

दंडमंडितकराधृतकुंडाःपाटलांबवसनाःपटुवाचः ॥ ज्ञानगंधरहितागृहसंस्थान्वंचयंतिकिलकेचनवेषैः॥ ॥ २७ ॥ गच्छदूरमितिदेहमुताहोदेहिनंपरिजिहीर्षसिविद्वन् ॥ भिद्यतेऽन्नमयतोन्नमयंकिंसाक्षिणश्चयतिपुंगवसाक्षी॥ २८॥ब्राह्मणश्वपचभेदविचारःप्रत्यगात्मनिकथंतवयुक्तः ॥ बिंबितेंऽबरमणौसुरनद्यामंतरं किमपिचास्तिसुरायां ॥ २९॥ शुचिर्द्विजोहंश्वपचव्रजेतिमिथ्याग्रहस्तेमुनिवर्यकोयं ॥ संतंशरीरेष्वशरीरमेकमुपेक्ष्यपूर्णंपुरुषंपुराणं ॥ ३० ॥

मपीत्यर्थःयथागंगायांमदिरायांचप्रतिबिंबितेंबरमणौमूर्येऽतरंकिमपिनास्तितद्वदित्यर्थः ॥२९॥ नन्वात्मनोभेदशून्यत्वेप्यतिपवित्रस्यब्राह्मणशरीरस्यातिपापिष्ठस्यांत्यजशरीरस्यचकथमभेदइतिचेत्तत्राह शुचिर्द्विजोऽहंहेश्वपचत्वंदूरंगच्छेतिशरीरेष्वनेकेष्वप्येकमशरीरंकालत्रयेशरीरसंबंधविनिर्मुक्तमतएवपुराणंपुराप्यभिनवंपूर्णंसदेकरसंपुरुषंसंतमुपेक्ष्यायंमिथ्याभूतआग्रहस्तवकः नायंतवोचितोयतोमुनिश्रेष्ठस्त्वमित्याशयवानाहहेमुनिवर्येति ऊ॰ ॥ ३० ॥

स्वस्वरूपंविस्मृत्यक्षणभंगुरेदेहेऽहंतातीवानुचितेतिबोधयन्नाहाचिंत्यमतःकेनापिकरणेननव्यज्यतइत्यव्यक्तमतएवानंतमतएवाद्यं यतउपाधिमलशून्यंस्वस्वरूपंमोहादविवेकाद्विस्मृत्य गजकर्णवच्चंचलाकारेस्मिन्ननुभूयमानेकलेवरेऽहंभावःकथमाविरास्तेप्रकटीभवति विवेकिनांकेनापिप्रकारेणास्याविर्भावोनयुक्तइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ननुयद्यप्येवंतथापिलोकसंग्रहेच्छयेदंमयोक्तमितिचेत्तत्राह ॥ विमुक्तिपद्यांविमुक्तिमार्गभूतांविद्यांप्राप्यापितुच्छाजनसंग्रहेच्छाकिंजागर्त्ति अहोइत्याश्चर्यं मायाविनांवरस्यश्रेष्ठस्यतस्यपरमात्मनोमहतींद्रजालेभवदादयोमहांतोपिमज्जंतीत्यर्थः ॥३२॥ एवमंत्यजवचनमुदाहृत्यशंकरवाक्यमुदाहर्त्तुमाह इतिवचनमुक्त्वाऽस्मिन्नंत्यजेविरामंगतेसति ततःपश्चाद्विप्रतिपन्नोऽयमंत्यजोभव

अचिंत्यमव्यक्तमनंतमाद्यंविस्मृत्यरूपंविमलंविमोहात् ॥ कलेवरेऽस्मिन्करिकर्णलोलाकृतिन्यहंताकथमाविरास्ते ॥३१॥ विद्यामवाप्यापिविमुक्तिपद्यांजागर्तितुच्छाजनसंग्रहेच्छा ॥ अहोमहांतोपिमहेंद्रजालेमज्जंतिमायाविवरस्यतस्य ॥ ३२ ॥ इत्युदीर्यवचनंविरतेऽस्मिन्सत्यवाक्तदनुविप्रतिपन्नः ॥ अत्युदारचरितोंत्यजमेनंप्रत्युवाचसचविस्मितचेताः ॥ ३३ ॥ सत्यमेवभवतायदिदानींप्रत्यवादितनुभृत्प्रवरैतत् ॥ अंत्यजोयमितिसंप्रतिबुद्धिंसंत्यजामिवचसात्मविदस्ते ॥ ३४ ॥ जानतेश्रुतिशिरांस्यपिसर्वेमन्वतेचविजितेंद्रियवर्गाः ॥ युंजतेहृदयमात्मनिनित्यंकुर्वतेनधिषणामपभेदां ॥ ३५ ॥

तिनभवतीतिविप्रतिपन्नःसत्यवचनोऽत्युदारचरितोविस्मितचित्तःसचश्रीशंकरएनमंत्यजंप्रत्युवाच ॥ स्वा० ॥ ३३ ॥ यदुवाचतदाह सत्यमिति नत्वमंत्यजः किंतुदेहभृत्प्रवरइतिसूचनायसंबोधनं ॥ ३४ ॥ भेदशून्यबुद्धेरतिदुर्लभत्वान्नकोप्युपलंभनीयइत्याशयेनाह सर्वेऽनेकेश्रुतिशिरांसिश्रवणेनजानंति तथाऽनेकेविजितेंद्रियवर्गाःतानिमन्वतेचमननंकुर्वंति तथांऽतःकरणमात्मनिनित्यंयुंजते निदिध्यासनंकुर्वंति तथापिप्रतिबंधकसद्भावाद्भेदशून्यांबुद्धिंकेपिनकुर्वंतीत्यर्थः ॥३५॥

नुनुतिष्ठत्वन्येषांवार्तातवबुद्धिरभेदास्तिनवेत्याशंक्याह ममाभेदबुद्धिरित्युत्तरमनुचितंमन्यमानोनमोवयंब्राह्मिष्ठायकुर्मइतियाज्ञवल्क्योक्तिमनुसृ
त्यव्याजेनसमाधत्ते यस्यतुदृढबुद्धेःसर्वमपिजगत्सदैवात्माव्यतिरिक्तंभाति सब्राह्मणोऽस्तुश्वपचोवाभवतु वंदनीयइतिममदृढानिष्ठा ॥
॥ ३६ ॥ नकेवलंवंदनीयएव किंत्वेवंविधःसम्यक्ज्ञानवान्साक्षान्ममगुरुरेवेत्याह विष्णुशिवादौयाचितिश्चेतनंस्फुरति सैवपुत्तिकापतङ्गि
कातदवधिषुजंतुषुस्फुरति सैवकालत्रयेप्यहंदृश्यंतुनैवास्तीतियस्यमनीषासचांडालोवाभवतुतथापिममगुरुः ॥ ३७ ॥ किंबहुनातत्त्ववित्स
र्वोऽपिममगुरुरित्याहाऽस्मिन्लोकेतत्तद्विषयानुभवकालेयत्रयत्रविषयेज्ञानंभवेत्तत्सर्वंमिथ्याभूतंसर्वोपाधिबाधेनावशिष्टंज्ञानमात्रमहमेवनमत्तःकि

भातियस्यतुजगद्दृढबुद्धेःसर्वमप्यनिशमात्मतयैव ॥ सद्विजोऽस्तुभवतुश्वपचोवावंदनीयइतिमेदृढनिष्ठा
॥ ३६ ॥ याचितिःस्फुरतिविष्णुमुखेसापुत्तिकावधिषुसैवसदाहं ॥ नैवदृश्यमितियस्यमनीषापुल्कसोभ
वतुवासगुरुर्मे ॥ ३७॥ यत्रयत्रचभवेदिहबोधस्तत्तदर्थसमवेक्षणकाले ॥ बोधमात्रमवशिष्टमहंतद्यस्य
धीरितिगुरुःसनरोमे ॥३८॥ भाषमाणइतितेनकलावानेषनैक्षततमंत्यजमग्रे ॥ धूर्जटिंतुसमुदैक्षतमौलि
स्फूर्जदैंदवकलंसहवेदैः ॥ ३९ ॥

मपिव्यतिरिक्तमस्तीतियस्यबुद्धिःसयःकश्चिदपिनरोममगुरुःएतेनगच्छदूरमितिमयादेहजिहीर्षयानोक्तं नाप्यात्मजिहीर्षयाऽपितूभयतादात्म्या
ध्यासवर्ज्जिहीर्षया सचतवनास्तिचेत्त्वंममगुरुरेवेत्याक्षेपोऽपिपरिहृतोवेदितव्यः॥ ३८॥ एवंनिर्व्यलीकंभाषमाणस्त्यक्तांत्यजविग्रहंप्रकाटितस्वस्वरू
पंमहादेवंददर्शेत्याहेत्येवंप्रकारेणतेनसहभाषमाणएषश्रीशंकरःतमंत्यजमग्रेनददर्श किंतुमौलौशिरसिस्फुरंतीचंद्रकलायस्यतंचतुर्भिर्वेदैःसहितंधू
र्जटिंमहादेवंसंदृष्टवान् ननुश्रीशंकरादन्यस्यशिवस्याभावात्कथमेवमुच्यतइतिचेत्तत्राह कलावान्ज्ञानकलावतारस्यशंकरस्यावतारिपुरुषेणस
हव्यासस्यविष्णुनेवसंवादादिकंसंभवत्येवेतिभावः ॥३९॥

दृष्ट्वाययाभूतोयत्कृतवान्तदाह तंदृष्ट्वाभयेनभक्त्याविनयेनधैर्येणहर्षेणाविस्मयेनचयुक्तःशिष्टानुमतःश्रीशंकरोनेत्रयोर्विषयमष्टौभूम्याद्यामूर्त्तयोय
स्यतंमहादेवंस्तवैस्तुष्टाव उ० ॥४०॥ देहदृष्ट्यातवदासोऽहमस्मि यतःशंसुखंभवत्यस्मादितिशंभुस्त्वमेवस्वामित्वगुणयुक्तइतिसूचयन्नाह शंभोइ
ति जीवदृष्ट्याहंतवांशोजातः ननुकथंनिरवयवस्यममांशस्त्वमितिचेद्यथासर्वेंद्रियशून्यस्यापितवसूर्यचंद्रवह्निलक्षणत्रिनेत्रविग्रहवत्त्वं तथामा
ययातवांशस्यापिसंभवादित्याशयेनसंबोधयति त्रिदृष्टइति शुद्धात्मदृष्ट्यातुत्वमेवत्वदनन्यएवाहं तत्त्वमस्यादिश्रुतेः तत्रयोग्यंसंबोधनंसर्वस्या

भयेनभक्त्याविनयेनधृत्यायुक्तःसहर्षेणचविस्मयेन ॥ तुष्टावशिष्टानुमतस्तवैस्तंदृष्ट्वादृशोर्गोचरमष्टमूर्तिं
॥ ४० ॥ दासस्तेऽहंदेहदृष्ट्यास्मिशंभोजातस्तेंशोजीवदृष्ट्यात्रिदृष्टे ॥ सर्वस्यात्मन्नात्मदृष्ट्यात्वमेवेत्येवंमेधी
र्निश्चितासर्वशास्त्रैः ॥ ४१ ॥ यदालोकादंतर्बहिरपिचलोकोवितिमिरोनमंजूषायस्यत्रिजगतिनशाणोनच
खनिः ॥ यतंतेचैकांतंरहसियतयोयत्प्रणयिनोनमस्तस्मैस्वस्मैनिखिलनिगमोत्तंसमणये ॥ ४२ ॥

त्मन्निती त्येवंप्रकारेणसर्वशास्त्रैर्मेबुद्धिर्निश्चयंप्राप्ता शालिनी ॥ ४१ ॥ प्रसिद्धशिरोभूषणमणितोव्यतिरेकंदर्शयन्स्वाभिन्नंशिवंनमस्करोति· य
दिति प्रसिद्धस्यतादृशमणेरालोकाद्बहिरेवलोकोवितिमिरोमंजूषापेटा शाणोनिकषः खनिश्च यतिभिरप्रार्थना प्रसिद्धस्यमणेःप्रसिद्धा अतए
तस्मादत्युत्कृष्टायतस्मैतत्पदलक्ष्यायनिखिलनिगमशिरोभूषणमणयेस्वस्मैत्वंपदलक्ष्याभिन्नायनमःप्रह्वीभावोऽस्तु यस्यप्रकाशादंतर्बहिरपिचलोको
वितिमिरोयस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेःत्रिजगतियस्यमंजूषानास्तिनापिशाणोनापिखनिः यत्प्रणयिनोयस्मिन्प्रीतिमंतश्चयतयोरहस्येकांते
गृशंयतंतेतस्मैइत्यर्थः शि० ॥ ४२ ॥

गुरुकृपयाशास्त्राल्लभ्यस्यतत्त्वज्ञानस्यालंबनमखंडैकरसंस्वतत्त्वंनमस्यति अहोइति अहोशास्त्रं परमतत्त्वबाधकत्वाद्धन्यतमं यद्यप्येवंविधंशास्त्रंत थापियदिश्रीगुरुकृपाऽस्मिन्लोकेशिष्येवानस्यात्तर्हिशास्त्रात्किं नकिमपीत्यर्थः चितासंचितासंपादितासागुरुकृपाकिंकुर्यात् किंफलंदास्यतियदित त्त्वज्ञानस्यविशेषेणोद्भवोनास्ति बोधानुत्पादिकासापिनिष्फलैवेत्यर्थः तथाऽसौबोधश्चकिमालंबआलंबनशून्यएव यदिममपरतत्त्वंनस्यात्तस्मात्त त्त्वज्ञानालंबनभूतायपरतत्त्वायस्वाभिन्नायतस्मैपरमात्मनेनमः तथेत्यस्यतस्मादित्यर्थोवा इहजगत्याश्चर्यबुद्धिर्यत्पर्यंतायस्मात्परआश्चर्यबुद्धि विषयोनास्तीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ एवंस्तुवंतंश्रीशंकरंप्रतिमहादेवोयदुक्तवांस्तद्दर्शयितुमाह इतीति ॥ स्वा॰ ॥ ४४ ॥ यदुवाचतदाहास्म

अहोशास्त्रंशास्त्रात्किमिहयदिनश्रीगुरुकृपाविनासाकिंकुर्यान्ननुयदिनबोधस्यविभवः ॥ किमालंबश्चासौनय दिपरतत्त्वंममतथानमःस्वस्मैतस्मैयदवधिरिहाश्चर्यधिषणा ॥ ४३ ॥ इत्युदारवचनैर्भगवंतंसंस्तुवंतमथचप्र णमंतं ॥ बाष्पपूर्णनयनंमुनिवर्यंशंकरंसबहुमानमुवाच ॥ ४४ ॥ अस्मदादिपदवीमभजस्त्वंशोधितातवतपो धननिष्ठा ॥ बादरायणइवत्वमपिस्याःसद्वरेण्यमदनुग्रहपात्रं ॥ ४५ ॥ संविभज्यसकलश्रुतिजालंब्रह्मसूत्रम करोदनुशिष्टः ॥ यत्रकाणभुजसांख्यपुरोगाण्युद्धृतानिकुमतानिसमूलं ॥ ४६ ॥

दादीति अभजःप्राप्तवानसि हेसतांमध्येश्रेष्ठ व्यासइवत्वमपिमदनुग्रहपात्रंस्याइत्याशीर्वादः ॥ ४५ ॥ सूत्रभाष्यरचनेनियोक्तुमुपक्रमते अ नुशिष्टःसम्यक्शिक्षितः अनुपश्चात्शिष्टायस्मादितिवा ससर्वशिष्टाग्रणीर्वेदव्यासोवेदकदंबंसम्यग्विभज्यब्रह्माखंडैकरसंसूच्यतेयेनतत्तथा अ यातोब्रह्मजिज्ञासा जन्माद्यस्ययतः शास्त्रयोनित्वात् तत्तुसमन्वयादित्येवमादिरूपमकरोच्छिष्टोऽनुपश्चादकरोदितिवा यत्रब्रह्मसूत्रे काणादसां ख्यपातंजलप्रभृतानिमतानिसमूलमुन्मूलितानितत्रेतिपरेणान्वयः ॥ ४६ ॥

तत्रब्रह्मसूत्रेमूढमतयः कलिदोषाद्द्वाभ्यांत्रिभिर्वावेदवचनैरुद्दलितानिउपकृतानिभाष्यकाणिकुत्सितभाष्याणि अरचयन्कृतवंतः कैश्चित्बहुबु द्ध्ज्ञातंयैस्तैर्दूष्यतांचोपगतानि ॥ ४७॥ तत्तस्माद्विदितोवेदांतानामर्थोयेनतथाभूतोभवान्तानिकुबुद्धीनांमतानिनिरस्यसूत्रभाष्यंविदधातु विधौ लोट् भाष्यलक्षणंतु सूत्रार्थोवर्ण्यतेयत्रवाक्यैःसूत्रानुकारिभिःस्वपदानिचवर्ण्यंतेभाष्यंभाष्यविदोविदुरिति सागरादिवर्णनस्यभाष्यत्वव्यावृत्त येसूत्रमित्युक्तंवार्तिकस्यतत्त्वनिरासायसूत्रानुकारिभिरितिवृत्तेस्तत्त्वव्यावृत्यर्थमुक्तं स्वपदानीति इतरभाष्येभ्यउत्कृष्टत्वबोधनायविशिनष्टि सम

तत्रमूढमतयःकलिदोषाद्द्वित्रिवेदवचनोद्दलितानि ॥ भाष्यकाण्यरचयन्बहुबुद्धैर्दूष्यतामुपगतानिचकै श्चित् ॥ ४७ ॥ तद्भवान्विदितवेदशिखार्थस्तानिदुर्मतिमतानिनिरस्य ॥ सूत्रभाष्यमधुनाविदधा तुश्रुत्युपोद्दलितयुक्त्यभियुक्तं ॥ ४८ ॥ एतदेवविबुधैरपिसेंद्रैरर्चनीयमनवद्यमुदारं ॥ तावकंकमल योनिसभायामप्यवाप्स्यतिवरांवरिवस्यां ॥ ४९ ॥ भास्कराभिनवगुप्तपुरोगान्नीलकंठगुरुमंडनमु ख्यान् ॥ पंडितानथविजित्यजगत्यांख्यापयाद्वयमतेपरतत्त्वं ॥ ५० ॥

ग्रश्रुतिभिरुद्दलिताभिर्युक्तिभिरासमंताद्युक्तं ॥ ४८ ॥ ननुमयाक्रियमाणंभाष्यमपिकेषांचिदनादरास्पदंस्याच्चेत्तर्हिकिमर्थंकर्तव्यमितिचेत्तत्रा ह एतदेवतावकंभाष्यमिंद्रसहितैर्देवैरप्यर्चनीयंभविष्यति अपिशब्दान्मनुष्यैरर्चनीयंभविष्यतीतिकिमुवक्तव्यं यतोनिर्दोषमुदारंचनकेवलंसेंद्रै र्देवैरेवार्चनीयंभविष्यत्यपितुचतुर्मुखसभायामपिश्रेष्ठांपूजांप्राप्स्यतीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ किंचभास्करोभेदाभेदवादी अभिनवगुप्तःशाक्तोनीलकंठोभेद वादीशैवःगुरुःप्रभाकरोमंडनमिश्रोभाट्टमतानुयायी एतदादीन्पंडितानथभाष्यकरणानंतरंविजित्यपृथिव्यामद्वयमतेपरतत्त्वंख्यापयाद्वयबुद्धेइति संबोधनंवा ॥ ५० ॥

किंचमोहलक्षणसंतमसभानून्शिष्यान्तस्मिन्तस्मिन्देशेपरतत्वसरण्याःपालनायसंस्थाप्यतदनंतरंकृतमवतारकृत्यंयेनसमामुपैष्यसि॥५१॥एवमेनंश्रीशंकरमनुगृह्यकृपावान्शिवोवेदैःसहांतर्धानमगात् शंकरोपिविस्मययुक्तेनमनसाशिष्यैःसहस्वर्णदींगंगांप्रत्यगच्छत्॥५२॥आन्हिकविधिंसन्निवृत्यगुरुमीशंमहादेवंध्यायतोगुणसमुद्रस्यश्रीशंकरस्यमानसंसर्वलोकहितायसम्यगुद्यतमुद्युक्तमभूत्॥५३॥सविश्वनाथात्कर्तृत्वशक्तिंप्राप्यप्रीतः

मोहसंतमसवासरनाथांस्तत्रतत्रविनिवेश्यविनेयान्॥ पालनायपरतत्त्वसरण्यामामुपैष्यसिततःकृतकृत्यः॥५१॥ एवमेनमनुगृह्यकृपावानागमैःसहशिवोंतरधत्त॥ विस्मितेनमनसासहशिष्यैःशंकरोऽपिसुरसिंधुमयासीत्॥५२॥सन्निवृत्त्यविधिमाह्निकमीशंध्यायतोगुरुमथाखिलभाष्यं॥ कर्त्तुमुद्यतमभूद्गुणसिंधोर्मानसंनिखिललोकहिताय॥५३॥ कर्तृत्वशक्तिमधिगम्यसविश्वनाथात्काशीपुरान्निरगमत्स्वविकासभाजः॥प्रीतःसरोजमुकुलादिवचंचरीकनिर्बंधतःसुखमवापयथाद्विजेंद्रः॥५४॥ अद्वैतदर्शनविदांभुविसार्वभौमोयात्येषइत्युडुपबिंबसितातपत्रं॥ अस्ताचलेवहतिचारुपुरःप्रकाशव्याजेनचामरमधादिवादिक्सुकांता॥५५॥

सन्अविकासभाजःकाशीपुरान्निरगमत् चंचरीकनिर्बंधतोगंधलुब्धभ्रमरनिर्बंधनरूपात्सरोजमुकुलादिवेतिपुरोपमायथापक्षिणामिंद्रोहंसोनिर्गत्यसुखमाप्नोति तथाऽयंब्राह्मणेंद्रःसुखंप्राप प्रत्यवयवमुपमावाचकोपादानादनेकैवेयमुपमा ॥ व० ॥ ५४ ॥ भुविअद्वैतशास्त्रविदांसार्वभौमोयश्चक्रवर्तीएषश्रीशंकरोगच्छतीत्यतश्चंद्रबिंबात्मकंश्वेतच्छत्रमस्ताचलेवहतिसति पुरःप्रकाशव्याजेनदिक्सुकांतादिग्लक्षणाशोभनाकांताचामरंव्यधादिव पाठांतरेसुखेनदिगुन्व्यधादितिव्याख्येयं ॥ ५५ ॥

देवनराणांशांतामुत्तरांदिशंविहायान्यादिगस्मैसाक्षान्नसमरोचत उदीच उत्सृजत्येषावैदेवमनुष्याणा ऽशांतादिगितिश्रुतेः तस्मात्तत्रत्यतीर्थानिनि षेवमाणःक्रमाद्बदरींगंतुंसमनोऽधात् इंद्रवज्रा० ॥ ५६ ॥ क्वचिदुष्णशालि क्वचित्शीतं क्वचिदृजु क्वचित्कुटिलं अरालंकुटिलेसर्जरसेसमददंतिनीतिमेदिनी क्वचित्ऊर्ध्वमुखकंटकयुक्तं क्वचिच्चकंटकाविनिर्मुक्तं मूर्खजनचित्तवत्व्यवस्थावर्जितंवर्त्मपंथास्तेनमहताऽन्ववर्तिअनुसृतं व०

शांतांदिशंदेवनृणांविहायनान्यादिगस्मैसमरोचताद्धा॥ तत्रत्यतीर्थानिनिषेवमाणोगंतुंमनोऽधाद्बदरींक्रमात्सः॥५६॥ तेनान्ववर्तिमहताक्वचिदुष्णशालिशीतंक्वचित्क्वचिदृजुक्वचिदप्यरालं॥ उत्कंटकंक्वचिदकंटकवत्क्वचिच्चतद्वर्त्ममूर्खजनचित्तमिवाव्यवस्थं॥५७॥ आत्मानमक्रियमपव्ययमीक्षितापिपांथैःसमंविचलितःपथिलोकरीत्या॥ आदत्फलानिमधुराण्यपिबत्पयांसिप्राय ऽद्रुपाविशदशेततथोदतिष्ठत्॥ ५८॥ तेनव्यनीयततदापदवींदवीयस्यासादिताचबदरीवनपुण्यभूमिः ॥ गौरीगुरुस्रवदमंदझरीपरीताखेलत्सुरीयुतदरीपरिभातियस्यां ॥५९॥

॥ ५७ ॥ अक्रियमव्ययमात्मानमीक्षितापिपांथैःसहविचलितःसन् मार्गेलोकरीत्यामधुराणिफलानिआदत्भक्षणार्थस्यादधातोर्लङिअदःसर्वेषामित्यपृक्तसार्वधातुकस्याडागमेरूपं मधुराणिजलानिअपिबत् प्रायात्गमनंकृतवान् उपाविशदुपविष्टवान्अशेतशयनंकृतवान् तथोदतिष्ठत्उत्थानंकृतवानित्यर्थः ॥ ५८ ॥ दवीयसीपदवीतेनव्यनीयतसुदूरंवर्त्मातिक्रांतवान् वनपुण्यभूमिर्बदरीआसादिताच गौरीगुरोर्हिमालयात्स्रवंतीभिरमंदझरीभिर्व्याप्तायस्यांबदर्यांखेलंतीभिःसुरांगनाभिर्युक्तादरीपरिभाति ॥५९॥

सश्रीशंकरोद्वादशेवयसितत्रबदर्यांसमाधिनिष्ठैः षड्गिः क्षुत्पिपासेजरामृत्यूशोकमोहौषडूर्मयइत्युक्तषडूर्मिभिस्तथात्वक्चर्ममांसास्थिमेदोमज्जारेतो भिःसप्तधातुभिःपंचज्ञानेंद्रियाणिचत्वार्यंतः करणानीतिनवभिश्चज्ञानेंद्रियपंचकंकर्मेंद्रियपंचकंप्राणपंचकमंतःकरणचतुष्टयंसगुणभूतपंचकंप्रकृ त्यष्टकंवाविद्याकामःकर्मोपासनाचेतिनवभिरितिवाद्वारैर्वानवभिर्यैर्खिन्नास्तैर्ब्रह्मर्षिभिर्वेदांतंबहुधाविचार्यभव्यंशुभंगंभीरंचतन्मधुरंचसूत्रभाष्यंक णितिस्म षड्गिश्चसप्तभिरथोनवभिश्चखिन्नैर्भव्यंयोग्यमितिवा भव्यंशुभेचसत्येचयोग्येभाविनिचत्रिष्वितिमेदिनी ॥ ६० ॥ उपनिषदामपिभा

सद्वादशेवयसितत्रसमाधिनिष्ठैर्ब्रह्मर्षिभिःश्रुतिशिरोबहुधाविचार्य ॥ षड्गिश्चसप्तभिरथोनवभिश्चखिन्नैर्भ व्यंगभीरमधुरंफणितिस्मभाष्यं ॥ ६० ॥ करतलकलिताद्वयात्मतत्त्वंक्षपितदुरंतचिरंतनप्रमोहं॥उपचित मुदितोदितैर्गुणौघैरुपनिषदामयमुज्जहारभाष्यं ॥ ६१ ॥ ततोमहाभारतसारभूताःसव्याकरोद्भागवतीश्च गीताः ॥ सनत्सुजातीयमसत्सुदूरंततोनृसिंहस्यचतापनीयं ॥६२॥

ष्यंकृतवानित्याह करतलेकलितंप्रकाशितमात्मतत्त्वंयेनक्षपितोदुरंतश्चिरंतनोऽनादिभूतोमोहोयेन उदयंप्राप्तैरुक्तगुणौघैरुपचितंयुक्तं॥ देहाभिमा नादिदुःखानिनिश्चयेनउपनिषदयतिविसारयतिशिथिलयतिपरंचब्रह्मप्रत्यगात्मत्वेननितरांगमयतिसर्वानर्थमूलभूतामविद्यामत्यंतमवसादयत्यु न्मूलयतीत्युपनिषद्ब्रह्मविद्यातत्प्रतिपादकानांईशकेनकठप्रश्नमुंडकमांडूक्यतैत्तिरेयैतरेयछांदोग्यबृहदारण्याख्यानांवेदांतानांभाष्यमुज्जहारकृत वान् पुष्पिताग्रा ॥ ६१ ॥ ततस्तदनंतरंमहाभारतस्यनिखिलवेदार्थप्रकाशकस्यसारभूताःभगवद्गीताःसव्याख्यातवान् ततोभारतस्यसनत्सुजा तीयमसतांसुदूरमलभ्यंततश्चोत्तरनृसिंहतापनीयंव्यकरोत उ॰ ॥ ६२ ॥

तदनुततः पश्चादुपदेशसहस्रिकादीनसंख्यातान्ग्रंथान्सुधीभिःस्तुत्यःपरमार्थज्ञःश्रीशंकरोव्यदधात् यान्ग्रंथान्श्रुत्वाविरक्तायतयोऽविवेकपाशान्मुक्ताभवंति ॥ ६३ ॥ श्रीशंकराचार्यसूर्येउदयंप्राप्यप्रकाशमानेसति दुर्वादिचंद्रप्रभयाअवियुक्ताःसहिताःकुत्राद्धिभिःप्रणीताव्याख्यांधकाराः सम्यग्लयंप्रापुः ॥ ६४ ॥ अथानंतरंपरेषांवादिनांतर्कैस्तरुणैःसूर्याकिरणैःसमुद्रवत्शोषयितुमशक्यंस्वीयंभाष्यंसव्रतींदुर्विधिवच्छिष्यानध्यापया

ग्रंथानसंख्यांस्तदनूपदेशसहस्रिकादीन्व्यदधात्सुधीड्यः ॥ श्रुत्वार्थविधानविवेकपाशान्मुक्ताविरक्तायतयोभवंति ॥ ६३ ॥ श्रीशंकराचार्यरवावुदेत्यप्रकाशमानेकुमतिप्रणीताः ॥ व्याख्यांधकाराःप्रयलंसमीयुर्दुर्वादिचंद्रप्रभयावियुक्ताः ॥ ६४ ॥ अथव्रतींदुर्विधिवद्विनेयानध्यापयामाससनैजभाष्यं ॥ तर्कैःपरेषांतरुणैर्विवस्वन्मरीचिभिःसिंधुवदप्रशोष्यं ॥ ६५ ॥ निजशिष्यत्द्दब्जभास्वतोगुरुवर्यस्यसनंदनादयः ॥ शमपूर्वगुणैरशुश्रुवन्कतिचिच्छिष्यगणेषुमुख्यतां ॥ ६६ ॥ सनितरामितराश्रवतोऽलसन्नियमसद्रुतमाप्यसनंदनः ॥ श्रुतनिजश्रुतिकोप्यभवत्पुनःपिपाठिषुर्गहनार्थविवित्सया ॥६७॥

मास ॥ ६५ ॥ निजशिष्यत्द्दयकमलभानोर्गुरुवर्यस्यशिष्यगणेषुमुख्यतांकेचित्सनंदनादयःशमादिगुणैरशुश्रुवन्अभ्यस्तवंतः वियोगिनी ॥ ॥ ६६ ॥ ससनंदनइतराश्रवतोइतरेभ्यआश्रवेभ्योवचनास्थितेभ्यःशिष्येभ्यः आश्रवोंगीकृतौक्लेशनान्यवद्वचनस्थितइतिमेदिनी नितरांलसन्सन् श्रुतानिजश्रुतिःस्ववेदोयेनसतथाविधोपिगहनार्थस्यविज्ञानेच्छयाद्रुतंनियमंप्राप्यपुनःपठनेच्छुरभवत् इतराश्रवतोद्रुतंलसंतं नियममाप्येतिवा द्रुतविलंबितवृत्तं ॥ ६७ ॥

आत्मपदारविंदयुगलेऽद्वंद्वारागद्वेषादिद्वंद्वविनिर्मुक्ताभक्तिर्यस्यतममुंसनंदनंनितांतमत्यंतंदयमानंदयांकुर्वाणंमनोयस्यसमुनींद्रःवेदांतरहस्यनिधान
स्यनिधेःकोशंपात्रमात्मीयग्रंथंसर्वंत्रिरपाठयत त्रिवारंपाठितवान् व० ॥ ६८ ॥ ईर्ष्याभरेणाकुलंत्वद्दयंयेषामितराश्रवाणांसतांमध्येवानुपमामम
ष्यसनंदनस्यभक्तिंप्रख्यापयन्नभ्रापगाआकाशनदीगंगा अभ्रंमेघेचगगनेधातुभेदेचकांचनइतिमेदिनी तस्याःपरतटस्थममुंसनंदनंकदाचिद्देदां

अद्वंद्वभक्तिममुमात्मपदारविंदद्वंद्वेनितांतदयमानमनामुनींद्रः ॥ आम्नायशेखररहस्यनिधानकोशमा
त्मीयकोशमखिलंत्रिरपाठयत्तं ॥ ६८ ॥ ईर्ष्याभराकुलत्द्दामितराश्रवाणांप्रख्यापयन्ननुपमामदसी
यभक्तिं ॥ अभ्रापगापरतटस्थममुंकदाचिदाकारयन्निगमशेखरदेशिकेंद्रः ॥ ६९ ॥ संतारिकाऽनवधि
संसृतिसागरस्यकिंतारयेन्नसरितंगुरुपादभक्तिः ॥ इत्यंजसाप्रविशतःसलिलंधुसिंधुःपद्मान्युदंचयति
तस्यपदेपदेस्म ॥ ७० ॥ पाथोरुहेषुविनिवेश्यपदंक्रमेणप्राप्तोपकंठममुमप्रतिमानभक्तिः ॥ आनंद
विस्मयनिरंतनितरोसावाश्लिष्यपद्मपदनामपदंव्यतानीत् ॥ ७१ ॥

तदेशिकेंद्रआहूतवान् ॥ ६९ ॥ अनवधिसंसारसागरस्यसंतारिकागुरुचरणभक्तिःनदींकिंनसंतारयेदपितुतारयेदेवेति।विचार्यशीघ्रमेवजलंप्रविश
तस्तस्यगुरुभक्तस्यपदेपदेगंगापद्मानिउदंचयातिस्मोज्जृंभयमास ॥ ७० ॥ जलरुहेषुक्रमेणपदंविनिवेश्यप्राप्तसमीपंतममुमनुपमभक्तिंआनंदवि
स्मयाभ्यांनिरंतनिरंतरोऽत्यंतंपरिपूर्णोऽसावालिंग्यपद्मपादेतिनामपदंव्यतानीद्विस्तारितवान् ॥ ७१ ॥

अनवद्यतमामात्मविद्यांपाठयंतंश्रीशंकरंतत्त्वविदांसदसियेतुकेचित्सगर्वाः कुमतेपाशुपतेऽभिमानोयेषां विवेकलक्षणस्यरक्षस्योग्रदावाग्निवदाचरंतः स्थितास्तेचिक्षिपुराक्षेपान्कृतवंतस्तथाहि कार्यकारणयोगविधिदुःखांताःपंचपदार्थाःपशुपतिनेश्वरेणमोक्षायोपदिष्टाःतत्रकार्यंमहदादि कारणंप्रधानं योगःसमाधिः विधिस्त्रिषवणस्नानादिःदुःखांतोमोक्षप्रधानमुपादानकारणं पशुपतिरीश्वरोनिमित्तकारणं सईक्षांचक्रेसप्राणमसृजतेत्यादिश्रुतिषुईक्षापूर्वककर्तृत्वश्रवणात् ईक्षापूर्वकंकर्तृत्वंनिमित्तकारणेष्वेवकुलालादिषुदृष्टं अनेककारकपूर्विकायाश्चक्रियायाःफलसिद्धिर्लोके

तंपाठयंतमनवद्यतमात्मविद्यांयेतुस्थिताःसदसितत्त्वविदांसगर्वाः॥आचि
क्षिपुःकुमतपाशुपताभिमानाःकेचिद्विवेकविटपोग्रदवायमानाः ॥ ७२ ॥

दृष्टा सचन्यायआदिकर्त्तर्यपिसंक्रामयितुंयुक्तः किंचयथेश्वराणांराजवैवस्वतादीनांनिमित्तकारणत्वमेवकेवलंप्रतीयते तद्वत्परमेश्वरस्यापिनिमित्तकारणत्वमेव किंचसावयवमचेतनमशुद्धमिदंजगल्लक्षणंनानेवंलक्षणब्रह्मोपादानकंसंभवतिरुचकादीनांमृद्विकारत्वदर्शनात् अपिचयदिदुःखमोहाद्यात्मकंकार्यंब्रह्मोपादानकंस्यात्तर्हिप्रलयेस्वोपादानेनब्रह्मणाविभागमापद्यमानंकारणमात्मीयेनदोषेणदूषयेदतोऽसमंजसमिदंजगतोब्रह्मोपादानकत्वकल्पनं तस्मात्कारणश्रुतयःपशुपतेरीश्वरस्यनिमित्तकारणत्वबोधिकाइत्यवश्यमास्थेयमिति व० ॥७२॥

नैतत्सारंब्रह्मणोभिन्ननिमित्तोपादानत्वस्वीकारेप्रतिज्ञानदृष्टांतयोरनुपरोधात् प्रतिज्ञातावदुततमादेशमप्राक्षोयेनाश्रुतंश्रुतंभवतिअमतंमतमविज्ञा
तंविज्ञातमिति यदिब्रह्मोपादानंनस्यात्तर्हीयंप्रतिज्ञोपरुध्येत कार्यव्यतिरिक्तनिमित्तकारणविज्ञानेनतत्कार्यज्ञानादर्शनात् दृष्टांतोपियथासौम्यै
केनमृत्पिंडेनसर्वंमृन्मयंविज्ञातंस्याद्वाचारंभणंविकारोनामधेयंमृत्तिकेत्येवसत्यमित्युपादानगोचरएवाम्नायते निमित्तत्वंत्वधिष्ठात्रंतराभावादधिगंत
व्यं प्रागुत्पत्तेरेकमेवाद्वितीयमित्यवधारणादन्यथाप्रतिज्ञादृष्टांतोपरोधस्यस्पष्टत्वात् किंच सोऽकामयत बहुस्यांप्रजायेयेतितदैक्षत बहुस्यां
प्रजायेयेतिच श्रुत्यापरमात्मनएवकर्तृत्वंप्रकृतित्वंचनिश्चीयते अत्यंतसादृश्यंतूपादानोपादेययोर्नापेक्षितंगोमयवृश्चिकयोर्देहकशयोश्चतदद
र्शनात् नापिकार्यस्यब्रह्मदूषकता घटादिविकाराणांकारणेनाविभागमापन्नानांदूषकत्वादर्शनात् किंचकार्यस्यकारणानन्यत्वंनप्रलयेएवापितुत्रि

तद्विकल्पनमनल्पमनीषःश्रुत्युदाहरणतःसनिरस्य ॥ ईषदस्तमितगर्वभराणामागमानपिममंथपरेषां ॥७३॥

ष्वपिकालेष्वात्मैवेदंसर्वंब्रह्मैवसर्वमित्यादिश्रुतेः कार्यस्यकारणानन्यत्वेऽपियथामरीच्युदकेनोरवरदेशःकदापिनसंस्पृश्यते तथापरमात्मापीत्येवं
श्रुतीनामुदाहरणतस्तेषांविकल्पनमनल्पबुद्धिःसश्रीशंकरःनिरस्य किंचिच्छांतगर्वातिशयानांपरेषांपाशुपतानामागमानपिमथितवान् तथाहि प
शुपतेरीश्वरस्यप्रधानपुरुषयोरधिष्ठातृत्वेनजगत्कारणत्वंनोपपद्यते हीनमध्यमोत्तमभावेनप्राणिभेदान्विदधतःपशुपतेःरागद्वेषादिप्रसंगात् प्रधानपु
रुषाभ्यांसंबंधानुपपत्तेश्च नतावत्संयोगलक्षणःसंबंधःसंभवति त्रयाणामपिसर्वगतत्वान्निरवयवत्वाच्च नापिसमवायः आश्रयाश्रितभावानिरू
पणात् नाप्यन्यःकार्यगम्यःकश्चित्संबंधःशक्यतेकल्पयितुं कार्यकारणभावस्यैवाद्याप्यसिद्धत्वात् स्वा॰ ॥७३॥

एवमादिरूपंतदागममथनप्रकारंममंथेत्यनेनसूचयित्वातदभिमतमुक्तेर्मथनप्रकारंदर्शयति अद्वितीयेनिरतापर्यवसन्नाभवत्संमताईशसमानताल क्षणायामुक्तिःसैवभेदेसतिभेदेसत्येसतिकथंस्यात्सत्यस्यतस्यानिवृत्त्ययोगान्नकेनापिप्रकारेणेत्यर्थः ननुपशुपतिध्यानाद्भविष्यतीतिचेत्तत्राह ध्यानाज्जातासामुक्तिःकुतोहेतोर्नविनश्येत् तस्याःविनाशाभावेहेतुर्नास्तीत्यर्थः हियस्माद्भावत्वेसतियत्कार्यंतत्सर्वमपिनित्यंनभवति प्रध्वंसेव्यभि चारवारणायभावेति ॥७४॥ किंचमोक्षावस्थायांपशुजीवेषुपशुपतेरीशस्यगुणानांसंक्रमणंयदिष्यते तन्नसाधुहियस्मादवयवैर्वर्जितानांगुणानां

अद्वितीयनिरतासतिभेदेमुक्तिरीशसमतैवकथंस्यात् ॥ ध्यानजाकिमितिसानविनश्येद्भावकार्यमखिलंहिन नित्यं ॥ ७४ ॥ किंचसंक्रमणमीशगुणानामिष्यतेपशुषुमोक्षदशायां ॥ तन्नसाध्ववयवैर्विधुराणांसंक्रमो नघटतेहिगुणानां ॥ ७५ ॥ पद्मगंधइवगंधवहेऽस्मिन्नात्मनीश्वरगुणोऽस्त्वितिचेन्न ॥ तत्रगंधसमवायिन भस्वत्संयुतंदिशतिगंधधियंयत् ॥ ७६ ॥ किंचैकदेशेनसमाश्रयंतेकात्स्न्येंनवाशंभुगुणाविमुक्तान् ॥ पूर्वेतुपू र्वोदितदोषसंगस्त्वंतेऽज्ञतादिःपरमेश्वरेस्यात् ॥ ७७ ॥

संक्रमोनघटते ॥ ७५ ॥ ननुगंधवहेवायौयथानिरवयवस्यपद्मगंधस्यसंक्रमस्तथास्मिन्जीवे पशुपतिगुणानांसंक्रमोऽस्त्वितिशंकते पद्मगंधइति गंधसमवायिकमलंसूक्ष्मावयवात्मना वायुसंयुक्तंसत्तत्रवायौगंधधियंयस्माद्दिशतितस्मान्नैवमित्याहनेति ॥ ७६ ॥ किंचपशुपतिगुणाएकदे शेनविमुक्तान्समाश्रयंति किंवाकात्स्न्येंन आद्यपक्षेतुपूर्वोक्तदोषस्यानिरवयवगुणानामेकदेशेनसंक्रमायोगस्यप्रसक्तिः द्वितीयेपरमेश्वरेऽज्ञानादिः स्यात् इं० ॥ ७७ ॥

इत्थंवज्रवत्कठिनैस्तर्कैर्भिंद्यन्भेदंगच्छन्स्वाभिमतोऽर्थोयेषांतेपंडितंमन्यमानास्तांत्रिकाःपाशुपताः स्मयस्यातिशयेनयोमदस्तंतत्यजुः खगकुलप तेर्गरुत्मतोरयस्यवेगस्यातिशयोयेषुतैःपक्षाघातैः फणासुताडयमानाःसाभिमानाःसर्पायथाक्ष्वेडज्वालांविषज्वालांत्यजंतितद्वत् क्ष्वेडस्तुगरलंविषमि त्यमरःमंदा०॥ ७८॥ व्याख्यायांजृंभितमुल्लसितंयत्पाटवंकुशलतातस्मात्फणिपतेःशेषस्य मंदाक्षंलज्जामुद्दीपयन् संख्यामतिक्रांतानामसंख्याता नांशिष्याणांहृज्जलरुहेषुभानुतामुद्वहन् उद्वेलस्वयशःसुमैरुल्लंघितसप्ताब्धितटस्वयशोलक्षणपुष्पैर्जगत्भूषयन्वादिमृगेषुनिर्भरंदृढंशार्दूलविक्रीडितं

इत्थंतर्कैःकुलिशकठिनैःपंडितंमन्यमानाभिद्यत्स्वार्थाःस्मयभरमदंतत्यजुस्तांत्रिकास्ते ॥ पक्षाघातैरिवर
यभरैस्ताडयमानाःफणासुक्ष्वेडज्वालांखगकुलपतेःपन्नगाःसाभिमानाः ॥ ७८ ॥ व्याख्याजृंभितपाटवा
त्फणिपतेर्मंदाक्षमुद्दीपयन्संख्यालंघितशिष्यहृद्बुनरुहेष्वादित्यतामुद्वहन् ॥ उद्वेलस्वयशःसुमैःसभगवत्पा
दोजगद्भूषयन्कुर्वन्वादिमृगेषुनिर्भरमभाच्छार्दूलविक्रीडितं ॥ ७९ ॥ वेदांतकांतारकृतप्रचारःसुतीक्ष्णस
द्युक्तिनखाग्रदंष्ट्रः ॥ भयंकरोवादिमतंगजानांमहर्षिकंठीरवउल्ललास ॥ ८० ॥ अमानुषंतस्ययतीश्वरस्य
विलोक्यबालस्यसतःप्रभावं ॥ अत्यंतमाश्चर्ययुतांतरंगाःकाशीपुरस्थाजगदुस्तदेत्थं ॥ ८१ ॥

कुर्वन्सभगवत्पादोऽभात् अच्युतत् अत्रश्रीशंकरवर्णनपरेणशार्दूलविक्रीडितपदेनैतच्छंदोनामसूचनान्मुद्रालंकारः सूच्यार्थसूचनंमुद्राप्रकृतार्थपरैः पदैरित्युक्तेः शा० ॥ ७९ ॥ श्रीशंकरंसिंहरुपेणवर्णयति वेदांतलक्षणेवनेकृतःप्रचारोयेन सुतीक्ष्णानिसद्युक्तयएवनखाग्राणिदंष्ट्राश्चयस्य वा दिलक्षणानांगजानांभयंकरः एवंविधोमहर्षिलक्षणःसिंहउल्ललासउच्चकाशे उ० ॥ ८० ॥ तस्ययतीश्वरस्यबालस्यसतः प्रभावंविलोक्यआ श्चर्ययुक्तमंतरंगंमनोयेषांतिकाशीपुरस्थास्तस्मिन्कालेइत्थमूचुः ॥ ८१ ॥

मुहुःपुनःपुनर्द्योतितानिसर्वशास्त्राणियेनतंतथाभूतादस्माच्छ्रीशं[illegible]त्कमलंयेषांतेभास्करप्रमुखाः पराभवंप्रपेदिरेप्राप्नवंतः ॥ ८२ ॥
किंचास्यात्मनिष्ठयातुष्टः कामरिपुर्महादेवःपुरस्तात्प्रादुर्भवन्वेदांतानांशारीरकसूत्राणांचभाष्यंप्रणेतुंप्रचोदयामास ॥ ८३ ॥ कुदृष्टीनांस्फुरत्कुम
तान्येवपंकस्तस्मिन्मग्नांपुरापराशरसूनुनाबुधेनवेदव्यासेन बुधानांमुदेचिरादुद्धृतांजरद्गवींचिरंतनांश्रुतिलक्षणांगां अहोबतेतिनिपातावत्याश्चर्या

अस्मान्मुहुर्द्योतितसर्वतंत्रात्पराभवंपीडितपुंडरीकाः ॥ प्रपेदिरेभास्करगुप्तमिश्रमुराशिविद्येंद्रगुरुप्रधानाः ॥
॥ ८२ ॥ अस्यात्मनिष्ठातिशयेनतुष्टःप्रादुर्भवन्कामरिपुःपुरस्तात् ॥ प्रचोदयामासकिलप्रणेतुंवेदांतशारीर
कसूत्रभाष्यं ॥ ८३ ॥ कुदृष्टितिमिरस्फुरत्कुमतपंकमग्नांपुरापराशरभुवाचिरात्बुधमुदेबुधेनोद्धृतां ॥ अहो
बतजरद्गवीमनघभाष्यसूक्तामृतैरपंकयतिशंकरप्रणतशंकरःसादरं ॥ ८४ ॥ त्रैलोक्यंससुखंक्रियाफलपयो
भुंक्तेययाविष्कृतंयस्यावृद्धतरेमहीसुरगृहेवासःप्रवृद्धाध्वरे ॥ तांपंकप्रसृतेकुतर्ककुहरेघोरैःखरैःपातितांनिष्पं
कामकरोत्सभाष्यजलधेःप्रक्षाल्यसूक्तामृतैः ॥ ८५ ॥

र्थकावत्यंतहर्षार्थकौवा निरवद्यभाष्यसूक्तलक्षणैरमृतैःसादरंयथास्यात्तथाऽपंकयति उक्तपंकविनिर्मुक्तांकरोतीत्यर्थः पृथ्वीवृत्तं ॥ ८४ ॥ यया
श्रुतिलक्षणयागवाप्रकटितंक्रियाफललक्षणंपयोदुग्धंससुखंत्रिलोकीस्थोजनःभुंक्ते यस्याश्चगोर्वृद्धतरेऽतिप्राचीनेप्रवृद्धाअध्वरायागायस्मिन्तथा
भूतेप्रयागसंज्ञके भूसुरस्यप्रजापतिसंज्ञस्यब्राह्मणस्यगृहेवासः एवंभूतांतांगां घोरैर्भीमैः खरैस्तीक्ष्णैर्दुर्जनैः पंकेनप्रसृतेव्याप्तेकुतर्कलक्षणेछिद्रे
पातितांसभाष्यकारोभाष्यसमुद्रस्यसूक्तामृतैःप्रक्षाल्यनिष्पंकामकरोत् शा० ॥ ८५ ॥

 कैश्चिद्वेदबाह्यैरुपनिषत्‌मिथ्यावक्त्री।ति दूरमुत्सारिता अभूत्‌ अन्यैर्भाट्टप्रभाकरैरस्मिन्वेदे कर्मणि वायः नियोज्यस्तं परिचरितुमसावुपनिषदर्हतीति प्र
नुन्नाप्रकर्षेणपीडिता अर्थो न भवति किंतु अर्थवदाभासतइत्यर्थाभासस्तस्यत्वमसितस्मात्त्वमसि तस्मैत्वमसीत्येवमादिरूपस्तं दधानैः चोरितोलोपि
तस्तदभिन्नस्त्वमसीत्येवमादिरूपोवास्तवोर्थोयैर्मृदुभिरिवातिपरुषैरेव कोमलाभासैरपरैर्नैय्यायिकादिभिर्वंचितासुचिरमशरणासती दानींशंकरार्य

मिथ्यावक्त्रीतिकैश्चित्परुषमुपनिषद्दूरमुत्सारिताभूदन्यैरस्मिन्नियोज्यंपरिचरितुमसावर्हतीतिप्रनु
न्ना ॥ अर्थाभासंदधानैर्मृदुभिरिवपरैर्वंचिताचोरितार्थै विंदत्यानंदमेषासुचिरमशरणाशंकरार्यंप्र
पन्ना ॥८६॥ हंतुंबौद्धोनुधावत्तदनुकथमपिस्वात्मलाभःकणादाज्जातःकौमारिलाद्यैर्निजपदगम
नेदर्शितंमार्गमात्रं ॥ सांख्यैर्दुःखंविनीतंपरमथरचिताप्राणधृत्यर्हतान्यैरित्थंखिन्नंपुमांसंव्यधित
करुणयाशंकरार्यःपरेशं ॥८७॥

प्रपन्ना एषा उपनिषदानंदं विंदति प्राप्नोति स्म॰ ॥ ८६ ॥ बौद्धः शून्यवादी हंतुमन्वधावत्‌ ततः पश्चाद्यथाकथंचित्कणादात्स्वात्मलाभो जातः कौमा
रिलापरसंज्ञैर्भट्टपादैरार्यैर्निजपदगमनेमार्गमात्रंप्रदर्शितं सांख्यैः परं केवलं दुःखं विनीतमपनीतमथान्यैः पातंजलैः प्राणधृत्याप्राणनिरोधेनार्हतातात
त्यपूज्यतारचिता इत्थमत्यंतं खेदं प्राप्तं पुरुषमात्मानं करुणया शंकरार्यः परेशं कृत ॥ ८७ ॥

भूतैः पृथिव्यादिभिर्ग्रस्तं देवमात्मानं कतिचन न ददृशुः केचिच्चार्वाकान्दृष्ट्वातः केचिच्च योगाचारादयो दृष्ट्वाप्यधीराः क्षणिकविज्ञानमात्मेति तैः स्वी कृतत्वात् केचित् ताकिकामीमांसकाश्च भूतैर्वियुक्तं व्यधुः अथ कृतिनः सांख्याः सर्वैर्भूतैस्तद्गुणैश्च विनिर्मुक्तं व्यधुः किंतु एते तेषामसत्त्वं न विदधुस्ततस्त स्मादसावात्मा भीतिभयं न त्यक्तवान् शंकरस्तु तेषां सत्तामुच्छिद्य तमात्मानमभयमकृत यतः शंकरस्य ब्रह्मविद्याधीशस्य महादेवस्यांशो ज्ञानकलावतार ॥ ८८ ॥ प्राक्पुरा चार्वाकैर्निन्हुतोपलपितोऽथानंतरं बलिभिः काणादैर्मृषा मिथ्याभूतं कर्तृत्वादिविशिष्टं ज्ञानादिगुणकं रूपमापाद्य गुप्तो रहितः हेति

ग्रस्तं भूतैर्न देवं कतिचन ददृशुः केच दृष्ट्वाप्यधीराः केचिद्भूतैर्वियुक्तं व्यधुरथ कृतिनः केऽपि सर्वैर्विमुक्तं ॥ किंत्वेतेषा मसत्त्वं न विदधुरजहन्नैव भीतिं ततोऽसौ तेषामुच्छित्य सत्तामभयमकृत तं शंकरः शंकरांशः ॥ ८८ ॥ चार्वाकैर्निह्नु तः प्राग्बलिभिरथ मृषारूपमापादि गुप्तः काणादैर्हा नियोज्यो व्यरचि बलवता कृष्य कौमारिलेन ॥ सांख्यैराकृष्य त्त्वामलमपि रचितो यः प्रधानैकतंत्रो दृष्ट्वा सर्वेश्वरं तं व्यतनुत पुरुषं शंकरः शंकरांशः ॥ ८९ ॥ वाचः कल्पल ताः प्रसूनसुमनःसंदोहसंदोहना भाष्ये भूष्यतमे समीक्षितवतां श्रेयस्करे शांकरे ॥ भाष्याभासगिरो दुरन्वयगि राश्लिष्टा विसृष्टा गुणैरिष्टाः स्युः कथमंबुजासनवधूदौर्भाग्यगर्भीकृताः ॥ ९० ॥

खेदे कौमारिलेन बलवता तेभ्यो भूतेभ्य आकृष्य पृथक्कृत्य स्वर्गकामो यजेतेत्यादिविधौ दास इव नियोज्यो व्यरचि विरचितः ततोऽप्याकृष्य सांख्यैर्मलं दृ त्वापि यः प्रधानैकतंत्रो रचितस्तं पुरुषं शंकरः परेशं व्यतनुत ॥ ८९ ॥ भूष्यतमे श्रेयस्करे शांकरे भाष्ये या वाचस्ताः प्रसूनसुमनसां फलपुष्पाणां संदो हस्य समुदायस्य संदोहनं याभ्यस्तथाभूताः कल्पलतास्तत्तुल्यास्ता गिरः समीक्षितवतां पुरुषाणामन्यदीयभाष्याभासवाचो दुरन्वया गिरा आलिंगिताः गुणैस्त्यक्ता अंबुजासनस्य चतुर्मुखस्य वध्वाः सरस्वत्या दौर्भाग्येन गर्भीकृताः कथमिष्टाः स्युरित्यर्थः शा० ॥ ९० ॥

कामंयथेष्टंकामकिरातस्यधनुर्लतातःपर्यायेणक्रमेणैकदैववानिर्यातयानिःसृतयानाराचाख्येषुणांछटयासमूहेनविपाटितंमनोधैर्यंयेषांतैर्धिया स्वबुद्ध्याकल्पितान्विरसानअबंधापहान्बंधनाशासमर्थान्ग्रंथान्आचार्याननवर्यान्निर्यता।निर्गतेन।भिदासिद्धांतेनशुद्धांऽतःकरणोधीरःनानुस रीसरीतिअनुसरणंनैवकरोति ॥ ११ ॥ किंचसुधास्पंदस्यामृतप्रवाहस्य।हंतायाविजयिनीयाभगवत्पादरचनातत्समस्कंधान्समपर्यायांस्तुल्य प्रकारान्ग्रंथान्निबद्धाग्रंथकर्त्तायदिरचयतितदा ग्रामांतमुपशल्यंस्यादित्यमरान्नियतमुपशल्येग्रामांतअहतागतिर्यस्याःसाकुल्याल्पाकृत्रिमास

कामंकामकिरातकार्मुकलतापर्यायनिर्यातयानाराचच्छटयाविपाटितमनोधैर्यैर्धियाकल्पितान् ॥[1] आचार्या ननवर्यनिर्यदाभिदासिद्धांतशुद्धांतरोधीरोनानुसरीसरीतिविरसान्ग्रंथानबंधापहान् ॥ ११ ॥ सुधास्पंदाहंता विजयिभगवत्पादरचनासमस्कंधान्ग्रंथान्रचयतिनिबद्धायदितदा ॥ विशंकांभंगानांमृडमुकुटशृंगाटसरितः कृतौतुल्याकुल्यानियतमुपशल्याहतगतिः ॥ १२ ॥ ययादीनाधीनाघनकनकधारासमरचिप्रतीतिंनीतासौ शिवयुवतिसौंदर्यलहरी ॥ भुजंगोरौद्रोपिश्रुतभयत्दाधायिसुगुरोर्गिरांधारासेयंकलयतिकवेःकस्यनमुदं ॥ १३

रितमृडस्यशिवस्यमुकुटमेवशृंगाटश्चतुष्पथस्तस्यसरितोगंगायाभंगानांतरंगाणांकृतौ।करणेतुल्यइतिविशंकामपिरचयति ॥ १२ ॥ ययागिरां धारयाअमलात्मकनकधारादीनाधीनासमरचिसम्यकूरचितायायाचशिवयुवतिसौंदर्यलहरीप्रतीतिंनीताप्रकटितारौद्रोपिभुजंगःसर्पःश्रुतेनभयत्व तआधायिकृतवान्प्रसिद्धंचशंकरनामांकितप्राकृतमंत्रस्यसर्पविषहारित्वंसेयंसुगुरोःश्रीशंकरस्यगिरांधाराकस्यकवेर्मुदंनकलयति।किंतुसर्वस्या पिमुदंप्रयच्छतीत्यर्थः ॥ १३ ॥

परगुरोःश्रीशंकरस्यगिरांधाराकल्पवृक्षकुसुमानांधारातस्याधारायाअर्थपंक्तिश्चिंतामणिलक्षणांगनायाःकिरणलक्षणायावेण्याःकेशबंधस्यगुण
निकानृत्यरूपा भवेद्गुणनिकानृत्येशून्यांकेपाठनिश्चितावितिविश्वप्रकाशः अभंगोयोव्यंग्यानांव्यंजनावृत्यागम्यानामोघःसमुदायःसुरसुरभिदुग्धो
र्मिसहभूर्देवकामधेनुदुग्धतरंगसदृशःअतोविदुषांशंकरगुरुर्भव्यैःकाव्यैर्दिवंसृजति ॥ १४ ॥ येषुवाचामोचाफलाभाःकदलीफलतुल्यायेषुचतेता
सांवाचामर्थाश्रमशमनविधौसमर्थाःयेषुचकिमप्यनिर्वाच्यंभंग्यंतरंविवक्षिसुरभिघृतरूपादपिचारुतररूपांतरास्पदंतत्प्रसिद्धंव्यंग्यंयेषुचसुधावन्मा

गिरांधाराकल्पद्रुमकुसुमधारापरगुरोस्तदर्थालीचिंतामणिकिरणवेण्यागुणनिका ॥ अभंगव्यंग्यौघःसु
रसुरभिदुग्धोर्मिसहभूर्दिवंभव्यैःकाव्यैःसृजतिविदुषांशंकरगुरुः ॥ १४ ॥ वाचामोचाफलाभाःश्रमशमन
विधौतेसमर्थास्तदर्थाव्यंग्यंभंग्यंतरंतत्खलुकिमपिसुधामाधुरीसाधुरीतिः ॥ मन्येधन्यानिगाढंप्रशमिकुल
पतेःकाव्यगव्यानिभव्यान्येकश्लोकोऽपियेषुप्रथितकविजनानंदसंदोहकंदः॥ १५ ॥ वाग्गुंफैःकुरुविंदकंद
लनिभैरानंदकंदैःसतामर्थौघैररविंदवृंदकुहरस्पंदन्मरंदोज्वलैः ॥ व्यंग्यैःकल्पतरुप्रफुल्लसुमनःसौरभ्यग
र्भीकृतैर्दत्तेकस्यमुदंनशंकरगुरोर्भव्यार्थकाव्यावलिः ॥ १६ ॥

धुरीसाधुरीतिस्तानिकाव्यलक्षणानिभव्यानिगव्यानिगोदुग्धानिगाढमत्यंतंधन्यानिमन्ये येषुकाव्येषुएकःश्लोकोऽपिकविजनानामानंदसमूहस्य
कंदोमूलं स्र० ॥ १५ ॥ शंकरगुरोर्भव्योऽर्थोयेषांतेषांकाव्यानामावलिःपंक्तिःवाचांगुंफैरर्थौघैर्व्यंग्यैश्चकस्यमुदंनददातिवाग्गुंफान्विशिनष्टि कुरु
विंदोमुस्तकःकुरुविंदोमेघनामामुस्तामुस्तकमस्त्रियामित्यमरस्तस्यकंदलनिभैर्नवांकुरतुल्यैःसतामानंदस्यकंदेर्मूलैरर्थार्थौघान्विशिनष्टि अरविंदवृं
दस्यकमलसमुदायस्यछिद्रेभ्यःस्यंदन्मरंदस्रवन्मकरंदस्तद्वदुज्ज्वलैरथव्यंग्यान्विशिनष्टि कल्पवृक्षस्यप्रफुल्लसुमनसःसुगंधिभिर्गर्भीकृतैः ॥१६॥

यतिशेखरेणोद्धृतमुपनिषद्भाष्यंतत्तादृक्तथाभूतप्रभावंनिशम्यगंगातटस्थविदुषांमध्येकेचिद्गौतमपक्षंश्रिताभेदवादिनोऽनुमानमेकंप्रधानमीक्षणं
यतिशेखरेणोद्धृतमुपनिषद्भाष्यंतत्तादृक्तथाभूतप्रभावंनिशम्यगंगातटस्थविदुषांमध्येकेचिद्गौतमपक्षंश्रिताभेदवादिनोऽनुमानमेकंप्रधानमीक्षणं

ज्ञानसाधनंयेषांतेविक्षमाःक्षमाविनिर्मुक्ताईर्ष्यंयामात्सर्यैणभाविष्यमविचार्यखंडयितुंप्रयत्नंचक्रुःचित्रकिरणंचित्रभानुमग्निंचित्राःपतंगाइव शा०

॥९७॥ तैरीर्ष्यमाणंतदीयंभाष्यंनदुष्टतामगात्प्रत्युतातिशयेनरराजेतिसदृष्टांतमाह निघर्षणादिभिर्यथासुवर्णपरमुत्कृष्टंभागंभाग्यंप्राप्नोतितथाविवा

दिभिरतिशयेनमथ्यमानंमुनेर्भाष्यमत्यंतमद्युतत् उपेंद्रवज्रा ॥९८॥ सभाष्यलक्षणश्चंद्रोमुनिलक्षणात्क्षीरसमुद्रादुत्थायपंडितलक्षणेभ्योदेवेभ्यो

तत्तादृग्यतिशेखरोद्धृतनिषद्भाष्यंनिशम्येर्ष्ययाकेचिद्देवनदीतटस्थविदुषामक्षांघ्रिपक्षश्रिताः ॥ मौर्ख्यात्खं
डयितुंप्रयत्नमनुमानैकेक्षणाविक्षमाश्चक्रुर्भाष्यविचार्यचित्रकिरणंचित्राःपतंगाइव ॥ ९७ ॥ निघर्षण
च्छेदनतापनाद्यैर्यथासुवर्णपरभागमेति ॥ विवादिभिःसाधुविमथ्यमानंतथामुनेर्भाष्यमदीपिभूयः ॥
॥ ९८ ॥ सभाष्यचंद्रोमुनिदुग्धसिंधोरुत्थायदास्यन्नमृतंबुधेभ्यः ॥ विधूयगोभिःकुमतांधकारानतर्पयद्दि
प्रमनश्चकोरान् ॥ ९९ ॥ अनादिवाक्सागरमंथनोत्थासेव्याबुधैर्धिक्कृतदुःसपत्नैः ॥ विश्राणयंतीविजराम
रत्वंविदिद्युतेभाष्यसुधायतींदोः ॥ १०० ॥

मोक्षलक्षणममृतंदास्यन्वाग्लक्षणैःकिरणैःकुमतलक्षणानंधकारान्प्रकंप्यदूरीकृत्यविप्राणांमुमुक्षुब्राह्मणानांमनोलक्षणान्चकोरानतर्पयत उ०
मोक्षलक्षणममृतंदास्यन्वाग्लक्षणैःकिरणैःकुमतलक्षणानंधकारान्प्रकंप्यदूरीकृत्यविप्राणांमुमुक्षुब्राह्मणानांमनोलक्षणान्चकोरानतर्पयत

॥९९॥ इदानींभाष्यंसुधारूपेणवर्णयति यतिलक्षणस्यचंद्रस्यभाष्यलक्षणासुधाअनादिभूतवेदवाक्लक्षणात्समुद्रादुत्थिताधिक्कृतादुष्टशत्रवःकाम

क्रोधादयआंतराबाह्याश्चवादिनोयैस्तैःपंडितलक्षणैर्देवैःसेव्यापुनश्चजरामरणरहितत्वंसंपादयंतीविदिद्युतेऽतिशयेनबभासे ॥ १०० ॥

इदानींभाष्यंप्रभारूपेणवर्णयति सतांत्हल्लक्षणानिकमलानिविकासयंतीगाढानिबाह्यप्रभाभिर्विदारयितुमशक्यान्यज्ञानलक्षणानितमांसिविदारयं तीप्रतिवादिलक्षणानुलूकान्प्रकर्षेणविलापयंतीयतिश्रेष्ठलक्षणस्यसूर्यस्यभाष्यलक्षणाप्रभाऽभात्अद्युतत्० ॥१०१॥ प्रसिद्धसुधायाभाष्यसुधायां व्यतिरेकंदर्शयति व्यासोक्तन्यायलक्षणेनमंदराचलेनविशेषेणमंथनात्श्रुतिलक्षणात्समुद्राज्जाताभाष्यनूतनसुधाश्रवणमात्राद्विबुधेभ्यःपंडिते भ्योऽत्रजीवद्दशायांचित्रंप्रसिद्धामृतविलक्षणममृतत्वंमोक्षरूपंवितरतिप्रयच्छति सातुनैवंविधा स्वा० ॥१०२॥ इदानींगंगातःभाष्यसूक्तेर्व्यतिरे

सतांत्हदब्ज़ानिविकासयंतीतमांसिगाढानिविदारयंती ॥ प्रत्यर्थ्युलूकान्प्रविलापयंतीभाष्यप्रभाभाद्यति वर्यभानोः ॥ १०१ ॥ न्यायमंदरविमंथनजाताभाष्यनूतनसुधाश्रुतिसिंधोः ॥ केवलश्रवणतोविबुधेभ्य श्चित्रमत्रवितरत्यमृतत्वं ॥१०२॥ पादादासीत्पद्मनाभस्यगंगाशंभोर्वक्त्राच्छांकरीभाष्यसूक्तिः ॥ आद्या लोकान्दृश्यतेमज्जयंतीत्यन्यामग्नानुद्धरत्येषभेदः ॥१०३॥ व्यासोदर्शयतिस्मसूत्रकलितन्यायौघरत्नाव लीरर्थालाभवशानकैरपिबुधैरेतागृहीताश्चिरं॥ अर्थाप्त्यासुलभाभिराभिरधुनातेमंडिताःपंडिताव्यासश्चाप कृतार्थतांयतिपतेरौदायमाश्चर्यकृत् ॥१०४॥

कंदर्शयति गंगापद्मनाभस्यविष्णोःपादादासीत् भाष्यसूक्तिस्तुशंभोर्मुखादासीदित्येकोव्यतिरेकः आद्यागंगालोकान्मज्जयंतीदृश्यते अन्याभा ष्यसूक्तिःसंसारसागरेमग्नानुद्धरतीत्येषद्वितीयोव्यतिरेकः शालि० ॥१०३॥ सूत्रैःकलितान्यायसमूहरत्नानामावलीर्मालाव्यासोदर्शयतिस्म यथा शिल्पिवरेणग्रथनंकृत्वाप्रदर्शितारत्नमालास्तद्योग्यधनालाभात्केऽपिनगृह्णंति तथार्थालाभवशादेतामालाश्चिरकालंकैरपिपंडितैर्नगृहीता इदानींतुय तिपतेःसकाशादर्थप्राप्त्यासुलभाभिराभिर्मालाभिस्तेपंडिताअलंकृताव्यासश्चापिकृतार्थतांप्रापअतोयतिपतेःश्रीशंकरस्यौदार्यमाश्चर्यकृत् शा० ॥ १०४ ॥

विदुषांसमूहस्यतपसःफलं श्रुतिलक्षणायावध्वाधम्मिल्लस्यकेशबंधस्यमालतीस्रजं सद्वैय्यासिकसूत्रलक्षणसुंदरमित्रस्यमधूरस्यागणनीयस्या तिपुण्यस्योदयभूतं वाग्देव्यायानिचिरभोग्यभाग्यानितेषांविभवातिशयभूतार्थसंघातस्यालयं भाष्यंतेनितरांपिबंति केइत्यपेक्षायामाह येषांसं सारेपुनर्जन्मनास्तिं हंतेतिहर्षे मुग्धस्तुसुंदरेमुढेमधुराशतपुष्पयोः मित्रेपातेगिरिभिदोः कोशोऽस्त्रीकुड्मलेपात्रेदिव्येखड्गपिधानके जातीको

विद्वज्जालतपःफलंश्रुतिवधूधम्मिल्लमल्लीस्रजंसद्वैय्यासिकसूत्रमुग्धमधुरागण्यातिपुण्योदयं ॥ वाग्देवीचिर भोग्यभाग्यविभवप्राग्भारकोशालयंभाष्यंतेनिपिबंतिहंतनपुनर्येषांभवेसंभवः ॥१०५॥ मंथानाद्रिधुरंधराश्रु तिसुधासिंधोर्यतिक्ष्मापतेर्ग्रंथानांफणितिःपरावरविदामानंदसंधायिनी ॥ इंधानैःकुमतांधकारपटलैरंधीभवच्च क्षुषांपंथानंस्फुटयंत्यकांडकमभात्तर्कार्कविद्योतितैः ॥१०६॥

शेर्थसंघातइतिमेदिनी ॥१०५॥ श्रुतिलक्षणस्यसुधासिंधोःक्षीरसमुद्रस्यमंथानाद्रेर्धुरंधरतीतितथाभूतायतिराजस्यग्रंथानांभूक्तिःपरेब्रह्मादयोऽव रेपरमात्मानंविदंतीतितथा कार्यकारणविदोवा स्थूलसूक्ष्मविदोवा तत्त्वंपदार्थविदोवा तेषामानंदमाधायिनी इंधानैर्दीप्तिंकुर्वद्भिस्तर्कलक्षणा र्कप्रकाशैःकुमतांधकारसमूहैरंधीभवच्चक्षुषांमार्गस्फुटयंती अकांडकमभात्नतुरहसि अकांडकमकुत्सितंयथास्यात्तथाभादितिवा कुत्सितेरह सिस्तंबेकांडमितिविश्वप्रकाशः ॥१०६॥

सीतानाथस्यनेतारामेश्वरस्तस्यसमुद्रात्स्थलकृतंसेतुबंधनेनयत्सलिलंतेनद्वैतमुद्रायत्रतत्पर्यंतं पुनश्चरुद्रेणत्रिपुरसंहारसमयेयदाकर्षणंतस्मा
द्वाग्झटितिअवनतानिनम्रीभूतानिश्रृंगाणियस्यभोगैःसांद्रात्घनीभूतान्नगेंद्रात्सुमेरोस्तत्पर्यंतं तथोदयाचलगिरिमुकुटतटपर्यंतं तथा

आसीतानायनेतुःस्थलकृतसलिलद्वैतमुद्रात्समुद्रादारुद्राकार्षणाद्रागवनतशिखराद्भोगसांद्रान्नगें
द्रात् ॥ आचप्राचीनभूमीधरमुकुटतटादातटात्पश्चिमाद्रेरद्वैताद्यापवर्गाजयतियतिवरेणोद्धृताब्र
ह्मविद्या ॥ १०७ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतद्ब्रह्मविद्याप्रतिष्ठितिः संक्षेपशंकरजयेषष्ठःसर्गउपा
रमत् ॥६॥ संख्या ॥ १८० ॥ ॥६॥ ॥६॥

स्ताचलाद्रेस्तटपर्यंतमद्वैतोद्वैतशून्यआद्योःकार्यभूतोऽपवर्गोयस्याःसायतिभूमिर्येनयतिराजेनोद्धृताब्रह्मविद्याविजयतिसर्वोत्कर्षेणवर्तते स्र०
॥ १०७ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेश्रीशंकराचा
र्यविजयडिंडिमेषष्ठःसर्गः ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥

इति षष्ठःसर्गःसमाप्तः

श्री० एवंसपरिकरांब्रह्मविद्याप्रतिष्ठितिमुपवर्ण्यव्यासदर्शनादिकंवर्णयितुमनुक्रमते ॥ सइति ॥ सश्रीशंकरःकदाचित्स्वनदींगंगातत्समीपेशारीरकसूत्रभाष्यंपाठयन् शिष्यपंक्तिशंकाःशमयन्उवास यावत्कालंसूर्यआकाशस्यमध्यमितःप्राप्तः उपजाति० ॥ १ ॥ शनैरधीत्यश्रांतेषुशिष्येषुसत्सुयावदेषआचार्यःशनैरुत्तिष्ठतितावद्वृद्धरूपःकश्चनब्राह्मणस्त्वंकःकिंपाठयसीतिपृष्टवान् इंद्रवज्रा० ॥ २ ॥ तंवृद्धरूपंब्राह्मणंशिष्याःप्रश्नद्वयस्योत्तरमूचुःतत्रप्रथमप्रश्नोत्तरंभगवानिति द्वितीयस्योत्तरमाहुःअनेनदूरीकृतोभेदवादोयत्रतत्शारीरकसूत्रभाष्यमकारिकृतं तदेवपाठयतीत्यर्थः

अथसप्तमःसर्गः ॥ सजातुशारीरकसूत्रभाष्यमध्यापयन्नभ्रसरित्समीपे ॥ शिष्यालिशंकाःशमयन्नुवासयावन्नभोमध्यमितोविवस्वान् ॥ १ ॥ श्रांतेष्वथाधीत्यशनैर्विनेयेष्वाचार्यउत्तिष्ठतियावदेषः ॥ तावद्द्विजः कश्चनवृद्धरूपःकस्त्वंकिमध्यापयसीत्यपृच्छत् ॥ २ ॥ शिष्यास्तमुचुर्भगवानसौनोगुरुःसमस्तोपनिषत्स्वतंत्रः ॥ अनेनदूरीकृतभेदवाद्मकारिशारीरकसूत्रभाष्यं॥३॥सचाब्रवीद्भाष्यकृतंभवंतमेतंवदंत्यद्भुतमेतदास्तां॥अथैकमुच्चारयपारमर्षंयत्तेर्थतस्त्वंयदिवेत्यसूत्रं॥४॥तमब्रवीद्भाष्यकृदग्र्यवाचंसूत्रार्थविद्भ्योऽस्तुनमोगुरुभ्यः॥ सूत्रज्ञताहंकृतिरस्तिनोमेतथापियत्पृच्छसितद्ब्रवीमि ॥ ५ ॥

उ० ॥ ३ ॥ एवंशिष्योक्तंनिशम्यसचब्राह्मणोभाष्यकारमभाषत एतत्वांभाष्यकारंवदंति एतदद्भुतमास्तांतिष्ठतु हेयतेयदित्वंपरमर्षिणावेदव्यासेनप्रोक्तंसूत्रमर्थतोजानासितर्ह्येकमपितत्सूत्रंउच्चारयतदर्थव्याख्यानायैकस्यसूत्रस्योच्चारणंकुर्वित्यर्थः ॥ ४ ॥ एवमुक्तोभाष्यकारस्तंब्राह्मणंश्रेष्ठांवाचमुवाच सूत्रार्थविद्भ्योगुरुभ्योनमोऽस्तु सूत्रज्ञताऽभिमानोयद्यपिममनास्तितथापियत्पृच्छासितद्ब्रवीमि ॥ ५ ॥

अथभाष्यकारोक्तिरनंतरंसब्राह्मणोथतीशंपप्रच्छ यत्पृष्टवान्तदाह तृतीयमध्यायमधिकृत्यतृतीयाध्यायआरंभगतंतदंतरप्रतिपत्तौरंहतिसंपरिष्व
क्तःप्रश्ननिरूपणाभ्यामितिसूत्रमस्तिएतस्यार्थंयदित्वंजानासितर्हिब्रूहि ॥६॥ एवंपृष्टःसभाष्यकारउक्तसूत्रस्यार्थंप्रोक्तवान्जीवःकरणानामिंद्रिया
णामवसादेमरणसमयेदेहांतरप्रतिपत्तौदेहबीजैर्भूतसूक्ष्मैःसंपरिष्वक्तःसंवेष्टितोरंहतिगच्छतीत्यवगंतव्यं कुतःप्रश्ननिरूपणाभ्यांतांडिश्रुतौगौतमजै

पप्रच्छसोध्यायमथाधिकृत्यतृतीयमारंभगतंयतीशं॥ तदंतरेत्यादिकमस्तिसूत्रंब्रूत्घेतदर्थंयदिवेत्थकिं
चित् ॥ ६ ॥ सप्राहजीवःकरणावसादेसंवेष्टितोगच्छातिभूतसूक्ष्मैः ॥ तांडिश्रुतौगौतमजैमिनीयप्रश्नो
त्तराभ्यांप्रथितोयमर्थः ॥ ७ ॥

मिनीयप्रश्नप्रतिवचनाभ्यांप्रश्नस्तावत्वेत्थंयथापंचम्यामाहुतावापःपुरुषवचसोभवंतीतिप्रतिवचनंचद्युपर्जन्यपृथिवीपुरुषयोषित्सुपंचस्वग्निषुश्र
द्धासोमवृष्टयन्नरेतोरूपाःपंचाहुतीर्दर्शयित्वाइतितुपंचम्यामाहुतावापःपुरुषवचसोभवंतीतितस्मादाभ्यांप्रश्नप्रतिवचनाभ्यामयमर्थःप्रथितः॥ ७ ॥

इत्येवंप्रकारेणतेनोक्तंसूत्रार्थंश्रुत्वासवावदूकोतिवक्ताब्राह्मणःशतधाविकल्प्यपंडितकुंजराणांमध्येविस्मयमादधानोऽखंडयत्खंडितवान् तथाहि
व्यापिनांकरणानामात्मनश्चदेहांतरप्रतिपत्तौकर्मवशाद्वृत्तिलाभस्तत्रभवति यद्वाकेवलस्यैवात्मनोवृत्तिलाभस्तत्रभवतींद्रियाणीतुदेहवदभिनवा
न्येवतत्रतत्रभोगस्थानमुत्पद्यंते यद्वामनएवकेवलंभोगस्थानमपिप्रतिष्ठते यद्वाजीवएवोत्सृज्यदेहाद्देहांतरंप्रतिपद्यतेशुकइववृक्षाद्वृक्षांतरं किंचदे
हांतरप्रतिपत्तौकरणानांजीवेनसहगमनंश्रुतिविरुद्धं तथाचश्रुतिर्यत्रास्यपुरुषस्यमृतस्याग्निंवागप्येतिवातंप्राणश्चक्षुरादित्यंमनश्चंद्रमसंदिशःश्रोत्र

इत्युक्तमर्थंनिशम्यतेनसवावदूकःशतधाविकल्प्य ॥
अखंडयत्पंडितकुंजराणांमध्येमहाविस्मयमादधानः॥८॥

मित्याद्याअपिचप्रथमेऽग्नावपांश्रवणाभावात्पंचम्यामाहुतावापःपुरुषवचसोभवंतीतिनिर्धारयितुंनशक्यते अत्रहिद्युलोकप्रमुखाःपंचाग्नयःश्रद्धा
दीनांपंचानामाहुतीनामाधारत्वेनाधीताःतत्रप्रथमेऽग्नौश्रुतांश्रद्धांपरित्यज्यश्रुतीनामपांपरिकल्पनंसाहसमात्रंश्रद्धायाःप्रत्ययविशेषत्वप्रसिद्धेः किंचा
स्त्वपांश्रद्धादिक्रमेणपंचम्यामाहुतौपुरुषाकारप्रतिपत्तिस्तथापितत्परिष्वक्तस्यजीवस्यगमनंतुनवाच्यंतद्गमनस्याश्रुतत्वादित्येवमादिनाशतधाविक
ल्प्यखंडितवानित्यर्थः ॥ ८ ॥

तदीयभाषितंसर्वमनूद्यशास्त्रकारःश्रीशंकरःसहस्रधाचखंडनतावत्सांख्यबौद्धवैशेषिकदिगंबराणांकल्पनाआदर्तव्याउदाहृतश्रुतिविरोधात्नचा
चाप्शब्दश्रवणसामर्थ्यात्प्रश्नप्रतिवचनाभ्यांकेवलाभिरद्भिःसंपरिष्वक्तोरंहतीतिवाच्यं तासांभूयस्त्वापेक्षयाप्शब्दप्रयोगाविरोधात्नहिकेवला
नामपांदेहारंभकत्वंसंभवति त्रिवृत्करणश्रुतेः त्रयाणामपितेजोबन्नानांदेहेकार्योपलब्ध्यातस्यत्रयात्मकत्वाच्च ननुपार्थिवोधातुर्भूयिष्ठोदेहेषूपल
क्ष्यतेइतिचेन्नैषदोषः इतरापेक्षयाऽपांबाहुल्यसंभवात्तस्मादप्शब्देनसर्वेषामेवदेहबीजानांभूतसूक्ष्माणामुपादानंयुक्तं किंचप्राणानांदेहांतरप्र

अनूद्यसर्वंफणितंतदीयंसहस्रधातीर्थकरश्चखंड ॥
तयोःसुराचार्यफणींद्रवाचोर्दिनाष्टकंवाक्कलहोजजृंभे ॥ १ ॥

तिपत्तौगतिःश्राव्यते तमुत्क्रामंतंप्राणोऽनुत्क्रमतिप्राणमनुत्क्रामंतंसर्वेप्राणाअनुत्क्रामंतीत्यादिश्रुतिभ्यः साचप्राणानांगतिराश्रयमंतरेणनसं
भवतीत्यतःप्राणगतिप्रयुक्तानांतदाश्रयाणामपामपीभूतांतरोपसृष्टानांगतिरर्थादवगम्यते नहिनिराश्रयाःप्राणाः क्वचिद्गच्छंतितिष्ठंतिवाजीवतोऽद
र्शनात्वागादीनामग्न्यादिगतिश्रुतिस्तुगौणीलोमसुकेशेषुचादर्शनादोषधीर्लोमानिवनस्पतीन्केशाइतिहितत्रतत्राम्नायते नचतेषामुत्क्रुत्यतेषुगमनंसं
भवति नचजीवस्यप्राणोपाधिप्रत्याख्यानेनगमनमवकल्प्यंते नापिप्राणैर्विनादेहांतरउपभोगउपपद्यते तस्माद्वागाद्यधिष्ठात्रीणा

मग्न्यादिदेवतानांवागाद्युपकारिणीनांमरणकालेउपकारिनिवृत्तिमात्रमपेक्ष्यवागादयोऽग्न्यादीनूगच्छंतीत्युपचर्यंते यत्तुप्रथमेऽग्नावित्यादितदपि नदोषावहंयतस्तत्रापिप्रथमेऽग्नौताएवापःश्रद्धाशब्देनाभिप्रेयंते एवंहिसत्यादिमध्यावसानसंगादनाकुलमेतदेकंवाक्यमुपपद्यतेऽन्यथापुनःपंच म्यामाहुतावपांपुरुषवचस्त्वप्रकारेपृष्टेप्रवचनावसरेप्रथमाहुतिस्थानेयद्यनयोर्होम्यद्रव्यंश्रद्धांनामावतारयेत्ततोऽन्यथाप्रश्नोन्यथाप्रतिवचनमित्येक वाक्यतानस्यात् नचश्रद्धाख्योःप्रत्ययोमानसोजीवस्यवाधर्मःसन्धर्मिणोनिष्कृष्यहोमायोपादातुंशक्यतेपश्वादिभ्यइवत्हृदयादीनितस्मादापएव श्रद्धाशब्देनोपादेयाःश्रद्धावाआपइतिवैदिकप्रयोगदर्शनादपिश्रद्धाशब्दस्याप्सूपपत्तिःगच्छंतीनांमपांबीजरूपतयासूक्ष्मत्वगुणयोगेनमाणवकेसिंह

एवंवदंतौयतिराड्द्विजेंद्रौविलोक्यपार्श्वस्थितपद्मपादः ॥ आचार्यमाहेतिमहीसुरोयं
व्यासोहिवेदांतरहस्यवेत्ता॥ १० ॥ त्वंशंकरःशंकरएवसाक्षाद्व्यासस्तुनारायणएवनू
नं ॥ तयोर्विवादेसततंप्रसक्तेकिंकिंकरोहंकरवाणिसद्यः ॥ ११ ॥

शब्दइवतासुश्रद्धाशब्दोवोपपन्नःश्रद्धापूर्वककर्मसमवायाच्चाप्सुश्रद्धाशब्दउपपद्यतेपुरुषेषुपंचशब्दइवआपोहास्मैश्रद्धांसन्नमंतेपुण्यायकर्मणइति श्रुतेःश्रद्धाहेतुत्वाच्चतासुश्रद्धाशब्दोपपत्तिर्यद्यप्यत्रजीवानांश्रवणंनास्तितथापियइष्टापूर्तादिकारिणःपितृयानेनगंतारःश्रुतास्तएवेहापिप्रतीयंतेइ त्याद्येनकप्रकारेणखंडितवान् बृहस्पतिशेषनागतुल्यवाचोस्तयोर्वाक्कलहोदिनाष्टकंजजृंभे उपें० ॥ ९ ॥ एवंप्रकारेणवदंतौयतिराड्द्विजेंद्रौविलो क्यपार्श्वेस्थितःपद्मपादःआचार्यमितिदमाहायंब्राह्मणोवेदांतरहस्यवेत्ताव्यासः हिरवधारणे उ० ॥ १० ॥ तथाचयुवयोःशिवविष्ण्वोर्विवादे प्रवृत्तेकिंकरेणमयाकिमनुष्ठेयमित्याह त्वमिति ॥ ११ ॥

इतीदंविचित्रंपद्मपादवचोनिशम्यसभाष्यकारःसूत्रकारंदिदृक्षुःप्रयतःसावधानःकृतांजलिस्तंप्रणम्यनवपद्यरूपांस्तुतिवृत्तरूपांवाणींजगाद उपेंद्र
वज्रा ॥ १२ ॥ यदुवाचतदाह भवान्विद्युद्वच्चारुजटाकिरीटेनप्रवर्षुकांभोधरस्यकांतिरिवयाकांतिस्तयाकांतः शुभ्रमुपवीतंयस्यधृतंकृष्णचर्मयये
नसकलिदोषहंताकृष्णद्वैपायनोव्यासएवसाक्षान्नत्वन्यःकश्चनब्राह्मणइत्यर्थः उ० ॥ १३ ॥ भवदीयसूत्रेप्रतिपाद्यस्यतादृशस्यनिर्विशेषसविशेषा
र्थस्यप्रतिपादकंअद्वैतभाष्यंतवसत्समीचीनंसंमतंचेत्तर्हिममापराधंक्षमित्वाशीघ्रंममाग्रेप्रत्यक्षोभव पाठांतरेभावत्कसूत्रंप्रतिपाद्यतदर्थस्यकार्यंकार

इतीदमाकर्ण्यवचोविचित्रंसभाष्यकृत्सूत्रकृतंदिदृक्षुः ॥ कृतांजलिस्तंप्रयतःप्रणम्यबभाणवाणींनवपद्यरूपां
॥ १२ ॥ भवांस्तडिच्चारुजटाकिरीटप्रवर्षुकांभोधरकांतिकांतः ॥ शुभ्रोपवीतिर्धृतकृष्णचर्माकृष्णोहिसाक्षात्क
लिदोषहंता ॥ १३ ॥ भावत्कसूत्रंप्रतिपाद्यतादृक्परापरार्थप्रतिपादकंसत् ॥ अद्वैतभाष्यंतवसंमतंचेत्सोढ्वाम
मागःपुरतोभवाशु ॥ १४ ॥ एवंवदन्नयमथैक्षतकृष्णमाराच्चामीकरव्रततिचारुजटाकलापं ॥ विद्युल्लताव
लयवेष्टितवारिदाभंचिन्मुद्रयाप्रकटयंतमभीष्टमर्थं ॥ १५ ॥ गाढोपगूढमनुरागजुषारजन्यागर्हापदंविदधतं
शरदिंदुबिंबं ॥ तापिच्छरीतितनुकांतिझरीपरीतंकांतेंदुकांतघटितंकरकंदधानं ॥ १६ ॥

णात्मकस्यतादृक्परापरार्थप्रतिपादकमित्यर्थः ॥ १४ ॥ एवंवदन्सन्अथानंतरमयंश्रीशंकरःकृष्णमाराद्दूरादवलोकितवान् तंविशिनष्टि चामी
करव्रततयःसुवर्णमय्योलतास्तद्वत्सुंदराणांजटानांकलापोयस्यविद्युल्लक्षणलतावलयेनवेष्टितेनमेघेनतुल्यंचिन्मुद्रयाज्ञानमुद्रयाभीष्टमर्थंप्रकटयं
तं वसंततिलका ॥१५॥ पुनस्तेमवपंचभिर्विशिनष्टि अनुरागजुषारजन्याऽत्यंतमालिंगितंशरच्चंद्रबिंबंनिंदास्पदंकुर्वंतं यतोतापिच्छस्तमालस्त
स्यस्वशरीरकांतिझरीभिर्व्याप्तं कांतोयश्चंद्रकांतमणिस्तेननिर्मितंकरकं[illegible] ॥ १६ ॥

सप्ताधिकैरच्छदरैःस्वच्छच्छिद्रैर्विंशति संख्याकैर्मौक्तिकैराढ्यामक्षमालांसत्यस्यमूर्तिमिव बिभ्रतंतत्तादृशस्यस्वपतिवंशस्यचंद्रवंशस्यवर्द्धनात्प्रागुप गतांतारावलीमश्विन्यादिनक्षत्रमालांभवत्पतिवंशंवर्द्धयिष्यामीत्यनुनयंकर्तुमेवेत्युत्प्रेक्षाद्वयं ॥ १७ ॥ शार्दूलचर्मोद्वहनादिनाशंभोरर्धासनाध्यास नस्यसख्यस्यपात्रं इंद्र० ॥ १८ ॥ अद्वैतविद्यालक्षणस्यांकुशस्यतीक्ष्णयाधारयावशीकृतोऽहंकारलक्षणोगजेंद्रोयेनतं स्वशास्त्रमद्वैतशास्त्रंतल्लक्षणे शंकौस्थाणावुज्ज्वलसूत्रलक्षणदामभिर्नियंत्रितमकृत्रिमानांश्रुतिलक्षणगवांसहस्रंयेनतं उ० ॥ १९ ॥ तत्तादृशामत्युज्ज्वलकीर्तिशालिनांशि

सप्ताधिकाच्छदरविंशतिमौक्तिकाढ्यांसत्यस्यमूर्तिमिवबिभ्रतमक्षमालां ॥ तत्तादृशस्वपतिवंशविवर्धनात्प्रा कृतारावलीमुपगतामिवचानुनेतुं ॥ १७ ॥ शार्दूलचर्मोद्वहनेनभूतेरुद्धूलनेनापिजटालताभिः ॥ रुद्राक्षमा लावलयेनशंभोरर्द्धासनाध्यासनसख्यपात्रं ॥ १८ ॥ अद्वैतविद्यासृणितीक्ष्णधारावशीकृताहंकृतिकुंजरेंद्रं ॥ स्वशास्त्रशंकूज्ज्वलसूत्रदामनियंत्रिताकृत्रिमगोसहस्रं ॥ १९ ॥ तत्तादृगत्युज्ज्वकीर्तिशालिशिष्यालिसंशो भितपार्श्वभागं ॥ कटाक्षवीक्षामृतवर्षधारानिवारिताशेषजनानुतापं ॥ २० ॥ विलोक्यवाचंयमसार्वभौमं सशंकरोशंकितदर्शनंतं ॥ गुरुंगुरूणामपिहृष्टचेताःप्रत्युद्ययौशिष्यगणैस्समेतः ॥ २१ ॥ अत्यादराच्छात्र गणैःसहासौप्रत्युद्गतस्तच्चरणौप्रणम्य ॥ यत्यग्रगामीविनयीप्रहृष्टइत्यब्रवीत्सत्यवतीसुतंसः ॥ २२ ॥

ष्याणांपंक्तिभिःसंशोभितःपार्श्वभागोयस्यतं कटाक्षेणाभिवीक्षालक्षणयाऽमृतधारयानिवारितोऽशेषजनानामाध्यात्मिकादिरूपोऽनुतापोयेनतं सर्वो जनानुतापोयेनेतिवा ॥ २० ॥ वाचंयमानांनियंत्रितसर्वेंद्रियाणांमुनीनांराजानमशंकितमसंभावितंदर्शनंयस्यतं गुरूणामपिगुरुंविलोक्यप्रहृ ष्टचेताःसशंकरःशिष्यगणैःसंयुक्तः प्रत्युद्ययौ ॥ २१ ॥ अत्यादराच्छिष्यगणैःसहप्रत्युद्गतोऽसौशंकरस्तस्यव्यासस्यचरणौप्रणम्य यत्यग्रगामीवि नययुक्तःप्रहृष्टःसश्रीशंकरःसत्यवतीपुत्रमितीदमुवाच इंद्रवज्रा ॥ २२ ॥

यदुवाचतदाह हेद्वैपायनस्वागतंतुभ्यमस्तु भवंतंदृष्ट्वामयासर्वेपुमर्थाचरितास्तदेतदस्मदादेःसर्वार्थसंपादकत्वंत्वयियुक्तं तत्रहेतुमाह सर्वेषुकाले
षुपरोपकारव्रतेदीक्षितत्वात् उ० ॥ २ ३ ॥ परोपकारव्रतिनात्वयाकृतस्यलेशोप्यन्येनकर्तुमशक्यइत्याशयेनाह हेमुनेब्राह्मं पाद्मं वैष्णवंच शैवंलैं
गं सगारुडं नारदीयं भागवत माग्नेयंस्कांदसंज्ञितं भविष्यं ब्रह्मवैवर्त्तं मार्कंडेयं सवामनं वाराहंमात्स्यंकौर्म्यंचब्रह्मांडाख्यमितित्रिषडित्युक्तान्य
ष्टादशपुराणानिसाक्षाच्छ्रुत्यर्थगर्भाण्यन्यैःसुदुष्कराणित्वयाकृतानि अत्रास्मिन्लोकेसुसंगतार्थश्लोकद्वयमपिकर्त्तुंकःशक्नोति विय० ॥ २ ४ ॥

द्वैपायनस्वागतमस्तुतुभ्यंदृष्ट्वाभवंतंचरितामयार्थाः ॥ युक्तंतदेतत्त्वयिसर्वकालंपरोपकारव्रतदीक्षितत्वा
त् ॥ २३ ॥ मुनेपुराणानिदशाष्टसाक्षाच्छ्रुत्यर्थगर्भाणिसुदुष्कराणि ॥ कृतानिपद्यद्वयमत्रकर्तुंकोनाम
शक्नोतिसुसंगतार्थं ॥ २४ ॥ वेदार्णवंव्यतियुतंव्यदधाश्चतुर्धाशाखाप्रभेदनवशादपितान्विभक्तान् ॥ मंदाः
कलौक्षितिसुराजनितारएतेवेदान्ग्रहीतुमलसाइतिचिंतयित्वा ॥ २५ ॥ एष्यद्विजानासिभवंतमर्थंगतं
चसर्वंननवेत्सियत्तत् ॥ नोचेत्कथंभूतभवद्भविष्यत्कथाप्रबंधान्रचयेरजानन् ॥ २६ ॥

किंचव्यतियुतंव्यामिश्रितंवेदसमुद्रं ऋग्यजुःसामाथर्वणलक्षणैश्चतुर्भिःप्रकारैर्युक्तंत्वंव्यदधाःकृतवानसि कलौमंदप्रज्ञाएतेब्राह्मणावेदान्ग्रहीतुमल
साजनितारउत्पत्स्यंतइतिचिंतयित्वाशाखाप्रभेदनवशादपितान्वेदान्विभक्तान्व्यधाःविहितवानसि वसंततिलका ॥ २५ ॥ एष्यत्भविष्यत्
विजानासि तथाभवंतंवर्तमानंगतमतीतंचसर्वंजानासि यत्त्वंनवेत्सिनजानासितन्नास्त्येव नोचेत्यदिनैवजानासितर्ह्यजानन्भूतभवद्भाविष्यत्क
थाप्रबंधान्कथंरचयेःकथंरचितवानसि आख्यानकीवृत्तं ॥ २६ ॥

अंतरमंगंसर्वांतरमात्मानमष्टमूर्तिशिवावयवंतच्छरीरंवाभासयन् स्थूलंकार्यं सूक्ष्मंकारणं बहिर्जगन्मिथ्यात्वाज्ञानंमतरंप्रत्यगभिन्नपरमात्माज्ञान मांध्यंतमोऽपानुदन्भारतलक्षणोऽपूर्वश्चंद्रोभगवत्पयोब्धेस्त्वत्तःक्षीरसमुद्रादभूत् प्रसिद्धचंद्रस्तुबाह्यंशिवशरीरंतच्छिरोलक्षणावयवंवाप्रकाशयन्स्थू लंवात्यंतमोनाशयति यद्वाबहिःस्थूलंकार्यरूपमंतरंसूक्ष्मंकारणरूपं अथवास्थूलमर्थाज्ञानंसूक्ष्मंधर्माज्ञानंबहिःकामाज्ञानमंतरंमोक्षज्ञानमित्यर्थः उ०॥२७॥२८॥ द्वैपायननिरुक्तिंवृक्षरूपकेणाह ऋतमेवधामसत्यस्वप्रकाशरूपंपरब्रह्मैव क्वचिद्द्वीपेसमुदयन्वेदशाखानांसहस्रंसाचिवोयस्यशुके नसेव्यमानःकल्पवृक्षरूपीयोमुनीनांतिलकःसुदृष्टीनांस्वीयचरणभाजामुच्चैःफलानिउत्कृष्टानिमोक्षादिरूपाणिफलान्युल्लासयति अहहेत्यत्याश्चर्ये

आभासयन्नंतरमंगमांध्यंस्थूलंचसूक्ष्मंबहिरंतरंच॥अपानुदन्भारतशीतरश्मिरभूदपूर्वोभगवत्पयोधेः॥ २७ ॥ वेदाःषडंगंनिखिलंचशास्त्रंमहान्महाभारतवारिराशिः ॥ त्वत्तःपुराणानिचसंबभूवुःसर्वंत्वदीयंखलुवाङ्मयाख्यं ॥ २८ ॥ द्वीपेक्वचित्समुदयन्नृतमेवधामशाखासहस्रसाचिवंशुकसेव्यमानः॥ उल्लासयत्यहहयस्तिलकोमुनीनामुच्चैःफलानिसुदृशांनिजपादभाजां ॥ २९ ॥ धत्सेसदार्तिशमनायत्वदागिरीशंगोपायसेधिवदनंचचिरंतनीर्गाः॥ दूरीकरोषिनरकंचदयार्द्रदृष्ट्याकस्तेगुणान्गदितुमद्भुतकृष्णशक्तः॥ ३० ॥

तिप्रसिद्धौवा सत्यंतदृतंधामैवेतिवा इंद्र० ॥ २९ ॥ हेऽद्भुतकृष्णतेगुणान्वक्तुंकःशक्तोनकोपिसमर्थःअद्भुतत्वमाहसर्वेषामार्तिशमनायगिरीशंमहादेवंसदैवत्वदाधत्सेसतुगोपादीनामेवार्तिशांतयेगोवर्धनसंज्ञंपर्वतंसप्तदिनंहस्तेनधृतवान् पुनश्चचिरंतनीर्गाःश्रुतीरधिवदनमुखेपालयसि सतुप्रसिद्धाःनवीनागावनेपालितवान् पुनश्चदयार्द्रदृष्ट्यैवनरकंदूरीकरोषि सतुयुद्धेनरकासुरंदूरीकृतवान् अतस्तवाद्भुतकृष्णत्वमित्यर्थः व०॥३०॥

किंबहुनासर्वश्रुतिप्रतिपाद्यःपरमात्मात्वमेवेत्याह यमिति नासदासीन्नोसदासीत् अनंतरमबाह्यंसत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मविज्ञानमानंदंब्रह्मप्रज्ञानघनइत्यादिश्रुतयोयंतत्त्वंपदयोर्लक्ष्यार्थमामनंतिसकारणादिविलक्षणःसच्चिदानंदघनःपुराणःपुरुषःपरमात्मानारायणस्त्वमेवनरशब्देनस्थावरजंगमात्मकंशरीरजातमुच्यते तत्रानित्यसान्निहिताश्चिदाभासाजीवानराइतिनिरुच्यतेषामयनमाश्रयोधिष्ठानंनारायणःपूर्णत्वात्पुरुषोऽभिवृत्त्यादिविकारशून्यत्वेननिर्विकारत्वात्पुराणःयद्वायंतत्त्वंपदयोर्वाच्यार्थंलक्ष्यार्थंचामनंतीत्यर्थः तत्रपरमात्मेत्यंतंलक्ष्यार्थप्रतिपादनं नारायणःसर्वांतर्यामीतत्पद

यमामनंतिश्रुतयःपदार्थंनसन्नवासन्नबहिर्नचांतः ॥ ससच्चिदानंदघनःपरात्मानारायणस्त्वंपुरुषःपुराणः ॥ ॥ ३१ ॥ इतिस्तुतस्तेनयथाविधानमासेदिवान्विष्टरमात्मनिष्ठः ॥ द्वैपायनःप्रश्रयनम्रपूर्वकायंयतीशानमिदंबभाषे ॥३२॥ त्वमस्मदादेःपदवींगतोभूरखंडपांडित्यमबोधयंते ॥ शुकर्षिवत्प्रीतिकरोसिविद्वन्पुरेवाशिष्यैस्सहमाश्रमीस्त्वं ॥ ३३ ॥ कृतंत्वयाभाष्यमितींदुमौलेःसभांकणेसिद्धमुखान्निशम्य ॥ त्वदाप्तदृष्टेनदिदृक्षयातेदृगध्वनीनःप्रशमिन्नभूवं ॥ ३४ ॥

वाच्यार्थःपुरिशयनात्पुरुषस्त्वंपदवाच्यःपुराणत्वमनादित्वमुभयोर्विशेषणं उ० ॥३१॥ इत्येवंप्रकारेणतेनश्रीशंकरेणस्तुतःआत्मनिष्ठोद्वैपायनोवेदव्यासोयथाविधानमासनआसेदिवान्उपविष्टवान् विभाषायांसदवसश्रुवइतिक्वसुः प्रश्रयेणनम्रःपूर्वकायोऽग्रभागोयस्यतंयतीशामिदंवक्ष्यमाणमुवाच ॥३२॥ यदुवाचतदाहास्मदादेःपदवींत्वंगतोभूःपूर्वमेवप्राप्तः तेऽखंडपांडित्यमबोधयंज्ञातवानास्मि स्वपुत्रवत्प्रीतिकरोऽसि यतोविद्वन्तस्मादयंवादायागतइतिशिष्यैःसहत्वंपूर्वंयथाश्रमंप्राप्तस्तथामाश्रमीःश्रमंमागाः उ० ॥३३॥ त्वयाभाष्यंकृतमितिशिवस्यसंबंधीसभांकणेसंज्ञःसिद्धस्तस्यमुखाच्छ्रुत्वा मत्दृष्टेनत्वदातवदर्शनेच्छया हेप्रशमिन्नतेनेत्रपथचरोऽहंजातोस्मि ॥ ३४ ॥

एवंभूतस्यमुनींद्रस्यवेदव्यासस्यवचनस्यश्रवणादुत्थितरोमांचपूरव्याजेनवहिरुत्प्लुत्यगच्छंतंहर्षंधारयन्शुकाचार्यमतलक्षणसमुद्रप्रवर्धनेपूर्णचंद्रः
श्रीशंकरोनवमेघकांतिमनल्पशक्तिंतंश्रीव्यासमाख्यत्प्रोक्तवान् व० ॥ ३५ ॥ तद्वाक्यमुदाहरतित्रिभिः सुमंतुपैलवैशंपायनाद्यामुनींद्रामहान
नुभावःप्रभावोयेषांते ननुयस्यतेशिष्यास्तस्मिंस्त्वयितृणादप्यतिशयेनलघुभूतोऽहंकोयद्यप्येवंतथापिदीनेमयिकारुण्यंदर्शितवानसि वपें० ॥
॥३६॥ सोहंलघीयानपितवकारुण्यपात्रतांगतःसर्वेषामुपनिषद्गतानामर्थानांविवेचकस्यायमत्राभिप्रेतोऽर्थोऽयंनेतिविविच्यप्रदर्शकस्यभवदीयसूत्र

इत्थंमुनींदुवचनश्रवणोत्थहर्षरोमांचपूरमिषतोबहिरुत्प्लवंतं ॥ बिभ्रंतमभ्ररुचिमाख्यदद्भ्रशक्तिश्रीशंकरः शुकमतार्णवपूर्णचंद्रः ॥ ३५ ॥ सुमंतुपैलप्रथमामुनींद्रामहानुभावाननुयस्यशिष्याः॥तृणाल्लघीयानपितत्र कोऽहंतथापिकारुण्यमदर्शिदीने ॥३६॥ सोऽहंसमस्तार्थविवेचकस्यकृत्वाभवत्सूत्रसहस्ररश्मेः ॥ भाष्यप्रदीपेनमहर्षिमान्यनीराजनंधृष्टतयानलज्जे ॥ ३७ ॥ अकारियत्साहसमात्मबुद्ध्याभवत्प्रशिष्यव्यपदेशभाजा ॥ विचार्यतत्सूक्तिदुरुक्तिजालमर्हःसमीकर्तुमिदंकृपालुः ॥ ३८ ॥

लक्षणस्यसहस्रकिरणस्यसूर्यस्यभाष्यलक्षणेनप्रदीपेननीराजनमारार्तिकंकृत्वा हेमहर्षिमान्यधार्ष्ट्येननलज्जे इंद्र० ॥ ३७ ॥ यद्यप्येवंतथापिभ
त्याकृतंप्रदीपेननीराजनंयथासवितास्वीकरोतितथाभवत्सूत्रेणस्वीकृतत्वान्मत्कृतंभाष्यंत्वंशोधयितुमर्हसीत्याशयेनाह भवत्प्रशिष्यव्यपदेशपात्रे
णमयायत्साहसंस्वबुद्ध्याकृतंतद्विचार्यसूक्तिजालमिदंसमंकर्तुंकृपालुस्त्वंयोग्योसि उ० ॥ ३८ ॥

इत्यमुक्त्वापरतस्यतुष्णींस्थितस्यश्रीशंकरस्यहस्तात्सवेदव्यासआदरेणहस्तद्वयेनभाष्यमादायासौव्यासःप्रसादगांभीर्यगुणैरभिरामंसर्वत्रसम्य क्विचारपूर्वकंदृष्टवान् ॥ ३९ ॥ पुनस्तःद्विशिनष्टि सूत्रानुसारिभिर्मृदुवाक्यैर्निवेदितोऽर्थोयेन स्वीयैःपदैर्निराकृताःपूर्वपक्षायेनसिद्धांतयुक्ति भिर्विनिवेशितंतस्यासिद्धांतस्यस्वरूपंतत्रतथाभूतंभाष्यंसवेदव्यासोदृष्ट्वाऽभिनंद्यपरितोषवशादवोचदुक्तवान् व० ॥ ४० ॥ गुरुणाविनीतो

इत्थंनिगद्योपरतस्यहस्तेहस्तद्वयेनादरतःसभाष्यं ॥ आदायसर्वत्रनिरैक्षतासौप्रसादगांभीर्यगुणाभिरामं ॥ ३९ ॥ सूत्रानुकारिमृदुवाक्यनिवेदितार्थंस्वीयैःपदैस्सहनिराकृतपूर्वपक्षं ॥ सिद्धांतयुक्तिविनिवेशितत त्स्वरूपंदृष्ट्वाभिनंद्यपरितोषवशादवोचत् ॥ ४० ॥ नसाहसंतातभवानकार्षीद्यत्सूत्रभाष्यंगुरुणाविनीतः॥ विचार्यतांसूक्तदुरुक्तमत्रेत्येतन्महत्साहसमित्यवैमि॥ ४१ ॥ मीमांसकानामपिमुख्यभूतोवेत्थाखिलव्याकर णानिविद्वन् ॥ विनिःसरेत्तेवदनाद्यतींदोगोविंदशिष्यस्यकथंदुरुक्तं॥ ४२ ॥ नप्राकृतस्त्वंसकलार्थदर्शीमहानु भावःपुरुषोसिकश्चित् ॥ योब्रह्मचर्याद्विषयान्निवार्यपर्यव्रजःसूर्यइवांधकारान् ॥ ४३ ॥

भवानयंयत्सूत्रभाष्यमकृतततत्साहसंनकृतवान् सूक्तदुरुक्तमत्रविचार्यतामित्येतन्महत्साहसमित्यवैमिजानामि विप० ॥४१॥ तत्रहेतुमाह मीमां सकानामपीति वेदजानासि ॥ उ० ॥ ४२ ॥ किंचनप्राकृतस्त्वंकिंतुसर्वार्थदर्शीकश्चिन्महानुभावःपुरुषोसि तत्रहेतुमाह यइति पर्यव्रजः संन्यासंकृतवान् अनायासेनविषयनिवारणेदृष्टांतोयथासूर्योंधकारान्निवार्यगच्छतितद्वत् ॥ ४३ ॥

मत्सूत्रभाष्यकरणादपित्वंभाक्तोनभवसीत्याशयेनाह बहवोऽर्थागर्भेयेषांनिगूढोभावोयेषांपुनश्चलघूनिमत्कृतानियानिसूत्राणितानित्वांविहायएवं प्रकारेणसम्यक् योविवरीतुंविवरणंकर्तुंसमर्थस्सनास्ति॥४४॥ किंचसूत्रकृत्परिश्रमतुल्यएवैषांव्याख्यातुःपरिश्रमइतिदेवाःपंडिताश्चवदंतीत्याह निसर्गात्स्वभावादेवातिशयेनदुर्ज्ञानानिसूत्राणियथाभूतार्थतोज्ञातुंकोवाऽलंनकोपिसमर्थःहेसन्यतएषांसूत्राणांप्रणेतुर्यावान्क्लेशस्तावानेवैषांवि वरणकर्तुःक्लेशइतिविशेषज्ञादेवाश्चवदंति ॥४५॥ एवंयथात्वयामदीयोभावोबुद्धस्तथातंयथावदविज्ञायऐश्वर्ययुक्तोपिकर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुंसम र्थोपिकश्चिद्भाष्यंप्रणेतुमलंसमर्थोनभवतियथावदेवंभाष्यमितिवायतएवमतःपराशिवांशंविनसांख्यादिनाविपरतितांप्रापितंवेदांतमार्गमुद्धर्तुंकथंप्र

बह्वर्थगर्भाणिलघूनियानिनिगूढभावानिचमत्कृतानि ॥ त्वामेवमित्थंविरहय्यनास्तियस्तानिसम्यग्विवरी तुमिष्टे॥४४॥ निसर्गदुर्ज्ञानतमानिकोवासूत्राण्यलंवेदितुमर्थतस्सन् ॥ क्लेशस्तुतावान्विवरीतुरेषांयावान्प्र णेतुर्विबुधावदंति ॥ ४५ ॥ भावंमदीयमवबुद्ध्ययथावेदवंभाष्यंप्रणेतुमनलंभगवानपीशः ॥ सांख्यादिना मथयितुंश्रुतिमूर्द्धवल्लीमुद्धर्तुंकथंपराशिवांशमृतंप्रभुःस्यात् ॥ ४६ ॥ रोषानुषंगकलयापिसुदूरमुक्तोधत्सेधि मानसमहोसकलाःकलाश्च ॥ सर्वात्मनागिरिजयोपहितस्वरूपःशक्योनवर्णयितुमद्भुतशंकरस्त्वं ॥ ४७ ॥

भुःसमर्थःस्यादित्यर्थः ॥ वसं० ॥ ४६ ॥ यत्तुधत्सइत्याद्युक्तंतत्राहाद्भुतशंकरस्त्वंवर्णायितुंनशक्योऽद्भुतत्वंदर्शयाति रोषस्यसंबंधलेशे नापिरहितःसतुरोषानुषंगेणमुक्तोनभवति एवंभूतोप्यधिमानसंमनसिसकलाअपिकलाधत्सेसतुशिरस्येकामेवशशिकलांबिभर्तिपुनश्चसर्वात्मना सर्वात्मभावेनगिरिजयावेदांतवाचिजातयाब्रह्मविद्यालक्षणयापार्वत्यायुक्तंस्वरूपंयस्यसत्वर्धशरीरेणपार्वत्यायुक्तस्वरूपइत्यर्थः ॥ ४७ ॥

* मथयितुमित्यत्रविलुलितमितिपाठः ।

यदुक्तंलज्जासंपादकंकर्मकृत्वापिधृष्टतयाहंनलज्जइतितत्राह पूर्वमेतन्मदीयंसूत्रजातमसंख्यातैःकविभिर्व्याख्यातंइतःपरंचकैश्चित्कविभिरेतद्व्याख्यास्यतेपरंतुभवानिवनिगूढमस्मदभिप्रायंविज्ञातुंकिमेतेव्याख्यातारोऽलंसमर्थानैवशक्ताःसर्वज्ञस्यतवैवैतद्विज्ञानेशक्तिर्नत्वन्यस्याल्पज्ञस्येत्याशयवानाहहेसर्वज्ञेति उ० ॥४८॥ एवंसूत्रभाष्यंस्तुत्वाश्रुतिभाष्यकरणादौप्रेरयन्स्वगमनमामंत्रयति व्याख्याहीति वेदांतविद्यामुपनिषदंविभेदवादान्पंडितान्विजित्यविषयसंबंधप्रयोजनाधिकार्याख्यानुबंधयुक्तान्ग्रंथान् आख्यापय उ० ॥४९॥ इत्युक्तवंतंतंश्रीव्यासमसौश्रीशंकरोऽवोच

व्याख्याप्यसंख्यैःकविभिःपुरैतद्व्याख्यास्यतेकैश्चिदितःपरंच ॥ भवानिवास्मद्धृदयंकिमेतेसर्वज्ञविज्ञातुमलं निगूढं ॥४८॥ व्याख्याहिभूयोनिगमांतविद्यांविभेदवादान्विदुषोविजित्य ॥ ग्रंथान्भुविख्यापयसानुबंधानहंगमिष्यामियथाभिलाषं ॥४९॥ इत्युक्तवंतंतमसाववोचत्कृतानिभाष्याण्यपिपाठितानि ॥ ध्वस्तानिसम्यक्कुमतानिधैर्यादितःपरंकिंकरणीयमस्ति ॥५०॥ मुहूर्तमात्रंमणिकर्णिकायांविधेहिसद्वत्सलसन्निधानं ॥ चिरायतेहंपरमायुषोंतेत्यजामियावद्वपुरग्रहेयं ॥५१॥ इतीदमाकर्ण्यवचोविचिंत्यसशंकरंप्राहकुरुष्वमैवं ॥ अनिर्जिताःसंतिवसुंधरायांत्वयाबुधाःकेचिदुदारविद्याः ॥५२॥

त अवदत् त्वदाज्ञामयापूर्वमेवसंपादितेतिदर्शयतिनिगमांतभाष्याणिकृतानिपाठितानिचपुनश्चकुमतानिधैर्यात्सम्यक्नाशितानितस्मादितःपरंकिंचिदपिकर्तव्यंनास्ति ॥५०॥ यतएवमतोहेसद्वत्सल घटिकाद्वयंमणिकर्णिकायांसामीप्यंविधेहिएतदर्थमहंचिरायतनंकरोमिपरमायुषस्तवसमीपेऽयावद्धेयंवपुःशरीरंत्यजामितावदित्यर्थःहेपरमआयुषोंऽतेसमाप्ताववितिवा उपें० ॥५१॥५२॥

तेषामुदारविद्यानांजयायहेस्थिरधीर्यद्यपितत्पराभवहेतुभूताःग्रंथास्त्वयारचितास्तथापिकतिवर्षाणित्वयापिवस्तव्यमेव विपक्षेदोषमाह नोचेदि तियथाबाल्येमातृरहितस्यस्थितिर्दुर्लभातद्वन्मातृवद्रक्षकेणत्वयारहितामोक्षेच्छादुर्लभास्यात् उ० ॥५३॥ आयुषःसमाप्तिंविचार्यवरदानायाहहे आत्मविदांऋषीणांवरेण्यप्रसन्नगंभीराणांभवत्प्रणीतानांप्रबंधानांसंदर्भैर्भवोजन्मयस्यसप्रहर्षःतुभ्यंवरंप्रदातुंमांप्रोत्साहयति ॥५४॥ वयांसिवर्षा णिभवस्यशिवस्याज्ञयावरांतरंददातिचपुनरिदंभाष्यमारविचंद्रतारंभूयात्यावत्सूर्यादिस्थितिस्तावद्भवत्वित्यर्थः व० ॥५५॥ ननुषोडशवर्षपरिमि

जयायतेषांकतिहायनानिवस्तव्यमेवास्थिरधीस्त्वयापि ॥ नोचेन्मुमुक्षाभुविदुर्लभास्यात्स्थितिर्यथामातृधृत स्यबाल्ये ॥ ५३ ॥ प्रसन्नगंभीरभवत्प्रणीतप्रबंधसंदर्भभवःप्रहर्षः ॥ प्रोत्साहयत्यात्मविदामृषीणांवरेण्यावि श्राणयितुंवरंते ॥ ५४ ॥ अष्टौवयांसिविधिनातववत्सदत्तान्यन्यानिचाष्टभवतासुधियार्जितानि ॥ भूयोपि षोडशभवंतुभवाज्ञयोतभूयाच्चभाष्यमिदमारविचंद्रतारं ॥ ५५ ॥ त्वमायुषानेनविरोधिवादिगर्वांकुरोन्मूल नजागरूकैः ॥ वाक्यैःकुरुष्वोज्झितभेदबुद्धीनद्वैतविद्यापरिपंथिनोऽन्यान् ॥ ५६ ॥ इतीरयंतंप्रतिवाचमूचे सशंकरःपावितसर्वलोकः ॥ त्वत्सूत्रसंबंधवशान्मदीयंभाष्यंप्रचारंभुवियातुविद्वन् ॥५७॥इतीरयित्वाचरणौ ववंदेयतिर्मुनेःसर्वविदोमहात्मा ॥ प्रदायसंभाव्यवरंमुनीशोद्वैपायनःसोंतरधाद्यतात्मा ॥५८॥

तमायुषामयाकिंकर्तव्यमित्याकांक्षायामाह त्वमनेनायुषान्यानद्वैतविद्यापरिपंथिनःस्ववाक्यैस्त्यक्तभेदमतीन्कुरुष्व वाक्यानिविशिनष्टिवि रोधिवादिनांगर्वस्यसमूलोच्छेदनेजागरुकैःसावधानैः उ० ॥ ५६ ॥ इत्येवंकथनंकुर्वंतंवेदव्यासंपवित्रितलोकःसशंकरःप्रवचनमुवाचयद्य पिमदीयंभाष्यंप्रचारंगंतुंयोग्यंनभवतितथापित्वत्सूत्रसंबंधवशाद्धेविद्वन्भुविप्रचारंगच्छतु स्वलाघवोक्तिरियं ॥ ५७ ॥ संभाव्यवरमवश्यंभाविवरं संपूज्यवरंप्रदायेतिवा ॥ ५८ ॥

इत्थंसंभाष्यास्मिन्नृषिश्रेष्ठेवेदव्यासेंतर्धानंगतेऽथानंतरमंतर्विवेकनिधिरपिसःश्रीशंकरोविव्यथेव्यथांप्रापतत्रहेतुःत्वत्तापस्यहारीनिरुपाधिकृपारसोयेषांतत्तादृशांव्यासप्रभृतीनांविरहःकथमहोविषह्यःकथमपिविषह्योनभवतीत्यर्थः व० ॥५९॥ तर्हिकथंतद्विरहंविषह्यदिग्विजयेमनोदधेइत्याकांक्षायामाहतदितिगुरोर्वेदव्यासस्यनियोगादनुशासनात् उ० ॥६०॥ अथदिग्विजयेमनसःस्थापनानंतरंकुमारिलेनभट्टेनभाष्यस्यवार्तिकमादरात्कार

॥७॥

इत्थंनिगद्यऋषिवृष्णितिरोहितेस्मिन्नंतर्विवेकनिधिरप्यथविव्यथेसः ॥ त्वत्तापहारिनिरुपाधिकृपारसानांतत्तादृशांकथमहोविरहोविषह्यः ॥५९॥ तत्पादपद्मेनिजचित्तपद्मेपश्यन्कथंचिद्विरहंविषह्य ॥ यतिक्षितीशोपिगुरोर्नियोगान्मनोदधेदिग्विजयेमनीषी ॥६०॥ भाष्यस्यवार्तिकमथैषकुमारिलेनभट्टेनकारयितुमादरवान्मुनींद्रः ॥ वंध्यायमानदरविंध्यमहीधरेणवाचंयमेनचरितांहरितंप्रतस्थे ॥६१॥ ततस्सवेदांतरहस्यवेत्ताभेत्तामतानांतरसंमतानां ॥ प्रयागमागात्प्रथमंजिगीषुःकुमारिलंसाधितकर्मजालं ॥६२॥

यितुमेषमुनींद्रःवंध्यावदाचरंतोनिष्फलादरागर्तायस्मिंस्तथाभूतोविंध्याचलोयेनतेनवाचंयमेनअगस्त्येनमुनिनाचरितांदक्षिणांहरितंदिशंप्रतिप्रतस्थेप्रस्थानंकृतवान् व०॥६१॥ततःप्रस्थानानंतरंवेदांतरहस्यवेत्ताऽमतानामनभिमतानांमतानांप्रसह्यझटितिवाभेदनकर्तासश्रीशंकरःसाधितकर्मकांडंकुमारिलंप्रथमंजेतुमिच्छुःप्रयागंतीर्थराजमागच्छत्प्रथमंप्रयागमितिवासंबंधः उ० ॥६२॥

अथानंतरंआमज्जतांपुंसांतनूंशरीरमसितांकृष्णांविष्णुसरूपांसितांश्वेतांशिवस्वरूपांचकर्तुंकालिंदाख्यगिरिपुत्र्याकालिंद्यायमुनयासंपादितोऽनु षंगःसंबंधोययानिन्हुतानिनाशितान्यघानिययातांजान्हवींमन्हायांजसाऽर्थानांचतुर्विधपुरुषार्थानांमार्गंमध्येप्रयागंप्रयागस्यमध्यमगमत् पारेमध्ये षष्ठयावेतिसमासएदंतत्वनिपातनंच वसं० ॥६३॥ गंगाप्रवाहैरुपरुद्धोवेगोयस्याःसाविचित्रजलाकलिंदकन्यायमुनायत्रप्रयागमध्येपूर्वसख्याआ गतायालज्जातयास्तिमितोऽचंचलःप्रवाहःप्रवृत्तिर्यस्यास्तथाभूताइवाधिकंभाति प्रवाहस्तुप्रवृत्तौस्यादपिस्रोतसिवारिणीतिमेदिनी उ० ॥६४॥ कुह

आमज्जतांकिलतनूमसितांसितांचकर्तुंकलिंदसुतयाकलितानुषंगां ॥ अह्नायजह्नुतनयामथनिह्नुताघांम ध्येप्रयागमगमन्मुनिरर्थमार्गं ॥६३॥ गंगाप्रवाहैरुपरुद्धवेगाकलिंदकन्यास्तिमितप्रवाहा ॥ अपूर्वसख्या गतलज्जयेवयत्राधिकंभातिविचित्रपाथाः ॥ ६४ ॥ अंतेवसद्भिरमलच्छविसंप्रदायमध्येतुमाश्रितजलां कुहचिन्मरालैः ॥ चक्रद्वयेनरजनीसहवाससौख्यसंशीलनायकिलसंवलितांपरत्र ॥६५॥ यत्राप्लुतादिव्यश रीरभाजआचंद्रतारंदिविभोगजातं ॥ संभुंजतेव्याधिकथानभिज्ञाःप्राहेममर्थंश्रुतिरेवसाक्षात् ॥६६॥

चित् क्वचिदमलकांतिलक्षणंसंप्रदायमध्येतुंसमीपेवसद्भिःशिष्यैर्मरालैर्हंसैराश्रितंजलंयस्यास्तांपरत्रान्यत्रनलिनीसहवासलक्षणसौख्यसंशीलना यचक्रद्वयेनसंव्याप्तांभागीरथींविगाह्येतिव्यवहितेनान्वयः रजनीनलिनीरात्रिहरिद्राजतुकासुचेतिमेदिनी व० ॥६५॥ तामेववर्णयति यत्रयस्यां यमुनयासंगतायांगंगायामाप्लुतादिव्यशरीरभाजःपुनश्चव्याधिकथानभिज्ञाःसंतःदिविभवंभोगसमुदायंसम्यग्भुंजतेनन्वत्रकिंप्रमाणमितिचेत्तत्राह इममर्थंसाक्षाच्छ्रुतिरेवप्राहतथाचश्रुति सितासितेसरितेयत्रसंगतेतत्राप्लुतासोदिवमुत्पतंतीत्याद्या इंद्र० ॥६६ ॥

किंचवाणीश्रुतिरपिअज्ञातसंभवस्यजन्मनस्तिरोधिस्तिरोधानस्यचकथायया साधस्यायमुनयासंगतायागंगायाःसितासिततयैवरूपंवर्णयतितथा भूतामेतांयमुनयापरिचर्यमाणांभागिरथींविगाह्यमुदितोमुनिःश्रीशंकरइतिवक्ष्यमाणमभाणीदुक्तवान् व॰ ६७ ॥ हेसिद्धापगेत्रिपुरविरोधिनःशि वस्यजटाभिरुपरोधेनक्रुद्धाशतममुष्यशिवस्यसदृशान्कुतःकिमर्थंविधत्सेएषांत्वयारचितानांजटाभिःकिंतुनबद्धाभवितासिकिंबद्धानभविष्यसिकिं तुभविष्यस्येवएवमाक्षिप्यस्वयमेवप्रतिक्षिपतिजडप्रकृतयोभविष्यंनजानंति अत्रनिंदयास्तुतेरवगमाद्व्याजस्तुतिः उक्तिर्व्याजस्तुतिर्निंदास्तुति

अज्ञातसंभवतिरोधिकथापिवार्णायस्याःसितासिततयैवगृणातिरूपं ॥ भागीरथींयमुनयापरिच
र्यमाणामेतांविगात्यमुदितोमुनिरित्यभाणीत् ॥६७॥ सिद्धापगेपुरविरोधिजटोपरोधक्रुद्धाकुतःश
तमदःसदृशान्विधत्से ॥ बद्धानकिंनुभवितासिजटाभिरेषामद्धाजडप्रकृतयोनविदंतिभावि॥६८॥
सन्मार्गवर्तनपरापिसुरापगेत्वमस्थीनिनित्यमशुचीनिकिमाददासि ॥ आज्ञातमंबत्वदयंतवसज्ज
नानांप्रायःप्रसाधनकृतेकृतमज्जनानां ॥६९॥

भ्यांस्तुतिनिंदयोरित्युक्तेः ॥ ६८ ॥ हेसुरापगेसन्मार्गवर्तनपरापित्वंनित्यमपवित्राण्यस्थीनिकिमर्थमाददासीत्याक्षेपःस्वममेवसमाधत्तेहेदेवितव हृदयमाज्ञातंतवाभिप्रायोबुद्धस्तवजलेकृतंमज्जनंयैस्तेषांसज्जनानांप्रायःप्रसाधनकृतेशिवरूपाणांतेषामलंकारार्थमाददासीत्यर्थ डिद्रहिताकारपू र्वकत्वात्परस्मैपदप्रयोगोनदोषावहः आङोदोनास्यविहरणेइतिडिद्ग्रहणाज्ज्ञापकात्तथाचलोकोपकारायपथोक्तातवप्रवृत्तिरित्यर्थः ॥६९॥

स्वापानुषंगेणनिद्रानुषंगेणयाजडतातयाभरितान्निद्रानुषंगजडताविधुरानेवविधत्सेदूरीभवद्विषयरागोयस्मात्तथाभूतंत्वंयेषांतांस्तुमुखादिमुंडनेनधू
र्तावतंसयसिधूर्तशिरोमणीन्करोषि तथाचैषकोवामार्गःतथादूरीभवद्विषयरागत्वदोधूर्तोधत्तूरपुष्पंतदवतंसःशिवस्तद्रूपान्करोषीतिश्लेषेणस्तुतिः धू
र्तेतुखंडलेवर्णेधत्तुरेनाविठेत्रिष्वितिमेदिनी उ०॥७०॥ इत्येवंत्रिवेणींस्तुवन्सन्तापसराट्शाट्याकटिंसम्यगाच्छाद्यभुजदंडयुग्मेनोर्ध्वंधृतोवेणुदं
डोयेनसक्रुपीटेजले कूपीटमुदरेतोयेइतिमेदिनी अघमर्षणस्नानेमनोयस्यतथाभूतोबभूव उ० ॥ ७१ ॥ यापुपोषगर्भंदधारदुःखंचभूरिअसोढसा

स्वापानुषंगजडताभरितान्जनौघान्स्वापानुषंगजडताविधुरान्विधत्से ॥ दूरीभवद्विषयरागत्वदोपितूर्णंधूर्ता
वतंसयसिदेविकएषमार्गः॥ ७० ॥ इतिस्तुवंस्तापसराट्त्रिवेणींशाट्यासमाच्छाद्यकटिंकूपीटे ॥ दोर्दंडयुग्मो
द्धृतवेणुदंडोऽघमर्षणस्नानमनाबभूव ॥ ७१ ॥ सस्नौप्रयागेसहशिष्यसंघैःस्वयंकृतार्थोजनसंग्रहार्थी ॥ अ
स्मारिमातापिचसापुपोषदधारयादुःखमसोढभूरि ॥ ७२ ॥ अनुष्ठितंद्रागवसाय्यवातैःकल्हारशीतैरुपसेव्य
मानः ॥ तीरेविशश्रामतमालशालिन्यत्रांतरेऽश्रूयतलोकवार्ता ॥ ७३ ॥ गिरेरवप्लुत्यगतिःसतांयःप्रामा
ण्यमाम्नायगिरामवादीत् ॥ यस्यप्रसादात्त्रिदिवौकसोपिप्रपेदिरेप्राक्तनयज्ञभागान् ॥७४॥ सोऽयंगुरोरुन्म
थनप्रसक्तंमहत्तरंदोषमपाकरिष्णुः ॥ अशेषवेदार्थविदास्तिकत्वात्तुषानलंप्राविशदेषधीरः ॥ ७५ ॥

मातापस्मारिस्मृता आख्या० ॥ ७२ ॥ द्राग्झटितिअनुष्ठितमनुष्ठानंअवसाय्यसमाप्यकल्हारशीतैर्वातैरुपसेव्यमानःतमालशालिनितीरेवि
श्रामंकृतवान् अत्रांतरेलोकवार्ताअश्रूयत उ० ॥ ७३ ॥ तामेवदर्शयति गिरेरिति यःसतांगतिःपर्वतादवप्लुत्यवेदगिरांप्रामाण्यमवादीत् ॥७४॥
सोयंभट्टपादःगुरोरुन्मथनात्प्रसक्तंप्राप्तंमहत्तरंदोषमपाकरिष्णुःसर्ववेदार्थज्ञएषधीरआस्तिकत्वात्तुषाग्निंप्राविशत् ॥ ७५ ॥

अयंभट्टपादःहिप्रसिद्धमधीताखिलवेदमंत्रःपुनश्चकूलंकषानदीतद्वदालोडितानिअवगाहितानिसर्वशास्त्राणिसर्वसिद्धांतावायेनसनितांतंदूरीकृता निदुष्टतंत्राणियेनातएवविभ्रामितंकीर्तिलक्षणंयंत्रंयेनसः विय० ॥ ७६ ॥ इतितांलोकवार्तांश्रुत्वातंभट्टपादंव्यालोकयत्तूदृष्टवान् उ० ॥७७॥ तंविशिनष्टि धूमायमानेनतपोग्निनाऽशेषेवपुषिसंदह्यमानेपिसंदृश्यमानेनमुखेनोष्मव्याप्तकमलस्याश्रियमादधानं बाष्पमूष्माश्रुकाशिपावितिमेदिनी ॥७८॥ कटाक्षभंग्यादूरेविधूतान्यघानियेनतंदृष्टिमार्गेऽवतीर्णंदेशिकंश्रीशंकरंज्वलदग्नितुल्योभट्टपादोददर्शयोजितारिर्वेदमार्गंजुगोप॥७९॥अदृष्ट

अयंत्वधीताखिलवेदमंत्रःकूलंकषालोडितसर्वतंत्रः ॥ नितांतदूरीकृतदुष्टतंत्रस्त्रैलोक्यविभ्रामितकीर्तियंत्रः ॥७६ ॥ श्रुत्वेतितांसत्वरमेषगच्छन्व्यालोकयत्तंतुषराशिसंस्थं ॥ प्रभाकराद्यैःप्रतितप्रभावैरुपास्थितंसाश्रुमुखैर्विनेयैः॥ ७७॥ धूमायमानेन तुषानलेनसंदह्यमानेपिवपुष्यशेषे ॥ संदृश्यमानेनमुखेनबाष्पपरीतपद्मश्रियमादधानं ॥ ७८ ॥ दूरेविधूताघमपांगभंग्यातंदेशिकंदृष्टिपथावतीर्णं ॥ ददर्शभट्टोज्वलदग्निकल्पोजुगोपयोवेदपथंजितारिः ॥ ७९ ॥ अदृष्टपूर्वंश्रुतपूर्ववृत्तंदृष्ट्वातिमोदंसजगामभट्टः ॥ अचीकरच्छिष्यगणैःसपर्यामुपाददेतामपिदेशिकेंद्रः ॥ ८० ॥ उपात्तभिक्षःपरितुष्टचित्तःप्रदर्शयामाससभाष्यमस्मै ॥ सर्वोनिबंधोत्थमलोपिलोकेशिष्टाक्षितःसंचरणंप्रयाति ॥ ८१ ॥ दृष्ट्वाभाष्यंतुष्टचेताःकुमारःप्रोचेवाचंशंकरंदेशिकेंद्रं ॥ लोकेत्वल्पोमत्सरग्रामशालीसर्वज्ञानोनाल्पभावस्यपात्रं ॥ ८२ ॥

पूर्वंश्रुतपूर्वंवृत्तंचरितंयस्यतंशंकरंदृष्ट्वाभट्टोऽतिहर्षंजगाम ततश्चशिष्यगणैःपूजांकृतवान्तांसपर्यामनपेक्षितामपिदेशिकेंद्रःस्वीकृतवान् ॥ ८० ॥ उपात्ताभिक्षायेनपरितुष्टचित्तःसश्रीशंकरोऽस्मैभट्टपादायभाष्यंदर्शयामास ननुकिमर्थंदर्शयामासेत्यपेक्षायामाहसर्वज्ञइति ॥८१॥ तत्रहेतुमाह हियस्माल्लोकेऽल्पःक्षुद्रोमत्सरग्रामशालीसर्वज्ञानःसर्वज्ञस्तुमात्सर्यादिलक्षणरूपक्षुद्रभावस्यपात्रंनभवतीत्यर्थः ॥ ८२ ॥

यदुवाचतदाह अष्टाविति हेविद्वन्नत्रास्मिन्ग्रंथेप्रथमेऽध्यायेभाष्येसद्वार्तिकानामष्टौसहस्राणिभांतितर्हिकर्तव्यानीतिचेत्तत्राहाहंयद्यगृहीतदीक्षः स्यांतर्ह्यस्यभाष्यस्यसुनिबंधंविधास्ये उ० ॥८३॥ तिष्ठत्वेतद्भवद्दर्शनंत्वतिदुर्लभंमयालब्धमित्याह भवादृशामिति उपें० ॥८४॥ यतोभवादृशां संगतिरेवसंसारादुद्धरणोपायइत्याहासारेति तदुत्तारविधौसंसारोत्तरणविधौ उ० ॥८५॥ नन्वेवंतर्हिपूर्वंदर्शनेच्छातवकुतोनोत्पन्नेतिचेत्तत्राह चिरकालमारभ्येत्थंदर्शनमिच्छामिपरंत्वद्यदृष्टिमार्गेत्वंगतोऽसि नन्वेवंतर्हिकिमितिस्वाभिलषितंत्वयानसंपादितमितिचेत्तत्राह नहीति ॥८६॥

अष्टौसहस्राणिविभांतिविद्वन्सद्वार्तिकानांप्रथमेऽत्रभाष्ये ॥ अहंयदिस्यामगृहीतदीक्षोध्रुवंविधास्येसुनिबंधमस्य ॥ ८३ ॥ भवादृशांदर्शनमेवलोकेविशेषतोस्मिन्समयेदुरापं ॥ पुरार्जितैःपुण्यचयैःकथंचित्त्वमद्यमेदृष्टिपथंगतोभूः ॥ ८४ ॥ असारसंसारपयोब्धिमध्येनिमज्जतांसद्भिरुदारवृत्तैः ॥ भवादृशैःसंगतिरेवसाध्यानान्यस्तदुत्तारविधावुपायः ॥ ८५ ॥ चिरंदिदृक्षेभगवंतमित्थंत्वमद्यमेदृष्टिपथंगतोभूः ॥ नत्वत्रसंसारपथेनराणांस्वेच्छाविधेयोभिमतेनयोगः ॥ ८६ ॥ युनक्तिकालःक्वचिदिष्टवस्तुनाक्वचित्त्वरिष्टेनचनीचवस्तुना ॥ तथैवसंयोज्यवियोजयत्यसौसुखासुखेकालकृतेप्रवेक्ष्यतः ॥ ८७ ॥ कृतोनिबंधोनिरणायिपंथानिरासिनैयायिकयुक्तिजालं ॥ तथान्वभूवंविषयोत्थजातंनकालमेनंपरिहर्तुमीशे ॥ ८८ ॥

तर्हिकोवायुनक्तीतिचेत्तत्राह युनक्तीति अतःकारणात्सुखदुःखेकालकृतेऽहंविजानामि उ० ॥८७॥ अहंतुसर्वंकर्तव्यंकृतवानेवेत्याह कृतइति पुनश्चकर्ममार्गोनिर्णीतःपुनश्चनैयायिकयुक्तिजालंनिरस्तं विषयोत्थंसुखदुःखजातंचान्वभूतं नन्वेवंभूतस्त्वमेनंकालंकिमितिनपरिहरसीतिचेत्त त्राह नेशेसमर्थोनभवामि ॥ ८८ ॥

ननुकिमर्थमेवंविधातुंप्रवृत्तोसीतिजिज्ञासायामीश्वरनिरासगुरुद्रोहलक्षणयोःपापयोःप्रायश्चित्तंकर्तुंप्रवृत्तोस्मीतिदर्शयितुमुपक्रमतेनिरास्यमिति ई शानोभूतभव्यस्येत्यादिश्रुतेर्लोकाच्चसिद्धमीशंनिराकृतवान्किमिच्छन्निति चेत्तत्राह वेदस्यस्वतःप्रामाण्यमुदाहरिष्यन्हेविद्वन्जातुकदाचित्प्रपंचो जगद्येनविनासौख्यायनकल्पतेयोग्योनभवतितमीशंनानिन्हुवेनैवापलपामितन्निषेधेमदभिप्रायोनास्तीत्यर्थः ॥८९॥ एवमेकंपापंप्रदर्श्यद्वितीयंद र्शयति तथागतैःसुगतैराक्रांतमशेषंसर्वमभूत्तेनचसवैदिकःपंथाविरलीबभूवेतिपरीक्ष्यतेषांविजयायपुराणंवेदमार्गसंत्रातुमनाअहंप्रवृत्तः ॥१०॥ शिष्यसंघैःसहिताःसुगताःराज्ञोगेहंप्रविशंतितदादिराजादिस्ववशेविधातुंराजामदीयस्तथाजिरंविषयोदेशोऽस्मदीयस्तस्माद्वेदमार्गंनैवाद्रियध्वंयद्वा

निरास्यमीशंश्रुतिलोकसिद्धंश्रुतेःस्वतोमात्वमुदाहरिष्यन्॥ननिन्हुवेयेनविनाप्रपंचःसौख्यायकल्पेतनजातुविद्वन् ॥८९॥ तथागताक्रांतमभूदशेषंसवैदिकोध्वाविरलीबभूव॥परीक्ष्यतेषांविजयायमार्गप्रावर्तिसंत्रातुमनाःपुराणं॥१०॥ सशिष्यसंघाःप्रविशंतिराज्ञांगेहंतदादिस्ववशेविधातुं॥राजामदीयोजिरमस्मदीयंतदाद्रियध्वंनतुवेदमार्गं॥११॥वेदो प्रमाणंबहुमानबाधात्परस्परव्याहतिवाचकत्वात्॥एवंवदंतोविचरंतिलोकेनकाचिदेषांप्रतिपत्तिरासीत्॥१२॥अवा दिषंवेदविघातदक्षैस्तान्नाशकंजेतुमबुध्यमानः॥तदीयसिद्धांतरहस्यबाधान्निषेध्यबोधाद्विनिषेध्यबाधः॥१३॥तदात दीयंशरणंप्रपन्नःसिद्धांतमश्रौषमनुद्धतात्मा ॥ अदूदुषद्वैदिकमेवमार्गंतथागतोजातुकुशाग्रबुद्धिः ॥ १४ ॥

तत्तस्मादस्मदीयमजिरमस्मदीयशास्त्रविषयमाश्रयध्वंनतुवेदमार्गमितिवदंतोविचरंतीतिपरेणान्वयः अजिरंप्रांगणेचांतविषयेदर्दुरेनिलइतिमेदिनी ॥११॥ वेदोऽप्रमाणंबहुमानेनप्रत्यक्षादिप्रमाणेनबाधात्परस्परव्याघातवाचकत्वाच्चेत्येवंवदंतोलोकेविचरंतिस्म एषांसुगतानांकाचित्प्रतिपत्तिःप्र तिक्रियानासीत् आख्या० ॥१२॥ वेदविघातदक्षैस्तैरवादिषंवादंकृतवान्परंतुतदीयसिद्धांतरहस्यजलधीनबुध्यमानस्तान्जेतुंनाशकं हियतो निषेध्यस्यज्ञानान्निषेध्यस्यबाधोभवतिनान्यथेत्यर्थः उ० ॥१३॥ तदानींतदीयंशरणंप्रपन्नोऽनुद्धतात्मातदीयंसिद्धांतमश्रौषंजातुकदाचित्तीक्ष्णबु द्धिःसुगतोवैदिकमेवमार्गमदूदुषत् ॥ १४ ॥

तदासहसामेऽश्रुबिंदुरपतत् तच्चाश्रुपतनमन्येपार्श्वनिवासिनोऽविदुस्तदाप्रभृत्येवमप्याप्तभावंपरित्यज्यस्थितानांतेषांशंकाविवेश वि० ॥९५॥ दर्शनं
शास्त्रं उ०॥९६॥ इत्थंसंमंत्र्यकृतनिश्चयास्तेयेचान्येऽहिंसनवादशीला विनिपातर्भारुं विनिपातात्भयशीलंप्रमत्तमांमुच्चतरात्अभ्रंसौधाद्व्यपात
यन् ॥९७॥ सौधतलात्पतन्पतन् अरुरूहंपुनःपुनरारूढःयदिश्रुतयःप्रमाणंभवंतितत्तर्ह्यस्मिन् विषमस्थलेपातितःजीवेयंयतःश्रुतिप्रामाण्यस्यमज्जीव

तदापतन्मेसहसाश्रुबिंदुस्तच्चाविदुःपार्श्वनिवासिनोऽन्ये ॥ तदाप्रभृत्येवविवेशशंकामप्याप्तभावंपरित्यज्यतेषां ॥
॥ ९५ ॥ विपक्षपाठीबलवान्द्विजातिःप्रत्याददद्दर्शनमस्मदीयं ॥ उच्चाटनीयःकथमप्युपायैर्नैतादृशःस्थापयि
तुंहियोग्यः ॥ ९६ ॥ संमंत्र्यचेत्थंकृतनिश्चयास्तेयेचापरेहिंसनवादशीलाः ॥ व्यपातयन्मुच्चतरात्प्रमत्तमामग्रसौ
धाद्विनिपातर्भारुं ॥ ९७॥ पतन्पतन्सौधतलान्यरूरुहंयदिप्रमाणंश्रुतयोभवंति ॥ तज्जीवयेस्मिन्पतितेसमस्थले
मज्जीवनेतच्छ्रुतिमानतागतिः ॥ ९८ ॥ यदीहसंदेहपदप्रयोगाद्व्याजेनशास्त्रश्रवणाच्चहेतोः ॥ ममोच्चदेशात्पततो
व्यनंक्षीत्तदेकचक्षुर्विधिकल्पनासा ॥ ९९ ॥ एकाक्षरस्यापिगुरुःप्रदाताशास्त्रोपदेष्टाकिमुभाषणीयं ॥ अहंहिस
र्वज्ञगुरोरधीत्यप्रत्यादिशेतेनगुरोर्महागः ॥ १०० ॥

नेनैवगतिः ॥ ९८ ॥ ॥ इहवेदप्रामाण्येयदीतिसंदेहप्रतिपाद्यस्यप्रयोगाद्व्याजेनकपटेनशास्त्रस्यश्रवणाच्चहेतोरुच्चदेशात्पततोममतदेकंचक्षुर्व्य
नंक्षीत् किंचसाचक्षुरस्यानाशंगच्छत्वितिविधेर्दैवस्यकल्पना ॥९९॥ एकाक्षरस्यापिप्रदातागुरुर्भवतिशास्त्रोपदेष्टासभवतीतिकिमुवक्तव्यंअहंतुस
र्वज्ञात्सुगतात् सर्वज्ञःसुगतइत्यमरःगुरोरधीत्यतेनाधीतेनगुरोर्महागःप्रत्यादिशेप्रत्यर्पितवान् ॥ १०० ॥

महापराधमेवाह तदेवमनेनप्रकारेणसुगतादधीत्यतस्यसुगतस्यकुलमेवादौप्राघातयंजैमिनेरुपज्ञाआद्यंज्ञानंयत्रउपज्ञाज्ञानमाद्यंस्या।दित्यमरस्त स्मिन्शास्त्रेभिनिविष्टंचेतोयस्यसअहंपरमेश्वरंचनिरास्थंमिरस्तवान् ॥ १ ॥ अस्योदाहृतस्यदोषद्वयस्ययथोक्तांनिष्कृतिंचिकीर्षुर्हेअर्हन्आश्रयाशंपावकंप्राविक्षंप्रवेशंकृतवानस्मि आश्रयाशोबृहद्भानुःकृशानुःपावकोनलइत्यमरः तवपादनिरीक्षणस्यनिष्कृतिरूपत्वादेषानिष्कृतिस्तवपादनिरीक्षणेनपुनरुक्तभूताजातासंपन्ना ॥ २ ॥ ननुशाबरभाष्यवदस्मद्भाष्येपित्वयावार्तिकंकर्तव्यंस्थितमितिचेत्तत्राह भाष्यंभवताप्रणीतामितिश्रुत्वा

तदेवमित्थंसुगतादधीत्यप्राघातयंतत्कुलमेवपूर्वं॥जैमिन्युपज्ञेऽभिनिविष्टचेताःशास्त्रेनिरास्थंपरमेश्वरंच ॥१॥
दोषद्वयस्यास्यचिकीर्षुरर्हन्यथोदितांनिष्कृतिमाश्रयाशं ॥ प्राविक्षमेषापुनरुक्तभूताजाताभवत्पादनिरीक्षणेन ॥ २ ॥ भाष्यंप्रणीतंभवतेतियोगिन्नाकर्ण्यतत्रापिविधायवृत्तिं ॥ यशोधिगच्छेयमितिस्मवांच्छास्थितापुरासंप्रतिकिंतदुक्त्या ॥ ३ ॥ जानेभवंतमहमार्यजनार्थजातमद्वैतरक्षणकृतेविहितावतारं ॥ प्रागेवचेन्नयनवर्त्मकृतार्थयेथाःपापक्षयायबतनेदृशमाचरिष्यं ॥ ४ ॥ प्रायोधुनातदुभयप्रभवाघशांत्यैप्राविक्षमार्यतुषपावकमात्तदीक्षः ॥ भाग्यंनमेऽजनिहिशाबरभाष्यवत्त्वद्भाष्येपिकिंचनविलिख्ययशोधिगंतुं ॥१०५॥

हेयोगिन्भवत्प्रणीतेभाष्येवृत्तिंविधाययशोऽधिगच्छेयमितिवांच्छापुरास्थितापरंतुसंप्रतितदुक्त्याकिंनिष्फलत्वात्स्मेतिपादपूरणे ॥३॥ आर्याणामर्थेजातमार्याणामर्थसमुदायोयस्मात्तथाभूतमितिवाआर्यजनार्थंजातमितिवा पुनश्चाद्वैतरक्षणायविहितोऽवतारोयेनतथाभूतंभवंतमहंजानामि अतोयदितुषानलप्रवेशात्प्रागेवपापक्षयायममनेत्रमार्गकृतार्थयेथास्तर्हिहेयतेईदृशंप्रायश्चित्तंनाचरिष्यं वसं० ॥४॥ अधुनातुप्रायोगुरुद्रोहेश्वरनिरासप्रभवाघशांत्यर्थमात्तदीक्षस्तुषानलंहेआर्यप्राविक्षं ममभाग्यानुदयएवभवद्भाष्यवार्तिकाकरणनिदानमित्याहभाग्यमिति ॥१०५॥

एवंभट्टपादोक्तमुदाहृत्यश्रीशंकरवाक्यमुदाहर्तुमाह   इत्येवमुक्तवंतंभट्टकुमारिलमीषद्विकस्वरमुखकमलमथतदुक्त्यनंतरंमौनीश्रीशंकरउवाचयद्य
प्यन्येनजानंतितथापिश्रुत्यर्थात्कर्मणोविमुखान्सुगतान्विहंतुंभुविजातंस्कंदंभवंतमहंतुजाने ॥६॥ दोषद्वयनिवृत्तयेतुषानलंप्राविक्षमित्युक्तंतत्रा
ह संभावनेति तथापिसज्जनानांशिक्षणायसत्यव्रतंचरसियतएवमतःकमंडलुजलकणसिंचनेनभवंतमुज्जीवयामिननुकिमर्थंजीवयसीतिचेत्तत्रा
हांगयेभट्टकुमारिलमेभाष्येपिभव्यंवार्तिकंरचय ॥७॥ इत्यूचिवांसंदेवशिरोमणिपंडितावतंसंवाब्रह्मविदांमध्येश्रेष्ठतमंशांतिधनेषुयतिष्वग्रेगणनीयं

इत्यूचिवांसमथभट्टकुमारिलंतमीषद्विकस्वरमुखांबुजमाहमौनी ॥ श्रुत्यर्थकर्मविमुखान्सुगतान्नि
हंतुंजातंगुहंभुविभवंतमहंतुजाने ॥ ६ ॥ संभावनापिभवतोनहिपातकस्यसत्यंव्रतंचरसिसज्जन
शिक्षणाय ॥ उज्जीवयामिकरकांबुकणोक्षणेनभाष्येपिमेरचयवार्तिकमंगभव्यं ॥७॥ इत्यूचिवां
संविबुधावतंसंसधर्मविद्ब्रह्मविदांवरेण्यं ॥ विद्याधनःशांतिधनाग्रगण्यंसप्रश्रयंवाचमुवाचभूयः ॥
॥८॥ नार्हामिशुद्धमपिलोकविरुद्धकृत्यंकर्तुंभयींद्यमहितोक्तिरियंतवार्हा ॥ आजानतोतिकुटिले
पिजनेमहांतस्त्वारोपयंतिहिगुणंधनुषीवशूराः ॥९॥

श्रीशंकरंधर्मज्ञोविद्याधनःसभट्टपादःसप्रश्रयंयथातथावाचंपुनरुवाच उ० ॥८॥ यदुक्तंश्रुत्यर्थेत्यादितत्राह नेतिशुद्धमपिलोकविरुद्धंकृत्यंकर्तुंयो
ग्योनभवामि हेस्तुत्यमय्यतिक्षुद्रेपीयंमहितोक्तिस्तवयोग्याआजानतःस्वभावतोतिकुटिलेपिजनेमहांतस्तुगुणमारोपयंति तत्रदृष्टांतोयथाजान
तोतिकुटिलेपिधनुषिशूरागुणंज्यामारोपयंतितद्वत् व० ॥९॥

हेशंकरयद्यपिचिरकालंमृतस्यापिदयालक्षणोर्मिव्याप्तदृष्टिपातैःशंकरेत्याद्येकंवापदं संजीवनायत्वंशक्तोसि तथाप्यधुनारब्धंवेदोक्तमेतद्व्रतंत्यजन्सतामविनिंद्योनभवितास्मिएतज्ज्ञातुंयोग्योसीतिज्ञापनायसंबोधयतिहेबुधेति ॥१०॥ किंचसमस्तभूतानिसंहृत्यपुनर्यथावत्स्रष्टुंसमर्थस्यतवनैतच्चित्रमित्याह जानइति इंद्र॰ ॥११॥ यद्यप्येवंतथापिहेयतिराजसंकल्पितमिदंव्रताग्र्यंत्यक्तुंनाभ्युत्सहे यद्यहमवश्यमनुग्राह्यस्तर्हीदंविधेहीत्याह

संजीवनायचिरकालमृतस्यचत्वंशक्तोसिशंकरदयोर्मिलद्दृष्टिपातैः ॥ आरब्धमेतदधुनाव्रतमागमोक्तंमुंचन्सतांनभवितास्मिबुधाविनिंद्यः ॥१०॥ जानेतवाहंभगवन्प्रभावंसंहृत्यभूतानिपुनर्यथावत्॥स्रष्टुंसमर्थोसितथाविधोमामुज्जीवयेश्चोदिहकिंविचित्रं॥११॥नाभ्युत्सहेकिंतुयातिक्षितींद्रसंकल्पितंहातुमिदंव्रताग्र्यं॥ तत्तारकंदेशिकवर्यमह्यमादिश्यतद्ब्रह्मकृतार्थयेथाः ॥१२॥ अयंचपंथायदितेप्रकाश्यःसुधीश्वरोमंडनमिश्रशर्मा ॥ दिगंतविश्रांतयशाविजेयोयस्मिन्जितेसर्वमिदंजितंस्यात् ॥१३॥ सदावदन्योगपदंचसांप्रतंसविश्वरूपःप्रथितोमहीतले ॥ महागृहीवैदिककर्मतत्परःप्रवृत्तिशास्त्रेनिरतःसुकर्मतः ॥१४॥ निवृत्तिशास्त्रेनकृतादरःस्वयंकेनाप्युपायेनवशंसनीयतां ॥ वशंगतेतत्रभवेन्मनोरथस्तदंतिकंगच्छतुमाचिरंभवान् ॥१५॥

तत्तस्मात्हेदेशिकतत्तारकंकाश्यामुपदिश्यमानंब्रह्ममह्यमुपदिश्यकृतार्थयेथाः ॥१२॥ अद्वैतमार्गप्रकाशनायमांजेतुमयमागतइतिविज्ञायाहअयंचेति दिशामंतेविश्रांतंयशोयस्य ॥१३॥ सदायोगस्यकर्मयोगस्यपदंसांप्रतंन्याय्यंवदन्सविश्वरूपोभूतलेप्रथितः उ॰ ॥१४॥ किंचनिवृत्तिशास्त्रेणकृतादरःस्वयंतस्मात्समंडनःकेनाप्युपायेनवशंनीयतांतत्रतस्मिन्वशंप्राप्तेभवन्मनोरथोभवेदतंस्तत्समीपंशीघ्रंभवान्गच्छतु उपें॰ ॥१५॥

उंवेकइतिलोकैरभिहितस्यतस्यमंडनस्यवधूरुंवेतिबांधनजनैरभिधीयमानाकुतश्चिद्धेतोर्वाक्सरस्वती दुर्वाससासुरुषाभिशमाद्बुयभारतीतिअजनि
प्रादुर्भूता एतेनोंवेकउंवाइतिमंडनसरस्वत्योःप्राकृतंनामकथितमीतिबोध्यं व० ॥१६॥ किंचसर्वासुशास्त्रसरणीषुसविश्वरूपोमत्तोऽधिकःमदाश्रवे
षुममशिष्येषुप्रियतमश्च तस्मात्हेशमधनेंद्रतस्यप्रेयसींमतिशयेनप्रियांसरस्वतींसाक्ष्येविधीयतामिमंविश्वरूपंवादेविजित्यवशगांविधेहि ॥१७॥ तेनै

उंवेकइत्यभिहितस्यहितस्यलोकैरुंवेतिबांधवजनैरभिधीयमाना ॥ हेतोःकुतश्चिदिहवाक्सुरुषाभि
शप्ताद्दुर्वाससाजनिवधूर्द्वयभारतीति ॥१६॥ सर्वासुशास्त्रसरणीषुसविश्वरूपोमत्तोधिकःप्रियतमश्च
मदाश्रवेषु ॥ तत्प्रेयसीशमधनेंद्रविधायसाक्ष्येवादेविजित्यतमिमंवशकंविधेहि ॥१७॥ तेनैव
तावककृतिष्वपिवार्तिकानिकर्मंदिवर्यतमकारयमाविलंबं ॥ त्वंविश्वनाथइवमेसमयेसमागास्तत्तार
कंसमुपदिश्यकृतार्थयेथाः ॥१८॥ निर्व्याजकारुण्यमुहूर्तमात्रमत्रत्वयाभाव्यमहंतुयावत् ॥ योगीं
द्रत्वत्पंकजभाग्यमेतत्त्यजाम्यसूनूरूपमवेक्ष्यमाणः ॥१९॥

वतावककृतिष्वपिवार्तिकानिकारयहेपरिवाट्श्रेष्ठतम भिक्षुःपरिवाट्कर्मंदीत्यमरः विलंबंमाकुरुत्वंविश्वनाथइवमेसमयेसमागास्ततस्मात्तारकंस
म्यगुपदिश्यकृतार्थयेथाः व० ॥१८॥ येनिर्व्याजकारुण्यमुहूर्तमात्रंत्वयाऽत्रभवितव्यमहंतुयावत्योगींद्रत्वत्कमलभाग्यमेतत्तवरूपमवेक्षमाणोऽसूं
स्त्यजामि उ० ॥१९॥

इत्यूचिवांसमिमं भट्टपादं संदीप्तसुखप्रकाशात्मकब्रह्मोपदिश्य बहिरंतरपास्तमोहं कुर्वन्दयानिधिरसौ श्रीशंकरोऽभ्रमार्गादाकाशमार्गान्मंडनस्य निलयं गंतुमियेषेच्छतिस्म व०॥२०॥ अथोपदेशानंतरमादरादसौ भट्टपादो गिरमुपसंहृत्य शमधनानां यतिवराणामधीशं बोधितमद्वैततत्त्वं यस्मै शामितामताये नसतथाभूतस्सन्तस्य श्रीशंकरस्य प्रसादेन सद्योदलिताखिलबंधो वैष्णवं धाम प्रापेत्यर्थः मालिनीवृत्तं ॥१२१॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृते श्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमे सप्तमः सर्गः ॥७॥ टी० सं०॥३३५॥

॥१४॥

इत्यूचिवांसमिममिद्धसुखप्रकाशं ब्रह्मोपदिश्य बहिरंतरपास्तमोहं ॥ तन्वन्दयानिधिरसौ तरसाभ्रमार्गात्श्रीमंडनस्य निलयं स इयेष गंतुं ॥२०॥ अथ गिरमुपसंहृत्यादराद्भट्टपादः शमधनपतिनासौ बोधिताद्वैततत्त्वः ॥ प्रशमितममतस्संस्तत्प्रसादेन सद्यो विदलदखिलबंधो वैष्णवं धाम पेदे ॥१२१॥ इतिश्रीमाधवीये तद्व्याससंदर्शचित्रगः संक्षेपशंकरजये सर्गोऽसौ सप्तमोऽभवत् ॥७॥ मूलसंख्या ॥ १८० ॥

॥७॥

इति सप्तमः सर्गः समाप्तः

श्री० ॥ नमःशर्वायशांतायविमुक्तायजटादिभिः ॥ निरस्तवाममार्गाययतींद्रायकपालवे ॥ एवंव्यासदर्शनादिकंनिरूप्याचार्यमंडनसंवादंसपरिक रंवर्णयितुमुपक्रमते अथभट्टपादंब्रह्मोपदिश्यतस्यवैष्णवपदप्राप्तेरनंतरंसभगवान्योगींद्रःमंडनंपंडितंजेतुंशीघ्रंप्रयागात्तीर्थराजात्प्रतस्थेप्रस्थानंकृ तवान् ततःआकाशमार्गेणगच्छन्समंडनेनमंडितामलंकृतांमाहिष्मतींपुरंतन्नामकंनगरंआलुलोकेआसमंतादवलोकितवान् उपें० ॥ १ ॥ रत्नविचित्रवप्रांविचित्ररत्नैर्हीरकादिभिर्विचित्राःवप्राअट्टालिकायस्यांतांमाहिष्मतींविलोक्यविस्मितंविस्मयंप्राप्तमानसंमनोयस्यसअसौयोगींद्रः

श्री० ॥ अथाष्टमःसर्गः ॥ अथप्रतस्थेभगवान्प्रयागात्तन्मंडनंपंडितमाशुजेतुं ॥ गच्छन्खसृत्यापुरमालु लोकेमाहिष्मतींमंडनमंडितांसः ॥ १ ॥ अवातरद्रत्नविचित्रवप्रांविलोकयतांविस्मितमानसोसौ ॥ पुराणव त्पुष्करवर्तनीतःपुरोपकंठस्थवनेमनोज्ञे ॥ २ ॥ प्रफुल्लराजीववनेविहारीतरंगरिंगत्कणशीकरार्द्रैः ॥ रेवामरु त्कंपितसालमालःश्रमापहृद्भाष्यकृतांसिषेवे ॥ ३ ॥

मनोज्ञेऽतिरम्येपुरोपकंठस्थवनेपुरसमीपस्थवनेपुराणवत्पुराणःपुराणपुरुषोविष्णुस्तद्वत्पुष्करवर्त्तनीतःआकाशमार्गादवातरदवतीर्णःव्योमपुष्क रमंबरं सरणिःपद्धतिःपद्यावर्त्तन्येकपदीतिचेत्यमरः उपेंद्र ॥ २ ॥ तस्मिन्प्रफुल्लकमलवनेविहारीविहरणशीलस्तरंगेभ्योरिंगंतोनिःस्रवंतोयेकण शीकराअतिसूक्ष्मांबुकणाः कणोतिसूक्ष्मेधान्यांशे शीकरंशंबलेवातसृतांबुकणयोःपुमानितिमेदिनी तैरार्द्रैरेवामरुत्कंपिताःसालानांवृक्षविशेषाणां मालाःपंक्तयोयेनसश्रमापहारकः भाष्यकारंसिषेवेसेवितवान् उ० ॥ ३ ॥

तस्मिन्वनेसश्रीशंकरोविश्रामंकृत्वाकृतमान्हिककर्तव्यंयेनतथाभूतःसन्मध्यान्हकालेयत्रसूर्यआयातितत्स्वस्तिकंसिद्धांतशिरोमण्यादौप्रसिद्धंतदा
रोहणशालिनिइनेसूर्येसत्यसौमंडनपंडितस्यौकोगृहंप्रतिगच्छन्सतदीयामंडनपंडितस्यदासीःमार्गेददर्श इंद्र॰ ॥४॥ दृष्ट्वाचकिंकृतवानित्यपेक्षाया
माहकुत्रेति मंडनपंडितस्यालयोवासस्थानंकुत्रेत्येतास्तस्यदासीःजलानयनार्थंगंत्रीःगमनकर्त्रीःसभाष्यकारःपप्रच्छताश्चापिअद्भुतश्चासौशंकर
श्चेत्यद्भुतशंकरस्तमद्भुतत्वंचशंकरत्वेसतिएकवक्त्रद्विनेत्रादिमत्त्वं यद्वाऽद्भुतमनिर्वाच्यंशंसुखंकरोतीतितथातंदृष्ट्वाऽवलोक्यसंतोषवत्यउत्तरंप्रति

तस्मिन्सविश्रम्यकृताह्निकःसन्सस्वस्तिकारोहणशालिनीने ॥ गच्छन्नसौमंडनपंडितौकोदासीस्तदी
याःसददर्शमार्गे ॥ ४ ॥ कुत्रालयोमंडनपंडितस्येत्येताःसपप्रच्छजलायगंत्रीः ॥ ताश्चापिदृष्ट्वाद्भुत
शंकरंतंसंतोषवत्योददुरुत्तरंस्म ॥ ५ ॥ स्वतःप्रमाणंपरतःप्रमाणंकीरांगनायत्रगिरंगिरंति ॥ द्वारस्थ
नीडांतरसन्निरुद्धाजानीहितन्मंडनपंडितौकः ॥ ६ ॥ फलप्रदंकर्मफलप्रदोजःकीरांगनायत्रगिरंगिरं
ति ॥ द्वारस्थनीडांतरसन्निरुद्धाजानीहितन्मंडनपंडितौकः ॥ ७ ॥

वचनंददुः अपिशब्देनतादृशशंकरदर्शनंनिकृष्टानामपिसुखजनकमासीत्किमुतोत्कृष्टानामितिसूचितं ॥५॥ ताभिर्दत्तमुत्तरमुदाहरतित्रिभिः स्वत
इति वेदवाक्यंस्वतःप्रमाणमुतपरतःप्रमाणमितिविचारात्मिकांगिरंवाचंयत्रमंडनालयेकीराणांशुकादिपक्षिणामंगनाअपिद्वारस्थस्यनीडस्यपंजरा
दिरूपस्यांतरेमध्येसम्यक्निरुद्धाःगिरंतिउच्चारयंतितत्तादृशंमंडनपंडितस्यौकःगृहंजानीहि ॥६॥ सुखदुःखादिफलप्रदंकर्मकिंवाऽजोजन्मशून्यः
सर्वशक्तिःसर्वज्ञःपरमात्मेतिविचारात्मिकांसमानमन्यत ॥७॥

किंच जगत् ध्रुवं प्रवाहरूपेण नित्यं न कदाप्यनीदृशं स्यात् किं वाऽध्रुवमनित्यं स्यादिति विचारात्मिका मित्यर्थः ॥८॥ ताभिरिदं प्रतिवचनं श्रुत्वा भगवान्भा
ष्यकारो यत्कृतवांस्तदाह पीत्वेति तासां दासीनामुक्तीर्वचनानि कर्णपुटेन पीत्वाऽवधार्य तस्य मंडनस्य गेहाद्बहिर्गत्वा कवाटैर्गुप्तं रक्षितं दत्तकवाटं दुर्नि
वेशं दुर्घटः प्रवेशो यस्मिन् तादृशं तस्य सद्म भवनमवलोक्य स योगींद्रः योगशक्त्या व्योमाध्वना आकाशमार्गेणांगणांतश्चत्वरमध्येऽवातरत् ॥९॥ ततश्च
यद्वृत्तं तदाह तदेति तदा तस्मिन्नवतरणकाले स योगींद्रः भूतलमंडनस्य भूलोकालंकारस्य मंडनस्य निवेशनं वासस्थानं समग्रं आलोकत दृष्टवान् निवेश

जगद्ध्रुवं स्याज्जगदध्रुवं स्यात्कीरांगना यत्र गिरं गिरंति ॥ द्वारस्थनीडांतरसन्निरुद्धा जानीहि तन्मंडनपंडि
तौकः ॥८॥ पीत्वा तदुक्तीरथ तस्य गेहाद्गत्वा बहिः सद्म कवाटगुप्तं ॥ दुर्वेशमालोच्य स योगशक्त्या व्योमा
ध्वनाऽवातरदंगणांतः ॥ ९ ॥ तदा सलेखेंद्रनिकेतनाभं स्फुरन्मरुच्चंचलकेतनाभं ॥ समग्रमालोकत मंडन
स्य निवेशनं भूतलमंडनस्य ॥१०॥ सौधाग्रसंच्छन्ननभोवकाशं प्रविश्य तत्प्राप्य कवेः सकाशं ॥ विद्याविशे
षात्तयशःप्रकाशं ददर्श तं पद्मजसन्निकाशं ॥११॥

नं विशिनष्टि लेखाः देवाः लेखा अदितिनंदना इत्यमरः तेषामिंद्रस्य यन्निकेतनं गृहं तस्याभा कांतिरिव कांतिर्यस्य तत् देवेंद्रगृहतुल्यमित्यर्थः स्फुरता मरुता
वायुना चंचलस्य केतनस्य केतोराभा यस्मिंस्तत् केतनं तु निमंत्रणे गृहे केतौ चकृत्ये चेति मेदिनी ॥१०॥ सौधस्य प्रासादस्याग्रेणाग्रभागेन संच्छन्नं नभ
स्तदात्मको वकाशो यस्मिन् तत् सद्म प्रविश्य कवेः मंडनस्य सकाशं समीपं प्राप्य तं कविं ददर्श कविं विशिनष्टि विद्याया विशेषात्सर्वत आधिक्यादात्तः प्राप्तो
यशसः प्रकाशो यं तं पद्मजेन ब्रह्मणा समं आ० ॥११॥

पुनस्तंविशिनष्टि सत्यवत्यास्तनूजमात्मजंव्यासंजैमिनिनासहवर्त्तमानंतपोनिधानंतपोमहात्म्येनैवश्राद्धविधौयथाविधिनिमंत्र्यतयोर्व्यासजैमिन्योः पादकमलान्यवनेजयंतंप्रक्षालयंतं उ॰॥१२॥एतादृशंमंडनंदृष्ट्वायत्कृतवान्तदाह तत्रतस्मिन्मंडनगृहेंबरादाकाशादवतीर्यव्यासंजैमिनिंचैषोयोगिश्रेष्ठोयथायोग्यंसमागम्यताभ्यांचोभाभ्यांसहर्षंयथास्यात्तथाभिनंदितोऽभूत इं॰॥१३॥अथानंतरंसःमंडनःआकाशमार्गादवतीर्णंमुन्योर्व्यासजैमिन्योरंतिकेसमीपेस्थितंज्ञानमेवशिखाउपवीतंचास्यास्तीतितंशिखोपवीतविवर्जितमितियावत् असौसंन्यासीत्यवगत्यबुध्वाप्रवृत्तिशास्त्रैकरतोपि

तपोमहिम्नैवतपोनिधानंसजैमिनिंसत्यवतीतनूजं ॥ यथाविधिश्राद्धविधौनिमंत्र्यतत्पादपद्मान्यवनेजयंतं ॥१२॥ तत्रांतरिक्षादवतीर्ययोगिवर्यःसमागम्ययथार्हमेषः ॥ द्वैपायनंजैमिनिमप्युभाभ्यांताभ्यांसहर्षप्रतिनंदितोभूत ॥१३॥ अथद्युमार्गादवतीर्णमांतिकेमुन्योःस्थितंज्ञानशिखोपवीतिनं ॥ संन्यास्यसावित्यवगत्यसोऽभवत्प्रवृत्तिशास्त्रैकरतोपिकोपनः ॥ १४॥ तदातिरुष्टस्यगृहाश्रमेशितुर्यतीश्वरस्यापिकुतूहलंभृतः ॥ क्रमात्किलैवंबुधशस्तयोस्तयोःप्रश्नोत्तराण्यासुरथोत्तरोत्तरं ॥ १५ ॥

कोपनःकोपयुक्तोऽभवत्अक्रोधनैःशौचपरैःसततंब्रह्मचारिभिःभवितव्यंभवद्भिश्चमयाचश्राद्धकर्मणीत्यादिप्रवृत्तिशास्त्रेणश्राद्धादिकर्माणिकोपस्यनिषिद्धत्वात्तदभिरतत्वेनकोपायोग्योपीत्यपिशब्दार्थः ॥ उ॰ ॥१४॥ तदातस्मिन्कालेगृहस्थाश्रमस्येशितुरीश्वरस्यमंडनस्यातिक्रुद्धस्ययतीश्वरस्यचकोपरहितस्यापिकुतूहलंकौतुकंभृतःधारयतःएवंकिलवक्ष्यमाणप्रकारेणबुधश्रेष्ठयोरथक्रमेणोत्तरोत्तरंप्रश्नोत्तराणिआसुर्बभूवुः वंश॰॥१५॥

...प्रकारेणबुधश्रेष्ठयोरथक्रमेणोत्तरोत्तरंप्रश्नोत्तराणिआसुर्बभूवुः वंश० ॥१५॥

प्रश्नोत्तराण्युदाहरन्नादौमंडनकर्तृकंप्रश्नमुदाहरति कुतइति मुंडीकुतःगृहद्वाराणांकवाटैःपिहितत्वात्मुंडीश्राद्धकर्मणिद्रष्टुमयाग्योभवान्केनमार्गेण प्रविष्टःएवंमंडनोक्तंश्रुत्वातद्वचनस्यकिंपर्यंतंभवान्मुंडीत्यर्थंप्रकल्प्याह भगवान् आगलात्गलपर्यंतंमुंडी मत्प्रश्नार्थएतेननबुद्धइत्यवगत्यमंडन आहपंथाःमार्गस्तेतवमयापृच्छ्यतेनतुकिंपर्यंतंभवान्मुंडीति एवमुक्तस्तद्वचनस्यतवपंथानंप्रतिमयाप्रश्नःकृतइत्यर्थंप्रकल्प्याहभगवान् किमाह पंथास्त्वयापृष्टः पंथास्त्वांप्रतिकिमाहकिमुक्तवान् एवंविपरीतंश्रुत्वाकुपितःसन्मंडनआह त्वन्मातेति मयापृष्टःपंथास्त्वन्मातामुंडाइत्याह एवमापृष्टोभगवानुवाच तथैवेति त्वयापृष्टेनपथात्वांप्रतित्वन्मातामुंडेतियदुक्तंतत्तथैवहियस्मात्पंथानंप्रतित्वमप्रच्छस्त्वांप्रष्टारंप्रत्येवपंथास्त्वन्मातामुंडेत्याह हेमंडनेतिसंबोधयन्पंडितशिरोमणिस्त्वमिदंज्ञातुंयोग्योसीतिसूचयति तस्मात्त्वन्मातेत्यत्रायंत्वच्छब्दःमामपृच्छकंनब्रूयात्मद्वाचकोनभव

कुतोमुंड्यागलान्मुंडीपंथास्तेपृच्छ्यतेमया॥किमाहपंथास्त्वन्मातामुंडेत्याहतथैवहि ॥१६॥ पंथानंत्वमपृच्छस्त्वां पंथाःप्रत्याहमंडन॥त्वन्मातेत्यत्रशब्दोयंनमांब्रूयादपृच्छकं ॥१७॥ अहोपीताकिमुसुरानैवश्वेतायतःस्मर ॥ किं त्वंजानासितद्वर्णमहंवर्णंभवान्रसं ॥१८॥

तीत्यर्थः वक्रोक्तिश्लेषकाकुभ्यामपरार्थत्वकल्पनं ॥ १६ ॥ १७ ॥ एवमुक्तोऽतिरुष्टःसन्मंडनआहाहोकिमुसुरामदिरापीताकिंत्वयामद्यपानंकृतं अन्यथाविपरीतभाषणंकथंस्यात् एवमाकुष्टोभगवान्तद्वचनस्यसुराकिमुपीतापीतवर्णेत्यर्थंप्रकल्प्याह नैवेति सुरापीतापीतवर्णानैभवति यतः कारणात्श्वेताश्वेतवर्णास्वानुभूतमप्यर्थंकुतोनस्मरसीत्याशयेनाह स्मरस्मरणंकुरुसुरेतिक्वचित्पाठः एवमुक्तोमंडनआह किमिति तस्याःसुरायावर्णत्वंयतिःकिंजानासितद्वर्णज्ञानंयतेस्तवात्यंतानुचितमित्यर्थः एवमाक्षिप्तोभगवानुवाचाहंवर्णंजानामिभवांस्तुरसंजानातितथाचतद्वर्णज्ञानवानप्यहंनप्रत्यवायीत्वंतुतद्रसानुभाविताप्रत्यवायार्हः नसुरांपिबेदितिनिषेधेनपानस्यप्रत्यवायजनकत्वबोधनात्ननतुतद्वर्णज्ञानस्येतिभावः ॥१८॥

एवंविपरीतानिवचनानिश्रुत्वाऽतिरुष्टोमंडनआह मत्तइति कलंजंविषलिप्तबाणेनहतस्यमृगस्यमांसं कलंजंनभक्षयेदितिवाक्येननिषिद्धमशितुंभो कुंशीलमस्येतिसकलंजाश्यभक्ष्यभक्षणशीलोमत्तउन्मत्तोजातः यतोभवान्विपरीतानिभाषते एवमत्याकुष्टोभगवांस्तद्वाक्यस्यमत्तोमत्सकाशाज्जा तःकलंजाशीविपरीतानिभाषतइत्यर्थंप्रकल्प्याह सत्यमिति यथापितान्वंकलंजाशीविपरितानिभाषसेतथात्वत्तस्त्वत्सकाशाज्जातउत्पन्नःकलंजभु क्विपरीतानिब्रवीतिभाषतइतिसत्यंयथार्थमेवेत्यर्थः ॥१९॥ एवंपुनःपुनर्विपरीतंभगवद्वाक्यंश्रुत्वाप्रकारांतरेणाक्षिपति कंथामिति गर्दभेनापिदुर्व हांवोढुमशक्यांकंथांवहसितथाचातिभारभूतांकंथांवोढुंसमर्थस्यतेतवशिखायज्ञोपवीताभ्यांकोभारोभविष्यति नकोपीत्यर्थः स्वल्पभारभयादन

मत्तोजातःकलंजाशीविपरीतानिभाषते ॥ सत्यंब्रवीतिपितृवत्त्वत्तोजातःकलंजभुक् ॥१९॥ कंथांवहसि दुर्बुद्धेगर्दभेनापिदुर्वहां ॥ शिखायज्ञोपवीताभ्यांकस्तेभारोभविष्यति ॥ २० ॥ कंथांवहामिदुर्बुद्धेतवपित्रा पिदुर्भरां ॥ शिखायज्ञोपवीताभ्यांश्रुतेर्भारोभविष्यति ॥ २१ ॥

ल्पभारवाहकस्यतवाहोदुर्बुद्धितेतिसूचयन्संबोधयतिहेदुर्बुद्धेइति ॥२०॥ एवमाक्षिप्तोभगवानपिकौतुकादाक्षेपंप्रतिक्षिपन्शिखायज्ञोपवीताभ्या मित्यादेरुत्तरमाह कंथामिति तवपित्रापिदुर्भरांस्त्रीभिस्तिरस्कृतेनपुनश्वतास्वेवप्रीतिमतागर्दभेनतवपित्रापिदुर्वहांकंथांशिखायज्ञोपवीतेविहाय वहामियतस्ताभ्यांपरीक्ष्यलोकान्कर्मचितान्ब्राह्मणोनिर्वेदमायात यदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेतब्रह्मचर्याद्वागृहाद्वावनाद्वासंन्यस्यश्रवणंकुर्यात नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेअमृतत्वमानशुः अथपरिव्राड्विवर्णवासामुंडोऽपरिग्रहइत्यादिश्रुतेर्भारोभविष्यति सचवैदिकेनावश्यमपाकरणीयः पाठांतरेसुविधिनिषेधात्मिकाश्रुतिर्भारोभविष्यतीत्यर्थः अतस्तद्भारविमोक्षणायकंथावाहकस्यममसुबुद्धित्वमविदित्वादुर्बुद्धित्वंवदतस्तवाहोदुर्बु द्धितेतिध्वनयन्संबोधयति हेदुर्बुद्धेइति ॥ २१ ॥

संन्यासंविनाब्रह्मनिष्ठतानसिद्ध्यतीतिशिखायज्ञोपवीतेमयात्यक्तेइतिबोधकंभगवद्वाक्यंश्रुत्वामंडनआह त्यक्त्वेतिस्वांस्वीयांपाणिगृहीतींभार्यां
परिरक्षणेऽशक्त्याविहायशिष्यपुस्तकभारेच्छोस्तवयाब्रह्मनिष्ठतासाव्याख्याताऽहोलोकेप्रथिता ॥ २२ ॥ एवमाक्षिप्तस्तंभत्याक्षिपतिगुरुशुश्रुषणे
आलस्यात्गुरोःकुलात्समावर्त्यसमावर्त्तनंविधायस्त्रियःशुश्रूषमाणस्यतवयाकर्मनिष्ठतासाव्याख्याता ॥२३॥ मंडनआह योषितांस्त्रीणांगर्भेस्थि
तोसिताभिरेवविवर्धितस्त्वंताएवकथंनिंदसीत्यहोहेमूर्खतादृशस्त्रीकृतोपकारनाशकस्यतवकृतघ्नता ॥ २४ ॥ भगवानुवाच यासांयोषितांस्त

त्यक्त्वापाणीगृहीतींस्वामशक्त्यापरिरक्षणे शिष्यपुस्तकभारेच्छोर्व्याख्याताब्रह्मनिष्ठता ॥ २२ ॥ गुरुशुश्रू
षणालस्यात्समावर्त्यगुरोःकुलात् ॥ स्त्रियःशुश्रूषमाणस्यव्याख्याताकर्मनिष्ठता ॥२३॥ स्थितोसियोषि
तांगर्भेताभिरेवविवर्धितः ॥ अहोकृतघ्नतामूर्खकथंताएवनिंदसि ॥ २४ ॥ यासांस्तन्यंत्वयापीतंयासांजा
तोसियोनितः ॥ तासुमूर्खतमस्त्रीषुपशुवद्रमसेकथं ॥२५॥ वीरहत्यामवाप्तोसिवह्नीनुद्वास्ययत्नतः ॥ आ
त्महत्यामवाप्तस्त्वमविदित्वापरंपदं ॥ २६ ॥

न्यंस्तनभवंपयस्त्वयापीतंयासांचयोनितोजातोसितासुस्त्रीषुहेमूर्खतमपशुवत्कथंरमसे ॥ २५ ॥ मंडनआह वीरेति गार्हपत्याहवनीयदक्षिणा
ख्यान्वन्हीन्यत्नतःप्रयत्नेनोद्वास्यवीरस्येंद्रहत्यामवाप्तोसितथाचश्रुतिःवीरहावएषदेवानांयोऽग्नीनुद्वासयतिएवमाकृष्टोभगवानुवाच परंपदंपर
मात्मस्वरूपमविदित्वाआत्महत्यामवाप्तःप्राप्तः असन्नेवसभवत्यसद्ब्रह्मेतिचेद्वेद असूर्यानामतेलोकाअंधेनतमसावृताः तांस्तेप्रेत्याभिगच्छंतियेके
चात्महनोजनाः अन्यथासंतमात्मानंयोन्यथाप्रतिपद्यते किंतेननकृतंपापंचौरेणात्मापहारिणाइत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यः ॥२६॥

एवंवाक्यचातुर्येणप्रतिबद्धोमंडनःप्रकारांतरेणाक्षिपति दौवारिकानूद्वारपालानूवंचयित्वाचौरवत्कथमागतःइत्याक्षिपतिभगवान् भिक्षुभ्योऽन्नंतेषांभागमदत्वास्तेनवत्कथंभोक्ष्यसे ॥ २७ ॥ एवंप्रत्युत्तरैःपराजितोवक्तुमशक्तःसन्मंडनआह संप्रतिइदानींकर्मकालेऽहंमूर्खेणत्वयासंभाष्योभाषणयोग्योनभवामि एवमुक्तोभगवानुवाच यतौपाठविच्छेदेभंगेनभेदेनविसंधिनाभाषणकर्त्रात्वयाऽहोज्ञानंप्रकटितं॥ २८ ॥मंडनआह यतेस्तवभंगेप्रवृत्तस्यममतत्सूचकोयतिभंगोनदोषभाक्दोषयुक्तोनभवतीत्यर्थः एवमुक्तोभगवानुवाच यतिभंगेप्रवृत्तस्येत्यत्रयतेःसकाशाद्भंगइतिपंचम्यंतंसम

दौवारीकान्वंचयित्वाकथंस्तेनवदागतः ॥ भिक्षुभ्योन्नमदत्वात्वंस्तेनवद्भोक्ष्यसेकथं ॥ २७ ॥ कर्मकालेन संभाष्यअहंमूर्खेणसंप्रति ॥ अहोप्रकटितंज्ञानंयतिभंगेनभाषिणा ॥२८॥ यतिभंगेप्रवृत्तस्ययतिभंगोन दोषभाक् ॥ यतिभंगेप्रवृत्तस्यपंचम्यंतंसमस्यतां ॥२९॥ क्वब्रह्मक्वचदुर्मेधाःक्वसंन्यासःक्वाकलिः ॥ स्वादन्नभक्ष्यकामेनवेषोयंयोगिनांधृतः ॥३०॥ क्वस्वर्गःक्वदुराचारःक्वाग्निहोत्रंक्ववाकलिः ॥ मन्येमैथुनकामेनवेषोयंकार्मिणांधृतः ॥३१॥ इत्यादिदुर्वाक्यगणंब्रुवाणेरोषेणसाहंकृतिविश्वरूपे ॥ श्रीशंकरेवक्तरितस्यतस्योत्तरंचकौतूहलतश्चचारु ॥ ३२ ॥

स्यतांनतुषष्ठ्यंतं तथाचयतेःसकाशाद्भंगेजयविपर्ययेसतिप्रवृत्तस्ययतिभंगोदोषभागूनभवतीतित्वद्वाक्यार्थः॥ २९ ॥मंडनआह क्वेति ॥ ३० ॥ भगवानुवाचक्वस्वर्गइति ॥ ३१ ॥ उपसंहरति इत्यादिदुर्वाक्यगणंसाहंकृतिविश्वरूपेरोषेणब्रुवाणेश्रीशंकरेचतस्यवचनस्योत्तरंचारुसुंदरंकौतुकादेवनतुकोपाद्वक्तरिसातितंमंडनंव्यासोऽब्रवीदितिपरेणान्वयःआदिपदेन किंजडोजडतादेहेभौतिकेनचिदात्मनि किमभाग्योसियत्यर्चारहितोऽभाग्यउच्यते किंदूषकोसिपापेनदूषितोजायतेनरः चौरैरुपाश्रितःकिंत्वंसतुषड्वर्गपीडितः अप्रार्थितःकिमर्थत्वंसमायातोगृहेमम तवभाग्यवशाद्विष्णुरहमत्रसमागतइत्यादिवाक्यजातंग्राह्यं उप०

सास्मितेनजैमिनिनेक्षितंतंमंडनंव्यासउवाच हेवत्सज्ञातंसाक्षात्कृतमात्मतत्त्वंयेनतंधुताःविगताःपुत्रदारलोकैषणायस्मात्तंयमिनंप्रतियद्दुर्वचःजल्प
सिइयमनिंदितात्मनामाचारणाआचारोनभवति इंद्रवज्रा० ॥ ३३ ॥ तथाचानिंदितात्मात्वमेवंकर्त्तुंयोग्योसीत्याहासौयतिःस्वयमेवविष्णुरागतः
इतिमत्वाज्ञातात्मतत्त्वंधुतैषणंयमिनमिममाशुशीघ्रंत्वंसंमंत्रय इत्येवंप्रकारेणाश्रवंवचनास्थितं आश्रवोंगीकृतौक्लेशमान्यवद्वचनस्थितइतिमेदिनी
ज्ञातविधिप्रतीसंप्रख्यातंतंमंडनंसुध्यग्रणीर्मुनिर्व्यासःसाधुयथास्यात्तथाऽशिषत्शिक्षणंकृतवान् इं ०॥ ३४ ॥ अथव्यासकृतशिक्षानंतरंसमंडन

तंमंडनंसस्मितजैमिनीक्षितंव्यासोब्रवीज्जल्पसिवत्सदुर्वचः ॥ आचारणानेयमनिंदितात्मनांज्ञातात्मतत्त्वं
यमिनंधुतैषणं ॥ ३३ ॥ अभ्यागतोसौस्वयमेवविष्णुरित्येवमत्वाशुनिमंत्रयत्वं ॥ इत्याश्रवंज्ञातविधिप्रती
तंसुध्यग्रणीःसाध्वशिषन्मुनिस्तं॥३४॥ अथोपसंस्पृश्यजलंसशांतःससंभ्रमंमंडनपंडितोपि ॥ व्यासाज्ञया
शास्त्रविदर्चयित्वान्यमंत्रयद्भैक्ष्यकृतेमहर्षिं ॥ ३५ ॥ सचाब्रवीत्सौम्यविवादभिक्षामिच्छन्भवत्सन्निधिमा
गतोस्मि ॥ सान्योन्यशिष्यत्वपणाप्रदेयानास्त्यादरःप्राक्तनभक्तभैक्ष्ये ॥३६॥

पंडितोऽपिशांतःसन्जलंउपसंस्पृश्याचमनादिकंकृत्वाव्यासाज्ञयास्वयंचशास्त्रवित्महर्षिंशंकराचार्यमर्चयित्वाभैक्ष्यकृतेभैक्ष्यार्थंन्यमंत्रयत् उप०
॥३५॥ एवंभैक्ष्यकृतेमंडनेननिमंत्रितोमहर्षिःकिमुक्तवानित्यतआह सचमहार्षिरब्रवीत् हेसौम्यप्रियदर्शनविवादभिक्षामिच्छन्भवत्सन्निधितवस
मीपमागतोस्मितस्मात्सावादभिक्षाऽन्योन्यशिष्यत्वपणाप्रदेयाप्राकृतान्नभैक्ष्येतुममादरोनास्ति ॥३६॥

ननुवादवादांस्त्यजेत्तर्कान्पक्षंकंचनाश्रयेदितिसंन्यासिनस्तवनिषिद्धांवादभिक्षांकथंयाचसइतिचेत्तत्राह ममेति श्रुतिशिरसांवेदांतानांपंथामार्ग स्तस्यविस्तृतिंविस्तारंविनाममकिंचिदपिध्रुवमीप्सितमजस्रमाप्तुमिष्टंनभवति तथाचस्वख्यात्याद्यर्थंवादाद्याश्रयणनिषेधपरमुदाहृतवाक्यंनतूक्त प्रयोजनवादाश्रयणनिषेधपरं एतादृशवादस्यलोकोपकारकत्वात्सपंथाःभवएवतापःदुःखंसंसारसंबंध्यध्यात्मिकाधिदैविकाधिभौतिकलक्षणंदुःख मितिवा तस्यहिमद्युतिश्चंद्रः औष्ण्यनिवृत्तिपूर्वकशैत्यजनकहिमद्युतिवन्निखिलदुःखनिवृत्तिपूर्वकपरमानंदप्राप्तिकरइत्यर्थः मखेषुयज्ञेष्ववहिते

ममनकिंचिदपिध्रुवमीप्सितंश्रुतिशिरःपथविस्तृतिमंतरा ॥ अवहितेनमखेष्ववधीरितःसभवताभवताप हिमद्युतिः ॥३७॥ जगतिसंप्रतितंप्रथयाम्यहंसमभिभूयसमस्तविवादिनं ॥ त्वमपिसंश्रयमेमतमुत्तमंवि गदवावदवास्मिजितस्त्विति ॥३८॥ इतियतिप्रवरस्यनिशम्यतद्वचनमर्थवदागतविस्मयः ॥ परिभवे ननवेनमहायशाःसनिजगौनिजगौरवमास्थितः ॥३९॥ अपिसहस्रमुखेफणिनामकेनविजितस्त्विति जातुफणत्ययं ॥ नचविहायमतंश्रुतिसम्मतंमुनिमतेनिपतेत्परिकल्पिते ॥४०॥

नसावधानेनभवताऽवधीरितस्तिरस्कृतः द्रुत०॥३७॥ अतोयोवेदांतमार्गोभवदादिभिरवधीरितस्तमहंसमस्तंविवादिनंसम्यगभिभूयातिरस्कृत्यज गतिप्रथयामिसर्वोत्कृष्टत्वेनप्रकटीकरोमि तस्मात्त्वमपिमेमतंवेदांतसिद्धांतन्वादुत्तमंसंश्रयविगदवायद्वाविवादंकुरुजितस्त्वितिजितोस्मीत्येवंवावद ॥३८॥ इतियतिप्रवरस्यतत्तादृश्यमर्थवद्वचोऽर्थयुक्तंवचनंनिशम्यश्रुत्वानवेनापूर्वेणपरिभवेनतिरस्कारेणागतविस्मयःप्राप्तविस्मयःसमंडनोनिज गौरवमास्थितोनिजगौजगाद ॥३९॥ सहस्रमुखेफणिनामकेशेषनागेसत्यप्ययंमंडनोजातुकदाचित्तविजितइतितुनफणतिनैववदत्यतोयंवेदसम्म तंमतंविहायपरिकल्पितेमुनेर्व्यासस्यतववामतेनचनिपतेत् ॥४०॥

इदंतुमदभिलषितमेवसिद्धमित्याशयेनाह अपिकदाचित्कश्चनकोविदःपंडितउदेष्यतिरसेनसहितासरसासाचासौवादकथाचसापिकदाचित्भवि ष्यतिइतिकुतूहलिनोममाहोऽद्यायंजयमहोजयोत्सवःस्वयमागतः ॥ ४१ ॥ तस्मात्संप्रतिइदानीमावयोर्वादकथाभवतु जायमानयाचवाद कथयाशास्त्रपरिश्रमःफलतुसफलोभवतु बहुकालमारभ्याभिलाषास्पदाऽमृततुल्यावादकथागृहीतुंयोग्यैवेत्याशयेनाह स्वयमेवोपनतासमीपमाग तातवनवीनाअननुभूतपूर्वासुधा वसुधाभवनेनभूमिनिवासिनामर्त्यैर्नकिंनगृह्यतेऽपितुगृह्यतएवेत्यर्थः ॥४२॥ स्वगौरवंद्योतयन्स्वस्मिन्वादात्मकं

अपिकदाचिदुदेष्यतिकोविदःसरसवादकथापिभविष्यति ॥ इतिकुतूहलिनोममसर्वदाजयमहो यमहोस्वयमागतः ॥४१॥ भवतुसंप्रतिवादकथावयोःफलतुपुष्कलशास्त्रपरिश्रमः ॥ उपनतास्व यमेवनगृह्यतेनवसुधावसुधावसथेनकिं ॥४२॥ अयमहंयमहंतुरपिस्वयंशमयितामथितावक सद्गिरां ॥ सुकलहंकलहंसकलाभृतांदिशसुधांशुसुधामलसत्तनो ॥४३॥

सुकलहंप्रार्थयते अयमहंमंडनःयमस्यमृत्योर्हंतुरीश्वरस्यापिशमयिता ईश्वरस्ययमहंतृत्वंतुमृत्युर्यस्योपसेवनमितिश्रुतिसिद्धं निरीश्वरवादिमीमांस कत्वादीश्वरोनास्तीतिस्थापनेनतस्यापिस्वयंशमनकर्त्ता एतादृशेमयिकलहंसानांकलाबिभ्रतीतितास्तासांकलहंसकलाभृतांतावकसद्गिरांसुकल हंदिशइरय एतस्मिन्नयोग्योसीतिसूचयन्संबोधयति सुधांशोश्चंद्रस्ययत्सुधामतद्वद्वसंतीद्योत्यमानातनूर्यस्यतस्यसंबोधनंहेसुधांशुसुधामलसत्त नोइति ॥ ४३ ॥

ममवाक्चातुर्यमज्ञात्वामयासहवादमिच्छसीतिसूचयन्नाहापितुदुर्दृदयानांस्मयोगर्वएवकाननंवनंतस्यक्षतौछेदनेकठोरकुठारधुरंधराकठोरकुठा
रतुल्याअनुगताम्यनुस्मृतान्यखिलदर्शनानिसर्वशास्त्राणिययाऽनुगतान्यनुस्यूतान्यखिलदर्शनानियस्यामितिवा एवंविधाममपटुताचातुरीननु
निश्चयेननतेतवश्रवणस्यकर्णस्यांतिकंसमीपंनगतानप्राप्तायतोमत्तोवादभिक्षांयाचसइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ किंचात्यल्पमिति हेमुनेयदितववादादि
त्सुतावाददानेच्छुत्वंतर्हिवादभैक्ष्यंप्रकुर्वइत्येतद्भवताऽत्यल्पमीरितंकथितंयतोऽहंश्रुतायावादवार्त्तातयैवयाचनांविनैववादंकर्तुंगतोद्यमःप्राप्तोद्यमः
इदंकुतइत्यतआह यतइयंवादवार्त्ताचिरेप्सिताचिरकालादाप्तुमिष्टा तर्हिकिमितिकेनचिद्वादोनकृतइतितत्राह वदितावादकर्त्तानकश्चनकोऽ

अपितुदुर्हृदयस्मयकाननक्षतिकठोरकुठारधुरंधरा ॥ नपटुताममतेश्रवणांतिकंननुगतानुगताखिलदर्शना
॥ ४४ ॥ अत्यल्पमेतद्भवतेरितंमुनेभैक्ष्यंप्रकुर्वेयदिवाददित्सुता ॥ गतोद्यमोहंश्रुतवादवार्तयाचिरेप्सि
तेयंवदितानकश्चन ॥ ४५ ॥ वादंकरिष्यामिनसंदिहेत्रजायजयौनौवदितानकश्चित् ॥ नकंठशोषैकफलो
विवादोमिथोजिगीषूकुरुतस्तुवादं ॥ ४६ ॥ वादेहिवादिप्रतिवादिनौद्वौविपक्षपक्षग्रहणंविधत्तः ॥ कानौ
प्रतिज्ञावदतोश्चतस्यांकिमानमिष्टंवदकःस्वभावः ॥ ४७ ॥

पिनमिलितइत्यर्थः उ० ॥ ४५ ॥ वादंकरिष्यामिअत्रवादकरणेनसंदिहेसंदेहंनकरोमिपरंतुनौआवयोर्जयाजयौअयंजयंप्राप्तोऽयंतुपराजयमि
तिवदिताकश्चिन्मध्यस्थोनभवतिचेन्नेत्याह यतआवयोर्विवादःकंठस्यशोषएवैकंफलंयस्यसकंठशोषैकफलोनभवति तुशब्दोह्यर्थःहियस्मात्पर
स्परंविजिगीषूविवादंकुरुतअतइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ वादरीतिंदर्शयति हियस्मात्वादेवादिप्रतिवादिनौद्वौविपक्षपक्षयोर्ग्रहणंविधत्तःइतिरीतिस्त
स्मानौआवयोर्विवदतोःप्रतिज्ञाका तस्यांप्रतिज्ञायांमानंप्रमाणंकिमिष्टंस्वभावःस्वीयोभावोऽभिप्रायः ॥ ४७ ॥

कःपार्ष्णिकःसमीपस्थोमध्यस्थःकइतिसर्वंवदकिंचाहंगृहमेधिसत्तमस्त्वंतुवदतामनुत्तमोभिक्षुराजस्तस्मादावांजयाजयौसपणौविधीयतांततःपरं द्वावपिसुस्मितौवदाव वादंकरवाव ॥४८॥ एवंप्रागल्भ्यपूर्वकमुक्त्वानम्रतापूर्वकमाहाद्याहमतिधन्योस्मियद्यस्मादार्यपादोभवान्मयासहविवादमभ्यर्थयतेप्रार्थयते ॥४९॥ वादकथाश्वएवभविष्यतइतितथैवस्मितयुक्तेनशंकरेणसुष्ठूक्तेसति हेमुनींद्रौतस्यविवादस्यसाक्षिभावंव्रजतमितिस

कःपार्ष्णिकोहंगृहमेधिसत्तमस्त्वंभिक्षुराजोवदतामनुत्तमः ॥ जयाजयौनौसपणौविधीयतांततःपरंसाधु वदावसुस्मितौ ॥४८॥ अद्यातिधन्योस्मियदार्यपादोमयासहाभ्यर्थयतेविवादं ॥ भविष्यतेवादकथा परेद्युर्माध्याह्निकंसंप्रतिकर्मकुर्यां ॥४९॥ तथेतिसूक्तेस्मितशंकरेणभविष्यतेवादकथाश्वएव ॥ तत्साक्षिभावंव्रजतांमुनींद्रावित्यर्थयद्वादरिजैमिनीसः ॥५०॥ विधायभार्यांविदुषींसदस्यांविधीयतांवादकथासुधींद्र॥इत्थंसरस्वत्यवतारताज्ञौतद्धर्मपत्न्यास्तमभाषिषातां ॥५१॥ अथानुमोद्याभिहितंमुनिभ्यांसमंडनार्यःप्रकृतंचिकीर्षुः॥आनर्च्यदैवोपगतान्मुनींद्रानग्नीनिवत्रीन्मुनिशेखरांस्तान् ॥५२॥ भुक्त्वोपविष्टस्यमुनित्रयस्यश्रमापनोदायतदीयशिष्यौ ॥ अतिष्ठतांपार्श्वगतावबुद्धौसचामरौवीजनमाचरंतौ ॥५३॥

मंडनःप्रार्थयत ॥५०॥ तस्यमंडनस्यधर्मपत्न्याःसरस्वत्यवतारताज्ञौइयंसरस्वत्यवतारभूतेत्यभिज्ञौहेसुधींद्रविदुषींभार्यांसदस्यांविधायवादकथा विधीयतामित्यनेनप्रकारेणतंमंडनमभाषिषातामुक्तवंतौ॥५१॥ मुनिभ्यांव्यासजैमिनिभ्यां ॥५२॥ वीजनंचामरसंचालनमाचरंतौस्थितवंतौ॥५३॥

ऋग्यजुःसामाख्यवेदत्रय्या अंत उपनिषद्भागस्तेन तत्रवा वेद्यमर्थं परपुरुषार्थभूतं परमात्मानं जानंतीति त्रय्यंतवेद्यार्थविदोऽमी त्रयो व्यासजैमिनिशंकराः क्रियायाः पूर्वोक्ताया अंते सूपविष्टाः परस्परं प्रहृष्टास्ते मुहूर्तमात्रं चारु किमपि अमंत्रयन् ॥५४॥ द्विजेंद्रस्य मंडनस्य गृहान्निर्गतानां मध्ये द्वौ व्यासजैमिनी शीघ्रं अदर्शनं प्रापतुस्तृतीयः शंकराचार्यः रेवाया नर्मदायास्तटे रम्याः कदंबाः सालाश्च यस्मिन् तस्मिन् स्थिते देवालयेऽवस्थितवान् ॥५५॥ इत्येवं प्रकारेण यतिश्रेष्ठः गुरूणामिति बहुवचनमादरार्थं व्यासजैमिन्योर्दर्शनमितरजनैः प्राप्तुमशक्यं दैवयोगात्प्राप्य प्रहृष्टस्तैर्गुरुभिरुदितानि वचनान्यमृततुल्या

अथ क्रियांते किल सूपविष्टास्त्रय्यंतवेद्यार्थविदस्त्रयोऽमी ॥ अमंत्रयंश्चारु परस्परं ते मुहूर्तमात्रं किमपि प्रहृष्टाः ॥ ५४ ॥ तेषां द्विजेंद्रगृहनिर्गतानामदर्शनं जग्मतुरंजसा द्वौ ॥ रेवातटे रम्यकदंबसाले देवालयेऽवस्थितवांस्तृतीयः ॥ ५४ ॥ इति स यतिवरेण्यो दैवयोगाद्गुरूणामितरजनदुरापं दर्शनं प्राप्य हृष्टः ॥ तदुदितवचनानि श्रावयन्नात्मशिष्याननयदमृततुल्यान्यात्मवित्तां त्रियामां ॥ ५६ ॥ प्रातः शोणसरोजबांधवरुचिप्रद्योतिते व्योमनि प्रख्यातः सविधाय कर्म नियतं प्रज्ञावतामग्रणीः ॥ साकं शिष्यवरैः प्रपद्य सदनं सन्मंडितं मांडनं वादायोपविवेश पंडितसभामध्ये मुनिर्ध्येयवित् ॥ ५७

निस्वशिष्यान् श्रावयन् तां त्रियामां रात्रिमात्मविदनयत् मा० ॥५६॥ प्रातःकाले शोणसरोजानां रक्तकमलानां बांधवस्य सूर्यस्य रुच्या कांत्या प्रद्योतिते व्योमन्याकाशे सति स यतिप्रवरः प्रज्ञावतामग्रणीर्नियतं नित्यं कर्म स्नानादि विधाय शिष्यवरैः साकं मंडनस्येदं मांडनं सदनं भवनं सद्भिर्मंडितं प्रपद्य प्राप्य ध्येयं ब्रह्म जानातीति ध्येयवित् मुनिः पंडितसभामध्ये वादाय उपविवेश पाठांतरे तु मंडनं प्रतीति व्याख्येयं शार्दू० ॥५७॥

ततःसभामध्येवादार्थंयतेरुपवेशनस्यानंतरं समंडनपंडितोपिसधर्मिर्णीमार्यांशारदांसरस्वतींनामप्रसिद्धांसमस्तविद्यासुविशारदांकुशलांसदस्यता यांसभानायकतायांसमादिश्यवादंप्रतिसमुत्सुकःसम्यगुत्कंठितोऽभूत् उपें० ॥५८॥ साशारदापतिदेवतासुष्टुदंतवर्तीसदस्यभावेपत्यानियुक्ताव काशे तयोर्यतिमंडनयोःश्रुतस्यतारतम्यंविवेक्तुंसमागतासंसदिभारतीव ॥५९॥ तदनंतरंभगवान्भाष्यकारःकिंकृतवानित्यपेक्षायामाह तदीया प्रवृद्धायावादोत्सुकतातांविज्ञायविज्ञःपराभिप्रायज्ञःपरंकारणमवरंकार्यंयद्वापरंभविष्यमवरंभूतंतेपरावरेजानातीतिपरावरज्ञः यद्वापरेब्रह्मादयो ऽवरेयस्मात्तंपरमात्मानंजानातीतितथापरावरावीशजीवावभेदेनजानातीतिवा अतएतादृशःसयतींद्रः प्रथमंपरावरयोरीशजीवयोरैक्यपरांस्वकी

ततःसमादिश्यसदस्यतायांसधर्मिणींमंडनपंडितोपि ॥ सशारदांनामसमस्तविद्याविशारदांवादसमुत्सुकोभूत् ॥५८॥ पत्यानियुक्तापतिदेवतासासदस्यभावेसुदतीचकाशे ॥ तयोर्विवेक्तुंश्रुततारतम्यंसमागतासंसदिभारतीव ॥५९॥ प्रवृद्धवादोत्सुकतांतदीयांविज्ञायविज्ञःप्रथमंयतींद्रः॥परावरज्ञःसपरावरैक्यपरांप्रतिज्ञामकरोत्स्वकीयां ॥६०॥ ब्रह्मैकंपरमार्थसच्चिदमलंविश्वप्रपंचात्मनाशुक्तीरूप्यपरात्मनेवबहलाज्ञानावृतंभासते॥ तज्ज्ञानान्निखिलप्रपंचनिलयास्वात्मव्यवस्थापरंनिर्वाणंजनिमुक्तमभ्युपगतंमानंश्रुतेर्मस्तकं ॥६१॥

यांप्रतिज्ञामकरोत् ॥६०॥ तामेवोदाहरति ब्रह्मैकंपरमार्थसच्चिदानंदममलंबहलेननिबिडेनानादिसिद्धेनाज्ञानेनावृतंसत्सकलप्रपंचात्मनाभासते शुक्तिर्यथारूप्यपरात्मनारूप्यात्मकंपरस्वरूपेणभासतेतद्वत् तस्यपरावरैक्यस्यज्ञानान्निखिलप्रपंचस्यनितरांकारणेनाज्ञानेनसहलयोबाधोयस्यां मितिवा एवंविधायास्वात्मनिव्यवस्थाव्यवस्थितिःसापरंनिर्वाणंजनिमुक्तंजन्मविनिर्मुक्तमभ्युपगतंअस्यांप्रतिज्ञायांप्रमाणंश्रुतेर्मस्तकंवेदांताःप्र माणमिष्टं तथाचश्रुतेर्मस्तकं एकमेवाद्वितीयं सत्यंज्ञानमनंतं विज्ञानमानंदंब्रह्म सर्वंखल्विदंब्रह्मवाचारंभणंविकारोनामधेयंमृत्तिकेत्येवसत्यं तरतिशोकमात्मवित् तत्रकोमोहःकःशोकएकत्वमनुपश्यतब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतिनसपुनरावर्त्ततेनसपुनरावर्त्ततइत्यादि शा० ॥ ६१ ॥

तत्रपणंदर्शयति बाढमिति इद्वेष्यस्मज्जयेयदिपराजयभागहंस्यांतर्हिंअंगहेमंडनकषायवस्त्रंसंन्यासंपरित्यज्यशुक्लंवस्त्रंवसीयआच्छादनार्थमंगी
कुर्यां क्रियमाणेवादेजयाजयफलस्यप्रतिदीपिकाइयमुभयभारतीअस्तु व॰ ॥ ६२ ॥ विश्वरूपोमंडनःस्वमतेप्रतिष्ठायस्यास्तथाभूतप्रतिज्ञां
उ॰ ॥ ६३ ॥ मंडनकृतांप्रतिज्ञामुदाहरति वेदांताइति चितिवपुषिचित्स्वरूपेपदेपरमात्मनिवेदांताःप्रमाणंनभवंतितत्राचिद्रूपेसिद्धेवस्तुनिका
र्यानन्विते संगतेःशक्तेरयोगाद्वेदांतेभ्यःपूर्वोभागःपदचयेनपदसमुदायात्मकेनवाक्येनगमितेबोधितेऽशेषेकार्यवस्तुनिप्रमाणंअभ्युन्नतानांप्रसिद्धानां

बाढंजयेयदिपराजयभागहंस्यांसंन्यासमंगपरिहृत्यकषायचैलं ॥ शुक्लंवसीयवसनंद्वयभारतीयंवादेजयाज
यफलप्रतिदीपिकास्तु ॥६२॥ इत्थंप्रतिज्ञांकृतवत्युदारांश्रीशंकरेभिक्षुवरेस्वकीयां ॥ सविश्वरूपोगृहमेधिवर्य
श्चक्रेप्रतिज्ञांस्वमतप्रतिष्ठां ॥ ६३ ॥ वेदांतानप्रमाणंचितिवपुषिपदेतत्रसंगत्ययोगात्पूर्वोभागःप्रमाणं
पदचयगमितेकार्यवस्तुन्यशेषे ॥ शब्दानांकार्यमात्रंप्रतिसमधिगताशक्तिरभ्युन्नतानांकर्मभ्योमुक्तिरिष्टात
दिहतनुभृतामायुषःस्यात्समाप्तेः ॥ ६४ ॥ वादेकृतेऽस्मिन्यदिमेजयान्यस्त्वयोदितात्स्याद्विपरीतभावः ॥
येयंत्वयाभूद्गदिताप्रसाक्ष्येजानातिचेत्साभवितावधूर्मे ॥ ६५ ॥

घटमानयेत्यादिकानांशब्दानांकार्यमात्रंप्रतिशक्तिःसमधिगताकर्मभ्यश्चमुक्तिरिष्टाअभिमता तत्कर्मइहास्मिन्लोकेतनुभृतांदेहभृतांजीवानामायु
षोजीवनस्यसमाप्तेःसमाप्तिपर्यंतमिष्टंस्यात् यावज्जीवमग्निहोत्रंजुहुयादितिवचनात् समाप्तिरितिपाठेतुतस्मादिहास्मिन्कर्मणितनुभृतामायुषः
समाप्तिःस्यादितिव्याख्येयं स्रग्ध॰ ॥ ६४ ॥ पणंदर्शयति अस्मिन्वादेकृतेसतियदिमेजयादन्यःपराजयःस्यात्तर्हित्वयोदितात्त्वदुक्ताद्विपरीत
भावःशुक्लवसनंगृहाश्रमंविहायकषायवस्त्रपरिधानंस्याद्येयमुभयभारतीप्रसाक्ष्येत्वयाकथिताभूत्सैवेयंवधूर्मेप्रसाक्ष्येभविताभविष्यति उ॰ ॥६५॥

इहास्यांसभायांवादेवापराजितःजेतुराश्रममंगीकुर्यादितिकृतपणौयतिमंडनौउदारबुद्धिमंबांसरस्वतींसाक्ष्येऽभिषिच्याथोऽनंतरंजयेदत्तास्थापिता
दृष्टिर्याभ्यांतौजल्पंविजिगीषुकथांवितेनतुर्विस्तारितवंतावित्यर्थः व० ॥ ६६ ॥ सर्ववेदौसर्वज्ञौतौसममिथःवादंवितनुतांविस्तारितवंतौएवंवि
जेतुमनसोरुपविष्टयोर्यतिमंडनयोर्गलेतांभसिद्धांपुष्पनिर्मितामेकैकांमालांसेयमुभयभारतीन्यधितस्थापितवती ॥ ६७ ॥ तयोर्गलेमालांनिधाय

जेतुःपराजितइहाश्रममाददीतेत्येतौमिथःकृतपणौयतिविश्वरूपौ ॥ अंबामुदारधिषणामभिषिच्यसाक्ष्येजल्पं
वितेनतुरथोजयदत्तदृष्टी ॥ ६६ ॥ आवश्यकंपरिसमाप्यदिनेदिनेतौवादंसमंव्यतनुतांकिलसर्ववेदौ ॥ एवं
विजेतुमनसोरुपविष्टयोस्तांमालांगलेन्यधितसोभयभारतीयं ॥ ६७ ॥ मालायदामलिनभावमुपैतिकंठेय
स्यापितस्यविजयेतरनिश्चयःस्यात् ॥ उक्त्वागृहंगतवतीगृहकर्मसक्ताभिक्षाशनेपिचरितुंगृहिमस्करिभ्यां
॥ ६८ ॥ अन्योन्यसंजयफलेविहितादरौतौवादंविवादपरिनिर्णयमातनिष्टां ॥ ब्रह्मादयःसुरवराअपिवाहन
स्थाःश्रोतुंतदीयसदनंस्थितवंतऊर्ध्वं ॥ ६९ ॥

यदुक्तवर्तातदाह यदायस्मिन्कालेयस्यगलेमालामलिनभावमुपैतिप्राप्नुयात्तस्यतदाविजयेतरस्यपराजयस्यनिश्चयःस्यादित्युक्त्वागृहंगतवतीय
तोगृहकर्मसक्ताअपिचभिक्षाचाशनंभोजनंचभिक्षाशनेचरितुंगृहिणेगृहस्थार्थमशनंमस्करिणेयत्यर्थंभिक्षांनिर्मातुमित्यर्थः ॥ ६८ ॥ साक्ष्येस्था
पितायाःकृत्यमुक्त्वावादिकृत्यमाह तौयतिमंडनौअन्योन्यसंजयात्मकेफलेविहितादरौ वादंजल्पात्मकमातनिष्टांविस्तारितवंतौ तस्मिन्काले
ब्रह्मादयोपिसुरश्रेष्ठावाहनस्थाःसंतःविवादस्यपरिनिर्णयंश्रोतुंतदीयंसदनंभवनमूर्ध्वमंतरिक्षेस्थितवंतः ॥ ६९ ॥

ततोवादविस्तारानंतरंब्रह्मादेःस्थित्यनंतरंचतयोर्यतिमंडनयोर्महान्विवादआसबभूव विवादंविशिनष्टि सदस्यैःसभ्यःविश्राणितोदत्तःसाधुवादो यस्मैसस्वस्वपक्षेसाक्षीकृताःसर्वेवेदायेनसपरस्परस्यापिकृतःप्रमोदःप्रहर्षोयेन उपें० ॥ ७० ॥ पुनर्विवादंविशिनष्टि दिनेदिनेचाधिगतःप्रकर्षो येनसभूरिभवतांपंडितानांसन्निकर्षःसान्निध्यंयस्यसअन्योन्यभंगेनविवदतोरंतःकरणेआहितःस्थापितस्तर्षोजयाभिलाषोयेनतथापिदूरीकृतोजन्यमर्षोयुद्धरोषोयस्मात्सः जन्यंहट्टेपरीवादेसंयुगेजनकेपुनरितिविश्वप्रकाशः उपें० ॥ ७१ ॥ साउभयभारतीप्रतिदिनंमध्याह्नेसमागत्यपतिभो

ततस्तयोरासमहान्विवादःसदस्यविश्राणितसाधुवादः ॥ स्वपक्षसाक्षीकृतसर्ववेदःपरस्परस्यापिकृतप्रमोदः ॥ ७० ॥ दिनेदिनेचाधिगतप्रकर्षोभूरीभवत्पंडितसन्निकर्षः ॥ अन्योन्यभंगाहिततीव्रतर्षस्तथापिदूरीकृतजन्यमर्षः ॥७१॥ दिनेदिनेवासरमध्यमेसाब्रूतेपतिंभोजनकालमेव ॥ समेत्यभिक्षुंसमयंचभैक्ष्येदिनान्यभूवन्निितिपंचषाणि ॥७२॥ अन्योन्यमुत्तरमखंडयतांप्रगल्भंबद्धासनौस्मितविकासिमुखारविंदौ ॥ नस्वेदकंपगगनेक्षणशालिनौवानक्रोधवाक्छलमवादिनिरुत्तराभ्यां ॥ ७३ ॥

जनकालमेववक्तिभिक्षुंश्रीशंकरंभैक्ष्यंसमयंचवदति इत्येवंप्रकारेणपंचषाणिपंचवाषड्वादिनानिअभूवन् ॥ ७२ ॥ दृढतयाबद्धमासनंयाभ्यांतौ स्मितेनमंदहसितेनविकासयुक्तेमुखकमलेययोस्तौयतिमंडनौप्रगल्भमुत्तरमन्योन्यमखंडयतांखंडितवंतौपुनश्चस्वेदःप्रस्वेदःगगनेक्षणंउत्तराप्रतिभानेआकाशंप्रतिनिरीक्षणंस्वेदकंपगगनेक्षणशालिनौनबभूवतुःनवानिरुत्तराभ्यांक्रोधेनवाक्छलंक्रोधवाक्छलमवादिकथितं वं० ॥ ७३ ॥

ततोबहुकालपर्यंतंवादप्रवृत्त्यनंतरंयतिक्ष्माभृद्यतिराजस्तस्यविचक्षणस्यमंडनस्यक्षोदंविचारात्मकंपेषणंक्षमतेसहतइतिक्षोदक्षमंदाक्ष्यंकुशलता मवेक्ष्यक्षोभिताःसर्वेपक्षायेनतथाभूतमपिविदुषआचार्यस्यसमक्षेसंमुखेऽप्रतिभाताःकक्षाःकोट्योयस्यसतादृशंतंचिक्षेपयद्वक्तव्यंतदुच्यतामितिपु नःप्रेरितवान् उ० ॥७४॥ तदनंतरंमंडनोयत्कृतवांस्तदाह ततःस्वसिद्धांतसमर्थनायप्रागल्भ्यहीनोपिसभ्यमुख्यःसमंडनःवेदांतवचोभिःप्रसिद्ध मद्वैतसिद्धांतमपाकरिष्णुरुवाच विप० ॥७५॥ यदुवाचतदुदाहरति भोभोइति संभ्रमेवीप्सा यतिक्ष्माधिपतेयतिराजजीवेश्वरयोर्वास्तवमैकरू

ततोयतिक्ष्माभृदवेक्ष्यदाक्ष्यंक्षोदक्षमंतस्यविचक्षणस्य ॥ चिक्षेपतंक्षोभितसर्वपक्षंविद्वत्समक्षाप्रतिभात कक्षं ॥७४॥ ततःस्वसिद्धांतसमर्थनायप्रागल्भ्यहीनोपिससभ्यमुख्यः॥जगादवेदांतवचःप्रसिद्धमद्वैतसि द्धांतमपाकरिष्णुः ॥ ७५ ॥ भोभोयतिक्ष्माधिपतेभवद्भिर्जीवेशयोर्वास्तवमैकरूप्यं ॥ विशुद्धमंगीक्रिय तेहितत्रप्रमाणमेवंनवयंप्रतीमः ॥ ७६ ॥

प्यंविशुद्धंयद्भवद्भिरंगीक्रियतेतत्रप्रमाणंवयंनप्रतीमः नजानीमःतत्रप्रमाणंनास्तीत्यर्थःअयंभावःनहिश्रुतिमस्तकमुक्तार्थेप्रमाणंभवितुमर्हतिशुद्धबु द्धोदासीनतयोपेक्षणीयंब्रह्मभूतमभिदधतस्तस्यापुरुषार्थोपदेशिनोऽप्रयोजनत्वप्रसंगात्किंचयथालौकिकवाक्यानिप्रमाणांतरावगतार्थबोधकानि नस्वतःप्रमाणं तथाभूतार्थानुवादकत्वेनश्रुतिमस्तकस्यानपेक्ष्यलक्षणंप्रामाण्यंव्याहन्येत तथाचप्रत्यक्षादिविषयस्यपरिनिष्ठितवस्तुनःप्रतिपाद नासंभवात्तत्प्रतिपादनेचहेयोपादेयरहितेपुरुषार्थाभावाच्छ्रुतिमस्तकस्यतत्रप्रमाणत्वाभावेनभवत्सिद्धांतेवयंप्रमाणंनप्रतीमइति उ० ॥७६॥

एवंमंडनकर्तृकमाक्षेपमुदाहृत्यभाष्यकृत्कर्तृकमुत्तरमुदाहर्तुमाह सभगवान्भाष्यकारःप्रत्यवादीत्प्रत्युत्तरंदत्तवान् इदमेवप्रमाणंयच्छ्वेतकेतुप्रभृतीन्शिष्यान्उद्दालकाद्याःमहांतोगुरवःपरेशंपरमात्मानमात्मतयाग्राहयंति तत्त्वमसिश्वेतकेतोइति आद्यप्रमुखपदाभ्यांजनकयाज्ञवल्क्यादयोगृह्यंते तथाचाहजनकंप्रतियाज्ञवल्क्यः अभयंवैजनकप्राप्तोसितदात्मानमेववेदाहंब्रह्मास्मीतितस्मात्तत्सर्वमभवत्तत्रकोमोहःकःशोकएकत्वमनुपश्यतइत्यादि अयमभिसंधिः पुंवाक्यदृष्टांतेनभूतार्थतयासापेक्षत्वेनाप्रामाण्यापत्तिमभिप्रेत्यप्रत्यगभिन्नेब्रह्मणिप्रमाणंनवयंप्रतीमःइतिवदतात्वयावक्तव्यं किंपुंवाक्यानांसापेक्षत्वंभूतार्थत्वेनोतपौरुषेयत्वेन आद्येप्रत्यक्षादीनामपिभूतार्थतयासापेक्षत्वेनाप्रामाण्यप्रसंगः द्वितीयेतुअपौरुषेयाणांवेदांतानांप्रत्यक्षादीनामिवभूतार्थानामपिनाप्रामाण्यं तथाचब्रह्मात्मभावस्यपरिनिष्ठितवस्तुस्वरूपत्वेपितत्त्वमसीत्यादिशास्त्रमंतरेणानवगम्य

सप्रत्यवादीदिदमेवमानंयच्छ्वेतकेतुप्रमुखान्विनेयान् ॥
उद्दालकाद्यागुरवोमहांतःसंग्राहयंत्यात्मतयापरेशं॥७७॥

मानतयाप्रत्यक्षादिविषयत्वाभावेनानधिगतगंतृत्ववतांवेदांतानांप्रत्यगभिन्नेब्रह्मणिप्रामाण्यमवश्यमास्थेयं नापिहेयोपादेयरहितत्वादपुरुषार्थत्वंहेयोपादेयशून्यब्रह्मात्मावगमादेवसर्वक्लेशनिवृत्तिपूर्वकपरमानंदप्राप्त्यापुरुषार्थसिद्धेः द्विविधंह्युपादेयंकिंचिदप्राप्तंयथाग्रामादिकिंचित्पुनःप्राप्तमपिविभ्रमवशादप्राप्तमिवावगतंयथास्वग्रीवावनद्धग्रैवेयकं एवंहेयमपिद्विविधंकिंचिदहीनंयथाव्यावहारिकसर्पादिकिंचित्पुनर्हीनंयथाचरणाभरणेनूपुरादौसमारोपितसर्पादिरेवंचब्रह्मात्मभावस्याद्यहेयोपादेयत्वाभावेपिअविद्यासमारोपितशोकादेस्तत्त्वमस्यादिवाक्यजनिततत्त्वज्ञानादवगतिपर्यंतानिवृत्तेःप्राप्तमप्यानंदरूपमप्राप्तमिवप्रासंभवतीतित्यक्तमेवशोकाद्यत्यक्तमिवत्यक्तंभवतीतितस्यपरमपुरुषार्थत्वसिद्धिरिति ॥ ७७ ॥

ननुभूतार्थतयावेदांतानामपौरुषेयत्वासिध्यावेदांताःपौरुषेयावाक्यत्वात्भारतादिवदित्यनुमानस्याप्रत्यूहमुत्पत्तेः पौरुषेयत्वस्यदुर्वारत्वाद्वेदांतव
चसांकस्मिंश्चिदर्थेविवक्षानास्तिकिंतुजप्यानितान्यघमर्षणानीत्यभ्युपगंतव्यमित्याशयवान्मंडनआह वेदावसानेषुवेदांतेषुहियस्मात्हुंफण्मुखानि
वचनानियथाजप्यान्यघमर्षणानितथातत्त्वमस्यादिवचांसिजप्यानिपापनिवर्तकानि तस्मात्हेयोगिन्नेषांतत्त्वमस्यादिवचसांकुहस्विदर्थेकस्मिंश्चि

वेदावसानेषुहितत्त्वमादिवचांसिजप्यान्यघमर्षणानि ॥ हुंफण्मुखानीववचांसियोगिन्नैषांविवक्षास्ति
कुहस्विदर्थे ॥७८॥ अर्थप्रतीतौकिलहुंफडादेर्जपोपयोगित्वमभाणिविज्ञैः ॥ अर्थप्रतीतौस्फुटमत्र
सत्यांकथंभवेत्प्राज्ञजपार्थतैव ॥७९॥

दर्थेविवक्षानास्तीत्यर्थः ॥७८॥ एतद्दूषयतिभगवान् अर्थस्याप्रतीतावप्रतिभानेकिलप्रसिद्धंहुंफडादेर्जपोपयोगित्वंविज्ञैरभाणिभाषितं अत्रतत्त्व
मस्यादिवचनेषुस्पष्टंयथास्यात्तथाऽर्थस्यप्रतीतौसत्यामेषांजपार्थतैवकथंभवेत्केनापिप्रकारेणनभवतीत्यर्थः प्राज्ञस्त्वंदृष्टांतवैषम्यंकथंनजानासी
तिसूचयन्संबोधयतिहेप्राज्ञेति आ० ॥७९॥

उक्तंपक्षंविहायपक्षांतरालंबनायमंडनआह आपाततइति हेयतीशयद्यपिजीवेशयोरभेदस्तत्त्वमसीतिवाक्यादापाततःप्रतीयतेतथापिमखादिक
र्तृप्रशंसयाईशाभिन्नोयंमखादिकर्त्तेतिस्तुत्यातयोरभेदःविधेःशेषएवेत्यर्थः अयंभावः वेदांतवचसांतत्तद्विहितकर्मापेक्षितकर्तृदेवतादिप्रतिपादनपर
त्वेनैवक्रियार्थत्वमभ्युपेयं कार्यस्यापूर्वस्यमानांतरागोचरतयाअत्यंताननुभूतपूर्वस्यतत्त्वेनसमारोपेणवापुरुषबुद्धावनारोहात्तदर्थानांवेदांतानां

आपाततस्तत्त्वमसीतिवाक्याद्यतीशजीवेश्वरयोरभेदः ॥ प्रती
यतेऽथापिमखादिकर्तृप्रशंसयास्याद्विधिशेषएव ॥८०॥

कार्यपरत्वांगीकारस्यावश्यकत्वात् तथाचजैमिनिनापिआम्नायस्यक्रियार्थत्वादानर्थक्यमतदर्थानामितिसूत्रेणअक्रियार्थानामर्थवादानामानर्थ
क्यंपूर्वपक्षंकृत्वाविधिनात्वेकवाक्यत्वात्स्तुत्यर्थेनविध्यधीनाःस्युरितिअक्रियार्थानामानर्थक्यंपूर्वपक्षोक्तमंगीकृत्यैवार्थवादानांविध्यैकवाक्यत
याप्रामाण्यंप्रतिपादितं नचाक्रियार्थत्वेपिवेदांतानांब्रह्मरूपविधिपरत्वस्वीकारेणनसिद्धांतसूत्रविरोधइतिवाच्यं सर्वेषांविधीनामनागतोत्पाद्यभाव
नाविषयत्वेनपरिनिष्ठितवस्तुस्वरूपविधेरसंभवादिति ॥८०॥

वेदांतानांकार्यपरत्वस्वीकारेणापौरुषेयत्वंप्रतिपादयतात्वयावक्तव्यंकिंतत्कार्यंयदशक्यंपुरुषेणज्ञातुमपूर्वमितिचेत्मानांतरानवगतेसंगतिग्रहा
योगात्लिङादीनामबोधकत्वप्रसंगः स्वर्गकामपदसमभिव्याहारसंख्याततर्कानुगृहीतवेदादेवक्रियाविक्षणपूर्वंलिङादीनांसंगतिग्रहाद्बोधकत्वमिति
चेत्चैत्यवंदनादिवाक्येष्वपिस्वर्गकामइत्यादिपदसंबंधादपूर्वकार्यत्वप्रसंगेनतेषामप्यशक्यरचनतयाऽपौरुषेयत्वप्रसंगःस्पष्टेनपौरुषेयत्वेनतेषा
मपौरुषेयत्वप्रतिषेधइतिचेत्वाक्यत्वाादिलिंगेनवेदानामपिपौरुषेयत्वानुमानादपूर्वार्थतानस्यात्स्मर्यमाणकर्तृकत्वेनवाक्यादिसोपाधिकमितिचे
त्यथावेदांतानांकार्यार्थत्वपक्षेतेषांपौरुषेयत्वानुमानंकर्तृस्मरणोपाधिनानिरस्यतेतथातेषांसिद्धार्थत्वपक्षेपितन्निरसनस्यसमानत्वात्तेषांकार्यार्थ
त्वकल्पनमप्रयोजकंतस्माद्वेदांतानामपौरुषेयत्वसंपादनायक्रियार्थत्वंनैवाभ्युपेयं सदेवसौम्येदमग्रआसीदेकमेवाद्वितीयं आत्मावाइदमेकएवाग्र

क्रत्वंगयूपादिकमर्यमादिदेवात्मनावाक्यगणःप्रशंसन् ॥ शेषः
क्रियाकांडगतोयदिस्यात्कांडांतरस्थोपिभवेत्कथंसः ॥८१॥

आसीत्तदेतद्ब्रह्मापूर्वमनपरमनंतरमबाह्ममयमात्माब्रह्मसर्वानुभूःब्रह्मैवेदममृतंपुरस्तादित्यादिवाक्येषूपक्रमोपसंहारादिषड्विधतात्पर्यलिंगेनब्रह्मात्म
भावेप्रतिपादकत्वेनसमनुगतेषुस्थितानांपदानांप्रत्यगभिन्नब्रह्मस्वरूपाविषयेनिश्चितेसमन्वयेवगम्यमानेऽर्थांतरकल्पनायाःश्रुतहान्यश्रुतकल्पनाग्र
स्तायाअयुक्तत्वात् यत्रत्वस्यसर्वमात्मैवाभूत्तत्केनकंपश्येदित्यादिक्रियाकारकफलनिराकरणश्रुतेःप्रकरणांतरपठितवेदांतवाक्यानांकर्त्रादिप्रशंस
याविधिशेषत्वासंभवाच्चेत्याशयवान्भगवान्आह क्रत्वंगयूपादिकमिति आदित्योयूपःयजमानःप्रस्तरइत्यादिवाक्यगणःक्रत्वंगयूपप्रस्तरादिकंआ
दित्ययजमानाद्यात्मनाप्रशंसन् क्रियाकांडगतत्वात्शेषोयदिस्यात्तर्हिभवतुनामतथापिकांडांतरेज्ञानकांडेस्थितस्तत्त्वमस्यहंब्रह्मास्मीत्यादिवाक्य
गणःविधिशेषःकथंभवेत् इंद्र० ॥८१॥

एवमुक्तोमंडनआह हेऽर्हन्यद्येवंतर्हितत्त्वमस्यादिवाक्यगणोजीवेपरमात्मदृष्टिविधायकोस्तुकिमर्थमितिचेत्तत्राह कर्मसमृद्धयेतत्रदृष्टांतोयथामनोब्रह्मेत्युपासीतअन्नमुपास्वआदित्योब्रह्मेत्यादेशःवायुर्वावसंवर्गःप्राणोवावसंवर्गइत्यादिवाक्यगणःकर्मणांसम्यगभिवृद्धयेअब्रह्मणिमनआदौब्रह्मधियंविधत्तेतद्वत्तथाचारोपितब्रह्मभावस्यजीवस्योपास्तिपरावेदांतानतस्यब्रह्मात्मत्वेप्रमाणमितिभावः आ० ॥ ८२ ॥ एतद्दूषयतिभगवान्

तत्वंर्थस्तुजीवेपरमात्मदृष्टिविधायकःकर्मसमृद्धयेऽर्हन् ॥ अब्रह्मणिब्रह्मधियंविधत्तेयथामनोऽन्नार्कनभस्वदादौ ॥ ८२ ॥ संश्रूयतेऽन्यत्रयथालिङ्गादिर्विधायको ब्रह्मविभावनाय ॥ तथाविधेरश्रवणान्मनीषिन्संजाघटीत्यत्रकथंविधानं ॥८३॥

अन्यत्रमनोब्रह्मेत्युपासीतेत्यादिवाक्येयथाब्रह्मविभावनायविधायकोलिङ्गादिःश्रूयतेतथाऽत्रतत्त्वमस्यादिवाक्येलिङ्गादिरूपस्यविधेरश्रवणात्तविधानंकथंसंजाघटीतिकेनप्रकारेणघटतेनकेनापीत्यर्थः मनीषीसन्कथमेवंभाषसइतिसंबोधनाशयस्तथाचविध्यभावेनारोपितब्रह्मभावस्यजीवस्योपास्तिपरत्वंवेदांतानांनसंभवतीतितस्यब्रह्मात्मत्वएववेदांताःप्रमाणमितिभावः उ० ॥ ८३ ॥

ननुसंतुवेदांताब्रह्मात्मत्वेप्रमाणंपरंतुज्ञानविधिद्वारातत्रविधेःकल्पयितुंशक्यत्वादितिमन्वानोमंडनआह यद्वत्प्रतिष्ठाफलदर्शनेनहेयतीनांमध्येश्रेष्ठे
तिसंबोधनेनाध्वरमीमांसानध्ययनंसूचयतिरात्रिसत्रेविधिःप्रकल्प्यतेतद्वदिहापिब्रह्मात्मैकत्वेपिमुक्तिफलश्रुतेःसविधिःकल्पयितुंयुक्तः अयमर्थः
प्रतितिष्ठंतिहवायएतारात्रीरुपयंतीतिश्रूयतेतत्ररात्रिशब्देनायुज्योतिरित्यादिवाक्यविहिताःसोमयागविशेषाउच्यंतेऽत्रयद्यपिप्रतितिष्ठंतीतिवर्त्त
मानापदेशात्सिद्धरूपेवप्रतिष्ठाप्रतीयतेनसाध्यरूपातथापिश्रुतायाएवप्रतिष्ठायाविपरिणामेनफलकल्पनस्यात्यंताश्रुतस्वर्गस्यफलत्वकल्पनापेक्ष
यावरत्वात्यत्तदोर्व्यत्यासेनयोजनयाप्रतितिष्ठंतीत्यस्यानर्थांतरभावेनचयेप्रतितिष्ठाःसंतितेएतारात्रीरुपेयुरितिवाक्यविपरिणामेनयथारात्रिवि
धिःप्रकल्प्यतेतथेहापिब्रह्मवेदब्रह्मैवभवतीतिमुक्तिफलश्रुतेःब्रह्मबुभुक्षुर्ब्रह्मवेदनंकुर्यादितिविधिःकल्पयितुंयुक्तःतथाचात्मवारेद्रष्टव्यःयआत्माऽपह

यद्वत्प्रतिष्ठाफलदर्शनेनविधिर्यतीनांवररात्रिसत्रे ॥ प्रक
ल्प्यतेतद्वदिहापिमुक्तिफलश्रुतेःकल्पयितुंसयुक्तः ॥८४॥

तपाप्मासोन्वेष्टव्यःसविजिज्ञासितव्यआत्मेत्येवोपासीतआत्मानमेवलोकमुपासीतब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीत्यादिषुविधानेषुसत्सुकोवाआत्माकिंब्रह्मे
त्याकांक्षायांतत्स्वरूपसमर्पणेननित्यःसर्वज्ञःसर्वगतोनित्यतृप्तोनित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावोविज्ञानमानंदंब्रह्मेत्येवमादयःसर्वेवेदांताउपयुक्तास्तदुपास
नाच्चशास्त्रदृष्टोऽदृष्टमोक्षोभविष्यतिकर्त्तव्यविध्यननुप्रवेशेतुवस्तुमात्रकथनेहानोपादानासंभवात्सप्तद्वीपावसुमतीराजासौगच्छतीत्यादिवाक्यव
वद्वेदांतवाक्यानामानर्थक्यमेवस्यात् किंचवेदांतानांप्रवृत्तिनिवृत्त्यबोधकत्वेशास्त्रत्वमेवनस्यात्तत्परस्यैवशास्त्रत्वबोधनात् यथाहुःप्रवृत्तिर्वा
निवृत्तिर्वानित्येनकृतकेनवा पुंसांयेनोपदिश्येततच्छास्त्रमभिधीयतइति अपिचरज्जुरयंनायंसर्पइत्यादिश्रवणेनयथाभयकंपादिनिवर्त्ततेनतथासं
सारित्वभ्रांतिर्ब्रह्मस्वरूपश्रवणेननिवर्त्तते श्रुतब्रह्मस्वरूपस्ययथापूर्वंसुखदुःखादिसंसारधर्मदर्शनात् मंतव्योनिदिध्यासितव्यइतिश्रवणोत्तरकाल
योर्मनननिदिध्यासनयोःश्रवणाच्चेति ॥८४॥

एतद्दूषयति भगवांस्तर्हिं मोक्षस्योपास्तिरूपक्रियाफलत्वे सति विमुक्तिर्विनश्वरा स्यात् क्रियाजन्यत्वात्स्वर्गादिवदिति अयमर्थः कर्त्तव्यविधिशेषत्वेना त्मोपदेशो न युक्तः स्वर्गादिवन्मोक्षस्यानित्यत्वसातिशयत्वयोरनिष्टयोरापत्तेः ननु ज्ञानस्यापि मानसक्रियात्वाद्भवन्मतेऽपि विमुक्तेरनित्यत्वं कुतो न स्यादित्याशंक्य ज्ञानस्य मानसत्वेऽपि यथाभूतवस्तुविषयप्रमाणजन्यत्वेन कर्तुमन्यथा वा कर्त्तुमशक्यत्वात्केवलवस्तुतंत्रत्वेन चोदनातंत्रत्वाभावात् पुरुषतंत्रत्वशून्यत्वाच्चास्मन्मते नोक्तदोष इत्याशयेनाह उपासते तेति यथा यस्यै देवतायै हविर्गृहीतं स्यात्तां ध्यायेद्वषट्करिष्यन्संध्यां मनसा ध्यायेदित्येवमादिषु ध्यानं चिंतनं मानसं पुरुषतंत्रत्वात्कर्त्तुमन्यथा वा कर्त्तुं शक्यं तथा मनसः क्रियोपासनैव कर्त्तुमकर्तुमन्यथा वा कर्तुमर्हा न तु ज्ञानं तथा च तज्जन्या विमुक्तेरनित्यत्वं स्पष्टमेवेत्यर्थः तस्मात्तद्विषये लिङादयः श्रूयमाणा अप्यनियोज्यविषयत्वात्कुंठीभवंतो विधिच्छायारूपत्वान्स्वाभाविकप्रवृत्तिविषयविमु

तर्हि क्रियाजन्यतया विमुक्तिः स्वर्गादिवद्धंत विनश्वरा स्यात् ॥ उपासना कर्तुमकर्तुमन्यथा वा कर्तुमर्हा मनसः क्रियैव ॥८५॥ मा भूदिदं तत्त्वमसीति वाक्यमुपासनापर्यवसायि कामं ॥ किं त्वस्य जीवस्य परेण साम्यप्रत्यायिकं सत्तम बोभवीतु ॥८६॥

खीकरणार्था अन्यथा क्षीयंते चास्य कर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे आनंदं ब्रह्मणो विद्वान्न बिभेति कुतश्चन अभयं वै जनक प्राप्तोसि तदात्मानमेव वेदाहं ब्रह्मास्मीत्याद्याः श्रुतयो ब्रह्मविद्यानंतरं मोक्षं प्रदर्शयंत्यो मोक्षस्य ज्ञानजन्यापूर्वजन्यत्वं वारयंत्यो नोपपद्येरन् ब्रह्मावगतौ सत्यां सर्वकर्त्तव्यताहानेः कृतकृत्यतायाश्चास्माकमलंकारत्वात् मननादिसहकृतेन श्रवणेन ब्रह्मस्वरूपसाक्षात्कारे संसारित्वनिवृत्तेः श्रुतिस्मृत्यनुभवसिद्धत्वाद्धितशासनेनैतत्तत्प्रतिपादकमुख्यशास्त्रत्वाच्च न कोपि दोष इति ॥ ८५ ॥ एवमुक्तो मंडनस्तत्त्वमस्यादिवाक्यस्योपासनापर्यवसानाभावमंगीकृत्य प्रकारांतरेणाक्षिपति इदं तत्त्वमसीति वाक्यमुपासनापर्यवसायि यथेष्टं मा भूत् तथाप्यैक्यप्रतिपादकं नास्ति किं त्वस्य जीवस्य परमेश्वरेण सादृश्यस्य प्रतिपादकं हे सत्तम बोभवीतु भवतु ॥ ८६ ॥

एतद्विकल्प्यदूषयतिभगवान् किमिति तत्त्वमसीतिवाक्यंकिंचेतनपरेणसादृश्यंप्रवदतिकिंवासार्वज्ञ्यसार्वात्म्यसर्वशक्तित्वप्रभृतिभिर्गुणैःसाम्यं विवक्ति अथचेतनत्वेनसाम्यस्यप्रसिद्धत्वादुपदेशानर्थक्यंद्वितीयेजीवस्यपरमात्मस्वरूपापत्त्याभेदोनास्तीतिस्वसिद्धांतविरुद्धतास्यात् तस्मादैक्यप्रतिपादकमेवोक्तवाक्यमभ्युपेयमित्यर्थः ॥ इंद्र० ॥ ८७ ॥ एवमुक्तोमंडनआह निर[illegible]परमात्मगुणसदृशैःसुखबोधानंत्यादिभिरविद्यावरणादप्रतीतैरस्यजीवस्यपरेणसाम्यमुक्तवाक्यंहेमुनेब्रवीतुतस्मान्नोक्तदोषः उ० ॥ ८८ ॥ एवमुक्तोभगवानाह यद्येवंतर्हितस्यजीव

किंचेतनत्वेनविवक्तिसाम्यंसार्वज्ञ्यसार्वात्म्यमुखैर्गुणैर्वा ॥ आद्येप्रसिद्धंनखलूपदेश्यमंतेस्वसिद्धांतविरुद्धतास्यात् ॥८७॥ नित्यत्वमात्रेणमुनेपरात्मगुणोपमानैःसुखबोधपूर्वैः ॥ गुणैरविद्यावृतितोऽप्रतीतैःसाम्यंब्रवीत्वस्यततोनदोषः ॥ ८८ ॥ यद्येवमेतस्यपरत्वमेवप्रत्यापयत्वत्रदुराग्रहःकः ॥ त्वयैवतस्यप्रतिभासशंकाविद्वन्नविद्यावरणान्निरस्ता ॥ ८९ ॥ श्रोऽश्चेतनत्वेनशरीरिसाम्यमावेद्यतामस्यजगत्प्रसूतेः ॥ चिदुत्थितत्वेनपरोदितस्याप्यणुप्रधानप्रभृतेर्निरासः ॥९०॥

स्यपरमात्मत्वमेवोक्तवाक्यंबोधयतुअत्रतस्यपरत्वेदुराग्रहःकः नन्वेवंतर्हितस्यपरत्वंकुतोनप्रतिभासतेइतिचेत्तत्राह तस्यसुखबोधानंतरूपस्यपरत्वस्यप्रतिभासशंकातुअविद्यावरणात्त्वयैवनिरस्ता विद्वान्सन्कथमेवंभाषसइतिसंबोधनाशयः ॥ ८९ ॥ एवमुक्तोमंडनःप्रकारांतरमालंब्याह हेयतीशास्यजगत्कारणस्यचेतनत्वेनजीवेनसाम्यमावेद्यतां तथाचचितश्चेतनाज्जगतउत्थितत्वात्परैःसांख्यादिभिरुदितस्यप्रधानपरमाण्वादेर्निरासोपिसिध्यतीत्यर्थः ॥९०॥

एवमुक्तोभगवानाह हंतहेमंडनैवंचेत्तदात्वन्मतेतज्जगत्कारणंत्वंत्वत्सदृशमस्तीतिप्रयोगःस्यात्तत्त्वमसीतिनस्यात् जडत्वशंकायास्तुतदक्षतबहुस्यांप्रजायेयेतीक्षणश्रवणात्तत्त्वमसीतिजगत्कारणस्यचेतनाभेदप्रतिपादनेनचव्यावर्त्तनात्पुनरत्रचोद्याभावात्प्रधानादेर्निरासायैवंनवाच्यमित्यर्थः ॥

हंतैवमस्तीतितदाप्रयोगःस्यात्त्वन्मतेतत्त्वमसीतिनस्यात् ॥ तदैक्षतेत्यत्रजडत्वशं
काव्यावर्तनाच्चात्रपुनर्नचोद्यं ॥११॥ नन्वेवमप्यैक्यपरत्वमस्यप्रत्यक्षपूर्वप्रमि
तिप्रकोपात् ॥ नयुज्यतेतज्जपमात्रयोगिस्वाध्यायविध्याश्रितमभ्युपेयं ॥१२॥

॥११॥ एवंसर्वतःप्रतिरुद्धोमंडनइममपिपक्षमुपेक्ष्यपुनस्तत्त्वमस्यादिवाक्यस्यज[illegible]प्योगित्वालंबनायपरपक्षेप्रत्यक्षविरोधमापादयति नन्वेवंसा
म्याप्रत्यायकत्वेप्यस्योक्तवाक्यस्यैक्यपरत्वंनाहमीश्वरइतिप्रत्यक्षात्मिकायाज्ज्येष्ठप्रमायाःप्रकोपान्नयुज्यतेततःस्वाध्यायोध्येतव्यइतिविधिनाश्रि
तमुक्तवाक्यंजपोपयोग्यमभ्युपेयमिति ॥१२॥

एतद्दूषयतिभगवान् अक्षेणेंद्रियेणचेत्भेदमितिर्भेदप्रमायदिस्यात्तदाऽभेदवादिश्रुतिवाक्यस्यबाधःस्यात्अक्षस्यभेदेनासन्निकर्षाद्भेदप्रमैवनहिभ
वेत्तेनकारणेनास्यवाक्यस्यकुतोविरोधोनकेनापिविरोधोस्यप्रत्यक्षस्यकस्माद्धेतोर्विरोधइतिवा अयमर्थः इंद्रियभेदेनप्रमाणंतदसन्निकृष्टत्वात्संम
तवत् ननुहेत्वसिद्धिरितिचेदिंद्रियस्यभेदेनसंयोगसमवायतादात्म्यानामन्यतमःसन्निकर्षस्तदन्योवा आद्येनतावत्समवायासंभवात्तदसिद्धेश्चननु
रूपीघटोमृद्घटइतिप्रत्ययस्यसंयोगानवगाहित्वात्परिशेषात्समवायएवसित्ध्यतीतिचेन्न गुणगुणिनोरवयवावयविनोश्चात्यंतभेदेतत्संबंधस्यचत
थात्वेदंडपुरुषादाविवशुक्लोघटोमृद्घटइतिसमानाधिकरणप्रत्ययानुपपत्तेः किंचसमवायिभ्यांसंबद्धःसमवायोविशिष्टप्रत्ययनियामकउतासंबद्धः
नाद्यस्तस्यतस्यान्योऽन्यसंबंधःकल्पयितव्यइत्यनवस्थापातात् ननुसमवायिभिर्नित्यसंबंधएवायंगृह्यतेऽतोनोक्तदोषइतिचेत्तर्हिसंयोगोपिसंयोगि

अक्षेणचेद्भेदमितिस्तदास्यादभेदवादिश्रुतिवाक्यबाधः ॥ अ
सन्निकर्षान्नभवेद्धिभेदप्रमैवतेनास्यकुतोविरोधः ॥ १३ ॥

भिर्नित्यसंबद्धत्वात्संबंधांतरंनापेक्षत्वर्थांतरत्वादपेक्षतइतिचेत्तर्हिसमवायोपितथात्वात्कुतोनापेक्षतेसंयोगोगुणत्वात्तथेतिचेन्नगुणपरिभाषायाअ
तंत्रत्वादपेक्षाकारणस्यचतुल्यत्वात् नांत्योतिप्रसंगात् किंचसअनेकएकोवा आद्येऽपसिद्धांतोगौरवंच द्वितीयेरूपज्ञानादिसमवायस्य
वायुघटादिवृत्तिसमवायाभेदात्रूपीवायुःघटोज्ञानवानितिप्रतीतिप्रसंगः नचतत्ररूपादेरभावान्नोक्तप्रतीतिरितिवाच्यं तद्वृत्तित्वप्रयोजकसं
बंधेसतितदभावव्यवहारस्यव्याहतत्वात्तस्मान्नकथमपिसमवायःसित्ध्याति अवयवावयव्यादीनांसंबंधस्तुतादात्म्यंतच्चनभिन्नाभिन्नत्वंविरु
द्धयोर्भेदाभेदयोरेकत्रासंबंधादपितुभिन्नत्वेसत्यभिन्नसत्ताकत्वंतच्चानिर्वाच्यं नापिसंयोगतादात्म्येतदभावस्यसुप्रसिद्धेर्नाद्वितीयस्तदन्यसन्नि
कर्षस्यक्वाप्यप्रसिद्धेरिति ॥ १३ ॥

ननुभेदस्यान्योन्याभावरूपत्वादभावेचविशेषणतायाःसन्निकर्षत्वादसंन्निकर्षसिद्धिरितिमंडनःशंकतेहियस्मादीशादहंभिन्नइतिभेदस्यजीवात्म विशेषणत्वंभासतेअथतस्माद्धेमनीषिन्भेदेंद्रिययोःसंयोगादिसंप्रयोगाभावेपितत्सन्निकर्षोविशेषणतासन्निकर्षोऽस्तु इंद्र० ॥ १४ ॥ परिहरति भगवान् केवलस्यविशेषणत्वस्यविशेषणतामात्रस्यतत्सान्निकर्षत्वंनैवाभ्युपेयंतत्रहेतुरतिप्रसक्तेःभित्त्यादिव्यवहितभूतलादिनिष्ठघटाद्यभावेपिवि शेषणतामात्रस्यसत्वेनप्रत्यक्षत्वप्रसंगात्तस्माद्भेदाश्रयेहींद्रियसन्निकृष्टेसति विशेषणतायाःसन्निकर्षत्वमभ्युपेयंनचसन्निकृष्टत्वमिहेंद्रियआत्मनो स्तिवस्तुतस्त्वधिकरणेंद्रियसन्निकर्षोपिनकारणंपरमतेकरणवलयावच्छिन्ननभसएवश्रोत्रेंद्रियत्वात्तस्यैवस्वग्राह्यशब्दाभावाधिकरणत्वात्स्वेन

भिन्नोहमीशादितिभासतेहिभेदस्यजीवात्मविशेषणत्वं ॥ तत्सन्निकर्षोस्त्वथसंप्रयोगाभावेपिभेदेंद्रिययो र्मनीषिन् ॥१४॥ अतिप्रसक्तेर्नतुकेवलस्यविशेषणत्वस्यतदभ्युपेयं ॥ भेदाश्रयेहींद्रियसन्निकृष्टेनसन्नि कृष्टत्वमिहात्मनोस्ति ॥१५॥ भेदाश्रयात्मेंद्रियसन्निकर्षोनेत्युक्तमेतच्चतुरंनयस्मात् ॥ चित्तात्मनोर्द्रव्यतया द्वयोरप्यस्त्येवसंयोगसमाश्रयत्वं ॥१६॥ आत्माविभुःस्यादथवाणुमात्रःसंयोगितानोभयथापियुक्ता ॥ दृष्टाहिसासावयवस्यलोकेसंयोगितासावयवेनयोगिन् ॥१७॥

स्वस्यासन्निकर्षादधिकारणेंद्रियसन्निकर्षाभावेनशब्दाभावेप्रत्यक्षत्वंनस्यादितिध्येयं उ० ॥ १५ ॥ एतदसहमानोमंडनआह भेदाश्रयस्यात्मन इंद्रियेणसन्निकर्षोनास्तीतित्वयोक्तमेतन्नसमीचीनंयस्मात्चित्तात्मनोर्द्रव्यत्वेनोभयोरपिसंयोगसमाश्रयत्वमस्त्येव इंद्र० ॥ १६ ॥ एवमाक्षि प्तोभगवान्विकल्प्याक्षेपंप्रक्षिपति आत्माविभुःस्यादथवाणुमात्रःपक्षद्वयेपिसंयोगितानयुक्ताहियस्मात्सावयवस्यसावयवेनसासंयोगितालोके दृष्टातस्मादित्यर्थः भार्यादियोगित्वमनुभूतमपलपितुमनर्होसीतिकटाक्षेणसंबोधयति हेयोगिन्निति ॥१७॥

किंचमनइंद्रियमित्यंगीकृत्यभेदेनास्यासंगित्वमुक्तंवस्तुतस्तुमनोनेंद्रियंचक्षुरादिसहकारित्वात्दीपवत् इंद्रियेभ्यःपराह्यर्थाअर्थेभ्यश्चपरंमनइ त्यादिश्रुत्यामनसोऽनिंद्रियत्वावधारणादेवेत्युक्तं मनःषष्ठानींद्रियाणीतिवचनंतुनमनसइंद्रियत्वेप्रमाणं यजमानपंचमाइडांभक्षयंति वेदानध्या पयामासमहाभारतपंचमानित्यादिवदनिंद्रियेणापिमनसाषट्त्वसंख्यापूर्णत्वसंभवात् इंद्रियाणांमनश्चास्मीतिवचनमपिनक्षत्राणामहंशशीतिव

मनोक्षमित्यभ्युपगम्यभेदासंगित्वमुक्तंपरमार्थतस्तु ॥ साहाय्यकृल्लोचनपर्वकस्यदीपादिवन्नेंद्रियमेवचित्तं ॥ ९८ ॥भेदप्रमानेंद्रियजास्तुतर्हिसाक्षिस्वरूपैवतथापियोगिन् ॥ तयाविरोधात्परमात्मजीवाभेदंकथंबो धयितुंप्रमाणं ॥९९॥ प्रत्यक्षमात्मेश्वरयोरविद्यामायायुजोर्द्योतयातिप्रभेदं ॥ श्रुतिस्तयोःकेवलयोरभेदंभि न्नाश्रयत्वान्नतयोर्विरोधः ॥ १०० ॥

तुनमनसइंद्रियत्वेप्रमाणमिति उ० ॥ ९८ ॥ एवंनिरुद्धोमंडनआह भेदप्रमेंद्रियजानचेत्तर्हिसाक्षिस्वरूपैवास्तु तथापिहेयोगिन्तयासाक्षिस्व रूपयाभेदप्रमयाविरोधात्परमात्मजीवयोरभेदंबोधयितुंकथंप्रमाणंतत्त्वमस्यादिवाक्यमितिशेषः ॥ ९९ ॥ मंडनोक्तमंगीकृत्यविषयभेदाद्विरोधंप रिहरतिभगवान् साक्षिस्वरूपंप्रत्यक्षंजीवात्मपरमात्मनोरविद्यामायायुक्तयोःप्रभेदंद्योतयति श्रुतिस्तुतद्विनिर्मुक्तयोःशुद्धयोस्तयोर्जीवेश्वरयोरभे दंद्योतयतीत्येवंश्रुतिप्रत्यक्षयोर्भिन्नाश्रयत्वान्नविरोधः ॥ १०० ॥

विरोधमंगीकृत्यापिपरिहरति स्याद्वाविरोधस्तदप्यग्रेचरंप्रथमप्रवृत्तंबलहीनंभेदप्रत्यक्षमेवप्राबल्यवत्याभेदवादिश्रुत्याचरमप्रवृत्त्याबाध्यंअपच्छे
दन्यायेनोक्तयारीत्याऽपच्छेदनयइतिवा तथाचषाष्ठंपारमर्षसूत्रं पौर्वापर्येपूर्वदौर्बल्यंप्रकृतिवदितिज्योतिष्टोमेबहिःपवमानार्थहविर्धानान्निर्गच्छतां
ऋत्विग्यजमानानांअध्वर्युंप्रस्तोताऽन्वारभतेप्रस्तोतारमुद्गातारंप्रतिहर्त्तेत्यादिनाऽन्वारंभणंविहितंतद्विच्छेदनिमित्तंप्रायश्चित्तंश्रूयतेयद्युद्गाताप
च्छिद्येतादक्षिणंतंयज्ञमिष्टवातेनपुनर्यजेततत्रतद्दद्यात्यत्पूर्वस्मिनदास्यंस्यात्यदिप्रतिहर्तापच्छिद्येतसर्ववेदसंदद्यादितितत्रोद्गातृप्रतिहर्त्रोंःक्रमेण
विच्छेदेविरुद्धप्रायश्चित्तयोःसमुच्चयासंभवात्किंपूर्वंकार्यमुतपरमितिविषयेऽनुपजातविरोधितयापूर्वमितिप्राप्तेराद्धांतःपौर्वापर्येसतिनिमित्तयोःपूर्व
स्यनैमित्तिकस्यदौर्बल्यंउत्तरस्यपूर्वनिरपेक्षस्यतद्बाधकतयोदितत्वात्पूर्वोदयकालेउत्तरस्याप्राप्तत्वेनपूर्वेणबाध्यत्वायोगात् तदुक्तंपूर्वपरमजात

स्याद्वाविरोधस्तदपिप्रवृत्तंप्रत्यक्षमग्रेऽबलमेवबाध्यं ॥ प्राबल्यवत्याचरमप्रवृत्तयाश्रुत्यात्वपच्छेदन
योक्तरीतया ॥१०१॥ नन्वेवमप्यस्त्यनुमानबोधोभेदश्रुतेःसंयमिचक्रवर्त्तिन् ॥ घटादिवद्ब्रह्मनिरू
पितेनभेदेनयुक्तोयमसर्ववित्वात् ॥२॥

त्वादबाधित्वैवजायते परस्यानन्ययोत्पादान्नत्वबाधेनसंभवः तत्रदृष्टांतः प्रकृतिवत् यथाप्रकृतौकृतोपकाराःकुशाःप्रथममतिदेशेनाविकृतावुपका
राकांक्षिण्यांप्राप्ताःकल्प्योपकारचरमभाविभिरपिशरैर्निरपेक्षैर्बाध्यंतेतद्वत्तथाचयथाप्रथमप्रवृत्तंदुर्बलंपूर्वनैमित्तिकमेवपश्चात्प्रवृत्तेनप्रबलेनोत्तरेण
नैमित्तिकेनबाध्यंतद्वद्यथोक्तंप्रत्यक्षमेवयथोक्तश्रुत्याबाध्यं हिशब्दोलोकप्रसिद्धिंद्योतयाति यथापूर्वप्रवृत्तरजतज्ञानमेवपश्चात्प्रवृत्तेनशुक्तिज्ञानेन
बाध्यमन्यथातदनपबाधनेतदपबाधनात्मकस्यतस्योत्पत्त्यनुपपत्तेस्तद्वदित्यर्थः इंद्र॰॥१०१॥ एवमुक्तोमंडनोऽयंजीवोब्रह्मनिरूपितभेदवान्असर्
वज्ञत्वात्घटादिवदित्यनुमानेनश्रुतेर्बाधंशंकते नन्वेवंप्रत्यक्षेणाभेदश्रुतेर्बाधाभावेपिहेसंयमिचक्रवर्त्तिन्नित्यनेनतर्कानधिकारंद्योतयति अनुमा
नेनाभेदश्रुतेर्बाधोऽस्तितदेवदर्शयति घटादिवदिति उपलक्षणमेतद्ब्रह्मधर्मिकभेदप्रतियोगित्वस्यापिअसर्वज्ञत्वादितिपदार्थत्वादित्यस्याप्युपल
क्षणंपदंब्रह्मतदर्थत्वात्तच्छेषत्वात्तन्नियम्यत्वादितिवा उ॰ ॥२॥

मंडनोक्तमनुमानंविकल्प्यदूषयतिभगवान्भाष्यकारः किमेषब्रह्मनिरूपितोभेदःपरमार्थभूतःप्रसाध्यतेऽथवाकाल्पनिकः आद्येदृष्टांतहानिःघटादेरुक्तभेदवत्त्वतत्प्रतियोगित्वयोरभावात् अंत्येतुस्वीकृतोऽस्माभिर्नसाधनीयः परस्परप्रतियोगिकाल्पनिकव्यावहारिकभेदस्यास्माभिरप्यंगीकृतत्वात्सिद्धसाधनमित्यर्थं एतेनजीवस्यब्रह्मणोभेदाभावेतन्नियम्यत्वानुपपत्तिरपिप्रत्युक्ता नियम्यत्वादेःस्वसमानसत्ताकनियंत्रादिभेदसापेक्षत्वात्तस्यचस्वीकारात् ॥ ३ ॥ एवमुक्तोमंडनआह ब्रह्मनिरूपितस्वज्ञानाबाध्यभेदवत्त्वंसाध्यंतच्चघटादावस्तिआत्मज्ञानेनघटादिगतभेद

किमेषभेदःपरमार्थभूतःप्रसाध्यतेकाल्पनिकोंथवाद्ये ॥ दृष्टांतहानिश्चरमेतुविद्वन्नूरीकृतोऽस्माभिरसाधनीयः ॥३॥ स्वप्रत्ययाबाध्यभिदाश्रयत्वंसाध्यंघटादौचतदस्तियोगिन् ॥ त्वयात्मबोधेनभिदानबाध्येत्यनभ्युपेतेतिनकोपिदोषः ॥४॥ ननुस्वशब्देनसुखादिमान्वाविवक्षितस्तद्विधुरोऽथवात्मा ॥ आद्येऽस्मदिष्टंनतुसाध्यमंतेदृष्टांतहानिःपुनरेवतेस्यात् ॥५॥

स्याबाध्यत्वात् हेयोगिन्आत्मज्ञानेननबाध्याभिदात्वयाऽनभ्युपेताआत्मज्ञानाबाध्योभेदस्त्वयानांगीकृतःसचास्माभिःसाधनीयइतिहेतोर्नकोपिदृष्टांतहान्यादिरूपोदोषः ॥ ४ ॥ एतदपिविकल्प्यदूषयतिभगवान् ननुस्वशब्देनसुखादिमान्जीवपदवाच्यःकर्त्रादिरूपआत्माविवक्षितोऽथवासुखादिरहितः आद्येसुखदुःखादिमतःशरीरिणःप्रत्ययेनाबाध्यस्यव्यावहारिकानिर्वचनीयभेदस्यास्मदिष्टत्वान्नैवतत्साध्यं अंतेदृष्टांतहानिःपुनरेवतेस्यात् घटादेःसुखदुःखादिविधुरात्मन्यज्ञानविलसितत्वेनतद्बोधबाध्यत्वस्वीकारात्तद्बोधाबाध्यस्यभेदस्यक्वाप्यनभ्युपगमात् घटादावपिव्याप्यभावेनव्याप्यत्वासिद्धेः ॥५॥

*स्वज्ञानबाध्यभेदवत्त्वं

एवमुक्तोमंडनआह ॥ हेयोगिन् अनौपाधिकभेदवत्त्वमिहास्मिन्ननुमानेविवक्षितं ननुजीवेशभेदस्यानिरूपाधिकत्वेपिघटादिभेदवन्मिथ्यात्वोपपत्तेःसिद्धसाधनतात्रापितदवस्थेत्याशंक्याह त्वदिति जीवेशभेदस्यानिरुपाधिकत्वेतत्वज्ञानादविद्यादेर्निवृत्तावपितत्कार्यघटादिभेदवत्ततस्तन्निवृत्तेरयोगात्तत्सत्यत्वसिद्धिर्भियौपाधिकस्येश्वरजीवभेदस्यतवेष्टत्वादस्माभिश्चानौपाधिकभेदवत्त्वस्यसाध्यमानत्वात्नसिद्धसाधनंनापिदृष्टांतहानिस्तत्रनिरुपाधिकभेदस्यतवेष्टत्वादित्याह घटेशभेदइति वियोगिनी ॥६॥ परिहरतिभगवान् घटेशभेदेप्यविद्यायानुपाधित्वेनानौपाकिस्यध

योगिन्ननौपाधिकभेदवत्त्वंविवक्षितंसाध्यमिहत्वदिष्टः ॥ औपाधिकस्त्वीश्वरजीवभेदोघटेशभेदोनिरुपाधिकश्च ॥६॥ घटेशभेदेप्युपाधिर्ह्यविद्यातवानुमानेषुजडत्वमेव ॥ चित्त्वादभिन्नःपरवत्परस्मादात्मेतिवात्रप्रतिपक्षहेतुः ॥७॥

तस्यतत्रानंगीकाराद्दृष्टांतहानिरेवेत्यर्थः किंचतवानुमानेषुजडत्वमुपाधिरेवघटादेर्जडत्वेनदृश्यतया मिथ्यात्वात्तद्गोचरज्ञानस्यघटतद्भेदहेत्वज्ञाननिवृत्त्ययोग्यत्वात्तत्रस्वज्ञानाबाध्यभेदवत्त्वंजाडयप्रयुक्तमितिजडत्वमुक्तसाध्यव्यापकंसाधनवतिस्वप्रकाशात्मन्यभावात्साधनाव्यापकं ततश्चसोपाधिकत्वादयंहेत्वाभासइत्यर्थः ननुप्रमेयत्वातिरिक्तजडत्वाभावात्तस्यचकेवलान्वयित्वात्साधनव्यापकत्वादिनानोपाधित्वमितिचेन्न तस्यास्वप्रकाशस्यात्मनःस्वप्रकाशत्वस्यचश्रुतिन्यायप्रसिद्धत्वात्पुदार्थत्वादितिप्रतिपक्षहेतुःप्रतिपक्षंदर्शयतिआत्मापरप्रतियोगिकभेदशून्यः चित्त्वात्तत्रदृष्टांतःपरवदिति प्रतिपक्षःसाध्याभावसाधकोहेतुर्यस्यसतथाहेतुःसत्प्रतिपक्षइत्यर्थः उ॰ ॥७॥

एवमुक्तोमंडनोब्रह्मपक्षकानुमानंप्रयुंजन्सिद्धसाध्यत्वादिपरिहारंशंकते धर्मिप्रमाऽबाध्यशरीरभेदोब्रह्मणिसाध्यमिष्टंहियस्मात्संसृतिशून्येब्रह्मजीवप्रतियोगिकधर्मिप्रमाऽबाध्यभेदवत्संसृतिशून्यत्वाद्घटादिवदित्येवमस्मादिष्टत्वादात्मप्रतियोगिकभेदस्यचब्रह्मज्ञानेनबाध्यत्वस्यतवेष्टत्वादस्माभिश्चतद्विपरीतस्यसाध्यमानत्वान्नसिद्धसाधनंनापिदृष्टांतहानिर्घटादिप्रमयातथाभूतभेदस्याबाध्यतायास्तवापीष्टत्वादित्याह त्वयेति ॥८॥ एतद्विकल्प्यदूषयतिभगवान् किंसभेदःसमस्तधर्मिप्रमयानबाध्यःकिंवायत्किंचनधर्मिबोधान्नबाध्यः तत्रघटगतजीवभेदस्यापिस्वधर्मिब्रह्मज्ञानबाध्यः

धर्मिप्रमाबाध्यशरीरभेदस्त्वसंसृतौब्रह्मणिसाध्यमिष्टं ॥ त्वयेष्यतेब्रह्मधियात्मभेदोबाध्योघटादिप्रमयात्वबाध्यः ॥८॥ किंकृत्स्नधर्मिप्रमयानबाध्यःकिंवासयत्किंचनधर्मिबोधात् ॥ घटादिकेब्रह्मणिचात्मभेदस्यैक्यात्पुनःस्यान्ननुपूर्वदोषः ॥९॥ किंवागुणोवासगुणोमनीषिन्विवक्ष्यतेधर्मिपदेननांत्यः ॥ भेदस्यतद्बुद्ध्यविबाध्यतेष्टेर्नाद्यश्चतत्रोभयथापिदोषात् ॥ १० ॥

त्वस्वीकारेणयावद्धर्मिज्ञानाबाध्यत्वस्यासंप्रतिपत्त्यादृष्टांतहानेराद्यपक्षासंभवमभिप्रेत्यद्वितीयेदोषमाह पुनःपूर्वोक्तःसिद्धसाधनलक्षणोदोषःस्यात् तत्रहेतुमाह घटादाविति स्वरूपातिरिक्तभेदवादिमतेघटादौब्रह्मणिचात्मभेदस्यैक्यात्तद्धर्मिघटज्ञानाबाध्यजीवभेदस्यब्रह्मण्यस्माभिरपिस्वीकृतत्वादित्यर्थः ॥९॥ पुनःप्रकारांतरेणविकल्प्यदूषयति किंचेति हेमनीषिन्धर्मिपदेनकिंवेदांततात्पर्यगोचरःसत्यज्ञानादिरूपोनिर्गुणोविवक्ष्यते किंवाब्रह्मेशादिपदवाच्योऽनवच्छिन्नत्वसर्वज्ञत्वादिविशिष्टःसगुणो नद्वितीयोभेदस्यतत्प्रमाऽविबाध्यतायाइष्टत्वेनसिद्धसाधनत्वात् नचाद्यपक्षउभयथापिप्रमितत्वाप्रमितत्वलक्षणपक्षद्वयेपिवक्ष्यमाणविधयादोषस्यसत्त्वादित्यर्थः ॥१०॥

उभयथापिदोषादित्युक्तंविवृणोति किंनिर्गुणंब्रह्मप्रमितंसत्पक्षःऽकिंवाप्रमितं द्वितीयेप्रामाश्रयासिद्धिरथाद्यपक्षेब्रह्मादिपदलक्ष्यस्याद्वयानंदस्यप्रत्य
ग्बोधात्मजीवाभेदेनिर्धारिततात्पर्यैस्तत्त्वमस्यादिवेदांतैर्जीवात्माभेदेनपरमात्मनःसिद्धेर्धर्मिग्राहकवेदांतप्रमाणस्यप्रकोपप्राप्नोति तथाचज्योति ष्टे
मोनस्वर्गफलःक्रियात्वान्मर्दनक्रियावदित्यनुमानंज्योतिष्टोमेनस्वर्गकामोयजेतेतिवेदबाधितविषयत्वाद्यथाभासरूपंतथेदमपीतिभावः ॥११॥ एव
सर्वतःप्रतिरुद्धोमंडनोऽनुमानविरोधंस्थापयितुमशक्तःश्रुतिविरोधमुद्भावयति भोइति द्वासुपर्णासयुजासखायासमानंवृक्षंपरिषस्वजाते तयोरन्यः
पिप्पलंस्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्योअभिचाकशीतिश्रुतिःकर्मफलभोक्तभोक्त्रोर्जीवेशयोर्भेदमुदीरयंतीतयोर्जीवेशयोरभेदश्रुतेर्बाधिकाऽस्तु ॥१२॥ परिहर
तिभगवान्प्रत्यक्षसिद्धेविफलेस्वर्गापवर्गाख्यफलशून्येप्रत्युतमृत्योःसमृत्युमाप्नोतियइहनानेवपश्यतीतिश्रुत्युक्तानर्थप्रदेपरजीवयोर्भेदेश्रुतिःप्रमाणं

किन्निर्विशेषंप्रमितंनवांत्येप्राप्ताश्रयासिद्धिरथाद्यकल्पे ॥ शरीर्यभेदेनपरस्यसिद्धेःप्राप्नोतिधर्मिग्रहमान
कोपः ॥११॥ भोद्वासुपर्णासयुजासखायेत्याद्याश्रुतिर्भेदमुदीरयंती ॥ जीवेशयोःपिप्पलभोक्तभोक्त्रोस्त
योरभेदश्रुतिबाधिकाऽस्तु ॥१२॥ प्रत्यक्षसिद्धेविफलेपरात्मभेदेश्रुतिर्नोनयवित्प्रमाणं ॥ स्यादन्यथामा
नमतत्परोपिस्वार्थेर्थवादःसकलोपिविद्वन् ॥१३॥

नस्यादत्रभेदेप्रत्यक्षप्रतिपन्नमंगीक्रियतेतत्रश्रुतिप्रामाण्यवारणायनतुतत्रप्रमाणंतदसंभवस्योक्तत्वात्सिद्धांतेशुक्तिरूप्यवत्तस्यानुभवमात्रसिद्ध
त्वस्वीकारादज्ञातेर्थैश्रुतिप्रमाणस्यन्यायेननिर्धारितवतोजैमिनेर्न्यायाभिज्ञस्यतवैवंकथनंनशोभनमितिध्वनयन्नाहहेनयावित् तथाचभेदस्यान्यतः
सिद्धावपूर्वत्वाभावान्नश्रुतितात्पर्यगोचरतायेनवाक्येनयत्रप्रतीत्युत्पादनेनमानाभावप्रयुक्तासत्वशंकानिवर्त्ततेतस्यतत्रतात्पर्यमन्यथातस्यतदर्थ
त्वायोगात्यत्परःशब्दःसशब्दार्थइतिन्यायात्तविपक्षेऽपसिद्धांतदंडंपातयति अन्यथास्वार्थेऽतत्परोप्यर्थवादःसकलोपिप्रमाणंस्यात् एतज्ज्ञातुंयो
ग्योसीतिसूचयितुमाह हेविद्वन्निति उ॰ ॥१३॥

एवमुक्तोमंडनआह क्षेत्रज्ञंचापिमांविद्धिसर्वक्षेत्रेषुभारतेत्यादिस्मृतिप्रसिद्धस्यार्थस्याविबोधकतत्त्वमस्यादिश्रुतिवाक्यंमूलतयायथाप्रमाणमिष्य तेतथाप्रत्यक्षेणसिद्धोऽर्थोयस्यतथाभूतंवाक्यंप्रत्यक्षस्यमूलतयाप्रमाणंस्यात्तथाचभेदस्यप्रत्यक्षादिप्रवृत्तेःप्रागपूर्वतायानिरपेक्षश्रुतिप्रमेयत्वाच्छ्रु तेस्तत्रतात्पर्योपपत्तिरितिभावः ॥ १४ ॥ परिहरतिभगवान् यदिवेदविद्भिःस्मृतेऽर्थेश्रुतिस्तन्मूलतयाप्रमाणंनभवेत्तर्हित्वनाधिगतगंतृत्वेनैववेदवि द्भिःस्मर्यमाणार्थेस्यततएवज्ञानत्वात्तर्हिवेदकथानभिज्ञैरपिपरजीवयोर्भेदज्ञातिसाश्रुतिस्तन्मूलतयाप्रमाणंकथंभवेत्नेकनापिप्रकारेणेत्यर्थस्त

स्मृतिप्रसिद्धार्थविबोधिवाक्यंयथेष्यतेमूलतयाप्रमाणं ॥ प्रत्यक्षसिद्धार्थकवाक्यमेवंस्यादेवतन्मूलतयाप्र माणं ॥१४॥ श्रुतिःस्मृतेर्थेयदिवेदविद्भिर्भवेन्नतन्मूलतयाप्रमाणं ॥ कथंभवेद्वेदकथानभिज्ञैर्ज्ञातेपिभेदेपरजी वयोःसा ॥१५॥ जीवेश्वरौसावदतीत्युपेत्यप्रावोचमेतत्परमार्थतस्तु ॥ विविच्यसत्वात्पुरुषंसमस्तसंसार राहित्यममुष्यवक्ति ॥१६॥ यदीयमाख्यात्यथसत्वजीवौविहायसर्वज्ञशरीरभाजौ ॥ जडस्यभोक्तृत्वमुदाह रंतीप्रामाण्यमर्हन्कथमश्नुवीत ॥१७॥

याचवेदकथानभिज्ञैर्निरपेक्षतयाप्रथमप्रवृत्तैःप्रत्यक्षादिभिर्ज्ञातेभेदेश्रुतिःप्रमेयत्वाभावान्नतस्यास्तत्रतात्पर्यमितिभावः ॥ १५ ॥ किंचसाश्रुति र्जीवेश्वरौवदतीत्यंगीकृत्यैतत्प्रावोचं परमार्थतस्तुकर्मफलभोक्तुःसत्वाद्बुद्धेःपुरुषंविविच्य साश्रुतिरमुष्यपुरुषस्यसमस्तेसुखदुःखभोक्तृत्वलक्षण स्यसंसारस्यराहित्यंवक्ति ॥१६॥ उक्तश्रुत्यर्थमसहमानोमंडनआह यदीयंश्रुतिःपरजीवौविहायाथसत्वजीवौवक्तितर्हिप्रत्यक्षविरुद्धं जडस्यस त्वस्यभोक्तृत्वमुदाहरंतीहेऽर्हन्प्रामाण्यंकथमश्नुवीतकेनप्रकारेणप्राप्नुयात्प्रत्यक्षविरुद्धार्थप्रतिपादकत्वेनयजमानःप्रस्तरइत्यादिवत्स्वार्थेप्रामाण्या नुपपत्तेः ॥ १७ ॥

अस्यमंत्रस्यपैंग्यरहस्यब्राह्मणेनैवमेवव्याख्यातत्वान्नैवमितिपरिहरतिभगवान् अत्रास्मिन्नर्थेत्वयावयंनशंकनीयायतस्तयोरन्यःपिप्पलंस्वाद्व त्तीतिसत्वमनश्नन्नन्योअभिचाकशीत्यनश्नन्नन्योऽभिपश्यतिज्ञस्तावेतौसत्वक्षेत्रज्ञाविति पैंग्यरहस्यमेवेमंमंत्रंविवृणोतीत्यर्थः विद्वांस्त्वमेतज्ज्ञातुं योग्योसीतिसंबोधनाशयः ॥१८॥ उक्तब्राह्मणस्यापिशारीरक्षेत्रप्रतिपादकत्वाद्द्वासुपर्णेतिवाक्यस्यनान्यपरत्वमितिमंडनःशंकते ननुतत्रपैंग्यर हस्यब्राह्मणेपिसत्वशब्दःशारीरवाचीक्षेत्रज्ञशब्दःपरमात्मवाचीअतःकारणात्पैंग्यरहस्योक्तमार्गेणाप्यस्यबुद्ध्यात्मपरत्वंनास्तीत्यर्थः ॥ १९ ॥

नचोदनीयावयमत्रविद्वन्यतस्त्वयापैंग्यरहस्यमेव ॥ अत्तीतिसत्वेत्वभिपश्यतिज्ञइतिस्मसम्यग्विवृणोतिमं त्रं ॥ १८ ॥ शारीरवाचीननुसत्वशब्दःक्षेत्रज्ञशब्दःपरमात्मवाची ॥ तत्राप्यतोनान्यपरत्वमस्यवाक्यस्यपैं ग्योदितवर्त्मनापि ॥ १९ ॥ तदेतदित्यादिगिराहिचित्तेप्रदर्शितासत्वपदस्यवृत्तिः ॥ क्षेत्रज्ञशब्दस्यचवृत्ति रुक्ताशारीरकेद्रष्टरितत्रविद्वन् ॥ २० ॥ येनेतिहिस्वप्नद्दशिक्रियायाःकर्त्तोच्यतेतत्रसजीवएव ॥ क्षेत्रज्ञश ब्दाभिहितश्चयोगिन्स्यात्स्वप्नदृक्सर्वविदीश्वरोपि ॥ २१ ॥

सत्वक्षेत्रज्ञशब्दयोरंतःकरणशारीरपरतयाप्रसिद्धत्वात्तत्रैवव्याख्यातत्वाच्चमैवमित्युत्तरमाहभगवान् तत्रपैंग्यरहस्येतदेतत्सत्वंयेनस्वप्नंपश्यत्यथ योयंशारीरउपद्रष्टासक्षेत्रज्ञस्तावेतौसत्वक्षेत्रज्ञाविति गिरासत्वपदस्यवृत्तिश्चित्तेप्रदर्शिता क्षेत्रज्ञशब्दस्यचशारीरकेद्रष्टरिवृत्तिरुक्ता हिरितिप्रसि द्धार्थकोनिपातः ॥२०॥ उदाहृतपैंग्यरहस्यगिरापिजीवपरमात्मानावेवासित्युच्यतइतिमंडनःशंकते येनेत्यनेनहितत्रोदाहृतगिरिस्वप्नदर्शनक्रियाया कर्तोच्यते सकर्त्ताजीवएवतथाक्षेत्रज्ञशब्दाभिहितः स्वप्नद्रष्टाईश्वरोपिस्यादतोहेयोगिन्ससर्वज्ञइत्यर्थः ॥२१॥

कर्त्रर्थस्यतिङ्प्रत्ययेनाभिहितत्वात्शारीरइतिविशेषणाच्चमैवमितिभगवान्परिहरति अत्रगिरितिङ्प्रत्ययेनकर्त्ताक्तस्तस्मात्करणेतृतीयास्वीकर्त्त
व्याऽनभिहितइत्यधिकारात्द्रष्टाचशारीरइतिविशेष्यतेतेनहेतुनासद्रष्टाईश्वरोनस्यादित्यर्थः मनीषिणात्वयैवंनवक्तव्यमितिसंबोधनाशयः ॥२२॥
एवमुक्तोमंडनःसत्वपदस्यजीवेवृत्तिप्रतिपादयितुमशक्तःशारीरपदस्यपरमात्मनिवृत्तिंदर्शयति शरीरेभवतीत्यस्मिन्नर्थेहियस्मात्हेयोगिन्शारीरपद

तिङ्प्रत्ययेनाभिहितोत्रकर्तांततस्तृतीयाकरणेभ्युपेया ॥ द्रष्टाचशारीरतयामनीषिन्विशेष्यतेतेनसनेश्वरः स्यात् ॥ २२ ॥ वृत्तिःशरीरेभवतीत्यमुष्मिन्नर्थेहिशारीरपदस्ययोगिन् ॥ तस्मिन्भवन्सर्वगतोमहेशःकथं नशारीरपदाभिधेयः ॥ २३ ॥ भवन्शरीरादितरत्रचेशःकथंनुशारीरपदाभिधेयः ॥ नभःशरीरेपिभवत्य थापिनकेपिशारीरमितीरयंति ॥ २४ ॥ यद्येषमंत्रोनाभिधायजीवप्राज्ञौवदेद्बुद्धिशरीरभाजौ ॥ अत्तीति भोक्तृत्वमचेतनायाबुद्धेर्वदेत्तर्हिकथंप्रमाणं ॥ २५ ॥

स्यवृत्तिस्तस्मात्सर्वगतत्वात्तस्मिन्शरीरेभवन्महेशःशारीरपदाभिधेयःकथंनभवेदपितुभवेदेव ॥ २३ ॥ परिहरतिभगवान् सर्वगत्वादीशःशरीरादि
तरत्रापिभवन् शारीरपदाभिधेयःकथंतत्रदृष्टांतोयथाकाशंव्यापकत्वाच्छरीरेपिभवतितथापिशारीरपदाभिधेयंकेपिनकथयंतितद्वदित्यर्थः उ० ॥
॥ २४ ॥ एवंतर्हिमंत्रस्यप्रामाण्यंबाध्येतेतिशंकितंमंडनःस्मारयति यद्येषमंत्रोजीवेशावनभिधायबुद्धिजीवौवदेत् बुद्धेश्चाचेतनायाअत्तीतिभो
क्तृत्वंवदेत्तर्हिप्रमाणंकथं प्रमाणंनभवेदित्यर्थः इंद्र० ॥२५॥

परिहरतिभगवान् अदाहकस्यापिलोहपिंडस्यवह्नेस्तादात्म्याद्यथादाहकत्वमास्तेतथैवचैतन्यानुप्रवेशादचेतनायाबुद्धेरपिभोक्तृत्वंस्यात्तथाचायो
दहतीतिवाक्यवदत्तीतिवाक्यमपिसुखदुःखादिविक्रियावातिसत्वेभोक्तृत्वमप्यप्रवृत्तंप्रमाणमेवनहीयंश्रुतिरचेतनस्यसत्वस्यभोक्तृत्वंवक्तुंप्रवृत्ता
किंतुचेतनस्यक्षेत्रज्ञस्याभोक्तृत्वंब्रह्मस्वभावतांचवक्तुंप्रवृत्तेतिभावः वि॰ ॥२६॥ एवमुक्तोमंडनऋतंपिबंतौसुकृतस्यलोकेगुहांप्रविष्टौपरमेपरार्धे
छायातपौब्रह्मविदोवदंतिपंचाग्नयोयेचत्रिणाचिकेताइतिकठवल्लीस्थाश्रुतिरभेदश्रुतेर्बाधिकास्त्वित्याह ऋतंकर्मफलंपिबंतौपानप्रयोज्यप्रयोज

अदाहकस्याप्ययसःकृशानोराश्लेषणाद्दाहकतायथास्ते ॥ तथैवभोक्तृत्वमचेतनायाबुद्धेरपिस्याच्चिदनुप्रवेशात् ॥ २६ ॥ छायातपौयद्वदतीवभिन्नौजीवेश्वरौतद्वदितिब्रुवाणा ॥ ऋतंपिबंतावितिकाठकेषुश्रुतिस्त्वभेदश्रुतिबाधिकास्तु ॥ २७ ॥ भेदंवदंतीव्यवहारसिद्धंनबाधतेऽभेदपरश्रुतिंसा ॥ एषात्वपूर्वार्थतयाबलिष्ठाभेदश्रुतेःप्रत्युतबाधिकास्यात् ॥ २८ ॥ मानांतरोपोद्बलिताहिभेदश्रुतिर्बलिष्ठायमिनांवरेण्य ॥ तद्बाधितुंसाप्रभवत्यभेदश्रुतिंप्रमाणांतरबाधितार्था ॥ २९ ॥

कावितिकाठकेषुश्रुतिस्तुछायातपौयद्वदतीवभिन्नौजीवेश्वरौतद्वदितिब्रुवाणाऽभेदश्रुतेर्बाधिकाऽस्तु उ॰ ॥ २७ ॥ इयमपिश्रुतिर्नत्राधिकाप्रत्यु
तबाध्येतिपरिहरतिभगवान् व्यवहारसिद्धंभेदंवदंतीसाभेदश्रुतिस्तदसिद्धाभेदपरांश्रुतिनबाधतेप्रत्युतापूर्वार्थोयस्यास्तत्तयाऽपूर्वार्थबोधिकतया
बलिष्ठाएषाभेदश्रुतिर्भेदश्रुतेर्बाधिकास्यात् ॥ २८ ॥ एवमुक्तोमंडनआह प्रमाणांतरेणप्रत्यक्षेणोपोद्बलितोपबृंहिताभेदश्रुतिर्हेयमिनांवरेण्यबलि
ष्ठातत्तस्मात्साभेदश्रुतिःप्रत्यक्षप्रमाणबाधितार्थामभेदश्रुतिंबाधितुंप्रभवतिनत्वभेदश्रुतिर्भेदश्रुतिमित्यर्थः ॥ २९ ॥

परिहरति हे बुधानामग्रयायिन् प्रमाणांतरं श्रुतीनां प्राबल्यं नापादयति किंतु गतार्थतादानमुखेन तासां श्रुतीनां दौर्बल्यसंपादकमेव बुधाग्रयायिनस्तेवय मुक्तिरशोभनेति संबोधनाशयः ॥ ३० ॥ उपसंहरति इतीति अस्य श्रीशंकरस्येत्याद्याद्दृढयुक्तिः शुशुभे आद्यपदेन मुक्तोऽश्रुते कामगणान्सहेशेत्येवं वदंती खलु तैत्तिरीया श्रुतीर्विना भेदमबाध्यमर्थाद्धीनासतीसत्त्वममुष्य वक्ति १ मेवं यतोऽज्ञाननिवृत्तितोयं सत्यामितानंदचिदात्मभावं गतोऽश्रुते सोम्य स सर्वकामांस्तदंतरस्थानिति साब्रवीति २ द्रष्टव्य आत्मेति वचः परात्मनः कर्मत्वकर्तृत्वमिदं हि वक्ति संदर्शनतोयतिराजभेदः सत्योऽन्यथास्याच्छ्रुतिरप्रमाणं ३ नेयं श्रुतिस्तात्त्विकभेदगास्त्यद्वैतश्रुतेर्वेदविदां वरेण्य विरोधतो ब्रह्मपरत्वतोस्यास्तात्पर्यगत्याकिलमानभावः ४ नन्वस्त्वभेदश्रुतिरेव योगिन्प्रकल्पिताभेदपरेति मैवं भातीतिकोवाव्यवहारसिद्धोभेदो न वै भेदमिति प्रकोपात् ५ अथास्तु भेदेयतिशेखरार्थापत्तिर्नचैवं न न सत्यभेदं विनो

प्राबल्यमापादयति श्रुतीनां मानांतरं नैव बुधाग्रयायिन् ॥ गतार्थतादानमुखेन तासां दौर्बल्यसंपादकमेव किंतु ॥
॥ ३० ॥ इत्याद्याद्दृढयुक्तिरस्य शुशुभे दत्तानुमोदा गिरां देव्या तादृशविश्वरूपरभसावष्टंभमुष्टिंधया ॥ भर्तुर्न्यास
विलक्ष्यसूक्तिजननीसाक्षित्वकुक्षिंभरिः सश्लाघाद्भुतपुष्पवृष्टिलहरीसौगंध्यपाणिंधया ॥ ३१ ॥

पपत्त्यारहितो न चार्थस्तस्मादभेदार्थश्रुतिर्बलिष्ठा ६ स्याच्चेदभेदोस्य परात्मनामुनेतर्ह्युपलभ्येत न चोपलभ्यते तस्मादसौ नास्ति ततोयतेर्भिदा षष्ठप्रमाणस्य तु गम्यतां गता ७ यथावृतो नैव घटः प्रदृश्यते तथावृतोऽसावपि नैव भासते अविद्यया तत्त्वविदामनावृतः प्रकाशते तो न भिदां त्यमानगा ८ इत्यादि दृढयुक्तिजातं ग्राह्यं तां विशिनष्टि गिरां दिव्याऽधिष्ठातृदेवतया सरस्वत्या दत्तोऽनुमोदो यस्यै तया नुमोदितेति यावत् तथा तादृशस्य विश्वरूपस्य मंडनस्य यो रभसावष्टंभो वेगस्य हर्षस्य वा स्तंभस्तस्य मुष्टिंधया निष्पीडयसाराकर्षिकातया भर्तुर्न्यासस्य संन्यासस्य विलक्ष्येण संव्याजेन या सूक्तिस्तस्या जननी सस्वर्ता एव साक्षित्वकुक्षिंभरिः साक्षित्वदतीयस्यास्तथा श्लाघया सह वर्तमानाया पुष्पवृष्टिलहरी तस्याः सौगंध्यस्य पाणिंधयति हस्तं पिबतीति तया शार्दू ॥ ३१ ॥

इत्थमेवंप्रकारेणयतिराजस्ययुक्तिमनुमोद्यमालांचमंडनगलेमलिनामवेक्ष्याद्ययुवांभिक्षार्थमुच्चलतमितीमौशंकरमंडनावूचिषोवाचां वासरस्वतीतंय तींद्रंपुनरुवाच ॥१३२॥ पुराकोपातिरेकवशतोमांशपतादुर्वाससातवजयस्तस्यावधिर्विहितस्तस्यजातत्वात्साहंहेशमिप्रवीरयथागतमुपैष्यनु गच्छामीत्येवममुंससंभ्रममुक्त्वानिजधामयांतींबवंधेत्यन्वयःससंभ्रमंयांतीमितिवा ॥३३॥ निःशंकमरण्यदुर्गामंत्रेणवनदुर्गामंत्रेणमुनींद्रःश्रीशंक

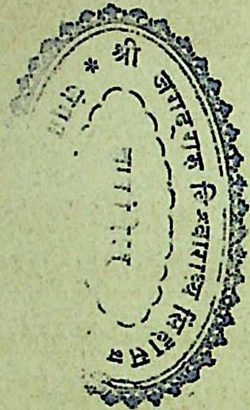
इत्थंयतिक्षितिपतेरनुमोद्ययुक्तिंमालांचमंडनगलेमलिनामवेक्ष्य ॥ भिक्षार्थमुच्चलतमद्ययुवामितीमावूचि
षतंपुनरुवाचयतींद्रमंबा ॥३२॥ कोपातिरेकवशतःशपतापुरामांदुर्वाससातदवधिर्विहितोजयस्ते ॥ साहं
यथागतमुपैमिशमिप्रवीरेत्युक्त्वाससंभ्रमममुंनिजधामयांतीं ॥३३॥ बबंधानिःशंकमरण्यदुर्गामंत्रेणतां
जेतुमनामुनींद्रः ॥ जयोपितस्याःस्वमतैक्यसिद्ध्यैसार्वज्ञतःस्वस्यनमानहेतोः ॥३४॥ जानामिदेवींभवतीं
विधातुर्देवस्यभार्यांपुरभित्सगर्भ्यां ॥ उपात्तलक्ष्म्यादिविचित्ररूपांगुप्त्यैप्रपंचस्यकृतावतारां ॥३५॥

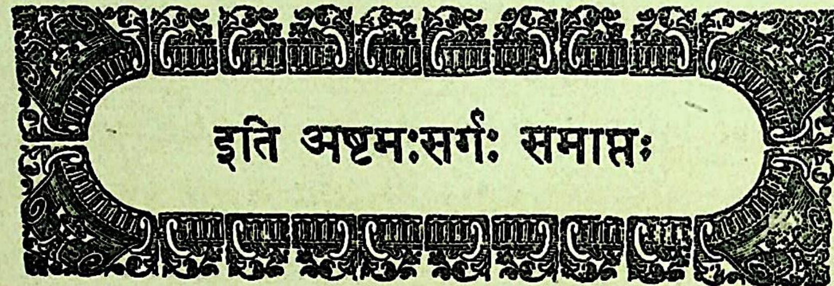
रोबबंध किमर्थमित्यपेक्षायामाह तांसरस्वतींजेतुमनाःननुयतींद्रस्यतस्यतज्जयसिद्धमानेनकिमित्याशंक्याह तस्याःसरस्वत्याजयोपिस्वमतैक्य सिद्ध्यैनतुस्वस्यसर्वज्ञतानिमित्तकमानपूजादिसिद्ध्यर्थं उ० ॥३४॥ मंत्रेणबध्वाकिमुक्तवानित्यपेक्षायांतद्वचनमुदाहरति देवस्यविधातुर्ब्रह्म णोभार्यांत्रिपुरध्वंसभेदकस्यमहादेवस्यसगर्भ्यांसहोदरां उपात्तंलक्ष्म्यादीनांविचित्ररूपंययातथाभूतामिदानींप्रपंचस्यरक्षणार्थंकृतावतारांदेवींभव तींसरस्वतींत्वामहंजानामि ॥३५॥

तस्मात्त्हेजननितेभक्तचूडामणिरहंयदानिजस्थानमेतुंगंतुमभ्यनुज्ञामभिदास्यामितदात्वंनिजपदंव्रजइत्येवंभूतेनिजवचनेशारदयासरस्वत्यासंम
तेसतिमांडनेस्तन्मंडनस्याभिप्रायंज्ञातुमिच्छुरसौमुनिःश्रीशंकरोमुदितोऽभूत् मालिनी ॥ १३६ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपाल

व्रजजननितदात्वंभक्तचूडामणिस्तेनिजपदमनुदास्याम्यभ्यनुज्ञांयदैतु ॥ इतिनिजवचनेस्मिंश्छा
रदासंमतेसौमुनिरथमुदितोभून्मांडनंत्वद्बुभुत्सुः ॥ १३६ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतन्मंडनार्यकथापरः ॥
संक्षेपशंकरजयेसर्गोसावष्टमोभवत् ॥८॥ मू० सं० १३६

स्वामिश्रीपूज्यपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमेऽष्टमःसर्गः ॥ ८ ॥ टी०सं० ॥ ६२५ ॥

इति अष्टमःसर्गः समाप्तः

श्री० ॥ एवंमंडनाचार्यसंवादंसपरिकरंनिरूप्यसर्वज्ञोपायंसप्रपंचंनिरूपयितुमुपक्रमते अल्पपरोपि[illegible]क्तीनांसरस्वतीकृतानुमोदनंस्यस्वगलस्यमा लायामलिनीभावस्यचानंतरंसंयमिराजस्यश्रीशंकरस्यवेदार्थनिर्णयकरैःपुनश्च[illegible]एवंतर्हिफलशमितआग्रहो[illegible]तथाभूतोपिसपादितत्क्षणे कृतसंशयःपुनरवोचत्यतः कर्मजडःप्रमिताक्षरावृत्तं प्रमिताक्षरासजससैरुदितेतिलक्षणात ॥१॥ [illegible]हेयतिराजसंप्रतिममाभिनवाद पजयाद्विषादंनप्राप्तोस्मिअपितुजैमिनीयवचनानि अहहेतिनिपातावाश्चर्यातिशयार्थावत्यंतस्वेदार्थी[illegible]नीतिकारणादत्यंतंकृशोस्मि ॥

श्री०॥अथनवमसर्गः॥अथसंयमिक्षितिपतेर्वचनैर्निगमार्थनिर्णयकरैःसनयैः॥शमिताग्रहोपिपुनरप्यवदत्कृत संशयःसपदिकर्मजडः ॥१॥ यतिराजसंप्रतिममाभिनवान्नविषादितोस्म्यपजयादपितु ॥ अपिजैमिनीय वचनान्यहहोन्मथितानिहीतिभृशमस्मिकृशः ॥२॥ सहिवेत्यनागतमतीतमपिप्रियकृत्समस्तजगतोधि कृतः ॥ निगमप्रवर्तनविधौसकथंतपसांनिधिर्वितथसूत्रपदः ॥३॥ इतिसंदिहानमवदत्तमसौनहिजैमिनाव पनयोस्तिमनाक् ॥ प्रमिमीमहेनवयमेवमुनेर्हृदयंयथावदनभिज्ञतया ॥४॥

॥ २ ॥ हियस्मात्सजैमिनिर्निर्विष्यंभूतंचजानाति पुनश्चजगतःप्रियकरणार्थंवेदस्यवेदार्थस्यवाप्रवर्त्तनविधावधिकृतस्तथाचैवंभूतस्तपसांनिधि ःसकथंवितथसूत्रपदोवितथानिव्यर्थानिसूत्रपदानियस्यवितथसूत्रेपुव्यवसायोवायस्यतथाभूतःकथंभवेदित्यर्थः ॥३॥ इत्येवंसंदेहंप्राप्नवंतंतंमंड नमसौश्रीशंकरोऽवोचत्जैमिनौमनागल्पमपिअपनयोऽन्यायोनहि किंतुवयमेवानभिज्ञतयामुनेरभिप्रायंयथावन्नप्रमिमीमहेप्रमातुंनशक्नुमः ॥४॥

एवंश्रुत्वात्युत्सुकोमंडनआह यदिकविजनैरप्यविदितंमुनेर्हृदयमभिप्रायोविद्यतेतत्तर्हीहास्मदग्रेवर्णय ननुमुन्यभिप्रायवित्त्वाभिमानवतांभवद्भि धानामग्रेतद्वर्णनंनिष्फलमित्याशंक्याह यदिभवताऽत्रास्मिन्हृदयवर्णनेप्रसक्तेयुक्तंकथितंतर्हिदलिताहंकृतयःसंतोवयंतत्हृदिकुर्महे ॥५॥ एवं प्रार्थितःसश्रीशंकरोजैमिन्यभिप्रायमाविष्करोति परेब्रह्मण्यभिप्रायवानपिविषयेषुप्रवाहीकृतबुद्धीन्तत्रानधिकारमालोच्यतत्राधिकारायताननुगृ हीतुमिच्छुरसौमुनिःपरब्रह्मप्राप्तिसाधनतयापरंकेवलंसुकृतंपुण्यंकर्मातिशयेननिरूपितवान्नतुपरंब्रह्मेत्यर्थः ॥ ६ ॥ नन्विदंभवद्भिःकथंज्ञातमि तिचेत्श्रुत्यर्थनिर्णायकस्यश्रुत्यननुरूपाभिप्रायवत्त्वाभावनिश्चयादित्याशयेनाह वचनमिति तमेतंवेदानुवचनेनब्राह्मणाविविदिषंतियज्ञेनदानेन

यदिविद्यतेकविजनाविदितंत्हृदयंमुनेस्तदिहवर्णयभो ॥ यदियुक्तमत्रभवताकथितंत्हृदिकुर्महेदलदहंकृत यः ॥ ५ ॥ अभिसंधिमानपिपरेविषयप्रसरन्मतीननुजिघृक्षुरसौ ॥ तदवाप्तिसाधनतयासकलंसुकृतंन्य रूपयदितिस्मपरं ॥ ६ ॥ वचनंतमेतमितिधर्मचयंविदधातिबोधजनिहेतुतया ॥ तदपेक्षयैवसचमोक्षपरो निरधारयन्नपरथेतिवयं ॥७॥ श्रुतयःक्रियार्थकतयासफलाअतदर्थकानितुवचांसिवृथा ॥ इतिसूत्रयन्न नुकथंमुनिराडपिसिद्धवस्तुपरतांमनुते ॥ ८ ॥

तपसानाशकेनेतिवचनंपरब्रह्मावगतिजन्महेतुतयाब्रह्मचर्यादिधर्मसमुदायंविदधातियद्यपिप्रत्ययार्थप्रधानतापक्षेसनर्थेच्छाजनिहेतुतयाताद्विधा यकंतथाप्यश्वेनजिगमिषतीतिवत्प्रकृत्यर्थप्रधानत्ताश्रयेणैवमुक्तं तद्वचनापेक्षयैवसचमोक्षपरोजैमिनिर्धर्मनिचयंनिरधारयत्नान्यथेतिवयंमन्मह इत्यध्याहारः ॥ ७ ॥ ननुआम्नायस्यक्रियार्थत्वादानर्थक्यमतदर्थानामितिसूत्रे [illegible] वस्तुपरतांकथंमनुतइतिमंडनःशंकतेश्रुतयःक्रि यार्थकतयासफलाअक्रियार्थकानितुवचांसिवृथाऽनर्थकानीतिसूत्रयन्मुनिराड्वेदवचसांसि [illegible] तांननुकथंमनुतइत्यर्थः ॥ ८ ॥

उक्तसूत्रस्यकर्मकांडाभिप्रायत्वान्मैवमितिपरिहरतिभगवान् श्रुतिराशिःपरंपरयाऽद्वितीयब्रह्मपरोपि आत्मबोधःफलंयस्यतस्मिन्कर्मणिप्रसरत्क
टाक्षःप्रवाहीकृतदृष्टिरित्यतःकर्मप्रकरणस्थगिरांकार्यपरत्वमसूचिसूत्रितवान् ॥९॥ नन्वेवंतर्हिफलदातृत्वंकर्मणःस्वीकृत्यपरेशंकिमर्थंनिराहेतिमं
डनःशंकते ननुकृत्स्नवेदकदंबस्यसच्चिदात्मपरतायदिमुनेरभिमतातर्हिपुरुषात्परमात्मनोभिन्नस्यकर्मणःफलदातृत्वंवदन्सन्मुनिःपरमेश्वरमपिक
थंनिराकृतवानित्यर्थः ॥ १० ॥ अनुमानगम्यंत्वंनिराकृतवान्नतुवेदनिचयगम्यमितिसमाधत्तेभगवान् नन्विति इदंजगत्कर्तृपूर्वकंकार्यत्वात्घटा

श्रुतिराशिरद्वयपरोपिपरंपरयात्मबोधफलकर्मणिच ॥ प्रसरत्कटाक्षइतिकार्यपरत्वमसूचितत्प्रकरणस्थगि
रां ॥९॥ननुसच्चिदात्मपरताभिमतायदिकृत्स्नवेदनिचयस्यमुनेः ॥ फलदातृतामपुरुषस्यवदन्सकथंनिराहप
रमेशमपि ॥१०॥ ननुकर्तृपूर्वकमिदंजगदित्यनुमानमागमवचांसिविना ॥ परमेश्वरंप्रथयतिश्रुतयस्त्वनुवा
दमात्रमितिकाणभुजाः ॥११॥ नकथंचिदौपनिषदंपुरुषंमनुतेबृहंतमितिवेदवचः ॥ कथयत्यवेदविदगोचर
तांगमयेत्कथंतमनुमानमिदं ॥१२॥ इतिभावमात्मनिनिधायमुनिःसनिराकरोन्निशितयुक्तिशतैः ॥ अनुमा
नमीश्वरपरंजगतःप्रभवंलयंफलमपीश्वरतः ॥१३॥

दिवदित्यनुमानंवेदवचांसिविनापरमेश्वरंसाधयतिश्रुतयस्तुअनुमानसिद्धार्थस्यानुवादमात्रमितिकाणभुजाःकाणादाः ॥११॥ औपनिषदमुपनि
षदेकगम्यंबृहंतंपुरुषमवेदवित्कथंचिदपिनमनुतेनविजानातीतिवेदवचःपरमात्मनोऽवेदगोचरतांकथयति तथाचश्रुतिःतंत्वौपनिषदंपुरुषंपृच्छा
मिनावेदविन्मनुतेतंबृहंतमितितस्मादिदंकाणादोक्तमनुमानंतंकथंगमयेदितिभावमितिपरेणान्वयः ॥ १२ ॥ इत्युक्तंभावमात्मनिबुद्धौनिधायस
मुनिस्तीक्ष्णयुक्तिशतैरीश्वरपरमनुमानंनिराकरोत्तथेश्वरात्जगतःप्रभवंप्रलयंफलंचनिराकरोत् ॥ १३ ॥

तत्तस्मादिहास्मिन्मुनेर्वचसिअस्मदुक्तविधयानिषदारहस्येनाण्वपिविरुद्धंनभवति तथाचोक्तंगूढभावमनवेक्ष्याबुधास्तंजैमिनिमनीश्वरवाद्ययमि तिकथयंति ॥ १४ ॥ परमेश्वरपरानुमानखंडनमात्रेणतस्यानीश्वरवादित्वंनसंभवतीत्याह किमुतावतैव सपरात्मविदुषांप्रवरःनिरीश्वरवादीअ भवत्निशाटनेमेचकादिभिराहितंस्यापितंतमोदिवसेतरणेःसूर्यस्यप्रभांक्वचिदपिनमलिनयेत्नैवमलिनांकुर्यात् ॥ १५ ॥ इत्येवंप्रकारेणयतिसिं हेनकथितंजैमिनीयवचनानांहृदयंनिशम्यसकविराट्मंडनोमनसाऽत्यंतंननंदशारदयासहवर्त्तमानाश्चसभानायकास्तथैवननंदुः ॥ १६ ॥ यतिरा

तदिहास्मदुक्तविधयानिषदानविरुद्धमण्वपिमुनेर्वचसि ॥ इतिगूढभावमनवेक्ष्यबुधास्तमनीशवाद्यमितिब्रुव ते ॥ १४ ॥ किमुतावतैवसनिरीश्वरवाद्यभवत्परात्मविदुषांप्रवरः ॥ ननिशाटनाहिततमःक्वचिदप्यहनिप्रभांम लिनयेत्तरणेः ॥१५॥ इतिजैमिनीयवचसांहृदयंकथितंनिशम्ययतिकेसरिणा ॥ मनसाननंदकविराणनितरांस हशारदाश्चसदसस्पतयः ॥ १६ ॥ विदिताशयोपिपरिवर्तिमनाग्विशयःसजैमिनिमवापत्तदा ॥ अवगंतुमस्यव चसापिपुनःसचसंस्मृतःसविधमापकवेः ॥ १७ ॥ अवदच्चशृण्वितिसभाष्यकृतिप्रजहाहिसंशयमिमंसुमते ॥ यदवोचदेषममसूत्रततेर्हृदयंतदेवममनापरथा ॥ १८ ॥

जोत्स्याविदिताभिप्रायोपिसमंडनःपरिवर्तिवर्त्तमानोमनागीषद्विशयःसंशयोयस्यसअस्यजैमिनेर्वचसापिचतमभिप्रायमवगंतुंमनसाजैमिनिंप्रापत स्यध्यानंकृतवान्सचजैमिनिःकवेःमंडनस्यसमीपमवाप ॥ १७ ॥ सजैमिनिःशृण्वित्यवदच्चहेसुमतेभाष्यकारश्रीशंकरे सतेनोक्तएवमुनेराशयउ तान्यद्दतीमंसंशयंपरित्यज यतोममसूत्रततेर्यत्हृदयमेपअवोचत्तदेवममहृदयंनान्यथा ॥ १८ ॥

किंच नकेवलंममैवत्वद्दयंयमिराट्जानातिअपितुश्रुतेःसर्वशास्त्रततेश्चत्वद्दयंवेदयच्चभूतंभविष्यंवर्तमानंतदप्ययमेववेदेतरस्तुनतथावेद ॥१९॥ तथाचैतदुक्तएवममाशयोव्यासशिष्यस्यममताद्विरुद्धकथनासंभवादित्याह गुरुणाश्रीवेदव्यासेनवेदांतवचसांचिदेकरसतत्परतानिरणायितद्विरुद्धमेकसूत्रमप्यहंकथंकथयामियतस्तस्मात्परिभ्रांतबुद्धिः ॥२०॥ तस्मात्त्हेसुयशःसंशयमलमाकलय्यालंकृत्वाविमुच्यममवचनाद्रहस्यंशृणुसंसृतिसागरनिमग्नजनोत्तरणार्थंगृहीतविग्रहंपरंपुरुषंपरमात्मानंशिवमेवेमंत्वंजानीहि यद्वाइममेवपरंपुरुषमवेहि ननुनिर्विग्रहस्यतस्यकथंतद्वृत्तेत्याशंक्या

नममैववेदत्वद्दयंयमिराडपितुश्रुतेःसकलशास्त्रततेः ॥ यदभूद्भविष्यतिभवत्तदपित्वयमेववेदनतथात्वितरः ॥ ॥१९॥ गुरुणाचिदेकरसतत्परतानिरणायिहिश्रुतिशिरोवचसां ॥ कथमेकसूत्रमभितद्विपतंकथयाम्यहंतदुपसादितधीः ॥२०॥ अलमाकलय्यविशयंसुयशःशृणुमेरहस्यमिममेवपरं ॥ त्वमवेहिसंसृतिनिमग्नजनोत्तरणेगृहीतवपुषंपुरुषं ॥२१॥ आद्येसत्वमुनिःसतांवितरतिज्ञानंद्वितीयेयुगेदत्तोद्वापरनामकेतुसुमतिर्व्यासःकलौशंकरः ॥ इत्येवंस्फुटमीरितोस्यमहिमाशैवेपुराणेयतस्तस्यत्वंसुमतेमतंत्ववतरःसंसारवार्धिंतरेः ॥२२॥ इतिबोधितद्विजवरोंतरधान्मनसोपगुत्ययमिनामृषभं ॥ सयायजूकपरिषत्प्रमुखःप्रणिपत्यशंकरमवोचदिदं ॥२३॥

ह ससृंतीति ॥२१॥ ननुकुतएतज्ज्ञातमितिचेत्तत्राह यतआद्येकृतयुगेसत्वमुनिःकपिलाचार्यःसतांज्ञानंप्रयच्छतिद्वितीयेत्रेतासंज्ञकेयुगेदत्तोद्वापरनामकेतुसुमतिर्व्यासःकलौशंकरइत्येवमस्यमहिमाशैवेपुराणेस्फुटंयथास्यात्तथायतःकथितस्तस्मात्तस्यमतंहेसुमतेत्वमवतरःप्रविष्टोभव ततःकिमितितत्राह संसारसमुद्रंतरेस्तीर्णोभव ॥ शार्दू० ॥२२॥ ततःकिंवृत्तमित्यपेक्षायामाहइत्येवंबोधितोद्विजवरोमंडनोयेनसजैमिनिर्यमिनांऋषभंमनसाआलिंग्यांतर्धानमगात् सचयायजूकानांइज्याशीलानांसदसिप्रमुखःश्रेष्ठोमंडनःशंकरंप्रणिपत्येदंवक्ष्यमाणमवोचत् प्र० ॥२३॥

संप्रतिभवानविदितोऽस्तिकोसावहमितितत्राह जगतःप्रकृतिःकारणमतएवनिरस्तसमतातिशयःजगत्कारणस्यकत्वौदन्यथकस्यासिसृक्षायामपरस्यजिहीर्षाऽपरस्यजिहीर्षायामन्यस्यसिसृक्षेत्यनवस्थित्यापातात् ननुसांख्याद्यभिमतंप्रधानादिरूपंमांजानासीतिचेत्तत्राहावबोधमात्रवपुर्ननुविग्रहवंतंमांकथमेवंजानासीतिचेत्तत्राहैवंभूतोप्यस्मदाद्यज्ञजनोद्धरणायकेवलंगृहीतविग्रहोनतुवस्तुतस्तद्वानित्यर्थः ॥२४॥ अबुधोद्धारश्चत्वयासंपादितएववेदांतवेद्यस्थापनादित्याशयेनाह आत्मवाइदमेकएवाग्रआसीत्ब्रह्मवाइदमग्रआसीदेकमेवसोम्येदमग्रआसीदेकमेवाद्वितीय

विदितोऽस्तिसंप्रतिभवान्जगतःप्रकृतिर्निरस्तसमतातिशयः ॥ अवबोधमात्रवपुरप्यबुधोद्धरणायकेवलमुपात्ततनुः ॥२४॥ यदेकमुदितंपदंयतिवरत्रयीमस्तकैस्तदस्यपरिपालकस्त्वमसितत्त्वमस्यायुधः ॥ परंगलितसौगतप्रलपितांधकूपांतरेपतत्कथमिवान्यथाप्रलयमघनापत्स्यते ॥२५॥ प्रबद्धोहंस्वप्नादितिकृतमतिःस्वप्नमपरंयथामूढःस्वप्नेकलयतितथामोहवशगाः॥ विमुक्तिमन्यंतेकतिचिदिहलोकांतरगतिंहसंत्येतान्दासास्तवगलितमायाःपरगुरोः ॥२६॥

यमित्यादिभिःऋग्यजुःसामाख्यवेदत्रयीमस्तकैर्यदेकंपदंकथितंतस्यास्यपदस्यतत्त्वमस्यायुधस्त्वंपरंकेवलंपरिपालकोसिअन्यथाप्रलिताःपुमर्थभ्रष्टायेसौगतास्तैःप्रलपितलक्षणस्यांधकूपस्यांतरेऽद्यपतत्तत्पदंकथमिवप्रलयंनाप्रपत्स्यततेऽपितुप्रपत्स्यएव पृथ्वी ॥ २५ ॥ किंचयथाकश्चनमूढःस्वप्नेप्रमंप्राप्य सुप्त्वाप्रबुद्धःप्रबोधरूपमपरंस्वप्नएवाहंस्वप्नात्प्रबुद्धइतिकृतबुद्धिःकलयतिमन्यतेतथेहलोकेकेचिदविवेकवशवर्त्तिनोबंधरूपामेवलोकांतरगतिंविमुक्तिमन्यंते तवपरगुरोर्दासास्तुविगलितमायाएतान्हसंति ॥ शि० ॥ २६ ॥

तस्माद्भेदवादिप्रलपितविमुक्तिमुहुर्धिग्धिगूयतोयस्याउदयेपिकर्तृत्वप्रमुखोऽसारःसंसारोनशाम्यतित्वदुक्तांस्थिरतमांविमुक्तिमोदेनुमोदेयतःसर्वानर्थनिवृत्तिपूर्वकपरमानंदप्राप्तिरूपत्याह सेयंत्वदुक्तास्वरूपरूपाएवंभूतायाअपिनाशवत्त्वेऽनुपादेयत्वंस्यादित्यतःस्थिरतमेत्युक्तं ॥ २७ ॥ किंचाविद्यालक्षणयाराक्षस्यागिलितमखिलेशंहेपरगुरोअस्याःपिचंडमुदरंभित्वासरभसंयथास्यात्तथाऽमुष्मादुदरात्सकाशादुद्दहरअद्धृतवानसितथाचरक्षांयुवतिभिर्वृतांनतुगिलितांतत्राप्यमुष्याखिलेशस्यरामचंद्रस्यप्रियतमांसीतांनतुतंतत्रापिपश्यन्नतुरक्षोयुवतिनाशेनाहरत्तह नूमानूलंकेड्यएवं

मुहुर्धिग्धिग्भेदिप्रलपितविमुक्तिंयदुदयेप्यसारःसंसारोविरमतिनकर्तृत्वमुखरः ॥ भृशंविद्वन्मोदेस्थिरतमविमुक्तिंत्वदुदितांभवातीतायेयंनिरवधिचिदानंदलहरी ॥ २७ ॥ अविद्याराक्षस्यागिलितमखिलेशंपरगुरोपिचंडंभित्वास्याःसरभसममुष्मादुदहरः ॥ वृतांपश्यन्रक्षोयुवतिभिरमुष्यप्रियतमांहनूमाँल्लोकेड्यस्तवतुकियतीस्यान्महितता ॥ २८ ॥ जगदार्तिहन्ननवगम्यपुरामाहिमानमीदृशमचिंत्यमहं ॥ वदहंपुराब्रुवमसांप्रतमप्यखिलंक्षमस्वकरुणाजलधे ॥ २९ ॥ कपिलाक्षपादकणभुक्प्रमुखाअपिमोहमायुरमितप्रतिभाः ॥ श्रुतिभावनिर्णयविधावितरःप्रभवेत्कथंपरशिवांशमृते ॥ ३० ॥

भूतस्यतवतुमहत्ताकियतीस्यात्तस्याःपरिमाणंनास्तीत्यर्थः ॥ २८ ॥ एवंस्तुत्यासम्मुखीकृत्यक्षमापयति हेजगदार्तिहन्नईदृशमचिंत्यंमहिमानंपूर्वमबुध्वायदहमन्याय्यंपुराऽब्रुवंतत्सर्वंक्षमस्वयतोहेकरुणासमुद्र ॥ प्र० ॥ २९ ॥ एवंक्षमाप्यपुनःस्तौति अपरिमितप्रतिभाःकपिलगौतमकणादप्रभृतयोपिश्रुतिभावनिर्णयविधौमोहंप्राप्ताःतत्रपरशिवांशंत्वांविनान्यःकथंप्रभवेत् ॥ ३० ॥

तथाचेदानींतेषांवचस्तमःपुंजाअंकिंचित्करा एवेत्याह समेतैरिति सुधाधारोद्गारप्रचुराद्भगवत्पादमुखलक्षणाच्चंद्रात्प्ररोहंतोव्याहारलक्षणाअमृतकिरणास्तेषांपुंजेविजयिनि सतिमनसोमलिनिम्नोमालिन्यस्यसमारंभणेनचणैर्वित्तैःप्रतीतैरेतैःकपिलादिवचस्तमस्तोमैर्मिलितैरपिकिंस्वकार्यकरणायस्यातुमप्यशक्तत्वात ॥ शि॰ ॥३१॥ दुर्वादिभिर्व्याप्तामुर्वीमालोच्योद्भूतांचिंतांदर्शयति देवंपरमात्मलक्षणंदेवप्रतिमांभिदानैःतद्भेदनपरैर्मोहमदेनमत्तैरेतैरुपलभ्यमानैर्वादिलक्षणाभिनवयवनैःश्रुतिलक्षणासद्वीभंजनोत्सुकैःसर्वैयंभूमिर्व्याप्तातत श्वजगतिएवंविधान्सेवतांकस्मिन्देशेकस्मिन्

समेतैरेतैःकिंकपिलकणभुग्गौतमवचस्तमस्तोमैश्चेतोमलिनिमसमारंभणचणैः॥ सुधाधारोद्गारप्रचुरभगवत्पादवदनप्ररोहद्व्याहारामृतकिरणपुंजेविजयिनि ॥ ३१ ॥ भिंदानैर्देवमेतैरभिनवयवनैःसद्ववीभंजनोत्कैर्व्याप्तासर्वैयमुर्वीक्वजगतिभजतांकैवमुक्तिप्रसक्तिः ॥ यद्वासद्वादिराजाविजितकलिमलाविष्णुतत्वानुरक्ताउज्जृंभंतेसमंताद्दिशिदिशिकृतिनःकिंतयाचिंतयामे ॥३२॥ कथमल्पबुद्धिविवृतिप्रचयप्रबलोरगक्षतिहताःश्रुतयः ॥ नयदित्वदुक्त्यमृतसेकधृताविहरेयुरात्मविधृतानुशयाः ॥ ३३ ॥

कालेवामुक्तिप्रसक्तिःकैव क्वापिकापिनास्ति पुनराचार्यशिष्यानालोच्याह यद्वासद्वादीभवान्राजायेषांतेविजितकलिमलाविष्णुतत्वानुरक्तावशीकृतचित्ताभवच्छिष्यादिशिदिशिसमंताद्विजृंभंतेऽतस्तयाचिंतयाममकिंनकिमपीत्यर्थः ॥ स्र॰ ॥ ३२ किंच अल्पबुद्धीनांयाविवृतयोव्याख्यास्तासांप्रचयप्रचारःसएवप्रबलोरगस्तत्कर्तृकक्षत्याहताःश्रुतयोयदित्वदुक्तिलक्षणामृतसेकेनधृतानस्युस्तर्ह्यात्मनिकृताभिप्रायाःकथंविहरेयुःजीवनंलब्ध्वाविहारंकुर्युरित्यर्थः ॥ प्र॰ ॥ ३३ ॥

किंचभवदुक्तसूक्तिलक्षणस्यामृतभानोः सुधाकिरणस्यचंद्रस्यभानवोंशवोहेआर्ययदिनविचरेयुस्तर्ह्यतितीव्रस्यातएवदुःसहस्यभवलक्षणस्योष्ण भानोःसूर्यस्यप्रचुरातपात्प्रभवोयस्यतथाभूतमिममनुभूयमानंतापंकःशमयेत् अतितीव्रोदुःसहोभवोष्णकरप्रचुरातपप्रभवस्तापस्तमिममितिवा ॥ ३४ ॥ अतएवैवंविधोप्यहंत्वयोद्धृतोस्मीत्याह बतखेदेहर्षेवा कर्मयंत्रमधिरुह्यतपआदिभिरतिरूढाभिमानेनभरितोव्याप्तःसंसारकूपबिलेप तितोऽहंतस्मात्भवतोद्धृतोस्मि ॥ ३५ ॥ नन्वेकस्योद्धरणेऽपरस्यानुद्धरणेवैषम्यंममस्यादितिचेत् तत्कृतसुकृतदुष्कृतानुसारित्वात्तवनेत्याहा हंपूर्वजन्मसुनिश्चयेनासुकरमतिकष्टसाध्यंबहुतपोऽचरं नोचेदधुनाअस्मिन्जन्मनिकरुणानिधिनाजगदीश्वरेणभवतासहममात्यंतायोग्यस्यक

भवदुक्तसूक्त्यमृतभानुकरानचरेयुरार्ययदिकःशमयेत् ॥ अतितीव्रदुःसहभवोष्णकरप्रचुरातपप्रभवतापमिमं ॥ ३४ ॥ बतकर्मयंत्रमधिरुह्यतपःश्रुतगेहदारसुतभृत्यधनैः ॥ अतिरूढमानभरितःपतितोभवतोद्धृतोस्मिभ वकूपबिलात् ॥ ३५ ॥ अहमाचरंबहुतपोऽसुकरंननुपूर्वजन्मसुनचेदधुना ॥ जगदीश्वरेणकरुणानिधिनाभव ताकथाममकथंघटते ॥ ३६ ॥ शांतिप्राक्सुकृतांकुरंदमसमुल्लासोल्लसत्पल्लवंवैराग्यद्रुमकोरकंसहनतावल्लीप्र सूनोत्करं ॥ एकाग्रीसुमनोमरंदविसृतिंश्रद्धासमुद्यत्फलंविंदेयंसुगुरोर्गिरांपरिचयंपुण्यैरगण्यैरहं ॥ ३७ ॥

थाकथंघटते ॥३६॥ अतोऽसंख्यातैरेवपुण्यैःसुगुरोस्तवगिरांपरिचयंलब्धवानस्मि तंविशिनष्टि शांतिरूपेणपरिणतस्यप्राक्कृतस्यसुकृतस्यबी जभूतस्यांकुरंदमसमुल्लासस्योल्लसंतंपल्लवंवैराग्यद्रुमस्यवैराग्यलक्षणपारिजातस्यकोरकंकलिकाभूतं तितिक्षावल्ल्याःप्रसूनोत्करंपुष्पनिचयं ए काग्रीसुमनसःसमाधानपुष्पस्यमरंदविसृतिंमकरंदविस्तारं श्रद्धायाःसमुद्यत्फलंतथाचशांत्यादिमताधिकारिणालभ्यंतमहमसंख्यातैःपुराकृतैः पुण्यैःप्राप्तवानस्मीत्यहोमद्भाग्यमाहात्म्यमितिभावः ॥ शा० ॥ ३७ ॥

अतोत्रास्मिन्लोकेतवकटाक्षझरींधन्यतमोऽवगाहते तांविशिनष्टि देवानामपिचतुर्विधपुरुषार्थकरींमिहचसंसरतांजनानांविमुक्तिकरींकरुणाल
क्षणोर्मिभिर्व्याप्ता ॥ प्र० ॥३८॥ ननुप्रमदालीलासुलोलाशयानामुक्तझर्यवगाहनासंभवात्कथमिहसंसरतांविमोक्षकरत्वंतस्याइत्याशंक्याह केचि
देतेविषयिणश्चंचलेलोचनेयासांतासामंगनानांकुचतटीवस्त्रैकदेशोच्चालनादिरूपासुलीलासुचंचलांतःकरणाःसंतिचेत्संतु तथाप्यमीवशीकृतचि
त्ताअप्रतिमयशसांकोशादयःपात्रमंजूषादिरूपाःश्रीगुरोस्तवव्याहारेभ्यःक्षरितस्यनिःसृतस्यामृतस्ययोऽब्धिस्तस्यलहरीलक्षणासुदोलासुखेलंतित
त्द्राक्परिरंभंझटितिआलिंगनं संभ्रमस्त्वरयाकालेभूषास्थानविपर्ययः कलाशिल्पनैपुण्यं प्रियानुकरणंलीलावाग्भिर्गत्याचेष्टया ॥ शार्दू०॥३९॥

त्रिदिवौकसामपिपुमर्थकरीमिहसंसरज्जनविमुक्तिकरीं ॥ करुणोर्मिलातवकटाक्षझरीमवगाहतेत्रखलुधन्यत
मः ॥ ३८ ॥ केचिच्चंचललोचनाकुचतटीचेलांचलोच्चालनस्पर्शद्राक्परिरंभसंभ्रमकलालीलासुलोलाशयाः ॥
संत्वेतेकृतिनस्तुनिस्तुलयशःकोशादयःश्रीगुरुव्याहारक्षरितामृताब्धिलहरीदोलासुखेलंत्यमी ॥ ३९ ॥ चिंतासं
ताननतंतुग्रथितनवभवत्सूक्तिमुक्ताफलौघैरुद्यद्वैशद्यसद्यःपरिहृततिमिरैर्हारिणोहारिणोमी ॥ संतःसंतोषवंतोयति
वरकिमतोमंडनंपंडितानांविद्यात्वद्यास्वयंताञ्छतमखमुखरान्वारयंतीवृणीते ॥ ४० ॥

किंचउद्यद्वैशद्येनप्रोद्यद्व्यक्तनालक्षणेनशौक्ल्येनसद्यःपरिहृतमज्ञानलक्षणंतिमिरंयैःचिंतायाविचारस्यसंतानलक्षणैस्तंतुभिर्ग्रथितानांनवीनानां
भवत्सूक्तिलक्षणमुक्ताफलानांसमूहैःचामीकरवंतोऽहारिणोयुद्धरहिताहारिणोमनोज्ञाइतिवाअमीसंतोभवच्छिष्याःसंतोषवंतःसंतिअतोहेयतिव
रपंडितानांमंडनमतःपरंकिमयमेवपंडितानामलंकारोनत्वन्योऽतएवातिरम्याविद्याब्रह्मविद्यालक्षणांगनापुरंदरप्रमुखान्वारयंतीएतान्वृणीते ॥
स्र० ॥ ४० ॥

किंचतवकृताम्नायस्योपदेशस्यशोभायेषुतैर्यशोभिःसंतःसंतोषस्यपोषंपुष्टिंधारयंतुआहोसूर्यसंबंध्यालोकैरुलूकाइवैतन्निखिलखलामोहंवहंतुवयंतु धीराश्चतेश्रीशंकरार्यप्रणतेःपरिणत्याप्रणामस्यपरिणामेनभ्रश्यद्दंतर्दुरंततमोयेषांतादृशाःसंतःप्रचुरतरनिजानंदसागरेनिमग्नाः धीरश्चासौश्रीशंकरश्चेतिवा ॥४१॥ किंचतेचिंतनंसर्वाभिलषितसंपादकत्वात्कल्पवृक्षस्तथातेपदकमलयोर्वंदनंनंदनंतथात्वद्विषयकोमनसिसंकल्पआराधनादीच्छाकल्पवल्ली तथातवगुणस्तुतेर्वर्णनाइयंस्वर्णदीगंगातथास्वर्गस्तेदृग्गोचरःकटाक्षविषयोऽतोहेशंकरार्यइदमेवंविधंत्वद्भजनंविचार्यत्वदीयाःवर्णिता

संतःसंतोषपोषंदधतुतवकृताम्नायशोभैर्यशोभिस्सौरालोकैरुलूकाइवनिखिलखलामोहमाहोवहंतु ॥ धीरश्रीशंकरार्यप्रणतिपरिणतिभ्रश्यदंतर्दुरंतध्वांताःसंतोवयंतुप्रचुरतरनिजानंदसिंधौनिमग्नाः ॥४१॥ चिंतासंतानशाखीपदसरसिजयोर्वंदनंनंदनंतेसंकल्पःकल्पवल्लीमनसिगुणनुतेर्वर्णनास्वर्णदीयं ॥ स्वर्गोदृग्गोचरस्त्वत्पदभजनमतःसंविचार्यैदमार्याअन्यंतेस्वर्गमन्यंतृणवदतिलघुंशंकरार्यत्वदीयाः ॥४२॥ तदहंविसृज्यसुतदारगृहंद्रविणानिकर्मचगृहेविहितं ॥ शरणंवृणोमिभगवच्चरणावनुशाधिकिंकरममुंकृपया ॥४३॥ इतिसूनृतोक्तिभिरुदीर्णगुणःसुधियात्मवाननुजिघृक्षुरसौ ॥ समुदैक्षतास्यसहधर्मचरींविदिताशयामुनिमवोचतसा ॥४४॥

दन्यंस्वर्गंशुष्कतृणवदीतलघुंमन्यंते ॥४२॥ तत्तस्मादहंसुतादिसर्वंपरित्यज्यभवच्चरणौशरणंवृणोमिअतोऽमुंकिंकरंशाधिआज्ञापय ॥४३॥ इत्येवंसुबुद्धिनामंडनेनसूनृतोक्तिभिरुदीर्णगुणआत्मवानसौश्रीशंकरस्तमनुग्रहीतुमिच्छुरस्यमंडनस्यसहधर्मचरींपत्नींसमुदैक्षत विदितोमुनेराशयोययासासरस्वतीमुनिमवोचत ॥४४॥

यदुवाचतदाह हेयतिव्याघ्र पुंडरीकंसितांभोजेसितच्छत्रेचभेषजे कोशकारांतरेव्याघ्रेपुंडरीकोग्निदिग्गजेइतिविश्वप्रकाशः अहंतवमनोगतंवेद्मि पूर्वमेवचेहास्मिन्स्वजन्मनियत्सर्वंभविष्यंतापसमुखान्मयाविदितंतदुदीर्यतेसभ्यजनैःसहत्वंशृणु ॥४५॥ एवंतापसमुखाद्विदितंवृत्तांतंश्रावयि तुमभिमुखीकृत्यतंश्रावयति जातुकदाचित्मातुरुपकंठजुषिमातृसामीप्यंसेवमानायामयिसत्यांप्रभयाविद्युत्प्रतिभटाजटायस्यसितभूत्याश्वेतभ स्मनारुषितालिप्तातनुःशरीरंयस्यअपरसूर्यइवकाश्चिसपस्वीअभ्ययात् ॥४६॥ तदापाद्याद्ययापूजयामुनिपरिगृह्यरचितांजलिःनमितापूर्वतनुःशि

यतिपुंडरीकतववेद्मिमनोननुपूर्वमेवविदितंचमया ॥ इहभावितापसमुखादखिलंतदुदीर्यतेशृणुससभ्यजनः ॥ ॥४५॥ मयिजातुमातुरुपकंठजुषिप्रभयातडित्प्रतिभटोच्चजटः ॥ सितभूतिरूषितसमस्ततनुःश्रमणोभ्ययादप रसूर्यइव ॥४६॥ परिगृह्यपाद्यमुखयार्हणयारचितांजलिर्नमितपूर्वतनुः ॥ जननीतदात्तवरिवस्यममुंमुनिमन्व युक्तममभाव्यखिलं ॥४७॥ भगवन्नवेद्मिदुहितुर्ममभाव्यखिलंचवेत्तितपसाहिभवान् ॥ प्रणतेजनेहिसुधियःक थयंत्यपिगोप्यमार्यसदृशाःकृपया ॥४८॥ कियदायुराप्स्यतिसुतान्कतिवादयितंकथंविधमुपेष्यतिच ॥ अथच कतूनपिकरिष्यतिमेदुहिताप्रभूतधनधान्यवती ॥४९॥ इतिपृष्टभाविचरितःप्रसुवाक्षणमात्रमीलितविलोचन कः॥ सकलंक्रमेणकथयन्निदमप्यपरंजगादसुरहस्यमपि ॥५०॥

रोभागोययासाजननीआत्तावरिवस्यापूजायेनतममुंमुनिंममभविष्यमखिलमन्वयुंक्तपृष्टवती ॥४७॥ हेभगवन् स्वदुहितुर्भविष्यमहंनजानामिभ वान्हितपसावेत्तिआर्यसदृशानम्रजनेगोप्यमपिकृपयाकथयंत्येव ॥४८॥ एवंतंसम्मुखीकृत्यगुह्यंपृच्छति मेदुहिताकियदायुःप्राप्स्यातिसुतान् कतिवाप्राप्स्यतिपतिंकीदृशमुपेष्यतितथाप्रभूतधनधान्यवतीसतीयज्ञानपिकरिष्यति ॥४९॥ इत्येवंप्रसुवाजनन्यापृष्टंभाविचरितंयस्मैसक्षण मात्रंमीलितेविलोचनेएवंविलोचनकेनेत्रेयेनसक्रमेणसकलंकथयन्इदमप्यपरमतिगोप्यमपिजगाद ॥५०॥

वेदबाह्यंमतंयेषांकर्मधारयोवा प्रबलैश्चतैर्बाह्यमतैरसंख्यातैर्वेदमार्गेऽधिक्षितिभूमौखिलेछिन्नेसतिद्रुहिणोब्रह्मावेदमार्गमुद्धर्त्तुमिच्छुर्मंडनकवींद्रव्या
जेनावतीर्यकिलभातिप्रकाशते ॥ ५१ ॥ पर्वतसुतापार्वतीरुद्रमिवसमुद्रसुतालक्ष्मीर्विष्णुमिवसातवसुतातंद्रुहिणावतारमनुरूपंमंडनमवाप्यात्त
ताःसर्वेमखायज्ञाययासुतैःसहवर्त्तमानाचसतीचिरकालंमुदिताभविष्यति ॥ ५२ ॥ अथानंतरमिहास्मिन्लोकेप्रबलैःकुमतैर्नष्टमौपनिषदंकृतांतं

निगमाध्वनिप्रबलबाह्यमतैरमितैरधिक्षितिखिलेद्रुहिणः ॥ पुनरुद्दिधीर्षुरवतीर्यखलुप्रतिभातिमंडनकवींद्र
मिषात् ॥ ५१ ॥ तमवाप्यरुद्रमिवसाद्रिसुताद्दुहितातवाच्युतमिवाब्धिसुता ॥ अनुरूपमात्तसमस्तमखास
सुताभविष्यतिचिरंमुदिता ॥५२॥ अथनष्टमौपनिषदंप्रबलैःकुमतैःकृतांतमिहसाधयितुं ॥ ननुमानुषंवपुरुपे
त्यशिवःसमलंकरिष्यतिधरांस्वपदैः ॥ ५३ ॥ सहतेनवादमुपगम्यचिरंदुहितुःपतिस्तुयतिवेषजुषा ॥ विजि
तस्तमेवशरणंजगतांशरणंगमिष्यतिविसृष्टगृहः ॥ ५४ ॥ इतिगामुदीर्यसमुनिःप्रययौसकलंयथातथमभूच्च
मम ॥ भवदीयशिष्यपदमस्यकथंवितथंभविष्यतिमुनेर्वचसि ॥ ५५ ॥

सिद्धांतंसाधयितुंननुशिवोमानुषंवपुरवाप्यस्वचरणन्यासैर्भूमिमलंकरिष्यति ॥ ५३ ॥ तेनयतिवेषजुषाश्रीशंकरेणसहतवदुहितुःपतिर्वादंप्राप्य
तेनाविजितःसन्परित्यक्तगृहोजगतांशरणंतंशरणंगमिष्यति ॥ ५३ ॥ इतिवाचमुदीर्यसमुनिःप्रययौममसर्वंभविष्यंयथातेनोक्तंतथैवाभूत्तस्माद
स्यममपत्युर्भवदीयशिष्यपदंमुनेर्वचसिकथमसत्यंभविष्यति ॥ ५५ ॥

यद्यप्येवंतथापिमदविजयेनसकलस्यापराजितत्वान्मांविजित्यैनंशिष्यंकुर्वित्याहापितुकिंतुप्रथितानामग्रणीर्ममपतिरद्यत्वयासमग्रजितोनभव ति तथापद्यस्मादहमस्यार्द्धंशरीरंनजिताआत्मनोर्द्धंपत्नीतिश्रुतेः एतज्ज्ञातुंयोग्योसीतिसूचयन्संबोधयति हेमतिमन्निति तस्मान्मांविजित्यैनं शिष्यंकुरु ॥ ५६ ॥ ननुमत्स्वरूपाभिज्ञामयासहवादंकथमिच्छसीतिचेत्तत्राह यद्यप्यस्यजगतस्त्वंकारणंसर्वज्ञश्चपरमःपुरुषस्तथापित्वयैवस

अपितुत्वयाद्यनसमग्रजितःप्रथिताग्रणीर्ममपतिर्यदहं ॥ वपुरर्धमस्यनजितामतिमन्नपिमांविजित्यकुरुशि ष्यमिमं ॥ ५६ ॥ यदपित्वमस्यजगतःप्रभवोननुसर्वविच्चपरमःपुरुषः ॥ तदपित्वयैवसहवादकृतेत्हृदयंबि भर्तिममतूत्कलिकां ॥ ५७ ॥ इतियायजूकसहधर्मचरीकथितंवचोर्थवदगर्त्यपदं ॥ मधुरंनिशम्यमुदितःसु तरांप्रतिवक्तुमीहतयतिप्रवरः ॥ ५८ ॥ यदवादिवादकलहोत्सुकतांप्रतिपद्यतेत्हृदयमित्यबले ॥ तदसांप्रतं नहिमहायशसोमहिलाजनेनकथयंतिकथां ॥५९॥ स्वमतंप्रभेत्तुमिहयोयततेसवधूजनोस्तुयदिवास्त्वित रः ॥ यतितव्यमेवखलुतस्यजयेनिजपक्षरक्षणपरैर्भगवन् ॥ ६० ॥

हवादार्थममतुत्हृदयमुत्कंठांधारयति ॥ ५७ ॥ इत्येवंयजनशीलस्यपत्न्याकथितमर्थवदनिंदितपदंमधुरंवचोनिशम्यात्यंतंमुदितोयतिश्रेष्ठःश्रीशंक रःप्रतिवक्तुमैच्छत ॥ ५८ ॥ मेत्हृदयंवादकलहोत्सुकतांप्रतिपद्यतइतित्वयायदुक्तंहेऽबलेतदयुक्तं हियस्मान्महायशसःवधूजनेनकथांनकथयंति ॥ ५९ ॥ स्वमतरक्षणायप्रवर्तेतनत्वयैतन्नवाच्यमित्याशयेनसरस्वत्याहेहा।स्मिन्लोकेस्वमतंप्रभेत्तुंयःप्रयत्नंकरोतिसवधूजनोस्त्वन्योवाऽस्तुतस्यज येहेभगवन्स्वपक्षरक्षणपरैर्यत्नःकर्त्तव्यएवखलुर्प्रसिद्धं ॥ ६० ॥

तत्रैवंविधौवृद्धानुदाहरति अतएवगार्ग्याख्ययाऽबलयासहयाज्ञवल्क्योमुनिराट्कलहमकरोत् तयोःसंवादोबृहदारण्यकेउक्तस्तथाजनकःसुलभयाऽबलयासहकलहमकरोदितिमोक्षधर्मेप्रोक्तं यदुक्तंमहायशसइतितत्राह किमेतावताऽमीयाज्ञवल्क्यादयोयशोनिधयोनभवंत्यपितुभवंत्येव ॥६१॥ इत्येवंयुक्तियुक्तंतयाकथितमाकर्णयन्मुदितांतरःश्रुतिलक्षणानांनदीनांसमुद्रःसश्रीशंकरोवचसामधिष्ठात्र्यादेवतयासरस्वत्याविदुषांसद

अतएवगार्ग्यभिधयाकलहंसशयाज्ञवल्क्यमुनिराडकरोत् ॥ जनकस्तथासुलभयाबलयाकिमभीभवंतिन यशोनिधयः ॥६१॥ इतियुक्तिमद्वदितमाकलयन्मुदितांतरःश्रुतिसरिज्जलधिः ॥ सतयाविवादमधिदेवतया वचसामियेषविदुषांसदसि ॥६२॥ अथसाकथाप्रववृतेस्मतयोरुभयोःपरस्परजयोत्सुकयोः ॥ मति चातुरीरचितशब्दझरीश्रुतिविस्मयीकृतविचक्षणयोः ॥६३॥ अनयोर्विचित्रपदयुक्तिभरैर्निशमय्यसंकथनमाकलितं॥नफणीशमप्यतुलयन्नरवींकिनगुरुंकविंकिमपरंजगति ॥६४॥ नदिवानिश्यपिचवादकथा विरराममनैत्यामिककालमृते ॥ इतिजल्पतोःसममनल्पधियोर्दिवसाश्चसप्तदशचात्ययगमन् ॥६५॥

सिवादमियेषइच्छतिस्म ॥६२॥ अथानंतरंपरस्परजयोत्सुकयोःश्रुत्याश्रवणेनविस्मयीकृताविचक्षणायाभ्यांतयोर्द्वयोःशंकरसरस्वत्योर्वादकथा प्रववृते तांविशिनष्टि बुद्धिचातुर्यारचिताशब्दझरीयत्रसा ॥६३॥ विचित्रपदयुक्तिभरैर्व्याप्तमनयोःकथितंश्रुत्वाफणीशंशेषमपिनातुलयत्नापिसूर्यैनापिबृहस्पतिंनापिशुक्रंजगत्यपरंनातुलयन्निति किंवक्तव्यं ॥६४॥ नैत्यामिककालंसंध्यावंदनादिषुनियतंकालंविना ॥६५॥

अथशारदाऽकृतकवाक्प्रमुखेष्वनादिसिद्धवेदवाक्प्रभृतिष्वखिलेषुशास्त्रसमूहेषुतंपरंमुनिंजेतुमशक्यमात्मनिविचिंत्यपुनरपीदंवक्ष्यमाणंझटित्यचिंतयत् ॥६६॥ यदचिंतयत्तद्दर्शयति अतिबाल्यएवकृतंसंन्यसनंयेननियमैःपरैरविधुरोऽविकलश्चसदाकदापिनियमविनिर्मुक्तोनभवतीत्यर्थःअतःकामागमेष्वयमकृतबुद्धिस्तत्तस्मादनेनमदनागमेनेदानीमहंजयेयं ॥६७॥ इत्येवममुनाकथनेप्रसंगंप्रधार्य अथप्रसंगात्सदस्यमुंयमिनकामशास्त्रस्यरहस्यमसौविदुषीसरस्वत्यपृच्छत् ॥६८॥ यदपृच्छत्तदुदाहरति पुष्पधन्वनःकामस्यकलाःकियंत्यइतिसंख्याविषयकःप्रश्नः किमात्मिकाइ

अथशारदाऽकृतकवाक्प्रमुखेष्वखिलेषुशास्त्रनिचयेषुपरं ॥ तमजय्यमात्मनिविचिंत्यमुनिंपुनरप्यचिंतयदिदंतरसा ॥६६॥ अतिबाल्यएवकृतसंन्यसनोनियमैःपरैरविधुरश्चसदा ॥ मदनागमेष्वकृतबुद्धिरसौतदनेनसंप्रतिजयेयमहं ॥६७॥ इतिसंप्रधार्यपुनरप्यमुनाकथनेप्रसंगमथसंगतितः ॥ यमिनंसदस्यनुमपृच्छदसौकुसुमास्त्रशास्त्रहृदयंविदुषी ॥६८॥ कलाःकियंत्योवद्पुष्पधन्वनःकिमात्मिकाःकिंचपदंसमाश्रिताः ॥ पूर्वेचपक्षेकथमन्यथास्थितिःकथंयुवत्यांकथमेवपूरुषे ॥६९॥ नेतीरितःकिंचिदुवाचशंकरोविचिंतयन्नत्रचिरंविचक्षणः ॥ तासामनुक्तौभविताल्पवेदिताभवेत्तदुक्तौममधर्मसंक्षयः ॥ ७० ॥

तिस्वरूपविषयकः किंस्थानमाश्रिताइतिस्थानगोचरः पूर्वेशुक्लेचपक्षेऽन्यथाकृष्णपक्षेयास्थितिस्तस्याविपर्ययेणतस्यकेनप्रकारेणस्थितिरितिपक्षद्वयेपितस्यस्थितिप्रकारविषयःकथंयुवत्यांपुरुषेचकथमितिस्त्रीपुरुषयोर्वैलक्षण्येनतस्यस्थितिविषयः ॥६९॥ इतीरितोऽस्मिन्नर्थेविचिंतयन्नविचक्षणःश्रीशंकरःकिंचिदपिनोवाच विचिंतनमाह तासांकलानामकथनेममाल्पज्ञताभविष्यतितासांकथनेतुममयतेर्धर्मस्यसंक्षयः ॥७०॥

चक्षणःश्रीशंकरःकिंचिदपिनोवाच विचिंतनमाह तासांकलानामकथनेममाल्पज्ञताभविष्यतितासांकथनेतुममयतिधर्मस्यसंक्षयः ॥७०॥

इत्येवंसशीघ्रंमनसासंविदितकामागमोपिजगतिव्रतिनांकामशास्त्रानभ्यासादिव्रतवतांपरमहंसपरिव्राजकानांनियमंरक्षयितुमिच्छुस्तस्मिन्काले ऽनवबुद्धकामशास्त्रइवसन्जगाद ॥ ७१ ॥ यदुवाचतदाहेहास्मिन्कलादिसंकथनेमासमात्रमवधिःक्रियतां हियस्माद्दिवसस्यगणोवादिभिरनुमन्यतेतथाचमासानंतरंभोसुदतिकामशास्त्रनिपुणत्वमपित्यक्ष्यासि ॥ ७२ ॥ तथेतितयासरस्वत्यास्वीकृतेसतियोगिराट्श्रीशंकरआकाशमाक्रमतेस्माथानंतरंश्रुतःविग्रहःस्वरूपंयस्यसप्रख्यातविग्रहस्तथाश्रुतैर्विनेयैःशिष्यैःपुनःसयोगदृष्ट्याऽभ्रचारमाकाशगमनमदधत् ॥ ७३ ॥ सक्वास्मि

इतिसंविचिंत्यसत्वदाशुतदानवबुद्धपुष्पशरशास्त्रइव ॥ विदितागमोपिसुरिरक्षयिषुर्नियमंजगादजगतिव्रतिनां ॥ ॥ ७१ ॥ इहमासमात्रमवधिःक्रियतामनुमन्यतेहिदिवसस्यगणः ॥ तदनंतरंसुदतिहास्यसिभोकुसुमास्त्रशास्त्रनिपुणत्वमपि ॥ ७२ ॥ उररीकृतेसतितथेतितयाक्रमतेस्मयोगिमृगराड्गगनं ॥ श्रुतविग्रहःश्रुतविनेययुतोदधदभ्रचारमथयोगदृशा ॥ ७३ ॥ सददर्शकुत्रचिदमर्त्यमिवत्रिदिवच्युतंविगतसत्वमपि ॥ मनुजेश्वरंपरिवृतंप्रलपत्प्रमदाभिरार्तिमदमात्यजनं ॥ ७४ ॥ अथोनिशाखेटवशादटव्यांमूलेतरोर्मोहवशात्परासुं ॥ तंवीक्ष्यमार्गेऽमरकंनृपालंसनंदनंप्राहससंयमींद्रः ॥ ७५ ॥ सौंदर्यसौभाग्यनिकेतसीमाःपरःशतायस्यपयोरुहाक्ष्यः ॥ सएषराजामरकाभिधानःशेतेगतासुःश्रमतोधरण्यां ॥ ७६ ॥

श्विद्देशेविगतजीवमपिस्वर्गात्पतितंदेवमिवप्रलपंतीभिःप्रमदाभिःपरिवृतंआर्तिमान्अमात्यजनोयस्यतंनरेश्वरंददर्श ॥ ७४ ॥ अथोनिशायांरात्रौमृगयावशादाखेटोमृगयास्त्रियामित्यमरःअटव्यांवनेवृक्षस्यमूलेमोहोमूर्छनंतद्वशात्परासुमुत्क्रांतप्राणंतममरकसंज्ञंराजानंवीक्ष्यससंयमींद्रःसनंदनंपद्मपादंप्रोवाच ॥ उ० ॥ ७५ ॥ यस्यसौंदर्यसौभाग्यनिकेतसीमाःपरःशताःशतादधिकाःकमलनयनाःसएषोऽमरकसंज्ञोराजाश्रमतोगतप्राणोभूमौशेते ॥ ७६ ॥

परासोर्नृपस्यतमिमंदेहंप्रविश्यराज्येऽस्यपुत्रंनिवेश्ययोगप्रभावात्पुनरप्युपागंतुमस्मदीयंमनउत्कंठते ॥ ७७ ॥ सर्वज्ञतानिर्हरणायसर्वज्ञत्वनिर्वा
हायअमुष्यराज्ञइमाअदसीयानानाअनेकविधाःकुशेशयाक्ष्यःकमलाक्ष्यस्तासांयानिकिलकिंचितानि रोमुहर्षभीत्यादेःसंकरःकिलकिंचितमित्यु
क्तानि तेषामन्यादृशानामतिविलक्षणानांसाक्षित्वंसाक्षाद्द्रष्टृत्वमप्याश्रयितुंसोहंसमीहे ॥ ७८ ॥ इत्युक्तवंतंयतिश्रेष्ठं तमेनंश्रीशंकरंससांत्वंयथा
स्यात्तथाप्रोवाचहेसर्वज्ञसर्वविदस्तवयद्यपिकिंचिदप्यज्ञातंनास्तितथापितवभक्तिरस्मन्मुखंकथनायमुखरंवाचालंकरोति ॥ ७९ ॥ एवंपुरावृत्तं

प्रविश्यकायंतमिमंपरासोर्नृपस्यराज्येऽस्यसुतंनिवेश्य ॥ योगानुभावात्पुनरप्युपैतुमुत्कंठतेमानसमस्मदीयं ॥
॥ ७७ ॥ अन्यादृशानामदसीयनानाकुशेशयाक्षीकिलकिंचितानां ॥ सर्वज्ञतानिर्हरणायसोहंसाक्षित्वमप्याश्र
यितुंसमीहे ॥ ७८ ॥ इत्यूचिवांसंयतितल्लजंतंसनंदनःप्राहससांत्वमेनं ॥ सर्वज्ञनैवाविदितंतवास्तितथापिभ
क्तिर्मुखरंतनोति ॥ ७९ ॥ मत्स्येंद्रनामाहिपुरामहात्मागोरक्षमादिश्यनिजांगगुप्त्यै ॥ नृपस्यकस्यापितनुंपरासोः
प्रविश्यतत्पत्तनमाससाद ॥ ८० ॥ भद्रासनाध्यासिनियोगिवर्येभद्राण्यनिद्राण्यभवन्प्रजानां ॥ ववर्षकालेषु
बलाहकोपिसस्यानिचाशास्यफलान्यभूवन् ॥ ८१ ॥ विज्ञायविज्ञाःसचिवानृपस्यकायेप्रविष्टंकमपीहदिव्यं ॥
समादिशन्राजसरोरुहाक्षीःसर्वात्मनातस्यवशीक्रियायै ॥ ८२ ॥

वृत्तांतंश्रावयितुमभिमुखीकृत्यतंश्रावयति हिप्रसिद्धं पुरामत्स्येंद्रनामामहात्मास्वशरीररक्षणायगोरक्षसंज्ञंशिष्यमाज्ञाप्यकस्यचिन्मृतकस्यराज्ञःश
रीरंप्रविश्यतस्यराज्यमाप्तवान् ॥ ८० ॥ योगिश्रेष्ठेतस्मिन्भद्रासनाध्यासिनिनृपासनमुपविष्टेसतिप्रजानांभद्राणिनिद्रावर्जितानिअभवन् अभ्र
मपिकालेषुववर्ष सस्यानिचेच्छानुसारिफलान्यभूवन् ॥ ८१ ॥ इहास्मिन्नृपस्यकायेप्रविष्टंकमपिदिव्यंविज्ञाःसचिवाविज्ञायराज्ञःकमलाक्षीःस
र्वभावेनतस्यवशीकरणार्थंसमादिशन् ॥ ८२ ॥

एवंसंप्रेरितानांतासांललितेषुसंगीतनृत्याभिनयाद्येषुसक्तंचित्तंयस्यसएषमुनिःसमाधिविस्मृत्यसर्वात्मभावेनप्राकृतवद्बभूव ॥ ८३ ॥ अथानंतर
मेषोगोरक्षगुरोःप्रवृत्तिविज्ञायबहुप्रकारेणास्यगुरोर्देहंरक्षन्सन्निशांतस्यांतःपुरस्यकांतानांनर्त्तनोपदेष्टासन्अस्यगुरोरत्यंतमंतरंगोबभूव ॥ ८४॥
तत्रतस्मिन्देशेएकस्मिन्कालेतत्वनिबोधनेननिवृत्तरागंनिजगुरुंसःगोरक्षःयोगानुपूर्वीमुपदिश्ययथापूर्वंप्राक्तनमेवदेहंनिन्ये ॥ ८५ ॥ तथाचैवंवि
धोयंविषयानुरागःकिंचोर्ध्वरेतोव्रतखंडनेनोल्बणंपापंकितेनोदयेदपितुदयेदेवतथाचयत्कर्त्तव्यंतद्भवानेवविवेक्तुंक्षतीसमर्थः ई० ॥ ८६ ॥ किं

संगीतलास्याभिनयादिकेषुसंसक्तचेताललितेषुतासां ॥ सएषविस्मृत्यमुनिःसमाधिंसर्वात्मनाप्राकृतवद्बभूव ॥
॥ ८३ ॥ गोरक्षएषोथगुरोःप्रवृत्तिविज्ञायरक्षन्बहुधास्यदेहं ॥ निशांतकांतानटनोपदेष्टानितांतमस्याभवदंतरं
गः ॥८४॥ तत्रैकदातत्त्वनिबोधनेननिवृत्तरागंनिजदेशिकंसः ॥ योगानुपूर्वीमुपदिश्यनिन्येयथापुरंप्राक्तनमेवदे
हं ॥८५॥ हंतेदृशोयंविषयानुरागः किंचोर्ध्वरेतोव्रतखंडनेन ॥ किन्नोदयेत्किल्बिषमुल्बणंतेकृत्यंभवानेवकृतीवि
वेक्तुं ॥ ८६ ॥ व्रतमस्मदीयमतुलंक्वमहत्क्वचकामशास्त्रमतिगर्ह्यमिदं ॥ तदभीप्ष्यतेभगवतैवयदिह्यनवस्थितं
जगदिहैवभवेत् ॥ ८७ ॥ अधिमेदिनिप्रथयितुंशिथिलंधृतकंकणस्ययतिधर्ममिमं ॥ भवतःकिमस्त्यविदितंतद
पिप्रणयान्मयोदितमिमंभगवन् ॥८८॥

चास्मदीयमतुलंमहद्व्रतं क्व क्वचेदमतिनिंद्यंकामशास्त्रंतदपिभवतैवयदीप्ष्यतेतर्ह्यस्मिल्लोकेजगदनवस्थितमेवभवेत् तथाचोक्तं यद्यदाचरतिश्रेष्ठ
स्तत्तदेवेतरोजनः सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्त्ततइति ॥ प्र० ॥८७॥ इदंनमयाविदितंज्ञापितंसर्वज्ञत्वात्सर्वंकिंतुप्रेम्णोदितमित्याहशिथिल
मिमंयतिधर्मंभूमौप्रकटयितुंधृतकंकणस्यगृहीतप्रतिज्ञस्यभवतोऽविदितंकिमास्तिनकिमपितथापिहेभगवन्प्रणयादिदंमयोक्तं ॥ ८८ ॥

एवंपद्मपादवाक्यमुदाहृत्याचार्यस्यतदुदाहर्तुमाह पद्मपादस्यवचःश्रुत्वावाचस्पतितुल्याप्रतिभायस्यस उक्तवान्यद्यपित्वयाऽनिंदितमेवकथितं तथापिहेसौम्यश्रोतुंसावधानोभवपरमार्थमिदंकथयामि ॥ ८९ ॥ किंतदित्यपेक्षायामाहासंगिनआसक्तिविनिर्मुक्तस्यकामाःनप्रभवंतितत्रदृष्टांतः गोपवधूसखस्यश्रीकृष्णस्येवकिंचयावज्रोलिसंज्ञिकयोगप्रतिभूमिःसएषहेवत्सनोऽस्माकमवकीर्णिस्वस्थरेतःपातेनक्षतव्रतत्वस्यविपर्ययस्तद

सनिशम्यपद्मचरणस्यागिरंगिरतिस्मगीष्पतिसमप्रतिभः ॥ अविगीतमेवभवताफणितंशृणुसौम्यवच्मिपरमार्थमिदं ॥ ८९ ॥ असंगिनोनप्रभवंतिकामाहरेरिवाभीरवधूसखस्य ॥ वज्रोलियोगप्रतिभूःसएषवत्सावकीर्णित्वविपर्ययोनः ॥ ९० ॥ संकल्पएवाखिलकाममूलंसएवमेनास्तिसमस्यविष्णोः ॥ तन्मूलहानौभवपाशनाशःकर्तुःसदास्याद्भववदोषदृष्टेः ॥ ९१ ॥ अविचार्ययस्तुवपुराद्यहमित्यभिमन्यतेजडमतिःसुदृढं ॥ तमबुद्धतत्वमधिकृत्यविधिप्रतिषेधशास्त्रमखिलंसफलं ॥ ९२ ॥

भावःतस्यारेतआकर्षणसामर्थ्यसंपादकत्वात् ॥ उ० ॥ ९० ॥ किंचसंकल्पएवाखिलाभिलाषस्यमूलंसएवकृष्णतुल्यस्यममनास्ति तथाचसदैवसंसारदोषदृष्टेःकर्तुरपिकाममूलस्यसंकल्पस्यहानौसत्यांभवपाशनाशःस्यात् ॥ ९१ ॥ नन्वेवंतर्हिविधिप्रतिषेधशास्त्रंनिष्फलंस्यादितिचेत्तत्राह यस्तुदेहाद्यविचार्यदेहादेर्जडत्वादिनाऽनात्मत्वमविचार्याहमित्यहंप्रत्यालंबनमात्मानंसुदृढमभिमन्यतेयतोजडबुद्धिस्तमबुद्धतत्वमधिकृत्यसर्वंविधिप्रतिषेधशास्त्रंसफलं ॥ प्र० ॥ ९२ ॥

एवमज्ञस्याधिकारिणःसत्वाद्विधिप्रतिषेधशास्त्रसाफल्यमुक्त्वातत्त्वविदोअधिकाराभावमाह कृतासंपादितामहावाक्यजन्याधीर्येनसत्वाश्रमादि विनिर्मुक्तमात्मानमात्मत्वेनावगत्यवेदांतप्रतिपाद्यस्वरूपत्वान्निगमस्यमूर्ध्निवसन्विधिकिंकरतांनभजेतविधिग्रहणंप्रतिषेधस्याप्युपलक्षणं ॥ १३॥ नन्ववश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभं नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपीत्यादिवचनैःकर्मफलभोगस्यावश्यकत्वावगमात्कथंतेनतत्त्वविदो ऽसंबंधइत्याशंक्यवाचारंभणंविकारोनामधेयंमृत्तिकेत्येवसत्यमितिश्रुत्युक्तदृष्टांतेनकालत्रयेप्यात्मव्यतिरिक्तस्यप्रपंचस्याभावविचारणेनतस्यमृ षात्वनिश्चयादित्याह घटाद्यंमृत्प्रभवंवस्तुयथामृदंविनानास्तितथापरमात्मजन्यमिदंजगदपिपरमात्मानंविनाकालत्रयेपिनास्तितदनन्यत्वमारंभ

कृतधीस्त्वनाश्रममवर्णमजात्यवबोधमात्रमजमेकरसं ॥ स्वतयावगत्यनभजेन्निवसन्निगमस्यमूर्ध्निविधिकिं करतां ॥ १३ ॥ कलशादिमृत्प्रभवमस्तियथामृदमंतरानजगदेवमिदं ॥ परमात्मजन्यमपितेनविनासमयत्रये पिनसमस्तिखलु ॥ १४ ॥ कथमज्यतेजगदशेषमिदंकलयन्मृषेतिह्यदिकर्मफलैः ॥ नफलायहिस्वपनकालकृतं सुकृतादिजात्वनृतबुद्धिहतं ॥१५॥ तदयंकरोतुहयमेधशतान्यमितानिविप्रहननान्यथवा ॥ परमार्थविन्नसु कृतैर्दुरितैरपिलिप्यतेऽस्तामितकर्तृतया ॥१६॥

भणशब्दादिभ्यइतिन्यायात्कल्पितस्याधिष्ठानानतिरिक्तत्वंप्रसिद्धमितिखल्वर्थः ॥ १४ ॥ तथाचैवंप्रकारेणसर्वंजगन्मिथ्येतिहृद्यनुसंदधानःकर्म फलैर्नकेनापिप्रकारेणलिप्यतेहियस्मात्स्वप्नकालकृतंसुकृतंदुष्कृतंचमृषाबुद्धिहतत्वात्कदाचिदपिफलायनभवति ॥ १५॥ तत्तस्मादयमश्वमेधश तानिकरोतुअथवाऽसंख्यातानिविप्रहननानिकरोतुतथापिपरमार्थवित्सुकृतैर्दुरितैश्चनलिप्यतेलेपकारणस्यकर्तृत्वस्यनिवृत्तत्वादितिहेतुमाह अ स्तंगतकर्तृतयेति ॥ १६ ॥

अयममितानिब्रह्महननानिवाकरोतुतथापिदुरितैर्नलिप्यतइत्युक्तंतत्रप्रमाणाकांक्षायांत्रिशीर्षाणंत्वाष्ट्रमहन्नरुन्मुखान्यतीन्शालावृकेभ्यःप्रायच्छ
त्तस्यमेतत्रलोमापिनमीयतेसयोमांवेदनहवैतस्यकेनचनकर्मणालोकोमीयतेनस्तेयेननभ्रूणहत्ययेतिश्रुतिमर्थतःपठतित्रिशिरसंत्वष्टृपुत्रंविश्वरूप
मिंद्रोऽवधीत्तथारौतियथार्थशब्दमततीतिरुद्वेदांतवाक्यंतद्येषांमुखेनास्तीतितानरुन्मुखान्शतशःयतीन्शालावृकसमूहायकुपितःसन्अदात् त
थापिशतक्रतोरिंद्रस्यतेनकर्मणालोमहानिर्रापनैवकृतेतिऋग्वेदिनांवागित्यर्थः॥१७॥हयमेधशतानिकरोतुतथापिसुकृतैर्नलिप्यतइत्यत्रापिप्रमाण

अवधीत्त्रिशीर्षमददाच्चयतीन्वृकमंडलायकुपितःशतशः ॥ बतलोमहानिरपितेनकृतानशतक्रतोरितिहिब
ह्वृचगीः ॥१७॥ बहुदक्षिणैरयजतक्रतुभिर्विबुधानतर्पयदसंख्यधनैः॥जनकस्तथाप्यभयमापपरंनतुदेहयो
गमितिकाण्ववचः ॥१८॥ नविहीयतेहिरिपुवद्दुरितैर्नचवर्द्धतेजनकवत्सुकृतैः ॥ नसतापमेत्यकरवंदुरितं
किमहंनसाध्वकरवंत्वितिच ॥१९॥

माह जनकोबहुदक्षिणैःक्रतुभिर्देवानयजततथाऽसंख्यधनैरतर्पयत्तथापिकेवलंसर्वभयशून्यंपरमानंदस्वरूपंमोक्षंप्रापनतुतत्फलभोगायदेहसंबं
धमापेतिकाण्वानांवचनं तथाचश्रुतिः जनकोवैदेहोबहुदक्षिणेनयज्ञेनेजेअभयवंजनकःप्राप्तोसीत्याद्या॥१८॥फलितमाह तथाचतत्त्वविद्वत्त्ररिपु
रिंद्रस्तद्वत्दुरितैर्नहीयते तथाजनकवत्सुकृतैश्चनवर्द्धतेकिंचसतत्वविदहंदुरितंकिमर्थमकरवंसाधुकर्मचाकिमर्थंनाकरवमितितापमपिनप्राप्नोतीत्य
र्थस्तथाचश्रुतिस्तत्सुकृतदुष्कृतेविधुनुतएनंहवावनतपतिकिमहंसाधुनाकरवंकिमहंपापमकरवमित्याद्या ॥ १९ ॥

तत्तस्माद्यद्यपिकामशास्त्रपरिशीलनंहेसौम्यानेनवकरणेनवपुषाकृतमपिनचदोषकृत्तत्तथापिशिष्टसरणीपरिपालनार्थमन्यशरीरंप्राप्ययत्नंकरोति ॥१००॥इत्येवंभवभयभंजनकरीःसत्कथाःकथयन्नकथनीयंयशोयस्यसचरणचारिजनैरतिदुःष्प्रापमद्रिशृंगंप्राप्यनंतरंसःश्रीशंकरोभूयोप्युवाच।१। यदुवाचतदुदाहरति गुहायाःपुरतः समंतलंयस्याःसाविपुलाशिलाविभातितथातस्यागुहायाःपरिसरेप्रांतभूमौस्वच्छजलापुनश्चफलानांभारेणनम्रै

तदनंगशास्त्रपरिशीलनमप्यमुनैवसौम्यकरणेनकृतं ॥ नहिदोषकृत्तदपिशिष्टसरण्यवनार्थमन्यवपुरेत्ययतते ॥ १०० ॥ इतिसत्कथाःसकथनीययशाभवभीतिभंजनकरीःकथयन् ॥ सुदुरासदंचरणचारिजनैर्गिरिशृंगमेत्यपुनरेवजगौ ॥१०१॥ अथसानुपश्यतविभातिगुहापुरतःशिलासमतलाविपुला॥सरसीचतत्परिसरेऽच्छजलाफलभारनम्रतरुरम्यतटा ॥२॥ परिपाल्यतामिहवसद्भिरिदंवपुरप्रमादमनवद्यगुणाः ॥अहमास्थितस्तदुचितंकरणंकलयामियावदसमेषुकलां ॥३॥ इतिशिष्यवर्गमनुशास्ययमिप्रवरोविसृष्टकरणोधिगुहं॥ महिपस्यसूक्ष्मगुरुयोगबलोविशदातिवाहिकशरीरयुतः ॥४॥

स्तरुभिःरम्यंतटंयस्याःसासरसीविभाति हेविनेयाअनुपश्यत ॥ २ ॥ तथाचयावत्कामकलाज्ञानायोचितंशरीरमास्थितोऽहंविषमेषुकलामनुभवामि तावदस्यांशिलायांवसद्भिर्हेऽनवद्यगुणाइदंचमद्वपुरप्रमादंयथास्यात्तथापरिपाल्यतामित्यर्थः ॥३॥ इत्येवंशिष्यवर्गमनुशास्यगुहायांत्यक्तदेहउरुयोगबलआतिवाहिकेनज्ञानेंद्रियकर्मेंद्रियप्राणमनोबुद्धिरूपेणलिंगशरीरेणयुतोयमिनांप्रवरःश्रीशंकरोऽमरकाभिधस्यक्षितिपस्यकायमविशत् ॥ ४ ॥

कथंविसृष्टदेहस्तच्छरीरंप्रविष्टवानित्यपेक्षायांतत्प्रकारंदर्शयति स्वशरीरस्यांगुष्ठमारभ्यदशमद्वारपर्यंतंप्राणवायुंनयन्सन्शिरोरंध्रमार्गाद्बहिरागत्य मृतस्यराजदेहस्यचरणाग्रपर्यंतंकरंध्रमार्गेणशनैःप्रविष्टवान्एवंसत्यप्येकबुद्धिरेव ॥ उ॰ ॥ ५ ॥ ततःकिंवृत्तमित्यपेक्षायामाह मृतकस्यभूमिपतेर्गात्रंतत्प्रदेशेशनैःसमास्पंदतसम्यक्प्रचलितंतथाहस्तादिचलनक्रमेणनयनमुदमीलयत्तथासराजायथापूर्वमेवोदतिष्ठत् ॥ ६ ॥ क्रमेणेत्युक्तंतत्रकेनक्रमेणेत्याकांक्षायांक्रमंनिरूपयति आदौतस्यांगंगात्रमुदयंतीमुखकांतिर्यस्मिन्तथाभूतंपश्चान्नासांतर्निर्गच्छन्प्राणवायुर्यस्मिन्शनकैःपश्चा

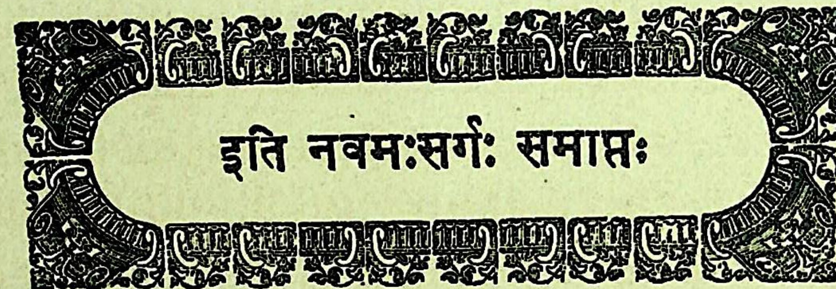
अंगुष्ठमारभ्यसमीरणंनयन्करंध्रमार्गाद्बहिरेत्ययोगवित् ॥ करंध्रमार्गेणशनैःप्रविष्टवान्मृतस्ययावच्चरणाग्रमेकधीः ॥५॥ गात्रंगतासोर्वसुधाधिपस्यशनैःसमास्पंदतत्तत्प्रदेशे ॥ तथोदमीलन्नयनंक्रमेणतथोदतिष्ठत्सयथापुरैव ॥ ६ ॥ आदौतदंगमुदयन्मुखकांतिपश्चान्नासांतनिर्यदनिलंशनकैःपरस्तात् ॥ उन्मीलदंघ्रिचलनंतदनूद्यदक्षिव्याकोचमुत्थितमुपात्तबलंक्रमेण ॥ ७ ॥ तंप्राप्तजीवमुपलभ्यपतिंप्रभूतहर्षस्वनाःप्रमुदिताननपंकजास्ताः ॥ नार्योविरेजुररुणोदयसंप्रफुल्लपद्माःससारसरवाइववारिजिन्यः ॥ ८ ॥

दुन्मीलच्चरणयोश्चलनंयस्मिन्ततःपश्चादुद्यन्नेत्रयोर्व्याकोचःसंकोचविनिर्मोकोयस्मिन्नित्येवंक्रमेणोपात्तबलंसदुत्थितं ॥ व॰ ॥७॥ तंप्राप्तजीवंपतिमुपलभ्यप्रभूतोहर्षयुक्तःशब्दोयासांप्रमुदितानिमुखकमलानियासांतानार्योविरेजुःतत्रदृष्टांतःअरुणोदयेनसंप्रफुल्लानिकमलानियासुताःसारसानांशब्देनसहितापुष्करिण्यइव ॥ ८ ॥

तासांवामेक्षणानामुदितंहर्षंवीक्ष्यनृपतिमपिआत्तप्राणंवीक्ष्यमहामात्यप्रमुख्याःप्रहृष्टाःसंतःशंखान्पूरितवतः पणवादीन्वाद्यविशेषांश्चाभिजघ्नुस्ते
षांशंखादीनांशब्दःद्यांभूमिंचबधिरीचक्रिरे मंदाक्रांता ॥१०१॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंस

हर्षंतासामुदितमतुलंवीक्ष्यवामेक्षणानामात्तप्राणंनृपमपिमहामात्यमुख्याःप्रहृष्टाः ॥ दध्मुःशंखान्पणवपट
हान्दुंदुभींश्चाभिजघ्नुस्तेषांघोषाःसपदिबधिरीचक्रिरेद्यांभुवंच ॥१॥ इतिश्रीमाधवीयेतत्सार्वज्ञोपायगोचरः ॥
संक्षेपशंकरजयेसर्गोयंनवमोऽभवत् ॥ ९ ॥ संख्या ॥ १७६ ॥

रामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमेनवमःसर्गः ॥ ९ ॥ टी० सं०

इति नवमःसर्गः समाप्तः

श्री० ॥ एवंसार्वज्ञोपायंसप्रपंचंनिरूप्यकामकलातत्वंसपरिकरंप्रपंचयितुमारभते अथानंतरंकृतशांतिककर्मभिःपुरोहितादिभिर्यथोचितंविहित
मांगलिकःस्थितोमंगलगजोयेनसनरपतिःनगरंययौ द्रुतविलंबितं ॥ १ ॥ पुरंसमधिगम्यपरिसांत्वितःप्रियजनोयेननृपतिभिरादृतंशासनंयस्यस
अधिराट्संमतैःसचिवैःसहदिवमिंद्रइवभुवमपालयत् ॥२॥ इत्येवंनृपत्वंप्राप्ययतिराजेश्रीशंकरेभूमिमवतिसतितंपरमधिकृत्यतस्मिन्परास्मिन्नन

श्री० ॥ अथदशमःसर्गः ॥ अथपुरोहितमंत्रिपुरःसरैर्नरपतिःकृतशांतिककर्मभिः॥ विहितमांगलिकः
सयथोचितंनगरमास्थितभद्रगजोययौ ॥ १ ॥ समधिगम्यपुरेपरिसांत्वितप्रियजनःसचिवैःसह
संमतैः ॥ भुवमपालयदादृतशासनोनृपतिभिर्दिवमिंद्रइवाधिराट् ॥ २ ॥ इतिनृपत्वमुपेत्यवसुंधरा
मवतिसंयमिभूभृतिमंत्रिणः ॥ तमधिकृत्यपरंकृतसंशयाइतिजजल्पुरनल्पधियोमिथः ॥३॥ मृतिमु
पेत्ययथापुनरुत्थितःप्रकृतिभाग्यवशेनतथात्वयं ॥ नरपतिःप्रतिभातिनपूर्ववत्समुदिताखिलदिव्यगु
णोदयः ॥ ४ ॥ वसुददातिययातिवदर्थिनेवदतिगीष्पतिवद्गिरमर्थवित् ॥ जयतिफाल्गुनवत्प्रतिपा
र्थिवान्सकलमप्यवगच्छतिशर्ववत् ॥ ५ ॥

ल्पबुद्धयोमंत्रिणःकृतसंशयाःसंतःपरस्परमूचुः ॥ ३ ॥ जल्पनमेवोदाहरति मृतिमुपेत्यप्रजाभाग्यवशेनयथापुनरुत्थितस्तथैवप्रकृतिभाग्यवशेनै
वायंनपूर्ववत्प्रतिभाति किंतुसमुदितानामखिलानांदिव्यगुणानामुदयोयस्मिंस्तथाभूतःप्रतिभातीत्यर्थः ॥ ४ ॥ गुणानेवोपवर्णयति अर्थिनेय
यातिवद्धनंददाति तथाऽयमर्थवित्वाचस्पतिवद्गिरंवदति प्रतिराज्ञोऽर्जुनवज्जयति सर्वमपिमहादेववज्जानाति ॥ ५ ॥

अनुसवनंसर्वदाविसरणशीलैरपूर्वैःदातृत्वादिभिर्नान्यस्मिन्सुलभैर्गुणैरेषभूमिपतिराद्यःपरःपुमान्परमात्मेवविभाति पुष्पिताग्रावृत्तं ॥ ६ ॥ किं
चवृक्षाअनृतुषुसुपुष्पितायाःगोमहिष्यश्चबहुतरदुग्धदुघाःक्षितिश्चाभिमतावृष्टिर्यस्यांसाआढ्यसस्याप्रजाश्चसर्वाःस्वविहितधर्मरताः ॥ ७ ॥ किंच
हुनाअद्यराज्ञःप्रभावात्सर्वदोषाकरोपिकलिकालश्चेतामतिक्रामतिततउत्कृष्टोभवति तस्मात्प्राप्तैश्वर्यःकश्चिदस्मद्राज्ञःशरीरंप्रविश्यपृथिवींशास्ति

अनुसवनविसृत्वरैरपूर्वैर्वितरणपौरुषशौर्यधैर्यपूर्वैः ॥ अनितरसुलभैर्गुणैर्विभातिक्षितिपतिरेषपरःपुमानिवा
घः ॥ ६ ॥ अनृतुषुतरवःसुपुष्पिताग्राबहुतरदुग्धदुघाश्चगोमहिष्यः ॥ क्षितिरभिमतवृष्टिराढ्यसस्यास्ववि
हितधर्मरताःप्रजाश्चसर्वाः ॥ ७ ॥ कालस्तिष्यःसर्वदोषाकरोपित्रेतामत्येत्यद्यराज्ञःप्रभावात् ॥ तस्मादस्म
द्राजवर्ष्मप्रविश्यप्राप्तैश्वर्यःशास्तिकश्चिद्धरित्रीं ॥ ८ ॥ तदयंगुणवारिधिर्यथाप्रतिपद्येतनपूर्वकंवपुः ॥ क
रवामतथेतिनिश्चयंकृतवंतःसचिवाःपरस्परं ॥ ९ ॥ अथतेभुवियस्यकस्यचोद्गतासोर्वपुरास्तिदेहिनः ॥ अ
विचार्यतदाशुदह्यतामितिभृत्यान्रहसिन्ययोजयन् ॥ १० ॥ अथराज्यधुरंधराधिपःपरमाप्तेषुनिवेश्यमंत्रिषु
॥ बुभुजेविषयान्विलासिनीसचिवोन्यक्षितिपालदुर्लभान् ॥ ११ ॥

शालि० ॥ ८ ॥ तत्तस्मादयंगुणसमुद्रोयथापूर्वशरीरंनप्राप्नुयात्तथाकरवामेत्येवंसचिवाःपरस्परंनिश्चयंकृतवंतः वियोगिनी ॥ ९ ॥ अथैवंनिश्च
यकरणानंतरंयस्यकस्यचिन्मृतकस्यदेहिनःशरीरंभूमावस्तितदविचार्याशुदह्यतामित्येवभृत्यानेकांतेन्ययोजयन् ॥ १० ॥ एवंमंत्रिणांजल्पनादि
निरूप्यराज्ञश्चरितंवर्णयितुमुपक्रमते अथराजदेहप्रवेशाद्यनंतरंभूमिपःपरमाप्तेषुमंत्रिषुराज्यभारंनिवेश्यविलासिनीसहायोऽन्यभूमिपालानांदुर्लभा
नविषयानबुभुजे ॥ ११ ॥

ज्योत्स्नावच्छुभ्रेस्फटिकफलकेमनोज्ञानिशिरोगृहाणिउपबर्हणानियस्मिन्तस्मिन्दुरोदरकेलिषुद्यूतकारक्रीडासुअक्षैर्दीव्यन्सनराज्ञामिथोजये
अधरदशनंवाद्वावाहंभुजेनोद्वहनंमहोत्पलेनताडनंरतिविपर्ययंग्लहंपणमकार्षीत् हरिणीवृत्तं रसयुगहयैर्न्सौम्रौस्लौगोपदाहरिणीतदेतिलक्षणात्
॥ १२ ॥ अधराज्जातायाःसुधायाःश्लेषाद्दुच्च्यंमुखवायोर्व्यतिकरवशात्संपर्कवशात्सुगंधिकांतानांकरेभ्यःप्राप्तमतएवातिप्रियंमदकरमिंदुच्छायया

स्फटिकफलकेज्योत्स्नाशुभ्रेमनोज्ञशिरोगृहेवरयुवतिभिर्दीव्यन्नक्षैर्दुरोदरकेलिषु ॥ अधरदशनंबा
द्धावाहंमहोत्पलताडनंरतिविनिमयंराजाकार्षीद्ग्लहंविजयेमिथः ॥१२॥ अधरजसुधाश्लेषाद्दुच्च्यंसु
गंधिमुखानिलव्यतिकरवशात्कामंकांताकरात्तमतिप्रियं ॥ मधुमदकरंपायंपायंप्रियाःसमपायय
त्कनकचषकैरिंदुच्छायापरिष्कृतमादरात् ॥ १३ ॥ मधुमदकलंमंदस्विन्नंमनोहरभाषणंनिभृतपु
लकंसीत्काराढ्यंसरोरुहसौरभं ॥दरमुकुलिताक्षीषल्लज्जंविसृत्वरमन्मथंप्रचरदलकंकांतावक्त्रंनिपी
यकृतीनृपः ॥१४॥

चंद्रप्रतिबिंबेनपरिष्कृतंमधुमद्यंकामंयथेष्टंपीत्वापीत्वाप्रियाःसमपाययत् ॥ १३ ॥ मधुमदनकलमव्यक्ताक्षरंमंदस्विन्नमीषत्स्वेदयुक्तंमनोहरंभाष
णंयस्मिन्निभृतरोमांचंसीत्काराढ्यंकमलस्यसौरभवत्सौरभंयस्याविसृत्वरःप्रसरणशीलोमन्मथोयत्र एवंविधंकांतामुखंनिपीयनृपःकृतकृत्यो
ऽभूत् ॥ १४ ॥

विवृतेआवरणरहितेजघनेयस्मिन् संदष्टोऽधरोष्ठोयस्मिन् प्रणुन्नौप्रकर्षेणपीडितौस्तनौयस्मिन् प्रसृतंभणितंरतिकूजितंयस्मिन् प्राप्तउत्साहोयस्मि
न् रणंतीमणिमेखलायस्मिन् निभृतमासादितंकरणंक्रियाभेदःसंवेशनंवायस्मिन् करणंहेतुकर्मणोः क्रियाभेदेंद्रियक्षेत्रकायसंवेशनेषुचेतिमेदिनी
नृत्यंतिगात्राणियस्मिन् गताइतरस्यभावनायस्मात्तथाभूतंवाचामगम्यंकिमप्यतिशयितंसुखंप्रादुर्भूतमित्यर्थः ॥१५॥ तत्रापिब्रह्मानंदमेवान्वभू
दित्याह मनसिजेति श्रद्धाप्रीतीरतिश्चैवधृतिःकीर्तिर्मनोभवा विमलामोदिनीघोरामदनोत्पादिनीमदा मोहिनीदीपनीचैवज्ञेयावशकरीतथा रंज
नीचैवमदनाकलाःस्युरंगेषुसर्वशः दक्षिणांगंसमाश्रित्यआशिरश्चरणावधि पादेगुल्फेतथोरौचभगेनाभौकुचेहृदि कक्षेकंठेतथोष्ठेचगंडेनेत्रेश्रुतावपि

विवृतजघनंसंदष्टोष्ठंप्रणुन्नपयोधरंप्रसृतभणितंप्राप्तोत्साहंरणन्मणिमेखलं ॥ निभृतकरणंनृत्यद्गात्रंगतेतर
भावनंप्रसृमरसुखंप्रादुर्भूतंकिमप्यपदंगिरां ॥ १५ ॥ मनसिजकलातत्त्वाभिज्ञोमनोज्ञविचेष्टितःसकलविष
यव्यावृत्ताक्षःसदानुसृतोत्तमः ॥ कृतकुचगुरूपास्त्यात्यंतंसुनिर्वृतमानसोनिधुवनवरब्रह्मानंदंनिरर्गलमन्व
भूत् ॥ १६ ॥ पुरेवभोगान्बुभुजेमहीभृत्सभोगिनीभिःसहितोप्यरंस्त ॥ कंदर्पशास्त्रानुगतःप्रवीणैर्वात्स्या
यनेतच्चनिरैक्षताद्धा ॥ १७ ॥

ललाटेचशिरोदेशेवसेत्कामस्तिथिक्रमात् दक्षेपुंसःस्त्रियावामेशुक्लेकृष्णेविपर्ययइत्युक्तप्रकारेणमनसिजस्यकामस्यकलास्वभिज्ञोमनोज्ञंविचेष्टितं
यस्यसकलविषयेषुव्यापारयुक्तानींद्रियाणियस्यसदाऽनुसृताःप्रमदोत्तमायेनकृतायाकुचलक्षणगुरूपासनातयाऽत्यंतंसुनिर्वृतमंतःकरणंयस्यसनि
र्गलंनिराबाधंनिधुवनंमैथुनं मैथुनंनिधुवनंरतमित्यमरस्तत्रवरोयःब्रह्मानंदस्तमनुभूतवान् हरिणी ॥ १६ ॥ समहीभृत्पुरेवभोगिनीभिःप्रमदाभिः
सहितोभोगानबुभुजे वात्स्यायनेप्रवीणैःसहितश्चकामशास्त्रानुगतोऽरंस्त तच्चकंदर्पशास्त्रंस्वयंसाक्षाद्दृष्टवान् उ० ॥ १७ ॥

तद्दृष्ट्वानिबंधमेकंचकारेत्याह वात्स्यायनेनप्रोदितं त्रिवर्गप्रतिपत्तिः विद्यासमुद्देशः नागरिकंवृत्तं नायकसहायदूतीकर्मविमर्शः प्रमाणकालभावे
भ्योरत्यवस्थापनं प्रीतिविशेषाः आलिंगनविचाराः चुंबनविकल्पाः नखरदशनजातयः दशनच्छेद्यविधयः देश्याउपचाराः संवेशनप्रकाराः चित्र
रतानि प्रहरणनयोगाः तद्युक्ताश्वसीत्कृतोपक्रमाः पुरुषायितं पुरुषोपसृत्यानि औपरिष्टकंरतारंभावसानिकं रतविशेषाः प्रणयकलहइत्यादिस
मासव्यासात्मकंसूत्रजातंतदीयंभाष्यंचसम्यक्निरीक्ष्याभिनवार्थगर्भमेकंनिबंधममरकाख्यनृपवेषधारीव्यधत्तेत्यर्थः ॥ १८ ॥ एवंराजदेहप्रवे

वात्स्यायनप्रोदितसूत्रजातंतदीयभाष्यंचनिरीक्ष्यसम्यक् ॥ स्वयंव्यधत्ताभिनवार्थगर्भंनिबंधमेकंनृपवेष
धारी ॥१८॥ पाराशर्यवनिभृतिप्रविश्यराज्ञोवर्ष्मैवंविहरतितद्विलासिनीभिः॥दृष्ट्वातत्समयमतीतमस्यशि
ष्यारक्षंतोवपुरितरेतरंजजल्पुः ॥ १९ ॥ आचार्यैरवधिरकारिमाससमात्रंसोऽतीतःपुनरपिपंचषाश्चघस्राः॥
अद्यापिस्वकरणमेत्यनःसनाथान्कर्तुंतन्मनसिनजायतेऽनुकंपा ॥२०॥

शानंतरंकृतंतदीयंचरितंनिरूप्यतच्छिष्यचरितंवर्णयितुमुपक्रमते पराशरेणप्रोक्तंभिक्षुसूत्रमधीतइतिपाराशरीयतिःपाराशर्यपिमस्करीत्यमरस्ते
षामवनिभृतिराज्ञिश्रीशंकरेराज्ञःशरीरंप्रविश्यैवंतद्विलासिनीभिर्विहरतिसतितस्यागमनकालंतत्संकेतंमाससमात्रंवाव्यतिक्रांतंदृष्ट्वाअस्यशिष्याःश
रीरंरक्षंतःपरस्परंजजल्पुः प्रहर्षणी ॥१९॥ तज्जल्पनमुदाहरति आचार्यैर्माससमात्रमवधिःकृतःसोऽतीतः पुनरपिपंचषड्वादिनानिव्यतीतानिअ
द्यापिस्वशरीरंप्रविश्यास्मान्सनाथान्कर्तुंतस्यमनसिकरुणानजायते ॥ २० ॥

तस्मात्किंकुर्मःक्वगच्छामःनतुक्वचित्गत्वाकश्चनप्रष्टव्यइत्याशंक्याहुर्जाननूसनूइहवसतीतिनःअस्मभ्यंकआभिदध्यात् ननुसमुद्रपर्यंतंक्षितितल
मन्विष्यस्वयमेवविज्ञेयइतितत्राहुः आसिंधुभूमितलंविचित्यान्विष्यापीमंगुरुंविज्ञातुंकिंसमर्थाभवामोयतोऽन्यशरीरेगूढं ॥२१॥ तथाकरुणानिधि
गुरुरपियदिसन्निधिंनविधास्यतितर्ह्यस्माकंक्वापिगतिर्नास्तीत्याशयेनाहुः करुणानिधिनागुरुणापियदित्यक्तावयमधुनासन्निहितास्तर्हिविपदंत
करंतत्स्वपदंभजतांपुनश्चेदंसर्वंत्यजतांजगतिक्वगतिर्नक्वापीत्यर्थः इहतोटकमंबुधिसैःप्रथितं ॥२२॥ नन्वेवंभूतगुरुविरहवतांभवतांकथंजीवनमि

किंकुर्मःक्वनुमृगयामहेक्वयामःकोजानन्निहवसतीतिनोभिदध्यात् ॥ विज्ञातुंकथमिममीशमहेविचिंत्याप्या
सिंधुक्षितितलमन्यगात्रगूढं ॥ २१ ॥ गुरुणाकरुणानिधिनात्वधुनायदिनोनिहिताविहितात्यजिताः ॥ जग
तिक्वगतिर्भजतांत्यजतांस्वपदंविपदंतकरंतदिदं ॥२२॥निःशेषेंद्रियजाड्यहृन्नवनवाल्हादंमुहुस्तन्वतीनित्या
श्लिष्टरजोयतीशचरणांभोजाश्रयाश्रेयसी ॥ निष्प्रत्यूहविजृंभमाणवृजिनस्योद्वासनावासनानिःसीमाहृद
येनकल्पितपरारंभाच्चिरंभाव्यते ॥ २३ ॥

तितत्राहुः सर्वेंद्रियजाड्यहृद्योनवीननवीनाल्हादस्तंमुहुर्वितन्वतीपुनश्चनित्यमश्लिष्टमस्पृष्टंरजोयाभ्यांतेरजोगुणलक्षणपांसुविनिर्मुक्तयतीशस्य
चरणकमलेआश्रयोयस्यअतएवश्रेयसीअतिश्रेष्ठापुनश्चनिष्प्रत्यूहंनिर्विघ्नंयथास्यात्तथाविजृंभमाणस्यवृजिनस्योद्वासनाविनाशिकानिरवधिरूपा
वासनासाहृदयेनकल्पितालिंगनाचिरंभाव्यते तथाचगुरुचरणवासनाभावनमेवजीवनसाधनमितिभावः शा० ॥ २३ ॥

तत्रकेचिदौत्सुक्यमाविष्कुर्वंतआहुः सत्वपादपैर्व्यवसायरूपवृक्षैःफलितैरिवयोगसंपदांपरिणामैरिववैदिकश्रियांसमयैर्भासैरिव समयःशपथेभा
ससंपदोरितिविश्वप्रकाशः तत्वनिर्णयैःशरीरवद्भिरिवनिजलाभवैभवात्सधनैरिवउपशांतिलक्षणयाकांतयाकलत्रसहितैरिवतेभ्योन्यस्याभावतया
सकलात्मकैस्तेजोभिःकदानुगृह्येयअनुगृहीताभूयास्मेतिद्वयोरर्थः वियोगिनी ॥ २४ ॥ २५ ॥ तत्रकश्चिदतीवदुःखितआचार्यएवममगतिंवि
धास्यतीत्याहासतामविनयंविनयन्दूरीकुर्वन्सतामतिवेगवंतंसंसाराग्निंतिरयन्अपगतंकरिष्यन्योयोगभृतांवरोजगतिजयतिएषममगतिंविधा

फलितैरिवसत्वपादपैःपरिणामैरिवयोगसंपदां ॥ समयैरिववैदिकश्रियांसशरीरैरिवतत्त्वनिर्णयैः ॥२४॥ सधनैर्नि
जलाभवैभवात्सकुटुंबैरुपशांतिकांतया ॥ अतदन्यतयाखिलात्मकैरनुगृह्येयकदानुधामभिः ॥ २५ ॥ अविनयं
विनयन्नसतांसतामतिरयंतिरयन्भवपावकं ॥ जयतियोयतियोगभृतांवरोजगतिमेगतिमेषविधास्यति ॥२६॥ वि
गतमोहतमोहतिमाप्ययंविधुतमायतमायतयोभवन् ॥ अमृतदस्यतदस्यदृशःसृतावयतरेमतरेमशुगर्णवं ॥२७॥
शुभाशुभविभाजकस्फुरणदृष्टिमुष्टिंधयःक्षपांधमतपांथदुष्कथकदंभकुक्षिंभरिः ॥ कदाभवसिमेपुनःपुनरनाद्यवि
द्यातमःप्रमृज्यगलितद्वयंपदमुदंचयन्नद्वयं ॥ २८ ॥

स्यति द्रु० ॥ २६ ॥ केचित्तुतद्दर्शनेनैवशोकसागरस्यतरणंमत्वाआहुर्येविगतामोहलक्षणतमसांसंहतिर्यस्मान्निरावरणतत्वज्ञानवंतंप्राप्ययतयो
विधूतमायतमाअतिशयेनविधूताकंपितामायायैस्तथाभूताअभवन् तस्यास्यामृतप्रदस्यचक्षुषोमार्गेयदाऽवतरेमतदाशोकसमुद्रंतरेम ॥ २७ ॥
सकलानर्थनिवर्त्तकमद्वयानंदप्रापकंतदीयमुपदेशंस्मरन्कश्चिदाह पुनःपुनर्मेऽनाद्यविद्यातमोविमृज्यगलितद्वैतमद्वयंपदमुदंचयन्प्रकाशयन्पुण्या
पुण्यविभाजकस्फुरणदृष्टेर्मुष्टिंधयःसाराकर्षकःरात्र्यंधकारात्मकेषुमतेषुपांथानांमध्येयेदुष्कथकास्तेषांदंभस्यकुक्षिंभरिर्भक्षकःकदाभवसि पृथि
वी ॥ २८ ॥

कश्चित्त्वतिविह्वलः सन्नवश्यं दर्शनं देहीत्याशयेनाह हे आचार्य हे जीवद्दशायामेव किं कुर्वाणं किंकरतां प्राप्तं निर्वाणं यस्यास्तया यया वाचा निजपादप द्मजुषां मर्त्यानां बुद्धिकल्मषं समूलं रुंधानस्त्वं शीघ्रं नायास्यसि चेत्तर्हि सुबुद्धिभिः कृतः परिहासो यस्य तस्य ते दासस्य मे दुःखांतो न भवेदिति हे स्तुत्य स पुनस्त्वं जानीहि मां मामीनीं नीहि नघातय शा० ॥ २९ ॥ इत्येवं मित्रजने खेदमुपेयुषि सति परिज्ञातो यतिराजस्य स्वगुरोर्महिमा येन स पद्मपादोऽर्थवता वचनेन शोकं शमयन्निदं वक्ष्यमाणमुवाच तो० ॥ ३० ॥ यदुवाच तदाह नोऽस्माकं क्लैब्यं पर्याप्तमतो हे सखाय उपेत्य मिलित्वा उत्साहं कृत्वा सर्वां भू

मर्त्यानां निजपादपंकजजुषामाचार्य वाचा यया रुंधानो मतिकल्मषं त्वमिह किं कुर्वाणनिर्वाणया ॥ द्राङ्नायास्य सि चेत्सुधीकृतपरीहासस्य दासस्य ते दुःखांतो न भवेदितीड्य स पुनर्जानीहि मीनीं हि मा ॥ २९ ॥ इति खेदमुपेयु षि मित्रजने प्रतिपन्नयतिक्षितिभृन्महिमा ॥ शुचमर्थवता शमयन्वचसा निजगाद सरोरुहपाद इदं ॥ ३० ॥ पर्याप्तं नः क्लैब्यमुपेत्यात्र सखायः कृत्वोत्साहं भूमिमशेषामपिधानात् ॥ अन्वेष्यामो भूविवराण्यप्यथ च द्यां यद्व द्देवं देवमनुष्यादिषु गूढं ॥ ३१ ॥ अनिर्विण्णचेताः समास्थाय यत्नं सुदुष्प्रापमप्यर्थमाप्नोत्यवश्यं ॥ मुहुर्विघ्न जालैः सुरा हन्यमानाः सुधामप्यवापुर्ह्यनिर्विण्णचित्ताः ॥ ३२ ॥

मिमपिधानात्तिरोधानादेव अन्वेष्यामोऽथानंतरं भूविवराणि पातालान् तदनंतरं दिवं देवमनुष्योरगादिगूढं महादेवमिव वेदैरंभैर्म्तौ यस गामत्तमयू रं ॥ ३१ ॥ एवमुक्तेऽपि दुःसाध्यमालोच्योत्साहमकुर्वत आलक्ष्याह अनिर्विण्णं निर्वेदरहितं चित्तं यस्य स यत्नं सम्यगास्थाय सुदुष्प्रापमप्यर्थमवश्यं प्राप्नोति हि यस्मान्मुहुर्विघ्नजालैर्हन्यमाना अपि सुरा अनिर्विण्णचित्ता अतिदुर्लभामपि सुधां प्रापुः हि यस्मादनिर्विण्णचित्ता अत एवंभूता अपि देवाः सुधामप्य वापुरिति वा भुजंगप्रयातं भवेद्यैश्चतुर्भिः ॥ ३२ ॥

यद्यप्यन्यगात्रप्रतिच्छन्नरूपत्वान्नोऽस्माकंगुरुर्दुरन्वेषणः स्यात्तथापियथाराहूदरस्थोऽपिचंद्रःस्वीयैःप्रकाशैर्विज्ञातुंशक्यस्तद्वत्तदीयैर्गुणैरेवसगुरुर्वेत्तुं शक्यः ॥ ३३ ॥ ननुतथापिक्कगतोयत्रान्वेष्यइतिचेत्तत्राह इक्षुधन्वनःकामस्यागमापेक्षयायतिशरीरान्निर्गतःसुभ्रुवांविभ्रमाणांपदंकामशास्त्रस्योचितंराज्ञःशरीरंप्राप्तुमर्हति कामागमापेक्षयैवगतोनतुतज्जन्यसुखेच्छयेतिबोधयितुमाह कामविनिर्मुक्तानामग्रणीः रैश्वतुर्भिर्वृतास्रग्विणीसंमता ॥ ३४ ॥ नन्वेवमपिराज्ञांबहुत्वात्कथमस्यदेशस्यराज्ञःशरीरंप्रविष्टइतिविज्ञेयमितिचेत्तत्राह नित्यतृप्ताग्रगामिनाऽस्मद्गुरुणाश्रितेदेशेप्राणिन

यदप्यन्यगात्रप्रतिच्छन्नरूपोदुरन्वेषणःस्याद्गुरुर्नस्तथापि ॥ स्वभानूदरस्थःशशीवप्रकाशैस्तदीयैर्गुणैरेववेत्तुं सशक्यः ॥ ३३ ॥ इक्षुचापागमापेक्षयानिर्गतोवर्ष्मतस्योचितंकृष्णवर्त्मद्युति॥ विभ्रमाणांपदंसुभ्रुवांभूपतेः प्राप्तुमर्हत्यकामाग्रणीःसंयमी ॥ ३४ ॥ नित्यतृप्ताग्रयाय्याश्रितेनिर्वृताःप्राणिनोरोगशोकादिनानेक्षिताः ॥ दस्युपीडोज्झिताःस्वस्वधर्मैरताःकालवर्षीस्वराण्मेदिनीकामसूः ॥ ३५ ॥ तदिहालस्यमपास्यविचेतुंनिरवधिसंसृतिजलधेःसेतुं ॥ देशिकवरपदकमलंयामोनवृथाऽनेहसमत्रनयामः ॥ ३६ ॥ इतिजलरुहपदवचनंसर्वेमनसिनिधायनिराकृतगर्वे ॥ कांश्चित्तत्रनिवेश्यशरीरंरक्षितुमन्येनिरगुरुदारं ॥ ३७ ॥

आनंदितायतोरोगशोकादिनानावेक्षितायतश्चोरपीडाविनिर्मुक्ताःस्वस्वधर्मैरताश्चस्युःस्वराडिंद्रःकालवर्षीस्यात्भूमिश्चकामसूःस्यात् ॥ ३५॥ तत्तस्मादस्मिन्कालेआलस्यंविहायानाद्यनंतसंसारसमुद्रस्यसेतुंदेशिकवरचरणारविंदंविचेतुंगच्छामोऽस्मिन्देशेवृथाकालंननयामः मात्रासमकंनवमोलांतं ॥३६॥ इत्येवंपद्मपादस्यवचनंनिराकृतगर्वैमनासिसर्वैनिधायकांश्चिदुदारंगुरुशरीरंरक्षितुंतस्मिन्स्थानेनिवेश्यान्येनिर्गताः ॥ ३७ ॥

तेपर्वतात्पर्वतंदेशाद्देशंभूमिमनिशंचिन्वंतोधिकृतादेवानांनिवेशायैस्तान्स्फीतानमरकनृपतेर्देशान्प्रापुःप्राप्तवंतः ॥ ३८ ॥ मृत्वापुनरप्युत्थितम
मरकसंज्ञंनृपंपृथुदिलीपतुल्यंश्रुत्वाचार्यंमत्वाऽमंदंविरहजन्यंदैन्यंहित्वाधैर्यंप्रापुः ॥ ३९ ॥ तेचतरुणीषुसक्तंगानविलोलंभूपालंज्ञात्वास्वीकृतगाय
कवेषानगरंविविशुर्यतोविदितसमस्तविशेषाः ॥ ४० ॥ राज्ञेज्ञापितगानविद्यातिशयाः यतस्तस्यराज्ञःसंग्रहणायविधृतोऽतिशयोयैस्तेतत्तारावृतंचं

तेचिन्वंतःशैलाच्छैलंविषयाद्विषयंभुवमनुवेलं ॥ प्रापुर्धिकृतविबुधनिवेशान्स्फीतानमरकनृपतेर्देशान् ॥ ३८ ॥
मृत्वापुनरप्युत्थितमेनंश्रुत्वावैन्यदिलीपसमानं ॥ त्यक्त्वाविरहजदैन्यममंदंमत्वाचार्यंधैर्यमविंदन् ॥ ३९ ॥
तेचज्ञात्वागानविलोलंतरुणीसक्तंधरणीपालं ॥ विविशुःस्वीकृतगायकवेषानगरंविदितसमस्तविशेषाः ॥ ४० ॥
राज्ञेज्ञापितविद्यातिशयास्तेतत्संग्रहविधृतातिशयाः ॥ रमणीशतमध्यगमवनींद्रंददृशुस्तारावृतमिवचंद्रं ॥ ४१ ॥
वरचामरकरतरुणीकंकणरंजितमनोहरपश्चाद्भागं ॥ गीतिगतिज्ञोद्गीतश्रुतिसुखतानसमुल्लसदग्रिमदेशं ॥ ४२ ॥
धृतचामीकरदंडसितातपवारणरंजितरत्नकिरीटं ॥ श्रितविग्रहमिवरतिपतिमाश्रितभुवमिवसांतःपुरममरेशं ४३

द्रमिवतरुणीमध्यगतंभूमींद्रंददृशुः ॥ ४१ ॥ भूमींद्रंविशिनष्टि वरचामरकराणांतरुणीनांकंकणैरंजितोमनोहरःपश्चाद्भागोयस्यतं पुनश्चगीति
गतिज्ञैरुद्गीतेनश्रवणसुखेनतानेनसमुल्लसदग्रिमदेशोयस्यतं ॥ ४२ ॥ पुनश्चधृतश्चामीकरोहिरण्मयोदंडोयस्यतथाभूतेनासितेनातपवारणेनछ
त्रेणरंजितंरत्नकिरीटंयस्यतं स्वीकृतविग्रहंरतिपतिमनंगमिव यद्वा श्रितभूमिमंतःपुरसहितंदेवेशंपुरंदरमिव ॥ ४३ ॥

एवंभूतंराजानंदृष्ट्वायत्कृतवंतस्तदाह रुचिरवेषाःतांसंसदंसमासाद्यनयनसंज्ञयादत्तासनाराज्ञासम्यगाज्ञप्तामूर्छनापदविदस्तेसभांमोहयंतःसुस्व
रंजगुः मूर्छनालक्षणंतु क्रमात्स्वराणांसप्तानामारोहश्चावरोहणं सामूर्छेत्युच्यतेग्रामस्थाएताःसप्तसप्तचेति तत्रस्वराः श्रुतिभ्यःस्युःस्वराः
षड्जर्षभगांधारमध्यमाः पंचमोधैवतश्चाथनिषादइतिसप्ततेइत्युक्ताःसप्त सामान्यत.स्वरस्वरूपंतु श्रुत्यनंतरभावीयःस्निग्धोनुरणनात्मकः स्वतो
रंजयतिश्रोतुश्चित्तंसस्वरउच्यतइति श्रुतिर्नामस्वरारंभकावयवविशेषस्तदुक्तं प्रथमश्रवणाच्छब्दःश्रूयतेह्रस्वमात्रकः साश्रुतिःसंपरिज्ञेयास्वरा
वयवलक्षणेति अथग्रामलक्षणंयथाकुटुंबिनःसर्वेप्येकीभूताभवंतिहि तथास्वराणांसंदोहोग्रामइत्याभिधीयते षड्जग्रामोभवेदादौमध्यमग्रामएव

रुचिरवेषाःसमासाद्यतांसंसदंनयनसंज्ञावितीर्णासनाभूभुजा ॥ समतिसृष्टास्ततःसुस्वरंमूर्छनापदविदस्तेजगु
र्मोहयंतःसभां ॥ ४४ ॥ भृंगतवसंगतिमपास्यगिरिशृंगेतुंगविटपिनिसंगमजुषित्वदंगे ॥ स्वांगरचिताःसकलु
षांतरंगाःसंगमकृतेभंगमुपयांतिभृंगाः ॥ ४५ ॥

च गांधारग्रामइत्येतद्ग्रामत्रयमुदाहृतं नंदावर्तोऽथजीमूतःसुभद्रोग्रामकास्त्रयःषड्जमध्यमगांधारास्त्रयाणांजन्महेतवइति तथाचैवंभूतग्रामत्रयेपिप्रत्ये
कंसप्तसप्तचमूर्छनाइत्येकविंशतिर्मूर्छनाभवंति तथाभूतमूर्छनापदविदस्तेसुस्वरंजगुरित्यर्थः यच्छंदोनोक्तमत्रगाथेतितत्सूरिभिःप्रोक्तं ॥ ४४ ॥
गानव्याजेनस्वगुरुप्रतिबोधनंकृतवतांतद्गानमुदाहरति हेभृंगश्रुतिसूत्रादिलक्षणकुसुममकरंदास्वादनशील तवसंगतिंसंगममपास्यविहायोच्चवृक्ष
वतिगिरिशृंगेसंगमजुषित्वदंगेतवशरीरेसातित्वच्छरीरस्यरक्षणायरचिताःसकलुषंदुःखयुक्तमंतरंगमंतःकरणंयेषांतेभृंगाःशिष्यास्तवसंगमार्थंभंगमुप
यांतिभेदंप्राप्नुवंतीत्यर्थः इंदुवदनाभजसनैःसगुरुयुग्मैः ॥ ४५ ॥

पंचशरस्यकामस्ययःसमयःकलादिरूपःसंकेतःसिद्धांतोवातस्यसंचयार्थंप्रांचंशिवगुरूद्धवंप्रपंचंशरीरंमुंचन्निवेहास्मिन्राजशरीरेस्थानेवासंचरासि
तथाच हेपंचजनेषुमनुजेषुमुखश्रेष्ठ यद्वा यस्मिन्पंचपंचजनाआकाशश्वप्रतिष्ठितस्तमेवमन्यआत्मानंविद्वान्ब्रह्मामृतोमृतमितिश्रुत्युक्तानांसांख्य
रीत्यामूलप्रकृतिरविकृतिर्महदाद्याःप्रकृतिविकृतयःसप्तषोडशकस्तुविकारोनप्रकृतिर्नविकृतिःपुरुषइतिपंचविंशतितत्वानांमुखशुद्धात्मन् पंचजन
पदस्यपंचपंचजनपरत्वाश्रयणात्सिद्धांतरीत्यावाक्यशेषस्थानांप्राणचक्षुःश्रोत्रान्नमनसांपंचजनानांमुखाधिष्ठानेत्यर्थःपंचाननमप्यगच्छन्शिवं
स्वस्वरूपमप्यनाप्नुवन् गतिश्वासौत्वमितिहेतोःकुतःखलुवंचितोसि गा॰ ॥ ४६ ॥ किंचहेशरत्पूर्णमासीचंद्रमुखपूर्वंसर्वंशांतिदांत्यादिकमप

पंचशरसमयसंचयकृतेप्रांचमुदंचन्निवेहसंचरसिप्रपंचं ॥ पंचजनमुखपंचमुखमप्यनंचन्त्वंचगतिरितिकिंच
किलवंचितोसि ॥ ४६ ॥ पर्वशशिमुखसर्वमपहायपूर्वंकुर्वन्दिहगर्वमनुसृत्यत्वदपूर्वं ॥ नस्मरसिवस्त्वस्मदीयमि
तिकस्मात्संस्मरतदस्मरपरमस्मदुक्त्या ॥ ४७ ॥ नेतिनेत्यादिनिगमवचनेननिपुणंनिषिध्यमूर्तामूर्तराशिं ॥
यदशक्यनिह्नवंस्वात्मरूपतयाजानंतिकोविदास्तत्त्वमासितत्त्वं ॥ ४८ ॥

हायेहगर्वंकुर्वन्मानसमनुसृत्यास्मदीयवस्त्वितिकस्मान्नस्मरासितत्तस्मात् हेऽस्मराकामास्मदुक्त्यापरंस्वस्वरूपंसंस्मरतत्परमितिवा ॥ ४७॥ अ
स्मदुक्त्यापरंस्मरेत्युक्त्वाऽथातआदेशोनेतिनेति अस्थूलमनण्वह्रस्वमदीर्घमनंतरमबाह्यमपूर्वमनपरमशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययं तथारसंनित्यम
गंधवच्चयत्अनाद्यनंतंमहतःपरंध्रुवंनचाप्यंतंमृत्युमुखात्प्रमुच्यतइत्यादिश्रुतिभिस्तंस्मारयंति नेतिनेत्यादिनिगमवचनेनमूर्तामूर्तराशिंसम्यङ्नि
षिध्यसर्वाधिष्ठानत्वात्तन्निरवधिबाधायोगात् प्रतिषेद्धुःस्वरूपत्वेनप्रतिषेधसाक्षितयावस्थितत्वात्सत्यस्यापिसत्यंअस्तीत्येवोपलब्धव्यः असन्ने
वसभवतिअसद्ब्रह्मेतिवेदविदित्यादिश्रुतेश्वनिषेद्धुमशक्यंयदहंब्रह्मास्मीतिस्वात्मरूपतयाविद्वांसोजानंतितत्तत्वंपरमार्थवस्तुत्वमासि ॥४८॥

तथापंचकोशविवेकेनकवयोयदात्मत्वेनप्रतिपद्यंतेतत्त्वंत्वमसीतिस्मारयंति आकशादिकंविश्वमुत्पाद्यानुप्रविश्यान्नमयप्राणमयमनोमयाविज्ञा
नमयानंदमयकोशलक्षणेतुषजालेगूढंयुक्तिलक्षणावघातेनकवयोविविच्यतंदुलवद्यदाददतितत्त्वंत्वमसि तथाचश्रुतिः तस्माद्वाएतस्मादात्मन
आकाशःसंभूतआकाशाद्वायुर्वायोरग्निरग्नेरापअद्भ्यःपृथिवीपृथिव्याओषधयओषधीभ्योन्नमन्नात्पुरुषःसवाएषपुरुषोऽन्नरसमयस्तस्माद्वाएतस्माद
न्नरसमयादन्योंतरआत्माप्राणमयस्तस्माद्वाएतस्मात्प्राणमयादन्योंऽतरआत्मामनोमयःतस्माद्वाएतस्मान्मनोमयादन्योंतरआत्माविज्ञानमयस्त
स्माद्वाएतस्माद्विज्ञानमयादन्योंतरआत्माआनंदमयःसोऽकामयतबहुःस्यांप्रजायेयेति सतपोतप्यतसतपस्तप्त्वाइदꣳसर्वमसृजत यदिदंकिंचत
त्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशत् तदनुप्रविश्यसच्चत्यच्चाभवदित्याद्यायुक्तिस्तावद्विमतोदेहआत्मानभवतिकार्यत्वात्घटवत् ननुविपक्षेबाधकाभावाद

खाद्यमुत्पाद्यविश्वमनुप्रविश्यगूढमन्नमयादिकोशतुषजालेकवयो
विविच्ययुक्त्यवघाततोयत्तंदुलवदाददतितत्त्वमसितत्त्वं ॥ ४९ ॥

प्रयोजकोयंहेतुरितिचेन्नाकृताभ्यागमकृतविप्रणाशाख्यबाधकसद्भावात् तथाविवादास्पदःप्राणआत्मानभवति जडत्वात्घटवत् तथामनोमय
आत्मानभवति विकारत्वाद्देहवत् तथाविज्ञानमयआत्मानभवति विलयाद्यवस्थावत्त्वाद्घटादिवत् तथानंदमयोप्यात्मानभवति कादाचित्क
त्वादप्रवत्तस्मादानंदएवात्माभवितुमर्हतितिनित्यत्वात् यआत्मानभवति नासौनित्योयथादेहादिः आत्मनआकाशः संभूतइत्यादिश्रुत्याआकाशा
देरनित्यत्वावगमान्नानैकांतिकतेति नन्वाङ्पूर्वादनास्यविहरणेवर्तमानाद्ददातेरात्मनेपदंस्यादित्यर्थकाङोदोनास्यविहरणइतिसूत्रादाददतइतिभ
वितव्यमितिचेन्न भिक्षामाददातीतिप्रयोगवदत्रङिद्विशिष्टस्याकारस्याग्रहणेनाददतीतिप्रयोगस्यसाधुत्वात्सूत्रेङिद्विशिष्टाकारग्रहणस्याङिद्विशि
ष्टादाकारादुत्तरस्यददातेरात्मनेपदाभावज्ञापनार्थत्वात् ॥ ४९ ॥

सर्वेंद्रियालंबनंतत्त्वंत्वमेवेतिस्मारयंति यथाविषमदेशेषुस्वैरंसंचारिणोऽश्वान्कशाभिघातेनरश्मिभिःसम्यङ्निवर्त्यशंकौबध्नंतितथाविषमेषुविषयल
क्षणेषुदेशेषुस्वैरंसंचारिणइंद्रियलक्षणान्हयान्दोषदर्शनलक्षणकशाभिघातेनमनोवृत्तिलक्षणरश्मिभिर्यास्मिन्परमात्मतत्त्वेधीमंतोबध्नंतितत्तत्त्वंत्व
मसि तथाचश्रुतिः आत्मानंरथिनंविद्धिशरीरंरथमेवतु बुद्धिंतुसारथिंविद्धिमनःप्रग्रहमेवच इंद्रियाणिहयानाहुर्विषयांस्तेषुगोचरान् यस्तुविज्ञान
वान्भवतियुक्तेनमनसासदा तस्येंद्रियाणिवश्यानिसदश्वाइवसारथेरिति ॥ ५० ॥ अथजाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्युपाधिविलक्षणंतत्त्वंत्वमसीतिस्मारयं

विषमविषयेषुसंचारिणोक्षाश्वान्दोषदर्शनकशाभिघाततः ॥ स्वैरंसन्निवर्त्यस्वांतरश्मिभिर्धीराब
ध्नंतियत्रतत्त्वमसितत्त्वं ॥५०॥ व्यावृत्तजाग्रदादिष्वनुस्यूतंतेभ्योन्यदिवपुष्पेभ्यइवसूत्रं ॥ इंद्रियप
दौपाधिकत्रयपृथक्त्वेनविदंतिसूरयस्तत्त्वमसितत्त्वम् ॥५१॥ पुरुषएवेदमित्यादिवेदेषुसर्वकारणत
यायस्य ॥ सार्वात्म्यंहाटकस्येवमुकुटादितादात्म्यंसरसमाम्नायतेतत्त्वमसितत्त्वं ॥ ५२ ॥

तिआत्माजाग्रदाद्युपाधिभ्योऽन्योव्यावर्तमानेषुतेष्वनुस्यूतत्वात्पुष्पेभ्यःसूत्रमिवेत्येवमुपाधित्रयपृथक्त्वेनयत्सूरयोजानंतितत्त्वंत्वमसिस्पष्टंचे
दंजनकयाज्ञवल्क्यादिसंवादेनश्रुत्याप्रतिपादितं ॥५१॥ किंचपुरुषएवेदंसर्वंयद्भूतंयच्चभाव्यंसर्वंखल्विदंब्रह्मतज्जलानसेदवसौम्येदमेकमेवादि
तीयमैतदात्म्यमिदंसर्वंयथासौम्यैकेनलोहमणिनासर्वंलोहमयंविज्ञातंस्याद्वाचारंभणंविकारोनामधेयंलोहमित्येवसत्यमित्यादिवेदेषुसर्वकारणत
यासुवर्णस्ययथाकटकमुकुटादितादात्म्यंतथायस्यसर्वात्म्यंसरसंयथास्यात्तथाआम्नायते उपक्रमोपसंहारावभ्यासोऽपूर्वताफलं अर्थवादोपपत्ति
श्चलिंगान्येतानिषट्कमादित्युक्तषड्विधतात्पर्यलिंगैःस्वारस्येनोपदिश्यते तत्तत्त्वंत्वमसि ॥ ५२ ॥

किंच यश्चाहमस्मिन्शरीरेविभामिसोऽसौरविमंडलस्थोऽस्ति योसौरविमंडलेविभातिसोऽहमस्मीत्येवंव्यतिहारेणवेदवादिनःप्रयत्नतोयत्तत्त्वमध्या पयंतितत्त्वंत्वमसि तथाचश्रुतिः तद्यत्तत्सत्यं असौसआदित्योएषयएतस्मिन्मंडलेपुरुषोयश्चायंदक्षिणेक्षन्पुरुषस्तावेतावन्योन्यस्मिन्प्रतिष्ठि तावित्याद्या ॥५३॥ किंच वेदानुवचनसद्दानयज्ञतपोहितमेध्याशनादिधर्मैःश्रद्धयाऽनुष्ठितैःविद्ययोपासनयाचयुक्तैरत्यंतनिर्मलानींद्रियाणियेषां तेब्राह्मणायद्ब्रह्मविविदिषंतिवेदितुमिच्छंति तत्तत्त्वंत्वमसि तथाचश्रुतिः तमेतंवेदानुवचनेनब्राह्मणाविविदिषंतियज्ञेनदानेनतपसानाशकेनयद्विद्य योपनिषदाकरोतितद्वीर्यवत्तरंभवति दानादेःतत्त्वंतुभगवतोक्तं सात्विकत्ववेदानुवचनादेःप्रज्वलितार्धशिरस्कस्यजलराशिप्रवेशेच्छावदुत्कटेच्छ

यश्चाहमत्रवर्ष्मणिभामिसोसौयोसौविभातिरविमंडलेसोहमिति ॥ वेदवेदिनोव्यतिहारतोयदध्यापयंतिय त्ततस्तत्त्वमसितत्त्वं ॥ ५३ ॥ वेदानुवचनसद्दानमुखधर्मैःश्रद्धयानुष्ठितैर्विद्ययायुक्तैः ॥ विविदिषंत्यत्यंत विमलस्वांताब्राह्मणायद्ब्रह्मतत्त्वमसितत्त्वं ॥५४॥ शमदमोपरमादिसाधनैर्धीराःस्वात्मनात्मनियदन्विष्य कृतकृत्याः ॥ अधिगतामितसच्चिदानंदरूपानपुनरिहखिद्यंतितत्त्वमसितत्त्वं ॥ ५५ ॥

प्रतिकरणत्वं नतुसामान्येच्छांप्रतिअजागलस्तनायमानायास्तस्याःपूर्वमेवसिद्धत्वात् यद्वाऽश्वेनजिगमिषतीत्यत्रगमनंप्रत्यश्वस्येवज्ञानंप्रत्येवकर णत्वमस्तु ॥५४॥ किंच शमदमोपरमक्षांतिसमाधिश्रद्धालक्षणैःसाधनैःस्वात्मस्वरूपेणात्मनिबुद्धौयदन्विष्यसाक्षात्कृतंसत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मविज्ञान मानंदंब्रह्मेत्यादिश्रुतिबोधितमनंतादिस्वरूपंयैस्तेकृतकृत्याःसंतःपुन रिहसंसारेजन्ममरणादिलक्षणंखेदंनाप्नुवंति तत्तत्त्वंत्वमसि तथाचश्रुतिः शांतोदांतउपरतस्तितिक्षुःसमाहितआत्मन्येवात्मानंपश्येदितिश्रद्धान्वितोभूत्वेतिचयद्वैताःशिष्याणांपृथक्पृथगुक्तयइतिबोध्यं ॥५५॥

एवमविगीतमानंदितंवर्णितात्मवस्तुश्रुत्वा अर्थोविषयः अर्थोविषयधनकारणवस्तुषुइतिकोशः निर्ज्ञातंकर्तव्यंयेनसनृपतिःपूरिताआशायेषांताने तान्शिष्यान्विससर्ज आर्याद्वितीयकेऽर्धेयद्गदितंलक्षणंतत्स्यात् यद्युभयोरपिदलयोरुपगीतिंतांमुनिर्ब्रूते ॥५६॥ सभायांतैःपद्मपादादिभिरुद्बोधि

अविगीतमेवंनरपतिराकर्ण्यवर्णितात्मार्थं ॥ विससर्जपूरिताशानेतान्निर्ज्ञातकर्तव्यः ॥५६॥ उद्बोधितःसदसितैरवलंब्यमूर्छांनिर्गत्यराजतनुतोनिजमाविवेश ॥ गात्रंपुरोदितनयेतसदेशिकेंद्रःसंज्ञामवाप्यचपुरेवसमुत्थितोभूत् ॥५७॥ तदनुकुहरमेत्यपूर्वदृष्टंनरपतिभृत्यविसृष्टपावकेन ॥ निजवपुरवलोक्यदह्यमानंझटितिसयोगधुरंधरोविवेश ॥५८॥

तोमूर्छामवलंब्यपूर्वोक्तन्यायेनराजशरीरान्निर्गत्यनिजशरीरमाविवेश सदेशिकेंद्रःसंज्ञांचेतनामवाप्यचपुनरुत्थितोऽभूत् व० ॥५७॥ ननुराजभृत्यविसृष्टाग्निनादह्यमानंशरीरंकथंविवेशेत्याशंक्याह तस्मात्राजतनुतोनिर्गमनात्पश्चात्पूर्वंदृष्टंगुहाछिद्रमेत्यनरपतिभृत्यविसृष्टपावकेनदह्यमानं निजशरीरमवलोक्ययतोयोगधुरंधरोऽतोझटितिविवेश पुष्पिताग्रा ॥ ५ ॥

एवमपिदहनंकथंशमितवानित्याकांक्षायामाह सपदितत्क्षणेआत्मवित्प्रधानःश्रीशंकराचार्यःदहनस्यशांतयेमहांतंशरणेसाधुंनरसिंहरूपमधोक्षज मधोऽक्षिजन्यंज्ञानंयस्मात्तंविष्णुंअधिकंकलाभिर्लसंतिपदानियासुताभिःस्तुतिभिःशीघ्रमतोषयत् तथाहि श्रीमत्पयोनिधिनिकेतनचक्रपाणेभो गींद्रभोगमणिरंजितपुण्यमूर्ते योगीशशाश्वतशरण्यभवाब्धिपोतलक्ष्मीनृसिंहममदेहिकरावलंबं १ ब्रह्मेंद्ररुद्रमरुदर्ककिरीटकोटिसंघट्टितांघ्रिक मलामलकांतिकांत लक्ष्मीलसत्कुचसरोरुहराजहंसल० २ संसारघोरगहनेचरतोमुरारेमारोग्रभीकरमृगप्रवरार्दितस्यआर्तस्यमत्सरनिदाघनिपीडित स्यल० ३ संसारकूपमतिघोरनिदाघमूलंसंप्राप्यदुःखशतसर्पसमाकुलस्य दीनस्यदेवकृपणापदमागतस्यल० ४ संसारसागरविशालकरालका

सपदिदहनशांतयेमहांतंनरमृगरूपमधोक्षजंशरण्यं ॥ स्तुतिभि
रधिकलालसत्पदाभिस्त्वरितमतोषयदात्मवित्प्रधानः ॥ ५१ ॥

लनक्रग्रहग्रसनिग्रहविग्रहस्य व्यग्रस्यरागरसनोर्मिनिपीडितस्यल० ५ संसारवृक्षमघबीजमनंतकर्मशाखाशतंकरणपत्रमनंगपुष्पं आरुह्यदुःख फलितंपततोदयालोल० ६ संसारसर्पघनवक्त्रभयोग्रतीव्रदंष्ट्राकरालविषदग्धविनष्टमूर्तेः नागारिवाहनसुधाब्धिनिवासशौरेल० ७ संसारदावदह नातुरभीकरोरुज्वालावलीभिरतिदग्धतनूरुहस्य त्वत्पादपद्मसरसीशरणागतस्यल० ८ संसारजालपतितस्यजगन्निवाससर्वेंद्रियार्थबडिशार्द्धझ षोपमस्य प्रोत्खंडितप्रचुरतालुकमस्तकस्यल० ९ संसारभीकरकरीसकलाभिघातनिष्पिष्टमर्मवपुषःसकलार्तिनाशः प्राणप्रयाणभवभीतिसमा कुलस्यल० १० अंधस्यमेहृतविवेकमहाधनस्यचौरैःप्रभोबलिभिरिंद्रियनामधेयैः मोहांधकूपकुहरेविनिपातितस्यल० ११ लक्ष्मीपतेकमलना भसुरेशविष्णोवैकुंठकृष्णमधुसूदनपुष्कराक्ष ब्रह्मण्यकेशवजनार्दनवासुदेवदेवेशदेहिकृपणस्यकरावलंबमिति १२ ॥५१॥

ततश्चनरहरिकृपयाप्रबलतरेहुताशनेप्रकर्षेणशांतेसतितस्मिन्गुहायांवाप्रविष्टःसश्रीशंकरोगिरींद्रकंदरामध्यान्निरगमत् विधुंतुदतिहिनस्तीतिविधुंतुदोराहुस्तस्यमुखलक्षणाद्बिलाच्छशीव ॥६०॥ ततःपश्चाद्विरहादतिवर्धमानसौहार्दैःशिष्यैःसनंदनाद्यैरावृतःसनकइवशमधनाधिपोमंडनस्यगेहंगंतुमिच्छुराजनिसम्यगभत् ॥ ६१ ॥ तदनुगगनमार्गेणपूर्वदृष्टंमंडनगेहमेत्यगलितक्रियाभिमानंयतोविषयलक्षणविषान्निवृत्ताभिलाषंमंडनमिश्रमु

नरहरिकृपयाततःप्रशांतेप्रबलतरेसहुताशनेप्रविष्टः ॥ निरगमदचलेंद्रकंदरांताद्विधुरिववक्त्रबिला
द्विधुंतुदस्य ॥ ६० ॥ तदनुशमधनाधिपोविनेयैश्चिरविरहादतिवर्धमानहार्दैः ॥ सनकइववृतःसनंद
नाद्यैर्जिगमिषुराजनिमंडनस्यगेहं ॥ ६१ ॥ तदनुसदनमेत्यपूर्वदृष्टंगगनपथाद्गलितक्रियाभिमा
नं ॥ विषयविषनिवृत्ततर्षमुच्चैरतनुतमंडनमिश्रमक्षिपात्रं ॥६२॥ तंसमीक्ष्यनभसश्च्युतंसचप्रांज
लिःप्रणतपूर्वविग्रहः ॥ अर्हणाभिरभिपूज्यतस्थिवानीक्षणैरनिमिषैःपिबन्निव ॥६३॥ सविश्वरूपोव
तसत्यवादीपपातपादांबुजयोर्यतीशः ॥ गृहंशरीरंममयच्चसर्वंतवेतिवादीमुदितोमहात्मा ॥ ६४ ॥

च्चैरक्षिपात्रमकृत ॥६२ ॥ आकाशादवतीर्णंतंश्रीशंकरंसम्यक्परप्रेम्णादृष्ट्वासचमंडनःप्रांजलिःपुनश्चप्रकर्षेणनम्रीकृतःपूर्वविग्रहःशिरोभागोयेनसयोग्याभिःपूज्याभिरभिपूज्यानिमिषैरीक्षणैःपिबन्निवतस्थिवान् रथोद्धता ॥६३॥ गृहंशरीरंयच्चान्यन्मदीयंतत्सर्वंतवेतिवादीकिंभयेननेत्याहमुदितोयतोमहात्माऽक्षुद्रस्वभावःसविश्वरूपोयतीनीष्टइतियतीट्तस्यपदकमलयोःपपात वतेतिहर्षे उपेंद्रवज्रा ॥ ६४ ॥

एवंमंडनकृतंसत्कारमुपवर्ण्यशारदावाक्यमुदाहर्तुमाह अतिप्रियेणपत्याप्रथमंपूजितंप्राप्तासनंबुधैःसहसमीपेस्थितंमुनिंप्रश्रयेणप्रेम्णाप्रणतमूर्तिरभिकथनेऽतिकुशलासरस्वतीअब्रवीत् रथो० ॥ ६५ ॥ तदुदाहरति ईशानःसर्वविद्यानामीश्वरःसर्वभूतानांब्रह्माधिपतिरित्यादिमंत्रप्रतिपादितःसदाशिवोऽहेब्रह्मन्साक्षाद्भवानित्यर्थः ॥६६ ॥ ननुकामशास्त्रोक्ततत्कलासुत्वामपरिजित्वातद्विज्ञानार्थंयत्नंकृतवंतंमांकथमेवंवदसीतिचेत्तत्राह सदसिमामविजित्यतथैवयत्कामशास्त्रेयास्तत्कलाःकामकलास्तास्वपितत्कलावबोधार्थंयत्नमाचरितवानसि तन्मनुष्यचरित्रानुकरणमात्रमित्यर्थः

प्रेयसाप्रथममर्चितंमुनिंप्राप्तविष्टरमुपस्थितंबुधैः ॥ प्रश्रयावनतमूर्तिरब्रवीच्छारदाभिवदनेविशारदा ॥ ६५ ॥ ईशानःसर्वविद्यानामीश्वरःसर्वदेहिनां ॥ ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्मन्भवान्साक्षात्सदाशिवः॥ ॥ ६६ ॥ सदसिमामविजित्यतथैवयन्मदनशासनकामकलास्वपि ॥ तदवबोधकृतेकृतिमाचरस्तदिहमर्त्यचरित्रविडंबनं ॥ ६७ ॥ त्वयायदावांविजितौपरात्मन्नतत्त्रपामावहतीऽद्यसर्वथा ॥ कृताभिभूतिर्नमयूखशालिनानिशाकरादेरपकीर्तयेखलु ॥६८॥

द्रुत० ॥६७॥ स्वपराजयस्त्वावयोर्लज्जाहेतुर्नभवतीत्याह त्वयायदावांविजितौतत्सर्वथापिलज्जांनावहति ननुब्रह्मणासहितायाःसरस्वत्यास्तत्त्रपावहंकथंनभवतीतिचेत्ब्रह्मादिभिरपिस्तुत्यात्त्वत्तःपराजयोनतत्करइत्याह हेईडय तत्त्वंकुतइत्यतआह परात्मन्निति तत्रदृष्टांतमाह यथासहस्रभानुनादिवाकरेणकृताभिभूतिरभिभवश्चंद्रादेरपकीर्तयेनभवतीतिप्रसिद्धंतद्वदित्यर्थः उपें० ॥६८॥

एवंस्तुत्वाब्रह्मलोकगमनायानुज्ञांप्रार्थयते आदौयत्स्वच्छंस्वीयंधामतदवश्यंप्रयास्यामितस्मात्हेऽर्हन्मामनुज्ञातुंयोग्योसि मांडनधामव्यावृत्त्यर्थं मादावित्युक्तं इत्यामंत्र्यांतर्हितांदेवींयोगशक्त्यापश्यन्भाष्यकारोजगाद शालि० ॥ ६९ ॥ तदाह हेदेवित्वांजानामि कथंभूतामित्यतआह दे वस्यधातुर्हिरण्यगर्भस्यभार्यांतत्रापीष्टामतिप्रियांपुनश्चाष्टमूर्तेःशिवस्यसगर्भ्यांसहोदरांवाचामाद्यांदेवतांचिन्मात्रामपिविश्वरक्षणार्थंस्वीकृतल क्ष्म्यादिरूपामेवंभूतांत्वांजानामीत्यर्थः ॥७०॥ एवंस्तुत्याऽभिमुखीकृत्यप्रार्थ्यमाह तस्माद्दृष्यशृंगादिकेषुक्षेत्रेषुअस्मन्निर्मितानियानितवस्थाना

इत्यामंत्र्यांतार्हितांयोगशक्त्यापश्यन्देवींभाष्य कर्ताबभाषे ॥ ६९ ॥ आदावात्म्यंधामकामंप्रयास्याम्यर्हस्यच्छंमामनुज्ञातुमर्हन् ॥ जानामित्वांदेविदेवस्यधातुर्भार्यामिष्टामष्टमूर्तेःसगर्भ्यां ॥ वाचामाद्यांदेवतांविश्वगु प्त्यैचिन्मात्रामप्यात्तलक्ष्म्यादिरूपां ॥ ७० ॥ तस्मादस्मत्कल्पितेष्वर्च्यमानास्थानेषुत्वंशारदाख्यादिशंती ॥ इष्टानर्थानृष्यशृंगादिकेषुक्षेत्रेष्वास्वप्राप्तसत्संनिधाना ॥ ७१ ॥ तथेतिसंश्रुत्यसरस्वतीसाप्रायात्प्रियंधामपिता महस्य ॥ अदर्शनंतत्रसमीक्ष्यसर्वेआकस्मिकंविस्मयमीयुरुच्चैः ॥ ७२ ॥ तस्यायतीशजितभर्तृयतित्वजातवैध व्यसंभवशुचाभुवमस्पृशंत्याः ॥ अंतर्धिमीक्ष्यमुदितोजनिमंडनोपितत्साधुवीक्ष्यमुमुदेयतिशेखरश्च ॥ ७३ ॥

नितेषुपूज्यमानाशारदाख्यात्वमिष्टानर्थान्दिशंती पुनश्चप्राप्तसतांसन्निधानंयथास्यात्तथाभूताआस्व ॥ ७१ ॥ तथास्त्वितिप्रतिज्ञायसासरस्वतीपि तामहस्यप्रियंधामप्रायात् तत्रसंसदितस्याअदर्शनंसमीक्ष्यात्यंतमाकस्मिकंविस्मयमापुः ॥ ७२ ॥ एवंसदस्यानांमनोवृत्तंप्रदर्श्यमंडनयतीशयो स्तदाह यतीशेनजितस्यभर्तुर्यतित्वाज्जाताद्वैधव्यात्संभवेनशोकेनभुवमस्पृशंत्यास्तस्याःस्वभार्याया अंतर्धानमीक्ष्यमंडनोपिमुदितोऽभूत् तत्साधु समीचीनंवीक्ष्ययतिशेखरोपिमुदितोऽभूत् व० ॥७३॥

ततः किंवृत्तमित्यपेक्षायामाह यथशारदांतर्धानाद्यनंतरंमंडनमिश्रोपि विधिपूर्वंतद्धैकेप्राजापत्यामेवेष्टिंकुर्वंति प्राजापत्यांनिरूप्येष्टिंसार्ववेदसद क्षिणां आत्मन्यग्नीन्समारोप्यब्राह्मणःप्रव्रजेद्गृहादित्यादिश्रुतिस्मृत्युक्तमार्गेणसर्ववित्तंयागेदत्वाआत्मानिआरोपितःशोचिष्केशोऽग्निहोत्राग्निर्येना स्तमितास्तंगताआशायस्यसशंकरंभेजेसेवितवान् उ० ॥ ७४ ॥ संन्यासप्रतिपादकगृह्यसूक्तविधिनाऽस्यविदुषःसर्वाणिकर्माणिअह्नायअंजसा सम्यक्कुर्वञ्छ्रीशंकरगुरुःसर्वस्याध्यात्मिकादिरूपस्यसंसृतिदुःखस्यहानेःकर्णेजपंसूचकं कर्णेजपःसूचकइत्यमरः किमपितत्त्वमसीतिवाक्यंक

मंडनमिश्रोप्यथविधिपूर्वंदत्वावित्तंयागेसर्वं ॥ आत्मारोपितशोचिष्केशोभेजेशंकरमस्तमिताशः ॥ ७४ ॥
संन्यासगृह्यविधिनासकलानिकर्माण्यह्नायशंकरगुरुर्विदुषोऽस्यकुर्वन् ॥ कर्णेजपौकिमपितत्त्वमसीतिवाक्यं
कर्णेजपन्निखिलसंसृतिदुःखहानेः ॥ ७५ ॥ संन्यासपूर्वंविधिवद्विजिक्षेपश्चादुपादिक्षदथात्मतत्वं ॥ आचा
र्यवर्यःश्रुतिमस्तकस्थंतदादिवाक्यंपुनराबभाषे ॥७६॥ त्वन्नासिदेहोघटवद्वृचनात्मारूपादिमत्त्वादिहजाति
मत्त्वात् ॥ ममेतिभेदप्रथनादभेदसंप्रत्ययंविद्धिविपर्ययोत्थं ॥ ७७ ॥

र्णेजपौ वसंतति० ॥ ७५ ॥ मंडनोपिसंन्यासपूर्वकंविधिवद्दिक्षांयाचितवान् पश्चादाचार्यवर्यःश्रीशंकरःश्रुतिमस्तकस्थमात्मतत्त्वमुपदिष्टवान् कथमितितत्राह तत्त्वमसिवाक्यंपुनराबभाषे अर्थसहितमुक्तवानित्यर्थः उ० ॥ ७६ ॥ तत्रादौत्वंपदार्थमाह इहदेहादौत्वंदेहोनासियस्मात्सघट वदनात्मा तत्रहेतवोरूपादिमत्त्वान्मनुष्यत्वादिजातिमत्वात् ममेदंशरीरमितिभेदप्रथनाच्चात्मातु अशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययंअगोत्रमित्यादिश्रुत्यु क्तोहमितिप्रत्ययगोचरः ननुमनुष्योहंस्थूलोहंकृशोहमित्यभेदसंप्रत्ययाद्देहआत्माकुतोनस्यादितितत्राह अभेदसंप्रत्ययंविपर्ययादन्योन्यतादा त्म्याध्यासादुत्थितंविद्धि उ० ॥ ७७ ॥

किंचलोप्योघटादिःस्वव्यतिरिक्तोदंडादिलोपकोयस्यतथाभूतोदृष्टः शरीरंचतादृशंस्वातिरिक्तलोपकमेवप्रसिद्धं तथाचलोप्यंयथास्वातिरिक्तलोपकंतथादृश्यमपिस्वातिरिक्तद्रष्टृकंततश्चविमतंदृश्यंस्वातिरिक्तद्रष्टृकंदृश्यत्वाद्घटवद्यद्यत्कर्मतत्तत्स्वातिरिक्तकर्तृकं यथालोप्योघटादिःस्वातिरिक्तलोपकइत्याशयेनाह दृश्यत्वहेतोरिति एतस्माच्छरीरादव्यतिरेकसाधनेस्वातिरिक्तद्रष्टृकत्वसाधनेतुदृश्यत्वहेतोःशरीरेआत्मत्वावगतिःकेनापिप्रकारेणनघटतेइत्यर्थः ॥७८॥ एवंदेहादात्मानंविविच्येंद्रियेभ्यस्तंविवेचयति नापींद्रियाण्यात्मातेषांसाधनत्वात्दात्रादिवत्तस्मादमीषुइंद्रियेपुतवात्मभावःकेनापिप्रकारेणनोपपद्यते तेषामनात्मत्वेऽन्यदपिहेतुद्वयमाह चक्षुरादेर्घटादिवदनात्मत्वमेवचक्षुर्मदीयमित्यादिभेदावगतेःस्वप्नसुषुप्तिभा

लोप्योहिलोप्यव्यतिरिक्तलोपकोदृष्टोघटादिःखलुतादृशीतनुः ॥ दृश्यत्वहेतोर्व्यतिरेकसाधनेत्वत्तःशरीरेकथमात्मतागतिः ॥७८॥ नापींद्रियाणिखलुतानिचसाधनानिदात्रादिवत्कथममीषुतवात्मभावः ॥ चक्षुर्मदीयमितिभेदगतेरमीषांस्वप्नादिभावविरहाच्चघटादिसाम्यं ॥ ७९ ॥ यद्यात्मतैषांसमुदायगास्यादेकव्ययेनापिभवेन्नतद्धीः ॥ प्रत्येकमात्मत्वमुदीर्यतेचेन्नश्येच्छरीरंबहुनायकत्वात् ॥८०॥ आत्मत्वमन्यतमगंयदिचक्षुरादेश्चक्षुर्विनाशसमयेस्मरणंनहिस्यात् ॥ एकाश्रयत्वनियमात्स्मरणानुभूत्योर्दृष्टश्रुतार्थविषयावगतिश्चनस्यात् ॥ ८१ ॥

वेतत्सत्वेऽमीषांविरहाच्चपश्यामिशृणोमीत्यादिप्रत्ययस्तुपूर्ववद्द्रष्टव्यः व० ॥ ७९ ॥ इंद्रियसमुदायआत्माउतप्रत्येकमितिविकल्प्याद्यंप्रत्याह यद्येषामिंद्रियाणांसमुदायगाआत्मतास्यात्तर्ह्येकस्येंद्रियस्यनाशेसमुदायनाशादात्मताबुद्धिर्नस्यात् द्वितीयमुत्थाप्यनिराचष्टे प्रत्येकमात्मत्वमुच्यते चेत्तर्हिबहुनायकत्वेनविरुद्धादिक्क्रियत्वाच्छरीरमेवनश्येत् इं० ॥८०॥ किंचयदिचक्षुरादेरन्यतमगोचरमात्मत्वंस्यात्तर्हिचक्षुर्विनाशसमयेस्मरणंनैवस्यात्तत्रहेतुः स्मरणानुभवयोरेकात्माश्रयत्वात् किंचयोहंदृष्टवान्सोहंशृणोमीतिदृष्टश्रुतार्थविषयप्रत्यभिज्ञाचनस्यात्तस्मादिंद्रियाण्यप्यात्मानभवंतीत्यर्थः व० ॥८१॥

नन्वस्तुतर्हिमनएवात्मेतितत्राह मनोप्यात्मानभवति करणत्वहेतोर्मदीयंमनोऽन्यतोगतमभूदितिभेदप्रतीतेः सुषुप्तौव्यभिचारितायाश्चचिन्मनसोर्वैलक्षण्यं उ० ॥८२॥ उक्तंन्यायंबुद्धावतिदिशति अनयैवदिशानिराकृतत्वातबुद्धेरप्यात्मतास्पष्टंयथातथानास्ति स्फुटत्वमावेदयतिमदीयाबुद्धिरन्यतोऽभूदितिभेदावगतेःसुषुप्तावनन्वयाच्चकरणादाविवबुद्धिमप्यात्मत्वेनमैवांगीकुरु वियो० ॥८३॥ अस्तुतर्हिअहंप्रत्ययगोचरोहंकारएवात्मेतितत्राह अहंकृतिरहंकारोप्यात्मानभवति तत्रहेतुश्चरमेंऽस्येकृतिरितिधातुपदस्यप्रयोगात् तर्हिसुषुप्तावपिलयरहितःप्राणएवात्माऽस्त्विति

मनोपिनात्माकरणत्वहेतोर्मनोमदीयंगतमन्यतोभूत् ॥ इतिप्रतीतेर्व्यभिचारितायाःसुप्तौचतच्चिन्मनसोर्विविक्तता ॥ ८२ ॥ अनयैवदिशानिराकृतानचबुद्धेरपिचात्मतास्फुटं ॥ अपिभेदगतेरनन्वयात्करणादाविवबुद्धिमुज्झभो ॥ ८३ ॥ नाहंकृतिश्चरमधातुपदप्रयोगात्प्राणामदीयाइतिलोकवादात् ॥ प्राणोपिनात्माभवितुंप्रगल्भःसर्वोपसंहारिणिसन्सुषुप्तौ ॥ ८४ ॥ एवंशरीराद्यविविक्तआत्मात्वंशब्दवाच्योभिहितोत्रवाक्ये ॥ तदोदितंब्रह्मजगन्निदानंतथातथैक्यंपदयुग्मबोध्यं ॥ ८५ ॥

तत्राह सर्वोपसंहारिणिसुषुप्तौसन्नपिप्रगल्भःप्राणआत्मानभवति तत्रहेतुर्मदीयाःप्राणाइतिलोकवादात् व० ॥ ८४ ॥ उपसंहरति एवंभूतोदेहादिविलक्षणआत्मातदविविक्तस्त्वंपदवाच्यस्तत्त्वमसिवाक्येऽभिहितस्त्वंपदार्थंप्रदर्श्यतत्पदार्थमाह तथात्रवाक्येतत्पदेनजगत्कारणंब्रह्मोक्तंअखंडार्थमाह तथाऽत्रवाक्येपदद्वयबोध्यमैक्यमुदितं उ० ॥ ८५ ॥

तत्त्वंपदार्थयोरैक्यंवाक्यार्थंश्रुत्वाशिष्यउवाच सर्वज्ञसंमूढपदाभिषिक्तयोस्तत्त्वंपदार्थयोस्त्वदुक्तमैक्यंतत्त्वमसिवाक्यंकथंप्रतिपादयेत् हियस्मात्तमःप्रकाशयोरेकतापूर्वंनैवदृष्टानचाधुनादृश्यते तथाचायंप्रयोगस्तत्त्वमसिवाक्यस्थतत्त्वंपदार्थयोरैक्यंनसंभवतिविरुद्धधर्मवत्त्वात्तमःप्रकाशवदिति ननुहेतुरस्तुसाध्यंमास्तु नचतमःप्रकाशयोरप्येकतापत्तिस्तयोर्भावाभावरूपतयातदनुपपत्तेस्तस्माद्भावाभावरूपोपाधिसत्त्वादप्रयोजकत्वमस्येतिचेन्न तमसोपिभावरूपत्वात्तमोऽभावरूपमितिवादीप्रष्टव्यः किमालोकाभावमात्रंतमःकिंवारूपदर्शनाभावमात्रं आद्येपिकिमेकैकंतमएकैकालोकाभावःकिंवासर्वालोकाभावःआद्येपिकिंप्रागभावउतप्रध्वंसाभावआहोस्विदन्योन्याभावः त्रितयमपिनसंभवतिसवितृकिरणसंततेदेशेप्रदीपालोकजन्मविनाशयोःसतोस्त्रयाणांसत्त्वेपितमोबुद्ध्यदर्शनात् ननुप्रागभावाद्यवस्थासुतमोबुद्ध्यभावोविरोध्यालोकनिबंधनइतिचेत

कथंतदैक्यंप्रतिपादयेद्वचःसर्वज्ञसंमूढपदाभिषिक्तयोः ॥
नह्येकतासंतमसप्रकाशयोःसंदृष्टपूर्वानचदृश्यतेऽधुना ॥ ८६ ॥

थापिविरोध्यभावसहितप्रागभावादेस्तमोबुद्ध्यलंबनत्वस्यावश्यकवक्तव्यत्वेनविरोध्यभावगिराप्रागभावोक्तौप्रध्वंसेऽनुपपत्तिस्तदुक्तौप्रागभावेऽन्योन्याभावोक्तावालोकसत्त्वेपितदभावस्यभावात्तमोबुद्धिःस्यात् द्वितीयेपिकिमस्यसर्वेषामालोकानांसन्निधानंनिवर्तकमुतैकैकस्य आद्ये सर्वालोकमंतरेणतन्निवृत्तिर्नस्यात्द्वितीयेप्येकैकस्य सर्वालोकाभावनिवर्तकत्वाभावात्तमोबुद्ध्यापत्तिः अंत्येपिकिमेकैकस्यरूपस्यदर्शनाभावःउतसर्वस्य आद्येपिकिंरूपदर्शनमात्राभावः उतयत्रतमोबुद्धिस्तत्रत्यरूपदर्शनाभावः नाद्यः बहुलांधकारसंवृतापवरकांतरवस्थितस्यापिबहीरूपदर्शनेनसहापवरकांतस्तमोदर्शनात् नद्वितीयः प्रागभावादिविकल्पासहत्वात् ननुरूपवतोद्रव्यस्यस्पर्शवत्त्वनियमात्तद्रहितंतमःकथंरूपवद्द्रव्यमवगम्यते तथाचप्रयोगस्तमोनीरूपंस्पर्शविधुरत्वादाकाशवदितिचेन्नवायोरन्यत्रस्पर्शवद्द्रव्यस्यरूपवत्त्वानियमेऽपिरूपरहितस्यस्पर्शवतोवायोरभ्युपगमात्तथाचयत्स्पर्शवत्तद्रूपवद्यथाघटादिरितिव्याप्तेर्यथावायौभंगस्तथायद्रूपवत्तत्स्पर्शवदितिव्याप्तेस्तमसिभंगोनचप्रमाणाभावः तमालमालाश्यामलंतमइत्युपलंभादितिसंक्षेपः ॥ ८६ ॥

एवमुक्तोगुरुराह सत्यमियंविरोधावगतिस्तुवाच्यगास्ति एवमर्थमंगीकृत्यैक्यंकथंप्रतिपादयेदितियदुक्तंतत्राह सोयंपुमानितिवाक्यवदस्मिन्वा क्येविरोधहानेरविरोधिवाच्यमादायपदद्वयंतयोर्लक्ष्यैक्यबोधनपरमेवंसतिनकोपिविरोधः अयमर्थः यथासोऽयंपुमानितिवाक्येतच्छब्दार्थस्य तत्कालविशिष्टस्यपुंसःइदंशब्दार्थस्यैतत्कालविशिष्टस्यपुंसश्चैक्यासंभवेपिसोयमितिपदद्वयंजहदजहल्लक्षणयाविरुद्धंतत्कालैतत्कालविशिष्टत्वांशं विहायपुरुषमविरोधिवाच्यांशमादायतल्लक्ष्यैक्यबोधनपरंतद्वत्तत्त्वमसिवाक्यंसर्वज्ञत्वसंमूढत्वरूपस्यविरोधिनोंशस्यहानिंकृत्वाऽविरोधिवाच्यचि दंशमादायपदद्वयंतल्लक्ष्यैक्यबोधनपरमिति व० ॥ ८७ ॥ यस्मादेवंतस्माच्चिरार्जितांदेहादिगतामहंबुद्धिंपरित्यज कयामत्येतितत्राह्रोक्तविवे

सत्यंविरोधगतिरस्तितुवाच्यगेयंसोयंपुमानितिवदत्रविरोधहानेः ॥ आदायवाच्यमविरोधिपदद्वयंतल्लक्ष्यैकबो धनपरंननुकोविरोधः ॥ ८७ ॥ जहीहिदेहादिगतामहंधियंचिरार्जितांकर्मशठैःसुदुस्त्यजां ॥ विवेकबुद्ध्या परमेवसंततंध्येयात्मभावेनयतोविमुक्तता ॥ ८८ ॥ साधारणेवपुषिकाकसृगालवह्निमात्रादिकस्यममतां त्यजदुःखहेतुं ॥ तद्वज्जहीहिबहिरर्थगतांचविद्वन्चित्तंदधानपरमात्मनिनिर्विशंकं ॥ ८९ ॥

कवुध्यायतःकर्मशठैरतिशयेनदुस्त्यजां तर्ह्यहंमतिःक्वविधेयेतितत्राह संततंपरमात्मानमेवात्मभावेनचिंतय किंततइतिचेत्तत्राह यतःपरमेवा त्मभावेनचिंतनाद्विमुक्ततालभ्यतइत्यर्थः आत्मानंचेद्विजानीयादयमस्मीतिपूरुषः किमिच्छन्कस्यकामायशरीरमनुसंज्वरेदितिश्रुतेः उ० ॥ ८८ ॥ यत्रममताप्ययुक्तातत्राहंताथाःकाकथेत्याशयेनाह काकादेःसाधारणत्वाद्वपुषिदुःखहेतुंममतांत्यज तद्वद्बहिर्थेविषयांचदुःखकारणभूतांतांपरि त्यज तदुक्तं यावतःकुरुतेजंतुःसंबंधान्मनसःप्रियान् तावंतएवखन्यंतेहृदयेशोकशंकवइति ममतादुःखहेतुभूतेतित्वंजानासीत्याशयेनाह हेवि द्वन्निति कर्तव्यमुपदिशति निर्विशंकंसमस्तशंकाकलंकविनिर्मुक्तंविजातीयप्रत्ययरहितंचित्तंपरमात्मनिस्थापय व० ॥ ८९ ॥

ननुजाग्रत्स्वप्नसंचारिणस्तद्भिन्नत्वात्तद्धर्मकत्वाद्वाकथंपरमात्माभेदेनचिंतनीयत्वमितिचेत्तत्राह यथामहामत्स्यस्तीरात्तीरंसंचरन्तीराद्भिन्नएवन त्वभिन्नोनापितेनतीरेणलिप्यते एवमाध्यासिकसंबंधेनदेहीआत्माजाग्रदादौसंचरन्तस्माद्भिन्नएवनापिजाग्रदादिरूपधर्मवान्वा तथाचश्रुतिः तद्यथामहामत्स्यउभेकूलेसंचरतिपूर्वंचापरंचैवमेवायंपुरुषएतानुसंचरतिस्वप्नांतंचबुद्धांतंचेति शालि० ॥१०॥ तर्ह्यनुभूयमानंजाग्रदाद्यवस्थात्रयंकस्येतिचेत्तत्राह जाग्रदादिलक्षणमिदमवस्थात्रयंव्यभिचारंगच्छत्बुद्धिसंज्ञकंचित्स्वरूपेत्वय्येवानुगतेकल्पितं तत्रेंद्रियजन्यज्ञानावस्थाजाग्रदवस्था इंद्रियाजन्यविषयापरोक्षज्ञानावस्थास्वप्नावस्था अविद्यागोचराऽविद्यावृत्त्यवस्थासुषुप्त्यवस्था अनुवृत्तेव्यावृत्तंकल्पितमित्यत्रदृष्टांत

तीरात्तीरंसंचरन्दीर्घमत्स्यस्तीराद्भिन्नोलिप्यतेनापितेन ॥ एवंदेहीसंचरन्जाग्रदादौतस्माद्भिन्नोनापितद्धर्मको वा ॥ १० ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिलक्षणमदोवस्थात्रयंचित्तनौत्वय्येवानुगतेमिथोव्यभिचरद्धीसंज्ञमज्ञानतः ॥ क्रूरंरज्जिवदमंशकेवसुमतिच्छिद्राहिदंडादिवत्तद्ब्रह्मासितुरीयमुज्झितभयंमात्वंपुरेवभ्रमीः ॥ ११ ॥ प्रत्यक्तमंपरपदंविदुषोंतिकस्थंदूरंतदेवपरिमूढमतेर्जनस्य ॥ अंतर्बहिश्चचितिरस्तिनवेतिकश्चिच्चिन्वन्बहिर्बहिरहोमहिमात्मशक्तेः ॥१२ ॥

माह रज्जोरिदमंशेऽनुवृत्तेव्यावृत्तंभूमिच्छिद्रसर्पदंडादियथाकल्पितंतद्वत् तस्मादवस्थात्रयपरस्त्वातुरीयंशिवंचतुर्थमित्युक्तमतएवपरित्यक्तनिखिलभयंब्रह्मासि तस्मात्पूर्ववद्भ्रमंमागाः शार्दू० ॥ ११ ॥ एवंभूतंस्वात्मानंजनःकिमितिनावगच्छतीतिनशंकनीयमात्मशक्तेर्महिम्नोऽनिर्वचनीयत्वादित्याशयेनाह प्रत्यक्तमंप्रातिलोम्येनासज्जडदुःखात्मकाहंकारादिविलक्षणतयासच्चिदानंदात्मत्वेनांचतिप्रकाशतइतिप्रत्यगतिशयेनप्रत्यगितिप्रत्यक्तमंपरंपदंविदुषःसमीपस्थंपरिमूढमतेर्जनस्यतदेवदूरमेवंविधंचैतन्यमंतर्बहिरस्तितथापिकश्चनाशुद्धचित्तोबहिश्चिन्वन्नवेत्ति अहोआत्मशक्तेरयंमहिमाव० ॥ १२ ॥

अथतत्त्वज्ञानाव्यभिचारिसाधनायवैराग्यायाह यथाजलपानशालायांबहवोमिलंतिक्षणेद्वितीयेभिन्नमार्गाःप्रयांति तथागृहेबहुनामभाजोभवंति
अंतेमरणानंतरमत्रगृहेकोपिनभवति उ० ॥ १३ ॥ किंचदिवानिशंसुखाययद्यत्क्रियतेततस्ततःकिंचिदपिसुखंनभवति प्रत्युततस्माद्बहुदुःख
मेवयतःपुण्यरूपंहेतुंविनासुखंजन्मनदृश्यतेहेतुश्चजन्मांतरीयहेतोःसन्निधौभवेत् पुण्यःपुण्येनकर्मणेतिश्रुतेः वंशस्थं ॥ १४ ॥ तस्मादेवंभूतसं
साराद्विमुक्तिमिच्छताश्रुतिवचसाआत्मसाक्षात्कारएवसंपादनीयःसचपरिपक्वमतेःश्रवणेनमंदमतेस्तुगुरुपादाब्जनिषेवणादिनाशनैःशनैरि
त्याशयेनाह परीति वियो० ॥ १५ ॥शनैःशनैरित्यादिविवृणोति प्रणवाभ्यासस्योक्तस्यत्रिकालस्नानादिरूपस्यकर्मणःकरणेनगुरोर्विशेषेणशुश्रू

यथाप्रपायांबहवोमिलंतेक्षणेद्वितीयेबतभिन्नमार्गाः ॥ प्रयांतितद्वद्बहुनामभाजोगृहेभवंत्यत्रनकश्चिदंते ॥
॥१३॥सुखाययद्यत्क्रियतेदिवानिशंसुखंनकिंचिद्बहुदुःखमेवतत् ॥ विनानहेतुंसुखजन्मदृश्यतेहेतुश्चहेत्वंतर
संनिधौभवेत् ॥१४॥ परिपक्वमतेःसकृच्छ्रुतंजनयेदात्मधियंश्रुतेर्वचः ॥ परिमंदमतेःशनैःशनैर्गुरुपादाब्जनि
षेवणादिना ॥१५॥ प्रणवाभ्यसनोक्तकर्मणोःकरणेनापिगुरोर्निषेवणात् ॥ अपगच्छतिमानसंमलंक्षमतेत
त्त्वमुदीरितंततः ॥१६॥ मनोनुवर्तेतदिवानिशंगुरौगुरुर्हिसाक्षाच्छिवएवतत्त्ववित् ॥ निजानुवृत्त्यापरितोषि
तोगुरुर्विनेयवक्त्रंकृपयाहिवीक्षते ॥ १७ ॥

षणाच्चमानसंमलंगच्छति ततश्चकथितंतत्त्वंक्षमतेधारणाययोग्यंभवति अथेदानींयस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रका
शंतेमहात्मनः गुरुप्रसादात्परमात्मलाभः तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवयेत्यादिशास्त्रमनुसृत्यगुरुभक्तेस्तत्त्वज्ञानांतरंगसाधनत्वंबोधयितुमारभते
अहर्निशंमनोगुरावनुवर्तेतात्यावश्यकताबोधनायलिङ्प्रयोगः हियस्मात्तत्त्वविद्गुरुःसाक्षाच्छिवएव तदुक्तं गुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरःगुरुः
पितागुरुर्मातागुरुरेवपरःशिवइति ननुशिवस्वरूपगुरोरनुवृत्तिःकिमर्थंकर्तव्येतिचेत्तत्राह हियस्मात्स्वस्यगुरोरनुवृत्त्यापरितोषितोगुरुःशिष्यमुखंकृप
यावीक्षते वंश० ॥ १७ ॥

किततइतितत्राह सागुरोराज्ञासम्यक्परिपालनीया यतःकल्पवल्लीवस्वेष्टमर्थमवश्यंफलति किमसाध्यमस्याअतःसाआज्ञामोदमानायहर्षंप्राप्य विधातुमिष्टा उ॰ ॥९८॥ किंचेष्टदेवादपिगुरुर्गरीयानित्याशयेनाह गुरूपदिष्टानिजदेवताकुप्येच्चेत्तदागुरुःपरिपालयितास्यात्रुष्टेगुरौतुपरिपालयिताकश्चिदपिनास्तितस्माद्गुरौकोपंकदापिनोत्पादयेत् तदुक्तंब्रह्मवैवर्ते शिवेरुष्टेगुरुस्त्राताः गुरौरुष्टेनकश्चनेति ॥ ९९ ॥ ननुविहितानुष्ठानात्प्रतिषिद्धवर्जनाच्चेष्टलाभोऽनिष्टनिवृत्तिश्चभविष्यत्यतःकिंगुरुसेवयेत्याशंक्याह यद्यपिप्रतिषिद्धसेवनान्निवृत्तोविहितंभजन्पुमान्पुमर्थंलभते तथा

साकल्पवल्लीवनिजेष्टमर्थंफलत्यवश्यंकिमकार्यमस्याः ॥ आज्ञागुरोस्तत्परिपालनीयासामोदमानायविधातुमिष्टा ॥ ९८ ॥ गुरूपदिष्टानिजदेवताचेत्कुप्येत्तदापालयितागुरुःस्यात् ॥ रुष्टेगुरौपालयितानकश्चिद्गुरौनतस्माज्जनयेतकोपं ॥ ९९ ॥ पुमान्पुमर्थंलभतेपिचोदितंभजान्निवृत्तःप्रतिषिद्धसेवनात् ॥ विधिनिषेधंचनिवेदयत्यसौगुरोरनिष्टच्युतिरिष्टसंभवः ॥ १०० ॥ आराधितंदैवतमिष्टमर्थंददातितस्याधिगमोगुरोःस्यात् ॥ नोचेत्कथंवेदितुमीश्वरोयमतींद्रियंदैवतमिष्टदंनो ॥ १ ॥ तुष्टेगुरौतुष्यतिदेवतागणोरुष्टेगुरौरुष्यतिदेवतागणः ॥ सदात्मभावेनसदात्मदेवताःपश्यन्नसौविश्वमयोहिदेशिकः ॥ २ ॥

पिविधिनिषेधौनस्वतोविज्ञातुंशक्यौ किंत्वसौगुरुरेवविधिंनिषेधंचनिवेदयति तस्माद्गुरोरेवानिष्टच्युतिरिष्टोत्पत्तिश्च वंश॰ ॥ १०० ॥ नन्वाराधितंदैवतमेवेष्टमर्थंददातीत्याशंक्याह आराधितंदैवतमर्थंददातितथाप्यस्यदैवतस्यप्राप्तिःगुरोरेवभवतिनोचेन्नोऽस्माकमिष्टदमतींद्रियंदैवतमयमज्ञोवेदितुंविज्ञातुमीश्वरःसमर्थःकथंस्यान्नकेनापिप्रकारेणेत्यर्थः उ॰ ॥ १ ॥ देवगणस्यगुरुतुष्ट्याद्यनुतुष्ट्यादिमत्त्वात्सएवप्रयत्नेनतोषणीयइत्याशयेनाह तुष्टइति हियस्मात्सदैवसद्रूपाआत्मदेवताआत्मभावेनपश्यन्नसौदेशिकोविश्वमयः ॥ २ ॥

एवंपुराणगुरुणाश्रीशंकराचार्येणपरमात्मतत्त्वंप्रतिशिक्षितःहेगुरोतवकटाक्षपातेनदूरीकृताज्ञानोहंधन्योस्मीतिभाषमाणस्तस्यगुरोश्चरणयोर्निप
पात व० ॥ ३ ॥ ततःदिगंगनाभिःसमंक्रियमाणसख्यांसर्वदिग्व्याप्तांसुरेश्वराख्यांसमादिश्यतुच्छीकृतंहिरण्यगर्भसौख्यंययातांभाष्यकारस्यमु
ख्यांशिष्यतांचावाप उ० ॥ ४ ॥ सुरेश्वरसंज्ञांप्राप्यवासंकृतवानित्याकांक्षायामाह निखिलवेदांतचिंतयायावत्स्वपदंस्वस्यब्रह्मणोलोकाद
प्यधिकसौख्यं योनिर्विशंकंविशंकारहितंनिर्विशन् बहुकालंनर्मदांकौतुकदांतांनर्मदांनदीमभितोऽसौनिर्ममानांममतारहितानामिंद्रःसुरेश्वरोमगध

एवंपुराणगुरुणापरमात्मतत्त्वंशिष्टोगुरोश्चरणयोर्निपपाततस्य ॥ धन्योस्म्यहंतवगुरोकरुणाकटाक्षपातेन
पातितमाइतिभाषमाणः ॥ ३ ॥ ततःसमादिश्यसुरेश्वराख्यांदिगंगनाभिःक्रियमाणसख्यां ॥ सच्छिष्यतां
भाष्यकृतश्चमुख्यामवापतुच्छीकृतधातृसौख्यां ॥ ४ ॥ निखिलनिगमचूडाचिंतयाहंतयावत्स्वपदमधिक
सौख्यंनिर्विशन्निर्विशंकं ॥ बहुतिथमभितोसौनर्मदांनर्मदांतांमगधभुविनिवासंनिर्ममेनिर्ममेंद्रः ॥ ५ ॥
इतिवशीकृतमंडनपंडितःप्रणतसत्करणत्रयदंडितः ॥ सकलसद्गुणमंडलमंडितःसनिरगात्कृतदुर्मतखंडितः
॥ ६ ॥ कुसुमितविविधपलाशभ्रमदलिकुलगीतमधुरस्वनं ॥ पश्यन्विपिनमयासीदाशांकीनाशपालि
तामेषः ॥ ७ ॥

भूमौवासंनिर्ममे मा० ॥ ५ ॥ अथाचार्यवृत्तांतमाह इत्येवंवशीकृतोमंडनपंडितोयेनप्रणतानां सतांकरणत्रयंदंडितंयेनतत्रमनःप्राणायामाद्युप
देशेनकर्मानीहोपदेशेनसर्वैःसद्गुणमंडलैरलंकृतः कृतंदुर्मतानांखंडितंखंडनंयेनसनिरगात् द्रुत० ॥ ६ ॥ कामाशांप्रतिनिरगादित्याकांक्षायामाह
कुसुमितेषुविविधपत्रेषुभ्रमद्भिर्भ्रमरकुलैर्गीतोमधुरशब्दोयत्रतथाभूतंवनंपश्यन्यमपालितांदक्षिणांदिशमेषःश्रीशंकरोऽयासीत् आर्याशकलद्वितयं
व्यत्ययरचितंगवेद्यस्याः सोद्गीतिःकिलकथितातद्वयत्यंशभेदसंयुक्ता ॥ ७ ॥

तस्यांयमाशायांमहाराष्ट्रप्रमुखेदेशेग्रंथान्प्राज्ञतमःशमितोमतांतराभिमानोयेनससनकोपमःश्रीशैलंपर्वतमगमत् आर्यापूर्वार्द्धंयदिगुरुणैकेनाधिके नंनिधनेयुक्तं इतरत्तद्वन्निखिलंभवतियदीयमुदितेयमार्यागीतिः ॥८॥ तंविशिनष्टि प्रफुल्लमल्लिकानांवनानांप्रसंगोयस्यसचासौसंगतानामसंख्या तानांप्रकांडानांशाखानांगंधेनबंधुरःसुंदरःप्रवातस्तेनकंपितावृक्षायत्रतं प्रकांडाविटपेशस्तइतिविश्वप्रकाशः सदामदोनांगजाधिपानांप्रहारेशूराणां केसरिणांसिंहानांसमूहोयत्रतं भुजंगभूषणस्यशिवस्यप्रियंहिरण्यगर्भस्यकौशलमित्यर्थः पुरालघुर्गुरुस्ततोभवेच्चपंचचामरं ॥९॥ अद्रेःसमीपंच लंतस्तरंगायस्याःपुनश्चाधरीकृतस्तुंगःपर्वतोयया तुंगःपुन्नागनगयोस्तुंगस्यादुन्नतेन्यवदितिविश्वप्रकाशः तथाभूतायांकलिकल्मषविनाशसमर्था

तत्रमहाराष्ट्रमुखेदेशेग्रंथान्प्रचारयन्प्राज्ञतमः ॥ शमितमतांतरमाननःशनकैःसनकोपमोगमच्छ्रीशैलं ॥८॥ प्रफुल्लमल्लिकावनप्रसंगसंगतामितप्रकांडगंधबंधुरप्रवातधूतपादपं ॥ सदामदद्विपाधिपप्रहारशूरकेसरिव्रजं भुजंगभूषणप्रियंस्वयंभूकौशलं ॥ ९ ॥ कलिकल्मषभंगायांसाद्रेराराच्चलत्तरंगायां ॥ अधरीकृततुंगायां सस्नौपातालगामिगंगायां ॥ १० ॥ नमन्मोहभंगंनभोलेडिशृंगंत्रुटत्पापसंगंरटत्पक्षिभृंगं ॥ समाश्लिष्टगंगंप्रत्दृष्टांतरंगंतमारुह्यतुंगंददर्शेशलिंगं ॥ ११ ॥

यांपातालगामिगंगायांसश्रीशंकरःस्नानंकृतवान् आर्याप्रथमदलोक्तंप्रादिकयमपिलक्षणंभवेदुभयोः दलयोःकृतयतिशोभांतांगीतिंगीतवान्भुजंगेशः ॥ १० ॥ तंतुंगमारुह्यशिवलिंगंददर्श तुंगंविशिनष्टि नमतांमोहस्यभंगोयस्मात्गगनास्वादनशीलानिशृंगाणियस्यत्रुटत्पापसंगोयस्माद्रटंतःपक्षि णोभ्रमराश्चयस्मिन्सम्यगालिंगितापातालगाभिगंगायेनप्रत्दृष्टमंतरंगंमनोयस्येति जडस्यसमनस्त्वमारोप्येयमुक्तिःक्रियाविशेषणंवा ...

ततश्च प्रणगतांसंसृतिबीजानामविद्याकामकर्मवासनानांभंजनं ...

ततश्च प्रणमतां संसृतिबीजानामविद्याकामकर्मवासनानां भर्जनं पुनश्च मोक्षलक्षणामृतस्य संपादकं भ्रमराख्यांबासहार्जुनतोऽर्जुनोपस्मैतथाभू
तं मल्लिकार्जुनसंज्ञं परमेशलिंगं प्रणिपत्य प्रकर्षेण मोदमवाप वियो० ॥१२॥ ततश्च तीररुहै राम्रादिवृक्षैः श्यामायास्तिरोहितमुष्णं यस्यां यया वा आ
वर्जिता तृट् तृष्णा चायस्या निरस्तं कार्ष्ण्यं यस्यास्तथाभूतायानद्यास्तीरे आचार्येन्द्रोऽवात्सीत् गीतिः ॥ १३ ॥ तत्र तस्मिन् तीरे पवित्रकीर्तिर्विचि

प्रणमद्भवबीजभर्जनं प्रणिपत्यामृतसंपदार्जनं ॥ प्रमुमोदसमल्लिकार्जुनं भ्रमरांबासचिवं नतार्जुनं ॥ १२ ॥
तीररुहैः कृष्णायास्तीरे वात्सीत्तिरोहितोष्णायाः ॥ आवर्जिततृष्णाया आचार्येन्द्रो निरस्तकार्ष्ण्यायाः ॥१३॥
तत्रातिचित्रपदमत्र भवान्पवित्रकीर्तिर्विचित्रसुचरित्रनिधिः सुधींद्रान् ॥ अग्राहयत्कृतमसद्ग्रहनिग्रहार्थम
ग्र्यान्समग्रसुगुणान्महदग्रयायी ॥ १४ ॥ अध्यापयंतमसदर्थनिरासपूर्वं किंत्वन्यतीर्थयशसंश्रुतिभाष्यजा
तं ॥ आक्षिप्य पाशुपतवैष्णववीरशैवमाहेश्वराश्च विजिताहि सुरेश्वराद्यैः ॥ १५ ॥

त्राणां सुचरित्राणां निधिर्महदग्रयायी अत्र भवान्पूज्यः श्रीशंकरोऽतिचित्राणि पदानि यस्मिन् असद्ग्रहाणां दुराग्रहाणां निग्रहोऽर्थः प्रयोजनं वा यस्य त
थाभूतं कृतं शारीरकादि सुधींद्रान्समग्राः सुगुणाः शांतिदांत्यादयो येषु ताननग्र्यान् श्रेष्ठान् अग्राहयत् व० ॥१४॥ तिरस्कृतान्यशास्त्रयशसं श्रुतिभाष्यसमूह
मसदर्थनिरासपूर्वमध्यापयंतं भाष्यकारमाक्षिप्य स्थिताः पाशुपतादयः सुरेश्वरपद्मपादादिभिराक्षिप्य अविशेषेण जिताः ॥१५॥

तत्रकेचित्स्वीयंमतंपरित्यज्यविगतमत्सरादिदोषाःसंतःअमुष्यश्रीशंकरस्यशिष्यत्वंप्राप्ताः अन्येतुकोपवशंगत्वायतोमलिनचित्ताअस्यमरणंनि
रीक्षमाणाःकालंनिन्युः ॥१६॥ तथाचैवंविधावेदांतीकृतानिनीचानांशूद्राणांवचांसियैःपुनश्चपापिष्ठाःस्वकल्पनाएववेदःकृतःस्वंवेदांतरप्रतिपा
द्यमात्मानमपिवेदत्रयीपथमपिप्रायोदहंतेयेखलाःसाक्षाद्ब्रह्मणिशंकरेस्पर्धयानिबद्धांबुद्धिंश्रीकृष्णेमिथ्यावासुदेववद्विदधतितेतद्वत्किमंत्यांगतिं वि

केचिद्विसृज्यमतमात्म्यममुष्यशिष्यभावंगताविगतमत्सरमानदोषाः ॥ अन्येतुमन्युवशमेत्यजघ
न्यचित्तानिन्युःक्षणंनिधनमस्यनिरीक्षमाणाः ॥ १६ ॥ वेदांतीकृतनीचशूद्रवचसोवेदःस्वयंकल्प
नाःपापिष्ठाःस्वमपित्रयीपथमपिप्रायोदहंतःखलाः ॥ साक्षाद्ब्रह्मणिशंकरेविदधतिस्पर्धानिबद्धांमतिं
तिकृष्णेपौंड्रकवत्तथानचरमांकितेलभंतेगतिं ॥ १७ ॥ वाणीकाणभुजीचनैवगणितालीनाक्वचित्का
पिलीशैवंचाशिवभावमेतिभजतेगर्हापदंचार्हतं ॥ दौर्गंदुर्गतिमश्नुतेभुविजनःपुष्णातिकोवैष्णवंनि
ष्णातेषुयतीशसूक्तिषुकथाकेलीकृतासूक्तिषु ॥ १८ ॥

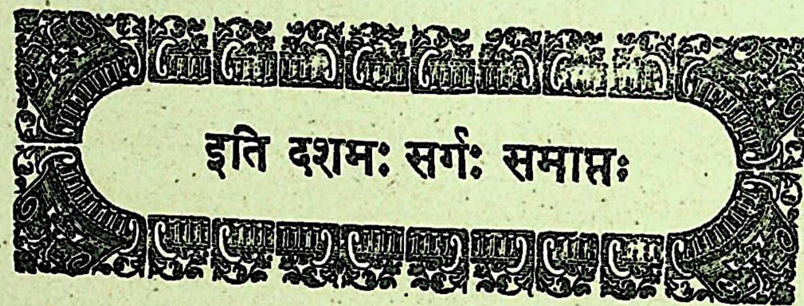
नाशंमोक्षंवानलभंतेऽपितुप्राप्नुवंत्येव शार्दू॰ ॥१७॥ शंकरसूक्तिषुनिष्णातेष्वाचार्यविनेयेषुसत्सुकथाकेलीकृतासुनर्मकथात्वंप्राप्तासूक्तिषुमध्ये
काणादीतुवाणीनैवगणिता कापिलीसातुक्वचिल्लीनाक्वगतेत्यपिनज्ञाता शैवंपाशुपतानांतुवचोऽशिवत्वमाप्नोति आर्हतंचतद्गर्हापदंभजते दौर्गंशा
[illegible] वैष्णवंतत्पालयितुंसमर्थःकोपिजनोनास्तीत्यर्थः ॥१८॥

कानादतुवर्णानवगणिता कापिलीसातुकाचिद्दीनाकगतेत्यपिनज्ञाता शैवपाशुपतानांतुवचोऽशिवत्वमाप्नोति आर्हतंचतद्गर्हापदंभजते दौर्गंशा
...न्यायंचतस्याधिवतंममर्थःकोपिजनोनास्तीत्यर्थः ॥१८॥

विनिर्दयंयथास्यात्तथाविनिर्दलन्विशीर्णतांप्राप्नुवन्नांविरुद्धमतानांसंकरोयेनतथाभूतेशंकरेसतितथागतानांसुगतानांकथागताविलयंप्राप्तानैयाधि
कवचस्तदनुयायितदनुगाम्यजनितदपितथैवगतं तौतातितःकौमारिलः चोदितःप्रेरितोपिनचवदतीति पुनश्चविदितचापलंकापिलंवचोदग्धा

तथागतकथागतातदनुयायिनैयायिकंवचोजनिनचोदितोवदतिजातुतौतातितः ॥ विदग्धतिनदग्ध
धीर्विदितचापलंकापिलंविनिर्दयंविनिर्दलद्विमतसंकरेशंकरे ॥ १९ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतत्कलाज्ञत्व
प्रपंचनं ॥ संक्षेपशंकरजयेसर्गोयंदशमोऽभवत् ॥ १० ॥

पुष्टास्थितावाधीर्यस्यसनविदग्धतिनाभिनंदतिनैवपुष्णातीतिवातेनापितथैवविलयंगतं पृथ्वी ॥ १९ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य
बालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमेदशमःसर्गः ॥ १० ॥ टी०सं० ॥ ३४० ॥

इति दशमः सर्गः समाप्तः

श्री० ॥ अथोग्रभैरवनिर्जयंसपरिकरंवर्णयितुमुपक्रमते तत्रतस्मिन्देशएकदाआच्छादितस्वीयदोषःसीताहरणायागतरावणवत्कल्पितःसाधुवे
षोयेनस्थितःकार्यस्यशेषोयस्य अनल्पादोषायस्मिन् तथाभूतःकश्चिदसौकापालिकोमायामानविनिर्मुक्तंमुनिमपश्यदित्यन्वयः इंद्र० ॥ १ ॥
मुनिंविशिनष्टि कामक्रोधादीनांवश्यंनभवतीतितथातंवश्येंद्रियाश्चैर्मुनिभिर्विमृग्यं प्रशस्यंभाष्यंसपदिआदिश्य रहस्यमेकांतमाश्रित्यासीनं उ०
॥ २ ॥ सकापालिकश्चिरादभीष्टंदृष्ट्वास्वमिष्टंसंसिद्धमिवनिर्धार्यत्दृष्टोमहद्भ्योविशिष्टंश्रेष्ठंनिजलाभेनतुष्टंकृत्यशिष्टंस्वकर्तव्यशेषंस्पष्टंपथास्यात्त

श्री०॥ अथैकादशःसर्गः ॥ तत्रैकदाच्छादितनैजदोषःपौलस्त्यवत्कल्पितसाधुवेषः॥निर्मानमायंस्थितकार्यशे
षःकापालिकःकश्चिदनल्पदोषः ॥ १ ॥ असावपश्यन्मदनाद्यवश्यंवश्येंद्रियाश्चैर्मुनिभिर्विमृग्यं ॥ आदिश्यभा
ष्यंसपदिप्रशस्यमासीनमाश्रित्यमुनिंरहस्यं ॥२॥ दृष्ट्वैवतद्दृष्टःसचिरादभीष्टंनिर्धार्यसंसिद्धमिवस्वमिष्टं ॥ मह
द्विशिष्टंनिजलाभतुष्टंविस्पष्टमाचष्टचकृत्यशिष्टं ॥३॥ गुणांस्तवाकर्ण्यमुनेऽनवद्यान्सार्वज्ञ्यसौशील्यदयालुता
द्यान् ॥ द्रष्टुंसमुत्कंठितचित्तवृत्तिर्भवंतमागांविदितप्रवृत्तिः ॥४॥त्वमेकएवात्रनिरस्तमोहःपराकृतद्वैतिवचः
समूहः ॥ आभासिदूरीकृतदेहमानःशुद्धाद्वयोयोजितसर्वमानः ॥ ५ ॥

थोक्तवान् ॥ ३ ॥ तद्वचनमुदाहरति हेमुनेऽनवद्यान्सर्वज्ञताद्यान्तवगुणानाकर्ण्यभवंतंद्रष्टुंसम्यगुत्कंठिताचित्तवृत्तिर्यस्याविदितातवप्रवृत्तिर्ये
नतादृशोहमागतवानस्मि ॥ ४ ॥ स्वप्रयोजनसिद्धयेस्तौति अत्रलोकेनिरस्तमोहस्त्वमेवैकः यतःपराकृतोद्वैतिवचसांसमूहोयेनस्वयंदूरीकृतदे
हमानोयोजितःसर्वस्मैमानोयेनतथाभूतस्त्वममानीमानदइत्युक्तः शुद्धाद्वयःपरमात्मैवाभासि पाठांतरेशुद्धाद्वयेयोजितानिसर्वाणिप्रमाणानियेनस
त्वमेकःसर्वोत्तमत्वेनप्रकाशसइतिव्याख्येयं ॥ ५ ॥

अमर्त्यलोकेषुइंद्रादिदेवलोकेष्वपिगीताकीर्तिर्यस्यसकटाक्षलेशेनार्दितानाशितासज्जनानामार्त्तिःपीडायेनससदुक्तिभिःसंपादिताविश्वस्यमूर्त्तिर्येन ॥ उपें० ॥ ६ ॥ विजित्वरत्वात् विजयनशीलत्वाद्गलेहस्तिताहस्तेनगलेगृहीताअन्येवादिनोयेनमहावदान्योऽतिशयेनमिश्राणनशीलः ॥ ७ ॥ तथाचैवंविधेषुभवादृशेषुकार्यार्थिनोत्यंतंदुष्प्रापमपिकाममनवाप्य क्वापिकस्यांचिदप्यवस्थायांनगच्छंतिकिंतुप्राप्यैवयांति ॥ ८ ॥ एवंस्तुत्वाचा

परोपकृत्यैप्रगृहीतमूर्तिरमर्त्यलोकेष्वपिगीतकीर्तिः ॥ कटाक्षलेशार्दितसज्जनार्तिःसदुक्तिसंपादितविश्वमूर्तिः ॥६॥ गुणाकरत्वाद्भुवनैकमान्यःसमस्तवित्त्वादभिमानशून्यः ॥ विजित्वरत्वाद्गलहस्तितान्यःस्वात्मप्रदत्वाच्चमहावदान्यः ॥७॥ अशेषकल्याणगुणालयेषुपरावरज्ञेषुभवादृशेषु ॥ कार्यार्थिनःक्वाप्यनवाप्यकामंनयांतिदुष्प्रापमपिप्रकामं ॥८॥ तस्मान्महत्कार्यमहंप्रपद्यनिर्वर्तितंसर्वविदात्वयाद्य ॥ कपालिनंप्रीणयितुंयतिष्ये कृतार्थमात्मानमतःकरिष्ये ॥९॥ अनेनदेहेनसहैवगंतुंकैलासमीशेनसमंचरंतुं ॥ अतोषयंतीव्रततोभिरुग्रंसुदुष्करैरब्दशतंसमग्रं ॥१०॥ तुष्टोऽब्रवीन्मांगिरिशःपुमर्थमभीप्सितंप्राप्स्यसिमात्प्रियार्थं ॥ जुहोषिचेत्सर्वविदःशिरोवाहुताशनेभूमिपतेःशिरोवा ॥११॥ एतावदुक्त्वांतरधान्महेशस्तदाहितत्संग्रहणेधृताशः ॥ चराम्यथापिक्षितिपोनलब्धोनसर्ववित्तत्रमयोपलब्धः ॥ १२ ॥

र्थमभिमुखीकृत्यकथनीयमाह यस्मात्सर्वविदात्वयानिष्पादितंमहत्कार्यमासाद्यकपालिनंभैरवंप्रीणयितुंयत्नंकरिष्ये ततःकपालिप्रीणनादात्मानंकृतार्थंकरिष्ये इं० ॥ ९ ॥ सर्वविदात्वयानिर्वर्त्तितमित्युक्तंतद्विवृणोति अनेनेति उग्रःकपर्दीश्रीकंठइत्यमरादुग्रंरुद्रं उ० ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ तपोभिःसंतुष्टःक्षितिपयोः... तयोर्मध्ये ॥ १२ ॥

...तीयकारव्य इ० ॥ ९ ॥ सर्वविदात्वयानिर्वर्त्तितमित्युक्तंतद्विवृणोति अनेनेति उग्रःकपर्दीश्रीकंठइत्यमरादुग्ररुद्रं उ० ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥
...तत्रतयोर्मध्ये ॥ १२ ॥

दिष्ट्याभद्रंजातं मेऽनुबंधःप्रकृतस्यकार्यस्यानुवर्त्तनंसेत्स्यति दोषोत्पादेनुबंधःस्यात्प्रकृतस्यानुवर्त्तनेइत्यमरः यतोजनस्यबंधोभवद्दर्शनावधिरेव ॥ ॥ १३ ॥ इतःपरंमेनुबंधःसेत्स्यतीत्युक्तेरतःपरंराजासर्वज्ञोवामिलिष्यतीत्यभिप्रायंनोपादद्यादित्याशयेनाह मूर्द्धेतितस्मात्सर्वविदिभवानेवपरंप्रमाणं आख्या० ॥ १४ ॥ तस्मात्स्वस्यममचलाभंदेहस्यवचनश्वरत्वमालोच्यशिरःप्रदानमुचितमेवेत्याशयेनाह शिरइति उ० ॥ १५ ॥ नन्वेवंयाचितुंमनस्तेकुतःक्षमतइत्याशंक्यभवतोविरक्तत्वादित्याह तच्छिरोयाचितुंमनोमेनोत्सहते यतइष्टदायिस्वशरीरंकोवात्यजतुभवांस्तुविरक्तत्वा

दिष्ट्याद्यलोकस्यहितेचरंतंसर्वज्ञमद्राक्षमहंभवंतं ॥ इतःपरंसेत्स्यतिमेऽनुबंधःसंदर्शनात्तोहिजनस्यबंधः ॥१३॥ मूर्धाभिषिक्तस्यशिरःकपालंमुनीशितुर्वामससिद्धिहेतुः ॥ आद्यंपुनर्मेमनसाप्यलभ्यंततःपरंतत्रभवान्प्रमाणं ॥ ॥ १४ ॥ शिरःप्रदानेद्भुतकीर्तिलाभस्तवापिलोकेममसिद्धिलाभः ॥ आलोच्यदेहस्यचनश्वरत्वंयद्रोचतेसत्तम तत्कुरुत्वं ॥१५॥ तद्याचितुंनक्षमतेमनोमेकोवेष्टदायिस्वशरीरमुज्झतु ॥ भवान्विरक्तोनशरीरमानीपरोपकारायधृतात्मदेहः ॥ १६ ॥ जनाःपरक्लेशकथानभिज्ञानक्तंदिवास्वार्थकृतात्मचित्ताः ॥ रिपुंनिहंतुंकुलिशायवज्री दधीचमादात्किलवांछितास्थि ॥१७॥

न्नदेहमानीसंप्रतिदेहधारणमपिपरोपकारायैवनत्वभिमाननिमित्तमित्याह परोमकारायेति ॥ १६ ॥ यद्यप्येवंतथापित्वंपरक्लेशावहंकर्मानुष्ठातुं किमितिप्रवृत्तोसीत्याशंक्याह सर्वेपिजनाःपरक्लेशकथानभिज्ञायतोदिवानिशंस्वार्थेतत्परआत्मादेहेंद्रियादिचित्तंचयेषां तत्रोदाहरणमाहशत्रुं निहंतुंवज्रनिर्माणायेंद्रोदाधीचमभिलषितमस्थिस्वीकृतवान् तथाचयदासात्त्विकमुख्यानामियंदशातदाऽस्मद्विधानांकाकथेतिभावः वि० ॥१७॥

वदान्यैर्भवादृशैस्तुस्थिरस्यसर्वंगतस्यप्राप्तयेक्षणिकत्वात्शरीरमपिसुत्याज्यमेवेत्याशयेनाह दधीचिमुख्याइति उ०॥१८॥ तथाचकेचित्प्रशांताद
यथाव्याप्ताःभवादृशाःपरतुष्टिहेतोःशरीरंधरंतेअस्मादृशास्तुकेचनदययाविहीनाःस्वार्थैकनिष्ठालोकेसंति ॥ १९ ॥ तस्मात्परोपकारिणात्वयाव
श्यंशिरोदेयमित्याशयवानाह परोपकारंविनाकिंचित्प्रयोजनंतवनास्तियतःपुत्रवित्तलोकैषणाविनिर्मुक्तोभवानित्याह विधुतैषणयेति ननुत्वया
पिममेदंयुक्तंनवेतिविचार्यवक्तव्यमित्याशंक्याहास्मादृशास्तुहेयोगिन् कामवशत्वादहोकष्टं युक्तायुक्तेनविजानंति ॥ २० ॥ स्वशरीरप्रदान

दधीचिमुख्याःक्षणिकंशरीरंत्यक्त्वापरार्थेस्मयशःशरीरं ॥ प्राप्यस्थिरंसर्वंगतंजगंतिगुणैरनर्घ्यैःखलुरंजयंति ॥१८॥ वपुर्धरंतेपरतुष्टिहेतोःकेचित्प्रशांतादययापरीताः ॥ अस्मादृशाःकेचनसंतिलोकेस्वार्थैकनिष्ठादययाविहीनाः ॥१९॥ परोपकारंनविनास्तिकिंचित्प्रयोजनंतेविधुतैषणस्य ॥ अस्मादृशाःकामवशास्तुयुक्तायुक्तेविजानंतिनहंतयोगिन् ॥२०॥ जीमूतवाहानिजजीवदायीदधीचिरप्यस्थिमुदाददानः ॥ आचंद्रतारार्कमपायशून्यंप्राप्तौयशःकर्णपथंगतौहि ॥२१॥ यद्यप्यदेयंननुदेहवद्भिर्मयार्थितंगर्हितमेवसद्भिः ॥ तथापिसर्वत्रविरागवद्भिःकिमस्त्यदेयंपरमार्थविद्भिः ॥ २२ ॥

सदृशंयशःसाधनंत्वन्यन्नास्त्येवेत्याह जीमूतवाहाख्योनिजजीवनदायीदधीचिश्चस्वास्थिदायद्वावपिप्रलयपर्यंतंनाशशून्ययशःप्राप्तौकर्णपथंग
तौहिप्रसिद्धंहियस्मात्कर्णपथंगतावितिवा ॥ २१ ॥ ननुदेहस्यादेयत्वंजानन्नकिमिदमतिनिंदितंप्रार्थयसेइत्याशंक्ययद्यप्येवंतथापिरमार्थ
विद्वात्सर्वत्रविरागवतांभवादृशानांकिमप्यदेयंनास्तीत्यालोच्यप्रार्थनांकरोमीत्याह यद्यपीति ॥ २२ ॥

नन्वन्यःकश्चिदेवंविधोऽन्विष्यप्रार्थ्यइत्याशंक्ययथाविधस्याशिरोममासिद्धिहेतुस्तथाविधोभवानेवनत्वन्यइत्याह साधकश्रेष्ठेभ्यःसंसिद्धिदमखंडमूर्धन्यस्याखंडितरेतसःकपालमाहुर्नचभवंतंविनाहेभगवंस्तथाविधवीर्यवंतःपुमांसोबहवःपृथिव्यांसंति ॥ २३ ॥ अतोऽवश्यंत्वमेवाशिरःप्रयच्छतेनमोस्त्वित्युक्त्वाऽग्रेपतितमधस्ताद्वीक्ष्य सुधीःकृपालुःसमस्तादाकृष्टमनाअब्रवीत् ॥ उपें०॥२४॥ तद्वचनमुदाहरति नैवेति यतइहलोकेबहुनाशनिमित्तवंतंनृकायंजानन्कोवाप्राज्ञतमोऽर्थिसात्नकुर्यात् अपितुकुर्यादेव अन्यथातस्यप्राज्ञतमत्वमेवकुतस्स्यामित्यर्थः॥इंद्र०॥ २५ ॥ यतोय

अखंडमूर्धन्यकपालमाहुःसंसिद्धिदंसाधकपुंगवेभ्यः ॥ विनाभवंतंबहवोनसंतितद्वत्पुमांसोभगवन्पृथिव्यां ॥ २३ ॥ प्रयच्छशीर्षंभगवन्नमःस्तादितीरयित्वापतितंपुरस्तात् ॥ तमब्रवीद्वीक्ष्यसुधीरधस्तात्कृपालुरावृत्तमनाःसमस्तात् ॥२४॥ नैवाभ्यसूयामिवचस्त्वदीयंप्रीत्याप्रयच्छामिशिरोऽस्मदीयं॥कोवार्थिसात्प्राज्ञतमोनृकायंजानन्नकुर्यादिहबह्वपायं ॥२५॥ पतत्यवश्यंहिविकृष्यमाणंकालेनयत्नादपिरक्ष्यमाणं॥ वर्ष्मामुनासिध्यतिचेत्परार्थःसएवमर्त्यस्यपरःपुमर्थः ॥२६॥ वर्तेविविक्तेऽधिसमाधिसिद्धिविन्मिथःसमायाहिकरोमितेमतं ॥ नाहंप्रकाशंवितरीतुमुत्सहेशिरःकपालंविजनंसमाश्रय ॥ २७ ॥

नादपिरक्ष्यमाणंशरीरंकालेनाकृष्यमाणंअवश्यंपतति ततोऽनेनवर्ष्मणापरप्रयोजनंसिध्यतिचेत्तर्हिसएवमरणधर्मकस्यपरःपुरुषार्थः ॥ उ० ॥२६॥ तस्माद्धेसिद्धिवित्यथाविविक्तेहमाधिसमाधिसमाधौवर्तेतथामिथोरहसिसमायाहि तेऽभिमतंकरोमियतोशिरःकपालंप्रकटंदातुंअहंनोत्सहे अतोविजनंसमाश्रय ॥ २७ ॥

कुतइतिचेत्तत्राह शिष्यायद्येतांश्चिंतितंकार्यंजानंतितर्हिहेयोगिन्विहातिविदध्युस्तवकार्यस्यविनाशंकुर्युः यतोमदेकशरणाःस्वशरीरत्यागवन्निजनाथशरीरमोक्षोप्यसह्यइत्याहैतत्स्वंशरीरंत्यक्तुंकोवासहेतनिजनाथशरीरस्यमोक्षंचकोवाक्षमेत व०॥२८॥ इत्येवंतौश्रीशंकरकापालिकौसंविदंवितनुतांसंभाषणंसंकेतंवाकृतवंतौ ततोयोगीमनस्वीमुदितःसन्जगाम श्रीशंकरोऽपिनिजधामनिजोषमास तुष्णींबभूव मनोगंभावमसौकिंचिदपिनप्रोक्तवान् ॥२९॥ कंकालानांशरीरास्थिनांमालयाकृतागात्रभूषायेन इंद्र०॥३०॥ श्रेष्ठेषुशिष्येषुस्नानादिकार्यायविदूरगेषुसत्सुश्रीदेशिकेंद्रेतुसनंद

शिष्याविदंतियदिचिंतितकार्यमेतद्योगिन्मदेकशरणाविहतिविदध्युः ॥ कोवासहेतवपुरेतदपोहितुंस्वंकोवाक्षमेतनिजनाथशरीरमोक्षं ॥२८॥ तौसंविदंवितनुतामितिसंप्रहृष्टौयोगीजगाममुदितोनिलयंमनस्वी ॥ श्रीशंकरोऽपिनिजधामनिजोषमासप्रोचेनकिंचिदपिभावमसौमनोगं ॥ २९ ॥ शूलीत्रिपुंड्रपुरतोवलोकीकंकालमालाकृतगात्रभूषः॥ संरक्तनेत्रोमदघूर्णिताक्षोयोगीययौदेशिकवासभूमिं ॥३०॥ शिष्येषुशिष्टेषुविदूरगेषुस्नानादिकार्यायविविक्तभाजि ॥ श्रीदेशिकेंद्रेतुसनंदनाख्यभीत्यास्वदेहंव्यवधायगूढे॥३१॥तंभैरवाकारमुदीक्ष्यदेशिकस्त्यक्तुंशरीरंव्याधितस्वयंमनः॥ आत्मानमात्मन्युदयुंक्तयोजयन्समाहितात्माकरणानिसंहरन्॥३२॥तंभैरवोलोकतलोकपूज्यंस्वसौख्यतुच्छीकृतदेवराज्यं ॥योगीशमासादितनिर्विकल्पंसनत्सुजातप्रभृतेरनल्पं॥३३॥

नाख्याद्भीत्यादेहंगूढेव्यवधायविविक्तभाजिसतियथावित्यन्वयः ॥ ३१ ॥ तंभैरवाकारंकपालिनंवीक्ष्यश्रीशंकरःशरीरंत्यक्तुंस्वयंमनोव्यधात् समाहितांतःकरणःप्रणवंजपन्नयः करणानिसंहरन्आत्मानंत्वंपदार्थमात्मनितत्पदार्थेऽयुंक्त ॥उ०॥३२॥ भैरवोभैरवाकारःकापालिकःसनत्सुजातादेःसकाशादनल्पं ॥आ०॥३३॥

अंससंधिप्रदेशेचिबुकमधरोष्ठाधःप्रदेशंनिधाय व्यात्तास्यंविवृतमुखंजानूपरिउत्तानकरौनिधाय सामिअर्द्धं कांतंशोभंतं ॥ उ० ॥ ३४ ॥ उच्चीकृतमुच्चैःकृतंपूर्वंगात्रंशिरोभागोयेन सिद्धासनेमेढ्रादुपरिविन्यस्यसव्यंगुल्फंतथोपरि गुल्फांतरंचविन्यस्यसिद्धाःसिद्धासनंविदुरित्युक्तेआसीनंशेषितंचिन्मात्रंयेनतत्रैवविन्यस्तइंद्रियवर्गोयेनसमाधिनाविस्मारितःसर्वसर्गोयेन ॥ ३५ ॥ एवंतंश्रीशंकरंविलोक्यापास्तशंकःस्वबुद्धिपूर्वमर्जितस्तीव्रःपंकःपापंयेन प्रोद्यतखड्गःसकापालिकोहंतुंयावत्सविधंआचार्यसमीपंप्रापपद्मपदोऽपितावद्विज्ञातवान् ॥ ३६ ॥ त्रिशूलमुद्यम्य

जत्रुप्रदेशेचिबुकंनिधायव्यात्तास्यमुत्तानकरौनिधाय ॥ जानूपरिप्रेक्षितनासिकांतंविलोचनेसामिनिमील्यकांतं॥३४॥ आसीनमुच्चीकृतपूर्वगात्रंसिद्धासनेशेषितबोधमात्रं ॥ चिन्मात्रविन्यस्तहृषीकवर्गसमाधिविस्मारितविश्वसर्गं ॥ ३५ ॥ विलोक्यतंहंतुमपास्तशंकःस्वबुद्धिपूर्वार्जिततीव्रपंकः ॥ प्रापोद्यतासिःसविधंसपावद्विज्ञातवान्पद्मपदोऽपितावत् ॥३६॥ त्रिशूलमुद्यम्यनिहंतुकामंगुरुंयतात्मासमुदैक्षतांतः ॥ स्थितश्शुकोपज्वलिताग्निकल्पःसपद्मपादःस्वगुरोर्हितैषी ॥३७॥ स्मरन्नथैषस्मरदार्तिहारिप्रन्हादवश्यंपरमंमहस्तत्॥समंत्रसिद्धोनृहरेर्नृसिंहोभूत्वाददर्शोग्रदुरीहचेष्टां॥३८॥सतत्क्षणक्षुब्धनिजस्वभावःप्रवृद्धरुड्विस्मृतमर्त्यभावः ॥ आविष्कृतात्युग्रनृसिंहभावःसमुत्पपातातुलितप्रभावः ॥ ३९ ॥

गुरुंहंतुकामंकापालिनंयतात्मामनसिसमुदैक्षत दृष्ट्वाचतत्रस्थितएवसपद्मपादोज्वलदग्निकल्पश्शुकोपयतःस्वगुरोर्हितैषी ॥उपें० ॥३७॥ अथानंतरंस्मरतामार्तिहरणं प्रन्हादवश्यंप्रन्हादाधीनं नृहरेस्तत्परमंस्वरूपभूतं महस्तेजः स्मरन्नेषपद्मपादोनृसिंहोभूत्वातस्योग्रांदुरीहचेष्टांददर्शयतोमंत्रसिद्धः ॥ वि० ॥ ३८ ॥ सपद्मपादःप्रवृद्धरुट्प्रवृद्धरोषः ॥ उ० ॥ ३९ ॥

सटानांस्कंधरोम्णांछटयासमूहेनस्फोटितोमेघसंघोयेन तीव्रशब्देनत्रासितोभूतसंघोयेन संवेगेनसंमूर्छितोसंमोहितोलोकसंघोयेन किमेतदि त्याकुलोदेवसंघोयस्मात्ससमुत्पपातेतिपूर्वेणसंबंधः ॥ ४० ॥ क्षुभ्यत्समुद्रमित्यादिक्रियाविशेषणं क्षुभ्यत्समुद्रोयस्यांक्रियायां समुद्धंरौद्रम त्यंतभयानकं रटंतोनिशाटाराक्षसादयोयस्यां ज्वलंतोदिशामंताःप्रांतभागायस्यां प्रचलद्भूमेरंतोयस्यां भ्रश्यंतिअक्षाणिजनानामिंद्रियाणियस्यां दलदंतरिक्षंयस्यां तथाजवादभिद्रुत्येतिपरेणान्वयः ॥ ४१ ॥ जवादभिद्रुत्याशितस्वरूपैःशितस्वरुःतीक्ष्णंवज्रंतद्वदुग्रैर्नखाग्रैःपुरादैत्येश्वरस्यहि

सटाछटास्फोटितमेघसंघस्तीव्रारवत्रासितभूतसंघः ॥ संवेगसंमूर्छितलोकसंघःकिमेतदित्याकुलदेवसंघः ॥४०॥ क्षुभ्यत्समुद्रंसमुदूढरौद्रंरटन्निशाटंस्फुटदद्रिकूटं॥ज्वलद्दिशांतंप्रचलद्धरांतंप्रभ्रश्यदक्षंदलदंतरिक्षं ॥ ॥ ४१ ॥ जवादभिद्रुत्यशितस्वरूग्रैर्दैत्येश्वरस्येवपुरानखाग्रैः ॥ क्षिपन्त्रिशूलस्यसतस्यवक्षोददारविक्षिप्त सुरारिपक्षः ॥ ४२ ॥ तत्ताऽगत्युग्रनखायुधाग्र्यांदंष्ट्रांतरप्रोतदुरीहदेहः ॥ निन्येतदानींनृहरिर्विदीर्णद्युपट्ट णाट्टालिकमट्टहासं ॥ ४३ ॥

रण्यकशिपोरिवक्षिपन्त्रिशूलस्यतस्यकापालिकस्यवक्षः क्षिप्तःसुरारिपक्षोयेन सनृसिंहोददार॥४२॥ ततश्चतत्ताद्दगत्युग्रनखायुधानांसिंहानांअ ग्र्योदंष्ट्रांतरेप्रोतोदुरीहस्यदुश्चेष्टस्यकापालिकस्यदेहोयेन सनृहरिस्तदानींविदीर्णाद्युपट्टणानांस्वर्गनगराणांआट्टालिकायेन तथाभूतंअट्टहासंवि स्तारितवान् ॥ ४३ ॥

बहिर्गताःसर्वेविनेयास्तंशब्दंआकर्णयन्नाकुलचित्तवृत्तयः समीपमागतवंतआगत्यचाग्रतोमृतंभैरवसंज्ञंकापालिकं ततोभैरवाद्विमुक्तंचसुखेनास्थि तंगुरुंदृष्टवंतः ॥ ४४ ॥ सनंदनःपद्मपादःसस्मितंयथास्यात्तथाइतिवक्ष्यमाणमुक्तवान् ॥ ४५ ॥ तद्वचनमुदाहरति पूर्वंखलुअहोबलसंज्ञस्यपर्व तस्याग्रेपुण्यंकिमपिवनंसमाश्रित्यभक्तैकवश्यमेनंनृहरिंभगवंतंध्यायन्ननेकान्दिवसानहंनीतवान् ॥ ४६ ॥ हेवाचंयमास्मिन्गिरिगह्वरेकिमर्थंमे

आकर्णयंस्तंनिनदंबहिर्गतानुपागमन्नाकुलचित्तवृत्तयः ॥ व्यलोकयन्भैरवमग्रतोमृतंततोविमुक्तंचगुरुं सुखोषितं ॥४४ प्रह्लादवश्योभगवान्कथंवाप्रसादितोयंनृहरिस्त्वयेति ॥ सविस्मयैःस्निग्धजनैःसपृष्टःस नंदनःसस्मितमित्यवादीत् ॥४५॥ पुराकिलाहोबलभूधराग्रेपुण्यंसमाश्रित्यकिमप्यरण्यं ॥ भक्तैकवश्यंभ गवंतमेनंध्यायन्ननेकानदिवसान नैषं ॥४६॥ किमर्थमेकोगिरिगह्वरेस्मिन्वाचंयमत्वंवससीतिशश्वत् ॥ केनापिपृष्टोऽत्रकिरातयूनाप्रत्युत्तरंप्रागहमित्यवोचं॥४७॥आकंठमत्यद्भुतमर्त्यमूर्तिःकंठीरवात्मापरतश्च कश्चित्॥मृगोवनेस्मिन्मृगयोवसन्मेभवत्यहोनाक्षिपथेकदाऽपि ॥ ४८ ॥ इतीरयत्येवममपिक्षणेनवनेचरो यंप्रविशन्वनांतं ॥ निबध्यगाढंनृहरिंलताभिःपुण्यैरगण्यैःपुरतोन्यधान्मे ॥४९॥

कस्त्वंवससीतिकेनापिकिरातयूनापुराशश्वत्पृष्टोहमितिवक्ष्यमाणंप्रत्युत्तरमुक्तवान् ॥ ४७ ॥ तदाह कंठपर्यंतमत्यद्भुतानरमूर्त्तिर्यस्य परतश्चसिं हात्माकश्चिन्मृगोस्मिन्वनेवसन् हेमृगयोव्याधममाक्षिमार्गेकदापिनभवति अहोऽतिकष्टं ॥ ४८ ॥ इत्येवंमयिकथयत्येवसतिअयंवनेचरोवन मध्यंक्षणमात्रेणप्रविशन्नृहरिंलताभिर्गाढंनिबध्यमेपुण्यैरगण्यैर्ममाग्रेस्थापितवान् ॥ ४९ ॥

अद्भुतेनाश्चर्येणाविष्टंमनोयस्य तथाभूतेनमयेत्येवंविज्ञाप्यमानोऽसौविभुर्नृहरिरितिवक्ष्यमाणमुक्तवान् ॥ ५० ॥ तदुदाहरति यथाऽमुनाकिरा तयूनैकाग्रचित्तेनाहंध्यातस्तथापूर्वैर्ब्रह्मादिभिरपिनध्यातोऽतस्त्वंनोपालभेथाइतिकथयन्मेप्रसादंकृत्वातिरोधानंकृतवान् ॥ इंद्र० ॥ ५१ ॥ पद्म पादस्यतांवाणींश्रुत्वाऽखिलैरानंदमग्नैरभाविसर्वैर्ध्यानंदमग्नाअभूवन् अनल्पेनस्वतेजसाजगद्ब्रह्मांडंदलयन्नृसिंहोजगर्जच उ० ॥ ५२ ॥ ततस्त

महर्षिभिस्त्वंमनसाप्यगम्योवनेचरस्यैवकथंवशेभूः ॥ इत्यद्भुताविष्टहृदामयासौविज्ञाप्यमानोविभुरित्य वादीत् ॥५०॥एकाग्रचित्तेनयथामुनाहंध्यातस्तथाधातृमुखैर्नपूर्वैः ॥ नोपालभेथास्त्वमितीरयन्मेकृत्वा प्रसादंकृतवांस्तिरोधिं ॥५१॥ आकर्ण्यतांपद्मपदस्यवाणीमानंदमग्नैरखिलैरभावि ॥ जगर्जचोच्चैर्जगदं डभांडंभग्नास्वधाम्नादलयन्नृसिंहः॥५२॥ततस्तदाभाटचलत्समाधिःस्वात्मप्रबोधोन्मथितत्र्युपाधिः॥उन्मी ल्यनेत्रेविकरालवक्त्रंव्यलोकयन्मानवपंचवक्त्रं॥५३॥ चंद्रांशुसोदर्यसटाजटालंतार्तीयनेत्राब्जकनल्लि टालं॥सहोघद्युष्णांशुसहस्रभासंविध्वंडविस्फोटकृदट्टहासं ॥ ५४ ॥

स्यगर्जनानंतरंतस्याभाटेनसाहंकारनादेनचलत्समाधिर्यस्य स्वात्मसाक्षात्कारेणोन्मथिताःकारणादित्रयउपाधयोयस्य सश्रीशंकरोनेत्रेउन्मील्य करालवक्त्रंमानवपंचास्यंनृसिंहमवलोकयत ॥ ५३ ॥ तंविशिनष्टि चंद्रकिरणसदृशाभिःसटाभिर्जटालंव्याप्तं तृतीयनेत्रकमलेनकनत्स्फुरल्लिटा लंमस्तकंयस्य सहोद्यंतांसूर्यसहस्राणांभाइवभायस्य ब्रह्मांडविस्फोटकरोऽट्टहासोयस्यतं ॥ ५४ ॥

नखाग्रेणानिर्भिन्नात्कपालिवक्षस्थलादुच्चलच्छोणितस्यपंकेनव्याप्तान्यंगानियस्यतं श्रीवत्सोनामरोम्णामावर्तस्तेनयुक्तंदक्षिणवक्षोयस्यतंवत्सः पुत्रादिवर्षयोः तर्णकेनोरसिक्लीबमितिमेदिनी गलेवैजयंत्याश्रीरत्नेनकौस्तुभमणिनाचसंस्पर्धिनीतस्यकपालिनआंत्राणांमालायस्यतं ॥ ५५ ॥ देवासुरत्रासकरस्यातिघोरस्यस्वाकारस्यसारेणबलेनव्यथितोंडकोशोयेनदंष्ट्राभिःकरालान्मुखान्निर्गच्छदग्निज्वालालिभिः संलीढःसमास्वादितो नभोवकाशोयेनतं ॥ ५६ ॥ स्वरोमकूपेभ्यउद्गतानांविस्फुलिंगानांप्रचारेणसंदीपिताःसर्वलोकायेन जंभमसुरविशेषंद्वेष्टीतिजंभद्विडिंद्रःउज्जृंभि

नखाग्रनिर्भिन्नकपालिवक्षस्थलोच्चलच्छोणितपंकिलांगं ॥ श्रीवत्सवत्संगलवैजयंतीश्रीरत्नसंस्पर्धितदांत्र मालं ॥५५॥ सुरासुरत्रासकरातिघोरस्वाकारसारव्यथितांडकोशं ॥ दंष्ट्राकरालाननिर्यदग्निज्वालालिसंली ढनभोवकाशं ॥५६॥ स्वरोमकूपोद्गतविस्फुलिंगप्रचारसंदीपितसर्वलोकं ॥ जंभद्विडुज्जृंभितशंभुदंभसंस्तं भनारंभकदंतपेषं ॥५७॥ माभूदकालेप्रलयोमहात्मन्कोपंनियच्छेतिगृणद्भिरारात् ॥ ससाध्वसैःप्रांजलिभिः सगात्रकंपैर्विरंच्यादिभिरर्थ्यमानं ॥५८॥ विलोक्यविद्युच्चपलोग्रजिह्वंपतिक्षितीशःपुरतोनृसिंहं ॥ अभीति रैदिष्टतदोपकंठंस्थितोऽपिहर्षाश्रुपिनद्धकंठः ॥ ५९ ॥

तउल्लसितःशंभुर्महादेवस्तयोर्दंभस्यक्ष्मापनकैतवस्ययत्संस्तंभनंतस्यारंभकोदंतपेषोयस्य ॥ ५७ ॥ हेमहात्मन् असमयेप्रलयोमाभूत् अतःको पंनियच्छेत्येवंससाध्वसैःसगात्रकंपैःप्रांजलिभिरादरात्स्तुवद्भिःब्रह्मादिभिःप्रार्थ्यमानं ॥ ५८ ॥ विद्युद्वच्चपलोग्रजिह्वमेवंभूतंनृहरिंपुरतोविलो क्यतदासमीपंस्थितोपिभीतिरहितोहर्षाश्रुभिःपिनद्धःकंठोयस्यसयतिराजःश्रीशंकरःस्तुतवान् ॥ उपें० ॥ ५९ ॥

हेनरहरेकोपमुपसंहर यतोऽनर्थदं यदर्थमाविष्कृतःसतुतवशत्रुर्निहतःसन्भुविवर्त्ततेऽतोहेदेवसनातनींमयिकृपांकुरु किंच भवत्कोपदृश्यासर्वमिदंजगद्भयमेति ॥ ६० ॥ किंच तवविष्णोःवपुःखलुसत्वंउदात्हतं हियतस्तवकोपनमण्वपिनोचितं तत्तस्मादस्मिन्कालेसुखायशांतिंप्राप्नुहि तवैतन्नोचितमितिसाक्षेपमाह रुद्रगुणंतमःसत्वगुणोविष्णुःत्वंकथमाश्रयसे ॥ ६१ ॥ एवंकोपशांतिंप्रार्थयित्वास्तौति हेदैवतमसकलभीतिषुस्मरतसन्सर्वभयमपोह्यपुमान्सुखीभवति तवदर्शनेसतिकिंप्रवदामि सयद्भवतिनतद्वक्तुंशक्यमित्यर्थस्तस्मात्तवदर्शनंपरमदुर्लभमेव ॥ ६२ ॥ अ

नरहरेहरकोपमनर्थदंतवरिपुर्निहतोभुविवर्तते ॥ कुरुकृपांमयिदेवसनातनींजगदिदंभयमेतिभवद्दृशा ॥
॥६०॥ तववपुःकिलसत्वमुदात्हतंतवहिकोपनमण्वपिनोचितं॥तदिहशांतिमवाप्नुहिशर्मणेहरगुणंहरिराश्रयसेकथं॥६१॥ सकलभीतिषुदैवतमस्मरन्सकलभीतिमपोह्यसुखीपुमान् ॥ भवतिकिंप्रवदामितवेक्षणे परमदुर्लभमेवतवेक्षणं ॥६२॥ स्मृतवतस्तवपादसरोरुहंमृतवतःपुरुषस्यविमुक्तता ॥ तवकराभिहतोमृतभैरवोनहिसएषपुनर्भवमेष्यति ॥६३॥ दितिजसूनुममुंव्यसनार्दितंसकृदरक्षदुदारगुणोभवान् ॥ सकलगत्वमुदीरितमस्फुटंप्रकटमेवविधित्सुरभूत्पुरा ॥ ६४ ॥

यकापालिकस्यविमोक्षायव्याजेनाह तवपादकमलंस्मृतवतोमृतवतःपुरुषस्यविमुक्तताभवति अयंतुभैरवस्तवकरेणाभिहतःसन्मृतातःसैषपुनःसंसृतिंनप्राप्स्यतीत्यर्थः ॥६३॥ भक्तरक्षणंतद्वचनपालनंचतवस्वभावएवेत्याह दितिजस्यहिरण्यकशिपोःपुत्रंप्रल्हादंअमुमुदारगुणोभवान्सकृदरक्षत् क्वासाविंतिपित्रापृष्टनेतेनोदीरितंसर्वत्रैवास्तीतिसर्वगत्वमस्फुटंप्रकटमेवविधातुमिच्छुःपुराअग्रेभवान्प्रादुरभूत् ॥ ६४ ॥

त्वमेवब्रह्मादिरूपेणसृष्ट्यादिकंकरोषीत्याह रजसावृतोविश्वंसृजसि स्थितिविधौस्वीकृतसत्वःउद्यतायुधःपालयसि तस्यहरणसमये हेदेवतमसा
वृतस्तदाहरसंज्ञितोहरसि ॥ ६५ ॥ वस्तुतस्तुअजस्यजन्म निर्गुणस्यगुणाश्चनैवसंति तर्हिजन्मादिकंकिमर्थमित्यतआह तवजन्मादिकंजगदनु
ग्रहणाययतस्तवपदंवाङ्मनसातिगं यतोवाचोनिवर्त्ततेअप्राप्यमनसासहेत्यादिश्रुतेः तर्हितंत्वौपनिषदंपुरुषंपृच्छामीतिकठश्रुतिर्गम्यतइतिचेत्त
त्राह श्रुतिवचश्चकितंसत्त्वबोधकं अस्थूलमनण्वित्येवंनिषेधमुखेनलक्षणावृत्त्याचबोधयति नतुसाक्षादित्यर्थः ॥६६॥ यद्यपिनामरूपादिविनि

सृजसिविश्वमिदंरजसावृतःस्थितिविधौश्रितसत्वउदायुधः ॥ अवसितद्धरणेतमसावृतोहरसिदेवतदाहर
संज्ञितः॥६५॥तवजनिर्नगुणास्तवतत्वतोजगदनुग्रहणायभवादिकं ॥ तवपदंखलुवाङ्मनसातिगंश्रुति
वचश्चकितंतवबोधकं ॥ ६६ ॥ नरहरेतवनामपरिश्रवात्प्रमथगुह्यकदुष्टपिशाचकाः ॥ अपसरंतिविभो
ऽसुरनायकानहिपुरःस्थितयेप्रभवंत्यपि ॥ ६७ ॥ त्वमेवसर्गस्थितिहेतुरस्यत्वमेवनेतानृहरेऽखिलस्य ॥
त्वमेवचिंत्योहृदयेनवद्येत्वामेवचिन्मात्रमहंप्रपद्ये ॥६८॥ हतोवराकोहिरुषंनियच्छविश्वस्यभूमन्नभयंप्र
यच्छ ॥ एतेहिदेवाःशममर्थयंतेनिरीक्ष्यभीताःप्रतिखेदयंते ॥६९॥

मुक्तस्त्वंतथापिहेनरहरेतवनामपरिश्रवणात्प्रमथादयोऽपसरंतिदूरतरंगच्छंति हेविभोदैत्यनायकास्तुपुरःस्थितयेऽपिसमर्थानभवंति ॥६७॥ तथाच
यतःसर्गादिहेतुःनियंत्रादिश्चत्वमेवातस्त्वामेवचिन्मात्रमहंप्रपद्येइत्याह त्वमेवेति ॥ उ० ॥ ६८ ॥ एवंस्तुत्वारोषशांतिंपुनःप्रार्थयते हियस्माद
यंवराकोहतोऽतःकोपंनियच्छ हेभूमन्नतेनचविश्वस्याभयंप्रयच्छ हियस्मादेतेदेवाः शमंप्रार्थयंते निरीक्ष्यभीताःप्रतिखेदंप्राप्नुवंति ॥६९॥

किंच हियस्मात्तवानुकंपाहीनैर्जनैर्द्रष्टुंनशक्या तत्तस्माद्धेआत्मन्निर्मातिरस्कृतकोटिविद्युतंमूर्त्तिमुपसंहर तेतवभयात्समतिक्रांतसीमांत्रिलोकींपाहि ॥ ७० ॥ अथेदानींश्रीनृसिंहाट्टहासंवर्णयंस्तस्माद्दुरितशमंप्रार्थयते कल्पांतउज्जृंभमाणस्यप्रथमपरिवृढस्यरुद्रस्यप्रौढोयोललाटवन्हिस्तस्यज्वालाभिरालीढायांत्रिलोक्यांजनितस्यचटचटाशब्दस्यधिक्कारेधुर्यः पुनश्चमध्येब्रह्मांडोदरकुहरंब्रह्मांडात्मकपात्रजठरच्छिद्रमध्येयोअनैकांत्येनाव्यभिचारेणदुस्थादुर्घटाएकरूपेणस्थितिर्यस्याः अनेकरूपांजन्ममरणादिलक्षणावस्थांप्रतिस्त्यानस्त्याभोघनानलघनोवन्हिमूर्त्तिः

द्रष्टुंनशक्याहितवानुकंपाहीनैर्जनैर्निह्नुतकोटिशंपां ॥ मूर्तितदात्मन्नुपसंहरेमांपाहित्रिलोकींसमतीतसीमां ॥ ७० ॥
कल्पांतोज्जृंभमाणप्रथमपरिवृढप्रौढलालाटवह्निज्वालालीढत्रिलोकीजनितचटचटाध्वानधिक्कारधुर्यः ॥ मध्येब्रह्मांडभांडोदरकुहरमनैकांत्यदुस्थामवस्थांस्त्यानस्त्यानोभ्ममायंदलयतुदुरितंश्रीनृसिंहाट्टहासः ॥ ७१ ॥ मध्येव्यानद्धवातंधयगुणवलनाधानमंथानभूभृन्मंथेनोत्क्षोभिदुग्धोदधिलहरिमिथःस्फालनाचारघोरः ॥ कल्पांतोन्निद्ररुद्रोच्चतरडमरुकध्वानबद्धाभ्यसूयोघोषोयंकर्णघोरःक्षपयतुनृहरेरंहसांसंहतिंनः ॥ ७२ ॥

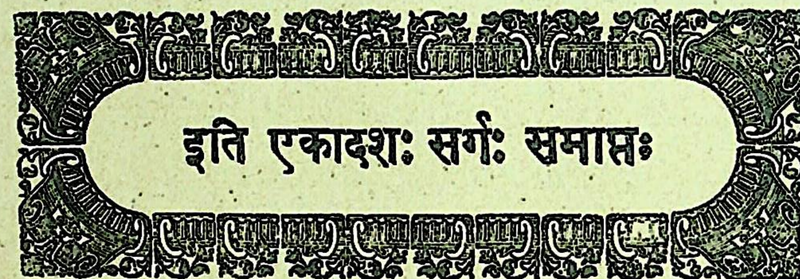
स्त्यानंस्निग्धेपिचघनेत्वनलालस्ययोरपीतिमेदिनी एवंभूतोयंश्रीनृसिंहाट्टसोममदुरितंदलयतु स्रग्धरा ॥ ७१ ॥ किंच मध्येव्यानद्धस्यसम्यग्बद्धस्यवातंधयोवायुपोवासुकिसंज्ञःसर्पःतल्लक्षणस्यगुणस्यवलनस्यावेष्टनस्याधानंस्थापनंयत्रसचासौमंथनाद्रिर्मंदराचलस्तेनयोमंथोमंथनंतेनक्षोभितःक्षीरसमुद्रस्यलहरीणांयोमिथःस्फालनाचारस्ताडनाचारस्तद्वद्घोरस्तस्मात्घोरइतिवा श्रुतश्चकल्पांतउन्निद्रस्यरुद्रस्योच्चैःडमरुकशब्देनबद्धाऽभ्यसूयायेनतथाभूतोऽयंकर्णघोरोनृहरेर्घोषोनोंऽहसांपापानांसमुदायंक्षपयतु ॥ ७२ ॥

ह्वाऽन्यसूयायेनतयाभूतोऽयंकर्णघोरोनृहरेर्घोषोनोंऽहसांपापानांसमुदायंक्षपयतु ॥ ७२ ॥

किंच कल्पांतसमयेसमुज्जृंभतांअंभोदानांगुंफेसमूहेस्फूर्जतामशनीनांस्फुरत्यापुरुरटितायावृहद्गर्जनायाअनल्पान्गर्वप्ररोहान्मंक्षुक्षुंदानआशुचूर्णीकुर्वाणः पुनश्चक्रीडायैयोवराहेंद्रस्तस्यनासायाःसरभसंसवेगंविसरन्योघोरोघूर्घोलक्षणःशब्दस्तस्यश्रीरिवश्रीर्यस्यसगंभीरःतेनृहरेरट्टहासोहेहरहरेतिसंभ्रमेवीप्सा वेगेननःपापानिहन्यात् ॥ ७३ ॥ एवंविशिष्टस्तुतिभिर्नृहरौप्रशांतेसतिएषमुनिःपद्मपादःस्वंभावमेत्यशांतोबभूवततश्चशां

क्षुंदानोमंक्षुकल्पावधिसमयसमुज्जृंभदंभोदगुंफस्फूर्जद्दंभोलिसंघस्फुरदुरुरटितारवर्वगर्वप्ररोहान् ॥ क्रीडाक्रोडेंद्रघोणासरभसविसरद्घोरघूर्घोरवश्रीर्गंभीरस्तेट्टहासोहरहरनृहरेरंहसांहांसिहन्यात् ॥ ७३ ॥ एवंविशिष्टनुतिभिर्नृहरौप्रशांतेस्वंभावमेत्यमुनिरेषबभूवशांतः ॥ स्वप्नानुभूतिमिवशांतमनाःस्वमेनमात्मानमात्मगुरवेप्रणतिंचकार॥ ७४ ॥चारित्र्यमेतत्प्रयतस्त्रिसंध्यंभक्त्यापठेद्यःशृणुयादवंध्यं ॥ तीर्त्वापमृत्युंप्रतिपद्यभक्तिंसभुक्तभोगःसमुपैतिमुक्तिं ॥ ७५ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतदुग्रभैरवनिर्जयः ॥संक्षेपशंकरजयेसर्गएकादशोऽभवत्॥ ११ ॥ मूलसंख्या ॥ १०८ ॥

तमनाःस्वप्नानुभूतिमिवैनंस्वात्मानंस्वगुरवेप्रकर्षेणनतिंचकार ॥ व० ॥ ७४ ॥ उक्तचारित्र्यपठनादेःफलमाह चारित्र्यमिति प्रयतःसावधानः अवंध्यमनिष्फलं ॥ उ० ॥ ७५ ॥ इतिश्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपूज्यपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमेएकादशःसर्गः ॥११॥ ॥ टीकासंख्या ॥ १७१ ॥

इति एकादशः सर्गः समाप्तः

श्री०॥ अथहस्तामलकादिप्रसंगसपरिकरंवर्णयितुमारभते अथानंतरमेकस्मिन्कालेयतिचक्रवर्तीशंकरः शिष्यैःसह सर्वाणितीर्थानिचरन्घोरा त्कलेर्गोपितोरक्षितोधर्मोयेनतं अभ्यर्णःअविदूरःचलःसमुद्रस्यौघोरयोयस्यतंगोकर्णमागात् अभेश्चाविदूर्येइत्यनेनादेर्निष्ठायाइणिनिषेधः ॥उ०॥१॥ गत्वाचप्रणमन्महेशंतुष्टाव कथंभूतमितितत्राह विरिंचिनाब्रह्मणा विरिंच्योथविरिंचिश्चब्रह्मण्यपिविरंचिनइतिविश्वप्रकाशः कमलनाभेनविष्णु नाचवंद्यं यतःप्रपंचलक्षणस्यनाट्यस्याद्भुतसूत्रधारं कूटस्थत्वेसतितत्कर्तृत्वेनाश्चर्यरूपंनाटकाचार्यंयतोमायासचिवमित्याहवामार्द्धेवधूटिर्वधूर्य स्यतं तथाप्यस्तोदुष्टानांकामक्रोधादीनांलेपोयस्मात्तं ॥२॥ कामारेर्वपुःस्मरामि क्वचनदक्षिणभागेवलाहकेनमेघेनाद्वैतस्याभेदस्यवदावदाशांदि

श्री० ॥ अथद्वादशःसर्गः ॥ अथैकदासौधीतसार्वभौमस्तीर्थानिसर्वाणिचरन्सतीर्थ्यैः॥घोरात्कलेर्गोपितधर्ममभ्या गाद्गोकर्णमभ्यर्णचलार्णवौघं ॥ १ ॥ विरिंचिनांभोरुहनाभवंद्यंप्रपंचनाट्याद्भुतसूत्रधारं ॥ तुष्टाववामार्द्धवधूटि मस्तदुष्टावलेपंप्रणमन्महेशं ॥ २ ॥ वपुःस्मरामिक्वचनस्मरारेर्बलाहकाद्वैतवदावदश्रि ॥ सौदामिनीसाधितसंप्र दायसमर्थनादेशिकमन्यतश्च ॥३॥ दामांगसीमांकुरदंशुतृण्याचंचन्मृगांचत्तरदक्षपाणि ॥ सव्यान्यशोभाकलमा ग्रभक्षसाकांक्षकीरान्यकरंमहोस्मि ॥४॥

नीश्रीर्यस्मिन् अन्यतोवामभागतश्चविद्युतासाधितस्यमेघाविनाभावादिरूपस्यसंप्रदायस्यसमर्थनायांदेशिकंगुरुं ॥ ३ ॥ किंच वामांगलक्षणे सीम्निक्षेत्रे सीमाघटिस्थितिक्षेत्रेष्वंडकोशेपिचस्त्रियामितिमेदिनी अंकुरंत्यांरोहंत्यांकिरणलक्षणायांतृण्यायांतृणसमूहेचंचन्मृगेणस्फुरत्तरोद क्षिणहस्तोस्यतत्तथा सव्यान्यस्यदक्षिणभागस्यशोभैवकलमःसस्यं कलमःपुंसिलेखन्यांशालौपाटच्चरेपिचेतिमेदिनीतस्याग्रस्यभक्षणेसाकांक्षः कीरःशुकोन्यकरेवामहस्तेयस्यतन्महोऽहमस्मि तत्राशिवकरेमृगःपार्वतीहस्तेशुकइतिबोध्यं ॥४॥

किंच धराधरस्यहिमाचलस्यकन्यायागलेनसंलग्नोऽपिमांगल्यतंतुःसौभाग्यसूत्रंयस्यकंठदेशेहालाहलंकुंठशक्तिमकृत सोयंभूमाऐक्यानुभवादहमेवास्मि ॥५॥ गुणातीतैर्विभाव्यंविभावनीयंगोकर्णनाथमित्थंवचसार्चयित्वातिस्रःरात्रीस्त्रिजगत्पवित्रेक्षेत्रेसैषमुदाकालंक्षिपतिस्म ॥६॥ ततश्ववैकुंठकैलासयोर्विवर्तभूतंस्वातिरिक्ताकारेणवर्त्तनंविवर्त्तस्तद्रूपंतयोरूपांतरंनताघंहरत् हरिशंकराख्यांदिव्यंस्थलंतीर्थप्रवासीदेशिकसार्वभौमःशीघ्र

महीध्रकन्यागलसंगतोऽपिमांगल्यतंतुःकिलहालहालं॥ यत्कंठदेशेकृतकुंठशक्तिमैक्यानुभावादयमस्मिभूमा॥
॥ ५ ॥ गुणत्रयातीतविभाव्यमित्थंगोकर्णनाथंवचसार्चयित्वा॥ तिस्रःसरात्रीस्त्रिजगत्पवित्रेक्षेत्रेमुदैषक्षि
पतिस्मकालं ॥ ६ ॥ वैकुंठकैलासविवर्तभूतंहरन्नताघंहरिशंकराख्यं ॥ दिव्यस्थलंदेशिकसार्वभौमस्तीर्थप्र
वासीनचिरादयासीत् ॥ ७ ॥ भ्रमापनोदायभिदावदानामद्वैतमुद्रामिहदर्शयंतौ॥ आराध्यदेवौहरिशंकरौस
दूव्यर्थाभिरित्यर्चयतिस्मवाग्भिः ॥ ८ ॥

मेवागात् ॥ ७ ॥ भेदवादिनांभ्रमापनोदायास्मिन्लोकेअद्वैतमुद्रांदर्शयंतौहरिशंकरौदेवावाराध्यसश्रीशंकरइतिवक्ष्यमाणप्रकारेणद्व्यर्थाभिर्वाग्भिरर्चयतिस्म ॥ ८ ॥

ग्भिरर्चयतिस्म ॥ ८ ॥ ॥१॥

ताएवोदाहरति वंद्यंसप्रर्ष्यादिभिर्वंदनीयं महतःसोमस्यप्रलयाब्धिनीरस्यकलाभिरंशैःकलायांमूलेवाविलासःक्रीडायस्य सोमःकुबेरेपितृदेवतायां वसुप्रभेदेचसुधाकरेच दिव्यौषधीश्यामलतासमीरकर्पूरनीरेषुचवानरेचेतिविश्वप्रकाशः कलास्यान्मूलरैवृद्धौशिल्पादावंशमात्रकइतिमेदिनी सोमकस्यवेदापहारकस्यसुरस्यलावीनाशकोलासःक्रीडायस्येतिवा तथाभूतमनादिंसर्वकारणत्वादकारणमैनंमात्स्यंदिव्यमप्राकृतंकिंचनाचिंत्यंतेजोंगीकुर्वन्नगांनौकारूपांभूमिमादरेणाकलयन्विकर्षन्विभुरनंतशक्तिव्यापकोविभुर्मेकुशलानिकुर्यात् तथाचोक्तं रूपंसजगृहेमात्स्यंचाक्षुषोदधिसंप्लवे नाव्यारोप्यमहीमय्यामपाद्वैवस्वतंमनुमिति अहंत्वामृषिभिः साकंमहानावमुदन्वति विकर्षन्विचरिष्यामियावद्ब्राह्मीनिशाप्रभोइतिच अनादिभू

वंद्यंमहासोमकलाविलासंगामादरेणाकलयन्ननादिं ॥ मैनं
महःकिंचनदिव्यमंगीकुर्वन्विभुर्मेकुशलानिकुर्यात् ॥ १॥

तांगांवेदवाचमादरादाकलयन्प्रत्याहरन्नितिवा तथाचोक्तं अतीतेप्रलयापायेउत्थितायसवेधसे हत्वासुरंहयग्रीवंवेदान्प्रत्याहरद्धरिरिति पक्षेसोमस्यचंद्रस्यकलायाविलासोयस्मिंस्तयासहविलासोयस्येतिवा सोमानांहिमालयोद्भवानांदिव्यौषधीनांकलाभिरितिवा सोमस्यकर्पूरस्येतिवा अनादिभूतांगांश्रुतिमादरेणाकलयन्विचारयन् गांवृषभमादरेणप्रेरयन्नितिवा मेनायाहिमाचलभार्यायाजातंकिंचनपार्वतीलक्षणंमहोंगीकुर्वन्निति व्याख्येयंइति ॥ इंद्र० ॥ १ ॥

एवंमत्स्यावतारमभिधायाथकमठावतारंनिरूपयन्नाह योमंदराख्यमचलंदधत् आदितेयान्देवान्सुधाभुजआतनुतेस्माविषादीखेदरहितःसभवान
द्रेर्मंदराचलस्यलीलायांभ्रमणात्मविलासार्थमुचितायोग्याचारुमूर्त्तिर्यस्यतस्यसंबोधनंहेअद्रिलीलोचितचारुमूर्त्तेकूर्ममूर्त्ते स्वामपारांरूपांविधत्तां प
क्षेयोमंदरागंमंदराख्यपादपंदधद्विषादीस्वयंविषभक्षकोदेवान्सुधाभुजोव्यातनुतेस्माद्रौकैलासेयालीलाविलासःतस्यामुचिताचारुमूर्त्तिर्यस्येतिव्या
ख्येयं अगःस्यान्नगवत्पृथ्वीधरपादपयोःपुमान् मंदरस्तुपुमान्मंथशैलेमंदारपादपइतिमेदिनी ॥ उ० ॥१०॥ अथवाराहावतारंवर्णयन्नाह यउ
च्चैर्महेर्भूमेर्मानंचित्तोन्नतिमुल्लासयन्स्फुरन्योवराहाःसूकर्याईशोवराहीशस्तत्कलेवरस्ताद्दृग्देहोऽभूत् मानश्चचित्तोन्नतौग्रहइतिविश्वप्रकाशः पक्षे

योमंदरागंदधदादितेयान्सुधाभुजःस्मातनुतेऽविषादी ॥ स्वामद्रिलीलोचितचारुमूर्त्तेरूपामपारांसभवान्वि
धत्तां ॥१०॥ उल्लासयन्योमहिमानमुच्चैःस्फुरद्वराहीशकलेवरोऽभूत् ॥ तस्मैविदध्मःकरयोरजस्रंसाम्यंत
नाम्भोरुहसामरस्यं ॥११॥ समावहन्केसरितांवरांयःसुरद्विषत्कुंजरमाजघान ॥ प्रह्लादमुल्लासितमादधा
नंपंचाननंप्रणुमःपुराणं ॥ १२ ॥

वराहीशकलेवरःशेषविग्रहस्तस्मैवराहीशोवासुकिःकलेवरेयस्येतिवा हस्तयोर्मुकुलितपद्मसाम्यजस्रंविदध्मः ॥ ११ ॥ अथनृसिंहावतारंनिरूप
यन्नाह तंपंचास्यंसिंहंपरमात्मानं पुराणंसदैकरसं प्रणुमस्तंकमितितत्राह योवरांकेसरितांनृहरितांसमावहन्सुरद्विषतांकुंजरंहिरण्यकशिपुमा
जघान तंपुनःप्रह्लादमुल्लासितमादधानं पक्षेपंचमुखंसदाशिवं यःकेशिरसिसरितांनदीनांमध्येवरांश्रेष्ठांगंगांसमावहन् सुरशत्रुंगजासुरमाजघान
प्रकर्षेणाल्हादमुल्लासितमादधानमित्यर्थः ॥ १२ ॥

मर्केणाल्हादमुल्लासितमादधाममित्यर्थः ॥ १२ ॥

अथवामनावतारंवर्णयन्नाह योबलेःसकाशात्त्रैलोक्याहरणाभिलाषःसुंदरंमृगचर्मवसानोवामनः उदीतउदीतोभूत् कांतयारहितः तपांसिव्यतानीत्सोयमाश्रमिणामाद्योब्रह्मचारीनोऽस्मानवतात् पक्षेयोमनोहारिमनोज्ञमजिनंवसानोदक्षाध्वराद्बलेराहरणाभिलाषोउदीतकांतयासत्या ॥ वि० ॥ १३ ॥ अथपरशुरामावतारंनिरूपयन्नाह येनाधिकंयथास्यात्तथोद्यत्तरेणवारिणाबालकेनपरशुरामेणार्जुनःकार्त्तवीर्यः शीघ्रंसंगररंगभूमौ युद्धरंगभूमौजितःवारिर्वाग्गजबंधन्योःस्त्रीक्लीबेंबुनिबालकेअर्जुनःककुभेपार्थेकार्त्तवीर्यमयूरयोः मातुरेकसुतेऽपिस्याद्धवलेपुनरन्यवदितिमेदिनीनक्षत्रनाथवच्चंद्रवत्स्फुरितेनतेनकेनापिनाथेनवयंसनाथाः पक्षेअधिकंशिरसिवारिजलंयस्यार्जुनःपार्थः नक्षत्रनाथेनस्फुरितोन्यत्रेत्यर्थः ॥ १४ ॥

उदीतबल्याहरणाभिलाषोयोवामनोहार्यजिनंवसानः ॥ तपांसिकांतारहितोव्यतानीदाद्योवतादाश्रमिणामयंनः ॥१३॥ येनाधिकोद्यत्तरवारिणाशुजितोर्जुनःसंगररंगभूमौ॥नक्षत्रनाथस्फुरितेनतेननाथेनकेनापिवयंसनाथाः ॥१४॥ विलासिनालीकभवेनधाम्नाकामंद्विषंतंसदशास्यमस्यन् ॥ देवोधरापत्यकुचोष्मसाक्षीदियादमंदात्मसुखानुभूतिं ॥ १५ ॥

श्रीरामचंद्रावतारंनिरूपयन्नाह अलीकोऽसत्योभवःसंसारोयस्मिंस्तथाभूतेनविलासिनास्वधाम्नास्वज्योतिषायथेष्टंद्विषंतं रावणमस्यन्क्षिपन्नाशयन् धराभूमिस्तस्याअपत्यंसीतातस्याःकुचयोरुष्णतायाःसाक्षीसाक्षाद्द्रष्टासदेवोऽमंदसुखानुभूतिमामितब्रह्मानंदानुभवंदेयात् पक्षेदशेंद्रियाणिमुखानियस्य तथाभूतंद्विषंतंकाममस्यन्धरस्यपर्वतस्यापत्यंपार्वतीतस्याःकुचोष्मसाक्षीतिव्याख्येयं धरौगिरौकार्पासतूलेकूर्मराजेवस्वंतरेऽपिचेतिमेदिनी ॥ १५ ॥

अथबलरामावतारंवर्णयन्नाहोच्चतालकेतुः स्थिराधर्ममयीधर्मायवामूर्तिर्यस्यहालाहलयोःसुराहलयोःस्वीकरणे हालासुरायामितिमेदिनीतथापिश्रे ष्ठकंठोरोहिणीशेनवसुदेवेनानिशंचुंब्यमानमुत्तमांगंशिरोयस्यसकोपिभूमाअवाङ्मनसगोचरोयत्रनान्यत्पश्यतिनान्यच्छृणोतिनान्यद्विजानातिस भूमायोवैभूमातत्सुखमितिश्रुत्युपलक्षितःपरमात्माऽवतु पक्षेउत्कृष्टतालेगीतकालेकेतुःरुक्पस्य मोक्षधर्ममयीमोक्षधर्मायवामूर्तिर्यस्यमोक्षधर्म स्यमूर्तिःकार्यंतत्प्राप्यइतिवा हालाहलस्यविषस्यस्वीकरणेनोग्रकंठोहालाहलस्वीकरणेपिश्रेष्ठकंठइतिवारोहिणीशश्चंद्रः तालःकरतलेंगुष्ठमध्यमा यांचसंमिते गीतकालक्रियामानेकरस्फोलद्रुमांतरे केतुर्नारुक्पताकारिग्रहोत्पातेषुलक्ष्मणि स्थिराभूशालपर्ण्योर्नासनेमोक्षेबलेत्रिषु मूर्तिःकार्य

उत्तालकेतुःस्थिरधर्ममूर्तिर्हालाहलस्वीकरणोग्रकंठः ॥ सरोहिणीशानीशचुंब्यमाननिजोत्तमांगोवतुकोपिभूमा॥१६॥विनायकेनाकलिताहितापंनिषेदुषोत्संगभुविप्रत्यूष्यन् ॥ यःपूतनामोहिकचित्तवृत्तिरव्याद सौकोऽपिकलापभूषः ॥ १७ ॥

काठिन्ययोःस्त्रियामितिमेदिनी ॥१६ ॥ अथश्रीकृष्णावतारंवर्णयन्नाह कलितंसमासादितमहितापंयथास्यात्तथोत्संगभुविसमीपस्थानेनिषेदुषा निषण्णेनोपविष्टेनविनायकेनगरुडेनोपलक्षितोयःपूतनायामोहिकाचित्तवृत्तिर्यस्य कलापःबर्हंभूषालंकारोयस्यासौकोपिवर्णयितुमशक्यःप्रत्यूष्य न्सन्नव्यात् संसृतिलक्षणादनर्थादवतु पक्षेआकलिताःशुंडयासमासादिताःशिवाशिरसिस्थापिताआपोयस्यांक्रियायां तथांकस्थानेनिषेदुषावि नायकेनविघ्नराजेनोपलक्षितोयः पूतंपवित्रंनामयस्योहिकेपुस्वार्चितकेपुचित्तवृत्तिर्यस्यतेषांचित्तवृत्तिर्यस्मिन्नितिवा कलापस्तूणंभूषायस्यासा वित्यर्थः ॥ १७ ॥

विस्पर्यः ॥ १७ ॥

॥२॥

अथबुद्धावतारंनिरूपयन्नाह पाठीनकेतोःमीनकेतोःकामस्यजयिने मारजिद्धोकजिज्जिनइत्यमरः प्रतीतःप्रख्यातःसर्वज्ञभावोयस्यतस्मैदयैकसीम्ने प्रायःक्रतुपुयज्ञेषुद्वेषोयेषांतेषुकृतआदरोयस्मिन्नितिवा तस्मैबोधैकधाम्नेभूम्नेस्पृहयामि एवंभूतंप्राप्तुमिच्छामि पक्षेक्रतौसंकल्पेद्वेषोयेषांतेषु कृतआदरोयेन यद्वा दक्षक्रतौद्वेषवन्सुवीरभद्रादिषुकृतादरायेतिव्याख्येयं ॥ इंद्र० ॥ १८ ॥ कल्क्यवतारंवर्णयन्नाह जनानांचेतोविषयंव्यातीत्य विद्योतमानायाचिंत्यविग्रहंस्वीकृत्यप्रकाशमानाय कल्पात्मतमोनिहंत्रे सतामावासायकृतःआशयोयेन सतःसत्ययुगस्येतिवा सतामावासोयस्मिंस्तथाभूतेकृतयुगेभिप्रायोयस्येतिवा परिच्छिन्नतांशातयतिभूम्नेममभूयांसिनमांसिनमस्काराअतिशयेनसंतु पक्षेचेतोगोचरतयाप्रकाशमाना

पाठीनकेतोर्जयिनेप्रतीतसर्वज्ञभावायदयैकसीम्ने ॥ प्रायःक्रतुद्वेषकृतादरायबोधैकधाम्नेस्पृहयामिभूम्ने ॥ ॥ १८ ॥ व्यतीत्यचेतोविषयंजनानांविद्योतमानायतमोनिहंत्रे ॥ भूम्नेसदावासकृताशयायभूयांसिमेसंतु तमांनमांसि ॥१९॥ वृषाकपायीवरयोःसपर्यांवाचातिमोचारसयेतितन्वन् ॥ मुनिप्रवीरोमुदितात्मकामो मूकांबिकायाःसदनंप्रतस्थे ॥ २० ॥

यस्वयंप्रकाशायातएवचक्षुःसहकृतभानुवदूवृत्त्यारूढःसन्तमोनिहंतेत्याहाज्ञानलक्षणतमोनिहंत्रेपुनःपरिपूर्णानंदरूपाय परब्रह्मणे सदैववासाय कृतःसर्वस्याशयोंतःकरणंयेन सतामावासेकाश्यादौकृतोऽभिप्रायोयेनेतिवा ॥ उ०॥ १९ ॥ उपसंहरति इत्येवमतिक्रांतकदलीफलरसयावाचा लक्ष्मीपार्वत्यधीशयोःपूजांवितन्वन् मुदितश्चासावात्मकामश्च मुदिताआत्मकामायेनेतिवासमुनिप्रवीरोमूकांबिकायाःसदनंप्रतस्थे ॥ विप० २०

तत्रजातंवृत्तांतमावेदयति विगतप्राणमात्मजमंकेनिधाय हंतेत्यतिकष्टे मुहुःप्ररुद्य महाव्याकुलौयतःसएवैकःपुत्रोययोस्तौदंपतीदृष्ट्वासश्रीशंक रोहृद्याधीनताशुशोच ॥ उ० ॥ २१ ॥ एवमस्मिन्श्रीशंकरेऽपारंशोकंगच्छतिसति उच्चैरशरीरवाचाअभूयताशरीरणीवागभूत् तामुदाहरतिसंर क्षितुमक्षमस्यनरस्यदयापरंकेवलंदुःखायैवजायेतेत्येवमभूयतेत्यर्थः ॥२२॥ तामशरीरिणींवाचमाकर्ण्यासौविज्ञःश्रीशंकरइतिव्याहरतिस्म तदा हेदंसत्यंजगत्त्रयीरक्षणकुशलस्यैवंवक्तुस्तवैवैकस्यतुसादयाशोभते तथादययासमर्थेनत्वयैतयोःशोकोपाकरणीयइतिभावः ॥ २३ ॥ इत्येवंयतौ

अंकेनिधायव्यसुमात्मजातंमहाकुलौहंतमुहुःप्ररुद्य ॥ तदेकपुत्रौद्विजदंपतीसदृष्ट्वादयाधीनतयाशुशोच ॥ ॥ २१ अपारमंचत्यथशोकमस्मिन्नभूयतोच्चैरशरीरवाचा ॥ जायेतसंरक्षितुमक्षमस्यजनस्यदुःखायपरंदये ति ॥२२॥ आकर्ण्यवाणीमशरीरिणींतामसावितिव्याहरतिस्मविज्ञः ॥ जगत्त्रयीरक्षणदक्षिणस्यसत्यंतवैक स्यतुशोभतेसा॥२३॥इतीरयत्येवयतौद्विजातस्तुतःसुखंसुप्तइवोदतिष्ठत्॥ समीपगैःसर्वजनीनमस्यचारित्र्य मालोक्यविसिस्मियेच॥२४॥रम्योपशल्यंकृतमालसालरसालहिंतालतमालशालैः॥सिद्धिस्थलंसाधकसंपदां तन्मूकांबिकायाःसदनंजगाहे ॥२५॥

कथयत्येवब्राह्मणस्यसुतःसुखंसुप्तइवोत्थितःसर्वस्मैजनायहितंसार्वजनीनमस्यश्रीशंकरस्यचारित्र्यमालोक्य समीपगैर्विशेषेणविस्मयश्चप्राप्तःस र्वजनादिभ्यःखञ्खश्चेतिखः ॥२४॥ कृतमालैःसालादिवृक्षविशेषैःरम्यमुपशल्यंग्रामांतंयस्य ग्रामांतमुपशल्यंस्यादित्यमरः साधकसंपदांसिद्धि स्थलंतन्मूकांबिकायाःसदनंजगाहे ॥ व० ॥ २५ ॥

उच्चोब्रह्मलोकानंदोऽवचोनीचोयस्मात्तथाभूतानंदजन्यंबाष्पमुच्चैरुद्गीर्णरोमांचंचयथास्यात्तथोदारभक्तिःसःश्रीशंकरइहलोकेऽपारकृपावलंबामंबां
पूजयन्निस्तुलंनिरुपमंयथास्यात्तथास्तुतवान् ॥ इंद्र ० ॥ २६ ॥स्तुतिमेवदर्शयति पराद्धस्यपरार्द्धसंख्यायाःपारतामतिक्रांतायास्तवचरणक
मलभासोमयूखास्तासुषष्ठ्युत्तरंत्रिशतंतुभासोवन्हिसूर्यचंद्रानाविश्यजगंत्यालोकवंत्यादधतेकुर्वंति भासस्तुअणिमादिभिरावृतांमयूखैरित्यादिवद
ताश्रीनाथेनोक्तावेदितव्याः ॥ २७ ॥ हेदेविमहांतोऽतर्मनसि आवाहनासनारोपणसुगंधितैलाभ्यंगमज्जनशालाप्रवेशनाद्यैश्चतुःषष्ट्युपचारभेदै

उच्चावचानंदजबाष्पमुच्चैरुद्गीर्णरोमांचमुदारभक्तिः ॥ अंबाभिहापारकृपावलंबांसंभावयन्नस्तुतनिस्तुलंसः
॥ २६ ॥ पारेपरार्द्धंपदपद्मभास्सुषष्ठ्युत्तरंतेत्रिशतंतुभासः ॥ आविश्यवह्न्यर्कसुधामरीचीनालोकवंत्याद
धतेजगंति ॥ २७ ॥ अंतश्चतुःषष्ट्युपचारभेदैरंतेवसत्कांडपटप्रदानैः ॥ आवाहनाद्यैस्तवदेविनित्यमाराधना
मादधतेमहांतः २८ ॥ अंबोपचारेष्वधिसिंधुषष्टिशुद्धाज्ञयोःशुद्धिदमेकमेकं ॥ सहस्रपत्रेद्वितयेचसाधुतन्वंति
धन्यास्तवतोषहेतोः ॥ २९ ॥

स्तथांतेवसत्कांडपटप्रदानैरंतेवसतांकांडपटानांदुष्याघोलंबिवायुसंचारार्थानांपटानांप्रदानैर्हेदेविमहांतोनित्यमाराधनामादधतेकुर्वंति अपटी
कांडपटःस्यादितिवैजयंती ॥ २८ ॥ किंचहेअंबचतुःषष्ट्युपचारेषुमध्येएकमेकमुपचारंशुद्धाज्ञयोर्द्वितयेसहस्रदलेध्रुवमंडलसंज्ञेपद्मेचधन्याःपुरुषा
स्तवतोषार्थंसाधुसम्यक्तन्वंतिविस्तारयंति ॥ उ० ॥ २९ ॥

हेंऽबकेचिन्प्राकृतास्तवाराधनंबहिरेवकुर्युरेकतमेमध्यमास्त्वंतर्बहिश्चैवान्येउत्तमास्त्वंतरेवापरेऽत्युत्तमास्तत्त्वविदस्तु हेअंब कदापिनकुर्युःकुतइति चेत्तत्राह यतस्त्वदैक्यानुभवैकनिष्ठास्त्वयासहस्वस्यपदैक्यंतस्यानुभवेविज्ञानेमुख्यानिष्ठाथेषांते ॥ इंद्र॰॥ ३० ॥ हाँआधारशक्तिः १ यँधूम्रार्चिः २ रंउष्मा ३ लंज्वलिनी ४ वंज्वालिनि ५ शंविस्फुलिंगिनी ६ षंसुश्रीः ७ संसूपाया ८ हँकविता ९ हंकव्यवाहा १० कँअंतपिनी ११ स्वंवंतापिनी १२ गंफंधूम्रा १३ घंपंमरीची १४ ङंनंज्वालिनी १५ चंधंरुचिः १६ छंदंसुषुम्ना १७ जंथंभोगदा १८ जंतंविश्वा १९ जंणंबोधिनी २० रंढंधारिणी २१ णंवंक्षमा २२ अंअमृता २३ आंमानदा २४ इंपुष्या २५ ईंतुष्टिः २६ उंपुष्टिः २७ ऊंरतिः २८ ऋंधृतिः २९ ॠंशशिनी ३० लृंचंद्रिका ३१ लॄंकांतिः ३२ एंज्योत्स्ना ३३ ऐंश्रीः ३४ ओंप्रीतिः ३५ औंगदा ३६ अँपूर्णा ३७ अःपूर्णामृता ३८ इत्येताया अष्टोत्तरत्रिंशतिकलास्तासुपंचकलाबोधिनीप्रमुखानिवृत्तिप्रधानास्तासामुपरि हेंऽबविद्योतमानंप्रकाशमानंतवचरणारविंदं विबुधाःदेवाःपंडिताश्चभजंते ॥ ३१ ॥

आराधनंतेबहिरेवकेचिदंतर्बहिश्चैकतमेंतरेव ॥ अन्येपरेत्वंबकदापिकुर्युर्नैवत्वदैक्यानुभवैकनिष्ठाः ३० ॥ अष्टोत्तरत्रिंशतियाःकलास्तास्वर्ध्याःकलाःपंचनिवृत्तिमुख्याः ॥ तासामुपर्यंबतवांघ्रिपद्मंविद्योतमानंविबुधाभजंते ॥३१॥

मृता ३८ इत्यतीयोअष्टोत्तरात्रशतकलास्तासुपंचकलाबोधिनीप्रमुखानिद्रात्तप्रधानास्तासामुपरि हेऽबविद्योतमानप्रकाशमानंतवचरणारविंद विबुधाःदेवाःपंडिताश्वभजंते ॥ ३१ ॥

यतस्त्वदीयभजनंसृष्टिकर्तृत्वादिसामर्थ्यसंपादकमित्याह कालाग्निरूपेणजगंतिदग्ध्वासुधात्मनाप्लाव्यसमुत्सृजंतीममृतात्मनैवचपालयंतींत्वांये ध्यायंति तेसृष्टिकर्त्तारोभवंतीतियोजना ॥ उ० ॥ ३२ ॥ तथाचयेसविशेषांत्वामेवंध्यायंतेतएवंभूताभवंति येतुनिर्विशेषांत्वामभेदेनजानंति तेतुधन्याएवेत्याह येतुगुरूक्त्यादौविदितांसमाधियोगात्सैवाहस्मीतित्वांप्रत्यभिज्ञाविषयंविदध्युस्तेसच्चिदानंदलक्षणंब्रह्माहमस्मीतिप्रत्यभिज्ञाम तस्याद्वैतमतस्यपारंजानंतीतितेतथाभूताधन्याइत्यर्थः ॥ इंद्र० ॥ ३३ ॥ इदानींतत्तच्चतेध्यानस्यफलंवदन्स्तौति ऐहिकभोगलुब्धाहेमनिभेचतु

कालाग्निरूपेणजगंतिदग्ध्वासुधात्मनाप्लाव्यसमुत्सृजंतीं ॥ येत्वामवंतीममृतात्मनैवध्यायंतितेसृष्टिकृतोभवं ति॥ ३२॥येप्रत्यभिज्ञामतपारविज्ञाधन्यास्तुतेप्राग्विदितांगुरूक्त्या॥सैवाहमस्मीतिसमाधियोगात्त्वांप्रत्यभि ज्ञाविषयंविदध्युः॥३३॥आधारचक्रेचतदुत्तरस्मिन्नाराधयंत्यैहिकभोगलुब्धाः ॥ उपासतेयेमणिपूरकेत्वांवा सस्तुतेषांनगराद्बहिस्ते॥३४॥अनाहतेदेविभजंतियेत्वामंतःस्थितिस्त्वन्नगरेतुतेषां॥शुद्धाज्ञयोर्येतुभजंतितेषांक्र मेणसामीप्यसमानभोगौ ॥३५॥ सहस्रपत्रेध्रुवमंडलाख्येसरोरुहेत्वामनुसंदधानः ॥ चतुर्विधैकानुभवास्त मोहःसायुज्यमंबांचतिसाधकेंद्रः ॥ ३६ ॥

दलेमूलाधारसंज्ञेचक्रेतथातस्मादाधारचक्रादुत्तरस्मिन्षड्दलेविद्रुमाभेस्वाधिष्ठानसंज्ञेआराधयंतेयेतुदशदलेधूम्रवर्णेमणिपूरकाख्येत्वामुपासते ते षांतुवासनास्तवनगराद्बहिरेवभवति ॥उ० ३४॥ हेदेव्यनाहतसंज्ञेद्वादशदलेपिंगलवर्णेचक्रेतुयेत्वांभजंतितेषांतुत्वन्नगरेंतःस्थितिः शुद्धेषोडशदले धूम्रवर्णेविशुद्धसंज्ञेचक्रेतुयेभजंतितेषांसामीप्यं सहस्रदलेकर्पूरवर्णेआज्ञाचक्रेयेभजंतितेषांत्वत्समानोभोगोभवति ॥ ३५ ॥ ध्रुवमंडलाख्येस हस्रपत्रेकमलेत्वामनुसंदधानःचतुर्विधैक्यानुभवेननिरस्तोमोहोयस्यसअतएवसाधकेंद्रोहेंऽबसायुज्यंप्राप्नोति ॥ ३६ ॥

अनुभवस्यचातुर्विध्यंविवृणोति पुरआदौ बिंदुत्रिकोणवसुकोणदशारयुग्ममन्वस्रनागदशसंयुतषोडशारं वृत्तत्रयंचधरणीसदनत्रयंचश्रीचक्रमेतदु
दितंपरदेवतायाः चतुर्भिःशिवचक्रैश्चशक्तिचक्रैश्चपंचभिः नवचक्रैश्चसंसिद्धंश्रीचक्रंशिवयोर्वपुः त्रिकोणमष्टकोणंचदशकोणद्वयंतथा चतुर्दशारं
चैतानिशक्तिचक्राणिपंचचबिंदुश्चाष्टदलंपद्मंतथाषोडशपत्रकं चतुरस्रंचतुर्द्वारंशिवचक्राण्यनुक्रमात् त्रिकोणेबैंदवेश्लिष्टमष्टारेष्टदलांबुजं दशार
योःषोडशारंभूगृहंभुवनास्रके शैवानामपिशाक्तानांचक्राणांचपरस्परं अविनाभावसंबंधंयोजानातिसचक्रवित् त्रिकोणरूपिणीशक्तिर्बिंदुरूपःसदा
शिवः अविनाभावसंबंधंतस्माद्बिंदुत्रिकोणयोः एवंविभागमज्ञात्वाश्रीचक्रंयःसमर्चयेत् नतत्फलमवाप्नोतिललितावानतुष्यति इत्यादिवचनैरुक्त

श्रीचक्रषट्चक्रकयोःपुरोथश्रीचक्रमन्त्रोरपिचिंतितैक्यं ॥ चक्रस्यमंत्रस्यततस्तवैक्यंक्रमादनुध्यायतिसाध
केंद्रः ॥ ३७ ॥ इतितांवचनैःप्रपूज्यभैक्षोदनमात्रेणसतुष्टिमाकृतार्थः ॥ बहुसाधकसंस्तुतःकियंतंसमयंतत्र
निनायशांतचेताः ॥ ३८ ॥ श्रयतिस्मततोग्रहारकंश्रीवलिसंज्ञंसकदाचनस्वशिष्यैः ॥ अनुगेहहुताग्निहोत्र
दुग्धप्रसरत्पावनगंधलोभनीयं ॥ ३९ ॥

स्यश्रीचक्रस्योक्तचक्रषट्कस्यचचिंतितंयोगिभिःस्मृतमैक्यंसाधकेंद्रोऽनुध्यायति अथानंतरंश्रीचक्रमंत्रयोरपिचिंतितैक्यमनुध्यायति ततस्त
दनंतरंचक्रस्यतवैक्यंमंत्रस्यचैक्यमित्येवंक्रमादनुध्यायति ॥ ३७ ॥ उपसंहरतीति कियंतंसमयंकालंनिनायनीतवान् ॥ उपें० ॥ ३८ ॥
ततःकदाचित्स्वशिष्यैःसहश्रीशंकरःश्रीवलीतिसंज्ञायस्यतंद्विजग्रामकंश्रयतिस्म तंविशिनष्टि प्रतिगृहंहुतादग्निहोत्रदुग्धात्प्रसरतापावनेनगंधेनलो
भनीयंप्रार्थ्यं विषमेससजागुरुसमेचेतसभरायश्चवसंतमालिकासा ॥ ३९ ॥

...तीयंप्रार्थ्यं विपमेससजागुरुसमेचेतसगरायश्ववसंतमालिकासा ॥ ३९ ॥

पुनस्तमेववर्णयति शनकैर्भ्रांत्वानिजकर्मनिष्ठानूदुरान्निषिद्धंत्यजतःप्रमादशून्यान्द्विजातीन्नरानूदृष्ट्वा प्रदेशमलब्ध्वाऽपमृत्युर्यस्माद्बहिरेवयाति ॥ उ० ॥ ४० ॥ यस्मिन्नाहिताग्नीनांवेदपाठकानांजनानांद्विसाहस्रमवश्यंवेदविहितासुक्रियासुदक्षंप्रथितप्रभाववसति ॥ ४१ ॥ किंचगिरिजासहायःपिनाकपाणिर्मध्येवसन्यस्यभूषांकरोति तत्रदृष्टांतद्वयमाह यथाहारस्ययष्टेर्लतिकायाःतरलोमध्यमणिःयथाभूषांकरोति तरलश्चंचलेरविगेभास्करेपित्रिलिंगकःहारमध्यमणौपुंसीतिमेदिनी यथावा गगनाधिरूढश्चंद्रोरात्रेर्भूषांकरोतितद्वत् ॥ ४२ ॥ तत्रतस्मिन्ग्रामेशास्त्रज्ञःप्रभाक

यतोपमृत्युर्बहिरेवयातिभ्रांत्वाप्रदेशंशनकैरलब्ध्वा॥ दृष्ट्वाद्विजातीन्निजकर्मनिष्ठानूदुरान्निषिद्धंत्यजतोऽप्रमत्तान् ॥ ४० ॥ यस्मिन्सहस्रद्वितयंजनानामग्न्याहितानांश्रुतिपाठकानां॥ वसत्यवश्यंश्रुतिचोदितासुक्रियासुदक्षंप्रथितानुभावं ॥ ४१ ॥ मध्येवसन्यस्यकरोतिभूषांपिनाकपाणिर्गिरिजासहायः॥ हारस्यययष्टेस्तरलोयथावैरात्रेरिवेंदुर्गगनाधिरूढः ॥ ४२ ॥ तत्राद्विजःकश्चनशास्त्रवेदीप्रभाकराख्यःप्रथितानुभावः ॥ प्रवृत्तिशास्त्रैकरतःसुबुद्धिरास्तेक्रतून्मीलितकीर्त्तिवृंदः ॥४३॥ गावोहिरण्यंधरणीसमग्रासद्बांधवाज्ञातिजनाश्चतस्य ॥ संत्येवकिंतैर्नहितोषएभिःपुत्रोयदस्याजनिमुग्धचेष्टः ॥ ४४ ॥ नवक्तिकिंचिन्नशृणोतिकिंचिद्ध्यायन्निवास्तेकिलमंदचेष्टः ॥ रूपेषुमारोमहसामहस्वान्मुखेनचंद्रःक्षमयामहीसमः ॥ ४५ ॥

रसंज्ञःकश्चनास्तेस्म तंविशिनष्टि प्रवृत्तीति क्रतुभिरुन्मीलितंकीर्तिवृंदंयेनसः ॥ ४३ ॥ तैःसद्भिःकिं नकिमपि हियस्मादेभिःसर्वैस्तोषोनास्तितोषाभावेहेतुर्यद्यस्मादस्यपुत्रोमुग्धचेष्टोऽजनि ॥ इंद्र० ॥ ४४ ॥ तदीयांतांचेष्टामेवदर्शयति नेति तदीयंरूपंवर्णयति रूपेषुमारःकामःमहसातेजसामहस्वान्सूर्यः ॥ उ० ॥ ४५ ॥

अधुनातत्पितृचेष्टांदर्शयति तत्पिताइत्येवमनिशंसंचिंतयत् समागतान्बहुश्रुतान्प्रष्टुमनास्तिष्ठतिस्म ॥ ४६ ॥ ततःकदाचिद्बहुपुस्तकभारैःशिष्यैःसहतंग्रामंप्रतिसमागतंकंचनपूज्यपादंशुश्राव ततश्चानिंदितात्मासप्रभाकरस्तस्यपूज्यपादस्यनिकटंपुत्रंनीतवान् ॥ आ० ॥ ४७ ॥ किंशून्यहस्तएवगतोनेत्याह शून्यहस्तइति रिक्तहस्तस्तुनोपेयाद्राजानंदैवतंगुरुमितिशास्त्रवित्स्वयंसोपायनोगुरुंश्रीशंकरंप्राप किंतदुपायनमित्यपेक्षायामाह फलंव्यशिश्रणत्प्रायच्छत् अस्यगुरोःपादकमलेननामच ॥ उ० ॥ ४८ ॥ भस्मनानिगूढवन्हिवज्जडतुल्याकृतिंतंपुत्रंचतदीयपादयोर

ग्रहग्रहार्त्किजडवद्विचेष्टेर्किवास्वभावादुतपूर्वकर्मणः ॥ संचिंतयंस्तिष्ठतितत्पितानिशंसमागतान्प्रष्टुमनाबहुश्रुतान् ॥ ४६ ॥ शिष्यैःप्रशिष्यैर्बहुपुस्तभारैःसमागतंकंचनपूज्यपादं ॥ शुश्रावतंग्राममनिंदितात्मानिनायसूनुंनिकटंसतस्य ॥ ४७ ॥ नशून्यहस्तोनृपमिष्टदेवंगुरुंचयायादितिशास्त्रवित्स्वयं ॥ सोपायनःप्रापगुरुंव्यशिश्रणत्फलंननामास्यचपादपंकजे ॥ ४८ ॥ अनीनमत्तंचतदीयपादयोर्जडाकृतिंभस्मनिगूढवन्हिवत् ॥ सनोदतिष्ठत्पतितःपदांबुजेप्रायःस्वजाड्यंप्रकटंविधित्सति ॥ ४९ ॥ उपात्तहस्तःशनकैरवाङ्मुखंतंदेशिकेंद्रःकृपयोदतिष्ठयत् ॥ उत्थापितेस्वेतनयेपिताब्रवीद्वदप्रभोजाड्यममुष्यकिंकृतं ॥ ५० ॥ वर्षाण्यतीयुर्भगवन्नमुष्यपंचाष्टजातस्यविनाववोधं ॥ नाध्यैष्टवेदानलिखच्चनार्णानचीकरंचोपनयंकथंचित् ॥ ५१ ॥

नीनमत् भस्मनीतिगिन्मंवापदं सपुत्रःप्रायःस्वजाड्यंप्रकटंविधातुंइच्छति ॥ ४९ ॥ उपात्तोगृहीतस्तदीयहस्तोयेन सदेशिकेंद्रःश्रीशंकरःउदतिष्ठयत् उत्थापितवान् ॥ ५० ॥ तज्जाड्यमेववर्णयति वर्षाणीति पंचाष्टत्रयोदश नाध्यैष्ट नैवाधीतवान् अर्णान्वर्णान् यथाकथंचिदुपनयंकृतवानस्मि ॥ ५१ ॥

तवानस्मि ॥ ५१ ॥

एवंजाड्यंप्रदर्श्याद्भुतांतस्यचेष्टांवर्णयति क्रीडापरइतिद्वाभ्यां ॥ ५२ ॥ यद्यप्येवंतथापिरुष्टेनममायंताडयते ॥ ५३ ॥ इत्येवंकथयित्वाप्रज्ञा करेउपरते सतंशंकरदेशिकेंद्रःपप्रच्छ ॥५४॥ कस्त्वमितिप्रश्नस्योत्तरंवक्तुमादौकिमेवंजडवत्प्रवृत्तःइत्यत्राह नाहंजडःकिंतुमत्संनिधानेनजडःप्रवर्त्तते हेगुरोऽस्मिन्नर्थेअहंनसंदिहे तस्मात्शोकमोहक्षुधापिपासाजरामृत्युलक्षणषडूर्मिभिर्जायतेऽस्तिवर्द्धतेविपरिणमतेऽपक्षीयतेनश्यतीत्युक्तषड्भाव

क्रीडापरःक्रोशतिबालवर्गस्तथापिनक्रीडितुमेषयाति ॥ बालाःशठामुग्धमिमंनिरीक्ष्यसंताडयंतेऽपिनरोषमेति ॥५२॥ भुंक्तेकदाचिन्नतुजातुभुंक्तेस्वच्छाविहारीनकरोतिचोक्तं॥तथापिरुष्टेननताड्यतेऽयंस्वकर्मणावर्धतएवनित्यं ॥५३॥ इतीरयित्वोपरतेचविप्रेपप्रच्छतंशंकरदेशिकेंद्रः ॥ कस्त्वंकिमेवंजडवत्प्रवृत्तःस चाब्रवीद्बालवपुर्महात्मा॥५४॥नाहंजडःकिंतुजडःप्रवर्ततेमत्संनिधानेननसंदिहेगुरो ॥ षडूर्मिषड्भावविकारवर्जितंसुखैकतानंपरमास्मितत्पदं ॥ ५५ ॥

विकारैश्चरहितं सुखैकतानंपरंसर्वोत्तमं तत्पदमहमस्मि परंदेहेंद्रियाद्यतिरिक्तंप्रत्यक्चैतन्यंतत्पदंशोधिततत्पदार्थाभिन्नमितिवा ॥ ५५॥ हेविद्वन् ममैवैषाऽनुभूतिर्मुमुक्षुवर्गस्यभूयादितिनिरूप्यान्यैर्द्वादशभिःपद्यैर्विधुतप्रपंचचिदात्मतत्त्वंबभाषे तथाहि निमित्तंमनश्चक्षुरादि

प्रवृत्तौनिरस्ताखिलोपाधिराकाशकल्पः रविर्लोकचेष्टानिमित्तंयथायःसनित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ १ ॥ यमग्न्युष्णवन्नित्यबोधस्वरूपंमन
श्चक्षुरादीन्यबोधात्मकानि प्रवर्त्तंतआश्रित्यनिष्कंपमेकं स॰ ॥ २ ॥ मुखाभासकोदर्पणेदृश्यमानोमुखत्वात्पृथक्त्वेननैवास्तिवस्तु चिदाभा
सकोधीषुजीवोपितद्वत् स॰ ॥ ३ ॥ यथादर्पणाभावआभासहानौमुखंविद्यतेकल्पनाहीनमेकं तथाधीवियोगेनिराभासकोयः स॰ ॥ ४ ॥
मनश्चक्षुरादेर्वियुक्तःस्वयंयोमनश्चक्षुरादेर्मनश्चक्षुरादिः मनश्चक्षुरादेरगम्यस्वरूपः स॰ ॥ ५ ॥ यएकोविभातिस्वतःशुद्धचेताःप्रकाशस्वरूपोऽपि
नानेवधीषु सएवोदकस्थोयथाभानुरेकः स॰ ॥ ६ ॥ यथाऽनेकचक्षुःप्रकाशोरविर्नक्रमेणप्रकाशीकरोतिप्रकाश्यं अनेकाधियोयस्तथैकप्रबोधः

ममेवभूयादनुभूतिरेषामुमुक्षुवर्गस्यनिरूप्यविद्वन् ॥ प
द्यैःपरैर्द्वादशभिर्विभाषेचिदात्मतत्त्वंविधुतप्रपंचं ॥५६॥

स॰ ॥७॥ विवस्वत्प्रभातंयथारूपमक्षंप्रगृह्णातिनाभातमेवंविवस्वान् तयाभातआभासयत्येकमक्षं स॰ ॥ ८ ॥ यथासूर्यएकोप्यनेकश्चलासु
स्थिरास्वप्यनन्वग्विभाव्यस्वरूपः चलासुप्रभिन्नास्वधीष्वेकएव स॰ ॥ ९ ॥ घनच्छन्नदृष्टिर्घनच्छन्नमर्कंयथामन्यतेनिःप्रभंचातिमूढः तथाबद्ध
वद्भातियोमूढदृष्टेः स॰ ॥ १० ॥ समस्तेषुवस्तुष्वनुस्यूतमेकःसमस्तानिवस्तूनियंनस्पृशंति वियद्वत्सदाशुद्धमच्छस्वरूपः स॰ ॥ ११ ॥ उपा
धौयथाभेदतासन्मणीनांतयाभेदताबुद्धिभेदेपुतेऽपि यथाचंद्रिकाणांजलेचंचलत्वंतथाचंचलत्वंतवापीहविष्णो ॥ १२ ॥ इतिउपदेशः ॥ ५६ ॥

वद्धातियोमूढदृष्टेः स० ॥ १० ॥ समस्तेषुवस्तुष्वनुस्यूतमेकःसमस्तानिवस्तूनियनस्पृशति वियद्वत्सदाशुद्धमच्छस्वरूपः स० ॥ ११ ॥ उपा
धीयथाभेदतासन्मणीनांतथाभेदताबुद्धिभेदेषुतेऽपि यथाचंद्रिकाणांजलेचंचलत्वंतथाचंचलत्वंतवापीहविष्णो ॥ १२ ॥ इतिउपदेशः ॥ ५६ ॥

यदेकंपरमात्मतत्त्वंतत्करस्थामलकफलवत्प्रकाशयंतेऽतस्तेश्लोकास्तुहस्तामलकाःप्रसिद्धास्तेषांकर्तुराख्यापितथैवहस्तामलकइतिवृत्ताप्रवृत्ता ॥
उ० ॥ ५७ ॥उपदेशंविनास्वतएवद्विजवर्यसूनोःपरात्मबोधोजातइतिसंप्रेक्ष्य विस्मयंप्राप्तोदेशिकेंद्रोद्विजवर्यसूनोःशिरसिस्वहस्तंन्यधात् ॥ ५८॥
उदाहृतपद्यान्युक्त्वा सुतेनिवृत्तेसतिदेशिकेंद्रस्तदीयंपितरंवचनंबभाषे तदाह भवतासहायंवस्तुंयोग्योनभवति किंचामुनाजडतास्पदेनतवकिं

प्रकाशयंतेपरमात्मतत्त्वंकरस्थधात्रीफलवद्यदेकं ॥ श्लोकास्तुहस्तामलकाःप्रसिद्धास्तत्कर्तुराख्यापितथैववृत्ता॥५७॥विनोपदेशंस्वतएवजातःपरात्मबोधोद्विजवर्यसूनोः॥व्यस्म्येष्टसंप्रेक्ष्यसदेशिकेंद्रोन्यधात्स्वहस्तंकृपयोत्तमांगे ॥५८॥सुतेनिवृत्तेवचनंबभाषेसदेशिकेंद्रःपितरंतदीयं ॥ वस्तुंनयोग्योभवतासहायंनतेऽमुनार्थोजडिमास्पदेन ॥५९॥ पुराभवाभ्यासवशेनसर्वंसवेत्तिसम्यक्नचवक्तिकिंचित् ॥ नोचेत्कथंस्वानुभवैकगर्भपद्यानिभाषेतनिरक्षरास्यः॥६०॥नसक्तिरस्यास्तिगृहादिगोचरानात्मीयदेहेभ्रमतोऽस्यविद्यते ॥ तादात्म्यतान्यत्रममेतिवेदनंयदानसास्वेकिमुबाह्यवस्तुषु ॥ ६१ ॥

चित्प्रयोजनंनास्ति ॥ ५९ ॥ तन्वेवंभूतेनतवापिकिंप्रयोजनमित्याशंक्याह पुराभवस्यपूर्वजन्मनोऽभ्यासस्यवशेनसतवपुत्रःसर्वंजानाति ॥६०॥
नवस्तुंयोग्योभवतासहायमित्यत्रहेतुमाह अस्यगृहादिविषयासक्तिरासक्तिर्नास्ति तथात्मीयदेहेभ्रमात्तादात्म्यतास्यनविद्यते तथादेहादन्यत्रममे
तिज्ञानमस्यनविद्यते सातादात्म्यतातुयदास्वेदेहेनास्तितदाबाह्यवस्तुषुसानास्तीतिकिमुवक्तव्यं ॥ ६१ ॥

इतीरयित्वाभगवान्द्विजात्मजंगृहीत्वापुनरीप्सितांदिशंययौ प्रभाकरसंज्ञोविप्रोऽपिकियत्प्रदेशमनुव्रज्यस्वमंदिरंययौ ननुस्वपुत्रवियोगेव्याकुलतां किमितिनप्रापेत्याशंक्याह स्थिरधीर्यतोवहुश्रुतः ॥ ६२ ॥ ततस्तदनंतरंविष्णुप्रमुखैर्देववृंदैरुपगीयमानःपद्मपादादिभिःसहाप्तकामोराजाशृंगगिरिंप्रतस्थे शतानंदोमुनेर्भेदेदेवकीनंदनेऽपिचेतीमेदिनी ॥ ६३ ॥ यस्मिन्शृंगगिरावधुनापिआत्मभृतामंतरंगःऋष्यशृंगउत्तमंतपश्चरतियत्रचसंस्पर्शमात्रेणवितीर्णसमर्पितंभद्रंकल्याणंययासातुंगभद्राख्यानदीविद्योतते ॥ ६४ ॥ यत्रयेसंतोवसंतितान्विशिनष्टि अभ्यागतानांपूजयाप्य

इतीरयित्वाभगवान्द्विजात्मजंययौगृहीत्वादिशमीप्सितांपुनः ॥ विप्रोप्यनुव्रज्यययौस्वमंदिरंकियत्प्रदेशं स्थिरधीर्बहुश्रुतः ॥ ६२ ॥ ततःशतानंदमहेंद्रपूर्वैःसुपर्ववृंदैरुपगीयमानः ॥ पद्मांघ्रिमुख्यैःसममाप्तकामःक्षोणीपतिःशृंगगिरिंप्रतस्थे ॥ ६३ ॥ यत्राधुनाप्युत्तममृष्यशृंगस्तपश्चरत्यात्मभृदंतरंगः ॥ संस्पर्शमात्रेणवितीर्णभद्राविद्योततेयत्रचतुंगभद्रा ॥ ६४ ॥ अभ्यागतार्चाल्पितकल्पशाखाकूलंकषाधीतसमस्तशाखाः ॥ ईज्याशतैर्यत्रसमुल्लसंतःशांतांतरायानिवसंतिसंतः ॥ ६५ ॥ अध्यापयामाससभाष्यमुख्यान्ग्रंथान्निजांस्तत्रमनीषिमुख्यान् ॥ आकर्णनप्राप्यमहापुमर्थानादिष्टविद्याग्रहणेसमर्थान् ॥ ६६ ॥

ल्पीकृतानांकल्पवृक्षशाखानांकूलंकषाधीताःसर्वशाखायैरिज्याशतैःसम्यगुल्लसंतःशांतांतरायाःशांतविघ्नाः ॥ इंद्र॰ ॥ ६३ ॥ तस्मिन्पर्वतेमनिषिमुख्यान्श्रवणमात्रेणप्राप्योमहापुरुषार्थोमोक्षोयैस्तानुपदिष्टविद्याग्रहणेसमर्थान्सश्रीशंकरोभाष्यप्रमुखान्निजान्ग्रंथानध्यापयामासआकर्णनेनप्राप्योमहापुमर्थोयेभ्यस्तान्ग्रंथानितिवा ॥ ६६ ॥

षिमुख्यान्श्रवणमात्रेणप्राप्योमहापुरुषार्थोमोक्षोयैस्तानुपदिष्टविद्याग्रहणेसमर्थान्सश्रीशंकराभाष्यप्रमुखान्निजान्ग्रंथानध्यापयामासआकर्णन
नप्राप्योमहापुमर्थोयेभ्यस्तान्ग्रंथानितिवा ॥ ६६ ॥

शेषमनंतंमंदाक्षनम्रंलज्जयानम्रंकलयन्कुर्वन्निवाशेषंयथास्यात्तथाप्राणिनामांतरतमांसिअज्ञानानिप्राणुदत्अपाकरोत् यतोवाचस्पतिनानिर्वि
शेषंयथाभवतितथानिरस्तंजीवेश्वरयोर्विशेषंव्याचष्ट ॥ उ० ॥६७॥ ततश्चतस्मिन्पर्वतइंद्रविमानसदृशमाविष्कृतसर्वशिल्पंप्रासादंप्रकल्प्याजा
द्यैरपिपूजितायादेवतायाःपूजांसप्रवर्त्तयामास अत्रप्रांचःमठंकृत्वातत्रविद्यापीठनिर्माणंकृत्वा भारतीसंप्रदायंनिजशिष्यंचकार यस्त्वद्वैतमतेस्थि
त्वाभारतीपीठंनिंदकः सयातिनरकंघोरंयावदाभूतसंप्लवं कंचिच्छिष्यंसुरेश्वराख्यंपीठाध्यक्षमकरोदिति ॥६८॥ सादेवताकेत्याकांक्षायामाह

मंदाक्षनम्रंकलयन्नशेषंपराणुदत्प्राणितमांस्यशेषं ॥ निरस्तजीवेश्वरयोर्विशेषंव्याचष्टवाचस्पतिनिर्विशेषं ॥
॥६७॥ प्रकल्प्यतत्रेंद्रविमानकल्पंप्रासादमाविष्कृतसर्वशिल्पं ॥ प्रवर्तयामाससदेवतायाःपूजामजाद्यैरपि
पूजितायाः॥६८॥ याशारदांबेत्यभिधांवहंतीकृतांप्रतिज्ञांप्रतिपालयंती ॥ अद्यापिशृंगेरिपुरेवसंतीप्रद्योतते
ऽभीष्टवरान्दिशंती ॥६९॥ चित्तानुवर्तीनिजधर्मचारीभूतानुकंपीतनुवाग्विभूतिः॥कश्चिद्द्विनेयोजनिदेशि
कस्ययंतोटकाचार्यमुदाहरंति॥७०॥ स्नात्वापुराक्षिपतिकंबलवस्त्रमुख्यैरुच्चासनंमृदुसमंसददातिनित्यं॥सं
लक्ष्यदंतपरिशोधनकाष्टमग्र्यंबाह्यादिकंगतवतेसलिलादिकंच ॥७१॥ श्रीदेशिकायगुरवेतनुमार्जवस्त्रंविश्रा
णयत्यनुदिनंविनयोपपन्नः ॥ श्रीपादपद्मयुगमर्दनकोविदश्चछायेवदेशिकमसौभृशमन्वयाद्यः ॥७२॥

येति ॥ ६९ ॥ अथतत्रयद्वृत्तंतद्दर्शयितुमारभते चित्तानुवर्तीति तन्वीसूक्ष्मावाग्विभूतिर्यस्यसमंदभाषणइत्यर्थः देशिकस्यकश्चिच्छिष्योऽज
नि ॥ ७० ॥ ससदैवगुरुशुश्रूषणपरइत्याह पुरागुरुस्नानात्पूर्वंस्नात्वाकंबलवस्त्रप्रमुखैरुच्चासनंमृदुकोमलंसमंसमानंक्षिपतिकरोतितंतंकालंसंल
क्ष्यैवनत्वाज्ञप्तोनित्यंदंतपरिशोधनकाष्ठंअग्र्यंशास्त्रोक्तंददाति बाह्यादिकंगतवतेजलमृत्तिकादिचददाति ॥ व० ॥ ७१ ॥ विश्राणयतिप्रयच्छ
तिस्म योसौदेशिकंछायेवान्वगच्छत् ॥ ७२ ॥

वंशस्थेंद्रवंशामिश्रितत्वादुपजातिःइत्थंकिलान्यास्वपिमिश्रितासुस्मरंतिजातिष्विदमेवनामेत्युक्तत्वात् ॥७३॥
वक्तव्यंनेपेक्षतेवाबहुवानभाषते
किंचगुरौतिष्ठतिसतितिष्ठन् तस्मिन्संप्रयातेगच्छन् ब्रुवाणेविनयेनशृण्वन्सन्नकथ्यमानोपिहितंविधत्तेयच्चास्यगुरोरहितंतच्चनविस्तारयति उ॰
॥ ७४ ॥ एवंभूतेतास्मिञ्छिष्यवरेकदाचित्स्वशाटीप्रक्षालनायापवर्त्तनीगाःनदीजलानिशतिगतवतिसतितस्यागमनमीक्ष्यमाणोभक्तेषुवत्सलत

गुरोःसमीपेनतुजातुजृंभतेप्रसारयन्नोचरणौनिषीदति ॥ नोपेक्षतेवाबहुवानभाषतेनपृष्ठदर्शीपुरतोऽस्यति
ष्ठति ॥७३॥ तिष्ठन्गुरौतिष्ठतिसंप्रयातेगच्छन्ब्रुवाणेविनयेनशृण्वन्॥अनुच्यमानोऽपिहितंविधत्तेयच्चाहि
तंतच्चतनोतिनास्य ॥७४॥ तस्मिन्कदाचनविनेयवरेस्वशाटीप्रक्षालनाथगतवत्यपवर्त्तनीगाः॥व्याख्या
नकर्मणितदागममीक्ष्यमाणोभक्तेषुवत्सलतयाविललंबएषः ॥ ७५ ॥ शांतिपाठमथकर्तुमसंख्येषूद्यतेषुस
विनेयवरेषु॥स्थीयतांगिरिरपिक्षणमात्रादेष्यतीतिसमुदीरयतिस्म ॥ ७६ ॥ तांनिशम्यनिगमांतगुरूक्तिं
मंदधीरनधिकार्यपिशास्त्रे ॥ किंप्रतीक्ष्यतइतिस्महभीतिःपद्मपादमुनिनासमदर्शि ॥ ७७ ॥

याव्याख्यानाख्येकर्मणिविललंब गौःस्वर्गेचबलीवर्देरश्मौचकुलिशेपुमान् स्त्रीसौरभेयीदृग्बाणदिग्वाग्भूम्यप्सुभूम्निचेतिमेदिनी ॥ व॰ ॥ ७५ ॥
अथानंतरमसंख्यातेपुशिष्यवरेषुशांतिपाठंकर्तुंउद्यतेषुसत्सु सदेशिकेंद्रःस्थीयतांगिरिरपिक्षणमात्रादेष्यतीतिगिरातिस्म ॥ स्वा॰ ॥ ७६ ॥तांवे
दांतरूपांगुर्वाक्तिनिशम्यमंदबुद्धित्वाज्ञ्ञीतिःकुड्यतुल्योजडःशास्त्रेऽनधिकार्यपिकिमर्थंप्रतीक्ष्यतइतिस्महपद्मपादमुनिनाभीतिःसमदर्शि ॥ ७७॥

अथानंतरमसंख्यातेपुशिष्यवरेषुशांतिपाठंकर्तुंउद्यतेषुसत्सु सदेशिकेंद्रःस्थायतागिरिरपक्षणमात्रादृष्यतातितिगिरातस्मै ॥ स्वा० ॥ ७६ ॥ताय
दांतरूपांगुर्वाक्तिनिशम्यमंदबुद्धित्वान्नीतिःकुड्यतुल्योजडःशास्त्रेऽनधिकार्यपिकिमर्थंप्रतीक्ष्यतइतिस्मह पद्मपादमुनिनाभीतिःसमदर्शि ॥ ७७॥

अखर्वमनल्पं तस्यपद्मपादस्यगर्वमपाकर्तुंस्वयमेवआश्रयोयेषांतथाभूतेषुस्वभक्तेषुकरुणायाअतिशयाच्च सश्रीशंकरस्तत्क्षणएव गिरिनाम्ने चतुर्दशविद्यामनसाआदिदेश ॥ ७८ ॥ सगिरिरयं अग्र्यंतस्यगुरोरनुग्रहमधिगम्य तत्क्षणेनविदिताखिलविद्यः भगवन्नुदधौमृतिजन्मजलेसुखदुःखझषेपतितंव्यथितं कृपयाशरणागतमुद्धरमामनुशाध्युपसन्नमनन्यगतिं ॥ १ ॥ विनिवर्त्यरतिंविषयेविषमांपरिमुच्यशरीरविबद्धमतिं परमात्मपदेभवनित्यरतोजहिमोहमयंभ्रममात्ममते ॥ २ ॥ विसृजान्नमयादिषुपंचसुतामयमस्मिममेतिमतिंसततं दृशिरूपमनंतमजंविगुणंहृ

तस्यगर्वमपहर्तुमखर्वंस्वाश्रयेषुकरुणातिशयाच्च ॥ व्यादिदेशसचतुर्दशविद्यासद्यएवमनसागिरिनाम्ने ॥७८॥ सोधिगम्यतदनुग्रहमग्र्यंतत्क्षणेनविदिताखिलविद्यः॥एष्टदेशिकवरंपरतत्वव्यंजकैर्ललिततोटकवृत्तैः ॥ ७९ ॥

दयस्थमवेहिसदाहमिति ॥ ३ ॥ जलभेदकृताबहुतेवरवेर्घटिकादिकृतानभसोपियथा मतिभेदकृतानुतथाबहुतातवबुद्धिदृशोऽविकृतस्यसदा ॥ ४ ॥ दिनकृत्प्रभयासदृशेनसदाजनवित्तगतंसकलंस्वचिता विदितंभवताऽविकृतेनसदायतएवमतोसिसदेवसदा ॥ ५ ॥ इत्यादिभिर्गुरुशिष्यसंवादेनपरतत्त्वव्यंजकैरिहतोटकसंबुधिसैःप्रथितामित्युक्तलक्षणैस्तोटकवृत्तैःसह देशिकवरंश्रीशंकरं प्रत्यागतवानित्यर्थः स्वा० ॥ ७९ ॥

श्रीमद्देशिकस्यपादपंकजयुगलंमूलंयस्याः सश्रीशंकरएवएकआश्रयोयस्यास्तस्यकारुण्यसुधावसेकेनसहिता तस्यगिरेर्भक्तिलक्षणासद्वल्लरी तो
टकवृत्तलक्षणेनवृत्तेनप्रबंधेन हृद्यंसुंदरं भोक्तुंमनोयेषांतैःसत्तमलक्षणैःशुकैर्मुहुरास्वाद्यमानं पद्यात्मकंफलंलेभे ॥ शा० ॥ ८० ॥ अत्रविस्मयो
नकार्यइत्याशयेनाह येनौन्नत्यंप्रापितासती भूमौयथेष्टंकृतपदालब्धास्पदा अधरीकृतत्रिभुवनपंक्तिः गुर्वीश्रेष्ठा गुरूणांसेवाउन्नतंपरंपदंमोक्षंगंतु
मिच्छंः कापिवंशोद्भवानिःश्रेणिरधिरोहिणी तस्ययतीशितुर्गिरेस्तमोऽज्ञानंविरलंकथंनकुर्वीत ॥ ८१ ॥ अथानंतरमयमज्ञाताःसुप्रस्तावायासु

श्रीमद्देशिकपादपंकजयुगीमूलातदेकाश्रयातत्कारुण्यसुधावसेकसहितातद्भक्तिसद्वल्लरी ॥ हृद्यंतोटकवृत्तवृ
त्तरुचिरंपद्यात्मकंसत्फलंलेभेभोक्तुमनोतिसत्तमशुकैरास्वाद्यमानंमुहुः ॥ ८० ॥ येनौन्नत्यमवापिताकृतप
दाकामंक्षमायामियंनिःश्रेणिःपदमुन्नतंजिगमिषोर्व्योमस्पृशंतीपरं ॥ वंश्याकाप्यधरीकृतत्रिभुवनश्रेणीगु
रूणांकथंसेवातस्ययतीशितुर्नविरलंकुर्वीतगुर्वीतमः ॥ ८१ ॥ अथतोटकवृत्तपद्यजातैरयमज्ञातसुपर्वसू
क्तिकोऽपि ॥ दययैवगुरोस्त्रयीशिरोर्थस्फुटयन्नैक्षिविचक्षणःसतीर्थ्यैः ॥ ८२ ॥ अथतस्यबुधस्यवाक्यगुंफं
निशमय्यामृतमाधुरीधुरीणं ॥ जलजांघ्रिमुखाःसतीर्थ्यवर्याःस्मयमन्वस्यसविस्मयाबभूवुः ॥८३॥

तयाभूताःसूक्तयोयेन तथाभूतोपि पर्वक्लीबेग्रहेग्रंथौप्रस्तावेलक्षणांतरइतिमेदिनी गुरोर्दययैवतोटकवृत्तपद्यजातैस्त्रयीशिरसामर्थस्फुटयन्सतीर्थ्यै
र्गुरोःशिष्यैर्विचक्षणऐक्षिदृष्टः ॥ वियो० ॥ ८२ ॥ अथानंतरंतस्यवाक्यानांसंदर्भममृतमाधुरीधुरीणंनिशम्यपद्मपादप्रमुखाःसतीर्थ्यवर्याः ग
र्वंपरित्यज्य सविस्मयाबभूवुः ॥८३॥

गुरोःशिष्यैर्विचक्षणैरेक्षिदृष्टः ॥ विपो० ॥ ८२ ॥ अथानंतरंतस्यवाक्यानांसंदर्भममृतमाधुरीधुरीणंनिशम्यपद्मपादप्रमुखाःसंतीर्थ्यवर्याः ग र्वंपरित्यज्य सविस्मयाबभूवुः ॥८३॥

तोटकाख्यपद्यप्रादुर्भावएवतदाख्याप्रवृत्तिनिमित्तमित्याह भक्तीति यतोऽस्माद्गिरः संतिसमीचीनानितोटकसंज्ञानिपद्यानिप्रादुरासंस्तस्मादेनंशि ष्टवंशप्रसूतं शिष्टावेदाचाररताः तोटकाचार्यमाहुः ॥ शालि० ॥ ८४ ॥ वेदांतवेद्यपरतत्त्वनिवेदनंयत्प्रकरणमद्यापि पृथिव्यांतत्संज्ञयाप्रथितं तद्विशिनष्टि लघुसन्महांतोर्थायस्मिन्ननल्पानीतयोयुक्तयोयस्मिन्नतिश्रेष्ठपदैरनुविद्धंयुक्तंतदतएवशिष्टैर्गृहीतं ॥ व० ॥ ८५ ॥ महर्षेःश्रीशं करात्तोटकाख्यामवाप्य तदारभ्यआशासुख्यातिमाप ॥ स्वा० ॥ ८६ ॥ हस्तामलकपद्मपादसुरेश्वरतोटकाख्येष्वाचार्यशिष्येषु विबुधरूतावि

भक्त्युत्कर्षात्प्रादुरासन्यतोस्मात्पद्यान्येवंतोटकाख्यानिसंति ॥ तस्मादाहुस्तोटकाचार्यमेनंलोकेशिष्टाःशि ष्टवंश्यंमुनींद्रं ॥८४॥ अद्यापितत्प्रकरणंप्रथितंपृथिव्यांतत्संज्ञयालघुमहार्थमनल्पनीति ॥ शिष्टैर्गृहीतम तिशिष्टपदानुविद्धंवेदांतवेद्यपरतत्त्वनिवेदनंयत् ॥८५॥ तोटकाह्वयमवाप्यमहर्षेःख्यातिमापसदिशासुत दादि ॥ पद्मपादसदृशप्रतिभावान्मुख्यशिष्यपदवीमपिलेभे ॥८६॥ पुमर्थाश्चत्वारःकिमुतनिगमाऋक्प्रभृ तयःप्रभेदावामुक्तेर्विमलतरसालोक्यमुखराः ॥ सुखान्याहोधातुश्चिरमितिविमृश्याथविबुधाविदुःशिष्या न्हस्तामलकमुखरान्शंकरगुरोः ॥८७॥

मर्शंदर्शयति धर्मार्थकाममोक्षाख्याश्चत्वारः किमुतऋग्यजुःसामाथर्वणाख्यावेदाः किंवासालोक्यप्रमुखा सालोक्यसामीप्यसारूप्यसायुज्या ख्यामुक्तेर्भेदाःआहोस्विद्ब्रह्मणोमुखानीति विबुधादेवाःपंडितावा चिरंविमृश्यविचार्य हस्तामलकादीन्शंकरगुरोःशिष्यान्विदुः ॥ शि० ॥८७॥

स्फारद्वाराणांविस्तीर्णद्वाराणांप्रघाणेषुबाह्यप्रकोष्ठेषु द्विरदानामैरावतप्रभृतीनांगजानांमदस्यसमुल्लोलेषुअतिचंचलेषुकल्लोलेषुयाभृंग्यस्तासांसंगी
तस्योल्लासभंग्यामुखरितामुखरीकृताध्वनिताहरितोदिशोयासुताः स्वर्गसंपदः अधिगतायाभगवत्पादसिद्धांतकाष्ठातस्यांनिष्ठायाःसंपदउल्लस
न्निरवधिकसुखदस्य स्वात्मनोलाभस्यैकोमुख्योलाभोयेषांतैरकिंपचानैरत्युदारैर्निष्ठ्यूयंते थूत्क्रियंते ॥ स्व॰ ॥८८॥ मंथाचलेन मथितात्सिंधो
र्भवंत्याःसुधायाःफेनस्याभावदाभायस्यामृतकांतिनिभेनतत्तुल्येनस्वयशसा देदीप्यमानःस्वदृश्याऽपरंनिकृष्टंपरमन्यंवाऽसतांनिरुंधानः परैरः

स्फारद्वारप्रघाणद्विरदमदसमुल्लोलकल्लोलभृंगीसंगीतोल्लासभंगीमुखरितहरितःसंपदोऽकिंपचानैः ॥ निष्ठ्यूयं
तेऽतिदूरादधिगतभगवत्पादसिद्धांतकाष्ठानिष्ठासंपद्विजृंभन्निरवधिसुखदस्वात्मलाभैकलोभैः ॥८८॥ सम्भि
धानोमंथाचलमथितसिंधूदरभवत्सुधाफेनाभेनामृतरुचिनिभेनात्मयशसा ॥ निरुंधानोदृष्ट्यापरमहहपंथा
नमसतांपराधृष्यैःशिष्यैररमतविशिष्यैषमुनिराट् ॥८९॥ इतिश्रीमाधवीयेतद्धस्तधाम्न्यादिसंश्रयः ॥ संक्षे
पशंकरजयेसर्गोऽयंद्वादशोऽभवत् ॥१२॥ मू॰ सं॰ ११२

धृष्यैःशिष्यैःसहमुनिराट्श्रीशंकरोविशेषेणारमत ॥ शि॰ ॥८९॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशाव
तंसरामकुमारसूनुधनपतिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडिमेद्वादशःसर्गःसमाप्तिमबीभजत् ॥ ॥ श्रीशंकराचार्यायभगवतेनमः॥ टी॰ सं॥१४०॥

इति श्रीशंकरदिग्विजये द्वादशःसर्गःसमाप्तः

॥ श्री० ॥ अथवार्तिकांतब्रह्मविद्याप्रवृत्तिंसपरिकरांनिरूपयितुमारभते ततःकदाचिदात्मोपदेष्टारं यद्वाआत्मदानामीशंगुरुं भक्त्याप्रणिपत्यसुरेश्वरार्योऽत्यंतंगभीरोभावोयस्य तथाभूतेशारीरकभाष्ये वृत्तिस्फुटंयथास्यात्तथाकर्त्तुमनाबभाषे उपजातिः ॥ १ ॥ यदुवाचतदाहममयत् करणीयमस्ति तत्त्वमिमंमामसंशयमनुशाधिआज्ञापय यतोयदयंगुरौभक्तिमान्सन्जीवति तदिदमेवपुरुषस्यजीवितं वियो० ॥ २ मत्कस्यमदीय

श्री० ॥ अथत्रयोदशःसर्गः ॥ ततःकदाचित्प्रणिपत्यभक्त्यासुरेश्वरार्योगुरुमात्मदेशं॥शारीरकेत्यंतगभीरभावे वृत्तिस्फुटंकर्तुमनाजगाद ॥१॥ ममयत्करणीयमस्तितेत्वमिमंमामनुशाध्यसंशयं ॥ तदिदंपुरुषस्यजीवितंय दयंजीवतिभक्तिमान्गुरौ ॥२॥ इतीरितेशिष्यवरेणाशिष्यंप्रोचद्गरीयानतितुष्टचेताः ॥ मत्कस्यभाष्यस्यवि धेयमिष्टंनिबंधनंवार्तिकनामधेयं ॥३॥ द्रष्टुंसतर्कंभवदीयभाष्यंगंभीरवाक्यंनममास्तिशक्तिः ॥ तथापि भावत्ककटाक्षपातेयतेयथाशक्तिनिबंधनाय ॥४॥ अस्त्वेवमित्यार्यपदाभ्यनुज्ञामादायमूर्ध्नासविनिर्जगाम ॥ अथांबुजांघ्रेर्दयिताःसतीर्थ्यास्तंचित्सुखाद्यारहसीत्थमूचुः ॥ ५ ॥

स्यभाष्यस्य वार्त्तिकनामधेयमिष्टंनिबंधनं त्वयाविधेयं ॥ ३ ॥ इत्युक्तःशिष्यउवाच तर्कयुक्तंगंभीरवाक्यंभवदीयभाष्यं द्रष्टुमपिममशक्तिर्नास्ति तद्वार्तिकविधानसामर्थ्यंतुदूरनिरस्तं यद्यप्येवंतथापिभवदीयकटाक्षपातेसति यथाशक्तिनिबंधनार्थंयत्नंकुर्वे ॥ ४ ॥ अस्त्वेवमित्यार्यपादाभ्यनुज्ञांमूर्ध्नाआदायससुरेश्वरोविनिर्जगाम अथानंतरंपद्मपादस्यप्रियाःसतीर्थ्याःशिष्याश्चित्सुखाद्यास्तंश्रीशंकराचार्यंरहस्यनेनवक्ष्यमाणप्रकारेणोचुः ॥ ५ ॥

योयंप्रयत्नोहितायक्रियते तुभ्यंहितायनभवति किंत्वयंअनर्थविशेषेणफलत्विातिसंभावनायांलोट् इत्येवंप्रत्येकंगुरवेनिवेद्योचुरित्यन्वयः तदुदाहरति स्वयंविद्वान्कर्मणितत्परश्चयइतिपरेणसंबंधः ॥ ६ ॥ योमंडनःसार्वलोकप्रसिद्धं ईश्वराणांब्रह्मादीनांईश्वरमपि बहुयुक्तिभिरुत्तरज्ञःप्रत्याख्यातवान् एवंविधेनक्रियतइतिव्यवहितेनान्वयः कथमित्याकांक्षायामाहुः कर्मैवस्वर्गनरकादिफलंददाति नत्वेवंविधोऽन्योजगदीशितास्तीत्येवंप्रत्यादिदेश वसंततिलका ॥ ७ ॥ ननुतस्यकोदोषोजैमिनेरेवाभिप्रायस्यतथाविधत्वादित्याशंक्याहुःअस्यप्रत्यक्षादिभिःसन्निधापितस्यजगतःप्रलयं

योऽयंप्रयत्नःक्रियतेहितायहितायनायंविफलत्वनर्थं॥प्रत्येकमेवंगुरवेनिवेद्यबोद्धास्वयंकर्मणितत्परश्च ॥
॥६॥ यःसार्वलौकिकमपीश्वरमीश्वराणांप्रत्यादिदेशबहुयुक्तिभिरुत्तरज्ञः॥कर्मैवनाकनरकादिफलंददातिनैवंपरोस्तिफलदोजगदीशितेति ॥ ७ ॥ प्रत्येकमस्यप्रलयंवदंतिपुराणवाक्यानिसतस्यकर्त्ता ॥ व्यासोमुनिर्जैमिनिरस्यशिष्यस्तत्पक्षपातीप्रलयावलंबी ॥८॥ गुरोश्चशिष्यस्यचपक्षभेदेकथंतयोःस्याद्गुरुशिष्यभावः ॥ तथापियद्यस्तिसपूर्वपक्षःसिद्धांतभावस्तुगुरूक्तएव ॥९॥

प्रत्येकंपुराणवाक्यानिवदंति तस्यपुराणवाक्यजातस्यसप्रसिद्धोव्यासोमुनिःकर्त्ताजैमिनिरस्यशिष्योऽतस्तत्पक्षपातित्वावश्यंभावेनप्रलयावलंबीत्यवश्यमभ्युपगंतव्यं उ॰ ॥ ८ ॥ विपक्षेबाधकमाहुः गुरोश्चशिष्यस्यचपक्षभेदेसति तयोर्गुरुशिष्यभावःकथंस्यात् अंगीकृत्याहुः यदिपक्षभेदोऽस्तितथापिसशिष्यपक्षःपूर्वपक्षःसिद्धांतत्वंतुगुरूक्तेगुरुप्रतिपादितेपक्षएवेत्यर्थः॥ ९ ॥

वीत्यवश्यमभ्युपगंतव्यं उ० ॥ ८ ॥ विपक्षेबाधकमाहुः गुरोश्चशिष्यस्यचपक्षभेदेसति तयोर्गुरुशिष्यभावःकथंस्यात् अंगीकृत्याहुः यदिपक्ष
भेदोऽस्तितथापिसशिष्यपक्षःपूर्वपक्षःसिद्धांतस्त्वंतुगुरुक्तेगुरुत्वतिपादितेपक्षएवेत्यर्थः॥ ९ ॥

किंच सखलुमंडनः आजन्मनः कर्मणियोजितात्माऽनिशमिहलोकेकर्मकुर्वन्नेवावस्थितः समाहिताःप्रयत्नात्कर्मकुरुत स्वर्गादिकंसुखंप्राप्स्यथ
व्यर्थमार्गेकिमितिपरांश्चब्रूते व० ॥ १० ॥ तथाचैवंविधेन त्वदाज्ञामवलंब्य भाष्यकेपदिनिबंधनंक्रियते तर्हिसभाष्यंकेवलंकर्मपरंयोक्ष्यते
तस्माद्वृद्धिमिच्छतात्वया मूलादपिमाच्यावि प्रच्युतिर्नविधेयेत्यर्थः उ० ॥ ११ ॥ नन्विदानींतुस्वीकृतसंन्यासेइयंसंभावनानास्तीत्याशं
क्याह संन्यासमपीति तस्मान्नोऽस्माकंविश्वासस्थानंनविभाति तथाचहेगुरोऽनेननिबंधनंमाचीकरः नैवकारय ॥ १२ ॥ भाट्टमतपक्षपातित्वा

आजन्मनःसखलुकर्मणियोजितात्माकुर्वन्नवस्थितइहानिशमेवकर्म ॥ ब्रूतेपरांश्चकुरुतावहिताःप्रयत्ना
त्स्वर्गादिकंसुखमवाप्स्यथकिंवृथाध्वे ॥ १० ॥ एवंविधेनक्रियतेनिबंधनंयदित्वदाज्ञामवलंब्यभाष्यके॥
भाष्यंपरंकर्मपरंसयोक्ष्यतेमाच्याविमूलादपिवृद्धिमिच्छता ॥ ११ ॥ संन्यासमप्येषनबुद्धिपूर्वकंव्यध
त्तवादेविजितोवशोव्यधात् ॥ तस्मान्नविश्वासपदंविभातिनोमाचीकरोनेननिबंधनंगुरो ॥ १२ ॥ यः
शक्नुयात्कर्मविधातुमीप्सितंसोयंनकर्माणिविहातुमर्हति ॥ यद्यस्तिसंन्यासविधौदुराग्रहोजात्यंधमूकादिर
मुष्यगोचरः ॥१३॥ एवंसदाभट्टमतानुसारिणोब्रुवंत्यसौतन्मतपक्षपातवान् ॥ एवंस्थितेयोग्यमदोविधी
यतांननोस्तिनिर्बंधनमत्रकिंचन ॥१४॥

दयंयोग्यएवेत्याहुरीप्सितंकर्मविधातुंयःशक्नुयात् सोयंकर्माणित्यक्तुंनार्हति यदिसंन्यासविधौदुराग्रहोऽस्ति तर्ह्यमुष्यसंन्यासविधेर्जात्यंधादिवि
विषयइत्येवंभट्टमतानुसारिणोवदंति असावपिभट्टमतपक्षपातवान् एवंस्थितेयद्योग्यंतद्विधीयतां अस्माकंत्वत्रकिंचननिर्बंधनमाग्रहोनास्तीत्य
र्थः तथाचोक्तंभट्टैः तत्रैवंशक्यतेवक्तुंयेन्येपंग्वादयोनराः गृहस्थत्वंनशक्ष्यंतेकर्तुंतेषामयंविधिः नैष्ठिकब्रह्मचर्यंवापरिव्राजकतापिच तैरवश्यंगृही
तव्यातेनादावेतदुच्यतेइत्यादि इंद्रवंशा० ॥ १३ ॥ १४ ॥

केनतर्हिंवृत्तिर्विधेयाइत्यपेक्षायांपद्मपादेनेतिवक्तुंतद्योग्यतामाविष्कुर्वंति पुरेति सुरापगायादेवनद्यागंगायाः ॥ १५ ॥ तस्मिन्काले तदाकार णमाकर्ण्यसमाकुलेषु नौकार्थमितस्ततः परिभ्रमत्सुअस्मासु एषसनंदनस्तुवियन्नद्याझरीमाशुअभिप्रस्थितएव ॥ १६ ॥ त्रिवर्त्मात्रिमार्गागंगा ॥ १७ ॥ तेषुतुष्टयात्रिपथगयाप्रादुष्कृतेषुवरकमलेषुपदानिसंस्थाप्यभवत्सकाशंयतोअयंमहात्मागतवान् ततोऽतिसंतुष्टोभवांस्तमेनंनाम्नाख

पुराकिलास्मासुसुरापगायाःपारेपरस्मिन्विचरत्सुसत्सु ॥ आकारयामासभवानशेषानभक्तिंपरिज्ञातुमि वास्मदीयां ॥१५॥ तदातदाकर्ण्यसमाकुलेषुनावार्थमस्मासुपरिभ्रमत्सु ॥ सनंदनस्त्वेषवियत्तटिन्याझरी मभिप्रस्थितएवतूर्णं ॥१६॥ अनन्यसाधारणमस्यभावमाचार्यवर्येभगवत्यवेक्ष्य ॥तुष्टात्रिवर्त्माकनकां बुजानिप्रादुष्करोतिस्मपदेपदेच ॥ १७ ॥ पदानितेषुप्रणिधाययुष्मत्सकाशमागाद्यदयंमहात्मा ॥ ततोऽ तितुष्टोभगवांश्चकारनाम्नातमेनंकिलपद्मपादं ॥१८॥ सएवयुष्मच्चरणारविंदसेवाविनिर्धूतसमस्तभेदः ॥ आजानसिद्धोऽर्हतिसूत्रभाष्येवृत्तिंविधातुंभगवन्नगाधे ॥ १९ ॥ यद्वायमानंदगिरिर्यदुग्रतपःप्रसन्नापर मेष्ठिपत्नी ॥ भवत्प्रबंधेषुयथाभिसंधिव्याख्यानसामर्थ्यवरंदिदेश ॥२०॥ कर्मैकतानमतिरेषकथंगुरोतेवि श्वासपात्रमवपद्यतविश्वरूपः ॥ भाष्यस्यपद्मपदएवकरोतुटीकामित्यूचिरेरहसियोगिवरंविधेया। ॥२१॥

लुपद्मपादंचकार॥ १८ ॥ आजानसिद्धःस्वभावतएवसिद्धः ॥ १९ ॥ यद्वायमानंदगिरिःसूत्रभाष्येवृत्तिंविधातुमर्हति यतोयस्योग्रतपसाप्रसन्ना सरस्वती भवदभिप्रायानुसारिव्याख्यानसामर्थ्यवरंदिदेश ॥ २० ॥ हेगुरोकर्मैकतानमतिरेषविश्वरूपः तवकथंविश्वासपात्रमवपद्यत तत्पा त्रभूतोजातोऽतःकर्मैकतानमतेर्विश्वरूपस्याविश्वसनीयत्वाद्भाष्यस्यपद्मपादएवटीकांकरोतु इतिरहसियोगिवरंश्रीशंकरंशिष्याऊचिरे इंद्र०॥२१॥

सरस्वती भवदभिप्रायानुसारिव्याख्यानसामर्थ्यवरंदिदेश ॥ २० ॥ हेगुरोकमैंकतानमतिरेषविश्वरूपः तवकथंविश्वासपात्रमवपद्यत तत्पा
त्रभूतोजातोऽतःकर्मैकतानमतेर्विश्वरूपस्याविश्वसनीयत्वाद्भाष्यस्यपद्मपादएवटीकांकरोतु इतिरहसिप्रोगिवरंश्रीशंकरं शिष्याऊचिरे इंद्र०॥२१॥ ॥२॥

अत्रांतरे समीपमागतःससनंदनःशीघ्रंवाक्यंसमुदाजहार तदाहहेआचार्य भवत्कृतौवार्त्तिकंकर्तुंएषहस्तामलकोऽपिसमर्थः आ० ॥ २२ ॥
यतःकरस्थामलकसदृशंसर्वंसिद्धांतमेषजानाति अतएवामुष्मैभवतएवहस्तामलकाभिधानमदायि उ० ॥ २३ ॥ सनंदनस्यवाचंसमाकर्ण्यवि
स्मितंयथास्यात्तथाभाष्यकारोजगाद तदाहास्यहस्तामलकस्यनैपुण्यमनुपमंपरंतुसमाहितत्वात् अस्यबहिःप्रवृत्तिर्नभवति इं० ॥ २४ ॥ समा

अत्रांतरेऽभ्यर्णगतःसतूर्णंसनंदनोवाक्यमुदाजहार ॥ आचार्यहस्तामलकोऽपिकल्पोभवत्कृतौवार्त्तिक
मेषकर्त्तुं ॥२२॥ यतःकरस्थामलकाविशेषंजानातिसिद्धांतमसावशेषं ॥ अतोऽस्यमुष्मैभवतैवपूर्वमदायि
हस्तामलकाभिधानं ॥२३॥ वाणींसमाकर्ण्यसनंदनस्यसामिस्मितंभाष्यकृदाबभाषे ॥ नैपुण्यमन्यादृश
मस्यकिंतुसमाहितत्वान्नबहिःप्रवृत्तिः ॥२४॥ अयंतुबाल्येनपपाठपित्रानियोजितःसादरमक्षराणि ॥ न
चोपनीतोऽपिगुरोःसकाशादध्यैष्टवेदान्परमार्थनिष्ठः ॥२५॥ बालैर्नचिक्रीडनचान्नमैच्छन्नचारुवाचंव्य
वदत्कदापि॥निश्चित्यभूतोपहतंतमेनमानिन्यिरेऽस्मन्निकटंकदाचित् ॥२६॥ अस्मानवेक्ष्यैवमुहुःप्रणम्य
कृतांजलौतिष्ठतिबालकेऽस्मिन् ॥ इमामपूर्वांप्रकृतिंविलोक्यविसिस्मयेतत्रजनःसमेतः ॥२७॥

हितत्वादित्याद्युक्तंविवृणोति अयंतुबाल्येपित्रासादरंनियोजितोप्यक्षराणिनपपाठ तेनोपनीतोऽपिगुरोःसकाशात्परमार्थनिष्ठोवेदान्नचाधीतवान्
उ० ॥ २५ ॥ नचिक्रीडक्रीडांनचकार ॥ २६ ॥ प्रकृतिंस्वभावं तत्रतस्मिन्स्थाने समेतःसंमिलितः ॥ २७ ॥

कस्त्वंशिशोकस्यकुतोसिगंताकिन्नामतेत्वंकुतआगतोसि एतन्मयोक्तंवदचार्भकत्वंसत्प्रीतयेप्रीतिविवर्धनोसि इत्यस्माभिःपृष्टःपद्यमयैर्वचोभिर्वि स्मापयन्नात्मानमानंदघनस्वरूपमाचष्ट उपजाति०॥२८॥तस्मिन्काले कदाप्यश्रुतिगोचरं पुत्रस्यतद्वाग्वैभवं आकर्ण्य अस्यपितापरंप्रहर्षं प्राप्य विज्ञःसप्रश्रयांवाचमुवाच विप० ॥ २९ ॥ तामुदाहरति जनैरिति प्रज्ञयोन्नतानामपिदुर्विभाव्यं परमात्मतत्त्वं यद्येषत्वत्समीपमागतो

कस्त्वंशिशोकस्यसुतःकुतोवेत्यस्माभिराचष्टकिलैषपृष्टः ॥ आत्मानमानंदघनस्वरूपंविस्मापयन्वृत्तमयै र्वचोभिः ॥ २८ ॥ तदाकदाप्यश्रुतिगोचरंतदाकर्ण्यवाग्वैभवमात्मजस्य ॥ पिताप्रपद्यास्यपरंप्रहर्षंस प्रश्रयांवाचमुवाचविज्ञः ॥२९॥ जनैर्जडत्वेनविनिश्चितोऽपिब्रवीतियद्येषपरात्मतत्त्वं ॥ प्रज्ञोन्नतानाम पिदुर्विभाव्यंकिंवर्ण्यतेऽर्हन्भवतःप्रभावः ॥३०॥ आजन्मनःसंसृतिपाशमुक्तःशिष्योस्त्वयंविश्वगुरोस्तवै व ॥ प्रफुल्लराजीववनेविहारीकथंरमेतक्षुरकेमरालः ॥३१॥ विज्ञाप्यतस्मिन्नितिनिर्गतेऽसौतदाप्रभृत्यत्र वसत्युदारः॥आशैशवादात्मविलीनचेताःकथंप्रवर्तेतमहाप्रबंधे ॥ ३२ ॥ श्रुत्वेतिपप्रच्छुरमुंविनेयाःस्वा मिन्विनैवश्रवणाद्युपायैः ॥ अलब्धविज्ञानमयंकथंवाभवानिदंसाधुविदांकरोतु ॥३३॥

ब्रवीति तर्हि हेऽर्हन् भवतःप्रभावःकिंवर्ण्यते उ० ॥ ३० ॥ तस्मादाजन्मनोजन्मप्रभृति संसृतिपाशमुक्तोऽयंविश्वगुरोस्तवैवशिष्योस्तु यतःप्र फुल्लपद्मवनेविहारीहंसः क्षुरकेवनेकथंरमेत ॥ ३१ ॥ इतिविज्ञाप्य तस्मिन्प्रभाकरे निर्गतेसति ॥ ३२ ॥ अयंविज्ञानंकथंलब्धवान् इदंभवान् साधुसम्यक्बोधयतु ॥ ३३ ॥

कुल्पपद्मवनेविहारीहंसः क्षुरकेवनेकथंरमेत ॥ ३१ ॥ इतिविज्ञाप्य तस्मिन्प्रभाकरे निर्गतेसति ॥ ३२ ॥ अयंविज्ञानंकथंलब्धवान् इदंभवान् साधुसम्यक्वोधयतु ॥ ३३ ॥ ॥२॥

एवंपृष्टआचार्यःतस्यप्राग्भवीयंवृत्तांतमुक्तवानित्याह तानिति ॥ ३४ ॥ जातुकदाचित्तस्यसिद्धस्यसमीपेकाचनविप्रकन्याद्विवर्षंबालकंस्थाप्य हेद्विज क्षणमात्रंबालंप्रतीक्षस्वेत्युक्त्वा सखीभिःसह स्नातुं निर्जगाम ॥ ३५ ॥ महर्षेःपुरतःचक्रंदुराक्रोशंचक्रुः ॥ ३६ ॥ तस्यपृथुकस्यबालस्यांगंशरीरंप्रविवेशसतपस्वीएषहस्तामलकः ॥ ३७ ॥ यस्मादेवंतस्मादयमुपदेशंविनैवानंताःश्रुतीः सकलाःस्मृतीश्चसर्वाणिचशास्त्राणिपरंच

तानब्रवीत्संयमिचक्रवर्तीकश्चित्पुरायामुनतीरवर्ती ॥ बभूवसिद्धःकिलसाधुवृत्तःसांसारिकेभ्यःसुतरांनिवृत्तः ॥३४॥ तस्यांतिकेकाचनविप्रकन्याद्विहायनंजातुनिवेश्यबालं ॥ क्षणंप्रतिक्षस्वशिशुंद्विजेतिस्नातुं सखीभिःसहनिर्जगाम ॥ ३५ ॥ अत्रांतरेदैववशात्सबालश्चंक्रम्यमाणोनिपपातनद्यां ॥ मृतंतमादायशिशुंतदीयाश्चक्रंदुरुच्चैःपुरतोमहर्षेः ॥३६॥ आक्रोशमाकर्ण्यमुनिःसतेषामत्यंतखिन्नोनिजयोगभूम्ना ॥ प्राविक्षदंगंपृथुकस्यतस्यसएषहस्तामलकस्तपस्वी ॥ ३७ ॥ तस्मादयंवेदविनोपदेशंश्रुतीरनंताःसकलाःस्मृतीश्च ॥ सर्वाणिशास्त्राणिपरंचतत्त्वमज्ञातमेतेननकिंचिदस्ति ॥३८॥ तत्तादृगात्मानबहिःप्रवृत्तौनियोगमर्हत्ययमत्रवृत्तौ॥समंडनस्त्वर्हतिबुद्धतत्त्वःसरस्वतीसाक्षिकसर्ववित्त्वः ॥३९॥ तत्तादृशोत्युज्ज्वलकीर्तिराशिःसमस्तशास्त्रार्णवपारदर्शी ॥ आसादितोधर्महितःप्रयत्नात्सचेन्नरोचेतनदृश्यतेऽन्यः ॥४०॥

तत्त्वंजानाति किंवहुनाऽनेनाज्ञातंकिंचिदपिनास्ति ॥ ३८ ॥ तत्तस्मात्तादृगात्माअयंहस्तामलकोबहिःप्रवृत्तावत्रभाष्येवृत्तौनियोगंनार्हति समंडनस्त्वर्हति यतोबुद्धतत्त्वःसरस्वतीसाक्षिकंसर्वज्ञत्वंचयस्यसः ॥३९॥ प्रयत्नाल्लब्धएवंविधःसनरोचेतचेत्तर्हितथाविधोऽन्योनदृश्यते आ० ॥४०॥

ननुभवदभीष्टंचेत्तर्हिकारयितव्यमितितत्राह अहमिति महानिबंधेबहूनामनभीष्टंकार्यंनकारयिष्ये किंचयतएकस्मिन्कार्येबहवःप्रतिकूलाअतोऽत्रसंशयोममोत्पन्नइत्यर्थः उ॰ ॥ ४१ ॥ एवमुक्ताविनेयानद्दश्यंतेऽन्यइत्युक्तमसहमानाऊचुः हेभगवन्भवदाज्ञातः सनंदनईप्सितंभाष्येनिबंधंकरिष्यति यतःसब्रह्मचर्यादंगीकृताश्रमोमतेःप्रकर्षोयस्य सर्वतोविज्ञातश्च ॥ वंश॰ ॥ ४२ ॥ एवमुक्तआचार्यउवाच जनानांनंदयितासनंदनोभाष्येनिबंधमेकंविदधातुनतुवार्तिकं तत्तुपरप्रतिज्ञंपरस्यप्रतिज्ञायस्मिन् हियतःस्वीकृतदीक्षःसुरेश्वरःप्रतिज्ञांव्यधात् उपें॰ ॥ ४३ ॥ इत्थं

अहंबहुनामनभीष्टकार्यंनकारयिष्येहिमहानिबंधे ॥ किंचात्रसंशीतिरभून्ममातोयदेककार्येबहवःप्रतीपाः ॥ ४१ ॥ भवन्निदेशाद्भगवन्सनंदनःकरिष्यतेभाष्यनिबंधमीप्सितं ॥ सब्रह्मचर्याद्दुरीकृताश्रमोमतिप्रकर्षोविदितोहिसर्वतः ॥ ४२ ॥ सनंदनोनंदयिताजनानांनिबंधमेकंविदधातुभाष्ये ॥ नवार्त्तिकंतत्तुपरप्रतिज्ञंव्यधात्प्रतिज्ञांसहिनूत्नदीक्षः ॥ ४३ ॥ आदिश्येत्थंशिष्यसंघंयतींद्रःप्रोवाचेत्थंनूत्नभिक्षुंरहस्तं ॥ भाष्येभिक्षोमाकृथावार्तिकंत्वंनेमेशिष्याःसेहिरेदुर्विदग्धाः ॥ ४४ ॥ तात्पर्यंतेगोहिधर्मेषुदृष्ट्वातत्संस्कारंसांप्रतंशंकमानाः ॥ भाष्येकृत्वावार्तिकंयोजयेत्सभाष्यंप्राद्युःस्वीयसिद्धांतशेषं ॥ ४५ ॥

शिष्यसंघमादिश्ययतींद्रोरहसिस्थितंनूतनभिक्षुंसुरेश्वरंवक्ष्यमाणप्रकारेणप्रोवाच हेभिक्षोभाष्येत्वंवार्तिकंमाकृथाः यतोदुर्विदग्धाइमेशिष्यानसेहिरे ॥ इंद्र॰ ॥ ४४ ॥ शंकमानैस्तैर्यदुक्तंतद्दर्शयति गेहिधर्मेषुतवतात्पर्यंवीक्ष्यसांप्रतंतत्संस्कारंशंकमानाःप्राहुः भाष्येवार्तिकंकृत्वास्वीयसिद्धांतशेषंभाष्यंसंयोजयेत् संभावनायांलिङ् शा॰ ॥ ४५ ॥

...हशिक्षाभाष्यत्ववार्तिकमाकथाः यतोदुर्विदग्धाइमेशिष्यानसोढ़ा ॥ इंद्र० ॥ ४४ ॥ शंकमानैस्तैर्यदुक्तंतद्दर्शयति गेहिधर्मेषुतवतात्पर्यंवीक्ष्यसांप्रतंतत्संस्कारशंकमानाःप्राहुः भाष्येवार्तिकंकृत्वास्वीयसिद्धांतरो पंशात्स्वंसयोजयेत् संभावनायांलिङ् शा० ॥ ४५ ॥ ॥४॥

किंच तुर्याश्रमोवेदेसिद्धोनास्त्येवेतिमांडनःसिद्धांतोभिक्षमाणाद्वारिद्वास्थैर्वार्यमाणास्तेमंडनस्यवेश्मांतःप्रवेशंनलभंतइत्याद्यांकिंवदंतींजनश्रुतिंविदित्वा तेषामनल्पेअक्षुद्रेपित्वयिप्रत्ययोनासीत्तर्हिमयाकिंकर्तव्यमितिचेत्तत्राह स्वातंत्र्यात्स्वमध्यात्मनिष्ठमेकंग्रंथंकृत्वामह्यंदर्शय ॥४६॥४७॥ हेविद्वन्यथाग्रंथसंदर्शनेन नोऽस्माकममीषांशिष्याणांप्रत्ययःस्यादितिसुरेश्वरमुक्त्वा ह्राहासूत्रभाष्येवार्तिकंनाभूदिति किंचित्खेदंप्राप ॥ ४८ ॥

नास्त्येवासावाश्रमस्तूर्यइत्थंसिद्धांतोयंतावकोवेदसिद्धः ॥ द्वारिद्वास्थैर्वारिताभिक्षमाणावेश्मांतस्तेनप्रवेशंलभंते ॥ ४६ ॥ इत्याद्यांतांकिंवदंतींविदित्वातेषांनासीत्प्रत्ययस्त्वय्यनल्पे ॥ स्वातंत्र्यात्त्वंग्रंथमेकंमहात्मन्कृत्वामह्यंदर्शयाध्यात्मनिष्ठं ॥४७॥ विद्वन्यद्वत्प्रत्ययःस्यादमीषांशिष्याणांनोग्रंथसंदर्शनेन॥इत्युक्त्वैनंवार्तिकंसूत्रभाष्येनाभूद्धाहेत्यापखेदंचकिंचित् ॥ ४८ ॥ शिष्योक्तिभिःशिथिलतात्ममनोरथोसावेनंस्वतंत्रकृतिनिर्मितयेन्ययुंक्त ॥ नैष्कर्म्यसिद्धिमचिराद्विदधत्सचेत्थंन्याय्यामविंदतसुरेश्वरदेशिकाख्यां ॥४९॥ नैष्कर्म्यसिद्धिमथतांनिरवद्ययुक्तिंनिष्कर्मतत्त्वविषयावगतिप्रधानां ॥ आद्यंतहृद्यपदबंधवतीमुदारामाद्यंतमैक्षततरांपरितुष्टचेताः ॥५०॥ ग्रंथंदृष्ट्वामोदमानोमुनींद्रस्तंचान्येभ्योदर्शयामासहृद्यं ॥ तेषांचासीत्प्रत्ययस्तद्वदस्मिन्यद्वच्चान्यस्तत्त्वविन्नापरोस्ति ॥५१॥

एवंशिष्योक्तिभिः शिथिलितःस्वमनोरथोयस्यासौ श्रीशंकरएनंसुरेश्वरंस्वतंत्रकृतिनिर्मितये न्ययुंक्त सचनियुक्तोऽचिरादेवनैष्कर्म्यसिद्धिंविदधत् इत्थंयोग्यांसुरेश्वरदेशिकाख्यामविंदत व० ॥४९॥ निष्कर्मतत्वविषयाऽवगतिःप्रधानंयस्यामाद्यादंतपर्यंतं मनोज्ञपदबंधवतीमेवंभूतां तांपरितुष्टचेताआचार्यआद्यंतंसम्यगैक्षत ॥५०॥ यथायोऽस्मादन्यःसएवंतत्त्वविन्नास्तीति तथातेषामस्मिन्प्रत्ययश्चासीत् शा० ॥ ५१ ॥

यत्रग्रंथेऽद्यापियतींद्रैर्निष्कर्मात्माश्रूयते यत्रनैष्कर्म्यस्यमोक्षस्यसिद्धिः तस्मान्नैष्कर्म्यसिद्धिर्नाम्नायंग्रंथवर्योवरुधे तस्मान्माहात्म्यात्सर्वेलोकेरा दृतोऽभूत् ॥५२॥ आचार्यैर्यद्भविष्यमालक्ष्यहाहेत्युक्तंतद्दर्शयति आचार्यवाक्येनास्मिन्वार्तिकेविधातुमिष्टेसति यतोऽन्येविघ्नंव्यधुरस्मिन्कृते ऽस्मान्निमित्तात्सुरेश्वरःशापमुत्ससर्ज सूत्रभाष्यस्यवार्तिकमुदारैःकृतमपिपृथिव्यांनप्रसरेत् इ० ॥५३॥ विश्वासंचभाष्याचार्यैत्याद्युक्त्वाथपुनरुवा चउ० ॥५४॥ यदुवाचतदाह नेति इं० ॥५५॥ तात्पर्यंतेगेहिधर्मेषुद्वेषवेत्युक्तंतत्राह पूर्वंगृहित्वेऽपितत्स्वभावोगृहिस्वभावोनभवामि हियतोयौव

यत्राद्यापिश्रूयतेमस्करींद्रैर्निष्कर्मात्मायत्रनैष्कर्म्यसिद्धिः ॥ तत्राम्नायंवृधेग्रंथवर्यस्तन्माहात्म्यात्सर्वलो काद्दृतोभूत ॥ ५२ ॥ आचार्यवाक्येनविधित्सितेऽस्मिन्विघ्नंयदन्येव्यधुरुत्ससर्ज ॥ शापंकृतेऽस्मिन्कृतमप्यु दारैस्तद्वार्त्तिकंनप्रसरेत्पृथिव्यां ॥५३॥ नैष्कर्म्यसिद्ध्याख्यनिबंधमेकंकृत्वात्मपूज्यायनिवेद्यचोक्त्वा ॥ वि श्वासमुक्त्वाथपूनर्बभाषेसविश्वरूपोगुरुमात्मदेवं ॥५४॥ नख्यातिहेतोर्नचलाभहेतोर्नाप्यर्चनायैविहितःप्र बंधः ॥ नोल्लंघनीयंवचनंगुरूणांनोल्लंघनेस्याद्गुरुशिष्यभावः ॥५५॥ पूर्वंगृहित्वेऽपिनतत्स्वभावोनबाल्यम न्वेतिहियौवनस्थं ॥ नयौवनंवृद्धमुपैतितद्व्रजन्हिपूर्वस्थितिमौझ्यगच्छेत् ॥ ५६ ॥ अहंगृहीनात्रविचार णीयंकिंतेनपूर्वंमनएवहेतुः ॥ बंधेचमोक्षेचमनोविशुद्धोगृहीभवेद्वाप्युतमस्करीवा ॥ ५७ ॥

वनस्थंबाल्यंनान्वेति तथावृद्धंपुरुषंयौवनंनोपैति तद्वत्तथाव्रजनगमनंकुर्वन्पूर्वस्थितिंपरित्यक्त्वैवगच्छेदित्यर्थः उ० ॥ ५६ ॥ किंचात्रास्मिँल्लो केऽहंगृहीतिनाविचारणीयं यतस्तेकिंपूर्वमिहजन्मांतरेवागृहिणोनवभूवुरपित्वासुरेव तस्माद्गृहित्वेयतित्वेवामनएवहेतुः नकेवलमेतावदेवापितु बंधेचमोक्षेचमनएवहेतुः मनएवमनुष्याणांकारणंबंधमोक्षयोरित्युक्तत्वात् तस्माद्विशुद्धोगृहीभवेद्वामस्करीवाभवेदुभयथापिन्यूनाधिक्यंना स्तीत्यर्थः ॥ ५७ ॥

बंधेचमोक्षेचमनएवहेतुः मनएवमनुष्याणांकारणंबंधमोक्षयोरित्युक्तत्वात् तस्माद्विशुद्धोगृहीभवेद्वामस्करीवाभवेदुभययथापिन्यूनाधिक्यंना स्तीत्यर्थः ॥ ५७ ॥

॥५॥

नास्त्येवासावाश्रमस्तूर्यइत्थमित्युक्तंतत्राह नास्त्येवेति हेउत्तमादिराश्रमोनास्त्येवचेत्तत्प्राप्तिनिवृत्तिगामिनौनौआवयोःप्रतिश्रवौ अहंपराजितःसंन्यासंप्राप्स्यामि अहंपराजितस्त्वांहास्यामि इत्येवंरूपौकथंस्तस्तत्राप्यल्पकालौ यदितुर्याश्रमोममाभिमतोनाभूत्तर्हिप्रतिज्ञामयानिरुद्धाऽभूदित्याशयेनाह नहीति ॥५८॥ यच्चद्वारिद्वास्थैरित्याद्युक्तंतत्राह संभिक्षमाणाइति गुरुणाभगवताप्रवेशनंकथंविहितंकथंचमद्गृहेननूत्तमाभिक्षाविहि

नास्त्येववेदाश्रमउत्तमादिःकथंचतत्प्राप्तिनिवृत्तिगामी ॥ प्रतिश्रवौनौकथमल्पकालौनहिप्रतिज्ञाभगवन्निरुद्धा ॥ ५८ ॥ संभिक्षमाणानलभंतएवचेद्गृहप्रवेशंगुरुणाप्रवेशनं ॥ कथंहिभिक्षाविहितानन्तमाकोनामलोकस्यमुखापिधायकः ॥५९॥ तत्त्वोपदेशाद्विदितात्मतत्त्वोव्यधामहंसंन्यसनंकृतात्मा ॥ विरागभावान्नपराजितस्तुवादोहितत्त्वस्यविनिर्णयाय ॥ ६० ॥ पुरागृहस्थेनमयाप्रबंधानैयायिकादौविहितामहार्थाः ॥ इतःपरंमेत्हृदयंचिकीर्षुत्वदंघ्रिसेवांनविलंघ्यकिंचित् ॥६१॥

ता यदापिकिंवदंतीत्याद्युक्तंतत्राप्याह लोकस्यमुखस्यपिधायकःकोनामनकोप्यस्तीत्यर्थः ॥५९॥ यत्तुसंन्यासमप्येवंनबुद्धिपूर्वमित्याद्युक्तवंतस्तत्राह पूर्वंकृतात्मापश्चात्तत्त्वोपदेशाद्विदितात्मतत्त्वोहं वैराग्यात्संन्यसनंव्यधां नतुपराजितोहियस्माद्वादस्तत्त्वविनिर्णयाय ॥६०॥यत्तुभाष्येकृत्वेत्यादितत्राह पुरेति इतःपरमेत्हृदयंत्वदंघ्रिसेवांविलंघ्यानकिंचित्कर्तुमिच्छु ॥६१॥

तथाचैवंविधस्यासद्गुरोस्लवसेवाकेनापिकथमपिकर्त्तुंनशक्येत्याह अद्वैतेवस्तुनिआदरोयैस्तथाभूतबुद्धपरिषच्छेमुष्यांसन्निषण्णां अद्वैतबद्धादरा याबुधसमुदायबुद्धिस्तस्यांसम्यक्स्थितामितिवा अर्वाचीनानांदुर्वादिनांगर्वलक्षणस्यानलस्यविपुलतरज्वालालक्षणयामालयाविपुलयाज्वाला मालयाइतिवा अवलीढामास्वादितांश्रद्धांसूक्तामृतौघैःसिक्त्वाऽहहाघसद्यःपरिहसनूजीवयसि ततोरणतरणविधानसदृशायामेवंभूतस्यसद्गुरोस्त

श्रद्धामद्वैतबद्धादरबुधपरिषच्छेमुषीसन्निषण्णामर्वाग्दुर्वादिगर्वानलविपुलतरज्वालमालावलीढां ॥ सिक्त्वासूक्तामृतौघैरहहपरिहसनजीवयस्यघसद्यःकोवासेवापटुःस्याद्रणतरणविधौसद्गुरोर्नैवजाने॥ ॥६२॥ इत्युक्त्वोपरतेसुरेश्वरगुरौतेनैवशारीरकेनोसंभाव्यहहात्रवार्तिकमितिप्रौढंशुगग्निंशनैः ॥ धी राग्र्यःशमयन्विवेकपयसादेवेश्वरेणत्रयीभाष्येकारयितुंसवार्तिकयुगंबद्धादरोऽभून्मुनिः ॥६३॥ भा वानुकारिमृदुवाक्यनिवेशितार्थैस्स्वीयैःपदैःसहनिराकृतपूर्वपक्षं ॥ सिद्धांतयुक्तिविनिवेशिततत्स्वरूपं दृष्ट्वाभिनंद्यपरितोषवशादवोचत् ॥६४॥

वसेवायांकोवापटुःस्यात् स्र० ॥६२॥इत्युक्त्वासुरेश्वगुरावुपरतेसति अहेहेत्यत्यंतखेदे तेनसुरेश्वरेणैवात्रशारीरकेवार्तिकंनोसंभावि इतिप्रौढं शोकाग्निंधीराग्र्यःश्रीशंकरोविवेकपयसाशनैःशमयन् वेदत्रयीभाष्येसुरेश्वरेणवार्तिकद्वयंकारयितुंसमुनिर्बद्धादरोऽभूत् शा० ॥ ६३ ॥ भावानुसा रिभिर्मृदुभिर्वाक्यैर्विनिवेशितोऽर्थोयत्र स्वीयैःपदैर्निराकृतःपूर्वपक्षोयत्र सिद्धांतयुक्तिभिर्विनिवेशितंतस्यासिद्धांतस्यरूपंयत्र तंतदीयंग्रंथंदृष्ट्वा अभिनंद्यसश्रीशंकरः परितोषवशादवोचत् व० ॥६४॥

रिभिर्मृदुभिर्वाक्यैर्विनिवेशितोऽर्थोयत्र स्वीयैःपदैर्निराकृतःपूर्वपक्षोयत्र सिद्धांतयुक्तिभिर्विनिवेशितंतस्यासिद्धांतस्वरुपंयत्र तंतदीयग्रंथंदृष्ट्वा अभिनंद्यसश्रीशंकरः परितोषवशादवोचत् व० ॥६४॥ ॥६॥

तदाह हेविनयिन् त्वंयदुक्तवानसि तत्सर्वंसत्यमतोममयाजुषीलैत्तिरीयीशाखातस्याअंतगतोयोभाष्यलक्षणोममेष्टोनिबंधस्तस्यवार्त्तिकंमदर्थं भवताप्रणेयंयतःसतांचेष्टितंपरहितैकफलंप्रसिद्धं ॥६५॥ तद्वत्त्वदीयाखलुयाकाण्वशाखातत्रापिममतदंतभाष्यमस्ति तस्यवार्तिकमपीष्टंविधेयं यतः सतांप्रवृत्तिःपरोपकारायेत्यर्थः ॥६६॥ आवश्यकताबोधनायपुनराह तत्रोभयत्रतापत्रयनिबर्हणंवार्त्तिकंकुरु जिताकार्त्तिकचंद्रिकायाः

सत्यंपदात्थविनयिन्ममयाजुषीयाशाखातदंतगतभाष्यनिबंधइष्टः ॥ तद्वार्तिकंममकृतेभवताप्रणेयं सच्चेष्टितंपरहितैकफलंप्रसिद्धं ॥ ६५ ॥ तद्वत्त्वदीयाखलुकाण्वशाखाममापितत्रास्तितदंतभाष्यं ॥ तद्वार्तिकंचापिविधेयमिष्टंपरोपकारायसतांप्रवृत्तिः ॥ ६६ ॥ तत्रोभयत्रकुरुवार्तिकमार्तिहारिकीर्तिं चयाहिजितकार्तिकचंद्रिकाभां ॥ माशंकिपूर्वमिवदुःशठवाक्यरोधोमद्वाक्यमेवशरणंव्रजमाविचारीः ॥६७॥ इत्थंसउक्तोभगवत्पदेनश्रीविश्वरूपोविदुषांवरिष्ठः ॥ चकारभाष्यद्वयवार्तिकेद्वेत्वाज्ञागुरूणां ह्यविचारणीया ॥६८॥

आभांयस्यातथाभूतांकीर्तिंचप्राप्नुहि ननुपूर्ववदधुनापिविमेयवाक्यैरोधस्यावश्यंभावित्वात्किमर्थंतत्करणेमयादीक्षास्वीकार्येतिशंकात्वयानकर्तव्याइत्याह माशंकीति कुतइतिचेत्तत्राह मद्वाक्यमेवशरणमतस्तत्करणार्थंगच्छविचारंमाकुरु व० ॥६७॥ इत्थंभगवत्पदेनश्रीशंकरेणोक्तोविदुषांवरिष्ठः सश्रीसुरेश्वरोभाष्यद्वयस्यवार्तिकेद्वेचकार हियस्माद्गुरुणामाज्ञाविचारणीयाएव उ०॥६८॥

एतदेवविवृणोति गुरोराज्ञाऽनुचरैर्नहिलंघनीयेत्युक्त्वावेदांतयोस्तैत्तिरीयबृहदारण्यसंज्ञयोस्तयोर्भाष्ययोरुदारंवार्त्तिकद्वयंनिर्मायसीमारहितानिरु पमाधीर्यस्यससुरेश्वरोनिजदेशिकायउपदांचकारउपायनभूतंकृतवान् व॰ ॥६९॥ सनंदनोनामगुरोरनुज्ञयाप्रेरितःपरांभाष्यस्यटीकांव्यधात् यस्याः पूर्वभागःपंचपादिकातच्छेषगावृत्तिरितिप्रथीयसीप्रख्याता ॥ ७० ॥ व्यासाख्यर्षिसूत्रकदंबस्यविवेचनायात्मकीर्तेर्विजयडिंडिमंयतोनिरवद्ययु

आज्ञागुरोरनुचरैर्नहिलंघनीयेत्युक्त्वातयोर्निगमशेखरयोरुदारं ॥ निर्मायवार्त्तिकयुगंनिजदेशिकाय
निःसीमनिस्तुलधीरुपदांचकार ॥६९॥ सनंदनोनामगुरोरनुज्ञयाभाष्यस्यटीकांव्यधितेरितःपरां॥
यत्पूर्वभागःकिलपंचपादिकातच्छेषगावृत्तिरितिप्रथीयसी ॥७०॥ व्यासर्षिसूत्रनिचयस्यविवेचनाय
टीकाभिधंविजयडिंडिममात्मकीर्तेः ॥ निर्मायपद्मचरणोनिरवद्ययुक्तिस्यूतंप्रबंधमकरोद्गुरुदक्षिणांसः
॥७१॥ आलोचयन्नथतदानुगतिंग्रहाणामूचेसुरेश्वरसमाह्वमुपह्वरेसः ॥ पंचैववत्सचरणाःप्रथितास्त्विह
स्युस्तत्रापिसूत्रयुगलद्वयमेवभूम्ना ॥७२॥ प्रारब्धकर्मपरिपाकवशात्पुनस्त्वंवाचस्पतित्वमधिगम्यव
सुंधरायां ॥ भव्यांविधास्यसितमांममभाष्यटीकामाभूतसंलयमधिक्षितिसाचजीयात् ॥७३॥

क्तिभिर्ग्रथितं टीकासंज्ञंप्रबंधंनिर्मायसपद्मपादोगुरुदक्षिणामकरोत् व॰ ॥७१॥ अथानंतरंसूर्यादिग्रहाणांगतिमालोचयन्सुरेश्वरसमाख्यमेकां तेसःश्रीशंकरोबभाषे हेवत्स इहलोकेपंचैववचरणाःप्रथिताःस्युरिहटीकायामितिवा तत्रापिबाहुल्येनसूत्रचतुष्टयमेवप्रथितंस्यात् ॥ ७२ ॥ एवं तद्दत्तशापस्यसार्थक्यंप्रदर्श्यसूत्रभाष्यवृत्तिकरणसंकल्पस्यापितत्त्वमाह प्रारब्धेति भूमौवाचस्पतित्वंप्राप्य भव्यांममभाष्यटीकांसम्यक्विधा स्यसि सनंदनकृतटीकासाम्यंवारयति प्रलयपर्यंतंक्षितौसाचजीवनंप्राप्नुयादितिवरप्रदानं ॥७३॥

तद्दत्तशापस्यसायंक्यप्रदर्श्येसूत्रभाष्यवार्त्तिकरणसंकल्पस्यापितत्त्वमाह शरब्धति भूमावाचस्पतितत्त्वप्रदीप अध्यामम भाष्यटीकासम्यक्प
स्पसि सनंदनकृतटीकासाम्यंवारयति प्रलयपर्यंतंक्षितौसाचजीवनंमाभूयादितिवरप्रदानं ॥७३॥

इत्येवंसुरेश्वरमुक्त्वाऽथानंतरमसौयतीश्वरआनंदगिर्यादिमुनीनाहूयाद्वैतपरान्निबंधान्कुरुध्वंइतिसनिर्ममचक्रवर्तीआज्ञप्तवान् उ० ॥ ७४॥ तेस
र्वेप्यानंदगिरिमुख्यामहानुभावादेशिकेंद्रोरनुमतिमाप्य स्वमात्मानमनतिक्रम्ययथामति आत्मतत्त्वांभोजार्कान्विशदतरान्निबंधानासमंताद्वि

इत्येवमुक्त्वाथयतीश्वरोसावानंदगिर्यादिमुनीन्सहूत्वा ॥ कुरुध्वमद्वैतपरान्निबंधानित्यन्वशान्निर्ममसार्वभौ
मः ॥ ७४ ॥ तेसर्वेप्यनुमतिमाप्यदेशिकेंद्रोरानंदाचलमुखरामहानुभावाः ॥ आतेनुर्जगतियथास्वमात्म
तत्वांभोजार्कान्विशदतरान्बहून्निबंधान् ॥ ७५ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतद्वार्तिकांतप्रवर्तनः ॥ संक्षेपशंकरज
येपूर्णःसर्गस्त्रयोदशः ॥१३॥ मू०सं० १११

स्तारितवंतः प्रहर्षणी ॥ ७५ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिकृतेश्रीशंक
राचार्यविजयडिंडिमेत्रयोदशःसर्गःसंपूर्णः ॥१३॥

इति त्रयोदशः सर्गः समाप्तः

॥श्री० ॥ अथपद्मपादकृतांतीर्थयात्रांनिरूपयितुमुपक्रमते अथानंतरं सपद्मपादस्तीर्थयात्रांकर्त्तुंमनागुरोरनुज्ञामयाचिष्ट याञ्चामेवाह हेभगव
न्गुरो अनुज्ञादेया बहुतीर्थयुक्तान्देशान् द्रष्टुमिच्छामि ड० ॥१॥ एवंप्रार्थितोगुरुरुवाच गुरोर्निकटेयोवासःसएवक्षेत्रवासः ॥२॥ यस्माद्गुरुस
मीपेस्थितस्यदेशांतरगमनप्राप्यंसमस्तंप्राप्तमेवाभूत् शुश्रूषमाणेनशिष्येणगुरोःसमीपेस्थेयं गुरुसमीपादन्यदेशेनैवगंतव्यं यतोऽन्यत्रगमनेसंन्या
सधर्मदौर्लभ्यदुःखबाहुल्यादित्वतिरिच्यतेइत्याशयेनाह अतिशयेनमार्गश्रमेणकर्शितस्यनिद्राभिभूत्याकिमपित्वंपदार्दिचिंतनीयंनसंभवति॥३॥अ

श्री ॥ अथचतुर्दशःसर्गः ॥ अथाब्जपात्कर्तुमनाःसतीर्थयात्रामयाचिष्टगुरोरनुज्ञां ॥ देयागुरोमेभगवन्ननु
ज्ञादेशान्दिदृक्षेबहुतीर्थयुक्तान् ॥ १ ॥ सक्षेत्रवासोनिकटेगुरोर्योवासस्तदीयांघ्रिजलंचतीर्थं ॥ गुरूपदेशेनय
दात्मदृष्टिःसैवप्रशस्ताखिलदेवदृष्टिः ॥ २ ॥ शुश्रूषमाणेनगुरोःसमीपेस्थेयंननेयंसततोऽन्यदेशे ॥ विशिष्यमा
र्गश्रमकर्शितस्यनिद्राभिभूत्याकिमुचिंतनीयं ॥३॥ द्विधाहिसंन्यासउदीरितोयंविबुद्धतत्त्वस्यचतद्बुभुत्सोः॥
तत्त्वंपदार्थैक्यउदीरितोयंयत्नात्त्वमर्थःपरिशोधनीयः ॥ ४ ॥ संभाव्यतेक्कचजलंक्कचनास्तिपाथःशय्यास्थ
लंक्कचिदिहास्तिनचक्कचास्ते ॥ शय्यास्थलीजलनिरीक्षणसक्तचेताःपांथोनशर्मलभतेकलुषीकृतात्मा ॥५॥

यंसंन्यासश्चद्विधा विद्वत्संन्यासोविविदिषासंन्यासश्चेतिद्विप्रकारकउक्तस्तत्रविबुद्धतत्त्वस्यविक्षेपनिवृत्त्याजीवन्मुक्तिसुखार्थआद्यस्तत्त्वबुभुत्सो
स्तत्त्वंपदैक्येतदर्थोयंभवदादिभिराश्रितोद्वितीयउक्तः तस्मात्तदर्थंत्वमर्थःप्रयत्नाच्छोधनीयः नतुतदपघातकंतीर्थाटनादिकर्त्तव्यमितिभावः ॥४॥
तीर्थयात्रायास्तदभिघातकंस्फुटयन्नाह संभाव्यतइति पाथोजलं इहमार्गे व० ॥५॥

किंच यदिचेज्ज्वरातिसारादिरोगजालंबाधेततर्हिकोऽप्युपायोनास्ति नपारयेतनैवशक्नुयात् ॥ उ० ॥६॥ नचक्वचेतिवामध्यमणिन्यायेनोभय
त्रसंबंधनीयं ॥७॥ एवमुक्तःपद्मपादउवाच यद्यपिगुरुवचसउत्तरंनास्तितथापीहोत्तरंवक्ष्ये एवंप्रतिज्ञांविधाययत्सक्षेत्रवासइत्याद्युक्तंतत्राह स
त्यमिति गुरुसमीपवासःश्रेयानितिभगवान्यदाहतत्सत्यं तथापिआद्यायेसंयमिनस्तेषामनेकान्देशानवीक्ष्यमेहृदयमव्याकुलंनभवति हेसंयमि

ज्वरातिसारादिचरोगजालंबाधेतचेत्तर्हिनकोप्युपायः ॥ स्थातुंचगंतुंचनपारयेततदासहायोऽपिविमुंचतीमं
॥ ६ ॥ स्नानंप्रभातेनचदेवतार्चनंक्वचोक्तशौचंक्वचवासमाधयः ॥ क्वचाशनंकुत्रचमित्रसंगतिःपांथोनशाकं
लभतेक्षुधातुरः ॥ ७ ॥ नास्त्युत्तरंगुरुगिरस्तदपीहवक्ष्येसत्यंयदाहभगवान्गुरुपार्श्ववासः ॥ श्रेयानितिप्रथ
मसंयमिनामनेकान्देशानवीक्ष्यहृदयंननिराकुलंमे ॥८॥ सर्वत्रनक्वापिजलंसमस्तिपश्चात्पुरस्तादथवाविदि
क्षु॥मार्गोहिविघ्नेतनसुव्यवस्थःसुखेनपुण्यंक्वनुलभ्यतेऽधुना ॥९॥ जन्मांतरार्जितमघंफलदानहेतोर्व्याध्या
त्मनाजनिमुपैतिननोविवादः ॥ साधारणादिहचवापरदेशकेवाकर्मत्वभुक्तमनुवर्ततएवजंतुं ॥१०॥ इहस्थि
तंवापरतःस्थितंवाकालोनमुंचेत्समयागतश्चेत् ॥ तद्देशगत्यामृतदेवदत्तइत्यादिकंमोहकृतंजनानां ॥११॥

नांप्रथमेतिवा व० ॥८॥ संभाव्यतइत्यादियदुक्तंतत्राप्याह सर्वत्रेति नविद्यतेसुव्यवस्थायस्यसयद्यप्येवंतथाप्यधुनासुखेनपुण्यंक्वापिनलभ्य
तेऽतस्तदर्थंदुःखमपिसोढव्यमित्यर्थः उ० ॥९॥ यदपिज्वरातिसारादीत्युक्तंतत्राप्याह जन्मांतरार्जितंपापंफलदानार्थंरोगात्मनाजन्मोपैतीत्यत्रअ
स्माकंविवादोनास्ति तथापीहवापरदेशकेवासाधारणाज्जनिमुपैति हियस्मादभुक्तंकर्मजंतुमनुवर्त्ततएव व० ॥१०॥ कालोमृत्युःस्वसमयआगत
श्चेदिहस्थितंपरदेशेस्थितंवानैवमुंचेत् यत्तुतद्देशगमनेनदेवदत्तोमृतवानित्यादिकंजनानांवचस्तत्स्वविधिककृतमित्याह तद्देशगत्येति उ० ॥११॥

स्माकंविवादोनास्ति तथापीहवापरदेशकेवासाधारणाज्जनिमुपैति हियस्मादभुक्तंकर्मजंतुमनुवर्त्ततएव व०॥१०॥ कालोमृत्युःस्वसमयआगत ॥७॥
स्वेदिहस्थितंपरदेशेस्थितंवानैवमुंचेत यत्तुतद्देशगमनेनदेवदत्तोमृतवानित्यादिकंजनानांवचस्तस्यविधिकल्पितमित्याह तद्देशगत्वेति उ० ॥११॥

यत्तुस्नानमित्याद्युक्तंतत्राह मनुपराशरादयोमुनिवराःकिलधर्मशास्त्रेदेशाद्यवेक्ष्यातिप्रसिद्धंधर्मादिसंकुचितमाहुस्तथाचस्मृतिः देशकालेतथात्मानं द्रव्यंद्रव्यप्रयोजनं उपपत्तिमवस्थांचज्ञात्वाशाचंसमारभेदित्याद्या तथाच देशाद्यवेक्ष्यतेषांसरणिंगतानामस्माकंशौचाद्यतिक्रमनिमित्तमघंनप्रभ वेत् व० ॥ १२ ॥ यत्तुक्वचाशनंपांथोनशाकंलभतेक्षुधातुरइत्युक्तंतत्राह दैवइति तस्मिन्दैवेप्रतीपेप्रतिकूलेऽतस्ततएवप्रतीपादनुकूलाद्वादैवादेव उ० ॥१३॥ किंच गृहंपरित्यज्यविदेशगस्तीर्थदृश्वानापुमान्सुखंयथास्यात्तथासमागच्छतिगृहेस्थितस्तदागमात्पूर्वमेवमरणंयातीत्यत्रचकिंनिमि

मन्वादयोमुनिवराःखलुधर्मशास्त्रेधर्मादिसंकुचितमाहुरतिप्रवृद्धं ॥ देशाद्यवेक्ष्यनतुतत्सरणिंगतानांशौचा द्यतिक्रमकृतंप्रभवेदघंनः ॥ १२ ॥ दैवेऽनुकूलेविपिनंगतोवासमाप्नुयाद्वांछितमन्नमेषः ॥ हीयेतनश्येद धिवापुरस्थंतस्मिन्प्रतीपेततएवसर्वं ॥ १३ ॥ गृहंपरित्यज्यविदेशगोनासुखंसमागच्छतितीर्थदृश्वा॥गृहं गतोयातिमृतिंपुरस्तात्तदागमादत्रचकिंनिमित्तं ॥ १४ ॥ देशेकालेऽवस्थितंतद्विमुक्तंब्रह्मानंदंपश्यतांतत्र तत्र ॥ चित्तैकाग्र्येविद्यमानेसमाधिःसर्वत्रासौदुर्लभोनैवमन्ये ॥ १५ ॥ सत्तीर्थसेवामनसःप्रसादिनीदेश स्यवीक्षामनसःकुतूहलं ॥ क्षिणोत्यनर्थान्सुजनेनसंगमस्तस्मान्नकस्मैभ्रमणंविरोचते ॥१६॥

त्तंतस्यपरदेशगमनादेरभावात् उप० ॥१४॥ यत्तुकिमुचितनीयंक्वचवासमाधयइत्युक्तंतत्राह देशइति वस्तुतस्ताभ्यांदेशकालाभ्यांविमुक्तंब्रह्मा नंदंपश्यतांतत्रतत्रदेशेकालेचित्तैकाग्र्येविद्यमानेसतिसर्वत्रासौसमाधिर्दुर्लभोनेतिमन्ये शा० ॥१५॥ किंचसत्तीर्थसेवामनसोविशोधिनीदेशस्यापू र्वस्यदर्शनं मनसःकुतूहलं सुजनेनसंगोऽनर्थान्नाशयति तस्मादेवंविधंभ्रमणंकस्मैविशेषेणनरोचते उ० ॥ १६ ॥

यदपिकुत्रचमित्रसंगतिरित्युक्तंतत्राप्याह विदेशेसम्यग्गतिमटमानःकुर्वाणोऽपिविद्वान्विदुषाभिसंगतिंलभेत बुधानांबुधएवखलुमित्रंकथितं य तोखलेनमैत्रीचिरायनतिष्ठति वंश॰ ॥ १७ ॥ यत्तुगुरोःसमीपेस्थेयमित्याद्युक्तंतत्राह गुरोःसमीपेवासोऽयंकथितोविदेशगोयदिहृदयेनगुरुंधारयेत समीपगोप्येषसमीपेनस्थितोयदिभक्तिहीनोहृदितंनधारयेत् ॥१८॥ सुजनसमागमोऽपिसुजनस्यैवफलतीत्याह सुजनःसुजनेनसंगतः शनैस्त त्संगेनबुद्धिंवर्धयति परिपुष्टमतिर्विवेकवान्सन्हेयंगुणंदुःखादिरजआदिवाविमुंचति वि॰ ॥१९॥ एवमुक्तोगुरुरुवाच यदीति अत्रतीर्थसेवारु

अटाट्यमानोपिविदेशसंगतिंलभेतविद्वान्विदुषाभिसंगतिं ॥ बुधोबुधानांखलुमित्रमीरितंखलेनमैत्रीनचिरा यतिष्ठती ॥ १७ ॥ समीपवासोयमुदीरितोगुरोर्विदेशगोयद्धृदयेनधारयेत् ॥ समीपगोप्येषनसंस्थितोंतिकेन भक्तिहीनोयदिधारयेद्धृदि ॥१८॥ सुजनःसुजनेनसंगतःपरिपुष्णातिमतिंशनैःशनैः ॥ परिपुष्टमतिर्विवेकगा ञ्छनकैर्हेयगुणंविमुंचति ॥ १९ ॥ यद्याग्रहोऽस्तितवतीर्थनिषेवणायांविघ्नोमयात्रनखलुक्रियतेपुमर्थे॥चित्त स्थिरत्वगतयेविहितोनिषेधोमाभूद्विशेषगमनंत्वतिदुःखहेतुः ॥२०॥ नैकोमार्गोबहुजनपदक्षेत्रतीर्थानियातां श्चौराध्वानंपरिहरसुखंत्वन्यमार्गेणयाहि ॥ विप्राग्र्याणांवसतिविततिर्यत्रवस्तव्यमीषन्नोचेत्सार्धपरिचितज नैःशीघ्रमुद्दिष्टदेशं ॥२१॥

पेपुरुषार्थेचित्तस्थैर्याऽवगतयेमयानिषेधोविहितएवमनुज्ञाप्याशिक्षणंकरोति अतिदुःखहेतुर्विशेषगमनंमाभूत् व॰ ॥२०॥ किंचयतोबहुजनपदे क्षेत्रतीर्थानिगच्छतामेकोमार्गोनभवत्यतश्चौराध्वानंपरित्यजसुखंयथास्यात्तथात्वन्यमार्गेणगच्छ किंचविप्राणांवसतिविततिर्निकेतनविपुला यत्रतत्रवस्तव्यं तत्रापीषन्नतुबहुकालंविप्राणांवसतिविततिर्नास्तिचेत्परिचितजनैःसहोद्दिष्टदेशंशीघ्रंयाहि मंदा॰ ॥२१॥

क्षेत्रतीर्थानिगच्छतामेकोमार्गोनभवत्यतश्चौराध्वानंपरित्यजसुखंयथास्यात्तथात्वन्यमार्गेणगच्छ किंचविप्राणांवसतिविततिर्निकेतनविपुला
पथतत्रवस्तव्यं तत्रापीयन्तुबहुकालंविप्राणांवसतिविततिर्नास्तिचेत्परिचितजनैःसहोद्दिष्टदेशंशीघ्रंयाहि मंदा० ॥२१॥

किंचसद्भिःसंगोविधेयः हियस्मात्सत्संगःसज्जनानांसुखनिचयंजनयति कुतइत्यतआह यतस्तैःप्रशांतैःश्राव्यमाणाअध्यात्म्यैक्येकथाःकायक्ले
शंविभिद्युस्ताविशिनष्टि घटितोबहुरसोयासु सततंयद्भयंसंसृतिलक्षणंतद्भिदंतीतितया सततंभयंभिंदतीवा तथासंसृतिमार्गेश्रांतानांविश्रामवृ
क्षाःपुनश्चमनःश्रोत्राभिरामाःपरिमार्जितातृट्वांछापिपासाचयाभिः क्षोभितःक्षुल्लक्षणःकलंकोयाभिस्ताः स्र० ॥ २२ ॥ यत्स्वस्यांतेऽयंसंगस्तप

सद्भिःसंगोविधेयःसहिसुखनिचयंसूयतेसज्जनानामध्यात्म्यैक्येकथास्ताघटितबहुरसाःश्राव्यमाणाःप्रशां
तैः ॥ कायक्लेशंविभिद्युःसततभयभिदःश्रांतविश्रांतवृक्षाःस्वांतश्रोत्राभिरामाःपरिमृषिततृषःक्षोभितक्षुत्कलं
काः ॥२२॥ सत्संगोयंबहुगुणयुतोथैकदोषेणदुष्टोयत्स्वांतेयंतपतिचपरंसूयतेदुःखजालं ॥ खल्वासंगोव
सतिसमयेशर्मदःपूर्वकालेप्रायोलोकेसततविमलंनास्तिनिर्दोषमेकं ॥ २३ ॥ मार्गेयास्यन्नबहुदिवसान्पाथ
सःसंग्रहीस्यात्तस्माद्दोषोजिगमिषुपदप्राप्तिविघ्नस्ततःस्यात् ॥ प्राप्योद्दिष्टंवसनिरसनंतत्रकार्यस्यसिद्धेर्मू
लाद्भ्रंशोऽभिलषितपदप्राप्त्यभावोऽन्यथाहि ॥२४॥

तिसंतापयाति चहेतौ यतोदुःखजालंप्रसूयते यतोवियोगात्पूर्वकालेवाससमयेसंगःसुखदःप्रसिद्धस्तथाचलोकएकमपिवस्तुसततंविमलंनिर्दो
षंप्रायोनास्ति मं० ॥ २३ ॥ किंच बहुदिवसान् मार्गेयास्यन्जलमात्रस्यापिसंग्रहीनस्याद्यतस्तस्मात्संग्रहात्सर्वस्वहरणरूपोदोषःस्यात्ततस्त
स्माद्दोषाद्गंतुमिच्छोरभिलषितपदप्राप्तिविघ्नःस्यात् किंचोद्दिष्टदेशंप्राप्यतत्रवसवासंकुरु अन्यथामध्येवासेक्रियमाणेकार्यस्यनिरसनंबाधःसिद्धे
र्मूलाद्भ्रंशोऽभिलषितपदप्राप्त्यभावश्चस्यात् ॥ २४ ॥

किंच मार्गेमायया साधुवपुषा बहुगुणैराछादितस्वस्वरूपादुर्विधाःखलाश्चौराःसहैववसेयुः तेप्रयत्नात्सम्यक्परीक्ष्यायतस्तेदुष्टादेवान्वस्त्रंपुस्तकंवा नेतुकामाः अतोअपरिचितनरेषुप्रकर्षेणहेयोविश्वासःकदापिनकर्त्तव्यः ॥ २५ ॥ किंच मार्गस्यमध्येततोबहिर्योजनाभ्यंतरेवाभिक्षवश्चतिष्ठेयुः तर्हितेऽभिगम्यायतःपूज्याःपूजायोग्याःपूजनीयायतस्तेषांव्यतिक्रांतिरुग्रायतःश्रेयस्कार्यंनिष्फलीकर्त्तुंसमर्थाः शालिनी ॥ २६ ॥ उपदेश

मार्गेचोरानिकृतिवपुषःसंवसेयुःसहैवच्छन्नात्मानोबहुविधगुणैःसंपरीक्ष्याःप्रयत्नात् ॥ देवान्वस्त्रंलिखितमथवादुर्विधानेतुकामाविश्वासोतोपरिचितनृषुप्रोज्झनीयोनकार्यः ॥ २५ ॥ मध्येमार्गंयोजनाभ्यंतरेवातिष्ठेयुश्चेद्भिक्षवस्तेभिगम्याः ॥ पूज्याःपूज्यास्तद्व्यतिक्रांतिरुग्राश्रेयस्कार्यंनिष्फलीकर्तुमीशाः ॥ २६ ॥ यदापदपदंसदायतिवरस्थितंवस्तुतन्मतंभजमितंपचान्मनसिमाकृथाःप्राकृतान् ॥ कषायकलुषाशयक्षतिविनिर्वृतःसन्मतःसुखीचरसुखेचिरात्स्फुरतिसंततानंदता ॥ २७ ॥ इत्थंगुरोर्मुखगुहोदितवाक्सुधांतामापीयतद्दृष्टहृदयःसमुनिःप्रतस्थे ॥ प्रस्थाप्यतंगुरुवरोथसुरेश्वराद्यैःकालंकियंतमनयत्सहशृंगकुध्रे ॥२८॥

सारमाह हेयतिवर आपदामपदंसर्वानर्थशून्यंवस्तुयस्मिन्स्थितंतन्मतंसदाभज मितंपचान्कदर्यानन्यापरान्मनसिमाकृथाः पुनश्चकषायेणकलुषस्याशयस्यक्षत्याविशेषेणनिष्पन्नंसन्मतंयस्यतथाभूतःसुखीचर यतःसुखेऽचिरात्संततानंदतास्फुरति पृ॰ ॥२७॥ इत्थंगुरोर्मुखलक्षणायागुहायाउदितांवाक्सुधांतामापीय हृष्टहृदयःसमुनिःपद्मपादःप्रतस्थे तंप्रस्थाप्यगुरुवरोथानंतरंसुरेश्वराद्यैःसहकियंतंकालंऋष्यशृंगाख्येभूधरेनयत व॰ ॥ २८ ॥

हायाऽदितांवाक्सुधांतामापीय दृष्टहृदयः समुनिःपद्मपादःप्रतस्थे तंप्रस्थाप्यगुरुवरोथानंतरंसुरेश्वराद्यैःसहकियंतंकालंऋष्यशृंगाख्यंभूधरे ॥२॥
नपत ड० ॥ २८ ॥

तदात्मयोगशक्तेरनुभावेनमातुर्वृत्तांतमधिगम्याश्रवेभ्योवचनस्थितेभ्योयतिभ्योविनिवेद्य तंवृत्तांतंविज्ञाप्यचावलंबितःतारकामार्गोगगनमार्गोयेनासौश्रीशंकरोचिरान्मातुःसमीपमाससाद उ० ॥ २९ ॥ निदाघेनग्रीष्मसंतापेनार्तःसंतप्तः आ० ॥ ३० ॥ हेंऽबायंतवपुत्रोस्तिशुचंशोकंत्यज उ० ॥३१॥ आमयरहितंपुत्रंचिरात्दृष्ट्वा इ० ॥ ३२ ॥ आनुषंगिकंकृत्यमप्याहेतइति ननुनेदंसतांवृत्तमितिचेत्तत्राह हेसदृत्ततवातितेजस्वि

अधिगम्यतदात्मयोगशक्तेरनुभावेनानिवेद्यचाश्रवेभ्यः ॥ अवलंबिततारकापथोसावचिरादंतिकमाससाद मातुः॥२९॥तत्रातुरांमातरमैक्षतासौन नामतस्याःश्वरणीकृतात्मा ॥ साचैनमुद्वीक्ष्यशरीरतापंजहौनिघार्तइवांबुदेन ॥३०॥ असावसंगोऽपितदार्द्रचेतास्तामाहमोहांधतमोपहर्ता ॥ अंबायमस्त्यत्रशुचंजहीहि ब्रवीहिकिंतेकरवाणिकृत्यं ॥३१॥ दृष्ट्वाचिरात्पुत्रमनामयंसाहृष्टांतरात्मानिजगादमंदं॥अस्यांदशायांकुशलीमयात्वंदिष्ट्यासिदृष्टःकिमतोऽस्तिकृत्यं ॥३२॥ इतःपरंपुत्रकगात्रमेतद्वोढुंनशक्नोमिजरातिशीर्णं ॥ संस्कृत्यशास्त्रोदितवर्त्मनात्वंसद्वृत्तमांप्रापयपुण्यलोकान् ॥३३॥ सुतानुगांसूक्तिमिमांजजन्याःश्रुत्वाथतस्यैसुखरूपमेकं ॥ मायामयाशेषविशेषशून्यंमानातिगंस्वप्रभमप्रमेयं ॥ ३४ ॥ उपादिशद्ब्रह्मपरंसनातनंनयत्रहस्तांघ्रिविभागकल्पना ॥ अंतर्बहिःसन्निहितंयथांबरंनिरामयंजन्मतदादिवर्जितं ॥३५॥

त्वादेतावतासदृत्ततांभंगोनास्तीत्याशयः उ० ॥ ३३ ॥ एवमुक्तःश्रीशंकरोंतर्भूतसर्वलोकसुखंब्रह्मानंदंप्रापयितुंप्रवृत्तइत्याह सुतविषयांजनन्याःसूक्तिंश्रुत्वाऽनंतरंतस्यैसुखरूपमेकंपरंब्रह्मोपादिशदितिपरेणान्वयः तद्विशिनष्टि मायेति अतएवप्रत्यक्षादिप्रमाणातीतं तर्हिकथंज्ञातीतिचेत्तत्राह स्वप्रभंस्वप्रकाशं अतएवाप्रमेयंफलव्याप्यभावात् ॥३४॥ ॥३५॥

एवमुपदिष्टाजननन्युवाच हेसौम्यनिर्गुणेमेचित्तंनरमते अतोरम्यंसगुणंतुदेवंत्वंवद कुतोनरमतेइतिचेत्तत्राह यदेकंस्थूलत्वादिनिर्मुक्तंतत्त्वमात्रं तद्बुद्धिंनारोहति यद्यस्मादितिवा ॥३६॥ एवंमातुर्वचनंनिशम्यदयालुर्मुनिःश्रीशंकराचार्योऽष्टमूर्तिंमहादेवं भुजंगप्रयातंभवेद्यैश्चतुर्भिरित्युक्तलक्षणै र्भुजंगप्रयाताख्यैःपद्यैर्भक्त्याद्भुतुष्टाव तथाहि अनाद्यंतमाद्यंपरंतत्त्वमर्थंचिदाकारमेकंतुरीयंत्वमेयं हरिब्रह्ममृग्यंपरब्रह्मरूपंमनोवागतीतंमहःशैवमी डे १ स्वशक्त्यादिशक्त्यंतसिंहासनस्थंमनोहारिसर्वांगरत्नादिभूषं जटाचंद्रगंगास्थिसंपर्कमौलिंपराशक्तिमित्रंनमःपंचवक्त्रं २ शिवेशानतत्पूरुषाघोर वामादिभिर्ब्रह्मभिर्हृन्मुखैःषड्भिरंगै अनौपम्यषट्त्रिंशतंतत्त्वविद्यामतीतंपरंत्वांकथंवेत्तिकोवा ३ प्रवालप्रवाहप्रभाशोणमर्धंमरुत्वन्मणिश्रीमहःश्याम मर्धं गुरुस्फूर्तिमेकंवपुश्चैकमंतःस्मरामिस्मरापत्तिसंपत्तिहेतुं ४ स्वसेवासमायातदेवासुरेंद्रानमन्मौलिमंदारमालाभिषिक्तं नमस्यामिशंभोपदांभो

सौम्यागुणेमेरमतेनचित्तंरम्यंवदत्वंसगुणंतुदेवं ॥ नबुद्धिमारोहतितत्त्वमात्रं यदेकमस्थूलमनण्वगोत्रं ॥३६॥ निशम्यमातुर्वचनंदयालुस्तुष्टावभक्त्यामु निरष्टमूर्तिं ॥ वृत्तैर्भुजंगोपपदैःप्रसन्नःप्रस्थापयामाससचस्वदूतान् ॥३७॥

रुहंतिभवांभोधिपोतंभवानीविभाव्यं ५ जगन्नाथमन्नाथगौरीशनाथप्रपन्नानुकंपिन्विपन्नार्तिहारिन् महःस्तोममूर्तेसमस्तैकबंधोनमस्तेनमस्तेपुनस्ते नमोऽस्तु ६ महादेवदेवेशदेवादिदेवस्मरारेपुरारेयमारेहरेति ब्रुवाणःस्मरिष्यामिभक्त्याभवंततततोमेदयाशीलदेवप्रसीद ७ विरूपाक्षविश्वेशवि श्वाधिकेशत्रयीमूलशंभोशिवत्र्यंबकत्वं प्रसीदस्मरत्राहिपश्यावपुष्यक्षमस्वाप्नुहीतिक्षपाहिक्षिपामः ८ त्वदन्यःशरण्यःप्रपन्नस्यनेतिप्रसीदस्मर न्नोवहन्यास्तुदैन्यं नचेत्तेभवद्भक्तवात्सल्यहानिस्ततोमेदयालोदयांसन्निधेहि ९ अयंदानकालस्त्वहंदानपात्रंभवान्नाथदातात्वदन्यंनयाचेभव द्भक्तिमेवस्थिरांदेहिमह्यंकृपाशीलशंभोकृतार्थोऽस्मितस्मात् १० पशुंवेत्सिचेन्मांत्वमेवाधिरूढःकलंकीतिवामूर्ध्निधत्सेत्वमेव द्विजिह्वःपुनःसोऽपि तेकंठभूषात्वदंगीकृताःशर्वसर्वेऽपिधन्याः ११

द्भक्तिमेवस्थिरांदेहिमह्यंकृपाशीलशंभोकृतार्थोऽस्मितस्मात् १० पशुंवेत्सिचेन्मांत्वमेवाधिरूढःकलंकीतिवामूर्ध्निधत्सेत्वमेव द्विजिह्वःपुनःसोऽपि ॥४१॥

नशक्नोमिकर्त्तुंपरद्रोहलेशंकथंप्रीयसेत्वंनजानेगिरीश तथाहिप्रसन्नोऽसिकस्यापिकांतासुतद्रोहिणोवापितृद्रोहिणोवा १२ स्तुतिंध्यानमर्चांयथाव द्विधातुंभजन्नप्यजानन्महेशावलंबे त्रसंतंसुतंत्रातुमग्रेमृकंडोर्यमप्राणनिर्वापणंत्वत्पदाब्जं १३ अकंठेकलंकादनंगेभुजंगादपाणौकपालाद् भालेनलाक्षात् अमौलौशशांकादवामेकलत्रादहंदेवमन्यंनमन्येनमन्ये १४ इतिसच्चमहादेवःस्तुत्याप्रसन्नःस्वदूतान्प्रेषयामास ॥३७॥ शूलपिना कहस्तांस्तान्शिवदूतान्दृष्ट्वाऽदृष्टाहंनैवानुगच्छेयमितिब्रुवंत्यांतस्यांजनन्यांसत्यांशिवदूताननुनयेनाविसृज्यलक्ष्मीपतिंस्तुतवान् ॥३८॥ माधवं

विलोक्यतान्शूलपिनाकहस्तान्नैवानुगच्छेयमितिब्रुवंत्यां ॥ तस्यांविसृज्यानुनयेनशैवानस्तौदथोमाध वमादरेण ॥ ३८ ॥ भुजगाधिपभोगतल्पभाजंकमलांकस्थलकल्पितांघ्रिपद्मं ॥ अभिवीजितमादरेण नीलावसुधाभ्यांचलमानचामराभ्यां ॥ ३९ ॥ विहितांजलिनानिषेव्यमाणंविनतानंदकृताग्रतोरथेन ॥ धृतमूर्तिभिरस्त्रदेवताभिःपरितःपंचभिरंचितोपकंठं ॥४०॥ महनीयतमालकोमलांगंमुकुटीरत्नचयंमहार्ह यंतं ॥ शिशिरेतरभानुशीलिताग्रंहरिनीलोपलभूधरंहसंतं ॥४१॥

विशिनष्टि भुजगाधिपस्यशेषस्यभोगात्मकंदेहात्मकतल्पंशय्यांभजतीतितथातंकमलायालक्ष्याअंकस्थलउत्संगस्थलेकल्पितेस्थापितेचरणकम लेयेनतं नीलावसुधाख्याभ्यांस्वभार्याभ्यांचलमानाभ्यांचामराभ्यांवीजितं वसंतमालिका ॥३९॥ विहितांजलिनाविनतानंदकृतागरुडेनरथेनाग्र तोनिषेव्यमाणं धृतमूर्तिभिःपंचभिःशंखचक्रगदाधनुःखड्गाख्यास्त्रदेवताभिःपरितोंचितोपकंठंस्फुरत्समीपं ॥ ४० ॥ पूजनीयंतमालवत्कोमलमंगं यस्यमुकुटीकृतंरत्नसमुदायंमहार्हयंतंअतएवशिशिरेतरभानुरुष्णगुःसूर्यस्तेनशीलिताग्रंशोभिताग्रंइंद्रनीलमणिभूधरंहसंतं ॥४१॥

तत्तादृशंनिजसुतोदितंकमलनयनंमाधवंचित्तेदधार मृतिकालउपागतेचित्तेनतंत्वद्दिभावयंती साऽबलायोगिवद्देहंतत्याज व० ॥४२॥ विचित्रैः कंपमानैर्ध्वजैराढ्यं उ० ॥ ४३ ॥ विराजमानंविमानमारोप्यसातैर्बहुमानपूर्वमानीता ॥४४॥ अर्चिरग्निरहर्दिनंवलक्षपक्षःशुक्लपपक्षःषडुदङ्मासाउत्तरायणमासाःसमासंवत्सराः इयंसतीअर्चिराद्यभिमानिदेवताःवायुसूर्यचंद्रविद्युद्वरुणादिलोकांश्चक्रमशोऽतीत्यपरंपदंवैकुंठंप्रपेदे वसंतमा

तत्तादृशंनिजसुतोदितमंबुजाक्षंचित्तेदधारमृतिकालउपागतेऽपि ॥ चित्तेनकंजनयनंत्वद्दिभावयंतीतत्याजदेहमबलाकिलयोगिवत्सा ॥ ४२ ॥ ततःशरच्चंद्रमरीचिरोचिर्विविचित्रपारिप्लवकेतनाढ्यं ॥ विमानमादायमनोज्ञरूपंप्रादुर्बभूवुःकिलविष्णुदूताः ॥४३॥ वैमानिकांस्तान्नयनाभिरामानवेक्ष्यतद्दृष्टाप्रशशंसपुत्रं ॥ विमानमारोप्यविराजमानमनायितैःसाबहुमानपूर्वं ॥ ४४ ॥ इयमर्चिरहर्वलक्षपक्षान्षडुदङ्मासमानिलार्कचंद्रान् ॥ चपलावरुणेंद्रधातृलोकान्क्रमशोतीत्यपरंपदंप्रपेदे ॥४५॥ स्वयमेवचिकीर्षुरेषमातुश्चरमंकर्मसमाजुहावबंधुन् ॥ किमिहास्तियतेस्तवाधिकारःकितवेत्येनममीनिनिंदुरुच्चैः ॥४६॥ अनलंबहुधार्थितापितस्मैबतनादत्तचबंधुतातदीया ॥ अथकोपपरीवृतांतरोसावखिलांस्तानशपच्चनिर्ममेंद्रः ॥४७॥

ला ॥४५॥ मातुरंत्यंदाहादिकर्मस्वयमेवकर्तुमिच्छुः बंधूनसमाहूतवान् हेयतेकितववंचकास्मिन्कर्मणितवाधिकारःकिमस्तिइत्येवममीबंधवउच्चैर्निनिंदुः ॥ ४६ ॥ नकेवलंनिंदामेवकृतवंतोऽपितुबहुधाप्रार्थितापितदीयाबंधुता बतेतिखेदेआश्चर्यैवा अग्निनादत्त अथानंतरंकोपव्याप्तांतःकरणोसानिर्ममेंद्रःश्रीशंकरस्तान्सर्वान्बंधूनशपत ॥ ४७ ॥

करणोसानिर्ममेंद्रःश्रीशंकरस्तान्सर्वान्बंधूनशपत ॥ ४७ ॥

गृहसमीपेसुशुष्कवंतिकाष्ठानिसंचित्यधृतंजलपात्रंयेनसमातुर्दक्षिणेबाहौवह्निममंथ तेनचतांमातरंसंयतात्मादादह उ० ॥ ४८ ॥ अशपदित्यु कंविवृणोति यद्यस्माद्याचितावह्निमस्मैनादुस्तस्मात्सरोषस्तान्स्वीयजनानशशाप इतःपरंतेद्विजावेदबहिःकृताभवंतुयतीनांभिक्षाचैषांगृहेनभवे त् उपें० ॥ ४९ ॥ वोयुष्माकंगृहसमीपेचाद्यप्रभृतिश्मशानमस्तु इत्येवंतानशशाप ग्रंथकृदाहाद्यापितद्देशभवावेदाध्ययनंनकुर्वंति यतीनांभि

संचित्यकाष्ठानिसुशुष्कवंतिगृहोपकंठेधृततोयपात्रः ॥ सदक्षिणेदोष्णिममंथवह्निंददाहतांतेनचसंयता त्मा॥४८॥नयाचितावह्निमदुर्यदस्मैशशापतान्स्वीयजनान्सरोषः ॥इतःपरंवेदबहिःकृतास्तेद्विजायती नांनेभवच्चभिक्षा ॥४९॥ गृहोपकंठेषुचवःश्मशानमद्यप्रभृत्यस्त्वितितांश्चशाप ॥ अद्यापितद्देशभवा नवेदमधीयतेनोयमिनांचभिक्षा॥५०॥तदाप्रभृत्येवगृहोपकंठेष्वासीत्श्मशानंकिलहंततेषां ॥ महत्सुधी पूर्वकृतापराधोभवेत्पुनःकस्यसुखायलोके ॥५१॥ शांतःपुमानितिनपीडनमस्यकार्यंशांतोपिपीडनव शात्क्रुधमुद्वहेत्सः ॥ शीतःसुखोऽपिमाथितःकिलचंदनद्रुस्तीव्राहुताशजनकोभवातिक्षणेन ॥५२॥

क्षाचनास्ति उ० ॥ ५० ॥ अत्रविस्मयोनकार्योयतोमहत्सुबुद्धिपूर्वकंकृतोऽपराधोऽपिलोकेपुनःकस्यापिसुखायनभवति ॥ ५१ ॥ महत्सुबु द्धिपूर्वमपराधोनकार्यइतिबोधितमथशांतोऽपिनपीडनीयइत्याह शांतःपुमानितिविश्रंभेणास्यशांतस्यपीडनंनकार्यं इतिक्रुधंक्रोधं तत्रदृष्टांतःशीत इति चंदनद्रुमस्तीव्रस्याहुताशस्याग्नेर्जनकः ॥ ५२ ॥

नन्वशास्त्रीयमेतत्कर्म किमित्याचार्यैरनुष्ठितमित्याशंक्याह यद्यप्यशास्त्रीयतया विभाति तथापि तेजस्विनां कर्म निंद्यं न भवति तदुक्तं धर्मव्यतिक्रमो दृष्ट ईश्वराणां च साहसं तेजीयसां न दोषाय वन्हेः सर्वभुजो यथा भार्गवस्य परशुरामस्य विनिंद्यं कृत्यं समातृकभ्रातृहननरूपं यथा च केचिन्मुनयो रक्षा (?) स्वपुत्रान् ददुः भृगुवंश्यस्य कस्यचिन्मुनेरपत्यं प्रार्थिताप्रदानरूपं विनिंद्यं ददुरिति वा उ० ॥ ५३ ॥ इत्येवं मुनिजनैरपि प्रार्थितां पुनःपतनवर्जितां अ

यद्यप्यशास्त्रीयतया विभाति तेजस्विनां कर्म तथाप्यनिंद्यं ॥ विनिंद्यकृत्यं किल भार्गवस्य ददुः स्वपुत्रान् कति चिद्धकाय ॥ ५३ ॥ इति स्वजननीमसौ मुनिजनैरपि प्रार्थितां पुनःपतनवर्जितामनसौख्यसंदोहिनीं ॥ यतिक्षितिपतिर्गतिं वितमसं स नीत्वा ततस्ततोन्यमतशातने प्रयतते स्म पृथ्वीतले ॥ ५४ ॥ अथ तत्सहाय जलजांघ्र्युपागममैच्छुरभीप्सिते तत्र विलंबवेषकः ॥ जलजांघ्रिरप्यथ पुरा निजाज्ञया कृतवाननुदीच्य बहुतीर्थ सेवनं ॥ ५५ ॥ आससाद शनकैर्दिशं मुनेर्यस्य जन्म वसुधाघटात्स्मृता ॥ सा श्रुतिः सकलरोगनाशिनी योऽपिबज्जलधिमेकबिंदुवत् ॥५६॥

नल्पसौख्यस्य संदोहिनीं तमोरहितां गतिं सोऽसौ यतिराजः स्वजननीं नीत्वा पृथ्वीतले ततस्ततोऽन्यमतनिबर्हणे प्रयत्नं कृतवान् पृ० ॥ ५४ ॥ अथ तस्मिन्नन्यमतशातने सहायस्य पद्मपादस्योपागमनमिच्छुरभिलषिते तस्मिन्नेष श्रीशंकरो विलंबं चक्रे अथ जलजांघ्रिरपि निजाज्ञया पूर्वं प्रथममुदीच्य बहुतीर्थसेवनं कृतवान् मंजुभाषिणी ॥ ५५ ॥ मुनेरगस्त्यस्य दिशं दक्षिणां वसुधाघटी मृतकुंभी यस्य सा प्रसिद्धा श्रुतिः श्रवणं सकलरोगनाशिनि यच्छ्रुतिरिति वा पाठः यः समुद्रमेकबिंदुवदपिबत् रथो० ॥५५॥

छूतिरितिवापाठः यःसमुद्रमेकं बिंदुवदपिबत् रयो० ॥ ५५॥

तस्यदिशिलिंगेसन्निहितंश्रीकालहस्तीश्वरंमुनिरद्राक्षीत्तंविशिनष्टि सुभगेनाहिनाभूषितातनुर्यस्य अनिशंचांद्रींकलांमस्तकेदधानं करुणारसेनार्द्रं मनोयस्यास्तयापार्वत्याआलिंगितंप्रमोदस्थानमिंद्रप्रमुखैर्देवैर्जयजयेत्याभाष्यमाणं शा० ॥ ५७ ॥ सुवर्णमुखर्यानद्याःसलिलाशयेंतःस्नात्वापुनर्गत्वाभवान्यासहितंशिवंप्रणमतिस्म भावपुष्पैरर्चयित्वामनसास्तुतिंचकार व० ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ स्वीयभाग्यातिशयेनप्राप्यंधामांतर्गतामंत

अद्राक्षीत्सुभगाहिभूषिततनुंश्रीकालहस्तीश्वरंलिंगेसन्निहितंदधानमनिशंचांद्रींकलांमस्तके ॥ पार्वत्याकरुणारसार्द्रमनसाश्लिष्टंप्रमोदास्पदंदेवैरिंद्रपुरोगमैर्जयजयेत्याभाष्यमाणंमुनिः॥५७॥ स्नात्वासुवर्णमुखरीसलिलाशयेंतर्गत्वापुनःप्रणमतिस्मशिवंभवान्या ॥ आनर्चभावकुसुमैर्मनसानूनावस्तुत्वाचतंपुनरयाचततीर्थयात्रां ॥५८॥ लब्धानुज्ञांतज्ज्ञराट्कालहस्तिक्षेत्रात्कांचीक्षेत्रमागात्पवित्रं ॥ संसाराब्धिसंतितीर्षोःप्रसिद्धंवृद्धाःप्राहुर्यद्विलोकेत्वमुष्मिन् ॥५९॥ तत्रैकांत्याधीश्वरंविश्वनाथंनत्वागम्यंस्वीयभाग्यातिशीत्या ॥ देवींधामांतर्गतामंतकारेर्हार्दंरुद्रस्येवजिज्ञासमानां ॥६०॥ कल्लालेशंद्राकृततानातिदूरेलक्ष्मीकांतंसंवसंतंपुराणं ॥ कारुण्यार्द्रस्वांतमंतादिशून्यंदृष्ट्वादेवंसंतुतोषैकभक्त्या ॥६१॥ पुंडरीकपुरमाययौमुनिर्यत्रनत्यतिसदाशिवोऽनिशं ॥ वीक्षतेप्रकृतिरादिमात्हदापार्वतीपरिणतिःशुचिस्मिता ॥ ६२ ॥

कस्यारेःरुद्रस्यहार्दंजिज्ञासमानामिवास्थितांदेवींचनत्वा ॥ ६० ॥ ततोझटितिनातिनादूरेसंवसंतंकल्लालेशाख्यंलक्ष्मीकांतंदेवंदृष्ट्वाएकभक्त्यातुतोषेतिपरेणान्वयः स्वांतंमनः आद्यंतरहितंआद्यंतादिसर्वविकारशून्यं शालिनी ॥ ६१ ॥ आदिमाआद्याप्रकृतिःपार्वतीरूपेणपरिणता नृत्यंतंशिवंसदावीक्षते रयो० ॥ ६२ ॥

जन्ममृत्युभयभेदकंदर्शनान्नेत्रमानसविनोदकारकंतांडवं दिव्यचक्षुरमलाशयोमुनिजनोऽत्रानिशंवीक्षते जन्ममृत्युभयभेदियद्दर्शनंतस्मादितिवा ॥ ६३ ॥ किंचात्रतीर्थमितिपद्मपादादिभिक्षुगणेनपृष्टःकश्चिच्छिवपदांबुजसक्तचित्तोऽब्रवीत् संप्रार्थितोमहादेवोऽत्रगंगांसस्माराथस्मरणानंतरं दिव्यसरित्सुतीर्थंसन्निधापितवती व॰ ॥६४॥ एतत्तीर्थंशिवाज्ञयाऽभूदितिहेतोरेतत्तीर्थंशिवगंगामितिलोकेप्रवदंति तानाहामुष्यांगंगायांस्नाना द्विधुतोरुपापाःशनैःशनैस्तांडवमीक्षमाणाः उ॰ ॥ ६५ ॥ शिवगंगानाम्न्यन्यत्प्रवृत्तिनिमित्तमाह नाट्यश्रमकर्शितस्याशिवस्यश्रमापनोदायविंचि

तांडवंमुनिजनोत्रवीक्षतेदिव्यचक्षुरमलाशयोनिशं ॥ जन्ममृत्युभयभेदिदर्शनान्नेत्रमानसविनोदकारकं ॥६३॥ किंचात्रतीर्थमितिभिक्षुगणेनकश्चित्पृष्टोऽब्रवीच्छिवपदांबुजसक्तचित्तः ॥ संप्रार्थितःकरुणया स्मरदत्रगंगांदेवोथसंन्यधितदिव्यसरित्सुतीर्थं ॥६४॥ शिवाज्ञयाभूदितितीर्थमेतच्छिवस्यगंगांप्रवदंति लोके ॥ स्नानादमुष्यांविधुतोरुपापाःशनैःशनैस्तांडवमीक्षमाणाः ॥ ६५ ॥ शिवस्यनाट्यश्रमकर्शि तस्यश्रमापनोदायविंचितयंती॥शिवेतिगंगापरिणामगाभूत्ततोऽथचैतत्प्रथितंतदाख्यं ॥६६॥ नृत्यत्ती रहतस्खलज्जलगतेःपर्यापतद्बिंदुकंपार्श्वेस्वावसतेर्विनोदवशतोयज्जह्नुकन्यापयः॥नृत्यंतन्वतिधूर्जटौवि गलितंप्रेंखज्जटामंडलात्तेनैतच्छिवजान्हवीतिकथयंत्यन्येविपश्चिज्जनाः ॥६७॥

तयंतीशिवपार्वतीगंगेतिपरिणामगाऽभूत् ततोथवाशिवगंगाख्यमेतत्तीर्थंप्रथितं उपें॰ ॥ ६६ ॥ यज्जन्हुकन्यापयोधूर्जटौनृत्यतिसतिप्रेंखत श्चलनोजटामंडलाद्गलितंतेनेतत्तीर्थमन्येविपश्चिज्जनाःशिवजान्हवीतिकथयंति प्रेंखज्जटामंडलंविशिनष्टिनृत्यतातीरेणहतस्यस्खलतोजलस्य गतिर्यस्मिन् स्वस्यावसतेर्निकेतनात्पयोविशिनष्टि पार्श्वेपर्यापतंतःबिंदुकाबिंदवोयस्य शा॰ ॥ ६७ ॥

गतिर्यस्मिन् स्वस्यावसर्तेर्निकेतनातपयोविशिनष्टि पार्श्वेपर्यापततःबिंदुकाबिदयोयस्य शा० ॥ ६७ ॥

तस्मादस्मिन्तीर्थवर्येस्नात्वास्नात्वादेवपादाब्जयुग्मंदृष्ट्वादृष्ट्वामनःशोधयित्वाशोधयित्वाऽसौशुद्धचित्तोमानवइदंतांडवंवीक्षेत शालि० ॥ ६८ ॥
एतच्छुद्धंपुण्यंवर्णयितुंशिवार्तिरिक्तोनक्षमइत्याशयेनाह शुद्धमिति यःअमुष्यांशंभुघुसारिति निमज्यदाक्षायणीनाथंवीक्षतेतस्य उ० ॥ ६९ ॥
इत्येवंकेनापिकथितःशंकरेयोजितमंतःकरणंयेनसभिक्षुःपद्मपादोमुदितोजगाहेऽवगाहनंकृतवान् ॥ ७० ॥ पुनरनुत्तमोमुनिःपद्मपादोरामसेतुगम

स्नायंस्नायंतीर्थवर्येऽत्रनित्यंवीक्षंवीक्षंदेवपादाब्जयुग्मं ॥ शोधंशोधंमानसंमानवोसौवीक्षेतेदंतांडवंशुद्धचेताः॥६८॥ शुद्धमहद्वर्णयितुंक्षमेतपुण्यंपुरारिःस्वयमेवतस्य॥निमज्यशंभुघुसरित्यमुष्यांदाक्षायणीनाथमुदीक्षतेयः ॥ ६९ ॥ इतीरितःशंकरयोजितात्माकनापिभिक्षुर्मुदितोजगाहे ॥ तीर्थंतदाप्लुत्यननामशंभोरंघ्रिजितात्माभुवनस्यगोप्तुः ॥७०॥ रामसेतुगमनायसंदधेमानसंमुनिरनुत्तमःपुनः ॥ वर्त्मनिप्रयतमानसोव्रजन्संददर्शसरितंकवेरजां ॥ ७१ ॥ यत्पवित्रपुलिनस्थलंपयःसिंधुवासरसिकायविष्णवे ॥ अभ्यरोचतहिरण्यवाससेपद्मनाभमुखनामशालिने ॥ ७२ ॥ सह्यपर्वतसुतातिनिर्मलांभोभिषिक्तभगवत्पदांबुजे ॥ आकलय्यबहुशिष्यसंवृतःप्रास्थिताभिरुचितस्थलायसः ॥७३॥

नायमनोदधे प्रयतंमनोयेनसपथिगच्छन्कवेरजांकावेरींनदींददर्श रथो० ॥ ७१ ॥ यस्याःपवित्रपुलिनंस्थलंचक्षीरसमुद्रवासरसिकायापिव्यापकायापिहिरण्यवाससेपद्मनाभादिनाम्नाशोभयमानायाभ्यरोचत ॥७२॥ सह्यपर्वतसुतायाअतिनिर्मलेनांभसाभिषिक्तेभगवत्पदांबुजेआकलय्यध्यात्वा बहुशिष्यसंवृतःसअभिरुचितस्थलायप्रास्थितप्रस्थानंकृतवान् रथो० ॥७३॥

शिष्यैःसहितं शालि॰ ॥ ७४ ॥ उ॰ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ अथानंतरंतंदृष्ट्वाप्रमोदाज्ज्ञातिजनऊचे यतश्चिरकालात्त्वमक्षिमार्गंप्राप्तोऽस्यतोजनता तिस्नेहात्त्वांदिदृक्षते तयापित्वंवीक्षणायनशक्तोषि तथाचस्नेहबाधातवनास्तीत्यर्थः ॥ ७७ ॥ किंचसर्वबाधाविनिर्मुक्तत्वात्कृतार्थतामूलपदंय

गच्छनगच्छन्मार्गमध्येऽभिय तंगेहंभिक्षुर्मातुलस्याजगाम ॥ दृष्ट्वाशिष्यैस्तंचिरेणाभियातंमोदंप्रापन्मातु लःशास्त्रवेदी ॥७४॥ शुश्रावतंबंधुजनःसशिष्यंस्वमातुलागारमुपेयिवांसं ॥ आगत्यदृष्ट्वाचिरमागतंतंज हर्षहर्षातिशयेनसाश्रुः ॥ ७५ ॥ रुरोदकश्चिन्मुमुदेत्रकश्चिज्जहासपूर्वाचरितंबभाषे ॥ काश्चित्प्रमोदातिशये नकिंचिद्वचस्खलद्भीःप्रणनामकश्चित् ॥७६॥ ऊचेऽथतंज्ञातिजनःप्रमोदीदृष्ट्वाचिरायाक्षिपथंगतोभूः॥दि दृक्षतेत्वांजनतातिहार्दात्तथापिशक्तोषिनवीक्षणाय ॥ ७७ ॥ पुत्राःसमित्राननबंधुवर्गोनराजबाधानच चोरभीतिः ॥ कृतार्थतामूलपदंयतित्वंप्रसूनवंतंफलितंमहांतं ॥ ७८ ॥ शाखोपशाखांचितमेववृक्षंबाधं तआगत्यनतद्विहीनं ॥ यथातथावाधनिनंदरिद्राबाधंतआगत्यदिनेदिनेस्म ॥७९॥ कुटुंबरक्षागतमानसा नांनायातिनिद्रापिसुखंनजातु ॥ क्वदेवतार्चाक्वचतीर्थयात्राक्ववानिषेवामहतांभवेन्नः ॥८०॥

तित्वमेवेत्याह पुत्राइति तेषामभावेतत्कृतावाधानास्तीत्यर्थः धनिनामेवबाधानतुनिःकिंचनानामितिसदृष्टांतमाह पुष्पवंतंफलितंमहांतंवृक्षमिति परेणान्वयः ॥ ७८ ॥ शाखोपशाखाभिरंचितंव्याप्तमलंकृतंवा तथातथैव ॥७९॥ किंच कुटुंबरक्षागतमानासानऽस्माकंसुखंनभवति तथा कदाचिन्निद्रापिनायाति तयाचैवंविधानांनःक्वदेवतार्चादि ॥८०॥

कस्माच्चिद्देशान्नोगृहमागतात्कस्माच्चिद्विशादितिवा इंद्र० ॥ ८१ ॥ तीर्थस्यहेतोस्त्वंगृहमागतोऽसि नतुममतावशाद्यतेःस्वीयत्वेनगृहपरिग्रहा भावादित्याशयेसदृष्टांतमाह यथाशकुंताःपक्षिणःपरवर्धितान्वृक्षान्सुखदान्समाश्रयंतेत्यजंत्यपि तथायतिःपरप्रक्लृप्तान्मठान्देवतागृहांश्वसुख दान्समाश्रित्यध्रुवमुज्झत्यपि व ० ॥ ८२ ॥ तत्रापितत्तद्गृहेयतेर्गमनंभ्रमरवत्पीडाकरंनभवतीत्याह यथेति सुखंयथास्यात्तथा उ० ॥ ८३ ॥

अश्रौष्मसंन्यासकृतंभवंतंविप्रात्कुतश्चिद्गृहमागतान्नः ॥ कालोत्यगात्तेबहुरघदैवात्तीर्थस्यहेतोर्गृहमागत स्त्वं ॥ ८१ ॥ यथाशकुंताःपरवर्धितान्द्रुमान्समाश्रयंतेसुखदांस्त्यजंत्यपि ॥ परप्रकॢप्तान्मठदेवतागृहान्य तिःसमाश्रित्यतथोज्झतिध्रुवं ॥८२॥ यथाहिपुष्पाण्यभिगम्यषट्पदाःसंगृह्यसारंरसमेवभुंजते ॥ तथाय तिःसारमवाप्नुवन्सुखंगृहाद्गृहादोदनमेवभिक्षते ॥ ८३ ॥ यतेर्विरज्यात्मगतिःकलत्रंदेहंगृहंसंयतमेवसौ ख्यं ॥ विरक्तिभाजस्तनयाःस्वशिष्याःकिमर्थनीयंयतिनोमहात्मन् ॥८४॥ मनोरथानांनसमाप्तिरिष्यतेपुनः पुनःसंतनुतेमनोरथान् ॥ दारानभीप्सुर्यततेदिवानिशं तान्प्राप्यतेऽप्यस्तनयानभीप्सति ॥८५॥ अनाप्नुवन्दुः खमसौसुतीव्रंप्राप्नोतिचेष्टेनवियुज्यतेपुनः ॥ सर्वात्मनाकामवशस्यदुःखंतस्माद्विरक्तिःपुरुषेणकार्या ॥८६॥

किंचयतेःकिमपिप्रार्थनीयंनास्तीत्याह यतेर्विरज्ययाआत्मावगतिःसैवभार्या हेमहात्मन् ॥ ८४ ॥ कामवशस्यतुदुःखमेवेत्याहमनोरथानामिति द्वाभ्यां तेभ्योदारेभ्यः ॥ ८५ ॥ दारादीननाप्नुवन्दुःखमेवसुतीव्रंप्राप्नोति पुनरिष्टेनचवियुज्यते ॥८६॥

विरक्तिश्च भवद्विधानां महतां सेवया शुद्धचेतसो भवतीत्याह मनसो विशुद्धिर्विरक्तेर्मूलमाहुः तस्या अपि विशुद्धेर्मूलं महतां सेवामाहुस्तेन कारणेन च भ
वादृशाः परोपकाराय दूरदेशे भूमिमटंति ॥८७॥ यदृच्छयोपनतं समीपे प्राप्तं भोग्यं येभ्यस्ते ॥ ८८ ॥ तीर्थान्यपि लोकसंग्रहार्थं चरंति न तु स्वशुध्ध्यर्थं
यतः शुद्धभावाः यतः शुद्धात्मविद्याक्षपितोरुपापाः तदधिगम उत्तरपूर्वाघयोरश्लेषविनाशौ तद्व्यपदेशादिति न्यायात् तथा चैवंविधैस्तैर्जुष्टं जलं तीर्थं

विरक्तिमूलं मनसो विशुद्धिं तन्मूलमाहुर्महतां निषेवां ॥ भवादृशास्तेन च दूरदेशे परोपकाराय रसामटंति ॥८७॥
अज्ञातगोत्रा विदितात्मतत्त्वा लोकस्य दृष्ट्या जडवद्भ्रमंतः ॥ चरंति भूतान्यनुकंपमानाः संतो यदृच्छोपनतोपभोग्याः ॥ ८८ ॥ चरंति तीर्थान्यपि संग्रहीतुं लोकं महांतो न तु शुद्धभावाः ॥ शुद्धात्मभावाक्षपितोरुपापास्तज्जुष्टमंभो निगदंति तीर्थं ॥८९॥ वस्तव्यमत्र कतिचिद्दिवसानि विद्वंस्त्वद्दर्शनं वितनुते मुदितादि भव्यं ॥ एष्यद्वियोगचकिता जनतेयमास्ते दुःखं गतेऽत्र भवितेति भवत्यसंगे ॥ ९० ॥

निगदंति तेषां तत्र गमनं लोकसंग्रहार्थमेवेत्यर्थः ॥ ८९ ॥ एवं स्तुत्याऽभिमुखीकृत्य प्रार्थयते हे विद्वन्नत्र कतिचिद्दिवसानि वस्तव्यं यतो भव्यं शुभं
योग्यं वा भवद्दर्शनं मुदितादि वितनुते इयं जनता तु असंगे भवति त्वयि गते सत्यत्र दुःखं भविष्यतीति विचार्यैवाधुनाएव भविष्यद्दुःखेन चकिता आस्ते
व० ॥९०॥

अत्रनिवासंविधायवयंत्वयासंशोध्याइतिबंधवःसाक्रोशमाहुः क्लेशमलस्यकोशंपात्रमपिचोत्कटरंहसामतिसाहसानामालयंपैशुन्यस्यपरदोषसूचकतायानिशांतमोकः निशांतस्त्रिषुशांतेस्यात्क्लीबंतुभवनौकसोरितिमेदिनी उत्कटमृषाभाषणस्यविशेषेणाश्रयंभाषाविशेषाणामितिवा हिंसयामांसलव्याप्तंत्यक्तुंयोग्यं दुर्जनानांसंगमोयत्रतथाभूतंस्फुरद्गृहमाश्रिताः अतएवघनीभूतयाधनतृष्णयाक्रूराः घनादृढाधनाशंसायेषांइतिभिन्नंवापदं घनधनस्याशंसायेषामितिवासमासः एवंभूतावयं हेयतींदोत्वयाकरुणयाशोध्याइत्यर्थः शा० ॥ ११ ॥ एवमुक्तःपद्मपादउवाच परमंब्रह्मादि

कोशंक्लेशमलस्यलास्यगृहमप्युद्रंहसामालयंपैशून्यस्यनिशांतमुत्कटमृषाभाषाविशेषाश्रयं ॥ हिंसामांसलमाश्रिताघनधनाशंसानृशंसावयंवर्ज्यंदुर्जनसंगमंकरुणयाशोध्यायतींदोत्वया ॥ ११ ॥ संयुनक्तिवियुनक्तिदेहिनंदैवमेवपरमंमनागपि ॥ इष्टसंगतिनिवृत्तिकालयोर्निर्विकारहृदयोभवेन्नरः ॥१२॥ मध्याह्नकालेक्षुधितस्तृषार्तःक्रमेन्नदातेतिवदन्नुपैति ॥ यस्तस्यनिर्वापयिताक्षुधार्तैःकस्तस्यपुण्यंवदितुंक्षमेत ॥ ॥१३॥ सायंप्रातर्वह्निकार्यंवितन्वन्मज्जंस्तोयेदंडकृष्णाजिनीच ॥ नित्यंवर्णीवेदवाक्यान्यधीयन्क्षुध्वाशीघ्रंगेहिनोगेहमेति ॥१४॥ उच्चैःशास्त्रंभाषमाणोऽपिभिक्षुस्तारंमंत्रंसंजपन्वायतात्मा ॥ मध्येघस्रंजाठराग्नौप्रदीप्तेदंडीनित्यंगेहिनोगेहमेति ॥ १५ ॥

कंक्षुद्रंस्तंबादिकमपिदेहिनंदैवमेवसंयुनक्तिवियुनक्तिच तस्मादिष्टसंगतिनिवृत्तिकालयोर्नरोनिर्विकारहृदयोभवेत् ॥१२ ॥ यत्तुप्रसूनवंतंइत्याद्युक्तंतत्राह मध्यान्हकालइति उ० ॥ १३ ॥ किंचाश्रमत्रयोपजीव्यत्वादपिपुण्यभाग्गृहस्थइत्याशयेनब्रह्मचारिणस्तदुपजीवकतामाह सायमिति दंडकृष्णाजिनेऽस्यस्तइति तथाभूतोवर्णीब्रह्मचारीनित्यंवेदवाक्यानिपठन् क्षुध्वाक्षुधांप्राप्य शीघ्रंगेहिनोगेहमेति शालि० ॥ १४ ॥ अथयतेस्तामाह उच्चैरिति तारंप्रणवं घस्रस्यादिनस्यमध्ये इंद्रव० ॥१५॥

वानप्रस्थस्यतामाह यस्यान्नदानेननिजंशरीरंपुष्णन्नयंतपस्वीसुतीव्रंतपःकुरुतेतपःकर्त्तुस्तस्यतपसोऽर्धंतस्यान्नंददतोर्धमितिस्मृतिःप्रवदृते उ॰ ॥९६॥ नन्वेवमपिगृहव्यग्रस्यगृहस्थस्यतीर्थादिसेवाजन्यंपुण्यंतुदुर्लभमेवेतिचेत्तत्राह विचक्षणेनगृहस्थेनप्रयासाद्विनापिप्रयासकर्तृनिषेवणेनपुण्यंसंचेतुमलंशक्यते तीर्थादिसेवायाःप्रयाससाध्यत्वंप्रसिद्धमेवेत्याह तीर्थादीति ॥ ९७ ॥ नकेवलंब्रह्मचार्यादयएवगृहस्थमुपजीवंत्यपितुसर्वए

यदन्नदानेननिजंशरीरंपुष्णंस्तपोयंकुरुतेसुतीव्रं ॥ कर्तुस्तदर्धंददतोऽन्नमर्धमितिस्मृतिःसंवदृतेऽनवद्या ॥ ॥९६ ॥पुण्यंगृहस्थेनविचक्षणेनगृहेषुसंचेतुमलंप्रयासात्॥विनापितत्कर्तृनिषेवणेनतीर्थादिसेवाबहुदुःखसाध्या ॥९७॥ गृहीधनीधन्यतरोमतोमेतस्योपजीवंतिधनंहिसर्वे ॥ चौर्येणकश्चित्प्रणयेनकश्चिद्दानेनकश्चिद्बलतोपिकश्चित् ॥ ९८ ॥ संतोषयेद्वेदविदंद्विजंयःसंतोषयत्येषससर्वदेवान् ॥ तद्वेदविप्रेनिवसंतिदेवाइतिस्मसाक्षाच्छ्रुतिरेववक्ति ॥९९॥ स्वधर्मनिष्ठाविदिताखिलार्थाजितेंद्रियाःसेवितसर्वतीर्थाः ॥ परोपकारव्रतिनोमहांतआयांतिसर्वेगृहिणोगृहाय ॥ १००॥ गृहीगृहस्थोपितदश्नुतेफलंयत्तीर्थसेवाभिरवाप्यतेजनैः ॥ तत्तस्यतीर्थंगृहमेवकीर्तितंधनीवदान्यःप्रवसेन्नकश्चन॥१॥ अंतःस्थितामूषकमुख्यजीवाबहिःस्थितागोमृगपक्षिमुख्याः ॥ जीवंतिजीवाःसकलोपजीव्यस्तस्माद्गृहीसर्ववरोमतोमे ॥२॥

वेत्याह गृहीति हियस्मात् ॥ ९८ ॥ किंच योवेदविप्रंसंतोषयेत्सैषसर्वान्देवान्संतोषयति तद्वेदविप्रेवेदविदिब्राह्मणे ॥ ९९ ॥ ननुतथापिस्वयमेवप्रवासंकृत्वापुण्यंकुतोनसंपादनीयमितिचेत्तत्राह स्वेतिद्वाभ्यां ॥१००॥ तत्तस्मात्तस्यगृहमेवतीर्थंकीर्तितमतोधनीवदान्योदातास्यान्तुकश्चनापिप्रवासंकुर्यादित्यर्थः ॥१०१॥ गृहिणःसर्वश्रेष्ठत्वंपुनरुपपादयंति अंतःस्थितमिति ॥१०२॥

तुकश्वनादिभवासकुपादित्यथः ॥१०१॥ गृहिणःसर्वश्रेष्ठत्वंपुनरुपपादयति अतःस्थितमिति ॥१०२॥

किंच शरीरंमूलंयस्यतथाविधंपुरुषार्थसाधनंतच्चशरीरमन्नंमूलंयस्यतत्तथाभूतमन्नादेवखल्विमानिभूतानिजायंतइतिश्रुतेरवगम्यते ॥ ३ ॥ एवमुक्त्वापुनःपरमहितोपदेशायससाधनतामापादयति ब्रवीमीति युष्माकंगृहानागतमातुरमतिथिमादरेणपूजयतेत्यादरपदमत्राप्यनुषंजनीयं किमतइतिचेत्तत्राह संपूजितोऽतिथिर्वःकुलमुद्धरेन्निराकृतात्तस्मात्किंभवतीतिचेत्तदत्यंतमनिष्टत्वान्मयानोच्यते ॥ ४ ॥ किंच श्रुतिचोदितंनि

शरीरमुलंपुरुषार्थसाधनंतच्चान्नमूलंश्रुतितोवगम्यते ॥ तच्चान्नमस्माकममीषुसंस्थितंसर्वंफलंगेह पतिद्रुमाश्रयं ॥३॥ ब्रवीमिभूयःशृणुतादरेणवोगृहागतंपूजयतातुरातिथिं ॥ संपूजितोवाऽतिथिरुद्धरेत्कुलंनिराकृतात्किंभवतीतिनोच्यते ॥ ४ ॥ विनाभिसंधिंकुरुतश्रुतीरितंकर्मद्विजानोजगताम धीश्वरः ॥ तुष्येदितिप्रार्थनयागतेनस्वांतस्यशुद्धिर्भविताऽचिरेणवः ॥ ५ ॥ ससंरंभश्लिष्यत्सुफणितिवधूटीकुचतटीपटीवत्पाटीरागरवनवपंकांकितहृदः ॥ तथाप्यंतेपूतायतिपतिपदांभोजभजनक्षणक्षीणक्लेशाःसदयहृदयाभाःसुकृतिनः ॥ ६ ॥

त्यादिकर्मफलाभिसंधिंविनाकुरुत हेद्विजाजगतामधीश्वरस्तुष्येदितिप्रार्थनयापिनोकुरुत तेनतथाभूतेनानिष्कारणकर्मणावोंतःकरणस्यशुद्धिराचिरादेवभविष्यति ॥ ५ ॥ यदपिभवादृशाइत्याद्युक्तंतत्राप्याह ससंरंभंयथाभवतितथाश्लिष्यंत्योयाःसुफणितिवधूट्यःप्रियवादिन्योवध्वस्तासांकुचतट्याःपटीवदाचरतापाटीरेणचंदनमयेनागरवेणागरुमयेनचनवेनपंकेनांकितमंतर्बहिश्चांतःकरणंयेषांयद्यप्येवंभूताएतेवयं तथापियतिपतेःश्रीशंकरस्यपदकमलयोर्भजनोत्सवेनक्षीणाःक्लेशायेषां भजनक्षणइतिवा कालविशेषोत्सवयोःक्षणइत्यमरः शि० ॥ ६ ॥

उपसंहरति संदिश्येति शा० ॥ ७॥ एवंश्रुत्वाभाष्यगाटीकेतिब्रुवाणंपद्मपादंतांटीकांदेहीतिमातुलःप्रोवाच पद्मपादादत्तवांश्चकिंचित्खेदंचप्रा पत् ॥ ८ ॥ तस्येत्यादिविवृणोति प्रेति विवेदप्राप खेदमित्यादिस्फोटयति मतांतराणामिति उ० ॥ ९ ॥ किंचस्वाभिमतंप्रभाकरमतंविशे षात्तत्रनिबंधेनिराकृतमालुलोचेआलोकितवान् तत्रेतिपदद्वयंमध्यमणिन्यायेनोभयत्रापिसंबंधनीयं यतएवमतस्तत्रनिबंधेसमत्सरोभूत् साधु

संदिश्येत्थंबंधुतांभिक्षुराजोभिक्षांचक्रेमातुलस्यैवगेहे ॥ पप्रच्छैनंमातुलोभुक्तवंतांकिंस्विच्छन्नंपुस्तकांशिष्य हस्ते ॥७॥ टीकाविद्वन्भाष्यगेतिब्रुवाणंतांदेहीतिप्रोचिषेदत्तवांश्च ॥ अद्राक्षीत्तांमातुलस्तस्यबुद्धिंदृष्ट्वानं दीत्खेदमापच्चकिंचित् ॥ ८ ॥ प्रबंधनिर्माणविचित्रनैपुणींदृष्ट्वाप्रमोदंसविवेदकिंचित् ॥ मतांतराणांकिल युक्तिजालैर्निरुत्तरंबंधनमालुलोचे ॥ ९ ॥ गुरोर्मतंस्वाभिमतंविशेषान्निराकृतंतत्रसमत्सरोभूत् ॥ साधुर्नि बंधोयमितिब्रुवाणस्तंसाभ्यसूयोपिकृताभिनंदः ॥ १० ॥ सेतुंगच्छाम्यालयेपुस्तभारंतेन्यस्येमंवर्ततेमेत्र जीवः॥विद्वन्यद्वद्गोगृहादौपरेषांप्रीतिःपूर्णानस्तथापुस्तभारे ॥ ११ ॥इत्युक्त्वातेमातुलंमस्करीशःशिष्यैर्दृष्य न्सेतुमेषप्रतस्थे ॥ प्रस्थातुःश्रीपद्मपादस्यजातंकष्टंचैष्यत्सूचनार्थैनिमित्तं ॥१२॥

निबंधोयमितितंब्रुवाणःसाभ्यसूयोतिकृताभिनंदोभूत् ॥ १० ॥ अथपद्मपादउवाचेमंपुस्तकभारंतवालयेन्यस्यसेतुंगच्छामित्यत्रमेमनोवर्तते स्थापनस्यरक्षार्थत्वात्सम्यक्त्वयारक्षाकार्येत्याशयेनाह हेविद्वन्निति तवेदंविदितमितिसंबोधनाशयः शा० ॥११ ॥ भविष्यत्सूचनायकष्टंनि मित्तंजातं ॥१२॥

किंतदित्यपेक्षायामाहात्स्यगंतुर्वामंनेत्रमस्पंदत तथैषवामोबाहुरपिपुस्फोर तथाचवामऊरुरपि हंतखेदेकश्चित्पुरस्तादुच्चैश्चुक्षावक्षुतंकृतवानृत त्सर्वंसोऽगणयित्वाझटितिजगाम ॥ १३ ॥ अस्मिन्पद्मपादेगतेसति अत्रास्मिन्ग्रंथेदग्धेसतिगुरुपक्षस्यमहान्प्रचारः ननुवाचैतन्मतंनिराकर्तव्य मित्याशंक्याहोक्त्यानिराकर्तुंप्रभुत्वंनास्तिइदमसंगतमित्युक्त्यापीतिवा उ० ॥ १४ ॥ तस्मात्स्वगृहेणसहैवपुस्तकंदहामि यतः स्वपक्षनाशादृ

वामंनेत्रंगंतुरस्पंदतैषबाहुःपुस्फोरापिवामस्तथोरूः ॥ चुक्षावोच्चैर्हंतकश्चित्पुरस्तात्तत्सर्वंद्राक्कृज्ञोऽगणित्वा जगाम ॥ १३ ॥ गतेत्रमेनेकिलमातुलोस्यग्रंथेस्थितेस्मिन्गुरुपक्षहानिः ॥ दग्धेत्रजायेतमहान्प्रचारो नोक्त्यानिराकर्तुमपिप्रभुत्वं ॥१४॥ पक्षस्यनाशादृहनाशएवनोवरंगृहेणैवदहामिपुस्तकं॥ एवंनिरूप्यन्य दधाद्धुताशनंचुक्रोशचाग्निर्दहतीतिमेगृहं ॥ १५ ॥ ऐतिह्यमाश्रित्यवदंतिचैवंतदेवमूलंममभाषणेपि ॥ यावत्कृतंतावदिहास्यकर्तुःपापंततःस्याद्द्विगुणंप्रवक्तुः ॥ १६ ॥ गच्छन्नसौफुल्लमुनेर्जगामतमाश्रमंयत्रचरा मचंद्रः ॥ अश्वत्थमूलेन्यधितस्वचापंस्वयंकुशानामुपरिन्यषीदत् ॥ १७ ॥

हनाशएवनोऽस्माकंवरमितिस्वमनसिविचार्य गृहेवह्निंस्थापितवान्मेगृहमाग्निर्दहतीतिचुक्रोश ॥ १५ ॥ ननुगुप्तमेवमयाप्रकाशितं यतोयावत्कृतं तावदेवेहकर्तुःपापंस्यात्प्रवक्तुस्तुततःकर्तुःसकाशाद्द्विगुणंस्यात् अप्रकाशितप्रकाशकंकथनंद्विगुणपापावहमितिबोधनायप्रशब्दः ॥ १६ ॥ गच्छ न्नसौपद्मपादःफुल्लमुनेस्तंप्रसिद्धमाश्रमंजगाम यत्रचरामचंद्रोऽश्वत्थमूलेचापंन्यधित स्वयंकुशानामुपरिन्यषीदत्उपविष्टवान् आ० ॥ १७ ॥

समुद्रंतीर्त्वाजानक्यायद्दर्शनंतत्रोपायमनीक्षमाणःप्लवंगावानराभूमौप्लवणाःप्लवनशीलावारिराशौप्लवनंनक्षमंतेइतिसंचिंतयन्कुशासनसन्निविष्टःश्री रामचंद्रस्तदाविदूरगमेवकिंचिज्ज्योतिरैक्षत तद्विशिनष्टि संव्याप्नुवदिति उ०व० ॥ १८ ॥ १९ ॥ एतज्ज्योतिः उ० ॥ २० ॥ प्रभामंडल स्यमध्येस्फुरतशिवाक्रांतिंतपोमयंज्योतिरैक्षत पुनःलोपाआदिर्यस्यास्तथाभूतयामुद्रयालोपामुद्रेतियावत्तयासहितंकुंभोद्भवमगस्त्यंजनैःसहप्रा

तीर्त्वासमुद्रंजनकात्मजायाःसंदर्शनोपायमनीक्षमाणः ॥ वसुंधरायांप्लवणाःप्लवंगानवारिराशौप्लवनंक्ष
मंते॥१८॥संचिंतयन्नितिकुशासनसन्निविष्टोज्योतिस्तदैक्षतविदूरगमेवकिंचित् ॥ संव्याप्नुवज्जगदिदंसु
खशीतलंयत्संप्रार्थनीयमनिशंमुनिदेवताभिः॥१९॥आगच्छदात्माभिमुखंनिरीक्ष्यसर्वैतदुत्तस्थुरुदारवी
र्याः ॥ ततःपुमाकारमदृश्यतैतन्महाप्रभामंडलमध्यवर्ति ॥ २० ॥ मध्येप्रभामंडलमैक्षतांचितंशिवक्रांति
सर्वतपोमयंपुनः ॥ लोपादिमुद्रासहितंमहामुनिंप्राबोधिकुंभोद्भवमादराज्जनैः ॥ २१ ॥ अगस्त्यदृश्वार
घुनंदनस्ततःसखेदमंतःकरणोत्थमत्यजत् ॥ प्रायोमहद्दर्शनमेवदेहिनांक्षिणोतिखेदंरविवन्महातमः ॥
॥२२॥सभार्यमर्घ्यादिभिरर्चयित्वारामस्तदंघ्रिंशिरसाननाम॥तूष्णींमुहूर्तंव्यसनार्णवस्थोधृतिंसमास्थाय
पुनर्बभाषे॥२३॥दृष्ट्वाभवन्तंपितृवत्प्रमोदेयन्मामगादुःखमहार्णवस्थं ॥मन्येममात्मानमवाप्तकामंवंशो
महान्मेतपनात्प्रवृत्तः ॥२४॥

बोधि जनैःकरणैरितिवा ॥ २१ ॥ अगस्त्यदृश्वाअगस्त्यंदृष्टवान् ततोदर्शनानंतरंअंतःकरणोत्थंखेदमत्यजत ॥ २२ ॥ दुःखसागरस्थोमुहू र्त्तंतूष्णींभूत्वाधृतिंसमास्थायपुनरुवाच ॥ २३ ॥ पितृवद्भवंतंदृष्ट्वाप्रमोदे यस्माद्दुःखमहार्णवस्थंमांत्वमगाआगतवानसि अहमात्मानंप्राप्तका मंमन्ये एवंमुनिमभिमुखीकृत्यस्वदुःखमावेदयति मेमहान्वंशस्तपनादादित्यात्प्रवृत्तः नतत्रेतिपरेणान्वयः इं० ॥२४॥

तस्मिन्वंशेममसदृशोनोत्पत्स्यतेनाप्यजानिष्ट कृतइतिचेदेवंविधत्वान्ममेत्याहादौसभार्यःपदाद्राज्यात्प्रच्युतस्तत्राप्ययोध्यायांस्थितःकिंतुसल क्ष्मणोवनमुपागतः तत्रापिमारीचमाययानिहतांतःकरणः उ० ॥ २५ ॥ तत्रापिराक्षसपुंगवोरावणोमेभार्यांछलेनाहृत तन्वीकृशांगी ॥ २६ ॥

नतत्रमादृग्जनितानजातःपदच्युतोहंप्रथमंसभार्यः ॥ सलक्ष्मणोरण्यमुपागतश्चमारीचमायानिहतांतरंगः ॥ २५ ॥ तत्रापिभार्यामहृतच्छलेनसरावणोराक्षसपुंगवोमे ॥ साचाद्यनाशोकवनेसमास्तेकृशावियोगा त्स्वतएवतन्वी॥२६॥तीर्त्वासमुद्रंविनिहत्यदुष्टंबलेनसीतांमहताहरामि ॥ यथातथोपायमुदाहरत्वंनमेत्वद न्योस्तिहितोपदेष्टा ॥ २७ ॥ इतीरितोवाचमुवाचविद्वान्माराममशोकस्यवशंगतोभूः॥ वंशद्वयेसंतिनृपामहां तःसंप्राप्यदुःखंपरिमुक्तदुःखाः ॥२८॥ त्वमग्रणीर्दाशरथेधनुर्भृतांतवानुजस्यापिसमोनलक्ष्यते॥प्लवंगमा नामाधिपस्यकोटिशोमामुंचमामुंचवचोविनाथवत् ॥ २९ ॥ सहायसंपत्तिरियंतवास्तिहितोपदेष्टाप्यहम स्मिकश्चित् ॥ वारांनिधिःकिंकुरुतेतवायंस्मराधुनागोष्पदमात्रमेनं ॥ ३० ॥ पुरेवचार्वब्धिमहंपिबामि शुष्केत्रतेनप्रतियाहिलंकां॥एवंमयाकीर्तिरुपार्जितास्याद्वैद्धतुवाधौतवसार्जितास्यात् ॥३१॥सेतुंवार्धौबं धयित्वाजहित्वंदुष्टंचौर्याद्येनसीताहृतासीत्॥प्राप्नोषित्वंकीर्तिमाचंद्रतारंतेनात्राब्धिबंधयत्वंकपींद्रैः॥३२॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ यदुक्तंनतत्रमादृगितितत्राह त्वमिति तस्माद्विनाथवदनाथवद्दीनंवचोमामुंचमामुंचेतिसंभ्रमेवीप्सा ॥ २९ ॥ जलानांनिधिः समुद्रः ॥ ३० ॥ चारुःसुंदरश्चासावब्धिश्चतंचारुयथास्यात्तथेतिवा तेनपानेनास्मिन्समुद्रेशुष्केसतिसाकीर्तिः ॥ ३१ ॥ यस्मादेवंतस्मात्समु द्रेसेतुंबंधयित्वादुष्टंजहि येनचौर्यात्सीताहृताआसीत् शालि० ॥ ३२ ॥

तुंगैरुच्छ्रितैस्तेनसेतुनातंरावणंआजौसंग्रामे ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ केनसमासेनोपपन्ना ॥३५॥ रामस्येशइतितत्पुरुषंकेवलंश्रीरामचंद्रोअगौ शिव स्तुरामईशोयस्येतिबहुव्रीहिसमासंकेवलमुक्तवान् इंद्रादयस्तुरामश्चासावीश्वरश्चेतिकर्मधारयंपरंसमाहुःस्म उ॰ ॥ ३६ ॥ तस्यरामेशाख्यायाः

इत्थंयत्रप्रेरितोऽगस्त्यवाचासेतुंरामोबंधयामासवार्धौ ॥ तुंगैःशृंगैर्वानरैस्तेनगत्वातंहत्वाजौजानकीमानिनाय ॥३३॥ तत्ताद्दक्षेतत्रतीर्थेसभिक्षुःस्नात्वाभक्त्यारामनाथंप्रणम्य॥तत्रश्रद्धोत्पत्तयेमानुषाणांशिष्येभ्यस्तद्वैभवंसम्यगूचे ॥३४॥ तन्माहात्म्यंवर्णयंतंमुनितंपप्रच्छैनंकश्चिदेवंविपश्चित् ॥ रामेशाख्याकिंसमासोपपन्ना पृष्टस्त्वेधावोचदेवंसमासं ॥३५॥ रघूद्वहस्तत्पुरुषंपरंजगौशिवोबहुव्रीहिसमासमैरयत् ॥ रामेश्वरेनामनिकर्मधारयंपरंसमाहुःस्मसुरेश्वरादयः ॥ ३६ ॥ एवंनिश्चित्योदितंतत्समासंश्रुत्वातत्रत्योबुधोयोऽभ्यनंदत् ॥ अंभोजांघ्रिस्तैरयस्तूयमानःकंचित्कालंतत्रयोगीडनैषीत् ॥ ३७ ॥ तस्मादार्यःप्रस्थितोभूत्सशिष्यस्तीर्थस्नानोपात्तचित्तामलत्वः ॥ पश्यन्देशान्मातुलीयंजगाहगेहंदाहंतस्यपुस्तेनसार्धं ॥ ३८ ॥ श्रुत्वाकिंचित्खेदमापेदिवांसंमत्वामत्वाधैर्यमापेदिवांसं ॥ श्रावंश्रावंमातुलेयस्यतीव्रंदाहंगेहस्यानुकंपांव्यधत्त ॥३९॥

समासंतत्रत्योविपश्चित्समुदायः योगीट्योगीशः शालि॰ ॥ ३७ ॥ स्नानेनोपात्तंचित्तनिर्मलत्वंयेनसतस्यगृहस्यपुस्तकेनसहदाहंश्रुत्वेतिपरेणान्वयः ॥ ३८ ॥ मत्वामत्वापदार्थस्वरूपंज्ञात्वाज्ञात्त्वाधैर्यमाप्नुवंतंमातुलसंबंधिनोगेहस्यतीव्रंदाहंश्रुत्वाश्रुत्वाकरुणांविहितवान्तंमातुलःआहेतिशेषः एवंभूतोपद्मपादोविश्वस्येत्येवमादिप्रकारेणब्रुवंतंमातुलंइतिवासंबंधः इं॰ ॥३९॥

निहितवानसिस्थापितवानसिवर्तमानसामीप्ये लट् तन्मदात्मतीहृताशःदहत् व॰ ॥ १४० ॥ न्यगादीदुक्तवान् टीकांकर्तमारभंकृतवा

निहितवानसिस्थापितवानसिवर्त्तमानसामीप्येलट् तंचप्रमादात्पतितोहुताशोऽदहत् व० ॥ १४० ॥ न्यगादीदुक्तवान् टीकांकर्तुमारंभकृतवान् इं० ॥ ४१ ॥ प्रास्यत्प्राक्षिपत नक्षमीष्टसमर्थोनाभूत् शालि० ॥ ४२ ॥ अत्रांतरेस्वयंतीर्थयात्रांचरद्भिर्दयितैःस्वीयैःसतीर्थ्यैराश्रमात्कनिष्ठैर्यदृच्छयोपेत्यज्ञातःसखेदैःसमुनिःसमैक्षिसंदृष्टः इं० ॥४३॥ अनेककालायोगजन्यादैक्यात् झटिति अन्योन्यंनमांसिनमस्कारानददुराददुश्च

विश्वस्यमांनिहितवानसिपुस्तभारंतंचादहद्धुतवहःपतितःप्रमादात् ॥ तावन्नमेसदनदाहकृतोनुतापोयावांस्तु पुस्तकविनाशकृतोममस्यात् ॥ ४० ॥ इत्थंब्रुवंतंतमथोन्यगादीत्पुस्तंगतंबुद्धिरवास्थितामे ॥ उक्त्वासमारब्धपुनश्चटीकांकर्त्तुंसधीरोयतिवृंदवंद्यः ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वाबुद्धिंमातुलस्तस्यभूयोभीतःप्रास्यद्भोजनेतन्मनोघ्नं॥ किंचिद्द्रव्यंपूर्ववन्नक्षमीष्टटीकांकर्तुंकेचिदेवंब्रुवंति ॥ ४२ ॥ अत्रांतरेऽन्यैर्निजवच्चरद्भिःस्वैस्तीर्थयात्रांदयितैःसतीर्थ्यैः ॥ अर्थादुपेत्याश्रमतःकनिष्ठैर्ज्ञातःसखेदैःसमुनिःसमैक्षीत् ॥ ४३ ॥ दृष्ट्वापद्मांघ्रिक्रमात्तेप्रणेमुस्तत्पादांभोजीयरेणून्दधानाः ॥ अन्योन्यंद्रागाददुस्तेददुश्चानेकानेहायोगजैक्यान्नमांसि ॥ ४४ ॥ वाणीनिर्जितपन्नगेश्वरगुरुप्राचेतसाचेतसाबिभ्राणाचरणंमुनेर्विरचितव्यापल्लवंपल्लवं ॥ धुन्वंतंप्रभयानिवारिततमाशंकापदंकामदंरेजेंतेवसतांसमष्टिरसुहृत्तत्याहितात्याहिता ॥ ४५ ॥

शालि० ॥ ४४ ॥ वाण्यानिर्जिताः शेषगुरुवाल्मीकयोययासा चेतसामुनेःश्रीशंकरस्यचरणंबिभ्राणारेजे चरणंविशिनष्टि विरचितव्यंभवितव्यमापल्लवंपल्लववत् धुन्वंतंप्रभयानिवारिततमर्मातिशयेननिवारितमाशंकानांपदमाश्चर्यभूतमज्ञानंयेनपुनश्चकामदंपुरुषार्थचतुष्टयप्रदं शिष्याणांसमष्टिविशिनष्टि असुहृत्तांप्राणहृत्तांक्षुत्पिपासादीनांतत्यापंक्त्यानिमित्तभूतयाआहितंस्वीकृतमत्याहितंजीवनापेक्षंकर्मययासा अत्याहितंमहाभीतौजीवनापेक्षकर्मणीतिमेदिनी शा० ॥ ४५ ॥

सांतेवसतांसमष्टिः कुतश्चिद्देशादर्थात्समीपमागतात्सेवितसर्वतीर्थाद्द्विजात्स्वदेशकीयांसुसुखदांसुवार्त्तांशुश्राव इं॰ ॥ ४६ ॥ अथानंतरंगुरुवरंश्रीशंकरमनवेक्ष्यात्यंतंव्यथितंहृद्येषां कथमपिविदिताभगवत्पादाःकेरलेषुसंतीतिगुरुसंबंधिनीवार्त्तायैस्तेमुनिवर्याशिष्याःकेरलाख्यदेशान्संप्रा

शुश्रावसांतेवसतांसमष्टिःस्वदेशकीयांसुखदांसुवार्त्तां॥ अर्थात्समीपागततःकुतश्चिद्द्विजेंद्रतःसेवितसर्वतीर्थात् ॥ ४६ ॥ अथगुरुवरमनवेक्ष्यनितांतंव्यथितहृदामुनिवर्यविनेयाः ॥ कथमपिविदिततदीयसुवार्त्ताःसमधिगताःकिलकेरलदेशान् ॥ ४७ ॥ अत्रांतरेयतिपतिःप्रसुवोंत्यकृत्यांकृत्वास्वधर्मपरिपालनसक्तचित्तः ॥ आकाशलंघिवरकेरमहीरुहेषुश्रीकेरलेषुमुनिरास्तचरन्विरक्तः ॥४८ ॥ विचरन्नथकेरलेषुविष्वङ्निजशिष्यागमनंनिरीक्ष्यमौनी ॥ विनयेनमहासुरालयेशंविनमन्नस्तुतनिस्तुलानुभावः ॥ ४९ ॥

प्ताः नवमेभवतिगुरावुपचित्रा ॥ ४७ ॥ आकाशलंघिनोऽत्यंततुंगाःश्रेष्ठाःकेराख्यवृक्षायेषुतेषुकेरलेषुमुनिश्वरन्नास्तस्थितः व॰ ॥ ४८ ॥ अथानंतरंविष्वक्सर्वगोनिरुपमःप्रभावोयस्यश्रीशंकरः केरलेषुविचरन्स्वनिजशिष्यागमनंनिरीक्ष्यमौनींतैर्भाषणमकुर्वाणोमहासुराख्यसद्मेशंश्रीविष्णुंविनयेननमस्कुर्वन् स्तुतिकृतवान् वसंतमालिका ॥ ४९ ॥

नतरावप्वकृसवगानिरुपमःप्रभावायस्यश्रीशंकरः करलेपुविचरन्सन्निजशिष्यागमनंनिरीक्ष्यमौनीतिभाषणमकुर्वाणोमहासुराख्यसद्मशश्रीविष्णु
विनयेननमस्कुर्वन् स्तुतिंकृतवान् वसंतमालिका ॥ ४९ ॥

स्तुतिमुदाहरति हेजगदीशसत्त्वासत्त्वाभ्यांविमुक्तयाऽनिर्वाच्ययाप्रकृत्यामाययाजडचेतनात्मकमिदंविचित्रंजगल्लीलयात्वंकुरुषे हियस्मात्परिपू
र्णत्वात्तवप्रयोजनेच्छानास्तिलोकवत्तुलीलाकैवल्यमितिन्यायात् ॥ १५० ॥ ननुब्रह्मासर्वंजगत्कुरुतेइतिचेत्तत्राह हेईशत्वमेवब्रह्मासन्रजसा
सृजसिसत्ववृत्तिर्विष्णुःसन्तमसाशिवःसन् अतश्चसत्वमेवैकोविध्यादिसंज्ञाभिर्बहुधापरिकीर्त्यसे ॥ ५१ ॥ नकेवलमेतावदेवापितुस्वयमेको

सदसत्त्वविमुक्तयाप्रकृत्याचिदचिद्रूपमिदंजगद्विचित्रं ॥ कुरुषेजगदीशलीलयात्वंपरिपूर्णस्यनहिप्रयोजनेच्छा ॥ ५० ॥ रजसासृजसीशसत्ववृत्तिस्त्रिजगद्रक्षसितामसःक्षिणोषि ॥ बहुधापरिकीर्त्यसेचसत्वंविधिवैकुंठशिवाभिधाभिरेकः ॥५१ ॥ विविधेषुजलाशयेषुसोऽयंसवितेवप्रतिबिंबितस्वभावः ॥ बहुरूपमिदंप्रविश्यविश्वंस्वयमेकोऽपिभवान्विभात्यनेकः ॥ ५२ ॥ इतिदेवमभिष्टुवन्विशिष्टस्तुतितोसौसुरसद्मसन्निविष्टः ॥ चिरकालवियोगनदीनचित्तैःशिरसाशिष्यगणैरथोववंदे ॥ ५३ ॥ गुरुणाकुशलानुयोगपूर्वंसदयंशिष्यगणेषुसांत्वितेषु ॥ अतिदीनमनाःशनैरवादीदजहद्द्वंद्वदिकंसपद्मपादः ॥ ५४ ॥

पिभवान्बहुरूपमिदंविश्वंप्रविश्यानेकोविभातीतिसदृष्टांतमाह विविधेषुजलाशयेषुयथासूर्यःप्रतिबिंबितस्वभावस्तथाशयेषुप्रतिबिंबितस्वभावः
सोयंभवानित्यन्वयः तथाचश्रुतिः यथाह्ययंज्योतिरात्माविवस्वानपोभिन्नाबहुधैकोनुगच्छन् उपाधिनाक्रियतेभेदरूपोदेवःक्षेत्रेष्वेवमजोयमात्मा
इति ॥ ५२ ॥ ववंदइतिकर्मणिलिट् तेतंशिरसाववंदिरेइत्यर्थः ॥ ५३ ॥ कुशलिनोभवंतइतिकुशलप्रश्नपूर्वकंसदयंयथास्यात्तथासांत्वितेषुशि
ष्यगणेषुमध्येसपद्मपादोऽजहद्द्वंद्वदिकंयथास्यात्तथाऽवादीत् ॥ ५४ ॥

पूर्वाश्रममातुलेनस्वगेहंभ्रतिबहुधाविहिताननुनयेननीतोबतेत्यत्यंतखेदे ॥ ५५ ॥ भेदवादींदोरप्यस्याग्रेममम्मातुलोयमितिपूर्ववासनानुबंधादहं भवदीयभाष्यटीकामपठं अस्यांटीकायांकृतोनुयोगश्चोद्यमायेनतमजयं व॰ ॥ ५६ ॥ अजयमित्यनेनभाष्यंगर्वंवारयति तवसूक्तैवर्मतुल्यैर क्षितस्तमजयंनतुस्वसामर्थ्यैनेतिभावः तानिविशिनष्टि दग्धातप्ताचक्रादिमुद्रायेषांतेषांमुखपिधायकमंत्रैः पुनश्चध्वस्तानिगौतमादिशास्त्राणि

भगवन्नभिगम्यरंगनाथंपथिपद्माक्षमहंनिवर्त्तमानः ॥ बहुधाविहितानुनीतिनीतोबतपूर्वाश्रममातुलेनगेहे ॥ ५५ ॥ अहमस्यपुरोभिदावदेंदोरपिपूर्वाश्रमवासनानुबंधात् ॥ अपठंभवदीयभाष्यटीकामजयंचात्रकृतानुयोगमेनं ॥५६॥ दग्धमुद्रमुखमुद्रिणमंत्रैर्ध्वस्ततर्कगुरुकापिलतंत्रैः ॥ वर्मितोनिगमसारसुधाक्तैर्मातुलंतमजयंतवसूक्तैः ॥५७॥ खड्गाखड्गिविहारकल्पितरुजंकाणादसेनामुखेशस्त्राशस्त्रिकृतंश्रमंचविषमंपश्यत्पदानांपदे ॥ यष्टायष्टिभवंचकापिलबलेखेदंमुनेतावकैःसूक्तैर्मौक्तिकवंशमौक्तिकमयैर्नापद्यतेवर्मितः ॥ ५८ ॥ अथगूढहृदोयथापुरंमामभिनंद्याहितसत्क्रियस्यतस्य ॥ अधिसद्मनिधायभाष्यटीकामहमस्यायमशंकितोनिशायां ॥ ५९ ॥

येर्वेदसारलक्षणसुधांजितैः स्वा॰ ॥ ५७ ॥ किंच हेमुनेयौक्तिकलक्षणवंशमौक्तिकमयैस्तवसूक्तैर्वर्मितःकवचैरिवरक्षितःकाणादसेनामुखेखड्गाखड्गिविहारेणकल्पितंरुजंनापद्यते तथाअक्षपादानांगौतमानांपदेशस्त्राशस्त्रिकृतंश्रमंचनापद्यते तथाकापिलसैन्येयष्टायष्टिजन्यंखेदंचनापद्यते शा॰ ॥ ५८ ॥ अथपराजयानंतरंयथापुरंमामभिनंद्यसंपादितसत्क्रियस्यगुढहृदयस्यास्यसद्मनिभाष्यटीकांनिधायाहमशंकितआयंगतवान् निशायामित्यस्यपरेणान्वयः व॰ ॥५९॥

निशायामित्यस्यपरेणान्वयः व० ॥५९॥

निशायामधिनिशीथमर्धरात्रावग्निरस्यधाम्नःसहटीकामपिभस्मसादकार्षीत् दहनंविशिनष्टि युगपर्ययेप्रलयेनृत्यतउग्रस्यमहारुद्रस्यफालेललाटे योज्वलनोवन्हिस्तस्याशिखावद्भयंकरांशिखाजालंयस्यसः ॥ ६० ॥ इत्येवमस्यवार्त्ताविजृंभतेस्मविलासंप्राप ॥ ६१ ॥ गरप्रभावश्चजातइत्याहाधुनानोबुद्धिःदैवेनयथापुरासंशयरहितंप्रसादंनाप्नोति विषमापुनरीदृशीदशाभवदंघ्रिकिंकराणामस्माकंकिमयुक्ताऽपितुनैवयुक्तेत्यर्थ ॥६२ ॥ आर्त

युगपर्ययनृत्यदुग्रफालज्वलनज्वालकरालकीलजालः ॥ दहनोधिनिशीथमस्यधाम्नाबतटीकामपिभस्मसादकार्षीत् ॥ ६० ॥ अदहत्स्वगृहंस्वयंहताशोविमतग्रंथमसौविदग्धुकामः ॥ मतिमांद्यकरंगरंचभैक्षेव्यधितास्येतिविजृंभतेस्मवार्त्ता ॥ ६१ ॥ अधुनाधिषणायथापुरंनोविधुनानाविशयंप्रसादमेति ॥ विषमापुनरीदृशीदशानःकिमुयुक्ताभवदंघ्रिकिंकराणां ॥ ६२ ॥ गुरुवरतवयाभाष्यवरेण्येव्यरचिमयाललिताकिलवृत्तिः ॥निरतिशयोज्ज्वलयुक्तियुतासापथिकिलहाविननाशकृशानौ ॥६३॥प्रयतेहंपुनरेवयदातांप्रविधातुंबहुधाकृतयत्नः नयथापूर्वमुपक्रमतेताःपटुयुक्तीर्भगवन्ममबुद्धिः॥६४॥ कृपापारावारंतवचरणकोणाग्रमरणंगतादीनादूनाःकतिकतिनसर्वेश्वरपदं॥ गुरोमंतुर्नंतुःकइवममपापांशइतिचेन्मृषामाभाषिष्ठापदकमलचिंतावाधिरसौ॥६५॥

दुःखितःसाक्रोशंपुनराह गुरुवरेति उपचित्रा ॥ ६३ ॥ ननुपुनस्तथैवरचनीयेत्याशंक्याह यदाबहुधाकृतप्रयत्नस्तांविधातुमहंप्रयते हेभगवंस्तदायथापूर्वंताःपटुयुक्तीर्ममबुद्धिःनोपक्रमते ॥ ६४ ॥ कृपासमुद्रंतवचरणकोणाग्रंअरणंशरणंयेषामस्तितेपूर्वंदीनाअपिदूनाःखिन्नापिसर्वेश्वरपदंकेकेनप्राप्ताअपितुसर्वेऽपिप्राप्ताःहेगुरोनमनंगुरोःकर्त्तुर्ममकइवमंतुरपराधः मंतुःपुंस्यपराधेपिमनुष्येपिप्रजापताविति मेदिनी पापांशइतिचेत्तर्ह्यसौपापांशोगुरुपदकमलचिंतनमेवावधिर्यस्येतिमृषामाभाषिष्ठाः शि० ॥६५॥

करुणापूरकेणाश्लिष्टंअंतरंगंयस्यसआर्यपादःश्रीशंकराचार्यइत्येवंवादिनमेनंपद्मपादंपीयूषसमुद्रतुल्यैरपास्तोनिशाकृतोमोहोयैर्वल्गुःसुंदरोवंधो
बंधनंग्रंथनंयेषांतैर्वचोभिःसांत्वयतिस्म वसंतमालिका ॥ ६६ ॥ बतेतिखेदे विषजन्ममोहतुल्यश्चासौदुर्निवारश्चैषःकर्मणांविपाकःविषमोऽस्ति
प्रथममेवमयायमर्थोज्ञातः सुरेश्वराचार्यायकथितश्च ॥ ६७ ॥ अतोऽद्यतेशोकोयातात्अपगच्छतुशीघ्रंतांलिखेत्यार्यःश्रीशंकरोअवोचत् शालि०

इतिवादिनमेनमार्यपादःकरुणापूरकरंबितांतरंगः ॥ अमृताब्धिसखैरपास्तमोहैर्वचनैःसांत्वयतिस्मवल्गुबं
धैः ॥ ६६ ॥ विषमोबतकर्मणांविपाकोविषमोहोपमदुर्निवारएषः ॥ विदितःप्रथमंमयायमर्थःकथितश्चां
गसुरेशदेशिकाय ॥ ६७ ॥ पूर्वंशृंगक्ष्माधरेमत्समीपेप्रेम्णायासौवाचितापंचपादी ॥ सामेचित्तान्नापयात्य
घशोकोयाताच्छीघ्रंतांलिखेत्याख्यदार्यः ॥ ६८ ॥ आश्वास्येत्थंजलजचरणंभाष्यकृत्पंचपादीमाचख्यौतां
कृतिमुपहितांपूर्वयैवानुपूर्व्या ॥ नैतच्चित्रंपरमपुरुषेव्याहतज्ञानशक्तौतस्मिन्मूलेत्रिभुवनगुरौसर्वविद्याप्र
वृत्तेः ॥ ६९ ॥ प्रसभंसविलिख्यपंचपादींपरमानंदभरेणपद्मपादः ॥ उदतिष्ठदतिष्ठदभ्यरौदीत्पुनरुद्गायति
तुस्मनृत्यतिस्म ॥ ७० ॥

॥ ६८ ॥ अमुनाप्रकारेणपद्मपादमाश्वास्यभाष्यकारस्तांपंचपादींकृतिंपूर्वयैवानुपूर्व्यायुक्तामाचख्यौचित्रंमन्वानान्प्रत्याहाव्याहताज्ञानशक्तिर्य
स्यतस्मिंस्त्रिभुवनगुरौसर्वविद्याप्रवृत्तेर्मूलेमहापुरुषेतच्चित्रंनभवति मं० ॥ ६९ ॥ सपद्मपादःप्रसभंहठेनपंचपादींविलिख्यपरमानंदातिशयेनोदति
ष्ठदूर्ध्वंमतिष्ठत्पुनःसममतिष्ठत्पुनरभ्यरौदीदानंदाश्रुण्यमुंचत्पुनरुद्गायतिस्मतुपुनर्नृत्यतिस्म वसंतमालि० ॥ ७० ॥

स्यतस्मिन्त्रिभुवनगुरौसर्वविद्याप्रवृत्तेर्मूलेमहापुरुषेतच्चित्रंनभवति मं० ॥ ६९ ॥ सपद्मपादःप्रसभंहठेनपंचपादींविलिख्यपरमानंदातिशयेनादौत ॥१६॥
छंदूर्ध्वंमतिष्ठत्पुनःसममतिष्ठत्पुनरभ्यरोदीदानंदाश्रुण्यमुंचत्पुनरुद्गायतिस्मतुपुनर्नृत्यातिस्म वसंततमालि० ॥ ७० ॥

कमनोरंजकःनिजकोटिरैः किरीटसंबंधिरत्नैर्निघृष्टंपादनखाग्र्यंयस्यसःतादृशं अमुंमुनिंमुदंवितेने वि० ॥ ७१ ॥ एवंप्रसादितेनामुनासंयमिना
सानाटकत्रयीप्रथयतेइतिततोनियुक्तःप्रमादादग्नौसाहुतितामुपागतेतीदमुत्तरमुपाददे ॥ ७२ ॥ तांनाटकत्रयींहेवरदकिंकरोहंकिंकरवाणीतिप्र
णमन्विज्ञापितवान् ॥ ७३॥एवंराजशेखरेणविज्ञापितोदेशिकःश्रीशंकरोनृपकालटिनामकेग्रहारोयेषांतेद्विजकर्मानधिकारिणइतिअद्येदानींशप्ता

कविताकुशलोथकेरलक्ष्माकमनःकश्चनराजशेखराख्यः ॥ मुनिवर्यममुंमुदावितेनेनिजकोटीरनिघृष्टपान्न
खाग्र्यं ॥ ७१ ॥ प्रथतेकिमुनाटकत्रयीसित्यमुनासंयमिनाततोनियुक्तः॥ अयमुत्तरमाददेप्रमादादनलेसा
हुतितामुपागतेति ॥ ७२ ॥ मुखतःपठितांमुनींद्रुनातांविलिखन्नेषविसिस्मयेथभूपः ॥ वदकिंकरवाणि
किंकरोहंवरदेतिप्रणमन्व्यजिज्ञपच्च ॥ ७३ ॥ नृपकालटिनामकाग्रहाराद्विजकर्मानधिकारिणोद्यशप्ताः ॥
भवतापितथैवतेविधेयाबतपापइतिदेशिकोशिषत्तं ॥ ७४ ॥ पद्मांघ्रौप्रतिपद्यनष्टविवृतिंतुष्टेपुनःकेरलक्ष्मा
पालोयातिसार्वभौमसविधंप्राप्यप्रणम्यांजसा ॥ लब्ध्वातस्यमुखात्सनाटकवराण्यानंदपाथोनिधौमज्जंस्त
त्पदपद्मयुग्ममनिशंध्यायन्प्रतस्थेपुरीं ॥ १७५ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतत्तीर्थयात्राटनार्थकः ॥ संक्षेपशंकरज
येसर्गोऽजनिचतुर्दशः ॥ १४ ॥ मूलसंख्या ॥ २५३ ॥

भवतापितथैवविधेयाःयतःपापइतिराजानमशिषत् ॥ ७४ ॥ उपसंहरति पद्मपादेनष्टविवृत्तिंप्रतिपद्येतुष्टेसतिपुनःकेरलभूपालोयातिसार्वभौमस्य
सविधंसमीपंप्राप्यांजसाझटितिप्रणम्यतस्यमुखात्स्वनाटकवराणिलब्ध्वानंदजलधौमज्जंस्तस्यचरणकमलयुग्ममनिशंध्यायन्पुरींप्रतस्थे शा०
॥ १७५ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिकृतेश्रीशंकराचार्यविजयडिंडि
मेचतुर्दशःसर्गः ॥ १४ ॥ टीकासंख्या ॥ ३४१ ॥

॥ इतिचतुर्दशःसर्गःसमाप्तः ॥

श्री० ॥ अथदिग्विजयकौतुकंसपरिकरंनिरूपयितुमुपक्रमते अथानंतरंपद्मपादहस्तामलकसमित्पाणिचिद्विलासज्ञानकंदविष्णुगुप्तशुद्धकीर्ति
भानुमरीचिकृष्णदर्शनबुद्धिविरंचिपादशुद्धांतानंदगिरिप्रमुखैःसहस्रैःशिष्यवरैर्युतः सुधन्वनाराज्ञाचानुयातः सर्वादिशोविजिगीषुःसैषउदारधी
श्रीशंकराचार्यः प्रथमंसेतुंप्रतिप्रतस्थे वसंतमालिका ॥ अत्रप्राचीनानुरोधेनमध्यार्जुनंप्राप्यततःसर्वाःककुभोविजिगीषुःप्रथमंसेतुंप्रतिप्रतस्थइ
तिव्याख्येयं तथाहि श्रीशंकराचार्योमध्यार्जुनंनामशिवाविर्भूतस्थलविशेषंप्राप मध्यार्जुनेशानमदृष्टपूर्वविद्यादिभिःपूजितपादपद्मं बुद्ध्यो
पचारैरभजत्परेशंनिष्पापतांप्रापफलैकपात्रं तत्रकिलभगवान्श्रीशंकराचार्यःसदाशिवमेवमब्रवीत् स्वामिन्मध्यार्जुनसर्वोपनिषदर्थोऽसि सर्वज्ञोसि
तस्मान्निगमादितात्पर्यगोचरंद्वैतमद्वैतंवेतिसंशयस्यसर्वेषांपश्यतांनिवृत्तिंकुर्वितिप्रार्थितोमध्यार्जुनेशोलिंगाग्रात्सावयवरूपेणनिष्क्रम्य मेघवद्गं

श्री० ॥ अथपंचदशःसर्गः ॥ अथशिष्यवरैर्युतःसहस्रैरनुयातःससुधन्व
नाचराज्ञा ॥ ककुभोविजिगीषुरेषसर्वाःप्रथमंसेतुमुदारधीःप्रतस्थे ॥ १ ॥

भीरयागिरादक्षिणहस्तमुद्यम्य सत्यमद्वैतंसत्यमद्वैतंसत्यमद्वैतमितित्रिरुक्त्वालिंगाग्रेंऽतर्दधे पश्यतांनराणांमहदद्भुतमासीत् तद्भक्ताश्चतद्देशस्थि
ताःश्रीशंकरमेवसद्गुरुंकृत्वोमागणपतीशार्काच्युतार्चापराःप्रातःस्नानादिविशुद्धाःपंचयज्ञपरायणाःश्रुतिसंचोदिताचारगाःशुद्धाद्वैतपरायणाबभूवुः
एवंतद्देशस्थानद्वैतवादिनःकृत्वा प्रमथैःशंकरइव शिष्यसमेतोरामेश्वरंप्रतिजगामेति ॥ १ ॥ तत्रकिलतस्यशाक्तैर्विवादोऽभवत्तान्विशिनष्टि गिरि
जार्चाकपटान्मधुप्रसक्तैर्विवादंविशिनष्टि निकटस्थेषुवितीर्णोदत्तोबहुमोदोयाभिस्ताश्चताःस्फुटंयथास्यात्तथारिरंसत्यःस्फुरंत्योयाःपटूचश्चतुरायु
क्तयस्तद्वान् पदेतिक्वचित्पाठः तथाहि तत्रस्थागुरुशेखरंयतिवरंमूर्ध्नाभिवाद्योचिरेस्वामिन्नस्मदिदंमतंशृणुसितंचित्तंपरंपावनं आद्याशक्तिरशेष
कार्यजननीशंभोर्गुणेभ्यःपरायन्मायावशतोमहत्सुखरंसर्वंजगज्जायते १ तस्यावागाद्यगम्यत्वात्सेवाऽयोग्यत्वहेतुतः तदंशायाभवान्यास्तुपादसे

वापरावयं २ स्वर्णनिर्मिततत्पादैर्बद्धग्रीवासुबाहवः जीवन्मुक्तिर्यतोविद्योपासकानांफलंश्रुतं ३ विद्यांचाविद्यांचयस्तद्वेदोभयंसह अविद्ययामृत्युंतीर्त्वाविद्ययामृतमश्नुते ४ तस्मात्कटाक्षलेशेनमुक्तिदायामुमुक्षुभिः सेवनीयाप्रयत्नेनप्रकृतिःपुरुषरूपिणी ५ प्रकृतिश्चेश्वरश्चेतिश्रुतितस्तदभिन्नता सदेवेत्यादिवाक्यानितत्पराणिमतानितु ६ अकारादेर्यथोत्पत्तिःप्रणवस्यस्यसंमता तच्छक्तीनांभवानीलक्ष्म्यादिकानांतथास्तिसा ७ सिद्धांतःसर्वदेवानांकारणस्यप्रभोःपरा चंद्रस्यचंद्रिकावंद्यारुद्धोद्बोधकरूपिणी ८ स्वाधीनवल्लभेत्युक्ताशक्तीरुद्रस्यभोयते सैवास्तीयंभवानीतिनिश्चयेनयुतावयं ९ निरवद्यैर्भवद्भिश्चकृत्वातच्चिह्नधारणं सैवोपास्यासर्वमातामुक्तिदापरमेश्वरी १० इत्युक्तआचार्यवरोमहेशःसंप्राहतान्सत्यमिदंतथापि श्रेष्ठस्यज्ञानात्पुरुषस्यमुक्तेःसंप्रोदितत्वात्सकलेपिशास्त्रे ११ आत्मानमात्मनाध्यात्वामुक्तोभवतिनान्यथा तमेवेत्यादि

अभवत्किलतस्यतत्रशाक्तैर्गिरिजार्चाकपदाब्जमधुप्रसक्तैः ॥
निकटस्थविशीर्णभूरिमोदस्फुटरिंखत्पटुयुक्तिमान्विवादः ॥ २ ॥

वाक्यानिप्रमाणान्यत्रकोटिशः १२ अजामित्यादिमंत्रेऽजास्वरूपमभिधायवै ततस्तत्वंपरेशस्यमुक्त्यर्थंसंप्रकाशितं १३ किंचापिसांख्यैःप्रकृतेःपरस्यविकारहीनस्यसुबोधतःसा उक्तातईशस्यसुखैकधाम्नोज्ञानाद्धिमुक्तिःपरमस्यभूम्नः १४ ऐक्यंचोक्तंब्रह्मणाज्ञानिनोहिब्रह्मज्ञोब्रह्मैवनान्योस्ति कश्चित् ब्रह्मैत्यादौवेदवाक्येतदेवज्ञानंसम्यक्साधनीयंभवद्भिः १५ विद्यारूपाभवानीयाप्रोक्तासाद्वैतबोधिनी तस्याःसंसेवनादाशुचित्तशुद्धिर्विजायते १६ तस्मात्कुंकुमपुंड्रादिपरित्यज्यतथैवच हैमपादादिचिह्नानिविद्यायांरतिमागताः १७ ब्रह्माहमितिरूपायांमुक्ताभवथनान्यथा एवमुक्तास्त्यचिह्नाःसर्वएवपरंगुरुं १८ स्नानसंध्यापराःपंचपूजादिनिरतास्तथा शुद्धाद्वैतकृतश्रद्धाःसच्छिष्यत्वमुपागताः १९ महालक्ष्म्याभक्ता परमपुरुषेशंकरमयोःसमेत्योश्चुर्नत्वानिखिलफलदासर्वजननी महालक्ष्मीरम्याप्रकलितस्वदिव्यादिनिगमैःसंदर्शिताश्रुत्यापरमपुरुषस्याभक्तनोः २०

ब्रह्मादयोपिजायंतेयस्यायस्यांपरेशितुः अप्यंतर्भावएवास्तिसैवसेव्यामुमुक्षुभिः २१ लक्ष्म्याःसमाराधनतत्पराणांपद्माक्षमालाभिरलंकृतानां बाहोश्चकंजांकविभूषितानांसकुंकुमेनांकितमस्तकानां २२ हस्तस्थितामौक्तिकरत्नभावाद्रूपासनीयासकलेश्वरेश्वरी इत्युक्तआहाद्भुतमेतदुक्तम

मुक्तारूयचिह्नःसर्वएवपरंगुरुं १८ स्नानसंध्यापराःपंचपूजादिनिरतास्तथा शुद्धाद्वैतकृतश्रद्धाःसच्छिष्यत्वमुपागताः १९ महालक्ष्म्याभक्ता ॥ १ ॥
परमपुरुषशंकरमयोःसमेत्योचुर्नत्वानिखिलफलदासर्वजननी [illegible]

ब्रह्मादयोपिजायंतेयस्यायस्यांपरेशितुः अप्यंतर्भावएवास्तिसैवसेव्यामुमुक्षुभिः २१ लक्ष्म्याःसमाराधनतत्पराणांपद्माक्षमालाभिरलंकृतानां
बाह्वोश्चकंजांकविभूषितानांसुकुंकुमेनांकितमस्तकानां २२ हस्तस्थितामुक्तिरतोभवद्भिरुपासनीयासकलेश्वरेश्वरी इत्युक्तआहाद्भुतमेतदुक्तं
तंभवद्भिःश्रृणुतापितत्वं २३ स्रष्टापरात्मानतुकश्चिदन्यएकोद्वितीयःसदसत्स्वरूपः तत्त्वंसआत्मेतिनिबोधितःश्रुतावानंदरूपःसतुवर्त्ततेसदा २४
प्रकृतेस्तदधीनायामोचकत्वंनसंगतं अहंब्रह्मेतियोध्यातातस्यमुक्तिःकरेस्थिता २५ अनित्योपासकानांतुलोकावाप्तिस्तथाविधा अतोयूयंप
रित्यज्यपद्मकुंकुमधारणं २६ शुद्धामद्वैतविद्यांवैसमाश्रित्यसुसाधवः मुक्ताभविष्यथेत्युक्ताःशिष्यतांसमुपागताः २७ ततआगत्यचाचार्यंशार
दोपासनेरताः पुस्तपुंड्रकचिह्नेनयुक्तानत्वाबभाषिरे २८ स्वामिन्वेदस्यनित्यत्वाच्छारदानित्यरूपिणी कारणंसर्वलोकानांपरात्परतरामता २९
जगत्कर्त्रीतिनित्यावागितिचश्रुतिवाक्यत सैवात्मब्रह्मविष्ण्वादिशब्दजालैरुदाहृता ३० गुणातीतस्वरूपाचसेव्यासर्वैर्मुमुक्षुभिः वागुपासनमेवा
तःकुरुध्वंसुप्रयत्नतः ३१ नावेदेत्यादिनावाक्येनवेदार्थज्ञानवर्जितः तंपरंवाक्स्वरूपंनानवेदेतिप्रकाशनात् ३२ वाक्स्वरूपानुसंधानंसर्वदानिश्च
येनहि वेदार्थज्ञानपूर्वंवैप्रकर्तव्यंद्विजातिना ३३ इत्युक्तोभगवानाहकंठताल्वादिसंगमात् समुद्भूतस्यवेदस्यनित्यताकथमुच्यते ३४ वर्णमा
त्रस्यनित्यत्वंवर्णानांसंततेरुत नाद्यःसर्वलयेतेषांलयसंभवहेतुतः ३५ यस्यनिःश्वसितंवेदाइतिजन्यत्वदर्शनात् यज्जन्यंतदनित्यंचेतिप्रमाणा
न्नचांतिमः ३६ महर्षिभ्योरविःप्राहसृष्टिकालेखिलप्रभुः युगांतेप्रलयंयानंवेदमंगसमन्वितं ३७ इत्युक्तंसूर्यसिद्धांतेवेदराशेःप्रवर्त्तनं गतस्यप्रल
यंसूर्यात्शारदानित्यताकुतः ३८ अनित्यत्वेपिदेवानांब्रह्मणोनित्यतामता नित्यासाशारदातश्चेन्नैवरम्यमिदंतपः ३९ आद्यस्यजीवस्यचतुर्मु
खस्यनित्यत्वशून्यस्यमुखेस्थितायाः अनित्यतायाखलुशारदायानसंशयोबुद्धिमतोस्तिकश्चित् ४० प्रकृतिःपरमासरस्वतीयामहदादेःसकल
स्यकारणंसा इतिचेन्नसमंजसंयतोवैपरमात्मव्यतिरेकिणोमृषात्वं ४१ वागाद्यतीतःपरएवभूमासदादिबोध्यःप्रकृतिर्नवाच्या सदादिशब्दैरतएव
तस्यज्ञानंसुसम्यक्परिसाधनीयं ४२ ज्ञात्वातमेवखलुमुक्तिपदंप्रयातिमार्गोनचान्यइतिवेदउदाजहार शुद्धाद्वयेसततमेवरताभवंतःस्नानादिकर्म
परमार्पणबुद्धिमंतः ४३ कुर्वन्त्वनेकदुरितान्यपहायदूरंशुद्धिंगताःसुखघनस्यविबोधतोवै मुक्ताभविष्यथकदापिनचान्यथाहीत्युक्ताबभूवुरखिला
यमिनःसुशिष्याः ४४ वामाचाराःसमेत्याहुस्ततोज्ञानवतांवरं संवित्स्वरूपमज्ञायद्वथावेषधरोभवान् ४५ निरतोऽद्वैतविज्ञानेवंध्यापुत्रसमेयतः

लयेपिभेदसत्तातोऽद्वैतंनैवकदाचन ४६ ईश्वरेपिविमर्शोवैपृथगेवास्तिसर्वदा ययाविनापरेशस्यक्रियास्वल्पापिदुर्लभा ४७ साशक्तिरस्तीहस
दास्वतंत्राजगद्विधात्रीचाशिवस्यबीजं विद्यात्मिकातत्ररतिंगतानांमुक्तिःकरस्थाकिलनेतरेषां ४८ विमर्शसञ्ज्ञमव्यक्तंब्रह्मभृग्वादयोजगुः तत्परास
त्वतोस्त्यन्यत्ततोयद्यत्तुतद्वशं ४९ तस्याःसेवानिरतमनसांनोनिषेधेऽधिकारोनास्त्येवैवंविहितकरणेसिद्धलाभागतानां निस्त्रैगुण्येपथिविचरतांको
विधिःकोनिषेधोभृग्वादीनाममलमनसांनप्रवृत्तिर्हिमानं ५० तस्माद्भवंतोपिविहायसर्वांविद्यांपरामाश्रयतात्ममुक्त्यै इत्युक्तआचार्यउवाचमेवंयत्ने
तिश्रुत्यादिविबोधकाले ५१ आत्मातिरिक्तस्यनिषेधएवकृतस्तदानींनविमर्शदेशः नह्यस्तिसत्यत्वमनात्मनोनोमुक्तिस्त्वनित्यप्रकृतेरुपास्त्या ५२
मायाभिरिंद्रःपुरुरूपईयतइत्येवमस्याबहुरूपताश्रुता तस्माच्चिदात्माप्रकृतेःपरःप्रभुर्ज्ञेयोस्तिमोक्षायमुमुक्षुभिर्मुदा ५३ ईशानोभूतभव्यस्येत्यादिक

सद्युक्तिभिरेविधायशाक्तान्प्रतिवाग्व्याहरणेपितानशक्तान् ॥
द्विजजातिबहिष्कृताननार्यानकरोल्लोकहितायकर्मसेतुं ॥ ३ ॥

श्रुतिबोधिते अकिंचित्करइत्युक्तिमौढ्यादेवनचान्यथा ५४ कलंजादनशीलानांसुरापानादिकुर्वतां ब्राह्मण्यंनास्तियुष्माकंकुरुतातोविनिष्कृतिं
५५ भृगुणाताडितोविष्णुःकुंभजेनसरित्पतिः पीतःकथंनभवतामस्तिशक्तिस्तथाविधा ५६ तस्माद्विमूढतांत्यक्त्वाभ्रष्टैर्ब्राह्मणजातितः प्रायश्चि
त्तमनुष्ठेयमित्युक्तास्तेपरंगुरुं ५७ नत्वाप्रायश्चित्तमेवाशुकृत्वाशुद्धाद्वैतेसंरताःसाधुवृत्ताः सत्कर्मस्थाःपंचपूजापरास्तेजाताःशिष्याःसर्वसंदेहहीनाः
॥ ५८ ॥ २ ॥ एतत्सर्वंसंग्रहेणदर्शयति सद्भिश्रीशंकरस्तान्शाक्तान्प्रतिवाग्व्याहरणेपियुक्त्यतिशयैरशक्तान्विधायकर्मसेतुमकरोत् तान्विशिनष्टि
द्विजेति आचार्यस्यविजयोपिनस्वरूपात्पाद्यर्थमित्याह लोकहितायेति ॥ ३ ॥

एवंसेतुंप्रतिप्रस्थितेनतत्रप्रस्थानेतुलाभवानीनिकटस्थानांपराजयंसंक्षेपेणप्रदर्श्यरामेश्वरप्रांतदेशस्थानांतंसंग्रहेणवर्णयितुमाहाभिपूज्येति रामे
श्वरंवक्ष्यमाणप्रकारेणाभिपूज्यपांड्यैःसहचोलान्देशा[illegible] सतोहस्तिसंज्ञकस्यपर्वतस्यकटिमेखलाभूतांकांचींनगरींज

॥ ५८ ॥ २ ॥ एतत्सर्वंसंग्रहेणदर्शयति सहिश्रीशंकरस्तान्शाक्तान्प्रतिवाग्व्याहरणेपियुक्त्यतिशयैरशक्तान्विधायकर्मसेतुमकरोत् तान्विशिनष्टि द्विजेति आचार्यस्यविजयोपिनस्वस्यात्थायार्थमित्याह लोकहितायेति ॥ ३ ॥

एवंसेतुंप्रतिप्रस्थितेनतत्रप्रस्थानेतुलाभवानीनिकटस्थानांपराजयंसंक्षेपेणप्रदर्श्यरामेश्वरप्रांतदेशस्थानांतंसंग्रहेणवर्णयितुमाहाभिपूज्येति रामेश्वरंवक्ष्यमाणप्रकारेणाभिपूज्यपांड्यैःसहचोलान्देशविशेषान्द्रविडांश्चवशेविधाय ततोहस्तिसंज्ञकस्यपर्वतस्यकटिमेखलाभूतांकांचींनगरींजगामेदमत्रावधेयं रामेश्वरंरामकृतप्रतिष्ठंकामेश्वरीभूपितवामभागं महेंद्रनीलोज्ज्वलदुत्किरीटंभीमेश्वरंत्वामिहपूजयामि १ इतिगंगाजलैःशुद्धैरर्चयामासशंकरः सुबिल्वैःपंकजैःपुष्पैर्वन्यैर्वन्यफलैस्तथा २ तत्रमासद्वयंवासंकृतवत्यार्यआगताः अद्वैतद्रोहिणःशैवालिंगांकितभुजद्वयाः ३ फालेशूलांकितारौद्राभक्तालिंगेनांचिह्निताः डमर्वंकधराबाहुद्वयेतुग्रास्तथात्हृदि ४ शूलंशिरसिलिंगंचधारिणोजंगमास्तथा ललाटेहृदयेनाभौबाह्वोःशूलेनचिह्निताः ५ गुरुंपाशुपतानत्वाप्रोचुःकारणमीश्वरः शिवोंताश्चिह्नसंयुक्तैःसेवनीयःप्रयत्नतः ६ ऋतंसत्यंपरंब्रह्मपुरुषंकृष्णपिंगलं ऊर्ध्वरेतंविरूपाक्षंविश्वरूपायवैनमः ७ द्यौर्मूर्धानंयस्यवेदावदंतिखंवेनाभिःचंद्रसूर्यौचनेत्रे दिशःश्रोत्रेवाग्विवृत्ताश्चवेदास्तंमुमुक्षुर्वैशरणमहंप्रपद्ये ८ इत्यादिव

अभिपूज्यसतत्ररामनाथंसहपांड्यैःस्ववशेविधायचोलान् ॥
द्रविडांश्चततोजगामकांचींनगरींहस्तिगिरेर्नितंबकांचीं ॥ ४ ॥

चनेरुक्तेःशिवेभक्तिमतांयते तस्यलोकेभवेद्वासःशिवचिह्नांकितात्मनां ९ किंचकारणंचितायांशंभुराकाशमध्यगः प्रोक्तस्तथामुरैःपृष्टःकस्त्वमित्याहशंकरः १० अहमेकःपुरादेवाआसंमत्तोनचापरः इदानीमहमेवास्मिसद्वयोजगदीश्वरः ११ इतितस्माच्छिवःकर्तासामान्यैरप्यूदीरितःसद्ब्रह्मात्मादिकेःशब्दैरुपादानतयाप्रभुः १२ वासुदेवःपुराह्यासीन्नब्रह्मानचशंकरः इत्यत्रवासुदेवाख्योमहादेवइतीरितः १३ वसत्यस्मिन्जगत्सर्वंवासस्तेनप्रकीर्तितः सचासौदेवइत्युक्तोजगत्कर्तामहेश्वरः १४ शंसुखंजीवनंयोसौकरोत्यस्यसशंकरः पालकोविष्णुराख्यातःसनासींत्प्राकृतंलयं १५ पाल्यस्याभावतोस्यत्रप्रमाणंकृष्णभाषितं रुद्राणांशंकरश्चास्मीत्येवंशिवरहस्यके १६ महादेवस्यवाक्यानिमुनिंदुर्वाससंप्रति सावधानतयाताश्रोतव्यानियतीश्वर १७ अहमेकाक्षरःकर्तापरात्परतरःशिवः सदात्माब्रह्मादिविष्णोश्चलोकानामादिकारणं १८ पुराणःपूर्वगःपूर्वज्येष्ठःश्रेष्ठोहम

द्व्यः मदिच्छारूपिणीशक्तिर्जगत्संहारकारिणी १९ लुप्तामध्येवसोस्रष्टापुनःस्रष्टौमयानघ सामहत्तत्वमुत्पाद्यत्रिगुणांकुरकारणं २० अहंकारं समुत्पाद्यत्रैगुण्यंपूर्वतत्वतः गुणत्रयात्मिकान्कृत्वारुद्रानेकादशाव्ययान् २१ राजसंसृष्टिकर्तारंकारयामाससादरं सात्विकान्पालनपरान्तामसान्प्रलयेश्वरान् २२ क्रमादवर्णसंजातमुवर्णाच्चमवर्णतः तेषुमुख्यतयाब्रह्माविष्णुरुद्राइतित्रिधा २३ अन्येतदनुवृत्तिस्थाएवमेकादशेश्वराः तेषांविभूतयःसर्वेदेवालोकाश्चराचराः २४ पृथक्पृथङ्नामगतास्तत्तत्कर्मानुसारतः तेसर्वेप्रलयेब्रह्मतेजस्येवलयंगताः २५ राजसेरक्तवर्णेचसतुब्रह्मासमस्तभृत् कृष्णोनारायणस्यैवतेजस्यस्तोभवत्पुरा २६ रुद्रस्यशुक्लवर्णेतुब्रस्तोनारायणःस्वयं सतुरुद्रःप्रकृत्यंतर्गतःशुक्लेनतेजसा २७ मदिच्छाशुक्लवर्णासामध्येविलयंगता अतोस्यनंतःसर्वार्थवेदैरपिनगोचरः २८ वेत्तिकश्चिन्नमन्मायांजन्मस्थितिलयावहां अतोरुद्रार्चनपरारुद्रसूक्तजपाश्रिताः २९ पंचाक्षरीजपपरारुद्राक्षाभरणैर्युताः भूतिभूषितसर्वांगाःसदाध्यानपरायणाः ३० ईश्वरंरुद्रमव्यक्तंव्यक्तरूपजगल्लये येर्चयंतिनरश्रेष्ठास्तेषांमुक्तिःकरेस्थिता ३१ अतस्त्वंभूतिरुद्राक्षधारणंकुरुसर्वदा कुरुनित्यंमहादेवपूजनंभक्तिसंयुतः दुर्वाससेमुनींद्रायह्येवमुक्त्वासदाशिवः ३२ अंतर्दधेतदाचारसक्तोभून्मुनिसत्तमः इत्यतःपरमात्मासौसेवनीयोमुमुक्षुभिः ३३ नारायणोकामयत।द्वितीयःप्रजाःसृजामीतिततोमहांति भूतान्यजायंततथाविधाताप्रजापतिश्चापिजनिप्रयातौ ३४ अत्रापिनारायणशब्दवाच्योमहेशएवास्तियतस्तुनारंब्रह्मेंद्रविष्ण्वादिनृणांसमूहःस्थानंतदस्याखिलबुद्धिगस्य ३५ अस्यैवांशाविश्वदेवाःप्रमाणंत्वस्मिन्नर्थेवेदएवास्तियोसौ येभूम्यादौसंतिरुद्रानतिस्तेभ्यःसर्वेभ्योस्त्वेवमाहातियत्नात् ३६ कारणत्वेनज्येष्ठत्वंतथाग्राहकनिष्ठतां कार्यात्मनायतोजातास्त्विदंवाइतिचश्रुतिः ३७ सत्यंज्ञानमनंतंयोगुहायांनिहितंप्रभुं वेदेत्यादिश्रुतिप्रोक्तस्ततोदेवोमहेश्वरः ३८ निर्गुण्योप्येषएवेशश्चिंतयित्वाचिरंपुरा सृजामीत्यात्मनस्तेजःसूर्याकारेणसृष्टवान् ३९ मनश्चंद्रंतथासत्त्वंभौमंसोम्यंतुवाङ्मयं सुखज्ञानमयंदेवगुरुंशुक्रमयंसितं ४० क्लेशात्मकंशनिंचैवंचकारपरमेश्वरः सूर्यादिमंडलानीशतेजसाभांतिनस्वतः ४१ नतत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमग्निः तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभाति ४२ इतिश्रुतेस्ततोदेवानारायणपदास्पदात् ब्रह्माप्रजापतिर्विष्णुःप्रजापालनकृत्तथा ४३ आसीन्नारायणःपूर्वंनेशानोनविधिस्तथा इतिश्रुतोविष्णुरुक्तईशानोनमहेश्वरः ४४ सर्वाभावेपिनाभावःपरेशस्यकदाचन जगत्कारणभूतस्यवेदवाक्यप्रमाणतः ४५ कर्मणाजायतेलोकः

कर्मणैवहिलीयते इतिवाक्याज्जगद्बीजंकर्मैवास्त्विति नोचितं ४६ ईशंविनाजडंकर्मफलदानेक्षमंनहि ब्रह्माभावविदोनिंदावेदउक्ताततोन

श्रुतोविष्णुरुरूईशानोनमहेश्वरः ४४ सर्वाभावेपिनाभावःपरेशस्यकदाचन जगत्कारणभूतस्यवेदवाक्यप्रमाणतः ४५ कर्मणाजायतेलोकः

कर्मणैवहिलीयते इतिवाक्याज्जगद्बीजंकर्मैवास्त्विततिनोचितं ४६ ईशंविनाजडंकर्मफलदानेक्षमंनहि ब्रह्माभावविदोनिंदावेदउक्तातततोन
सः ४७ असन्नेवसभवतिअसद्ब्रह्मेतिवेदचेत् अस्तिब्रह्मेतिचेद्वेदसंतमेनंततोविदुः ४८ इतितस्माज्जगत्कर्तुर्महेशस्यपरात्मनः उपासनंतथा
तस्याचिह्नानांधारणंसुसत् ४९ इत्युक्तआचार्यवरोबभाषेसृष्टिस्थितिप्रलयंचैकएव ब्रह्मादिरूपेणकरोतिदेवोवेदार्थएषोभिमतोममापि १
मूलहीनंतुलिंगादेर्धारणंत्याज्यमेवहि सर्वदेवमयस्यास्यतापःश्रेयस्करोनहि २ नाभेरुर्ध्वंसोमपास्तुनाभ्यधस्तादसोमपाः देवास्तिष्ठंतिवि
प्रेंद्रेवेदवेदांगपारगे ३ शिखाशिरोललाटंचकर्णौघ्राणंकपोलकं जिह्वायांचतथाचौष्ठौचिबुकंकंठमेवच ४ अंसद्वयंभुजद्वंद्वंबाहुहस्तयुगंतथा
वक्षोनाभिःकटिर्लिंगंवृषणंचोरुजानुकं ५ गुल्फौपादौसमाश्रित्यमदाद्याःसर्वदेवताः पितरोमुनयश्चैवस्नानाद्याहारमिश्रितैः ६ नित्यादिक
र्मभिस्तृप्ताभवामोनात्रसंशयः इत्येवंप्रोक्तवान्ब्रह्मारुणकेतुंप्रतीश्वरः ७ श्रुतिस्तथोचेसकलाहिदेवावसंतिदेहेखलुभूसुरस्य ततोस्यता
पेतुक्तेसुरास्तेपलायसंयांतिशरीरतोस्य ८ एनंशप्त्वापलायंतेदेवाःशीर्षादिवासिनः पतितोयंभवत्येवशुद्रवच्चितिकाष्ठवत् ९ व्याधिवि
नाकर्मयोग्येविप्रांगेचिह्नमीक्ष्यच लोकेश्वरंभानुमीक्षेदथवान्हदमाविशेत् १० इत्यादिवाक्यानिबहूनिसंतियोन्यामितीयंश्रुतिरेवसाक्षात्
उपासनंभेदयुतंविनिंद्यंब्रूतेतथान्याश्रुतिरेवमाह ११ लोकान्हिसर्वान्खलुकर्मणाचितान्नित्यत्वहीनानवलोक्यभूसुरः निर्वेदमायान्नकृते
नलभ्यतेमोक्षोतआत्मज्ञमनन्यमानसः १२ वेदार्थज्ञंब्रह्मबोधायगच्छेदित्येवंतस्माद्धिमोक्षायबोध्यं ब्रह्मैवान्यच्चिह्नसंधारणंतुव्यर्थंमुक्तिःके
वलंज्ञानतोस्ति १३ तंदुर्दर्शंगूढमनुप्रविष्टंगुहाहितंगह्वरेष्ठंपुराणं अध्यात्मयोगानुगतेनदेवंमत्वाधीरोहर्षशोकौजहाति १४ नायमात्माप्र
वचनेनलभ्योनमेधयानबहुनाश्रुतेन यमेवैषवृणुतेतेनलभ्यस्तस्यैषआत्माविवृणुतेतनूंस्वां १५ अशरीरंशरीरेष्वनवस्थेष्ववस्थितं महांतं
विभुमात्मानंमत्वाधीरोनशोचति १६ यदाचर्मवदाकाशंवेष्टयिष्यंतिमानवाः तदादेवमविज्ञायदुःखस्यांतोभविष्यति १७ तस्मादुपाश्रित्य
परात्मविद्यांप्राप्तांगुरोरेवकृपाकटाक्षात् अभेदवादामृतपानतृप्तोभवेतिसंश्रुत्यगुरोर्मुखाब्जात् १८ विद्वेषनीरनामावैकश्चिह्लिंगभृद्ग्रणीः
उवाचपरमप्रीतःस्वामिनंपरमंगुरुं १९ स्वामिंस्त्वमेवशरणंममसर्वदासिसंसारसर्पविषदष्टतनुंनयाशु मामद्ययुष्मदतिनिर्मलवेदवाक्यैर्नष्ट
भेदास्मिशिवएवजगत्पिताहं २० महादेवस्यपूजायाःफलंत्वमसिसत्तम अद्वैतामृतदातात्वंरुद्रादप्युत्तमोत्तमः २१ इत्येवंस्तुतिपात्रंतं

स्तुत्वानत्वामुहुर्मुहुः पीत्वापादोदकंसम्यक्कृतदुक्ताचारतत्परः २२ स्वकुलग्रामदेशस्थान्सर्वानद्वैतवर्तिनः कृत्वागुरुंनमस्कृत्यसुखमाससशंकरं २३ ततोन्येभूतिरुद्राक्षधारिणोलिंगचिन्हिताः प्रोचुर्विपक्षशूलाद्याद्दृष्ट्वास्वामिनमद्भुतं २४ मायावेषधरःकस्त्वंप्रामाणिकमतादमुं भ्रष्टंकृत्वाधुनागंतुंप्रवृत्तोस्यतिवंचकः २५ ब्राह्मण्यादुत्तमंप्रोक्तंवैष्णव्यंमुनिसत्तम वैष्णव्यादधिकंशैव्यमित्यजःप्राहनारदं २६ तस्मादारूढपतनंकिमर्थंभवताकृतं नमस्तइतिवेदेनस्तुतःसम्यङ्महेश्वरः २७ सर्वाननशिरोग्रीवःसर्वभूतगुहाशयः सर्वव्यापीसभगवांस्तस्मात्सर्वगतःशिवः २८ इतिश्वेताश्वतर्यायुःसूक्तमुक्त्वोपसंव्हृतं ततस्तेनापिसर्वात्माशिवएवनिरूपितः २९ पत्न्यौतेऱ्हीश्चलक्ष्मीश्चपार्श्वेहोरात्रकेमते इतिवाक्यद्वयेनापिशिवएवनिरूपितः ३० गंगाऱ्हीःपार्वतीलक्ष्मीस्तत्पतिःशिवईरितः स्कांदेचयामलेचैवतद्वाक्यानिमुनेश्शृणु ३१ हिमाग्रादपतन्मौलौगंगारुद्रस्यवेगतः तदीयभारसंभ्रांतोह्यवादीत्तांसदाशिवः ३२ ह्रीमतीभवनात्युच्चैर्वर्तःसंप्राप्यमामिह पुरुषंपुरुषश्रेष्ठंब्रह्मविष्ण्वादिकारणं ३३ सातंनत्वामहादेवंतदाप्रभृतिभक्तितः ह्रियातंयाप्युमिलिताह्रीरितिप्रोच्यतेबुधैः ३४ तस्यांकमधुनारूढाशक्तिर्माहेश्वरीपरा महालक्ष्मीरितिख्याताश्यामासर्वमनोहरा ३५ तस्यास्तेजःकणाज्जातालक्ष्मीवाक्कोटयःपुरा शिवतेजःसमुद्भूताहरिब्रह्मादिकोटयः ३६ क्रियंतेपुनरेवैतेतत्रतत्रलयानुगाः इतितस्माच्छिवस्यैवतत्पतित्वंसुनिश्चितं ३७ शुद्धस्फटिकसंकाशेदक्षिणेपार्श्वकेमतं दिनत्वंरात्रितावामभागेदेव्यामतायतः ३८ श्यामवर्णापिचाथर्ववेदेसर्वात्मरूपतां नित्यानित्योहमित्यादिनाहस्वस्यसुरीच्छिवः ३९ जगत्कारणभूतंत्वंतथाशिवरहस्यकेध्येयत्वादिकमाख्यातंशिवस्यपरमात्मनः ४० ध्येयत्वेतवसाक्षिणोमुनिगणाज्ज्ञानप्रदत्वेशुकोवेद्यत्वेनिगमाःस्वभक्तविमतक्रांतोक्तांतादयः नित्यत्वेभगवन्पितामहशिरःस्रग्वृंदमाद्यंतयोःशून्यत्वेचवराहहंसवपुषौपद्माक्षपद्मासनौ ४१ एवंश्रुतिषुसर्वत्रजगत्कारणमीश्वरः रुद्रउक्तइतिज्ञेयंनचैवान्योविवेकिभिः ४२ तस्माल्लिंगादिरुद्राक्षविभूत्यादिकधारणात पीठाद्यर्चनयाचैवरुद्राध्यायजपेनच ४३ सर्वपापविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिशिवरूपतां रुद्रकांडेयमर्थोहिसम्यक्त्वेननिरूपितः ४४ स्तेयंकृत्वागुरुदारांश्चगत्वासुरांपीत्वाब्रह्महत्यांचकृत्वा भस्मच्छन्नोभस्मशय्याशयानोरुद्राध्यायीमुच्यतेसर्वपापैः ४५ कोटिजन्मार्जितैःपुण्यैःशिवेभक्तिःप्रजायते बहुनात्रकिमुक्तेनयस्यभक्तिःशिवेदृढा ४६ महापापौघपापौघकोटिग्रस्तोपिमुच्यते इत्युक्तंशिवगीतासुपुनस्तत्रचकीर्तितं ४७ धर्मार्थकाममोक्षाणांदारंयास्पथ्ययेनवै मुनयस्तस्र

वक्ष्यामिव्रतंपाशुपताभिधं ४८ कृत्वातुविरजांदीक्षांभूतिरुद्राक्षधारणं जपस्तुवेद[illegible]शिवनामसहस्रकं ४९ संत्यज्यतेनमर्त्यत्वंशै

महापापौघपापौघकोटिग्रस्तोपिमुच्यते इत्युक्तंशिवगीतासुपुनस्तत्रचकीर्तितं ४७ धर्मार्थकाममोक्षाणांदारंयास्यथयेनवै मुनयस्तत्व

वक्ष्यामिव्रतंपाशुपताभिधं ४८ कृत्वातुविरजांदीक्षांभूतिरुद्राक्षधारणं जपस्तुवेदसाराख्यंशिवनामसहस्रकं ४९ संत्यज्यतेनमर्त्यत्वंशै
वींतनुमवाप्स्यथ ततःप्रसन्नोभगवान्शंकरोलोकशंकरः ५० भावतांदृश्यतामेत्यकैवल्यंवःप्रदास्यति इतिकालाग्निरुद्रोपनिषद्यपिनिरूपितं
५१ अवश्यंब्राह्मणैर्धार्याविभूतिरितिविस्तृतं अतोविभूतिमाहात्म्यंकेनवक्तुंसुशक्यते ५२ शीर्षेकंठेकर्णयोश्चबाह्वोरुद्राक्षधारणात् नील
कंठोभवेन्मर्त्योब्राह्मणश्चेत्परात्परः ५३ इत्यगस्त्यस्यसंप्रोक्तंसंहितायांयतीश्वर अतप्तात्मतनुर्नैवतद्धामैतीतिमानतः ५४ लिंगांकनमवश्यं
वैकर्तव्यंमोक्षकांक्षिभिः इत्युक्तआहनैवात्रवह्नितापोविवक्षितः ५५ किंतुकृच्छ्रादिकंतापःकृच्छ्रचांद्रायणैःकृशः इत्युक्तेनारदीयेनविरोधा
द्बृहतात्तथा ५६ लिंगांकिततनुंदृष्ट्वाशंखचक्रांकितंतथा स्नानमेवतदाकार्यमथवासूर्यमीक्षयेत् ५७ पतितंतप्तलिंगाद्यंचक्रांकितमथापि
वा वाङ्मात्रेणापिनार्चेतपाखंडाचारतत्परं ५८ शूद्रवत्सपरित्याज्योजीवच्छवसमाकृतिः तस्मैदत्तंचहव्यंचकव्यंचापिवृथाभवेत् ५९ त
द्दर्शनात्परित्याज्यमन्नंमंत्राभिमंत्रितं अपिशूद्रेक्षणाद्भूंजेल्लिंगचक्रांकितंविना ६० अपिचेन्निगमाचाररतोवेदांगतत्परःलिंगचक्रांकमात्रेण
ससंद्यःपतितोभवेत् ६१ इत्युक्तंहिबृहन्नारदीयेकिंचप्रकीर्तितं मार्कंडेयपुराणेवैश्रोतव्यंतत्समाहितैः ६२ ब्राह्मणानांचगायत्र्याःसंवादो
भून्महन्पुरा अतस्तयातिसंशप्ताःपाषंडाश्चैवदैवताः ६३ वेदोक्तकर्महीनाश्चतांत्रिकाचारतत्पराः यूयंकलौभवंत्वेवमितितानाहसारुषा
६४ अतःकलियुगेप्राप्तेभविष्यंतिद्विजाधमाः वेदार्थहीनाःपाषंडालिंगचक्रादिचिह्निताः ६५ ज्ञानकर्मपथाद्भ्रष्टाःकामक्रोधादिपीडिताः दु
रात्मानःसत्यधर्मवर्जिताःशापभागिनः ६६ कलौत्रिंशत्सहस्राब्देपुनर्नष्टाभवंतिते निःशेषतांगताःपश्चादद्वैतार्थानुचिंतकाः ६७ सत्यधर्म
पराभूयोभविष्यंतिनसंशयः इतितस्मान्नकर्तव्यंलिंगादेर्धारणंनरैः ६८ यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासह इतिसत्यादिलक्ष्यस्योपास्त्यगो
चरतामता ६९ ततोब्रह्मावतारस्यशिवस्योपासनंश्रुतौ प्रोक्तंतस्यनिरासोनोकर्तुंकेनापिशक्यते ७० भूतिरुद्राक्षयोश्चापिकर्तव्यंधारणं
नरैः किंतुलिंगादिचिह्नानांधारणेमानशून्यता ७१ ततःप्रोवाचभक्ताग्रगण्यस्तंपरमंगुरुं असमर्थाःपुरादेवास्त्रिपुरासुरनाशने ७२ इषुंतेक
ल्पयामासुस्त्रिभिर्विष्णवग्निचंद्रकैः आदावग्निःशशीमध्येविष्णुरंतेप्रतिष्ठितः ७३ ततोविचायामासुःकइषुंधारयिष्यति रुद्रोधारयिताकिंचित्प्रो
चुस्तत्रदिवौकसः ७४ यतोरुद्रास्यवह्न्यादितेजःसकलमेवहि तस्यनेत्रेग्निचंद्रौस्तोविष्णुस्तद्देहजःस्मृतः ७५ सात्विकांशात्समुद्भूतस्तस्माद्ब्रा

रोनतस्यवै इतिदेवाविचार्याशुप्रार्थयामासुरीश्वरं ७६ सोब्रवीद्वरमिच्छामिदेवाःकमितिचाब्रुवन् सोवाचाहंपशुनांवैप्रधानःस्यांपतिःकिल ७७ ऊचुर्देवावयंसर्वेपशवःपद्मजादयः त्वमेकःपतिरस्माकमित्युक्त्वातेसदाशिवं ७८ लिंगशूलादिचिह्नानिधारयामासुरीश्वरः ततोज्यांवासुकिंकृत्वामेरुंकृत्वाधनुर्धरां ७९ रथंचंद्ररवीचक्रेवेदानश्वान्विधायच ब्रह्माणंसारथिंकृत्वास्तूयमानःशिवोमरैः ८० बाणेनतेनतान्दैत्यान्ददाहपरमेश्वरः तस्माल्लिंगादिचिह्नानांधारणंयुक्तमेवहि ८१ दर्शनाच्चतथालोकेसेव्यसेवकयोर्मुने अस्माभिःसेवकैश्चिह्नंसेव्यस्यपरमेशितुः ८२ अवश्यमेवसंग्राह्यमित्युक्तःप्राहतंगुरुः मानहीनमिदंवाक्यंयतोदेवादिषुक्वचित् ८३ लिंगादेर्धारणंनैवप्रसिद्धंकिंतुतेषुवै भूत्यादिधारणंकिंचकैवल्योपनिषद्वचः ८४ श्रद्धाभक्तिध्यानयोगादवैहीत्येवंश्रुतेनैवशूलादिचिह्नं ज्ञानस्यांगंतेननास्त्येवतस्यज्ञानेप्सूनांधारणंभोःकदापि ८५ नान्यःपंथाविद्यतेकोपिमुक्त्याइत्याद्यैर्वैवेदवाक्यैर्मुमुक्षोः नास्त्येवार्थोदेहसंतापनेननिंदातस्यश्रूयमाणाहिशास्त्रे ८६ लोकेराज्ञश्छत्रचिह्नंनरस्यदृष्टंशूलादेर्हिसंधारणंचेत् युष्माकंकोप्याग्रहस्तर्हिलौहंस्वीकर्तव्यंतेनतद्वारएव ८७ किंचास्यभक्तेनभुजादिभूषणंसर्पादिकंधार्यमनन्यचेतसा परंतुनैतत्खलुपूज्यतेनरेसर्पभ्रमेणापिभयेनकंपिनि ८८ तस्मादिमांपामरबुद्धिमाशुविहायचिह्नंचसमर्प्यकर्म वेदोक्तमीशेपरजीवयोश्चैक्यस्यानुसंधानमनन्याचित्तः ८९ कुर्वन्निवोधेनपरस्यतस्याज्ञानस्यनाशेनभविष्यसित्वं मुक्तोनचान्येनयाकदापीत्युक्तःसआचार्यवरंप्रणम्य ९० चिह्नानिसंत्यज्यसपुत्रबांधवःशिष्योबभूवाद्वयवादतत्परः तथैवचान्येपिगुरोःप्रसादतोबभूवुरद्वैतपराःमुखार्थिनः ९१ अनंतशयनंनामप्रदेशंप्राप्तवांस्ततः देवस्यदर्शनंकृत्वामासमाससतत्रये ९२ भक्ताभागवताश्चैववैष्णवाःपांचरात्रिणः वैखानसाःकर्महीनाःषड्विधावैष्णवामताः ९३ तानाहशंकराचार्यःकिंवोलक्षणमुच्यतां भक्ताःप्रथममाहुस्तंसर्वज्ञोजगदीश्वरः ९४ वासुदेवःसरामाद्यानवतारान्बिभर्त्यजः तदुपास्त्यावयंमूढाःप्राप्स्यामस्तत्सलोकतां ९५ इतिबुध्यावयंसर्वेकौंडिन्यमुनिनाप्रभोः प्रसादितस्यसेवायामनंतस्यसदारताः ९६ आचारोद्विविधोस्माकंक्रियाज्ञानविभेदतः कर्मठाब्रह्मगुप्ताद्याविष्णुशर्मादयोवयं ९७ ज्ञानिनोत्रैवतिष्ठामइत्युक्तोज्ञानलक्षणं पप्रच्छविष्णुशर्माथप्राहतेषुविचक्षणः ९८ अनंतभगवत्पादकमलंशरणंपरं इतितूष्णींस्थितिर्ज्ञानंयतोनैवतदाज्ञया ९९ विनातृणादिसंचारोभवतीत्युक्तआहतं जन्मनाजायतेशूद्रःकर्मणाजायतेद्विजः १०० नित्यंसंध्यामुपासीतप्रत्यवाय्यन्यथाभवेत् मातरा

विनातृणादिसंचारोभवतीत्युक्तआहतं जन्मनाजायतेशूद्रःकर्मणाजायतेद्विजः १०० नित्यंसंध्यामुपासीतप्रत्यवाय्यन्यथाभवेत मातरा

दिषुकालेषुद्यग्निहोत्रादिकंबुधः १०१ कुर्वन्वैब्राह्मणोविद्वान्सकलंभद्रमश्नुते इत्यादिश्रुतिवाक्यानिनित्यंकर्मस्तुवंतिहि २ अतःसर्वैःश्रु
तिप्रोक्तंकर्तव्यंकर्मसर्वदा वैधस्यतस्यसंत्यागाद्दुःखस्यात्प्रिमनुर्जगौ ३ जीवन्कर्मपरित्यागंयःकरोतिनराधमः समूढोनरकंयातियावदाभू
तसंप्लवं ४ यतीनामपिकर्मास्तिस्नानदेवार्चनादिकं ब्राह्मण्यहानिरेवातोभ्रष्टानांस्वीयकर्मतः ५ अब्दैःकतिपयैरेवंस्थितिरित्युक्तआहतं वि
ष्णुशर्माप्रभोसप्तमःपुरुषोमयासमः ६ किंचित्कर्मपरस्तस्यपिताभूदितिवैश्रुतं बाल्येमयेतिसंप्रोक्तःप्राहदूरंव्रजाधुना: ७ एवमुक्तःसतुक्लेशा
पूरितःसगणस्तदा प्रणम्यदंडवद्भूमौक्षमस्वेत्याहतंगुरुं ८ दृष्ट्वातंशरणंप्राप्तंप्राहशिष्यान्दयानिधिः प्रायश्चित्तविधानार्थंतेपिकुर्युस्तथैवहि
९ प्रायश्चित्तेनसंशुद्धाविष्णुशर्मादयोपिते कर्मनिष्ठास्तमाचार्यंप्रोचुस्त्वत्कृपयाप्रभो १० ब्राह्मण्यसिद्धिरस्माकंजातामुक्तिःकथंभवेत् इ
त्युक्तआहपरमोगुरुःकरुणयान्वितः ११ ब्राह्मणाचारदेवाःस्युरीशोविष्णुर्दिनेश्वरः उमागणपतिश्चैवतेषांपूजापरानराः १२ ब्रह्मार्पण
धियाकामांस्त्यक्त्वाकर्मचरंतिवै एवंकृतेनित्यकर्मण्यमलेमनसिप्रभो १३ जीवस्यचभिदाभावोभवत्येवनसंशयः मूलाज्ञानस्यतत्तस्मान्निवृ
त्तिर्ज्ञानकारणं १४ तेनभग्नेलिंगदेहेमुक्तिर्भवतिनान्यथा इत्यादिष्टोविष्णुशर्मादंडवत्प्रणिपत्यतं १५ सगणःकारयामासनित्यंकर्मगुरुंस्म
रन् स्मार्ताचारपरिश्रांतःपंचपूजाविशारदः १६ त्रिपुंड्रंभस्मनाकुर्वन्चंदनेनचसुव्रतः स्नात्वामृत्तिकयाचोर्ध्वपुंड्रंकुर्वन्प्रयत्नतः १७ एवं
तेषुनिरस्तेषुब्रह्मगुप्तादयस्ततः समागत्यप्रणम्योचुःस्वामिन्स्मार्तेनवर्त्मना १८ कुर्वंतोवयमाचार्यकर्मब्रह्मार्पणंधिया कृत्वावर्यंवसामोनेत्यु
क्तःसप्राहतान्गुरुः १९ इतःपरंपंचपूजातत्पराःशुद्धमानसाः भेदवासनयामुक्ताभवंतःस्वात्मबोधतः २० लिंगदेहेननिर्मुक्ताःसच्चिदानंदम
द्वयं प्राप्नुवंतीतिसंप्रोक्तानत्वातंस्वस्थमानसाः २१ बभूवुरथतंप्राहसमागत्यपरंगुरुं कश्चिद्भागवतोविप्रःस्वामिञ्छृणुमतंमम २२ सर्ववेदे
षुयत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुयत्फलं तत्फलंनरआप्नोतिस्तुत्वादेवंजनार्दनं २३ इत्यादिवचनाद्विष्णोःकीर्तनेहर्निशंरतः शंखचक्रादिसंचिह्नैश्चि
ह्नितस्तुलसीगलः २४ ऊर्ध्वपुंड्रीवसाम्यत्रमुक्तिर्ममकरेस्थिता इत्युक्तआहमाचक्राद्यंकनस्यविनिंदनात् २५ किंचमूर्तिर्भगवतश्चतुर्धा
वर्ततेशृणु परैकाकाशरूपास्याद्वचसामप्यगोचरा २६ यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासह इत्यादिश्रुतिवाक्येभ्योद्वितीयाव्यूहसंज्ञिका
२७ सर्वलोकात्मिकातस्यविष्णोश्चिह्नस्यधारणं समर्थश्चेत्कुरुष्वाशुतप्तेनैकेनवाद्दढं २८ शीर्षादिपादपर्यंतंदेहमंकयनाशतः तस्यसेत्स्य

तितेवैष्णवत्वंयद्दुर्लभंनृणां २९ विभूतिमूर्तयस्तस्यमत्स्याद्याःपरिकीर्तिताः तत्प्रलोहमयीभिर्वैताभिरंकयदेहकं ३० किमर्थंजडशंखादेः
कर्तव्यंचिह्नधारणं विष्णुवल्लौहचक्रादेर्धारणंकुरुवासदा ३१ अर्चामूर्तेःशिलामय्याःस्वरूपेणाथवांकय शरीरंमूढतस्मात्त्वंकर्तव्यंचिह्नधार
णं ३२ विष्णोरितिविहायाशुपाखंडमतिमाश्रय स्वकर्माणिफलंतेषांसमर्प्यपरेश्वरे ३३ तेनशुद्धस्ततोद्वैतवादिनंगुरुमाश्रय तस्योपदेशतो
नष्टकर्मबंधोविमोक्ष्यसि ३४ नान्यःपंथाविद्यतेमुक्तयेहीत्युक्तंश्रुत्यातेनबोधेतियत्नः कार्योमोक्षाकांक्षिभिःशुद्धचित्तैरित्युक्तोसौविप्रदेवो
यतीशं ३५ सम्यङ्नत्वाप्राहपुण्यैरनेकैःसत्वत्पादांभोजयोर्दर्शनंमे जातंतस्मान्मांकृतार्थंकुरुष्वेत्येवंतेनप्रार्थितोऽसौबभाषे ३६ भोविप्रदे
वाशुविहायचिह्नकर्माणिकुर्वन्खलुकामहीनः ब्रह्माहमस्मीतिविभावयत्वंमुक्तोभविष्यस्यवबोधतोद्धा ३७ पुनरन्योगुरुंप्राहशार्ङ्गपाणिरि
तिश्रुतः नमोनारायणायेतिमंत्रमुच्चारयन्पुनः ३८ तस्यमुद्रादिकैःशंखचक्रकाद्यैःसुचिह्नितः संसारबंधनान्मुक्तोवैकुंठंवैष्णवोत्तमः ३९
गमिष्यामियतस्तत्रतथाभूतावसंतितत् चिह्नस्यधारणेमानंपुराणंशृणुभोमुने ४० येबाहुमूलपरिचिह्नितशंखचक्रायेकंठलग्नतुलसीनलिनाक्ष
मालाः येवाललाटफलकेलसदूर्ध्वपुंड्रास्तेवैष्णवाभुवनमाशुपवित्रयंति ४१ इत्युक्तआचार्यउवाचभैवंश्रुतेरभावात्कथनीयमत्र अतप्रदे
होनसमश्रुतेर्यंविमोक्षमेषाश्रुतिरस्तिमानं ४२ नैवंयतःपातकध्वंसनार्थमहत्तपःकृच्छ्रमुखंस्वकर्म यद्वाथवाध्यानमधीश्वरस्यप्रोक्तंश्रुतोचि
ह्नमतोनकार्यं ४३ ब्रह्मज्ञोयःसोश्नुतेमोक्षमित्यादेर्वाक्यान्मोक्षस्यहेतुर्विबोधः क्षीणेपुण्येमर्त्यलोकेविशंतीत्यादेर्वाक्यादन्यतःसंसृतिःस्या
त् ४४ पुराणेषुब्रह्मनारदीयादिषुनिषेधनं दृश्यतेतप्तशंखादेर्धारणस्यप्रयत्नतः ४५ चिह्नानांधारणेनाहंभविष्यामिहरेःसमः इत्येतत्तुम
नोराज्यमात्रंशूद्रोयथानहि ४६ शिखायज्ञोपवीतादिधारणादेवसद्द्विजः ब्रह्मात्मबोधतस्तस्मात्तत्प्राप्तिःश्रुतिमानतः ४७ तस्माद्ब्रह्माहमि
त्येवंचिंतनंसर्वदाकुरु तेननष्टेभिदागंधेजीवएवपरःशिवः ४८ शिवःशिवोहमस्मीतिवादिनंयंचकंचन आत्मनासहतादात्म्यभागिनंकुरुते
भृशं ४९ इत्युक्तंशिवगीतास्वित्युक्तोवैष्णवआहतं नमस्कृत्यकृतार्थोहंस्वामिंस्त्वदुपदेशतः ५० अधुनाद्वैतनिष्ठोहंभविष्यामीतिसोब्रवीत्
ननामदंडवद्भूमौतंप्राहगुरुसत्तमः ५१ मुक्तोभवेतिसोप्युक्तःस्मार्ताचारेषुतत्परः पंचपूजारतोनित्यंस्वदशस्थान्जनानपि ५२ तथाकरोत्त
तःपांचरात्रागमसुदीक्षितः आहभगवत्प्रतिष्ठादिमूलभूतोस्मदागमः ५३ तस्माद्यतेऽस्माचारोविप्रैःकार्योखिलैरपि इत्युक्तःश्रीगुरुःप्राहयदि

तःपांचरात्रागमसुदीक्षितः आहृभगवत्प्रतिष्ठादिमूलभूतोस्मदागमः ५३ तस्माद्यतेऽस्माचारोविप्रैःकार्योखिलैरपि इत्युक्तःश्रीगुरुःप्राहयदि

वेदाविरुद्धता ५४ अस्त्यागमेतदातस्याचारोग्राह्योनचान्यथा अन्यमंत्राग्रहेतत्रवैष्णवत्वंप्रकीर्तितं ५५ गायत्र्याउपदेशस्तुब्राह्मण्यायाप्तिसर्वथा एवंचवैष्णवत्वस्यभंगएवसमागतः ५६ तदभावेनविप्रत्वंविष्णुमंत्रशतैरपि वैष्णवत्वंकुतोस्त्यस्याःसत्वेननुहरेरियं ५७ शक्तिःशंखादिवत्त्वस्यश्रवणादितिचेत्तदा रुद्रस्यशक्तिरेवास्तुचंद्रशेखरतादिकं ५८ श्रूयतेऽस्यायतःपंचमुखत्वाद्यंचदेहगं अस्तुवासर्वसंपूज्याशुभदापरमेश्वरी ५९ ननुसूर्येस्थितस्यास्यांप्राधान्यंतेजसोयतः निरूप्यतेततोविष्णोःशक्तिरेवयतोहरिः ६० भानुमंडलवर्तीतिवर्ण्यतेतत्रतत्रह पंचास्यतापिनोतस्मिन्बहुरूपेविरुध्यते ६१ इतिचेन्नयतस्तस्याःसमुत्पत्तिर्निरूपिता व्याहृतिभ्यःकिलासांतुप्रणवात्सामहेश्वरात् ६२ अस्यप्रोक्तातएतस्यशक्तिर्नान्यस्यकस्यचित् नारायणःश्रुतौप्रोक्तःस्वरकर्तामहेश्वरः ६३ योवेदादौस्वरःप्रोक्तोवेदांतेचप्रतिष्ठितः तस्यप्रकृतिलीनस्ययःपरःसमहेश्वरः ६४ अष्टमूर्तिमहेशस्यमूर्तिरादित्यईरितः तस्मात्तस्यैवशक्तिःसापंचवक्त्रादिसंयुता ६५ वैष्णवेनत्वयैवंनोशिवमूर्तिर्विभावसुः सेव्योतोब्राह्मणत्वस्यहानिरेवतवागता ६६ तदभावेस्तुकाहानिर्वैष्णवोस्मीतिचेत्तदा भ्रष्टोसिभाषणायोग्योजीवन्नेवमृतोसिभो ६७ ततस्तुमाधवःकश्चिद्वैष्णवःप्राहतंगुरुं तप्तशंखादिकंधार्यलोकंप्राप्नोतिवैष्णवं ६८ पांचरात्रागमेप्रोक्तमित्येवंतस्यमानतात्वदुक्त्यानाशमायातीत्युक्तःप्राहपरोगुरुः ६९ आगमाद्युक्तआचारोग्राह्योवेदानुकूलतः विरोधेतस्यनग्राह्यउक्तंचेदंस्फुटंकिल ७० अतींद्रियार्थविज्ञानेप्रमाणंश्रुतिरेवहि श्रुत्याचारमृतेऽग्राह्यमागमानांप्रसज्यते ७१ अतोवेदविरुद्धंयत्रनमानंकदाचन अतोब्राह्मण्यसिद्ध्यर्थंस्वकर्मनिरतोभव ७२ तेनसम्यग्विशुद्धःसन्तत्त्वज्ञानमवाप्स्यसि मुक्तिस्तस्मान्नचान्यस्मादत्रार्थेत्वंश्रुतिंशृणु ७३ सर्वभूतेषुचात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि संपश्यन्ब्रह्मपरमंयातिनान्येनहेतुना ७४ तस्मात्पाखंडचिह्नानिविहायाद्वैतनिष्ठता संपाद्यामोक्षसिद्ध्यर्थमित्युक्तःसचमाधवः ७५ स्वकुलग्रामदेशस्थैःसहाद्वैतपरःसदा संध्याग्निहोत्रमुख्यानिकुर्वन्कर्माणिशुद्धतां ७६ प्रापश्रीशंकराचार्यप्रसादात्ततआगतः वैखानसमताचारोव्यासदासइतिश्रुतः ७७ उवाचगोयतेब्रह्मापिमत्पक्षानिवारणे नसमर्थोयतोदेवःपरोनारायणोमम ७८ तद्विष्णोःपरमंधामेत्यादिवेदेनबोधिता नारायणपदस्यैवश्रेष्ठतामुनिसत्तम ७९ तथानारायणाद्ब्रह्माजायतेरुद्रएवच इत्यादिश्रुतिभिस्तस्यकारणत्वमुदीरितं ८० तस्मात्सेव्यःसदैवायमंतर्यामीपरेश्वरः लक्षणंतस्यभक्तस्यप्रोक्तंवैखानसेमते ८१ शंखचक्रपवित्रांगऊर्ध्वपुंड्रइतिप्रभो इत्युक्तःप्रा

हविष्णुस्तुपालकोवाथब्रह्मवा ८२ अस्तुतत्रविवादःकःपदंत्वावृत्तिवर्जितं लभ्यतेतत्त्वबोधेननैवत्वन्येनहेतुना ८३ यदित्वंविष्णुभक्तोसि तदातत्प्रीतयेकुरु कर्मनैवतुतत्साम्यंचक्रादीनांविधारणं ८४ प्रमाणाभावतोवेदविरुद्धेनैवमानता आगमेविप्रतानाशोनोचेत्स्यादेवसर्वथा ८५ इत्युक्तआहतंव्यासदासःपूर्वयुगेमुने दत्तात्रेयःपरोयोगीपंचमुद्राविमुद्रितः ८६ आसीत्तस्मान्महद्भिःस्वीकृतोमार्गोमुमुक्षुभिः ग्राह्यः किंचपुराणेषुचक्रादेर्धारणंश्रुतं ८७ अन्यथावैष्णवत्वस्यहानिरेवसमापतेत् तस्माद्भगवतश्चिह्नंधार्यमित्युदितोगुरुः ८८ उवाचभोविवेक स्तेकिमुवाच्योऽतिबालकाः अपिजानंतिमुद्राभिरंकनेनप्रयोजनं ८९ दत्तात्रेयस्यनैवास्तियोगिनस्तत्त्वदर्शिनः मुद्रयांकितदेहोदत्तात्रेयोस्ती तिकेनचित् १० श्रुतंनैवततोमूढबुद्धिंत्यक्त्वासुखीभव पुराणेषुश्रुतंचिह्नधारणंत्वितिनोचितं ११ प्रह्लादस्यविभीषणस्यगजराजस्यध्रुवस्यानि लेद्रौपद्याव्रजवासिनांचखलुकश्चक्रांकनंरेऽकरोत् तस्मान्मूढमतिंविहायसकलंपाखंडचिह्नंत्यजब्रह्मास्मीतिविभावनेनसुसुखंगच्छाशुमोक्षंप दं १२ अवश्यंचेत्त्वयाकार्यंचिह्नानांधारणंतदा कपोलयोर्गलेचैवशेषेणगरुडेनच १३ अंकनंकुरुकर्मेन्द्रियप्रधानेभुजद्वये कपोलद्वितयेचैव ज्ञानेंद्रियसमीपगे १४ चिह्नितेपशुवद्वर्तुंयोग्योभवविबंधनः तथाचैवंविधस्यात्रवैष्णवस्यस्वकर्मणा १५ हीनस्यशुभ्रवस्त्राणांधारणंत्ववशिष्यते नतुकर्माग्निहोत्रादीत्युक्तःसंप्राहसोगुरुं १६ स्वामिंस्तवप्रसादेनसविवेकोस्मिनांकितः किंतुमेगुरुरेवासितथेतिभगवंश्छ्रुतं १७ ततःशुद्धाद्वयस्यथं पांकुरुत्वंयतिशेखर इतिविज्ञाप्यतंभूमौदंडवत्प्रणिपत्यच १८ कृतांजलिंसभासीनमीषन्नम्रंविलोक्यसः करुणानिधिराचार्यःप्रहसन्निदमब्रवी त् १९ ब्रह्मैवाहंनसंसारीमुक्तोहमितिभावय तस्मिन्विधावशक्तस्त्वंवाक्यमेतदुदीरय २०० इत्यभ्यासपरित्यक्तद्वंद्वैषणपडूर्मिकः विदित्वापर मात्मानंमुक्तोभवसिनान्यथा २०१ इतिसंबोधितःशिष्यःकृतार्थोहमितीरयन् ब्रह्माहमितिसंजल्पन्ययौस्वकुलसंयुतः २०२ ततआचार्य मागत्यनामतीर्थोहिवैष्णवः कर्महीनइदंप्राहभोःस्वामिंश्छृणुतेमम ३ शेषेणाप्यप्रकंप्यवैसर्वंविष्णुमयंजगत् इत्यादेशाद्यतोमोक्षंगुरुरेवप्रय च्छति ४ तदानींभगवंतंसगुरुःप्रार्थयतेप्रभो मच्छिष्यंनिजपादारविंदंप्रापयसोप्यथ ५ एवमुक्तःकरोत्येवतथैवजगदीश्वरः तस्मान्ममपुनर्जन्म हेत्वभावोयतीश्वर ६ जीवन्मुक्तोहमेवंवैभवंतोपिमुमुक्षवः कर्महीनाःसुरेशंतंविष्णुंसर्वमयंप्रभुं ७ समालंब्यांजसामुक्ताभविष्यंतीतिनिश्च यः एवमुक्तोगुरुःप्राहसत्यमुक्तंत्वयामतं ८ कर्मभ्रष्टोभवान्जीवन्मुक्तएवनसंशयः निद्रानिद्राविहीनःसन्प्रवृत्तोसिपिशाचवत् ९ वेदोक्त

यः एवमुक्तोगुरुःप्राहसत्यमुक्तंत्वयामतं ८ कर्मभ्रष्टोभवान्जीवन्मुक्तएवनसंशयः नियमनियमविहीनःसन्भ्रष्टोसिपिशाचवत् ९ वेदोक्त

सर्वकर्माणिकृत्वातेषांफलार्पणं कर्तव्यंब्रह्मणीत्येवंज्ञानमार्गोऽयमीरितः १० फलार्थंकर्मकरणंकर्ममार्गोस्तितद्द्विधा भ्रष्टस्त्वंदंडनीयोसिवि
ष्णुभक्तोपिनोभवान् ११ नचलतिनिजवर्णधर्मतोयःसममतिरात्मसुहृद्द्विपक्षपक्षे नजहतिनचहंतिकंचिदुच्चैःसितमनसंतमवेहिविष्णुभक्तं
१२ श्रुतिस्मृतीममैवाज्ञेतेऽनुल्लंघ्यवर्तते आज्ञाभंगीममद्रोहीमद्भक्तोपिनवैष्णवः १३ आज्ञाछेदीममद्रोहीसयातिनरकंसदा इत्यादिवच
नेभ्योंतःकर्मत्यागोनशस्यते १४ ब्राह्मणःकर्मकुर्वीतेत्यादिवाक्यान्नकर्मणः त्यागोदेवांतरन्यागोब्राह्मणानांनचास्तिहि १५ अग्निर्देवोद्वि
जातीनामितिवाक्यात्ततस्तुभोः ब्रह्मचार्यादिकैःसर्वैःकर्मत्यक्तुंनशक्यते १६ संध्यात्रयातिक्रमदोषशांतिकृच्छ्रत्रयेणास्तिततोद्विजत्वं तत्त्या
गतोनैवनकर्मणेतिश्रुतिस्तुसंन्यासममुष्यवक्ति १७ इन्युक्तोसौनामतीर्थःप्रणामैःप्रीतंकृत्वाकर्मशीलोबभूव एवंसर्वैर्खंडनंस्वस्यपक्षस्यश्रुत्वा
तेनिष्कृतिंसंविधाय १८ शुद्धाद्वैतालंबिनःसत्रिपुंड्रावेदप्रोक्ताचारनिष्ठाबभूवुः तस्मात्सुब्रह्मण्यसंज्ञंकुमारस्थानंप्रापश्रीगुरुःपंचघस्रैः १९
स्नात्वाकुमारधारायांनद्यांशिष्यसमन्वितः भक्त्यासंपूजयामासषण्मुखंशेषरूपिणं २० काषायवस्त्रदंडाढ्यःकमंडलुलसत्करः भूतिभूषित
सर्वांगोबभौरुद्रइवस्वयं २१ नानादेशस्थविप्रौघाःसुब्रह्मण्यंसमागताः दृष्ट्वातंशंकराचार्यमिदमूचुःसुविस्मिताः २२ द्विजावयंब्रह्मकुलो
द्भवाःप्रभोमनुप्रभृत्युक्तसुकर्मतत्पराः हिरण्यगर्भार्चनलब्धमानसप्रशुद्धयःस्थैर्यमुपागतास्तथा २३ हिरण्यगर्भःसमवर्तताग्रेभूतस्यजातःपति
रेकआसीत् सदाधारपृथिवींद्यामुतेमांकस्मैदेवायहविषाधेम २४ इत्यादिमंत्रात्सकलस्यकर्ताब्रह्मातथापालकएषएव लयस्यकर्तानिखि
लोत्तमश्चसर्वाधिकानंदकरूपउक्तः २५ सएवसृष्ट्वानिखिलंजगत्प्रभुःप्रविश्यसर्वात्मतयास्थितोवै तदैक्षतेत्यादिवचोभिरीरितःकरोतिविष्णुं
चशिवंभुजाभ्यां २६ तदीयभक्ताःकिलज्ञाननिष्ठाःकर्मस्थिताःकूर्चकमंडलुश्रिताः वयंयतिंवीक्ष्यभवंतमद्धाजाताःकृतार्थाःशृणुभोतथा
पि २७ वचोस्मदीयंभगवन्प्रयोजनंकिमस्त्यभेदेनयतश्चतुर्मुखात् जनिंगतोजीवगणःस्वकर्मणापुनःपुनःसंसृतिमेतिदुःखदां २८ ततोलयेब्र
ह्मणएवकुक्षौलयंप्रयात्येपलयस्यकाले मोक्षोन्यथाब्रह्मविदेषयातिपरंपदंब्रह्मणएवलोकं २९ तस्माद्भवान्दंडकमंडलुश्रितस्तल्लोकयो
ग्योयतिशेखरोगुरुः ॥ इत्युक्तआचार्यउवाचशंकरोब्रह्मादिभूतानियतोभवंतितं ३० ज्ञात्वाविमुक्तिर्भवतीतिहिश्रुतौप्रोक्तंततस्तस्यविबोधका
रणं वेदांतवाक्यश्रवणादिकंसदाकार्यंविमोक्षोहिलयोनकीर्तितः ३१ सुषुप्तितुल्योनचलभ्यतेपरःकार्यस्यहिब्रह्मणएवसेवनात् श्रुत्वैवम

चार्यमुखाद्विहायतेचिह्नानिशुद्धात्मविबोधतत्पराः ३२ शिष्याबभूवुस्ततआगतास्तंप्रोचुर्गुरुंवह्निमतानुवर्तिनः स्वामिन्वयंवह्निपरायतोवैमं त्रेणदेवोयमुदीरितोस्ति ३३ अग्निरग्रेप्रथमोदेवतानांसंपातानामुत्तमोविष्णुरासीत् यजमानायपरिगृह्यदेवान्देहक्षयेतंहविरागच्छतंनः ३४ ततश्चविस्फुलिंगात्ममणेःशकलधारणं कृत्वामुक्ताभविष्यंतिब्राह्मणावह्न्युपासकाः ३५ अग्निर्देवोद्विजातीनामितिवाक्याद्यतीश्वर अग्नि र्देवोनचान्योस्तिकिंचपापहरःश्रुतः ३६ उद्दीप्यस्वजातवेदोऽपघ्नन्निर्ऋतिंमम पशूंश्चमह्यमावहजीवनंचदिशोदिश ३७ अतःसर्वैर्द्विजैर ग्निरेवसेव्यःप्रयत्नतः कृतकृत्याभवंत्वस्माद्भवंतोप्यस्यसेवया ३८ इत्युक्तआहदेवानामवमोवह्निरीरितः परमोविष्णुराख्यातोदेवास्तन्मध्य गाःस्मृताः ३९ तथाचाग्निःसुराणांवैभागदःकर्मदेवता अग्निकारणवाक्यानिभूतात्माग्निपराणितु ४० तस्माद्यूयंवह्न्यधीनंहिकर्मकुर्वंतो स्मिन्विष्णुमाराधयंतः शुद्धाद्वैतेतत्परायास्यथाद्धामुक्तिःप्रोक्ताएवमाचार्यवर्यैः ४१ नत्वासर्वेस्वीकृताद्वैतनिष्ठाःस्वस्थाजातास्तेसुहोत्राद योन्ये तत्राथागत्याहुराचार्यवर्यंभक्ताभानोर्मंडितारक्तपुष्पैः ४२ दिवाकरादयःपूर्णमंडलाकारमाश्रिताः तिलकंशृणुभोःस्वामिन्नस्मदीयं मतंध्रुवं ४३ सूर्यःप्रोक्तःसर्वलोकस्यचक्षुःश्रुत्यातस्मात्सोऽस्तिब्रह्मादिरूपः सृष्टिस्थित्यादेःसहेतुश्चतस्मादादित्योसौब्रह्मचेत्याहवेदः ४४ श्रीघृणिःसूर्यआदित्यइतिवेदमनुःश्रुतः स्युरस्योपासकारक्तचंदनाश्रितमस्तकाः ४५ तन्मालालंकृतग्रीवाःषड्विधाःसूर्यसेवकाः उद्यंतंमंड लंकेचित्कारणंब्रह्मरूपिणं ४६ भजंत्याकाशमध्यस्थमीशरूपेणकेचन जगल्लयस्यहेतुंतंतेनैवोपक्रमोपिच ४७ उपसंहारकेणेतिविनि श्चित्यभजंतितं केचित्केचित्तुविष्णवात्मकत्वेनास्तमयेप्रभोः ४८ बिंबपालकमेतस्मादेवसृष्ट्यादिकारणं त्रिमूर्त्यात्मतयाकालत्रयेबिंबस्यसेव काः ४९ केचिदन्येतुतन्मंडलेक्षणव्रतधारिणः हिरण्यश्मश्रुकेशादियुक्तंतन्मंडलेस्थितं ५० भजंतिकिंचतत्रैकदेशिनस्तुतदीक्षणं कृत्वा संपूज्यपाद्याद्यैरन्नमश्नंतिनान्यथा ५१ केचित्तुतप्तलोहेनफालेभुजद्वयेतथा वक्षस्थलेचचिह्नानिमंडलस्यविधायते ५२ अनुक्षणंमन स्येवंध्यायंतःसंत्युपासकाः सर्वैरतैरुपास्योयमुक्तमंत्रोयतीश्वर ५३ श्रुतयःसंतितन्मंडलस्तुतिप्रतिपादिकाः बह्व्यःपुरुषसूक्तेपिभानुरेवनिरू पितः ५४ सर्ववेदनिरूप्यत्वात्पुरुषंकृष्णपिंगलं इत्यादिरुद्रमंत्रस्थपुरुषशब्दोपितत्परः ५५ अरुणःसूर्यभानूचचंद्रस्तपनएवच मित्रो हिरण्यरेताश्चरव्यर्यमगभस्तयः ५६ विष्णुर्दिवाकरश्चेतिसंप्रोक्तादित्यमध्यगः विष्णुरुक्तस्ततोविष्णुःसएवास्तिनचापरः ५७ आदित्यान

हिरण्यरेताश्वरव्यर्थमगभस्तयः ५६ विष्णुर्दिवाकरश्चेतिसंप्रोक्तादित्यमध्यगः विष्णुरुक्तस्ततोविष्णुःसएवास्तिनचापरः ५७ आदित्याना

महंविष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमान् इतिकृष्णेनसंप्रोक्तंकिंचब्रह्मादिकाविभोः ५८ सूर्यादेवसमुत्पन्नास्तस्मात्सर्वैर्मुमुक्षुभिः अयमेवसमाराध्य इतिप्रोक्तःपरोगुरुः ५९ उवाचश्रृणुभोमूढदिवाकरवचोमम चंद्रमामनसोजातःसूर्यस्तस्यतुचक्षुषः ६० इतिवेदेनजन्यत्वंयस्योक्तंतद नित्यता तर्कसिद्धांततोऽनित्येब्रह्मताकथमागता ६१ सूर्यनिष्ठपरब्रह्मबोधिकाःश्रुतयस्तुताः जगदीशाज्ञयासूर्योभ्रमतीतिश्रुतंस्फुटं ६२ भीषास्माद्वातःपवतेभीषोदेतिसूर्यः भीषास्मादग्निश्चेंद्रश्चमृत्युर्धावतिपंचमः ६३ नयत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोऽयम ग्निः तमेवभांतमनुभातिसर्वंयस्यभासासर्वमिदंविभाति ६४ इतिश्रुत्यापरेशस्यभासाभानंप्रकीर्तितं सूर्यादेस्तुतथाप्रोक्ताज्योतिःशास्त्रेप्यनि त्यता ६५ सृष्टिःसरोजासनवासरादौवियच्चराणांविलयस्तदंते आद्यंतकालःसचकल्पउक्तःकल्पद्वयंतद्दिवसंविरिंचेः ६६ एवंभूतस्यसूर्य स्यजनकत्वंत्वयेरितं ब्रह्मादिकस्यतस्मात्तेविद्यात्वत्यंतशोभना ६७ तस्मादेकःपरात्मैवसूर्यस्योनिगमैःस्तुतः ततःपाखंडचिह्नानिविहायाचा रतत्पराः ६८ शुद्धाद्वैतस्यबोधेनमुक्ताभवथभोद्विजाः इत्युक्तास्तेगुरुंनत्वासर्वेतच्छिष्यतांगताः ६९ ततस्तत्रगतैर्विप्रैःसर्वैरपियतीश्वरः सभाजितोययौतस्माद्वायोराशांजयेच्छता ७० शिष्येषुत्रिसहस्रेषुकेचित्तंशंखपूरणैः केचिद्वाद्यविशेषैश्चकेचित्तालैःशुभोक्तिभिः ७१ केचिद्घंटानिनादैश्चकरतालैश्चकेचन केचिद्व्यजनवातैश्चपिच्छवातैश्चकेचन ७२ समर्चयंतिसंन्यस्तसुखदुःखंयतीश्वरं तत्तद्देशगताविप्रादृष्ट्वा तच्छिष्यतांगताः ७३ एवंप्रतिदिनंगत्वातत्रतत्रागतान्द्विजान् कुमतस्थान्परानंदभाजःकृत्वाशुभोक्तिभिः ७४ पुरंगणवरंप्रापगणपत्याश्रमं शुभं तत्रनद्यांहिकौमुद्यांस्नात्वाविघ्नेशमव्ययं ७५ संपूज्ययतिराट्तत्रमासमाससहानुगैः पद्मपादमुखाःशिष्याःपंचपूजापरायणाः ७६ दि ग्गजाइतिविख्याताःपरविद्याप्रभेदिनः परपक्षहरोद्युक्तवचसःप्रौढवादिनः ७७ तद्वाक्यंशिरसागृह्यशिष्योन्यःपुराजिद्बले नियतःसर्वशि ष्याणांपाकादिषुचकर्मसु ७८ समर्चयन्गुरुंभिक्षांदत्वातस्मैपरात्मने पद्मपादस्तदन्येषांशिष्याणांषड्भिर्युतं ७९ अददद्भोजनंनित्यंब्रह्मार्प णमितिस्मरन् सायंतनेगुरुंशिष्यास्तमाचार्यशिरोमणिं ८० द्विषड्ध्यातुंनमस्कृत्यढक्कातालकाराःशिवं स्तुवंतोनृत्यमाचक्रुःपरेशंसच्चिदद्वयं ८१ प्रपूर्णब्रह्माहंनिखिलजनकंबुद्धिनिहितंचिदानंदंसत्यंसकलजगदाधारममलं अगम्यंवागाद्यैःसुजितकरणैर्ज्ञातमनघैःसुनिर्वाणंलब्ध्वाय दिहनपुनःसंसृतिरयः ८२ जल्पंतएवंबहुधासुनृत्यंकुर्वंतआचार्यसमीपसंस्थाः श्रांतिंगतास्तस्थुरुदारचित्ताहर्षेणयुक्तानिखिलाविनेयाः

८३ एवमानंदसंतुष्टमाचार्यंसेवकानपि तत्पद्दर्णद्विजालक्ष्याकिमेतादितिचाब्रुवन् ८४ नहियुष्मन्मतंसम्यगिवभातिहिपश्यतां आकाशवन्नि
रालंबमद्वयंब्रह्मकेवलं ८५ मनोवागादिवृत्तीनामगोचरतरंपरं कथमज्ञोपबोधाययोग्यंस्यान्मतमीदृशं ८६ तस्यत्त्काऽस्मन्मतंसम्यगाचरंतु
शुभाप्तये गाणपत्यमितिख्यातंषड्भेदैःसमन्वितं ८७ समस्तवेदतात्पर्यैस्तदेवहिसमीरितं तदाचरध्वमत्यंतशांतिदंमोक्षदंनृणां ८८ तुंडैकदं
तचिह्नाभ्यांचिह्नितंशक्तिसंयुतं महागणपतिंयस्तुसदाध्यायत्यनन्यधीः ८९ तन्मूलमंत्रपठनपरःसन्ब्राह्मणोत्तमः योवर्ततेसएवात्रमोक्षभा
ग्भवतिध्रुवं ९० ध्येयोवल्लभयाचचंद्रकलयाश्लिष्टोज्वलद्रूपयाविश्वोत्पत्तिविपत्तिसंस्थितिकरोऽविघ्नोविशिष्टार्थदः इत्येवंगणनायकःख
लुजगत्सृष्ट्यादिकर्तेरितोयुक्तंचैतदजादिकस्यविलयेप्यस्मिन्स्थितेहीश्वरे ९१ आसीद्गणपतिस्त्वेकइतिःश्रुत्याप्रकीर्तितः ब्रह्मादिकगणेशो
यंतस्मादखिलकारणं ९२ तन्माययाविरचिताब्रह्माद्याजगदीश्वराः इत्यक्तआहभोमूढगजास्यः कारणंकथं ९३ किंचरुद्रसुतत्वेनप्रसि
द्धःकारणंपितुः कथंभवेदतोब्रह्मकारणंश्रुतिमानतः ९४ ब्रह्मवाइदमित्यादिवाक्यतस्त्वत्समीरितं वाक्यंब्रह्मपरंनेयमित्युक्तोगिरिजासुतः ९५
उवाचपुनराचार्यंसत्यमेतद्वचोस्तुते तथाप्यंकेनशून्योयंपुमान्देवस्यसन्निधौ ९६ गंतुंयोग्यः कथंभूयात्स्वेष्टस्ययतिपुंगव इत्युक्तःश्रीमदाचा
र्यःप्राहमूढमतेशृणु ९७ ब्राह्मणस्यकुलेजन्मशिखादेश्वविधारणं वेदोक्तकर्मनिष्ठत्वंविप्रत्वंसमुदाहृतं ९८ एतावताभवेद्विप्रःकृतकृत्यस्ततोस्यतु
पाखंडमात्रमेवास्तितत्तच्चिह्नस्यधारणं ९९ वेदेनहिविरुद्धंयत्पुराणेषुचनिंदितं नतत्कार्यंप्रवृत्तेनमोक्षस्यार्थविवेकिना २०० किंचहेमनि
भेचक्रेमूलाधारेचतुर्दले गणेशोस्तितथाचक्रेस्वाधिष्ठानकसंज्ञके २०१ षड्दलेविद्रुमाकारेब्रह्मास्तिमणिपूरके द्विपंचदलसंयुक्तेनीलवर्णे
स्थितोहरिः २०२ द्विषड्भिस्तुदलैर्युक्तेनाहतेपिंगलेस्थितः रुद्रोभूतपतिर्देवोजीवात्माधूम्रवर्णके ३ विशुद्धेद्व्यष्टभिर्युक्तेदलैराज्ञाभिधेतथा
सहस्रदलसंयुक्तेचक्रेकर्पूरवर्णके ४ परमात्मास्थितस्तस्माद्देहएवव्यवस्थितः गणेशस्तस्यचिह्नेननप्रयोजनमण्वपि ५ तथाचाज्ञाभिधे
चक्रेसर्वगोपिव्यवस्थितः सर्वान्संप्रेरयित्वाहिस्वयंसाक्षीहिनिर्गुणः ६ सच्चिदानंदरुपोसौसर्वातीतोखिलोत्तमः सम्यग्वेदेषुसंप्रोक्तस्तंपरेशं
विचिंतय ७ मुक्तोभविष्यसीत्युक्तःसगणःशिष्यतांगतः त्यक्तचिह्नोगुरोस्तस्यशंकरस्यमहात्मनः ८ पंचपूजापरोनित्यंपंचयज्ञपरायणः
गुरुशुश्रूषणासक्तःसमभूद्गिरिजासुतः ९ आगत्यान्योहरिद्रागणपतिमतवादीगुरुंतंजगादब्रह्मादीनांगणानामधिपतिममरेशोपदेष्ट्रादिकानांआ

गुरुशुश्रूषणासक्तःसमभूद्गिरिजासुतः ९ आगत्यान्योहरिद्रागणपतिमतवादीगुरुंतंजगादब्रह्मादीनांगणानामधिपतिममरशीपदंष्ट्रादिकानां

देष्टारंकवीनांसलिलजजपतिंज्येष्ठराजंपरेशंध्यायेमेत्यादिवेदोवदतियतिपतेसर्वकार्येषुपूज्यं १० तस्माद्देवादिभिःसर्वैःसंपूज्योऽयंगणेश्वरः
ध्यानमस्यतुसंप्रोक्तंस्कांदेसम्यग्यतीश्वर ११ पीतांबरधरंदेवंपीतयज्ञोपवीतिनं चतुर्भुजंत्रिनयनंहरिद्रालसदाननं १२ पाशांकुशधरंदे
वंदंडाभयकरांबुजं एवंयःपूजयेद्देवंसमुक्तोनात्रसंशयः १३ जगत्कारणमेवायंब्रह्माद्याअंशरूपिणः अस्मादेवसमुत्पन्नास्तस्मात्सर्वपिताम
हं १४ विघ्नेशानंभवंतोपिभजंतुजगदीश्वरं तुंडाकारेणलोहेनैकदंताकारकेणच १५ संतप्तेनांकितस्यैवमुक्तिरस्तिभुजद्वये इत्युक्तआहसर्व
ज्ञोगुरुस्तंकरुणानिधिः १६ अस्त्वेवंपरमात्मैवजगत्कर्तात्वयेरितः गणाधिपतिशब्देनसर्वनामामहेश्वरः १७ अंशांशिनोरभेदेनरुद्रपुत्रोपिच
स्वयं संभवत्येवसर्वात्मासर्वविघ्ननिवारकः १८ उपासनीयएवायंनिखिलैरस्तुसर्वदः किंचविष्णुर्गणेशाद्याःपंचपूज्यामुमुक्षुभिः १९ किंतुतुं
डादिचिह्नस्यधारणंसंविरुध्यते वेदेनचपुराणेनतस्माच्चिह्नंविहायभोः २० पंचपूजादिसंपन्नोद्वैतनिष्ठोविमोक्ष्यसे एवमुक्तोगुरुंनत्वाद्विष
द्धातत्कटाक्षतः २१ पवित्रतांगतोध्यायंस्तमेवपरमंगुरुं पंचपूजादिकंकुर्वन्सुखमापामितंद्विजः २२ ततोगणकुमाराख्येनिरस्तेन्यःसमा
गतः आचार्यमाहहेरंबसुतस्तंपरमंगुरुं २३ महागणपतेस्त्वेकंहरिद्रागणपस्यच उच्छिष्टगणपस्यैकंनवनीतगणेशितुः २४ मतमेकंतथा
स्वर्णगणपस्यैकमीरितं संतानगणपस्यैकमागमेशैवसंज्ञके २५ उच्छिष्टगणपस्याहमुपासनपरायणः उच्छिष्टगणपःप्रोक्तोवामांगेनावलं
बनात् २६ चतुर्भुजंत्रिनयनंपाशांकुशगदाभयं तुंडाग्रतीव्रमधुकंगणनाथमहंभजे २७ महापीठनिषण्णंतंवामांगपरिसंस्थितां देवीमा
लिंग्यचुंबंतंस्पृशंस्तुंडेन,वैभगं २८ इतिध्यानंहिसंप्रोक्तंतस्माद्युक्तंतुचिंतनं जीवेशयोरिवैक्यस्यतयोस्तुयतिनायक २९ कुंकुमांकितफा
लोहंभक्तोमार्गद्वयेस्थित इच्छाधीनानिकर्माणिकृत्वादेवंभजेत्सदा ३० एतत्समंमतंनास्तीत्येवंमत्वातितुष्टधीः संपन्नोस्मियतेकिंचधर्मो
स्त्यस्मिन्मतेनृणां ३१ सर्वेषामेकएवैकजातित्वात्तद्वदेवहि समस्तायोषितस्तेषांतासांचैववियोगतः ३२ संयोगतश्चनोदोषःकश्चिदस्तिय
तीश्वर अयमेवपतिर्भस्याइतिनास्तिनियामकः ३३ अन्योन्यसंगजानंदप्राप्तिरेवविमुक्तिता आनंदात्मागणेशोयंतदंशाःपद्मजादयः ३४
अंशांशिनोरभेदस्तुवेदेसम्यक्प्रकीर्तितः गणेभ्योगणपेभ्यश्चनमइत्यादिनायते ३५ रुद्रस्तुगणपात्मैवनत्वन्योमुनिपुंगव नकर्मणेतिहिश्रुत्या
कर्मनोमोक्षकारणं ३६ किंतुत्यागःसहिष्णुत्वमुखैर्युक्तःसमीरितः द्वंद्वतापुण्यपापादावप्यस्तिहिमतेमम ३७ अनुकूलमिदंतस्मादेतद्देवमु

मुमुक्षुभिः सेव्यमित्युक्तआचार्यस्तमुवाचयतीश्वरः ३८ सुरांनैवपिबेन्नैवपरभार्यांसमाप्नुयात् इत्यादिबहुभिर्वेदवचोभिर्निंदितंमते ३९ गृ
ह्यतेयत्रतत्त्याज्यंदूरतःसुखकांक्षिभिः नकर्मणेत्यादिकातुश्रुतिस्तत्त्वविदोयतेः ४० सर्वपापविहीनस्यब्रूतेमोक्षंनपापिनः सुरापानपरस्या
यपरदाररतस्यच ४१ सुरापानादिनामुक्तिंप्राप्स्यामइतिजल्पनं दुःखदंदौष्ट्यमेवास्तित्यक्त्वाकातस्मादिदंमतं ४२ विप्राणांवाक्यतस्तेषांप्रसादे
नविनिष्कृतिं विधायमोक्षमार्गस्थाःपंचपूजापरायणाः ४३ पंचयज्ञादिभिरतामूलाधारादिचक्रके संध्यायंतोगणेशादीनजपामंत्रतत्पराः ४४
तद्देवध्यानतोमुक्ताभविष्यथनसंशयः एवमुक्तास्तथाचक्रुर्हेरंबसुतपूर्वकाः ४५ आगत्याथगुरुंप्रोचुरवशिष्टास्त्वयोपिते स्वामिन्नेतज्जगत्स

सुरधामसतत्रकारयित्वापरविद्याचरणानुसारिचित्रं ॥ अप
वार्यचतांत्रिकानतानीद्भगवत्याःश्रुतिसंमतांसपर्यां ॥ ५ ॥

र्वंगणपत्यात्मनावयं ४६ चिंतयामोविमोक्षायपूज्यंसर्वैःशुभार्थिभिः तस्माद्दूषितवंतोवैकथमेतन्मतत्रयं ४७ भवंतइतिसंप्रोक्तस्तानाह
यतिपुंगवः मूढायूयंततःशास्त्रतत्त्वंश्रृणुतनिश्चितं ४८ पुरुषाधिष्ठितायाःप्रकृतेरादौमहानभूत् ततोहंकारउत्पन्नस्त्रिगुणात्मासएवहि ४९ रु
द्रविष्ण्वादिरूपोभूत्तत्ररुद्रस्यसूनवः गणेशश्चकुमारश्चभैरवश्चैतिविश्रुताः ५० स्वस्वाधिकारनिर्वाहेतत्पराःपूज्यतांगताः तस्माद्विप्रैर्गणेशा
द्यास्तत्तच्चक्रेषुसंस्थिताः ५१ चिंतनीयाःप्रयत्नेनतदशक्तौतुदेवताः पंचपूज्यामहेशाद्याइत्युक्तास्तेपरंगुरुं ५२ वीरभद्रादयोनत्वात्यक्त्वाचि
ह्नाःसुशिष्यतां गतास्तेपंचपूजादिरताअद्वैतवादिनः ५३ तदेतत्संक्षिप्योक्तंस्ववशइत्यादिना ॥ ४ ॥ तत्रकांच्यांपरविद्याचरणानुसारिचि
त्रंदेवमंदिरंकारयित्वातांत्रिकांश्चविनिवार्यश्रुतिसंमतांभगवत्याःपूजांसश्रीशंकराचार्योविस्तारितवानित्यर्थः अत्रेदमवधेयं परमगुरुःश्रीशंक

ष्यः सुशिष्यता गतास्तेपंचपूजादिरता अद्वैतवादिनः ॥ ५३ ॥ तदेतत्साक्षिण्याक्तिस्ववशइत्यादिना ॥ ४ ॥ तत्रकांच्यांपरशिवद्याचरणानुसाराच
त्रंदेवमंदिरंकारयित्वातांत्रिकांश्वविनिवार्यश्रुतिसंमतांभगवत्याःपूजांसश्रीशंकराचार्योविस्तारितवानित्यर्थः अत्रेदमवधेयं परमगुरुःश्रीशंक

राचार्योयत्रकिलमहादेवःस्वकीयपृथिवीमूर्त्याविर्भूतलिंगरूपेणाम्रेशइतिप्रसिद्धयावर्तते तस्मिन्कांचीनगरेमासमात्रंस्थित्वाशंकरमातिष्ठापूर्व
कंशिवकांचीतिपत्तनंनिर्माय तत्प्राक्‌आविर्भूतविष्णुंवरदराजानंसमाश्रित्यतत्रविष्णुकांचीतिपत्तनंनिर्माय तत्सेवार्थंब्राह्मणादीननेकभक्तजनान्
संपाद्यतानपिशुद्धाद्वैतवृत्तीनेवसर्ववेदांततात्पर्यनिष्ठांश्वकार ततस्तद्देशवासिनःसर्वेताम्रपर्णीतटादागत्यपरमगुरुंनत्वेदमूचुः हेस्वामिन्नस्मिन्नल्लो
केदेहादिभेदस्यप्रत्यक्षत्वात्परलोकेपितत्तत्कर्मणा तत्तदुपासनयाचतत्तल्लोकप्राप्तिश्रवणाच्चभेदएवसत्यवद्भातीतिपृष्टःआचार्यउवाच भोद्वि
जाःपरमार्थतत्त्वमविदित्वेदमुक्तंभवद्भिः यत्रत्वस्यसर्वमात्मैवाभूत्तत्केनकंपश्येदित्यादिश्रुतिभिस्तत्त्वज्ञानाग्निदग्धपापपंजरस्यमुक्तिदशायांभे
दाभावप्रतिपादनात्तत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशत् अनेनजीवेनात्मनानुप्रविश्यनामरूपेव्याकरवाणीत्यादिशास्त्रतात्पर्येणजगत्कर्तुर्ब्रह्मणएवजीवरूपे

**निजपादसरोजसेवनार्थैविनयेनस्वयमागतानथांध्रान् ॥ अनुगृह्यसवेंकटाचलेशंप्रणिप
त्यापविदर्भराजधानीं ॥ ६ ॥ अभिगम्यसभक्तिपूर्वमस्यांकृतपूजःक्रथकेशिकेश्वरेण ॥ नि
जशिष्यनिरस्तदुष्टबुद्धीन्व्यदधाद्भैरवतंत्रसावलंबान् ॥ ७ ॥**

णजगदंतःप्रवेशावगमाच्च किंचकतिदेवाइत्युपक्रम्यत्रयश्चत्रीचशतात्रयश्चत्रीचसहस्रेतिदेवानेकतामाभिधायांतर्भावक्रमेणएकोदेवइतिभाण
इतिचब्रह्मणएवानेकत्वंप्रदर्शितं बहुस्यांप्रजायेयेत्यादिश्रुत्याचभोक्तृभोग्यात्मकसकलस्यापिप्रपंचस्यपरमात्मरूपताप्रतिपादिता तस्मात्स
र्वज्ञंनित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावंसकलविवर्ताधिष्ठानंब्रह्ममुमुक्षुभिरुपासनीयंतस्माद्भवंतोपिजीवपरमात्मभेदंदेवताभेदंचविहायशुद्धाद्वैतब्रह्मोपासन
यामुक्ताभवथेतिसम्यगुपदिष्टाःकांचीताम्रपर्णीदेशवासिनःशुद्धाद्वैतविद्याश्रिताबभूवुरिति ॥ ५ ॥ एतदेवसंग्रहेणाहाथनिजपादसरोजसेवना
र्थैविनयेनस्वयमागतान्‌आंध्रदेशीयाननुगृह्यसवेंकटाचलेशंप्रणिपत्यविदर्भराजधानींप्राप ॥ ६ ॥ क्रथकेशिकेश्वरेणभक्तिपूर्वमभिगम्यास्यां
विदर्भराजधान्यांकृतपूजःसभैरवतंत्रेणसावलंबानवलंबसहितान्निजशिष्यैर्निरस्तादुष्टबुद्धिर्येषांतथाभूतान्व्यदधात् ॥ ७ ॥

अथकर्णाटभूमिंगंतुमिच्छुमभिवाद्यविदर्भराडुक्तवान् हेभगवन्सहिदेशोबहुभिःकपालिकैर्भवतामगम्यरूपः ॥ ८ ॥ यतस्तेकापालिकाःभग वद्यशोनसहंते यतश्चश्रुतिषुनिहितास्थापिताईर्ष्यायैस्तेयतश्चजगतामहितेसमुत्सहंतेसम्यगुत्साहयुक्ताभवंति यतश्चमहत्सुप्रतिपक्षतामुद्वहं तेस्वीकुर्वंत्यतएवमहंब्रवीमि ॥ ९ ॥ इत्येवंविदर्भाधिपेवदतिसतिअधिज्यधन्वासुधन्वायातिराजंबभाषे हेयतिनाथमयितवभक्तेतिष्ठतिपामरे

अभिवाद्यविदर्भराडवादीदथकर्णाटवसुंधरामियासुं ॥ भगन्बहुभिःकपालिजालैःसहिदेशोभवतामगम्यरूपः ॥ ८ ॥ नहितेभगवद्यशःसहंतेनिहितेर्ष्याःश्रुतिषुब्रवीम्यतोहं ॥ अहितेजगतांसमुत्सहंतेमहितेषुप्रतिपक्षतांव हंते ॥ ९ ॥ इतिवादिनिभूमिपेसुधन्वायतिराजंनिजगावधिज्यधन्वा ॥ मयितिष्ठतिकिंभयंपरेभ्यस्तवभक्तेय तिनाथपामरेभ्यः ॥ १० ॥ अथतीर्थकराग्रणीःप्रतस्थेकिलकापालिकजालकंविजेतुं ॥ निशमय्यतमागतंस मागात्क्रकचोनामकपालिदेशिकाग्र्यः॥ ११॥पितृकाननभस्मनानुलिप्तःकरसंप्राप्तकरोटिरात्तशूलः॥ सहितो बहुभिःस्वतुल्यवेषैःसइतिस्माहमहामनाःसगर्वः ॥ १२॥ भसितंधृतमित्यदस्तुयुक्तंशुचिसंत्यज्यशिरःकपालमे तत् ॥ वहथाशुचिखर्परंकिमर्थंनकथंकारमुपास्यतेकपाली ॥ १३ ॥

भ्यःपरेभ्यस्तवकिमपिभयंनास्ति ॥ १० ॥ अथशास्त्रकराग्रणीःकापालिकजालकंविजेतुंसउज्जयन्याख्यपुरंप्रतस्थे ॥ ११ ॥ श्मशानभस्म नालिप्तांगःकरसंप्राप्तमनुष्यशिरःकपालः ॥ १२ ॥ यद्भस्मधृतमितीदंतुयुक्तंपरंतुशुचिशिरःकपालमेतत्परित्यज्यापवित्रंमृन्मयखर्परंकिमर्थंव हथ कथंकारंकथंकपालीभैरवोभवद्भिर्नोपास्यते ॥ १३ ॥

ह्य कथंकारंकथंकपालीभैरवोभवद्भिर्नोपास्यते ॥ १३ ॥

रुधिराक्तैर्नरशिरोलक्षणकमलैर्मद्येनचभैरवार्चामलब्ध्वाकपालीभैरवःस्वसमानयाकमलाक्ष्याउमयाआश्लिष्टवपुर्मुदंकथंप्राप्नुयात् ॥ १४ ॥
इत्येवंक्रकचेभैरवागमानांहृदयंजल्पतिसतिहेकुत्सितपुरुषेतितंविनिंद्यस्वीयैरधिकारिभिः सुधन्वाआत्मविदांसमाजाद्बहिश्चकार ॥ १५ ॥
सितंपरश्वधमुद्यम्यभवतांशिरांसिनविभिद्यांचेत्तर्हिक्रकचोनाहमितिब्रुवन्नयासीत् ॥ १६ ॥ प्रलयांभोधरवद्भयंकरःशब्दोयेषांअमुनाक्रकचे

नरशीर्षकुशेशयैरक्त्वारुधिराक्तैर्मधुनाचभैरवार्चा ॥ उमयासमयासरोरुहाक्ष्याकथमश्लिष्टवपुर्मुदंप्रयायात्
॥ १४ ॥ इतिजल्पतिभैरवागमानांहृदयंकापुरुषेतितंविनिंद्य ॥ निरवासयदात्मवित्समाजात्पुरुषैःस्वैरधि
कारिभिःसुधन्वा ॥१५॥ भृकुटीकुटिलाननश्चलोष्ठःसितमुद्यम्यपरश्वधंसमूर्खः ॥ भवतांनशिरांसिचेद्भिद्यां
क्रकचोनाहमितिब्रुवन्नयासीत् ॥ १६ ॥ रुषितानिकपालिनांकुलानिप्रलयांभोधरभीकराखाणि ॥ अमुना
प्रहितान्यतिप्रसंख्यान्यभियातानिसमुद्यतायुधानि ॥ १७॥ अथविप्रकुलंभयाकुलंतद्द्रुतमालोक्यमहारथः
सुधन्वा ॥ कुपितःकवचीरथीनिषंगीधनुरादायययौशरान्विमुंचन् ॥ १८ ॥ अवनीभृतियोधयत्यरींस्तांस्त्व
रयैकत्रततोन्यतोनियुक्ताः ॥ क्रकचेनवधायभूसुराणांद्रुतमासेदुरुदायुधाःसहस्रं ॥ १९ ॥

नप्रेषितानिअप्रगणितानिकपालिनांकुलानिकुपितानिसमुद्यतायुधानिअभियातानि ॥ १७ ॥ अथतेषामभिगमनानंतरंतद्विप्रकुलंभयेनव्या
कुलमालोक्यझटितिकुपितःसुधन्वाधनुरादायबाणान्विमुंचन्ययौ ॥ १८ ॥ त्वरयातानरीनेकत्रभूमिपेसुधन्वनियोधयतिसतिअन्यतोब्राह्म
णानांवधायक्रकचेननियुक्ताःसहस्रसंख्याउदायुधाद्रुतमासेदुःआययुः ॥ १९ ॥

यतिसैन्यसमीपमापतंतंकपालिसंघंदूरादवलोक्यव्यथिताभूसुरेंद्राःशरण्यंशरणयोग्यंश्रीशंकरंयोगिनंशरणंप्रपेदिरे ॥ २० ॥ निजहुंकार
प्रसूतेनवह्निना ॥ २१ ॥ नृपतिश्चसुवर्णपुंखैःशरैर्विच्छिन्नैःप्रतिपक्षिणांमुखपद्मैःसहस्रसंघैःरणभूमिंसमलंकृत्यमुदामुनींद्रमगमत् ॥ २२ ॥
अतिमात्रमत्यंतंविदूयमानंपीड्यमानंचित्तंयस्यसः ॥ २३ ॥ असौक्रकचोनेत्रेनिमील्यक्षणमात्रंध्यानंकृतवान् ॥ २४ ॥ भैरवागमज्ञेक

अवलोक्यकपालिसंघमाराच्छमनानीकनिकाशमापतंतं ॥ व्यथिताःप्रतिपेदिरेशरण्यंशरणंशंकरयोगिनंद्विजें
द्राः ॥ २० ॥ असितोमरपट्टिशत्रिशूलैःप्रजिघांसून्भृशमुज्झिताट्टहासान् ॥ यतिराट्सचकारभस्मसात्ता
न्निजहुंकारभुवाग्निनाक्षणेन ॥ २१ ॥ नृपातिश्शरैःसुवर्णपुंखैर्विनिकृत्तैःप्रतिपक्षवक्त्रपद्मैः ॥रणरंगभुवंस
हस्रसंघैःसमलंकृत्यमुदागमन्मुनींद्रं ॥ २२ ॥ तदनुक्रकचोहतान्स्वकीयानरुजांश्चद्विजपुंगवानुदीक्ष्य ॥ अ
तिमात्रविदूयमानचेतायतिराजस्यसमीपमापभूयः ॥ २३ ॥ कुमताश्रयपश्यमेप्रभावंफलमाप्स्यस्यघुनैव
कर्मणोस्य ॥ इतिहस्ततलेदधत्कपालंक्षणमध्यायदसौनिमील्यनेत्रे ॥ २४ ॥ सुरयापरिपूरितंकपालंझटिति
ध्यायतिभैरवागमज्ञे ॥ सनिपीयतदर्धमर्धमस्यानिदधारस्मरतिस्मभैरवंच ॥ २५ ॥ अथमर्त्यशिरःकपाल
मालीज्वलनज्वालजटाछटस्त्रिशूली ॥ विकटप्रकटाट्टहासशालीपरतःप्रादुरभून्महाकपाली ॥ २६ ॥

कचेध्यायतिसतिसुरयामद्येनकपालंपरिपूरितंपरिपूर्णमभूत् तस्याः सुरायाअर्धसक्रकचः सम्यक्पीत्वातस्याः सुरायाअर्धंनिदधारस्थापयामा
सचपुनर्भैरवंस्मरतिस्म ॥ २५ ॥ अथभैरवस्वरूपस्मरणानंतरंवह्निज्वालासदृशानांजटानांछटासमूहोयस्यसमहाकपालीभैरवः ॥ २६ ॥

हृदेवतवभक्तजनद्रुहंदृष्ट्वासंजहीतिकपालिनाक्रकचेननियुक्तोभैरवस्तत्त्वविदोममात्मत्वान्मदवतारत्वाद्वाकथंममात्मनिश्रीशंकरेअपराध्यसीतिरुष्ट
स्तस्यैवशिरोजहार ॥ २७ ॥ खलानामखिलेपिकुलेखिलेउच्छिन्नेसतिप्रहृष्टाःद्विजाअमुंश्रीशंकरमानर्चुः अत्रेदमवधेयं संहारभैरवं
नत्वासमासीनःकिलाब्रवीत् स्वामिन्वेदेपुशास्त्रेषुपुराणेषुचकर्मयत् १ प्रतिपादितमस्तीहतत्कर्तव्यंहिधर्मतः विप्राणांकर्मणाधर्मःसाध्यःस्या
दितिमेमतं २ धर्मेणसर्वपापौघोनाशंयातिशुचिव्रतात् पापसंघेतथानष्टेमनःशुद्धिःप्रजायते ३ शुद्धेमनसिसर्वात्मसाक्षात्कारोभवत्यलं
एवंसदसिसर्वेषांब्राह्मणानांमयेरितः ४ त्वद्भक्तःसहशापादिदुष्टयुक्तिपरंपरां एतन्नोचितमित्युग्रोमच्छिष्यैस्ताडितःसतु ५ अकरोदागतंत्वांतु
मंत्रबीजपरायणं इतःपरंत्वमेवैतत्सत्यासत्यंविवेचय ६ इत्युक्तोभैरवःप्राहविप्रदंडार्थमागतः शंकरस्त्वंसदापूज्यःसर्ववेदपदार्थभाक् ७ भा

तवभक्तजनद्रुहंदृशासंजहिदेवेतिकपालिनानियुक्तः ॥ कथमात्मनिमेपराध्यसीतिक्रकचस्यैवशि
रोजहाररुष्टः ॥२७॥ यतिनामृषभेणसंस्तुतस्सन्नयमंतर्धिमवापदेववर्यः ॥ अखिलेपिखिलेकुलेख
लानाममुमानर्चुरलंद्विजाःप्रहृष्टाः ॥ २८ ॥

वत्कृतंहियत्कर्ममयापिचकृतंहितत् तेषांकापालिकानांतुब्राह्मण्याचारतांकुरु ८ विकलेतुकलौप्राप्तेतेषांवृत्तिर्यथेप्सिता बभूवमंत्रबद्धोऽहं
प्रत्यक्षोस्मिनधर्मतः ९ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःकापालिकमतानुगाः तद्वाक्यश्रवणाद्भीताःपरिव्राट्कुलशेखरं १० नत्वाद्वादशधासर्वेवटुकाद्याः
सुविस्मिताः स्वामिन्मूढावयंयस्मात्पालयास्मांश्चसादरं ११ एवमालापिनोदृष्ट्वाकरुणापूर्णविग्रहः आज्ञापयामासयतिःशिष्यांस्तेषांवि
शोधने १२ पद्मपादमुखाःशिष्याश्चक्रुस्तान्ब्राह्मणाध्वगान् प्रातःस्नानरतान्नित्यंसंध्याकर्मदृढव्रतान् १३ पंचपूजापंचयज्ञपरान्निश्चल
मानसान् परंगुरुंसमाश्रित्यतेपिसच्छिष्यतांगताः १४ तत्रागत्यततःकश्चित्कपालीदारुणाकृतिः प्राहेदंन्यूनताचेत्कापालिकानांमतेतदा
१५ फलंकिमपिनान्यत्रविद्यतेवटुकादयः बभूवुःस्वमतभ्रष्टायत्तुतत्रास्तिदूषणं १६ महद्ब्राह्मणजातित्वंनमेजात्याप्रयोजनं किंचदेहस्य

सर्वस्यभौतिकत्वान्नकस्यचित् १७ वक्तुंहिशक्यतेजातिस्तस्मात्संकल्पितात्वियं जातिर्नातःप्रमाणंतत्किंतुजातिद्वयंमतं १८ स्त्रीजातिरेका
नरजातिरन्यातत्रापिश्रेष्ठत्वमुपागताद्या प्राकस्यमानंदउपैतियस्याःसंयोगतोतोनविचारइष्टः १९ गम्याहीयंनैवगम्येयमस्तिगच्छेन्नासा
वन्यभार्यामितीदं वाक्यंनांगीकुर्महेदोषभावाद्यस्मात्सर्वाःस्वीयतामाव्रजंति । २० आनंदार्थंचर्मणश्चर्मयोगंकुर्वन्जीवःप्राप्नुयात्कंह्यनर्थं जी
वस्यासौमोक्षएवास्तितृप्तिःसर्वोत्कृष्टानंदतोदर्शिताःतः २१ आनंदोयोव्यक्तिमायातिसंगात्तद्रूपोसौभैरवोदेहपाते तस्याप्राप्तिर्मोक्षइत्येवत
त्वमित्युक्तःश्रीशंकराचार्यआह २२ उक्तंभोकापालिकेदंसुसम्यक्सत्यंवाच्यंकस्यपुत्रीत्वदीया मातेत्युक्तःप्राहकापालिकोसौस्वामिन्मा
तादीक्षितस्यास्तिपुत्री २३ दीक्षितत्वमिदमागतंकुतस्त्वत्पितुःसतुजगादभोयते तालमुख्यतरुगांसुरामसावाहरन्ननुरसेविशेषतः २४ ज्ञा
नवानपिनचस्वयंसतांपातुमिच्छतिपरंतुविक्रये शीलवानतइमंसदाजनोदीक्षितंवदतितस्यपुत्रिका २५ मातृतामुपगताममात्मनोदेहमर्प्य
सुखसागरेजनान् आगतान्खलुनरान्सदाकरोत्संप्लुतान्सुसुखलब्धयेयते २६ उन्मत्तभैरवसमाख्यमिमंविबोधतस्याःसुतंममपितापिसुरा
करोभूत् तत्सन्निधौस्थितिमपीहसुरालभंतेनोमद्यगंधविमुखाहिपलायितास्ते २७ तस्मादेवंसत्कुलेहंप्रसूतःसम्यक्पूज्योहंभवद्भिःसुभक्त्या
इत्युक्तोसौप्राहकापालिकत्वंगच्छैतस्मात्स्वेच्छयासंचराशु २८ ब्राह्मणान्ननुसुदुष्टमतस्थान्दंडदातुमहमागतएव नेतरानतइतोऽयमभाष्योदू
रआशुकरणीयइतीत्थं २९ प्रोदितायतिवरेणविनेयागृह्यतस्यवचनंशिरसाते प्रात्यजन्खलममुंसुविदूरंशंकरंतुततदूरतईक्ष्ये ३० चार्वा
कइत्थंह्यकरोद्विचारंमुखैर्जनैर्व्याप्तमिदंसमस्तं देहाद्यतीतात्मविबोधिभिस्तत्संगाद्वतामूढतमत्वमन्ये ३१ दुष्टामतिर्नोभवितापितस्मात्तथा
पितेषामयमग्रचारी संन्यासवानस्तितुकश्चिदेषविवेकयुक्तोयदिचेत्तदग्रे ३२ स्यास्याभिनोचेदहमेमिशीघ्रमेवंविचार्यास्यसभांप्रविश्य उ
वाचतत्त्वंविदितंतवास्तितदाविमुक्तेर्वदलक्षणंत्वं ३३ आदौविवेकोममवुध्यतामयंकायात्मदेहस्यतदादिरूपिणः जीवस्यमोक्षोविलयोन
चेतरस्तस्यागमंमूढधियोब्रुवंतिभोः ३४ लयंगतानांसरितांसमुद्रेयद्यागमःस्यान्मरणंगतानां सस्यादतोमोक्षरयंमृतिर्हिश्राद्धादिकंकर्मतुकु
र्वंतये ३५ तृप्तिस्त्वनेनेतिमृतिंगतानांतेषांविवेकःकिमुवाचनीयः किंचप्रजल्पंतिपरोस्तिलोकःस्वर्गस्तथान्योनरकोतिघोरः ३६ पुण्येनपा
पेनचयांतितत्रक्षयात्तयोर्मर्त्यमिमंविशंति तेषांमतंतत्सुतराममान्यंयतस्त्विहैवास्त्युभयानुभूतिः ३७ स्वर्गोभोकाकथ्यतेसौसुखस्ययोवाभु

केक्लेशमेषोद्वितीयः तस्माद्युक्ताकल्पनानोपरीक्षेप्रत्यक्षेणैवानुभूतिगतेस्ति ३८ देहेंद्रियेषुभूतेषुनष्टेषुपरलोकगः कोवाजीवस्यभेदोपिघटा
काशवदस्यतु ३९ गमनंरूपहीनत्वान्नैवसंभवतिक्कचित् तस्मादस्मन्मतंसम्यगित्युक्तःप्राहशंकरः ४० श्रुतिबाह्यमिदंमतंयततोतोनचसम्य
क्शृणुमेमतंततस्त्वं सतुदेहसुखाद्विभिन्नआत्मापरमात्मापरिपठ्यतेविमुक्तः ४१ विवृद्धःपरात्माऽप्रबोधाद्विमुक्तःपरिज्ञानतोदेहपाताद्विमुक्तिः
त्वदीयेयमुक्तिर्भ्रमादेवनूनंश्रुतिर्ज्ञानमात्राद्विमुक्तिंजगाद ४२ ज्ञानाग्निदग्धकर्माणोयांतिब्रह्मसनातनं इत्याद्यास्तिश्रुतिःसाक्षात्तद्वाक्यंनप्र
मेतिचेत् ४३ भवद्वाक्यंकथंमानंकुत्सितंकिलवह्निना स्थूलेदग्धेपिदेहेऽस्मिंल्लिंगयुक्तोव्रजत्यमुं ४४ ज्योतिष्टोमादिकंवाक्यंमानमत्रदृढं
स्मृतं जलौकाजंतुतुल्योयंजीवःप्रोक्तस्तथाश्रुतौ ४५ देहाद्देहांतरंयातिपरलोकंसगच्छति श्राद्धादिकर्मकर्तव्यंतस्यपुत्रादिनाखलु ४६
तस्तत्त्वविमुक्त्यर्थंपुण्यलोकस्यचाप्तये गयादौपिंडदानंचकर्तव्यंतस्यमुक्तये ४७ इत्यर्थस्तुपुराणादौबहुधासंप्रदर्शितः तस्मात्सप्रदशांशंस
लिंगंस्वात्मतयागतः ४८ परत्रपक्षिवद्यातिसिद्धांतोयमुदीरितः मूढचार्वाकतस्मात्त्वमितस्तूष्णींव्रजाधुना ४९ इत्युक्तोविषभाषादित्यक्त्वा
गुरुपदद्वयं नत्वातत्पुस्तभारस्यभरणोद्यमयुतोभवत् ५० ततःसौगतःशंकरंपीनकायःप्रणम्याहलोकाइमेमूढभावात् सदाकर्मशीलाय
तोभौतिकस्यविशुद्धिर्नचस्नानदानादिनास्ति ५१ सदानिर्मलोदेहपाताद्विमुक्तस्तुजीवोपुनर्जायतेऽसारणेन प्रजल्पंतिमूर्खाधनंतद्धिदेहाद्य
दृष्टेनलभ्यंततोनास्तिभीतिः ५२ देहांतेवाक्षणाभावादृणंकृत्वाघृतंपिबेत् इतिवाक्यस्यमानत्वाद्देहपुष्टिःसदैवहि ५३ कर्तव्याबुद्धियुक्ते
नतत्कृत्वातत्रतत्रच सर्वभक्षणशीलस्यसुखस्यावाप्तिरापितः ५४ विमोक्ष्यस्येतिसंप्रोक्तःशंकरःप्राहसौगतं वृथातेजल्पनंयस्मात्परलोकग
मादिकं ५५ श्रुतिस्मृतीतिहासादौप्रोक्तंभोगायकर्मणः तस्माद्दणादिकंकर्तुःपुनर्जन्मसुनिश्चितं ५६ तथाचाज्ञानबुद्धित्वंपापदिग्धांविहा
यवै सन्मार्गस्थोभवेदानीमित्युक्तःपुनराहसः ५७ सुगताख्योमुनिःसर्वांभुवंदृष्ट्वासुविस्मितः विचार्यजगतःसत्त्वंप्राण्युपासनतत्परः ५८
कालेमदुपदेशस्यकरुणाविष्टमानसः इदमाहसधर्मोस्तिपरःप्राण्यविहिंसनं ५९ तथाविधेनधर्मेणकपालस्यविवर्तनात् मुक्तोभविष्यसीत्यु
क्तस्तदारभ्याहमप्ययं ६० तत्पादयुगलध्यानीशिरसागृह्यतद्वचः दयापरोस्मिसर्वेषुप्राणिजातिषुसर्वदा ६१ यस्मात्धर्मोतोनचान्योस्तिसा
रस्तस्माद्धर्मस्यानमेतन्मतंमे सवैरंगीकार्यमित्येवमुक्तोभूयःप्राहाचार्यइत्थंमहात्मा ६२ किंत्वंजल्पासिदुष्टसौगतकथंधर्मोस्त्यहिंसापरोया

गीयस्यहिहिंसनस्यनिगमेधर्मत्वमुक्तंस्फुटं अग्निष्टोममुखेक्रतौखलुपशोःस्वर्गप्रदांहिंसनंश्रुत्याचाररतैरुपेयमपरेपाखंडिनोविस्फुटं ६३ वेद
निंदापरायेतुतदाचारविवर्जिताः तेसर्वेनरकंयांतियद्यपिब्रह्मवीर्यजाः ६४ इत्येवंमनुनोक्तत्वात्तदाचाररताःकिल पच्यंतेनरकेघोरेयाव
द्ब्रह्मलयोभवेत् ६५ तस्माद्विप्रादिवर्णानांवेदादिषुनिरूपितः आचारःपरमंमानंयस्यतन्नास्तिसोऽधमः ६६ इत्युक्तोसौसौगतोमानशून्यो
नत्वाचार्यंपद्मपादादिकानां तच्छिष्याणांपादुकावाहकोभूत्तेषामुच्छिष्टादनेनातिपुष्टः ६७ कौपीनमात्रधारीतुकश्चित्क्षपणकःस्मृतः
सएकस्मिन्करेधृत्वागोलयंत्रंद्वितीयके ६८ तुरीयंत्रंसमादायसमागत्याहशंकरं स्वामिंच्छृणुविचित्रंमेमतंपरमशोभनं ६९ पूर्णःसमयना
माहंसूर्यंकालप्रवर्तकं बध्वात्वाभ्यांसुयंत्राभ्यांसमयज्ञानतःशुभं ७० अशुभंचत्रिलोक्यायल्लभ्यंतद्वच्मिसंस्फुटं किंचकालःपरोदेवोमत्पक्ष
स्यविचालने ७१ परेशोपिसमर्थोनेत्युक्तस्तंप्राहशंकरः सम्यगुक्तंत्वयात्वंयत्कालवित्तंचवेद्म्यहं ७२ तस्मान्मदाश्रयस्तिष्ठपरीक्षाकाल
आगते त्वांपृच्छामीतिसंप्रोक्तस्तथैवांगीचकारसः ७३ कौपीनमात्रसंधारीजैनस्तुततआगतः मलेनदिग्धसर्वांगःसदार्हन्नमइत्यसौ ७४
उच्चरन्नसकृच्चोच्चैःशून्यांकःशून्यपुंड्रकः बिंदुपुंड्रसमेतश्चशिष्यैःसर्वभयंकरः ७५ पिशाचवत्समागत्यप्राहश्रीशंकरंगुरुं जिनोदेवोस्तिसर्वे
षांमुक्तिदःप्राणिनांहृदि ७६ जीवात्मनास्थितःसोतिज्ञानमात्रेणसर्वदा मुक्तत्वात्तस्यदेहस्यपातात्तुसमनंतरं ७७ जीवःशुद्धःसदैवास्तिम
लपिंडस्तुदेहकः स्नानादिकर्मणानैवशुद्धिंयातिकदाचन ७८ तस्मात्स्नानादिकंनैवप्रकर्तव्यंवृथायतः इत्युक्तोसौजगादेदंमैवंभोजैनदुर्मते
७९ जीवस्यदेहत्रितयंहिविद्यतेस्थूलश्चसूक्ष्मश्चतथैवकारणं तेषांक्रमाज्ज्ञातुलयोभवेद्यदास्यात्सच्चिदानंदवपुस्तदात्वयं ८० भिन्नोहमी
शादितिधीरविद्यावद्धस्तयाभेदधियाविमुक्तः एवंविमोक्षस्यसुदुर्लभस्यदेहस्यपातान्नसमाप्तिसंभवः ८१ एवंश्रुत्वाशिष्ययुक्तःसजैनो
भाषावेषाद्यैर्विमुक्तोगुरूणां नित्यंधान्याकर्षणेसंप्रयुक्तःपद्मांघ्र्याद्यैरेषजातोवणिग्वै ८२ बौद्धस्ततस्तंशबलाख्यएत्यप्रोवाचबोधस्तवभो
निरर्थः नरस्यशृंगेणसमोह्यभेदःसर्वोत्तमःसन्किमतःप्रवृत्तः ८३ दृष्टंफलंत्वंपरिहायदूरमदृष्टमाकांक्षसिदृष्टद्रोही तत्रापितेनैवफलंपरोक्षे
शून्यंपरोक्षंनफलायकल्पं ८४ निर्जीवत्वाच्चाप्यपार्थंमतंतएकोप्यात्माचेतनोमेमतंतु भूत्वानेकःप्रेरकोत्हन्मुखानांनित्यंमुक्तोद्वैतशून्यःसु
खात्मा ८५ कर्ताभोक्ताहंपरानंदरूपोमन्वानःस्वाभीष्टमस्यास्तियावत् तावत्क्रीडन्नेषुदेहेषुपश्चाद्देहंत्यक्त्वामुक्तइत्युक्तआह ८६ सत्यशौ

चपरोयस्तुदेवतातिथिपूजनं सयातिब्रह्मणोलोकंयावदिंद्राश्चतुर्दश ८७ अग्निष्टोमंदेवताप्रीतिदंचेत्कुर्यादस्मादिंद्रलोकंसयाति सत्या
ख्यंसत्पौंडरीकात्सयातितत्तद्देवोपासकास्तंतमेव ८८ योयोयांयांतनुंभक्तःश्रद्धयार्चितुमिच्छति तस्यतस्याचलांश्रद्धांतामेवविदधाम्यहं
८९ इत्यादिवचनादस्यपरलोकगमादिकं सिद्धंतस्मान्नदेहस्यपातमात्राद्विमुच्यते ९० सर्वभूतेषुचात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि संपश्यन्ब्रह्म
परमंयातिनान्येनहेतुना ९१ इत्यादिश्रुत्याज्ञानेनविनामोक्षोनलभ्यते इत्युक्तमतआत्मानंपरंज्ञात्वाविमुच्यते ९२ कल्पितांजीवतांहि
त्वासर्वानर्थप्रदायिनीं सच्चिदानंदरूपेणमुक्तिरुक्तासदास्थितिः ९३ तस्मात्त्वंमूढतांत्यक्त्वाभवस्वस्थइतीरितः परंगुरुंनमस्कृत्यतद्यशःस्त
वतत्परः ९४ बंदिमागधसुतानांवेषधारीबभूवह तस्माँच्छिष्ययुतःप्रापभोग्यद्दिनकरप्रभः ९५ अनुमल्लपुरंतत्रदिनानामेकविंशतिं स्थित्वा
तत्रस्थितान्वीक्ष्यतानुवाचपरोगुरुः ९६ प्रभातमुखकालेस्वंकृत्यंवदतभोद्विजाः एवमुक्तानमस्कृत्यप्रोचुस्तेपुरवासिनः ९७ मल्लासुरहरः
स्वामिन्मल्लारीतिप्रसिद्धतां लोकेप्राप्तःपरेशोयस्तस्यमूर्तिमिमेवयं ९८ संपूज्यानुदिनंभक्त्याशुनस्तद्वाहनस्यच वेषभाषादिसंयुक्ताकंठेधृ
तवराटिकाः ९९ निःशंकास्त्रिषुकालेषुनाट्यवाद्यादिभिःप्रभुं मल्लारिंसुप्रसन्नंतंकृत्वावासंप्रकुर्महे १०० तत्कटाक्षजनितेंहिसर्वदावर्धमान
सुखसागरप्लुताः तस्यगर्भगमिदंनुनित्यदार्चितयामनसुखेच्छयायुताः १०१ किंचवेदेस्यसार्वात्म्यंप्रोक्तंतद्वाहनस्यच तद्विद्धितस्त्वमेवातोत
द्वेषादिकधारणं २ इच्छानजायतेन्यत्रततएवभवानपि वेदोक्तमिममाचारंसशिष्यःस्वीकरोतुवै ३ श्रुतिराहनमःश्वभ्यःश्वपतिभ्यश्चवोन
मः वराटकानिदास्यामोयोग्यानीत्युक्तआहतान् ४ एकोद्वितीयःखलुसर्वसाक्षीस्वमाययासर्वजगद्विधाता सदादिश्रुत्याभिहितःपरेशो
यद्गर्भजारुद्रविरिंचिमुख्याः ५ यथावीरभद्रादिकैरंशभूतैर्लयःसाध्यतेक्वापिरुद्रस्यनैव तथाप्यस्तितेषांविबोधाद्विमुक्तिस्तथाब्रह्मणोंशस्य
रुद्रस्यबोधात् ६ किंचैकादशरुद्राणामियंस्तुतिरुदाहृता तदंशानांकथंसास्यादेकस्यबहुतातथा ७ यस्यस्पृश्वामृदास्नानंविप्राणांपरि
कीर्तितं तस्यवेषादिचिह्नस्यधारणंबहुदोषदं ८ एवंवंशप्रवृत्त्याहिश्ववेषादिविधारणं नित्यादिकर्मसंत्यागस्त्रिकालंनाट्यसक्तता ९ चरि
तंभवतांसर्वंब्राह्मण्यस्यविघातकं तस्मान्निरीक्षणेनापिमुखस्यभवतांकिल १० सूर्यावलोकनंशास्त्रेचोदितंमौनमेवतु कर्तव्यमितिसंप्रोक्ता

* कर्णाटभूमेःसकाशात्

न्यपतन्गुरुसन्निधौ ११ कृत्तमूलायथावृक्षारांज्ञोमूलेऽपराधिनः तानवेक्ष्यदयायुक्तस्तिष्ठध्वमितिसोऽब्रवीत् १२ अथाज्ञयागुरोःशिष्याः पद्मपादमुखाःखलु तच्छिरोमुंडनंनद्यामयुतस्नानमेवच १३ मृदाथमुंडनंभूयःशतस्नानंमृदातथा योग्यंचकारयित्वान्यस्मायश्चित्तमतंद्रिताः १४ ब्राह्मण्यमार्गगांश्चक्रुस्तांस्तेपितुपरंगुरं नत्वासच्छिष्यतांयाताःशौचस्नानादितत्पराः १५ पंचपूजारताजाताःशास्त्राध्ययनसंरताः श्रीशंकरप्रसादेनमुक्तिभाजनतांगताः १६ तस्मात्पुरात्पश्चिममार्गगामीमरुंधसंज्ञंपुरमापशिष्यैः ढक्कादिवाद्यानुचलत्करौघैर्विचित्रवंद्यादिबहुप्रघोषैः १७ तत्रपुर्यांविचित्रंवैविष्वक्सेनस्यगेपुरं तत्पूर्वतःप्रपाशालांविपुलांतत्रकल्पनां १८ गृहादीनामसौकृत्वासम्यग्दर्भासनस्थितः मनोन्मन्यभिधांगुष्ठमात्रलक्ष्यंपरंप्रभुं १९ संपूर्णमंडलाकारमात्मानंसंनिरीक्ष्यसः पीयूषबिंदुसंदोहपानतृप्तांगएवहि २० कुंडलिनींपुनर्मूलाधारंनीत्वातदीश्वरं स्तुत्वागणपतिंतत्रचिरमाससुखंगुरुः २१ तत्रत्याःस्वामिनंतत्वाविष्वक्सेनपरायणाः शंखचक्रविराजद्भुजदंडास्तोत्रपाणयः २२ ऊचुरस्मन्मतंसुष्ठुविष्वक्सेनाधिदैवतं पुण्यदंसतुवैकुंठेसेनापतिरुदाहृतः २३ तस्यभक्तावयंनास्तिभयंनोयमराजतः देहपाताद्भटैस्तस्यचोदितेनयथाकिल २४ वैकुंठएवगंतव्यइत्युक्तःप्राहसोगुरुः मैवंनारायणस्यैषोविष्वक्सेनःप्रकीर्तितः २५ भक्तस्तथैवेशभक्तावैकुंठेसंत्यनेकशः तद्भक्ताअपिसंपूज्यास्तद्भक्तैरित्यनुज्ञया २६ कथंतेषामुपास्यत्वंस्वातंत्र्येणभवेत्किल प्रमाणाभावतस्तस्मात्सगुणत्वात्सएवहि २७ तल्लोकप्रेप्सुभिःसेव्यःपारंपर्येणमुक्तिदः नारायणस्तमेकंतुध्यातुःप्रत्यगभेदतः २८ मुक्तिःसाक्षादतोयूयंयदिचेन्मुक्तिकांक्षिणः तदाद्वयमखंडंतंगुरुशास्त्रोपदेशतः २९ ध्यात्वासम्यक्प्रयत्नेनमुक्ताभवथमाचिरं इत्युक्तास्त्यक्तलिंगास्तेप्रणम्यशिरसागुरुं ३० तदुपदेशेनसंप्राप्यविद्यांस्मृत्यादिदर्शिते कर्मादौसुरताःसर्वेबभूवुःसाधुवृत्तयः ३१ ततःसमागत्यतुमन्मथस्यभक्तानमस्कृत्यगुरुंसमूचुः शृण्वस्मदीयंमतमद्भुतंत्वंयोमन्मथःसर्वहृदिस्थितःसः ३२ सर्गादिकर्तातउपासनीयःसर्वार्थिभिःसर्वनुतःपरात्मा सुवर्तुलाकारविभूषणाभ्यांवशीकृतंयेनहृदिस्थिताभ्यां ३३ कांताकदंबेनतदीयदर्शनस्पर्शनाभ्यांबहुसौख्यादाभ्यां कामात्मनःपूर्णसुखस्यलब्धिर्मोक्षोस्त्यतोयूयमपीहतस्य ३४ समुत्सवेपंचशरस्यचिह्नंधृत्वाङ्गनेतनसुखेनयुक्ताः यतेनमुक्ताभवथेतिसोक्तःप्रोवाचमैवंवदताप्रमाणं ३५ कमलजप्रमुखाजगतःस्मृताउदयपालनसंयमनेरताः नचहरेःसुतएषहिपालकोनचसुतेसवितुर्हितथाप्रभा ३६ स्त्रीणांतत्स्प

गिनांसंगंदूरतःपरिवर्जयेत् इत्येवंप्रतिषेधस्यसत्वाद्दुष्टंभवन्मतं ३७ किंचानंगस्यमोक्षादिदातृत्वेशक्तताकुतः प्रद्युम्नस्यचकर्तृत्वंसृष्ट्यादे
र्नविरोधतः ३८ प्रत्यक्षादेरितिश्रुत्वानत्वाक्रौंचविदादयः त्यक्तचिह्नाबभूवुस्तेपंचपूजादितत्पराः ३९ तस्मादुदक्पथायातंपुरंमागधमद्भु
तं कुबेरोपासकास्तत्रकुबेरप्रमुखाःस्थिताः ४० नवनिध्यात्मसौवर्णपदकावलिशोभिताः ऊचुर्नवनिधीशत्वात्सर्वाधिकधनःकिल ४१
कुबेरस्तस्यभक्तानामस्माकंनदरिद्रता ततोनःपूर्णआनंदोब्रह्मरूपोस्तिभोयते ४२ कर्मणोप्यर्थमूलत्वात्तत्पतेःसेवनंवरं मोक्षाद्याकांक्षिभिःसर्वैः
कर्तव्यंसुप्रयत्नतः ४३ किंचब्रह्मादिकानांसधनदानेनपालकः तस्मात्समग्रलोकानांस्वाम्यर्यंसेव्यतांगतः ४४ तस्यसेवाकरीकाचिद्यक्षिणीसु
रसुंदरी महदैश्वर्यलाभस्तत्सेवनादपिजायते ४५ तस्मात्तदन्यसेवांयेकुर्वंतिमनुजादयः मोक्षाद्याकांक्षिणस्तेतुमंदाभाग्यविवर्जिताः ४६
तस्माद्भवंतोपिकुबेरसेवांकुर्वंतुमोक्षार्थमनन्यचित्ताः इत्युक्तआचार्यउवाचयुष्मन्मतंप्रमाणेनविहीनमेव ४७ स्वामीकुबेरोस्तुपरोधनस्यत
थापिकश्चिन्नहितेनतृप्तः लोभेनयुक्तस्यकुतोस्तितृप्तिरतोस्यधर्मोपिनविद्यतेऽणुः ४८ मोक्षस्यवार्तात्वतिदूरगास्तितस्मात्परित्याज्यमनर्थरूपं
द्रव्यंप्रयत्नेनमुमुक्षुभिःसत्सेव्यंनयस्यास्तिपुनर्वियोगः ४९ अर्थमनर्थंभावयानित्यंनास्तियतःसुखलेशःसत्यं पुत्रादपिधनभाजांभीतिःसर्वत
एषाविहितानीतिः ५० इत्युक्तेननुधर्मोपितत्साध्यइतिचेत्तथा अस्तुनामकुबेरस्तुसेव्योनैवधनार्थिना ५१ यतःप्राक्सुकृतादेवधनभाजो
जनामताः ब्रह्माहिरण्यगर्भोस्तिविष्णुर्लक्ष्मीपतिर्हरः ५२ हिरण्यवीर्यइंद्रस्तुसुवर्णाचलसंस्थितः एवंविधाधनेनास्यजीवंतीत्यतिसाहसं
५३ महान्निदार्थकंवाक्यंनैववाच्यमितःपरं चिह्नानिसंपरित्यज्यस्नानसंध्यादितत्पराः ५४ अद्वैतविद्ययायुक्ताःपंचपूजारताःसदा भवते
त्युदिताःसर्वैगुरुपादांबुजेरताः ५५ त्यक्तचिह्नाबभूवुस्तेपंचपूजादितत्पराः इंद्रभक्तास्ततोनत्वातमुचुःपरमंगुरुं ५६ इंद्रःस्वामिन्देवगंधर्व
यक्षैःसर्वेशःसर्गादिकर्तासुसेव्यः ब्रह्माविष्णूरुद्रएषेतिवेदेतत्तच्छब्दैर्वाच्यएषैवनान्यः ५७ सर्वेशत्वंसर्वदातृत्वमस्यवेदेप्रोक्तंवामनश्चानुजो
स्य रत्नंसर्वंतद्गृहेचामृताद्यंदेवाःसर्वेयस्यकुर्वंतिसेवां ५८ सर्वस्यात्मानिर्विशेषःपरात्मासर्वातीतःशिक्षकोसौयतीनां प्रायच्छत्तान्स्वार्थहीं
नान्त्वकेभ्यस्तस्मादिंद्रःसेवनीयोभवद्भिः ५९ श्रेयस्कामैरित्यसौप्रोक्तआहमैवंवाच्यंब्रह्मशब्दादिवाद्धि पूर्णैश्वर्यैसच्चिदानंदरूपइंद्रःशब्दोनै
ववज्रादियुक्तः ६० सदेवेत्यादिवाक्येषुपरंब्रह्मनिरूपितं कारणंजगतोयस्माद्ब्रह्मविष्ण्वादिसंभवः ६१ ब्रह्मणस्त्विंद्रवह्न्यादिदेवादीनांसमु

द्भवः इंद्रःस्रष्टेतिचेदन्येलोकपालाःकुतोनहि ६२ सर्वदातृत्वमप्यस्यासापेक्षंसर्वजंतुवत् सुधापानेनब्रह्मत्वेतदानंत्यंप्रसज्यते ६३ एकमे
वेतिवेदोहिव्यर्थःस्यात्तुतथासति सहस्रयुगकालस्यब्रह्मणोदिवसस्यवै ६४ चतुर्दशांशसंजीवीकिथंस्यात्परमेश्वरः तस्मात्सर्वलयेशिष्टंसदा
दिप्रतिपादितं ६५ जगत्कारणमेष्टव्यंश्रुतिरूपात्प्रमाणतः भद्रहर्यादिभिःशुद्धाद्वैतविद्यामुपाश्रितैः ६६ एवमुक्तागुरुंनत्वास्मार्तकर्मपरा
यणाः बभुवुःपंचपूजादितत्पराःशिष्यतांगताः ६७ तस्माद्यमप्रस्थपुरंप्रयातस्तत्रस्थितोमासमथागताये यमस्यभक्तामहिषास्मतमलोहां
किताबाहुषुनृत्यमानाः ६८ नत्वोचिरेकिंकरसंज्ञकाद्यालयस्यहेतुर्यमएवतस्मात् सृष्ट्यादिकर्तापिसएवनूनंततस्तदीयाःखलमुक्तिभाजः ६९
यमायसोमंसुनुतयमायजुहुताहविः यमंहयज्ञोयच्छत्यग्निदूतोअरंकृतः ७० इत्येवंयज्ञभोक्तृत्वंश्रुतौप्रोक्तंयमस्यहि तस्मादयंपरंब्रह्मस्र
ष्ट्युत्पत्त्यादिकारणं ७१ तस्यमूर्तिर्द्विधाज्ञेयाशुक्लकृष्णविभेदतः यच्छुक्लंतत्परंब्रह्मेतिश्रुतेःशुक्लरूपिणी ७२ यामूर्तिःसापरंब्रह्मतस्मान्निर्गुणतो
यमात् महत्तत्वादिसंभूतिद्वारारुद्रोयमस्यह ७३ जातोवतारएतस्मात्कृष्णवर्णोयमःकिल विष्णुनामासमुत्पन्नस्तस्यनाभिसरोजके ७४
रक्तवर्णोविधिस्तस्मादष्टौदिक्पतयोभवन् ग्रहाःसूर्यादयःसर्वंजगज्जज्ञेचराचरं ७५ एवंकृत्वासशिक्षार्थंदक्षिणाशाधिपालकः दंडपाणि
र्महानीशोमहिषारूढआभवत् ७६ इंद्रादीनांनिजांशानांमध्येतद्वद्विलक्ष्यते भस्मनांतर्गतांगारवत्ससत्यादिरूपकः ७७ तस्माद्विशुद्धबुद्धा
दिरूपःसर्वस्यकारणं तस्यांशःसगुणोनैवनिर्गुणोपासनेप्रभुः ७८ कच्चित्तस्माद्वयंनीलवर्णस्योपासनंसदा कुर्मस्तेनयतोनाशंमूलाज्ञानंप्रप
द्यते ७९ तस्मिन्नष्टेयमःसर्वमितिबोधोविजायते ततःशुक्लयमस्यातिरूपोमोक्षोभवत्यतः ८० यूयंमोक्षार्थिनःसर्वेकुरुतानन्यचेतसः त
दीयोपासनंतस्यमुक्तिप्राप्स्यथबोधतः ८१ इत्युक्तआचार्यउवाचमैवंवाच्यंविरुद्धंश्रुतितोभवद्भिः पुरापितुःशापवशाद्धिकश्चिद्द्विजःपुरं
प्राप्ययमस्यगेहं ८२ सनाचिकेताअवसत्त्रिरात्रमन्नंविनातंह्यतिथिंसुकांत्या युक्तंयमःप्रेक्ष्यसुवेपमानःप्रोवाचभूदेवमतीवनम्रः ८३ ति
स्रोरात्रीर्यदवात्सीर्गृहेमेऽनश्नन्ब्रह्मन्नतिथिर्नमस्यः नमस्तेस्तुब्रह्मन्स्वस्तिमेस्तुतस्मात्प्रतित्रीन्वरान्वृणीष्व ८४ इत्येवंतुयमेनासौनमःपूर्वमुदी
रितः नचिकेताउवाचैनंवचनंसुमनोहरं ८५ शांतसंकल्पःसुमनायथास्याद्वीतमन्युर्गौतमोमाभिमृत्यो त्वत्प्रसृष्टंमाभिवदेत्प्रतीतएतत्त्रयाणां
प्रथमंवरंवृणे ८६ यमउवाच यथापुरस्ताद्भवताप्रतीतऔद्दालकिरारुणिर्मत्प्रसृष्टः सुखंरात्रीःशयितावीतमन्युस्त्वांददृशिवान्मृत्युमुखात्प्र

मुक्तं ८७ स्वर्गेलोकेनभयंकिंचनास्तिनतत्रत्वंजरयाबिभेति उभेतीर्त्वाअशनायापिपासेशोकातिगोमोदतेस्वर्गलोके ८८ नचिकेताउवा
च सत्वमग्निस्वर्ग्यमध्येषिमृत्योप्रब्रूहित्वंश्रद्दधानायमह्यं स्वर्गलोकादमृतत्वंभजंतेएतद्द्वितीयेनवृणेवरेण ८९ एवमुक्तउवाचाग्नेःस्वरूपंयम
आदरात् नचिकेतास्ततःप्राहमृत्युंबुद्धिमतांवरः ९० येयंप्रेविचिकित्सामनुष्येअस्तीत्येकेनायमस्तीतिचैके एतद्विद्यामनुशिष्टस्त्वयाहंवरा
णामेषवरस्तृतीयकः ९१ एवमुक्तोयमस्तस्यलोभमुत्पादयन्बहु धनादिनावरस्यास्यगोप्यतामभिलक्ष्यसः ९२ अथैनंलोभनिर्मुक्तंविद्या
र्थिनमकल्मषं दृष्ट्वाप्राहयमस्तत्त्वंसुगोप्यमधिकारिणे ९३ सर्वेवेदायत्पदमामनंतितपांसिसर्वाणिचयद्वदंति यदिच्छंतोब्रह्मचर्यंचरंतितत्तेपदं
संग्रहेणब्रवीम्योमित्येतत् ९४ अशरीरंशरीरेष्वनवस्थेष्ववस्थितं महांतंविभुमात्मानंमत्वाधीरोनशोचति ९५ यस्यब्रह्मचक्षत्रंचउभेभव
तओदनः मृत्युर्यस्योपसेचनंकइत्थावेदयत्रसः ९६ इत्यादिनोपदिष्टःसकृतार्थोगृहमागमत् इतिश्रुतौयमेनैवमृत्युर्ब्रह्मोपसेचनं ९७ भो
क्तंनचस्वयंस्वस्यभक्ष्यंभवितुमर्हति ततोयमात्परंब्रह्मकारणंसर्ववस्तुनः ९८ ब्रह्मविष्ण्वादिरूपेणसेवनीयंप्रयत्नतः उपसेचनलिंगानांधारणे
नविमुक्तता ९९ इत्युक्तिरवबोधान्नोभवतांसाहसात्मिका मार्कंडेयेश्रृणुप्रोक्तंपुराणेभक्तवत्सलः २०० महादेवोयमंपीडयस्वभक्तपरि
पालनं अकरोत्किंचपापात्मासुंदराख्योबभूवह २०१ जागरणंतुकृतंतेनधनलोभात्कदाचन शिवरात्रौततोदूतैर्यमस्याकृष्यतांगते २०२
जीवेस्यततआगत्यशिवदूतैःसुताडिताः परित्यज्यगतायाम्याःशिवलोकंससुंदरः ३ नीतःशैवैर्हिभक्तानामग्रगण्योबभूवह अजामिलोपि
कर्माणिब्राह्मणानांविहायतु ४ नीचस्त्रीसंगतःपुत्रान्पंचप्राप्यकनिष्ठकं नारायणंब्रुवन्प्राणांस्त्यजन्याम्यैःप्रपीडितः ५ विष्णुदूतैस्तदागत्य
रक्षितस्तेतुकिंकराः यमस्यभग्नसंकल्पास्तन्मंदिरमथोययुः ६ तस्माद्यूयंपरित्यज्यचिह्नान्यद्वैततत्पराः वैदिकंकर्मकुर्वंतःशुद्धास्तेनततःपरं
७ गुरूपदेशतोज्ञानंलब्ध्वाशांतिंगमिष्यथ इत्युक्तास्तंप्रणम्याशुबभूवुस्तेतथैवाहि ८ तस्मात्सापप्रयागाख्यंस्थलंपुण्यविवर्धनं गंगाया
यमुनायाश्चसरस्वत्याश्चसंगमं ९ तत्रस्थितेगुरौपाशचिह्नावरुणसेवकाः समागतास्तथावायूपासकाध्वजचिह्निताः १० भूमिदेवस्यसेवा
यांरताःपूर्णांकधारिणः तीर्थस्योपासकाबिंदुचिह्नाश्चैवसमागताः ११ तत्राद्यानांगुरुःप्राहगुरुंतीर्थपतिस्तदा श्रोतव्यंमन्मतंचित्रंपुण्यदंय
तिशेखर १२ सर्वोत्तमोजीवनहेतुरस्यदेवादिवंद्योवरुणःसुसेव्यः तंप्राणनाथस्त्ववदत्समीरःसर्वस्यहिप्राणउपासनीयः १३ मुनिस्ततो

नंतउवाचचैनंसर्वोत्तमाभूमिरुपासनीया नत्वाततोजीवनदोजगादतीर्थैसुसेव्यंसकलैःसुखाशैः १४ तच्चत्रिवेणीतिप्रयामुपेतंपापापहंयस्य हिबिंदुमात्रं केचित्तुतद्दर्शनतोविमुक्तिंवदंतिसर्वोत्तमताततोस्य १५ अंबत्वद्दर्शनान्मुक्तिर्नजानेस्नानजंफलं नारदेनोक्तमेतद्धिकिंचसर्वात्मकं जलं १६ आपोवैस्युरिदंसर्वमित्यादिश्रुतिवाक्यतः तस्मात्सर्वात्मकत्वेनब्रह्मत्वेस्यैतदेवहि १७ मोक्षार्थिभिर्भवद्भिस्तुसेवनीयंप्रयत्नतः इ त्येवमुक्तआहेदंशंकरःपरमोगुरुः १८ उपासनासुखजननीनकार्यगाह्यनित्यतांगसकलकार्यगामता जलस्यसर्वपरमतातुयोदिताश्रुततौतु साक्षितिमुखराद्यपेक्षया १९ मुक्तिरतोयुष्माकमलभ्यानास्तिविमोक्षेऽनित्यसुसेवा साधनमात्मज्ञानमतःसंसाध्यमलंमोहंपरिहाय २० विश्वसुखातिक्रांतममेयंप्राप्यविमुक्ताआभवथाद्धा तेश्रुतवंतःश्रीगुरुशिष्यास्त्यक्तनिजांकाःसंप्रतिजाताः २१ शून्यवादीततोनत्वागुरुंप्रो वाचशंकरं किंचिद्दृष्टंमयामार्गेसावधानमनाःशृणु २२ मृगतृष्णांभसिस्नातःखपुष्पकृतशेखरः सुखंवंध्यासुतोयातिशशशृंगधनुर्धरः २३ तंदृष्ट्वादेवभावेनप्रणम्यशिरसाभृशं आगतोस्मियतिश्रेष्ठतवांतिकमहंद्रुतं २४ इत्युक्तआहप्रोविद्वत्तरत्वन्नामकिंस्मृतं सतुप्रोवाचभोः स्वामिन्निरालंबनसंज्ञकः २५ अहंपितामदीयस्तुकूर्मनामेतिविश्रुतः मन्मतस्यप्रवक्तेतिश्रुत्वाप्राहपरोगुरुः २६ शून्यत्वात्तेमतंनिंद्यंशून्य स्यब्रह्मतानच तमेवभांतमित्यादिश्रुतेस्तस्माद्विमूढतां २७ विहायाद्वैतविद्यांत्वंसमाश्रित्यसुखीभव इत्युक्तस्तंपुनःप्राहखंब्रह्मेतिश्रुतीरितं २८ आकाशःसर्वभूतेभ्योज्यायान्सोस्तिपरायणं तंप्रत्येवास्तमायांतीत्येवंहिश्रुतिरब्रवीत् २९ किंचवेदांतआकाशस्तल्लिंगादितितस्यसा निश्चि ताब्रह्मतातस्मात्स्वीकर्तव्यमिदंमतं ३० इत्युक्तोसौगुरुवरआहमैवंमूढतमोंगकदापि वाच्यंखंयत्सगुणमतोनास्यब्रह्मत्वंनतुपवनस्य ३१ हे तुःप्रोक्तंखलुपरकार्यसद्वेदेसावुभयविबोधी आकाशोतःपरमिहबोध्यःशब्देनैतेननतुखमेतत् ३२ ज्यायस्त्वंपस्यखादिभ्यःश्रुत्यासम्यगुदी रितं तद्ब्रह्मानंदविज्ञानंसन्मात्रंद्वैतवर्जितं ३३ अंतवत्त्वेनदोषेणशालावत्यमतंपुरा निंदित्वाशैवलीराजादोषयुक्तंकथंवदेत् ३४ एवमसौश्र वणादतिहृष्टःप्राहगुरुंपरमंपुनरित्थं दर्शनतोभवतामहमेषःपावनतामुपयातइतस्त्वं ३५ ब्रह्मोपदेशंकुरुयेनमुक्तःस्यामित्यसौप्रोक्तउवाचभू यः आकाशआत्मानमुपास्वसम्यक्तद्दिस्थितंतेनतवास्तुमोक्षः ३६ इत्युक्तआचार्यवरस्यशिष्योबभूवतंशंकरदेशिकेंद्रं प्राहागतोभक्तइ दंवराहेनत्वायतेमेशृणुसुंदरंमतं ३७ प्रलयांभसिलीनादिवराहेणोद्धृतामही येनतंमुक्तिसिद्ध्यर्थंभजध्वंयुक्तचेतसः ३८ दंष्ट्रांकितभुजाः

सर्वइत्युक्तःप्राहतंगुरुः मैवंहिब्राह्मणेनैकंतपःकार्यंप्रयत्नतः ३९ वेदोक्तंयदिचिह्नानांधारणेस्तिदुराग्रहः तदांकैःकूर्ममत्स्यादिरंकनीयंशरीरकं ४० वेदोक्तकर्मणोन्येनविप्रस्यार्थोनकश्चन सगुणंब्रह्मसंसेव्यामितिचेत्सेव्यतांमुदा ४१ शिवविष्ण्वादिरूपंतत्संत्यक्त्वाचिह्नधारणं विप्रसंत्यक्तसंध्यादिकर्मादंडंसमर्हति ४२ तस्मान्मूढमतिंत्यक्त्वालिंगशून्यःकुलोचितं कुरुकर्मैवतेनत्वंशुद्धोमुक्तिंगमिष्यसि ४३ ज्ञानलाभेनसोप्युक्तोज्ञानंप्राप्यगुरोर्मुखात् बभूवलक्ष्मणाख्योस्यशिष्यःपरमतापसः ४४ ततोऽन्यःकामकर्माख्योमनुलोकसुसेवकः आगत्येतंनमस्कृत्यप्रोवाचपरमंगुरुं ४५ लोकानांसंघएवास्तिपरेशोतोमुमुक्षुभिः सेवनीयोभवद्भिर्वैसएवानन्यबुद्धिभिः ४६ सत्यलोकात्मिकामुक्तिस्तत्सेवातोनचान्यथा इत्युक्तःप्राहभोमूढतमनानित्यसेवया ४७ अनृतभूतयामुक्तिःसत्यरूपानलभ्यते इत्युक्तोसौगुरुंनत्वाऽद्वैतरत्याश्रितोभवत् ४८ ततस्तंगुणसेवायांतत्पराःपरमंगुरुं नत्वोचुर्हिगुणाःस्वामिन्कारणंजगतांमताः ४९ ब्रह्मादीनांहिकर्तारस्तेषांसेवापरावयं कृतार्थाःसर्वसंपूज्यास्तेषांसर्वमयत्वतः ५० भवद्भिरपितेसेव्याइत्युक्तःप्राहसोगुरुः जन्योपासनमत्यंतमयुक्तंमोक्षसिद्धये ५१ इत्युक्ताःकुमतिंत्यक्त्वाशुद्धाद्वैतपरायणाः तथैवशिष्यतांयातास्ततःकश्चित्समागतः ५२ सांख्यःप्रधानवादीतंनत्वोवाचपरंगुरुं उपादानंप्रधानंतुकारणंजगतःस्मृतं ५३ स्मृतिःप्रमाणमस्माकंमन्वादिस्मृतिवद्यते गुणसाम्यंप्रधानंस्यान्महत्तत्त्वादिकारणं ५४ अव्यक्तंव्यक्तभावंचजगत्येकंपरात्परं तदुपासनमात्रेणमुक्तिःसन्निहितानृणां ५५ इत्यादिस्मर्यतेतस्मात्स्वीकर्तव्यमिदंमतं इत्युक्तआहभोःसांख्यमैवंवेदविरोधतः ५६ स्मृतेर्वेदानुकूलायाःप्रामाण्यंहिनचान्यथा अशब्दत्वात्प्रधानंतुजगतःकारणंनहि ५७ वेदोक्तस्येक्षितृत्वस्याभावादस्यजडस्यवै नाशब्दमीक्षितेरित्यतआचार्यैरुदीरितं ५८ तस्मात्सऐक्षतेत्यादिश्रुतिवाक्यान्नकारणं प्रधानंकिंतुचैतन्यंपरंब्रह्मसदात्मकं ५९ अतोमूढमतिंत्यक्त्वाऽद्वैतनिष्ठोभवाधुना इत्युक्तःप्राहनाशब्दंप्रधानंश्रुतिरस्तिहि ६० अचिंत्यमव्यक्तमरूपमव्ययंतथारसंनित्यमगंधवच्चयत् अनाद्यनंतंमहतःपरंध्रुवंनिचाय्यतंमृत्युमुखात्प्रमुच्यते ६१ इत्यव्यक्तेनशब्देनप्रधानंप्रतिपादितं इतिश्रुत्वागुरुःप्राहप्राज्ञःप्रकरणादिना ६२ उक्तशब्देनसंप्रोक्तंकिंचज्ञानंनसंभवेत् गुणसाम्यसुसेवातःसत्वस्योद्रेकरूपकं ६४ तस्मादेतन्मतंत्यक्त्वाऽद्वैतविद्यांसमाश्रितः सुखीभवेतिसंप्रोक्तःसांख्योसौशिष्यतांगतः ६४ ततोन्यस्तंनमस्कृत्यकापिलोयोगवित्तमः प्राहप्रामाणिकंयोगान्मुक्तिरस्तीतिमेमतं ६५ विविक्तदेशे

चसुखासनस्थःशुचिःसमग्रीवशिरःशरीरः अंत्याश्रमस्थःसकलेंद्रियाणिनिरुध्यभक्त्यास्वगुरुंप्रणम्य ६६ हृत्पुंडरीकंविरजंविशुद्धंविचिंत्यमध्येविशदंविशोकं अचिंत्यमव्यक्तमनंतरूपंशिवंप्रशांतंअमृतंब्रह्मयोनिं ६७ अनादिमध्यांतविहीनमेकंविभुंचिदानंदमरूपमद्भुतं उमासहायंपरमेश्वरंप्रभुंत्रिलोचनंनीलकंठंप्रशांतं ६८ ध्यात्वामुनिर्गच्छतिभूतयोनिंसमस्तसाक्षितमसःपरस्तात् इत्यादिवाक्यैर्निगमेषुसंस्थैःप्रमाणतांयातिमतंमदीयं ६९ किंचागमेषुसंप्रोक्ताजपविद्याविधानतः भेदनंचक्रषट्कस्यतथाप्रोक्तमतोमतं ७० मुक्त्याकांक्षिभिराचार्यसेवनीयंप्रयत्नतः इत्युक्तआहमैवंभोवेदैर्दहरसंज्ञिका ७१ विद्योक्तानत्वदुक्तोयंयोगोमोक्षस्यकारणं ७२ अजपामूलमंत्रस्यसोहमित्यर्थनिश्चयात् जीवेशयोर्भिदागंधाभावाद्योगःकथंभवेत् ७३ सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि संपश्यन्ब्रह्मपरमंयातिनान्येनहेतुना ७४ इत्यादिश्रुतिभिर्मार्गोज्ञानादन्योनिषिध्यते षट्चक्रभेदनाद्योयंमुक्तेःकिंचश्रुतिर्जगौ ७५ शांत्यादियुक्तआत्मानंपश्येदात्मनिकेवलं अधिकारीशुद्धचित्तःश्रवणाद्यैःसुसाधनैः ७६ वेदांतविज्ञानसुनिश्चितार्थाःसंन्यासयोगाद्यतयःशुद्धसत्वाः तेब्रह्मलोकेषुपरांतकालेपरामृतात्परिमुच्यंतिसर्वे ७७ इत्यादिभिःश्रोतवचोभिरेषयोगोभवल्लोकउपेक्षणीयः इत्युक्तआचार्यमुवाचभूयोयतेऽपरिज्ञानवशाद्ब्रवीषि ७८ अज्ञात्वाखेचरींमुद्रांब्रह्मज्ञोहमितिद्विजः योवदेत्तस्यजिह्वायांछेदंकुर्वीतशासनं ७९ नदीत्रितयसंयोगंत्रिकूटाख्यमितिद्विजः ब्रह्माहमितियोब्रूतेतज्जिह्वाच्छेदमाचरेत् ८० अविदित्वाद्विजोयस्तुशृंगाटकमतःपरि ब्रह्माहमितियोब्रूतेतज्जिह्वाछेदमाचरेत् ८१ मनोन्मन्याःस्वरूपंहिपूर्णमंडलमार्गतः अविदित्वाब्रवीद्ब्रह्मेत्यस्यजिह्वांहिसंछिनेत् ८२ अंगुष्ठमात्रस्यपुंसःस्थानज्ञानंविनाद्विजः ब्रह्मास्मीत्युच्यतेयेनतस्यजिह्वांहिसंछिनेत् ८३ अवस्थात्रितयस्थानंनीचोन्मत्तविगर्हितं अज्ञात्वाब्रह्मयोब्रूतेशिरस्तस्यपतत्यधः ८४ लयवित्परमंयातिब्रह्मनान्येनवर्त्मना हठवित्परमंस्थानंयातिब्रह्मसनातनं ८५ इत्यादिवचनैर्योगःसर्वदामोक्षकांक्षिभिः भवद्भिरतियत्नेनस्वीकर्तव्यइतीरितः ८६ गुरुराहवृथैवत्वंजल्पस्यज्ञानमोहितः अष्टांगयोगजामुक्तिर्नतुकिंतुविशुद्धिदः ८७ ऐकाग्र्यदस्तथाश्रौतोविरुद्धोवेदतोनहि खेचर्यादिकमुद्रायाविज्ञानेनविनानहि ८८ मुक्तिरित्युक्तिरत्यंतसाहसादेवनान्यथा ब्रह्मज्ञानाद्यतोमुक्तिंवेदोवदतिनान्यतः ८९ तस्माच्छ्रुतिप्रोदितकर्मनिष्ठोविशुद्धचित्तःपुरुषोविवेकी वैराग्यवांश्छांतिदमादियुक्तोमुमुक्षुरात्मानमजंसहिष्णुः ९० गुरोर्मुखात्तत्त्वमसीतिवाक्यंश्रुत्वाविचार्यात्मगतिं

सुसम्यक् सच्चित्सुखंभेदविहीनमद्वाविज्ञायमुक्तोभवतीतिसोक्तः ११ नत्वागुरोःपादयुगंसुभक्त्याशिष्योबभूवाथपराणुवादं समाश्रिता
धीरशिवादयोन्येसमागताःप्रोचुरिदंयतीशं १२ कर्तापरेशोयदुदीरितोस्तिस्रष्टौसभूम्याद्यणुकान्युनक्ति नित्यान्लयेतान्वियुनक्तिचैषो
भूम्यादिभिर्लोकगुरुःसलोकान् १३ विधायसृष्ट्वाविविधांश्चजीवानास्तेस्वयंसाक्षिवदेषपूर्णः इत्युक्तआचार्यउवाचमैवंश्रुतेर्विरोधाच्छृणु
तद्विरोधं १४ परात्मनःखादिकसर्गउक्तःश्रुतौकथंतेषुतुनित्यतातः परेशएकःखलुनित्यरूपोजन्यंजगत्सर्वमनित्यमेव १५ जगदीशादजन्य
त्वंकेषुचिद्यदिवर्तते तस्यतत्त्वंनवक्तव्यंसर्वस्याजनकत्वतः १६ अधीत्यगौतमींविद्यांस्रागालीयोनिमाविशेत् इत्यादिवचनात्तांतुविहायाद्वै
तमाश्रिताः १७ मुक्ताभवथशुद्धात्मविज्ञानाद्गुरुभक्तिजात् इत्युक्तास्तेबभूवुर्वैशिष्याधीरशिवादयः १८ प्रातःस्नात्वात्रिवेण्यांहिगुरुःशि
ष्यसमन्वितः प्राङ्मार्गात्प्राप्यपक्षार्धात्काशींकाशीशसंयुतां १९ स्तुतिभिःकरतालैश्चशंखादिनिनदैस्तथा चित्रमासीत्तत्रमासत्रितयंसंस्थि
तेगुरौ ३०० स्वामिनंकेचिदागत्यनत्वातंकर्मवादिनः प्रोचुर्विश्वस्यसृष्ट्यादिकर्मणोभवतिप्रभो १ रम्येनकर्मणारम्यांयोनिंविप्रादिकस्य
वै पापेनकर्मणापापांशुद्रादेस्तांव्रजंतिहि २ कर्मणैवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयः इत्यादिकैर्वचोभिर्मुमुक्षुभिःकर्मयत्नतः ३ कार्यं
सुखस्यसंप्राप्तिर्मोक्षइत्यभिधीयते इत्युक्तःप्राहमैवंयस्थैतन्कर्मेतिहिश्रुतिः ४ ब्रह्मकार्यंजगद्ब्रूतेध्येयंतत्कारणंतथा इत्युपक्रम्यसंब्रूतेशंभु
राकाशमध्यगः ५ शतंचसत्यमित्यादिश्रुतिश्चास्तिविबोधिका ब्रह्मणःसूक्ष्मस्थूलापिविश्वकारणरूपिणः ६ तस्मात्सर्वज्ञएवेशःकारणंज
गतोमतं नैवकर्मजडत्वाद्येमंदास्तेथाश्रयंतितत् ७ इत्युक्तास्तेपरांविद्यामाश्रिताःशिष्यतांगताः ततोवाभरणाख्यस्तंशिष्यैःसहसमागतः
८ नत्वोवाचसचंद्रोसौसर्वलोकप्रकाशकः देवादिपालकःपूर्णिमादौपूज्यःप्रयत्नतः ९ तदुपासनयामुक्तिरित्युक्तःप्राहनास्तिसः अनि
त्योपासनालभ्योनित्योमोक्षःकदाचन १० इष्टापूर्तादिकंकर्मकृत्वाचंद्रस्यमंडलं प्राप्यभूयोस्यलोकस्यप्राप्तिरुक्तापरात्मना ११ धूमोरा
त्रिस्तथाकृष्णःषण्मासादक्षिणायनं तत्रचांद्रमसंज्योतिर्योगीप्राप्यनिवर्तते १२ एषदेवान्नमित्युक्तंश्रुतौतस्मान्नमुक्तता अन्नस्यास्यसुसेवातः
किंतुतल्लोकसंस्थितिः १३ तस्मान्मूढमतिंत्यक्त्वाशुद्धाद्वैतंसमाश्रितः मुक्तोभवेतिसंप्रोक्तःसच्छिष्योसौबभूवह १४ ततोभौमादिकानांये
ग्रहाणांसमुपासकाः नमस्कृत्योचुराचार्यंशंकरंतेकृपानिधिं १५ भौमादिकस्यसेवातोमुक्तिर्वेदेप्रचोदिता तस्मान्मुमुक्षुभिःसेव्याएतएव

प्रयत्नतः १६ इत्युक्तआहलोकानांग्रहपीडानिवृत्तये सेवाप्रोक्तानमुक्त्यर्थंसातुचेतनबोधतः १७ सदेवेत्यादिभिर्वाक्यैर्वेदेसम्यगुदीरिता
इतिश्रुत्वाथतेसर्वेगताःशिष्यत्वमादरात् १८ ततःक्षपणकोनत्वागुरुमाहप्रभोमया त्वदाश्रयेणषण्मासाःकालोनीतस्ततोमतं १९ मदीयं
शृणुकालोयंपरंब्रह्मसुसेव्यतां मुक्त्यर्थमितिसंप्रोक्तःप्राहकालस्यजन्महि २० संवत्सरोजायतकालएषइतिश्रुतिःप्राहततःकुबुद्धिं विहाय
शुद्धाद्वयमाश्रितस्त्वंमुक्तोभवेत्युक्तइमंमुनीशं २१ समस्तसर्वज्ञशिरोवतंसंनत्वाद्वयेब्रह्मणिसंरतोभूत् ततःपितॄणांसमुपासकास्तंसमागताः
प्राहुरिदंयतीशं २२ अग्निष्वात्तादयश्चंद्रमंडलोपरिवासिनः नित्यमुक्तास्त्रयस्तेषुमूर्तिहीनाःसमूर्तयः २३ चत्वारःसेवनंतेषांधर्मादिफलदं
स्मृतं मुक्तिदंचैवसंप्रोक्तंसेव्यास्तेतःप्रयत्नतः २४ श्राद्धकृत्सत्यवादीचगृहस्थोपिविमुच्यते चांद्रमासप्रमाणेनपितृमध्याह्नमीरितं २५ अ
मातस्तत्रकर्तव्यंश्राद्धादिपरितुष्टये तेषामितिससंप्रोक्तःप्राहतान्परमोगुरुः २६ मैवंनेत्यादिवेदोहिकर्ममुक्तेर्नसाधनं इतिब्रूतेपरंब्रह्मप्राप्नो
त्यात्मज्ञइत्यपि २७ तस्मात्कर्माणिसंत्यज्यशुद्धचित्तःपरेश्वरं श्रुत्वागुरुमुखात्सम्यक्विचार्यसुविमुच्यते २८ इतिश्रुत्वाथतेसर्वेसत्यशर्मा
दयोगुरुं नत्वातदुपदेशेनसंगताःकृतकृत्यतां २९ शंखपादाभिधःकश्चित्कुज्वलीटस्तथैवचः समागत्योचतुर्नत्वायतीशंपरमंगुरुं ३० य
त्रनारायणःशेतेससेव्यःशेषईश्वरः गरुडोथविमोक्षायतस्यवाहनतांगतः ३१ इत्युक्तआहचेदेवंनारायणसुसेवनं कर्तव्यंतेनशुद्धांतःकरणो
गुरुमुखात्परं ३२ श्रुत्वाविचार्यविज्ञायततोमुक्तिंगमिष्यथ इत्युक्तौतौगुरुंनत्वासच्छिष्यत्वमुपागतौ ३३ चिरकीर्तिमुखाःसिद्धोपासका
स्ततआगताः प्रणम्योचुर्वयंमंत्रांल्लब्ध्वासिद्धोपदेशतः ३४ कृतकृत्यास्ततोयूयंभवथैतन्मतानुगाः श्रीशैलादिकशैलेषुप्राप्यसंत्रादिकांश्छुभा
न् ३५ सत्यनाथादयःसिद्धाःकृतार्थाश्चिरजीविनः तेषांसमुपदेशेनतथाभूतावयंस्थिताः ३६ विचित्रांजनमुख्याभिर्विद्याभिःसर्ववेदिनः
तस्मादस्मन्मतंभेत्तुंनशक्यंकेनविद्यते ३७ इत्युक्तआचार्यउवाचफल्गुफलेप्सुभिर्भाषणमप्ययुक्तं विचित्रवेषैर्हिकियानिहार्थोदोषाभिरे
वास्तिपरस्वलाभात् ३८ तथाचिरंजीवनतःफलंनोदेहोयतोदुःखमयोस्तिसर्वदा तस्माद्विशुद्धैःकिलसाधनीयोदेहस्यत्यागेनविमुक्त्युपायः
३९ श्रुत्वाथतेशिष्यवराबभूवुर्गंधर्वभक्तास्ततऊचुरार्यं विश्वावसूपासनतोहिनादविज्ञानतोबिंदुकलाविबोधात् ४० कृतकृत्यावयंयूयम
तोमुक्त्यभिलाषिणः अमंगांधर्वविद्यायांकुरुध्वंसर्वदैवहि ४१ इत्युक्तःश्रीगुरुःप्राहमैवंवेदविरोधतः तत्रशब्दाद्यतीतत्वंब्रह्मणःप्रतिपादितं

४२ अशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययंतथारसंनित्यमगंधवच्चयत् अनाद्यनंतंमहतःपरंध्रुवंनचाप्यतंमृत्युमुखात्प्रमुच्यते ४३ इतिस्मृतौतथाप्रोक्तं परःशब्दाद्यगोचरः नादबिंदुकलातीतंयस्तंवेदसवेदवित् ४४ इतितस्माद्भवंतोपिब्रह्मनादाद्यगोचरं भजध्वंतेनमुक्तिंतुगमिष्यथनसंशयः ४५ इत्युक्ताःशिष्यतांयातास्ततोवैतालसेवकाः चिताभस्मानुलिप्तांगाभूतसेवारतास्तथा ४६ बभाषिरेगुरुंनत्वास्वामिन्भूताद्युपासकाः सर्वे लोकवशीकारेसमर्थाइतितद्वचः ४७ श्रुत्वोवाचयतीशस्तान्प्रयुक्तंभवतांमतं ब्राह्मणानांनसंप्रोक्तायतोभूताद्युपासना ४८ अपसर्पंतुये भूतायेभूताभुविसंस्थिताः येभूताविघ्नकर्तारस्तेनश्यंतुशिवाज्ञया ४९ इत्यादिवचनात्तस्माद्भ्रष्टाचारंविहायतं स्ववर्णोचितकर्माणिकुरुता

यतिराडथतेषुतेषुदेशेष्वितिपाषंडपरान्द्विजान्विमथ्नन् ॥ अपरांतमहार्णवोपकंठंप्रतिपेदेप्रतिवादिदर्पहंता ॥ ॥ २९ ॥ विललासचलत्तरंगहस्तैर्नदराजोभिनयन्निगूढमर्थं ॥ अवधीरितदुंदुभिस्वनेनप्रतिवादीवमहान्महारवेण ॥ ३० ॥ बहुलभ्रमवानयंजडात्मासुमनोभिर्मथितश्चपूर्वमेव ॥ इतिसिंधुमुपेक्ष्यसक्षमावानिवगोकर्णमुदारधीःप्रतस्थे ॥ ३१ ॥

द्वैतमाश्रिताः ५० स्वकर्महीनान्नगतिर्लभंतिश्रुत्वेदमाचार्यवरंप्रणम्य स्वकर्मशीलाःकिलपंचपूजापरायणाःशिष्यवराबभूवुः ५१ ॥ २८ ॥ तदेतत्सर्वंसंक्षिप्याह यतिराडिति अपरांतमहार्णवोपकंठंपश्चिमसमुद्रसमीपं ॥ २९ ॥ चलद्भिस्तरंगात्मकैर्हस्तैस्तथावधीरितस्तिरस्कृतोदुंदुभिस्वनोयेनतथाभूतेनमहताशब्देननिगूढमर्थमभिनयन्प्रकटयन्महान्नदराजःसमुद्रःप्रतिवादिवद्विललासविशुशुभे ॥ ३० ॥ आचार्यैस्तर्हिकिमित्युपेक्षितइत्याशंक्याह बहुलेति प्रतिवादितुल्योपिबहुलावर्तलक्षणभ्रमवान्जडात्मापुनश्चदेवलक्षणैःसंस्कृतचित्तैःपंडितैःपुरैवमथितश्चेतिहेतोःसमुद्रमुपेक्ष्यसश्रीशंकराचार्यःक्षमावानिवोदारधीर्गोकर्णंप्रतस्थे इवशब्दउत्प्रेक्षार्थकः ॥ ३१ ॥

सश्रीशंकरस्तत्रसरित्पतिंसमुद्रमवगाह्यहिमाचलसुतायाःपार्वत्याःप्रियंमहादेवमासाद्यचतुर्भिर्यकारैर्भुजंगप्रयातमित्युक्तलक्षणभुजंगप्रयातवृत्तैरम्य-
मद्भुतैरर्थैर्विचित्रंस्तवसत्तमंरचयामास ॥ ३२ ॥ स्तवसत्तमरचनानंतरं वेदांतविद्यांनम्रीभूतेभ्योविनेयेभ्यःप्रतिपादयंतमेनंश्रीशंकरं
हरदत्तसमाख्योऽधिगम्यस्वगुरुंनीलकंठंप्रोक्तवान् ॥३३॥ यत्प्रोक्तवांस्तदुदाहरति हेभगवन्शंकराख्योयतिरार्यपादान्भवतोविजिगीषुरिहागत्य
शिष्यैःसहशिवालयेसमास्ते तस्योपेक्षणीयत्वंवारयति स्ववशीकृताभट्टपादमंडनमिश्रादयोयेनसः ॥ ३४ ॥ इतितस्यहरदत्तस्यवचनंश्रुत्वास

अवगाह्यसरित्पतिंसतत्रप्रियमासाद्यतुषारशैलपुत्र्याः ॥ स्तवसत्तममद्भुतार्थचित्रंरचयामासभुजंगवृत्तरम्यं
॥ ३२ ॥ तदनंतरमागमांतविद्यांप्रणतेभ्यःप्रतिपादयंतमेनं ॥ हरदत्तसमाह्वयोधिगम्यस्वगुरुंसंगिरतेस्मनी
लकंठं ॥ ३३ ॥ भगवन्निहशंकराभिधानोयतिरागत्यजिगीषुरार्यपादान् ॥ स्ववशीकृतभट्टमंडनादिःसहशि
ष्यैर्गिरिशालयेसमास्ते ॥ ३४ ॥ इतितद्वचनंनिशम्यसम्यग्ग्रथितानेकनिबंधरत्नहारः ॥ शिवतत्परसूत्रभाष्यक
र्ताप्रहसन्वाचमुवाचशैववर्यः ॥ ३५ ॥ सरितांपतिमेषशोषयेद्वासवितारंवियतःप्रपातयेद्वा ॥ पटवत्सुरवर्त्म
वेष्टयेद्वाविजयेनैवतथापिमेसमर्थः ॥ ३६ ॥ परपक्षतमिस्रचंचदर्कैर्ममतर्कैर्बहुधाविशीर्यमाणां ॥ अधुनैव
मतंनिजंसपश्यत्वितिजल्पन्निरगादनल्पकोपः ॥ ३७ ॥

म्यग्ग्रथितानेकनिबंधलक्षणैरत्नैर्हारोयेनपुनश्चशिवतत्परस्याथातोब्रह्मजिज्ञासेत्यादिसूत्राणांभाष्यस्यकर्तासशैववर्यःप्रहसन्वाचमुवाच ॥३५॥
वाचमेवसगर्वामुदाहरति यद्येषयतिःसमुद्रंशोषयेत् यदिवागगनात्सवितारंसूर्यंप्रपातयेत् यदिवापटवदाकाशंवेष्टयेत्तथापि मेविजयेसमर्थो
नैवभवेत् ॥ ३६ ॥ परपक्षलक्षणांधकाराणांनिवारणेस्फुरद्भिःसूर्यैर्ममतर्कैरधुनैवानेकधाविशीर्यमाणंनिजंमतंसयतिःपश्यत्विजल्पन्न
नल्पकोपोनीलकंठोनिर्गतवान् ॥ ३७ ॥

श्वेतभूत्याव्याप्तान्यंगानियेषांपुनश्चस्फुटरुद्राक्षाणांसमूहेनकम्राःकमनीयाःकंठायेषांतथाभूतैरधीतशैवशास्त्रैःशिष्यैःपरिवेष्टितमायांतममुंनीलकंठंमुनिःश्रीशंकरोददर्श ॥ ३८ ॥ महर्षेःश्रीशंकराचार्यस्यसन्निकर्षंसमीपंप्राप्यैषःकविर्नीलकंठआत्मपक्षमातिष्ठयत्सम्यक्स्थापितवान् तत्रोपमानमाह शुकस्यतातेनश्रीवेदव्यासेनकृतादात्मप्रतिपादकाच्छास्त्राच्छारीरकमीमांसासंज्ञकात्प्राकूयथाकपिलाचार्यःसाक्षात्स्वशास्त्रंस्थापितवान्तद्वत् ॥ ३९ ॥ तदानींस्वगुरुंनिवार्यसुरेश्वरोविवादंकृतवानित्याह हेभगवन्क्षणमात्रंप्रथमंत्वमेतत्स्फुरदुक्तिपाटवमीक्ष्य

सितभूतितरंगिताखिलांगैःस्फुटरुद्राक्षकलापकम्रकंठैः ॥ परिवीतमधीतशैवशास्त्रैर्मुनिरायांतममुंददर्श शिष्यैः ॥ ३८ ॥ अधिगत्यमहर्षिसन्निकर्षंकविरातिष्ठयदात्मपक्षमेषः ॥ शुकतातकृतात्मशास्त्रतःप्राक्कपिलाचार्यइवात्मशास्त्रमद्धा ॥३९॥ भगवन्क्षणमात्रमीक्ष्यतांतत्प्रथमंतुस्फुरदुक्तिपाटवंमे ॥ इतिदेशिकपुंगवंनिवार्यव्यवदत्तेनसुरेश्वरःसुधीशः ॥ ४० ॥ सुमतेतवकौशलंविजानन्स्वयमेवैषमुनिःप्रतिब्रवीतु ॥ इतितंविनिवर्त्यनीलकंठोयतिकंठीरवसम्मुखस्तदासीत् ॥४१॥ परपक्षबिसावलीमरालैर्वचनैस्तस्यमतंचखंडदंडी ॥ अथनीलगलःस्वपक्षरक्षांजहदद्वैतमपाकरिष्णुरूचे ॥ ४२ ॥

तामितिदेशिकपुंगवंनिवार्यसुधीनामीशःसुरेश्वरस्तेननीलकंठेनव्यवदत् ॥ ४० ॥ विवदमानंसुरेश्वरंप्रतिनीलकंठोयदुक्तवांस्तदाह हेसुमतेतवकौशलतांविजानन्नतःस्वयमेवैषमुनिःप्रतिब्रवीतुइतितंसुरेश्वरंविनिवर्त्यतदायतिसिंहसम्मुखआसीत् ॥ ४१ ॥ ततःपरपक्षलक्षणबिसावलीभक्षणेहंसैर्वचनैस्तस्यसम्यकूस्थापितंमतंदंडीश्रीशंकरश्चखंडखंडितवान् अथानंतरंनीलकंठःस्वपक्षरक्षांत्यजन्नद्वैतमतंनिराकर्तुमिच्छुरुवाच ॥४२॥

यदूचेतदाहषड्भिः हेप्रशमिन्तत्त्वमस्यादिवेदत्रयीमस्तकैर्जीवेश्वराभेदलक्षणोयस्त्वदिष्टोऽर्थःकथितःसनयुज्यते किंतमःप्रकाशयोरभेदोघटतेनैवयु
ज्यते तत्रहेतुर्विरुद्धधर्मवत्त्वात्तथाचजीवेश्वराभेदोनभवति विरुद्धधर्मवत्त्वात्तमःप्रकाशयोरिवेतियुक्तिविरोधात्त्वदिष्टोर्थोवेदांतैर्नैवकथितइतिभावः
॥ ४३ ॥ ननुरवितत्प्रतिबिंबयोर्व्यभिचारश्चांचल्याचांचल्यादिविरुद्धधर्मवत्त्वेप्यभेदाभावाभावस्यसत्त्वात्तथाचविरुद्धधर्मयोरपियोरवि
तत्प्रतिबिंबयोरिवाभेदोयुज्यतामित्याशंक्यपरिहरति रवितत्प्रतिबिंबयोरिवतत्त्वतोऽभिदभेदोघटतामित्यपिनवाच्यं तत्रहेतुर्व्योमशिवादिदेशि

प्रशमिस्तदसीतियस्त्रयीकैःकथितोर्थःसनयुज्यतेत्वदिष्टः ॥ अभिदातिमिरप्रकाशयोःकिंघटतेहंतविरुद्धधर्मव
त्त्वात् ॥ ४३ ॥ रवितत्प्रतिबिंबयोरिवाभिद्घटतामित्यपितत्त्वतोनवाच्यं॥ मुकुरेप्रतिबिंबितस्यमिथ्यात्व
गतेर्व्योमशिवादिदेशिकोक्त्या ॥ ४४ ॥ मुकुरस्थमुखस्यबिंबवक्त्राद्भिदयापार्श्वगलोकलोकनेन ॥ प्रतिबिं
बितमाननंमृषास्यादितिभावत्कमतानुगोक्तिकश्च ॥ ४५ ॥ नचमायिकजीवनिष्ठमौढ्येश्वरसार्वज्ञविरुद्धध
र्मबाधात् ॥ उभयोरपिचित्स्वरूपतायाअविशेषादभिदैववास्तवीति ॥ ४६ ॥

कोक्त्यादर्पणेप्रतिबिंबितस्यमिथ्यात्वावगतेस्तथाचमिथ्यात्वेनबाध्यस्यप्रतिबिंबस्याभेदयोग्यतायाअभावेनव्यभिचाराभावात्तद्दृष्टांतेनजीवेश्वर
योरभेदोनयुज्यतइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ किंचभवदीयमतानुगाप्युक्तिरप्यस्तीत्याह बिंबमुखान्मुकुरस्यमुखस्यभेदेनसमीपस्थलोकावलोक
नेनहेतुनाप्रतिबिंबितंमुखंमृषास्यादितिभवदीयमतानुगोक्तिकश्चस्वार्थेकः ॥ ४५ ॥ ननुजीवनिष्ठमौढ्यस्येश्वरसार्वज्ञस्यचविरुद्धधर्मस्यमा
यिकत्वेनबाधादुभयोरपिचैतन्यस्वरूपतायाअविशेषाद्वास्तवोऽभेदएवेत्याशंक्यपरिहारंप्रतिजानीते नचेति ॥ ४६ ॥

तत्रहेतुमाह हियस्मात्प्रमाणशतैःस्थितस्यविरुद्धधर्मस्यबाधोनसंभवतिबाधाभावेनमायिकत्वमप्यस्यनास्तीतिभावः विपक्षेबाधकमाह परथे
ति मानशतैःस्थितस्यापिबाधांगीकारेभेदोदत्तजलांजलिःस्यात् तत्रयुक्तिमाह विपरीतयोरश्वत्वगोत्वयोर्बाधादश्वपश्वोःस्वरूपस्यैक्यमेवेति
युक्त्येत्यर्थः ॥ ४७ ॥ यदिप्रत्यक्षादिमानावगतस्यहानमिष्टंनभवेत्तर्हिनचेश्वरोहमस्मीतिप्रत्यक्षप्रमाणावगतस्यजीवसर्वेश्वरभेदस्यहानमप्य
भीष्टंनभवेदित्यर्थः ॥ ४८ ॥ इत्थंवंयुक्तिशतैःसकविर्नीलकंठोवेदांतवचोभिःप्रकाश्यमानमद्वैतपक्षमक्षोभयत् यथाप्रफुल्लंसरोजवनंहस्तिपो

नहिमानशतैःस्थितस्यबाधापरथादत्तजलांजलिर्भिदास्यात् ॥ विपरीतहयत्वगोत्वबाधाद्धयपश्वोर्निजरू
पकैक्ययुक्त्या ॥ ४७ ॥ यदिमानगतस्यहानमिष्टंनभवेत्तर्हिनचेश्वरोहमस्मि ॥ इतिमानगतस्यजीवसर्वे
श्वरभेदस्यनहानमप्यभीष्टं ॥ ४८ ॥ इतियुक्तिशतैःसनीलकंठःकविरक्षोभयदद्वितीयपक्षं ॥ निगमांतव
चःप्रकाश्यमानंकलभःपद्मवनंयथाप्रफुल्लं ॥ ४९ ॥ अथनीलगलोक्तदोषजालोभगवानेवमवोचदस्तुका
मं ॥ शृणुतत्त्वमसीतिसंप्रदायश्रुतिवाक्यस्यपरावरेभिसंधिं ॥ ५० ॥ ननुवाच्यगताविरुद्धतार्धीरिहसो
सावितिवद्विरोधहाने ॥ अविरोधितुवाच्यमाददैक्यंपदयुग्मंस्फुटमाहकोविरोधः ॥ ५१ ॥

तःक्षोभयातितद्वत् ॥ ४९ ॥ अथतत्कृताद्वैतपक्षक्षोभानंतरंनीलकंठेनोक्तंदोषजालंयस्मैसभगवाञ्छंकराचार्यउवाच एवंत्वदुक्तंयथेष्टम
स्तु तथापितत्त्वमसीतिसंप्रदायश्रुतिवाक्यस्यपरावरेऽभिसंधिमभिप्रायंशृणु. परेब्रह्मादयोवरेयस्मात्तथाभूतेऽखंडैकरसे यद्वाकार्योपाधिकोजी
वःकारणोपाधिरीश्वरइत्युक्तत्वात्कारणाभिन्नेकार्ये ॥ ५० ॥ इहतत्त्वमसिवाक्येसोयमितिवद्विरुद्धताबुद्धिर्ननुवाच्यगतानतुलक्ष्यगता तथा
चभागलक्षणयातस्यविरोधस्यहानेसतिअविरोधिवाच्यंचैतन्यमात्रंतुस्वीकुर्वतस्तत्त्वमितिपदद्वयमैक्यंस्फुटमाहातःकोपिविरोधोनास्ति ॥५१॥

यत्त्वपरथेत्याद्युक्तंतत्राह यदिति इहएवमुच्यमानेयोऽतिप्रसंगस्त्वयोक्तःसनभवेत् हियस्माद्गवाश्वयोरभेदघटकंप्रमाणंनास्ति यतःप्रमाणात्त योर्गवाश्वयोरुभयोर्भागलक्षणयाऽभेदानुभवःस्यादित्यर्थः ॥ ५२ ॥ नीलकंठःशंकते ननुमौढ्यधर्मान्वितजीवस्वरूपात्सर्वज्ञत्वधर्मयुक्तेश्वरस्वरू पाच्चातिरिक्तमुभयोर्जीवेश्वरयोःपरिनिष्ठितंस्वरूपंखलुनास्त्येव यतस्तथाभूतंस्वरूपसत्त्वादत्रस्वरूपेलक्षणास्यात् यद्वात्रतत्त्वमसिवाक्ये ॥ ॥ ५३ ॥ परिहरतीतिचेन्न तत्रहेतुमाह मौढ्यादिविरुद्धधर्मविशिष्टंजीवादिस्वरूपंकल्पितंदृश्यत्वाच्छुक्तिरूप्यादिवदितिपरिदृश्यमानजीवे

यदिहोक्तमतिप्रसंजनंभोनभवेन्नोहिगवाश्वयोःप्रमाणं ॥ अभिदाघटकंतयोर्यतःस्यादुभयोर्लक्षणयाभिदा नुभूतिः ॥५२॥ ननुमौढ्यसमस्तवित्त्वधर्मान्वितजीवेश्वररूपतोतिरिक्तं॥ उभयोःपरिनिष्ठितंस्वरूपंबतना स्त्येवयतोऽत्रलक्षणास्यात् ॥ ५३ ॥ इतिचेन्नसमीक्ष्यमाणजीवेश्वररूपस्यचकल्पितत्वयुक्त्या ॥ तदधिष्ठितस त्यवस्तुनोद्धानियमेनैवसदाभ्युपेयतायाः ॥ ५४ ॥ भवतापितथाहिदृश्यदेहाद्यहमंतस्यजडत्वमभ्युपेयं ॥ परि शिष्टमुपेयमेकरूपंननुकिंचिद्धितदेवतस्यरूपं ॥ ५५ ॥ जगतोऽसतएवमेवयुक्त्यात्वनिरूप्यत्वतएवकल्पित त्वात् ॥ तदधिष्ठितभूतरूपमेष्यन्ननुकिंचिद्धितदीश्वरस्यसत्यं ॥ ५६ ॥

श्वरस्वरूपस्यकल्पितत्वयुक्त्यातेनस्वरूपेणाधिष्ठितस्यतदधिष्ठानस्यसत्यस्यवस्तुनःसदानियमेनैवसाक्षादभ्युपगंतव्यत्वादद्धेत्यस्यपूर्वपदेनवासं बंधः ॥ ५४ ॥ नन्वभ्युपगंतव्यंभवद्भिर्मयातुनाभ्युपगम्यतइत्याशंक्यादौसमीक्ष्यमाणजीवस्वरूपाधिष्ठानमभ्युपेयमेवेत्याह भवतापीति हि यस्माद्भवतापिदृश्यस्यदेहादेरहमंतस्यजडत्वमभ्युपेयंतस्यजीवस्यपरिशिष्टंतदेवकिंचित्सत्यंरूपंस्वीकर्तव्यमेव ॥ ५५ ॥ तथेश्वरस्वरूपमपीत्या हासतोजगतोव्युत्थितंभाति विमतंकल्पितमनिरूप्यत्वाद्रज्जुरगवदित्येवमेवयुक्त्याकल्पितत्वात्किंचिद्धितत्सत्यमीश्वरस्यजगदधिष्ठानभूतंरूपमेष्य सवश्यमंगीकार्यमित्यर्थः ॥ ५६ ॥

तत्तस्मादिहश्रुतिगम्येनिरुपाधावुभयस्वरूपेमौढ्यसर्ववित्त्वेनैवस्तः तत्रदृष्टांतमाह जपापुष्पात्प्राप्तस्यलोहितिम्नोनिरुपाधिकेस्फटिकेप्रसक्तिर्नहिस्यात्तद्वत् ॥ ५७ ॥ अपिचभेदधियोयथार्थतायांभेददृशःपुरुषस्यमृत्योःसमृत्युमाप्नोतियइहनानेवपश्यतियउदरमंतरंकुरुतेऽथतस्यभयंभवतीत्यादिश्रुतिर्भयंनब्रवीतुनब्रूयात् हियस्मादनर्थसंबंधोविपरीतदर्शिनःस्यात् यतश्चभिदार्धाभेदबुद्धिर्विपरीतधीर्नस्यात्तथाचोक्तश्रुत्याभेददर्शिनोभयस्योक्तत्वादनर्थयोगस्यचविपरीतदर्शिनएवयुक्तत्वाद्भेदधीर्विपरीतधीरेवेत्यर्थः ॥ ५८ ॥ एवंभेददृशःश्रुतयान्यथानुपपत्त्याभेदबुद्धेर्विपरीतधीत्वमुपवर्ण्यतत्रकोमोहःकःशोकएकत्वमनुपश्यतइतिश्रुत्याभेदज्ञानेश्रुतपुरुषार्थान्यथानुपपत्त्याभेदस्यतात्विकत्वमाविष्करोति अभि

तदिहश्रुतिगोभयस्वरूपेनिरुपाधौनहिमौढ्यसर्ववित्त्वे ॥ नजपाकुसुमात्तलोहितिम्नःस्फटिकेस्यान्निरुपाधिकेप्रसक्तिः ॥ ५७ ॥ अपिभेदधियोयथार्थतायांनभयंभेददृशःश्रुतिर्ब्रवीतु ॥ विपरीतदृशोह्यनर्थयोगोनभिदाधीर्विपरीतधीर्यतःस्यात् ॥ ५८ ॥ अभिदाश्रुतिगाप्यतात्विकीचेत्पुरुषार्थश्रवणंनतद्गतौस्यात् ॥ अशिवोहमितिभ्रमस्यशास्त्राद्विधुमानत्वगतेरिवास्तिबाधः ॥ ५९ ॥ तदबाधितकल्पनाक्षतिर्नोश्रुतिसिद्धात्मपरैक्यबुद्धिबाधः ॥ निगमात्प्रबलंविलोक्यतेमाकरणंयेनतदीरितस्यबाधः ॥ ६० ॥

दाअभेदः श्रुतिगाप्यतात्विकीअयथार्थाचेत्तर्हि तद्गतौतस्याअभिदायागतौज्ञानेपुरुषार्थस्यश्रवणंनस्यात् यत्तुयदिमानगतस्येत्यादितत्राहाशिवोहमितिभ्रमस्यप्रत्यक्षसिद्धचंद्रगतप्रादेशमानत्वबुद्धेरिवशास्त्राद्बाधोस्ति तथाचनचेश्वरोहमस्मीतिबुद्धेर्भ्रमःशास्त्रेणबाध्यमानत्वाद्विधुमानत्वबुद्धिवत्तस्यबाधेनचाभेदएवश्रुतिगम्योवास्तवइतिभावः यतएवमतस्तदबाधितकल्पनायाःक्षतिःक्षयोनतुश्रुतिसिद्धात्मपरैक्यबुद्धिबाधोतस्तदबाधितत्वकल्पनाक्षतेर्हेतोर्नोक्तबुद्धिबाधइतिपाठांतरेव्याख्येयं कुतोनास्तीतिवदंतंप्रत्याह निगमात्प्रबलंप्रमाकरणंप्रमाणंकिंविलोक्यतेयेननिगमोक्तस्यात्मपरैक्यस्यबाधःस्यात् ॥ ५९ ॥ ६० ॥

नीलकंठआह ऋषिभिःकपिलादिभिर्बहुधापरात्मतत्त्वमथपुरुषार्थस्यचतत्त्वमप्युक्तंतदपास्यएकएवनिरूपितप्रकारोभवता।कथंधार्योबहुनाम नुसरणस्यन्याय्यत्वात् ॥ ६१ ॥ परिहरति प्रबलश्रुतिप्रमाणेनविरोधेसतिबलहीनाःस्मृतिवाचएवनांगीकर्तव्याइतिनयबलात्वेदत्रयीविरुद्धमृषीणांवचनंप्रमात्वंनप्राप्नुयात् तथाचप्रमाणलक्षणस्थोजैमिनिन्यायः 'विरोधेत्वनपेक्षंस्यादसतिह्यनुमानमिति औदुंबरीस्पृष्ट्वोद्गायेदितिश्रुतेर्विरुद्धापिसर्वावेष्टयितव्येतिस्मृतिर्मानंनवेतिविषयेऽष्टकादिस्मृतिवन्मानमितिपूर्वपक्षे राद्धांतस्तुपूर्वपक्षमपनुदति श्रुतिविरोधेस्मृतेःप्रामा

ऋषिभिर्बहुधापरात्मतत्त्वंपुरुषार्थस्यचतत्त्वमप्यथोक्तं ॥ तदपास्यनिरूपितप्रकारोभवतासौकथमेक एवधार्यः ॥ ६१ ॥ प्रबलश्रुतिमानतोविरोधेबलहीनस्मृतिवाचएवनेयाः ॥ इतिनीतिबलात्त्रयीविरुद्धंनऋषीणांवचनंप्रमात्वमीयात् ॥ ६२ ॥ ननुयुक्तियुतंमहर्षिवाक्यंश्रुतिवद्ग्राह्यतमंपरंतथाहि ॥ प्रतिदेहमसौविभिन्नआत्मासुखदुःखादिविचित्रतावलोकात् ॥ ६३ ॥ यदिचात्मनएकतातदानीमतिदुःखीयुवराजसौख्यमीयात् ॥ अमुकःससुखोऽमुकस्तुदुःखीत्यनुभूतिर्नभवेत्तयोरभेदात् ॥ ६४ ॥

ण्यमनपेक्षमनादरणीयंस्याद्धियस्मादसतिविरोधेमूलश्रुत्यनुमापकतयास्मृतिरपिमानमितिन्यायार्थः एवंचवेदविरुद्धवचसांबहुनामप्यनुसरणमन्याय्यमेवेतिभावः ॥ ६२ ॥ एवमुक्तोनीलकंठःशंकतेचतुर्भिः ननुयुक्तियुक्तंमहर्षिवाक्यंपरंकेवलंग्राह्यतमंनतुत्याज्यंयुक्तियुक्तत्वमेवदर्शयितुमाह तथाहीति ॥ ६३ ॥ विपक्षेदोषमाह यदिचात्मनएकतास्यात्तदानीमतिदुःखीयुवराजसौख्यंप्राप्नुयात्किंचामुकःसुखीअमुकस्तुदुःखीत्यनुभवोनस्यात्तयोरभेदात् ॥ ६४ ॥

किंचात्मनोऽकर्तृत्वमचेतनस्यांतःकरणादेःकर्तृत्वमितिभवन्मतमप्ययुक्तमित्याशयेनाह अयमेवज्ञानान्वितःकर्ताहियस्मादचेतनस्यकर्तृत्वंनदृष्टंअ तएवभुजेरपिसआत्माकर्ताभवेद्यतःकर्तुरन्यस्यभोक्तृत्वंदेवदत्तकृतकर्मफलभोक्तृत्वंयज्ञदत्तस्यस्यादित्यतिप्रसंगेनदुष्टं ॥ ६५ ॥ किंचमो क्षोपिभवदभिमतोऽयुक्तइत्याशयेनाह इहलोकेवेदेवापुरुषार्थोप्येषदुःखनाशएवनतुसुखाप्तिस्तत्राभेद्यांयुक्तिमाह सर्वस्यापिसुखस्यदुःखयुक्तत्वा द्धेयत्वेनविषपृक्तान्नवत्पुरुषार्थत्वंनास्तीत्यभेद्यायायुक्तेर्हेतोस्तथाचायंप्रयोगःविमतंनपुरुषार्थःदुःखसंयुक्तत्वात्विषसंपृक्तान्नवत् ॥ ६६ ॥ परि

अयमेवविदन्वितश्चकर्तानहिकर्तृत्वमचेतनस्यदृष्टं ॥ अतएवभुजेर्भवेत्सकर्तापरभोक्तृत्वमतिप्रसंगदुष्टं ॥
॥ ६५ ॥ पुरुषार्थइहैषदुःखनाशःसकलस्यापिसुखस्यदुःखयुक्तात् ॥ अतिहेयतयापुमर्थतातोविषपृक्ता
न्नवदित्यभेद्ययुक्तेः ॥ ६६ ॥ इतिचेन्नसुखादिचित्रतायामनसोधर्मतयात्मभेदकत्वं ॥ नकथंचनयुज्य
तेपुनःसाघटयेत्प्रत्युतमानसीयभेदं ॥ ६७ ॥ चितियोगविशेषएवदेहेकृतिमत्ताघटकोप्यचेतनेस्यात् ॥ त
दभावतएवकर्तृतास्यान्नतृणादेरितिकल्पनंवराय ॥ ६८ ॥

हरति इतिचेन्नेति तत्रसुखदुःखादिचित्रतावलोकनादिहेतोःपक्षवृत्तित्वेनात्मभेदकत्वाभावंहेतुमाह सुखादिचित्रतायाःमनसोधर्मत्वेनात्मभेदक त्वंकथंचिदपिनयुज्यतेप्रत्युतसाचित्रतामानसीयंमनोनिष्ठंभेदंघटयेत् तस्यामनोधर्मत्वेतुकामसंकल्पइत्यादिश्रुतिमानमितिभावः ॥ ६७ ॥ अ यनर्हीत्यादिपदुक्तंतत्राह चैतन्ययोगविशेषएवदेहद्वयेऽचेतनेपिकर्तृत्वघटकःस्यात् तस्यांचितियोगविशेषस्याभावादेवतृणादेःकर्तृतानस्यादितिक ल्पनमेवश्रुत्यनुकूलत्वाच्छ्रेष्ठमित्यर्थः ॥ ६८ ॥

 यदपिपुरुषार्थइत्यादित्राप्यह विषयोत्थसुखस्यदुःखयुक्तत्वेपिनाशराहितंब्रह्मसुखंनदुःखयुक्तंआनंदंब्रह्मणोविद्वान्नबिभेतिकुतश्चन तत्रकोमो
हःकःशोकएकत्वमनुपश्यतइत्यादिश्रुतेस्तस्मात्तदेवपुरुषार्थतयावगम्यंनतुतुच्छकंदुःखनाशमात्रं स्वार्थेतद्धितः ॥ ६९ ॥ इत्येवंयुक्तिशतैरुप
 बृंहितोऽर्थोयेषांतैःपुनश्श्रुसौविदल्लाःकंचुकिनइत्यमराच्छ्रुत्यनुरोधकंचुकवद्भिर्वचनैर्यतिःश्रीशंकराचार्यःस्वीयमद्वैतमतंप्रसाध्यपरकृच्छ्रास्त्रस्यदा

विषयोत्थसुखस्यदुःखयुक्तेप्यलयंब्रह्मसुखंनदुःखयुक्तं ॥ पुरुषार्थतयातदेवगम्यंनपुनस्तुच्छकदुःखनाश
मात्रं ॥ ६९ ॥ इतियुक्तिशतोपबृंहितार्थैर्वचनैःश्रुत्यवरोधसौविदल्लैः ॥ यतिरात्ममतंप्रसाध्यशैवंपरकृद्द
र्शनदारुणैरजैषीत् ॥ ७० ॥ विजितोयतिभूभृतासशैवःसहगर्वेणविसृज्यचस्वभाष्यं ॥ शरणंप्रतिपेदि
वान्महर्षिंहरदत्तप्रमुखैःसहात्मशिष्यैः ॥ ७१ ॥ यमिनामृषभेणनीलकंठंजितमाकर्ण्यमनीषिधुर्यवर्यं ॥ स
हसोदयनादयःकवीन्द्राःपरमद्वैतमुपश्च्कंपिरेस्म ॥ ७२ ॥ विषयेषुवितत्यनैजभाष्याण्यथसौराष्ट्रमुखेषुत
त्रतत्र ॥ बहुधाविबुधैःप्रशस्यमानोभगवान्द्वारवतींपुरींविवेश ॥ ७३ ॥

रुणैस्तथाभूतैर्वचनैःशैवंमतमजैषीत् निराकरणेनजितवान् ॥ ७० ॥ यतिराजेनविजितःसशैवोनीलकंठोगर्वेणसहस्वभाष्यंविसृज्यचपुन
र्हरदत्तप्रमुखैरात्मशिष्यैःसहमहर्षिंशरणंप्राप्तवान् ॥ ७१ ॥ परमत्यर्थंतंचकंपिरेस्मेतिपादपूरणे ॥ ७२ ॥ अथसौराष्ट्रादिषुतत्रतत्रदेशेषुस्वीय
भाष्याणिप्रसार्यविबुधैःसुपंडितैर्दैवैश्चबहुधास्तूयमानोभगवान्शंकरोद्वारवतींपुरींविवेश ॥ ७३ ॥

भुजयोरतितप्तेनशंखचक्राकृतिलोहेनाहतेषुताडितेष्वयवेषुसंभृतानिसमासादितानिव्रणानामंकानियैः पुनश्वशरदंडसदृशंऊर्ध्वंपुंड्रंयेषां पुनश्चतुलसीपत्रैःसनाथःकर्णदेशोयेषांते शतशःपांचरात्राःसमवेत्यामृतंमोक्षंपंचभिदाविदांजीवेश्वरभेदोजीवानांपरस्परभेदोजीवानाम चितांभेदईश्वरस्याचितांभेदश्चितांचपरस्परभेदइत्येवंपंचविधभेदविदांवदंतःप्रगल्भैर्मुनिशिष्यवरैःसिंहैरिभाइवप्रभग्नाइतिद्वयोरर्थः ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ इत्येवंशैवादीनात्मवशंवदंतीतितथाविधान्विधायातिक्रांतवेलाभिर्वचोझरीभिर्निरस्ताःप्रतिवादिनोयेनसउज्जयिनींपुरींप्राप

भुजयोरतितप्तशंखचक्राकृतिलोहाहतसंभृतव्रणांकाः ॥ शरदंडसहोदरोर्ध्वपुंड्रास्तुलसीपर्णसनाथकर्णदेशाः ॥ ७४ ॥ शतशःसमवेत्यपांचरात्रास्त्वमृतंपंचभिदाविदांवदंतः ॥ मुनिशिष्यवरैरतिप्रगल्भैर्मृगराजैरिवकुंजराःप्रभग्नाः ॥ ७५ ॥ इतिवैष्णवशैवशाक्तसौरप्रमुखानात्मवशंवदान्विधाय ॥ अतिवेलवचोझरीनिरस्तप्रतिवाद्युज्जयिनींपुरीमयासीत् ॥ ७६ ॥ सपदिप्रतिनादितःपयोदस्वनशंकाकुलगेहकेकिजालैः ॥ शशभृन्मुकुटार्हणामृदंगध्वनिरश्रूयततत्रमूर्छिताशः ॥ ७७ ॥ मकरध्वजविद्विषाप्तिविद्वान्छ्रमहृत्पुष्पसुगंधिमन्मरुद्भिः ॥ अगरूद्भवधूपधूपिताशंसमहाकालनिवेशनंविवेश ॥ ७८ ॥

वान् ॥ ७६ ॥ पयोदस्वनशंकयाभेघशब्दशंकयाव्याकुलैर्गेहेमंदिरादौरुद्धैर्मयूरसमुदायैस्तत्क्षणेप्रतिनादितःपुनश्चव्याप्तादिशोयेनतथाभूतश्चंद्रशेखरस्यमहाकालाख्यशिवस्येज्यासंबंधिमृदंगाणांध्वनिस्तत्रोज्जयिन्यामश्रूयत ॥ ७७ ॥ मकरध्वजविद्विषःकामाविद्विषःशिवस्यप्राप्तिंजानातीतितथाभूतःसमहाकालमंदिरंविवेश तद्विशिनष्टि पुष्पसुगंधिमद्वायुभिःश्रमहृत् पुनश्चागरूद्भवधूपेनधूपिताआशायत्रतत् ॥ ७८ ॥

मुनिसंघैरभिवंद्यपादपद्मःविसृत्वरःप्रसरणशीलःप्रभावोयस्यसभगवान्शंकरश्चंद्रशेखरंमहाकालेश्वरमभिवंद्यश्रमहारिणिमनोज्ञेमंडपेविश्रामंकृतवा
न् ॥ ७९ ॥ विश्रम्ययत्कृतवांस्तदाह इहास्यांपुर्यांभट्टभास्करायकवयेऽस्मदीयवार्त्तांहिसौम्यकथयेत्युक्त्वासमुनिर्वशंवदाग्रगण्यंशिष्याग्रग
ण्यंसमीपगतंपद्मपादार्यंविससर्ज ॥ ८० ॥ वावदूकोतिवक्तासनंदनार्यस्तंप्रतिपद्योवाच तंविशिनष्टिअभिरूपकुलस्यबुधगणस्यावतंसभूतं
अभिरूपोबुधेरम्यइतिमेदिनी बहुधाव्याख्यातोवेदराशिर्येनअपत्नेननिरस्तादुःसपत्नायेनतं ॥ ८१ ॥ यदुवाचतदाह यःदिगंतगीतकीर्त्तिर्भ

भगवानभिवंद्यचंद्रमौलिमुनिवृंदैरभिवंद्यपादपद्मः ॥ श्रमहारिणिमंडपेमनोज्ञेसविशश्रामविसृत्वरप्रभावः ॥
॥ ७९ ॥ कवयेकथयास्मदीयवार्तामिहसौम्येतिसभट्टभास्कराय ॥ विससर्जवशंवदाग्रगण्यंमुनिरभ्यर्णगतंस
नंदनार्यं ॥ ८० ॥ अभिरूपकुलावतंसभूतंबहुधाव्याकृतसर्ववेदराशिं ॥ तमयत्ननिरस्तदुःसपत्नप्रतिपद्येत्थ
मुवाचवावदूकः ॥ ८१ ॥ जयतिस्मदिगंतगीतकीर्त्तिर्भगवांश्छंकरयोगिचक्रवर्त्ती ॥ प्रथयन्परमाद्वितीयतत्वंश
मयंस्तत्परिपंथिवादिदर्पं ॥ ८२ ॥ सजगादबुधाग्रणीर्भवंतंकुमतोत्प्रेक्षितसूत्रवृत्तिजालं ॥ अभिभूयवयंत्र
यीशिखानांसमवादिस्मपरावरेभिसंधिं ॥ ८३ ॥ तदिदंपरिगृह्यतांमनीषिन्मनसालोच्यनिरस्यदुर्मतंस्वं ॥ अथ
वास्मदुदग्रतर्कवज्रप्रतिघातात्परिरक्ष्यतांस्वपक्षः ॥ ८४ ॥

गवांश्छंकरोयोगिचक्रवर्तीपरममद्वैततत्वंप्रथयंस्तस्यपरिपंथिनांवादिनांगर्वंशमयन्जयतिस्म सबुधाग्रणीर्भवंतंजगादीतपरेणान्वयः ॥ ८२ ॥
यद्बभाषेतदाह कुत्सितंमतंयेषांतैःकुमतैरुत्प्रेक्षितंसूत्रवृत्तिजालमभिभूयवेदांतानांपरावरेब्रह्माभिन्नेप्रतीचितात्पर्यमवादिस्म ॥ ८३ ॥ तत्त
स्मादिदमस्मदीयंमतंमनसालोच्यस्वीयंमतंविहायपरिगृह्यतां यतोहेमनीषिन् अथवास्वमतेदुराग्रहश्चेत्तर्हिअस्मदीयोदग्रतर्कलक्षणवज्रप्रतिघा
तात्स्वपक्षःपरिरक्ष्यतां ॥ ८४ ॥

इत्येवमवज्ञापूर्वकावर्णायस्यांतांगिरमाकर्ण्यसलब्धवर्णोविचक्षणोयशसांनिधिरीषत्प्राप्तरोषोभट्टभास्करःप्रहसंस्तंयतींद्रशिष्यमुवाच ॥ ८५ ॥
एषतवगुरुर्ममउदंतंवृत्तांतंनशुश्रुवान् उदंतंविशिनष्टि वादिवचस्ततीर्नुदंतंपरकीर्त्तिलक्षणबिसांकुरान्भक्षयंतंविदुषांशिरस्सुनानटदतिशयेननृत्य
पत्पदंयस्य ॥८६॥ ममसूक्तिगुंफवृंदेसूक्तिरचनासमुदायेवल्गतिसतिकणादभाषितमल्पतांप्राप्नोतिकपिलस्यतुप्रलापःपलायते तथाचाधुनातना
नांसुधियांकैवकथा ॥ ८७ ॥ इतिवादिनमेनंभट्टभास्करमथानंतरंकुशलःसनंदनोऽब्रवीत् हेऽविज्ञमावमंस्थाःमावजानीहिअवज्ञांमाकुरुयस्मा

इतितामवहेलपूर्ववर्णांगिरमाकर्ण्यतदासलब्धवर्णः ॥ यशसांनिधिरीषदात्तरोषस्तमुवाचप्रहसन्यतींद्रशिष्यं
॥ ८५ ॥ ध्रुवमेषनशुश्रुवानुदंतंममदुर्वादिवचस्ततीर्नुदंतं ॥ परकीर्त्तिबिसांकुरानदंतंविदुषांमूर्द्धसुनानटत्पदंतं
॥ ८६ ॥ ममवल्गतिसूक्तिगुंफवृंदेकणभुग्जल्पितमल्पतामुपैति ॥ कपिलस्यपलायतेप्रलापःसुधियांकैवकथा
धुनातनानां ॥८७॥ इतिवादिनमब्रवीत्सनंदःकुशलोथैनमविज्ञमावमंस्थाः ॥ नहिदारितभूधरोपिटंकःप्रभवे
द्वज्रमणिप्रभेदनाय ॥ ८८ ॥ सतमेवमुदीर्यतीर्थकीर्त्तेरुपकंठंप्रतिपद्यसद्विदग्र्यः ॥ सकलंतदवोचदानुपूर्व्यात्स
महात्मापियतीशमाससाद ॥ ८९ ॥ अथभास्करमस्करिप्रवीरौबहुधाक्षेपसमर्थनप्रवीणौ ॥ बहुभिर्वचनैरुदार
वृत्तैर्विवदातेविजयैषिणौविवादं ॥ ९० ॥

द्दारितपर्वतोपिटंकोग्रावदारणोवज्रमणिभेदनायसमर्थोनभवति ॥ ८८ ॥ सपद्मपादस्तंभट्टभास्करमेवमुदीर्यतीर्थकीर्त्तेर्गुरोःसमीपंप्राप्यसद्विदा
मग्र्यस्तत्सर्वमानुपूर्व्याप्रोक्तवान् समहात्माभट्टभास्करोपियतीशंप्राप ॥ ८९ ॥ अथानंतरंभास्करयतीशप्रवीरौबहुधाआक्षेपसमर्थनयोरति
कुशलौविजयैषिणौबहुभिरुदारपद्यैर्वचनैर्विवादंकृतवंतौ ॥ ९० ॥

अतिचित्रशब्दशय्यांतथाभूतपदानुशांतिदधतोर्दुर्युक्तिभेदेशक्तायुक्तयोययोस्तयोरनयोःपटुवादसंख्येतटस्थाःश्रुतवंतोपिकिंचिदंतरंनप्राप्नवंतः ॥ ११ ॥ अथयतिस्तस्यदाक्ष्यंस्वपक्षचंद्रस्यशरत्कालीनकमलभूतं अब्जोधन्वंतरौचंद्रेनिचुलेशंखपद्मयोरितिविश्वप्रकाशस्तथाचचिदब्जस्यचंद्रस्याग्रेयथाजडाब्जंकमलंमुकुलितंभवतितथाभूतं अस्यपक्षमार्यःश्रीशंकरोबहुधाक्षिपत् पक्षंविशिनष्टि सुपंडितानामग्रेअप्रभाताःकक्ष्याःकोट्योयस्मिस्तं ॥ १२ ॥ अथभास्करोविद्वान्वाग्मिवरःप्रकंपितःसन्स्वपक्षपालनायश्रुतिशीर्षवचोभिःप्रकाश्यमद्वैतंप्रगल्भयायुक्त्याऽपाकरिष्णुरेवमुवाच ॥ १३ ॥

अनयोरतिचित्रशब्दशय्यांदधतोर्दुर्नयभेदशक्तयुक्त्योः ॥ पटुवादमृधेंतरंतटस्थाःश्रुतवंतोपिनकिंचनान्वविदन् ॥ ११ ॥ अथतस्ययतिःसमीक्ष्यदाक्ष्यंनिजपक्षाब्जशरज्जडाब्जभूतं ॥ बहुधाक्षिपदस्यपक्षमार्योविबुधानांपुरतोऽप्रभातकक्ष्यं ॥ १२ ॥ अथभास्करवित्स्वपक्षगुप्त्यैविधुतोवाग्मिवरःप्रगल्भयुक्त्या ॥ श्रुतिशीर्षवचःप्रकाश्यमेवंकविरद्वैतमपाकरिष्णुरूचे ॥ १३ ॥ प्रशमिंस्त्वदुदीरितंनयुक्तंप्रकृतिर्जीवपरात्मभेदिकेति ॥ नभिनत्तिहिजीवगेशगावोभयभावस्यतदुत्तरोद्भवत्वात् ॥ १४ ॥ मुनिरेवमिहोत्तरंबभाषेमुकुरोवाप्रतिबिंबबिंबभेदी ॥ कथमीरयवक्त्रमात्रगश्चेच्चितिमात्राश्रिदियंतथेतितुल्यं ॥ १५ ॥

हेप्रशमिन्प्रकृतिर्जीवपरात्मनोर्भेदिकेतित्वदुक्तंनयुक्तंहियस्मात्साजीवगापरात्मगावानभिनत्तितत्रहेतुरुभयभावस्यजीवभावस्येशभावस्यचप्रकृत्युत्तरोद्भवत्वात् ॥ १४ ॥ इत्युक्तोमुनिरेवमिहोत्तरमुवाचादर्शःकिलप्रतिबिंबबिंबभेदीकथंकिंप्रतिबिंबगउतबिंबगइतीरय मुखमात्रगश्चेन्मुकुरस्तद्भेदीतर्हिचिन्मात्राश्रितेयंप्रकृतिरपिबिंबप्रतिबिंबभेदिकेतितुल्यमित्यर्थः ॥ १५ ॥

नन्वेवं तर्हि चिन्मात्र एव दुःखित्वादिकं कुतो नापादयति किमिति जीव एवापादयतीति चेत्तत्राह चितिमात्रगतप्रकृत्युपाधेर्बिंबभूतपरात्मपक्षपातं त्य
जतः प्रतिबिंबभूतजीवात्मपक्षपातो दर्पणस्येव कदाचिदपि न विरुध्यते ॥ ९६ ॥ नन्वस्या विकारिण्या अबोधरूपायाः प्रकृतेरविकारिनिरस्तसं
गज्ञानैकरसस्वरूपं ब्रह्माश्रयो न युज्यते विरोधात् अत एवांतःकरणविशिष्टसंश्रितत्वं प्रकृतेः स्यादित्याशंक्य परिहरति अविकारीति अत एव इत्यपि
न शंकनीयमिति वा ॥ ९७ ॥ हि यस्मात्त्वयापादिते विशिष्टगत्वे प्रमाणकथा न दृश्यते ननु अहमज्ञ इति विशिष्टाश्रिताज्ञानानुभव एव मानमित्या

चितिमात्रगतप्रकृत्युपाधेर्जहतो बिंबपरात्मपक्षपातं ॥ प्रतिबिंबितजीवपक्षपातो मुकुरस्येव विरुद्ध्यते न जातु ॥
॥ ९६ ॥ अविकारिनिरस्तसंगबोधैकरसात्माश्रयता न युज्यतेऽस्याः ॥ अत एव विशिष्टसंश्रितत्वं प्रकृतेः स्यादिति
नापि शंकनीयं ॥ ९७ ॥ न हि मानकथा विशिष्टगत्वे भवदापादित ईक्ष्यते तथा हि ॥ अहमज्ञ इति प्रतीतिरेषा न हि मा
नत्वमिहाश्नुते तथा चेत् ॥ ९८ ॥ अनुभव्यहमित्यपि प्रतीतिरनुभूतेश्च विशिष्टनिष्ठता स्यात् ॥ अजडानुभवस्य नो
जडांतःकरणस्थत्वमितीष्टता न तस्याः ॥ ९९ ॥ ननु दाहकता यथाग्नियोगादधिकूटं व्यपदिश्यते तथैव ॥ अनुभूति
मदात्मयोगतोंऽतःकरणे साव्यपदिश्यतेऽनुभूतिः ॥ १०० ॥

शंक्याह तथा हीति इहास्मिन्नर्थेऽहमज्ञ इत्येषा प्रतीतिर्मानत्वं न ह्यश्नुते तथा चिदित्यस्योत्तरेण संबंध ॥ ९८ ॥ विपक्षे दोषमाह तथा चेदुक्तप्रतीतिर्मा
नत्वमश्नुते चेदहमनुभवीत्यपि प्रतीतेर्हेतोरनुभूतेरपि विशिष्टनिष्ठता स्यात् इष्टापत्तिमाशंक्याहाजडस्यानुभवस्य जडांतःकरणनिष्ठत्वं न भवतीति हेतो
स्तस्या विशिष्टनिष्ठताया इष्टता नास्ति ॥ ९९ ॥ भट्टभास्करः शंकते ननु यथा दाहकवह्नितादात्म्याल्लोहपिंडे दाहकता व्यपदिश्यते तथैवानुभूतिमदा
त्मतादात्म्यादंतःकरणे सानुभूतिर्व्यपदिश्यत इत्यर्थः ॥ १०० ॥

परिहरति इतिचेन्मैवंयतस्तथेहापिमायाश्रयचिन्मात्रयुतेंतःकरणेतस्याज्ञानस्योपचारोनपुनस्तस्यचिन्मात्रस्योपाधेःप्रकृतेर्योगतोंतःकरणस्ये
त्यन्यथागतिःसमाना ॥ १ ॥ ननुतत्रांतःकरणेऽनुभूतेर्व्यपदेशोऽजडानुभवस्यजडांतःकरणस्थत्वमनुपपन्नमितिबाधकस्यसत्त्वादनुभूतिम
दात्मयोगादंतःकरणेनुभूतिव्यपदेशइतीयंगतिरस्तुप्रकृतेंतःकरणस्यमायाश्रयत्वेबाधाभावान्मायाश्रयचिन्मात्रयुतेंतःकरणेऽज्ञानस्योपचारइत्युक्ता
सागतिर्नास्तीत्याशंक्यपरिहरति इतीति नचवाच्यमितिकुतइत्यपेक्षायामाह तज्जेविद्याजनितेचित्तेविद्याश्रयत्वायोगस्यबाधकत्वात् ॥ २ ॥

इतिचेन्मैवमिहापितस्यमायाश्रयचिन्मात्रयुतेतथोपचारः ॥ नपुनस्तदुपाधियोगतोंतःकरणस्येतिसमा
न्यथागतिर्हि ॥ १ ॥ नचतत्रहिबाधकस्यसत्त्वादियमस्तुप्रकृतेर्नसास्त्यबाधात् ॥ इतिवाच्यमिहापितज्जचित्ते
तदुपाश्रित्ययुतेश्चबाधकत्वात् ॥ २ ॥ अधिसुप्त्यपिचित्तवर्तितत्स्याद्यदिवाज्ञानमिदंत्त्वदाश्रितंस्यात् ॥ तदि
हास्तिनमानमुक्तरीत्याप्रकृतेद्दृश्यविशिष्टनिष्ठतायाः ॥ ३ ॥ ननुनप्रतिबंधिकैवसुप्ताविति सादूरतएवचिद्गते
ति ॥ प्रतिबंधकशून्यतातुसुप्तेःपरमात्मैक्यगतेःसतेतिवाक्यात् ॥ ४ ॥

किंचेदमज्ञानंयदित्वदाश्रितंस्यात्तर्हिअधिसुप्त्यपिसुषुप्तावपिचित्तवर्तितदज्ञानंस्यात्तत्तस्मादिहास्यांप्रकृतेद्दृश्यांतःकरणविशिष्टनिष्ठतायामुक्तरी
त्याप्रमाणंनास्त्यतश्चिद्गतैवसेत्यर्थः ॥ ३ ॥ एवमुक्तोभट्टभास्करःशंकते नन्वित्यादिचतुर्भिर्ननुसुषुप्तौजीवब्रह्मैक्यप्रतिबंधिकाविद्यैवनास्ती
तिहेतोःसाविद्यातदानींचिद्गतेतिदूरतएवात्रप्रमाणाकांक्षायामाह सुप्तेऽप्रतिबंधकशून्यतातुसतासौम्यतदासंपन्नोभवतिस्वमपीतोभवतीतिवा
क्याज्जीवस्यपरमात्मनैक्यस्यवा गतेस्तथाचोक्तश्रुतिवाक्यमेवात्रप्रमाणमितिभावः ॥ ४ ॥

ननुसतिसंपद्यनविदुरितिवाक्यात्तत्रसुषुप्तावज्ञानस्थितिप्रतीतिरित्याशंक्यपरिहरति नचेति सतिपरमात्मनिसंपद्यैक्यंप्राप्यजनानविदुःकिम
पिनजानंति हेतुमाह यतउक्तश्रुतिगीस्तज्ज्ञानमधिक्षिपतिनिषेधति ननुनिह्नवोज्ञाननिषेधोत्रनास्तीत्याशंक्यपरिहरति नचेति निह्नवोऽत्रश्रुति
गिरि नेतिनचात्रहेतुमाहनविदुरितिज्ञानाभावप्रतीतेरिति ॥ ५ ॥ किंचैतदज्ञानंकिमुनित्यमुतानित्यमेवेतिविकल्प्यदूषयति किम्विति इहोक्त
विकल्पद्वयेप्रथमोविकल्पःसम्यङ्नास्ति तत्रहेतुर्युक्त्यभावात् नांत्योऽस्यानिवर्त्तकसत्त्वतोनिवर्त्तकसत्वाभावात् एतदेवोपपादयन्किमस्यचि
त्प्रकाशोनिवर्त्तकउतजडप्रकाशइतिविकल्प्याद्यंप्रत्याह हियस्मात्तदज्ञानमविरोधिचित्प्रकाशोनभिद्यात् उत्तरश्लोकस्थतत्पदमत्रापिसंबं

नचतत्रचतास्थितिप्रतीतिःसतिसंपद्यविदुर्नहीतिवाक्यात् ॥ श्रुतिगीस्तदधिक्षिपत्यभावप्रतिपत्तेर्नचानिह्नवो
त्रनेति ॥ ५ ॥ किमुनित्यमनित्यमेवचैतत्प्रथमोनेहसमस्तियुक्त्यभावात् ॥ अनिवर्तकसत्वतोस्यनांत्योनहिभि
द्यादविरोधिचित्प्रकाशः ॥ ६ ॥ नचतच्छमयेज्जडप्रकाशोप्यविरोधात्सुतरांजडत्वतोस्य ॥ तदिहप्रतिबंधकत्वम
स्यप्रभवेकिंत्विहतद्भ्रमग्रहादि ॥ ७ ॥ इतिचेदिदमीरयभ्रमःकोमनुजोहंत्वितिविशेमुषीतिचेन्न ॥ अतिविस्मृति
शीलतातवाहोगदितुःसर्वपदार्थसंकरस्य ॥ ८ ॥

धनीयं ॥ ६ ॥ द्वितीयंप्रत्याह तदज्ञानंजडप्रकाशोनचशमयेत्तत्रहेतुर्जडेनजडस्यविरोधाभावात् ॥ ७ ॥ भ्रमेनिरस्तेसंस्कारानिरासोऽर्था
त्सेत्स्यत्यग्रहणंत्वयोग्यत्वादेवनोपपन्नमित्यभिप्रायेणाचार्यआह इतीति भिन्नाभिन्नविषयत्वेनसर्वप्रत्यययाथार्थ्यान्नभ्रमसिद्धिरितिकिंशब्दा
र्थः प्रश्नंमत्वोत्तरमाह मनुष्योहमित्यहंकारादिदेहपर्यंतेऽनात्मन्यात्मबुद्धिर्भ्रमइत्यर्थउपहासपूर्वकमुत्तरंवक्तुमाचार्यआहेतिचेन्नाहोसर्वपदार्थसं
करस्यवक्तुस्तवातिविस्मरणशीलता ॥ ८ ॥

विस्मरणशीलतामेवाह सर्वस्यापिभिदभिद्द्वयविषयत्वात्स्वशास्त्रसिद्धाद्धेतोरमुकःखंडइतिभेदाभेदप्रत्ययस्यप्रमाणत्वमुपपन्नमहंमनुजइदि प्रत्ययंभेदाभेदविषयंतुत्वंभेदाभेदाभ्यांसर्वसंकरवादिकिमित्युपेक्षसे ॥ ९ ॥ तथाचेदमनुमानंसिद्धं विवादास्पदाहंमनुजइतिबुद्धिःप्र माणं भिन्नाभिन्नविषयत्वात्साखंडोयमित्येषातवप्रतीतिरिहानुमानेचारुनिदर्शनंदृष्टांतः ॥ १० ॥ ननुसंघातात्मबुद्धिरप्रमाणंनिषिध्यमा नविषयत्वात् इदमिप्रतिपन्नरजतबुद्धिवदिति साध्याभावसाधकहेत्वंतरेणप्रबलांसत्प्रतिपक्षतामापादयतिभट्टभास्करो नन्विति नाहंमनुजो

प्रमितित्वमुपाश्रयन्प्रतीतेरमुकःखंडइतिस्वशास्त्रसिद्धात् ॥ भिदभिद्द्वयगोचरत्वहेतोर्धियमेतांतुकिमित्युपेक्ष सेत्वं ॥९॥ अनुमानमिदंतथाचसिद्धंविमताधीःप्रमितिर्भिदाभिदित्वात् ॥ इहचारुनिदर्शनंभवेत्सातवखंडो यमितिप्रतीतिरेषा ॥ १० ॥ ननुसंहननात्मधीःप्रमाणंनभवत्येवनिषिध्यमानगत्वात् ॥ इदमिप्रतिपन्नरूप्य धीवत्प्रबलासत्प्रतिपक्षतेतिचेन्न ॥ ११ ॥ व्यभिचारयुतत्वतोऽस्यखंडःपशुरित्यत्रतदन्यधीस्थमुंडे ॥ इतर त्रनिषिध्यमानखंडोल्लिखितत्वेननिरुक्तहेतुमत्त्वात् ॥ १२ ॥

ब्रह्मास्मीतिप्रतिप्रत्ययसामर्थ्यान्निषिध्यमानविषयत्वमित्यर्थः दूषयतीतिचेन्नेति ॥ ११ ॥ तत्रहेतुमाहास्यहेतोःखंडःपशुरित्यत्रव्यभि चारयुक्तत्वात् कुतएतदिति तत्रहेतुरत्रनायंखंडोगौःकिंतुमुंडोगौरितिखंडान्यधीस्थेमुंडेनिषिध्यमानखंडोल्लिखितत्वेननिषिध्यमानविषयत्वरूप निरुक्तहेतुमत्त्वात्तथाचखंडमुंडाभ्यांगोत्वस्याभेदवद्देहब्रह्मभ्यांजीवस्याभेदप्रत्ययस्यप्रामाण्योपपत्तिरितिभावः ॥ १२ ॥

ननुनायंनिषिध्यमानविषयत्वमात्रंहेतुः किंतुप्रतिपन्नोपाधौनिषिध्यमानविषयत्वमितिभट्टभास्करःशंकते नन्विति प्रतिपन्नस्यप्रतीतस्योपाधिकउपाधावधिष्ठानेतथाचेदमंशेप्रतिपन्नंतत्रैवनिषिध्यते नेदंरजतमिति तथात्मनिप्रतिपन्नंमनुजत्वंतत्रैवनिषिध्यतेइतितस्यभ्रमत्वंखंडोगौरित्यस्यतुतद्वैपरीत्यान्नतत्त्वमितिभावः दूषयतीति तत्रहेतुंर्विवक्षितस्यहेतोःपुनरप्यमुत्रखंडोगौरित्यमुष्मिन्व्यभिचारादेव ॥ १३ ॥ ननुनायंखंडःकिंतुमुंडइतिगोत्वउपाधौप्रतिपन्नस्यखंडस्यनतत्रनिषेधोऽपितुप्रथमानमुंडेइतितथाचहेतोर्व्यभिचारितानास्तीतिशंकते नन्विति ॥ १४ ॥ परिहरतीतिचेन्नविकल्पनासहत्वात् विकल्पनासहत्वमेवदर्शयति किमुखंडस्यकेवलेमुंडेनिषेधः उत्तगोत्वोपहितेमुंडेसनिषेध

ननुहेतुरयंविविक्ष्यतेत्रप्रतिपन्नोपधिकेनिषेधगत्वं ॥ इतिचेन्नविवक्षितस्यहेतोर्व्यभिचारात्पुनरप्यमुत्रचैव ॥ ॥ १३ ॥ ननुगोत्वउपाधिकेत्वमुष्यप्रतिपन्नस्यहितत्रनोनिषेधः ॥ अपितुप्रथमानमुंडइत्यत्रतथाचव्यभिचारितानहेतोः ॥ १४ ॥ इतिचेन्नविकल्पनासहत्वात्किमुखंडस्यतुकेवलेनिषेधः ॥ उतगोत्वसमन्वितेसमुंडेप्रथमोनोघटतेप्रसक्त्यभावात् ॥ १५ ॥ नहिजात्वपिखंडकेप्रसक्तःपरमुंडस्त्वितिसंप्रसक्त्यभावः ॥ चरमोपिनगोत्वयुक्तमुंडेखलुखंडस्यनिषेधकालएव ॥ १६ ॥ स्वविशेषणभूतगोत्वएवस्फुटमेतस्यनिषेधनंश्रुतंस्यात् ॥ तदिहोचितहेतुसत्वतोऽस्यव्यभिचारोदृढवज्रलेपएव ॥ १७ ॥

स्तत्रप्रथमोनयुज्यतेप्राप्त्यभावात् ॥ १५ ॥ हियस्मादिहभूतलेघटोनेत्यत्रभूतलसंसृष्टतयाप्रतिपन्नस्यस्मर्यमाणस्यान्यत्रानिषेधोदृष्टः परोमुंडस्तुकदाचिदपिखंडेप्रसक्तोनभवतीत्यतस्मात्प्रसक्त्यभावः द्वितीयंप्रत्याह चरमोपिनयतोगोत्वोपहितमुंडेखंडस्यानिषेधसमयेएवमुंडाविशेषणीभूतगोत्वेप्येतस्यखंडस्यनिषेधनंश्रुतंस्याद्यथेदमिप्रतिपन्नमिदंतोपहितशुक्तिव्यक्तौनिषिध्यतेतद्वदित्यर्थस्तत्तस्मादिहप्रतिपन्नोपाधौनिषिध्यमानविषयंखंडज्ञानेउक्तहेतोःप्रतिपन्नोपाधौनिषिध्यमानविषयस्यसत्त्वादस्यहेतोर्व्यभिचारोदृढवज्रलेपएव ॥ १६ ॥ १७ ॥

अत्रानुच्छिन्नैतद्व्यवहारत्वमुपाधिरतिशयेनभातीतिशंकते नन्विति नायंखंडोगौरितिनिषेधप्रत्ययोत्तरकालमपिखंडेगोत्वव्यवहारोलक्ष्यते न
तथाब्रह्मसाक्षात्कारादूर्ध्वंमनुजत्वव्यवहारइतिभावः साधनव्यापकत्वान्नायमुपाधिरितिसमाधत्तेइतिचेन्न साक्षात्कारोत्तरकालमपिप्रारब्धकर्मा
नुरोधादहंमनुजइत्यहमोनुभवेनसाधनव्यापकत्वात् ॥ १८ ॥ प्रारब्धकर्मसमाप्तेरूर्ध्वंव्यवहारस्यव्यवहर्तुश्चोच्छेदान्नसाधनव्यापकत्वमित्या
शयेनचोदयति नन्विति यत्रत्वस्यसर्वमात्मैवाभूत्तत्केनकंपश्येदितिश्रुतिवाक्यगतेनमोक्षेइहतत्केनकमित्यनेनतद्व्यवहारोच्छेदस्यसम्यक्प्र
तीतेर्व्यवहर्त्तुरुच्छेदःकथंनास्ति किंत्वस्त्येव परिहरतीतिचेन्नेति ॥ १९ ॥ यस्मात्तदिदमस्मदीयेमतेघटतेतस्यपरब्रह्मणोऽवोधःसचासा

ननुभातितरामुपाधिरत्रादलदेतद्व्यवहर्तृतेतिचेन्न ॥ अहमोनुभवेनसाधनव्यापकभावादवगत्यनंतरंच ॥
॥ १८ ॥ ननुतद्व्यवहारसंछिदायाइहतत्केनकमित्यनेनमुक्तौ ॥ श्रुतिवाक्यगतेनसंप्रतीतेर्व्यवहर्तुर्नकथंछि
देतिचेन्न ॥ १९ ॥ तदिदंघटतेमतस्मदीयेतदबोधोल्लसितत्वतोऽखिलस्य ॥ तदबोधलयेलयोपपत्तेर्जगतः
सत्यतयाछिदानतेस्यात् ॥ १२० ॥ ननुपंचसुतुस्थलेषुभेदोत्यभिदानोतुशरीरदेहिनोस्ते ॥ प्रथितस्थलपंच
केतरत्वात्फलितात्यत्रतथाचहेत्वसिद्धिः ॥ २१ ॥

ववोधइतिवा सर्वस्यतदज्ञानविलसितत्वात्तदज्ञानलयोपलपपत्तेस्तेमतेतुजगतःसत्यतयोच्छेदोनस्यात् ॥ १२० ॥ भिन्नाभिन्नविषयत्व
स्यहेतोरसिद्धिःशंकते ननुजातिव्यक्तिगुणगुणिकार्यकारणविशिष्टस्वरूपांशांशिसंबंधायत्रविद्यंतेतत्रपंचसुतुस्थलेषुभेदोऽभेदश्चनतुशरीरदेहि
नोस्तेभिदाभिदेतत्रहेतुरुक्तःप्रथितस्थलपंचकेतरत्वादयमर्थः देहदेहिनोर्द्रव्यत्वाज्जातिव्यक्तितागुणगुणिभावश्चनसंभवतिनापिकार्यकारणता
देहस्यभौतिकत्वात् नापिविशिष्टस्वरूपता दंडवैशिष्ट्यस्यचैत्रतंत्रतावद्देहस्यात्मतंत्रत्वाभावात् नाप्यंशांशितादेहिनोनिरवयवद्रव्यत्वा
त्तथाचात्रदेहदेहिनोर्हेत्वासिद्धिरेवफलितेत्यर्थः ॥ २१ ॥

* अनुच्छिन्नखंडेयमितिव्यवहर्तृता

परिहरतीतिचेन्नेति किंमिलितानामेतेषांभेदाभेदप्रयोजकत्वमुतपृथगेव तत्राद्योनसंभवति यतोमिलिताःपंचक्वचिदपिनस्युः ॥ २२ ॥ अतोपिनयुज्यतेतदाप्रत्येकंप्रयोजकत्वेगुणगुणिभावादिवदंगांगिकभावस्यदेहदेहिभावस्यापिप्रयोजकत्वंकिंनस्यात् नचप्रयोजकगौरवमपिदोषः प्रकृतेतस्यांगांगिकभावस्यतवापिसंमतत्वात् देहदेहिनोर्भेदाभेदानंगीकारेसर्वसंकरवादिनस्तवसिद्धांतोबाध्येत ॥ २३ ॥ अपिचजातिजातिवत्प्रभृतीनांजातिव्यक्त्यादीनामन्यतमस्यप्रयोजकत्वेऽभिनिवेशश्चेत्सोप्यत्रदुर्लभोनास्ति चिदात्मशरीरकयोःकार्यकारणभावसत्त्वा

इतिचेन्नविकल्पनासहत्वान्मिलितानांभिदभेदतंत्रताकिं ॥ उतवापृथगेवतत्रनाद्योमिलिताःपंच नहिक्वचिद्यतःस्युः ॥ २२ ॥ चरमोपिनयुज्यतेतदंगांगिकभावस्यचतंत्रतानकिंस्यात् ॥ नचयोजकगौरवंचदोषःप्रकृतेतस्यतवापिसंमतत्वात् ॥ २३ ॥ अपिचान्यतमस्यजातितद्वत्प्रभृतीनांघटकत्वआग्रहश्चेत् ॥ अपिसोत्रनदुर्लभश्चिदात्मांगकयोःकारणकार्यभावभावात् ॥ २४ ॥ नचवाच्यभिदंपरात्मजत्वात्सकलस्यापिनजीवकार्यतेति ॥ तदभेदतएवसर्वकस्याप्युपपत्तेरिहजीवकार्यतायाः ॥ २५ ॥ तदसिद्धिमुखानुमानदोषानुदयाद्युक्तनयस्यनिर्मलत्वं ॥ भ्रमधीप्रमितित्ववादिनोऽतस्तवनभ्रांतिपदार्थएवासिद्ध्येत् ॥ २६ ॥

त् ॥ २४ ॥ सकलस्यापिपरात्मकार्यत्वान्नजीवकार्यतेतीदंत्वयानचवाच्यं जीवस्यब्रह्माभेदादेवसर्वस्यापीहजीवकार्यतायानुपपत्तेः ॥ २५ ॥ असिद्ध्यादिदोषवैधुर्यादनुमानंनिरवद्यमित्युपसंहरति तत्तस्मादसिद्ध्यादीनामनुमानदोषाणामनुदयादुक्तानुमानस्यनिर्मलत्वमतोभ्रमप्रमितित्ववेदिनस्तवभ्रमपदार्थएवनासिद्ध्येत ॥ २६ ॥

अहंमनुजइत्यादिप्रत्ययानांयाथार्थ्यान्नभ्रमत्वमित्युक्तं संप्रतिसमवायिकारणपर्यालोचनयापिभ्रमत्वंप्रतिक्षिप्यते इत्याह अपिचैषभ्रमःकिं तवमतेंतःकरणस्यपरिणामः अथवाचिदात्मनोऽसौपरिणामइत्यस्मिन्पक्षद्वयेआद्योनसंभवति तस्यभ्रमस्यात्मगतत्वानुभवस्यभंगापत्तेः मृज्जस्यघटस्यतंत्वनाश्रयत्ववदंतःकरणपरिणामित्वेभ्रमस्यात्माश्रयत्वंनस्यादित्यर्थः ॥ २७ ॥ ननुरक्तमस्यजपाकुसुमस्ययोगाद्यथास्फटिकेलौहित्यस्यस्फुरणंतथाभ्रमसंयुतचित्तयोगादस्यभ्रमस्यात्मन्यनुभवःस्यादितिशंकते नन्विति ॥ २८ ॥ एतत्परिहर्त्तुंपृच्छतीतिचेदयमंतःकरणाश्रितस्यभ्रमस्यस्वीकृतआत्मसंबंधःसन्नसन्वा तत्रप्रथमोनघटते अन्यथाख्यातिवादिनस्तवमतेसंसर्गस्यशून्यत्वात्तथाचात्मभ्रमसं

अपिचभ्रमएषकिंतवांतःकरणस्येतिचिदात्मनोऽथवासौ ॥ परिणामइहादिमोनतस्यात्मगतत्वानुभवस्य भंगपत्तेः ॥ २७ ॥ ननुरक्तमप्रसूनयोगात्स्फटिकेसंस्फुरणंयथारुणिम्नः ॥ भ्रमसंयुतचित्तयोगतोऽस्यभ्रमणस्यानुभवस्तथात्मनिस्यात् ॥ २८ ॥ इतिचेदयमीरयात्मयोगोभ्रमणस्याश्रितएषसन्नसन्वा ॥ प्रथमो घटतेनसंसृजेस्तेऽपरथाख्यातिवदस्यशून्यकत्वात् ॥ २९ ॥ चरमोपिनयुज्यतेपरोक्षप्रथनस्यानुपपद्यमानतायाः ॥ परिणामविशेषआत्मनोसौभ्रमइत्येषनयुज्यतेंत्यपक्षः ॥ ३० ॥ असभागतयात्मनोनिरस्तेतरयुक्तेःपरिणतययोग्यतायाः ॥ परिणत्ययुजेश्चयोग्यतायामपिबुद्ध्याकृतितश्चिदात्मनोस्य ॥ ३१ ॥

बंधोनस्यादित्यर्थः ॥ २९ ॥ नाप्यंत्यश्चपरोक्षप्रथायाअनुपपद्यमानत्वादित्याह चरमोपीति एवमंतःकरणस्यपरिणामोभ्रमइतिपक्षंनिराकृत्यात्मनःपरिणामविशेषोसौभ्रमइत्येतमंत्यपक्षंनिराचष्टे परिणामविशेषइति ॥ ३० ॥ तत्रहेतुर्निरस्तेतरसंगस्यात्मनोसभागतयानिरवयवद्रव्यत्वेनपरिणामायोग्यत्वात् परिणामित्वमंगीकृत्याप्याह योग्यतायामपिबुद्ध्याकृतितोज्ञानांतराकारेणचिदात्मनोस्यपरिणामायोगादित्यर्थः ॥ ३१ ॥

हियस्मान्नित्यज्ञानाश्रयस्यसुखमहमस्वाप्संनकिंचिदवेदिषमितिसुप्तोत्थितपरामर्शानुमेयस्यकारणविरमेपिसत्त्वेननित्यंचयज्ज्ञानंतदाश्रयस्यप्र
त्यगात्मनःपुनरन्यंचित्स्वरूपोभ्रमात्मकःपरिणामोनसंभवतिगुणताजातावर्वांतरजातितःसजात्योर्गुणयोःसमुदायगत्ययोगाद्युगपत्समवायायोगा
देकद्रव्याश्रितरूपरसादिगुणव्यावृत्त्यर्थंगुणतावांतरेतिविशेषणं ॥ ३२ ॥ हियस्माच्छौक्ल्यद्वयंयत्रकुत्रचिदपिनोसंभवति ननुभ
न्मतेज्ञानंनगुणोऽपितुगुणीद्रव्यपदार्थः तथाच नोदितदुष्टताप्रसरेदंतद्दूषयतीतिचेन्नेति ॥ ३३ ॥ तत्रहेतुमाह कटकाश्रयभूतदीप्तसुवर्ण

नाहिनित्यचिदाश्रयप्रतीचःपरिणामःपुनरन्यचित्स्वरूपः ॥ गुणयोःसमुदायगत्ययोगाद्गुणतावांतरजातितःस
जात्योः ॥ ३२ ॥ युगपत्समवैतिनोहिशौक्ल्यद्वयकंयत्रचकुत्रचिद्घटेत ॥ ननुविन्नगुणोगुणीतथाचप्रसरेन्नोदित
दुष्टतेतिचेन्न ॥ ३३ ॥ कटकाश्रयभूतदीप्तहेम्नोरुचकाधारकभाववत्तथैव ॥ अविनाशिचिदाश्रयस्यभूयोन्य
चिदाधारतयास्थितेरयोगात् ॥ ३४ ॥ नचसंस्कृतिसंग्रहोप्यविद्याभ्रमशब्दार्थनिरुक्त्यसंभवेपि ॥ भ्रमसंज्ञि
तवस्त्वसंभवेनभ्रमसंपादितसंस्कृतेरयोगात् ॥ ३५ ॥ अपिनाग्रहणंचितेरभावश्चितिरूपग्रहणस्यनित्यतायाः ॥
तदसंभवतोनवृत्त्यभावस्तदभावेपिचिदात्मनोवभासात् ॥ ३६ ॥

स्यतदैवरुचकाधारत्वंयथातथैवनित्यज्ञानाश्रयस्यभूयोज्ञानांतराधारतयास्थितेरयोगात् ॥ ३४ ॥ ननुभ्रमशब्दार्थनिरुक्त्यसंभवेपिसंस्कृ
तिरग्रहणंवाविद्यास्यादित्याशंक्यपरिहरति नचेति तत्रहेतुमाह भ्रमसंज्ञितेति ॥ ३५ ॥ अग्रहणमपिकिंस्वरूपग्रहणस्याभावः उतआगंतु
कस्येतिविकल्प्याद्यंप्रत्याह नाप्यग्रहणंचितेरभावश्चितिरूपग्रहणस्यनित्यत्वेनतस्यचितेरभावस्यासंभवात् द्वितीयंप्रत्याह रस्यभावोप्यग्रहणं
नभवति तत्रहेतुस्तस्यावृत्तेरागंतुकस्यग्रहणस्याभावेपिचिदात्मनःस्फुरणान्नतस्यप्रतिबंधकत्वमित्यर्थः ॥ ३६ ॥

नन्वात्मन्यज्ञानाभ्युपगमेतस्यभंजकंनेक्ष्यतइत्याशंक्यपरिहरति नचेति तत्त्वमस्यादिमहावाक्यजन्याखंडवृत्त्यारूढपरब्रह्मचैतन्यस्यनिवर्त्तकत्वयोगात् ॥ ३७ ॥ किंचेष्टानिष्टसाधनज्ञानजनितेसर्वस्यजंगमस्यप्रवृत्तिनिवृत्तीनचतेसर्वसंकरमतेसंभवतः सकलव्यवहारस्यसंकीर्णत्वात् जीवनिकापितेदुर्लभातस्मादलमित्याह अपिचेति ॥ ३८ ॥ इत्येवंयुक्तिशतैःसअमर्त्यकीर्त्तिर्भगवान्भाष्यकारस्तमनलसंसुधींद्रंमहभास्करंजित्वाश्रुतिभावविरोधिभावभाजंविमतग्रंथंझटितिममंथ ॥ ३९ ॥ इत्येवंभास्करदुर्मतेऽभिभूतेसतिभगवत्पादकथालक्षणासुधा

नचभंजकमीक्ष्यतेनतस्योपगमेखंडजडानृतात्मकस्य ॥ इतिवाच्यमखंडवृत्तिरूढेश्वरबोधस्यनिवर्तकत्वयोगात् ॥ ३७ ॥ अपिचेष्टतदन्यहेतुधीजजगतःकृत्यकृतीनतेघटेते ॥ सकलव्यवहारसंकरत्वात्तदलंजीवनिकापिदुर्लभाते ॥ ३८ ॥ इतियुक्तिशतैरमर्त्यकीर्त्तिःसुमतींद्रंतमतंद्रितंसजित्वा ॥ श्रुतिभावविरोधिभावभाजंविमतग्रंथममंथरंममंथ ॥ ३९ ॥ इतिभास्करदुर्मतेऽभिभूतेभगवत्पादकथासुधाप्रसरे ॥ घनवार्षिकवारिवाहजालेविगतेशारदचंद्रचंद्रिकेव ॥ १४० ॥ सकथाभिरवंतिषुप्रसिद्धान्विबुधान्बाणमयूरदंडिमुख्यान् ॥ शिथिलीकृतदुर्मताभिमानान्निजभाष्यश्रवणोत्सुकांश्चकार ॥ ४१ ॥ प्रतिपद्यतुबाह्लिकान्महर्षौविनयिभ्यःप्रविवृण्वतिस्वभाष्यं ॥ अवदन्नसहिष्णवःप्रवीणाःसमयेकेचिदथार्हताभिधाने ॥ ४२ ॥

प्रसरेविस्तारंगता यथाघनीभूतानांवार्षिकपयोदानांजालेविगतेसतिशरत्कालीनचंद्रचंद्रिकातद्वदित्यर्थः ॥ १४० ॥ सअवंतिषुजनपदेषुप्रसिद्धान्विबुधान्बाणादीन्पंडितान्कथाभिःशिथिलीकृतदुर्मताभिमानान्निजभाष्यश्रवणोत्कंठितांश्चकार कथाभिःप्रसिद्धानितिवा ॥ ४१ ॥ वाल्हिकांस्तुदेशान्प्रतिपद्यमहर्षौश्रीशंकरेशिष्येभ्यःस्वभाष्यंविवृण्वतिसतिआर्हतसंज्ञकेविवसनसमयेप्रवीणाःकेचिदसहिष्णवऊचुः ॥ ४२ ॥

बोधात्मकोजीवोजडवर्गस्त्वजीवएतयोरयमपरःप्रपंचोजीवास्तिकायःपुद्गलास्तिकायःधर्मास्तिकायःअधर्मास्तिकायःआकाशास्तिकायश्चेतिपं
चास्तिकायानाम अस्तीतिकायंतेशब्द्यंतइत्यस्तिकायाः कैगैशब्दइतिस्मरणात् तत्रजीवास्तिकायस्त्रिधाबद्धोमुक्तोनित्यसिद्धश्चा
र्हन्नित्यसिद्धइतरेकेचित्साधनैर्मुक्ताअन्येबद्धाः पुद्गलास्तिकायःषोढा पृथिव्यादीनिचत्वारिभूतानिस्थावरंजंगमंचेतिशास्त्रीयबाह्यप्रवृत्त्या
द्यांतरोऽपूर्वाख्योधर्मोऽनुमीयतइतिप्रवृत्त्यनुमेयोधर्मोधर्मास्तिकायः ऊर्ध्वगमनशीलस्यजीवस्यदेहेवस्थानेनाधर्मोनुमीयतइतिस्थित्यनुमेयो
ऽधर्मास्तिकायः आकाशास्तिकायोद्वेधा लोकाकाशोऽलोकाकाशश्च तत्रोपर्युपरिस्थितानांलोकानामंतर्वर्ती आद्यस्तेषामुपरिमोक्षस्था
नंद्वितीयः पुरुषंविषयेष्वास्त्रावयतिगमयतीति इंद्रियप्रवृत्तिरास्रवः इंद्रियद्वाराहिपौरुषंज्योतिर्विषयान्स्पृशद्रूपादिज्ञानरूपेणपरिणमते अ
न्येतुकर्माण्यास्रवमाहुस्तानिकर्त्तारमभिव्याप्यस्रवंतिकर्त्तारमनुगच्छंतीत्यास्रवः सेयंमिथ्याप्रवृत्तिरनर्थहेतुत्वात् जीवमजीवमास्रवंचा

ननुजीवमजीवमास्रवंचाश्रितवत्संवरनिर्जरौचबंधः ॥ अपिमोक्ष
मुपैषिसप्तसंख्यान्नपदार्थान्कथमेवसप्तभंग्या ॥ ४३ ॥

श्रितवंता तैःसहितौसंवरनिर्जरौ सम्यक्प्रवृत्ती तत्रशमदमादिप्रवृत्तिःसंवरः सहिआस्रवस्रोतसोद्वारंसंवृणोतीतिसंवरउच्यते निर्जरस्त्वनादि
कालप्रवृत्तिकषायकलुषपुण्यापुण्यहाणहेतुस्तप्तशिलारोहणादिः सहिनिःशेषंपुण्यापुण्यसुखदुःखोपभोगेनजरयतीतिनिर्जरः बंधोऽष्टविधंकर्म
तत्रघातिकर्मचतुर्विधं तद्यथाज्ञानावरणीयंदर्शनावरणीयंमोहनीयमंतरायमिति तथाचत्वार्यघातिकर्माणि तद्यथावेदनीयंनामिकंगोत्रि
कमायुष्कंचेति तत्रसम्यक्ज्ञानंनमोक्षसाधनंनहिज्ञानाद्वस्तुसिद्धिरतिप्रसंगादितिविपर्ययोज्ञानावरणीयं आर्हतदर्शनाभ्यासान्नमोक्षइतिज्ञा
नंदर्शनावरणीयं बहुषुविप्रतिषिद्धेषुतीर्थंकररूपदर्शितेषुमोक्षमार्गेषुविशेषानवधारणंमोहनीयं मोक्षमार्गप्रवृत्तानांतद्विघ्नकरंज्ञानमंतरायं ता
नीमानिश्रेयोहंतृत्वाद्घातीनिकर्माण्युच्यंते अघातीनिकर्माणि तद्यथा शुक्लशरीराकारेणपरिणामहेतुर्वेदनीयं द्वारेणतत्त्ववेदनहेतुत्वात् तदनुगु

णंनामिकं तद्धिशुक्लपुद्गलस्याद्यामवस्थांकललबुद्बुदादिरूपामारभते गोत्रिकंत्वव्याकृतं ततोप्याद्यंदेहाकारपरिणामशक्तिरूपेणावस्थितंआ
युष्कंचायुःकायतिकथयत्युत्पादनद्वारेणेतिशुक्रशोणितस्वरूपं यद्वाममवेदनीयंतत्त्वमस्मीतिवेदनीयं एतन्नामाहमस्मीत्यभिमानोनामिकं अ
हमत्रभगवतोदेशिकस्यार्हतःशिष्यवंशेप्रविष्टइत्यभिमानोत्रिकं शरीरस्थित्यर्थंकर्मायुष्कं तान्येतानितत्वावेदकशुक्लपुद्गलाश्रयत्वादघाती
निकर्माणि तदेतत्कर्माष्टकंपुरुषंबध्नातीतिबंधः विगलितसमस्तक्लेशतद्वासनस्यानावरणीयज्ञानस्यसुखैकतानस्यात्मनउपरिदेशावस्थानंमोक्ष
इत्येके अन्येतूर्ध्वगमनशीलोहिजीवोधर्माधर्मास्तिकायेनबद्धस्तद्विमोकादूर्ध्वंगच्छत्येवसमोक्षइतिसप्तानामस्तित्वादीनांभंगानांसमाहारःसप्त

कथयार्हतजीवमस्तिकायंस्फुटमेवंविधइत्युवाचमौनी ॥ अ
वदत्सचदेहतुल्यमानोदृढकर्माष्टकवेष्टितश्चविद्वान् ॥ ४४ ॥

भंगीतयोपलक्षितान्सप्तपदार्थान्कथंनांगीकरोषि सप्तभंगास्तुस्यादस्ति[१]स्यान्नास्ति[२]स्यादस्तिचनास्ति[३]चस्यादवक्तव्यं[४]ःस्यादस्तिचावक्तव्यं[५]ःस्या
न्नास्तिचावक्तव्यं[६]श्चस्यादस्तिचनास्तिचावक्तव्य[७]श्चेति स्यादितितिङंतप्रतिरूपकंकथंचिदर्थकमव्ययं तत्रवस्तुनोऽस्तित्ववांछायांप्रथमोभंगः
प्रवर्त्तते नास्तित्ववांछायांद्वितीयः क्रमेणोभयवांछायांतृतीयः युगपदुभयवांछायांचतुर्थः आद्यचतुर्थभंगयोर्वांच्छायांपंचमः द्वितीयचतुर्थे
च्छायांषष्ठःतृतीयचतुर्थेच्छायांसप्तमइतिविवेकः ॥ ४३ ॥ एवमुक्तोमौनीसश्रीशंकराचार्यउवाच हेआर्हतजीवास्तिकायमेवंविधोजीवास्ति
कायइतिस्फुटंकथय एवमुक्तःसचार्हतोबभाषे देहतुल्यप्रमाणोदृढेनोक्तकर्माष्टकेनबद्धश्च ॥ ४४ ॥

आचार्यआह अमहाननणुर्देहपरिमाणोजीवोघटादयामध्यमपरिमाणत्वाद्यथाऽनित्यास्तथानित्योनस्यात् अपिचशरीराणामनवस्थितप
रिमाणत्वान्मनुष्यजीवोमनुष्यशरीरपरिमाणोभूत्वापुनःकेनचित्कर्मविपाकेनहस्तिजन्मप्राप्नुवन्नसर्वंहस्तिशरीरंप्रविशेद्देहापरदेशोनिर्जीवःस्या
त्पुत्तिकादेहंचप्राप्नुवन् तंसर्वोनप्रविशेत् देहाद्बहिरपिजीवःस्यादित्यर्थः चकारादस्मिन्नपिजन्मनिकौमारयौवनस्थविरेष्वेषदोषोबोध्यः ॥ ४५॥
एवमुक्तआर्हतःशंकते महतासंघातेनास्यजीवस्यसंगमेसतिकेचनावयवाउपयांति तथाऽल्पदेहमभिगंतुमिच्छोःकेचनावयवाअपयांतीत्येवंस

अमहाननणुर्घटादिवत्स्यात्सननित्योपिचमानुषाच्चदेहात् ॥ गजदेहमयन्विशेन्नकृत्स्नंप्रविशेच्चपु
षिदेहमप्यकृत्स्नः ॥ ४५ ॥ उपयांतिचकेचनप्रतीकामहतासंहननेनसंगमेस्य ॥ अपयात्यधिजग्मु
षोल्पदेहंतदयंदेहसमःसमश्नुतेश्च ॥ ४६ ॥ उपयंतइमेतथापयंतोयदिवर्ष्मैवनजीवतांभजेयुः ॥ प्र
भवेयुरनात्मनःकथंतेकथमात्मावयवाःप्रयंतुतस्मिन् ॥ ४७ ॥ जनितारहिताक्षयेणहीनाःसमुपायं
त्यपयांतिचात्मनस्ते ॥ अमुकोपचितःप्रयातिकृत्स्नंत्वमुकैश्चापचितःप्रयात्यकृत्स्नं ॥ ४८ ॥

मानव्याप्तेश्चसचासावयंजीवोदेहसमः ॥ ४६ ॥ आचार्यआह यदीमेऽवयवाउपयंतस्तथापयंतश्चतर्ह्यागमापायित्वाच्छरीरवदात्मतां
नभजेयुः किंचानात्मनस्तेजीवावयवाःकथंप्रादुर्भवेयुः कथंचतस्मिन्ननात्मनितेलीयेरन् विरोधादित्यर्थः ॥ ४७ ॥ आर्हतआहात्मन
स्तेऽवयवाजन्मनारहिताःक्षयेणचहीनानित्याएवसमुपायांत्यपयांतिच तथाचामुकैरुपचितोगजादिदेहंकृत्स्नंप्रयातिअमुकैश्चापचितःपुत्तिकादि
देहमकृत्स्नंस्वल्पंप्रयाति ॥ ४८ ॥

आचार्यउवाच किंतेषामचेतनत्वमुतचेतनत्वमितिवद तत्रांत्येपक्षेबहुनांचेतनानामेकाभिप्रायनियमाभावात्कदाचिद्विरुद्धमत्याशरीरमुन्मथितंभवेत आद्येतुकात्स्र्येनशरीरंनचेतयेयुः ॥ ४९ ॥ अंत्यविकल्पवपलंब्यार्हतआह यथाबहवोप्यश्वाएकमत्यारथंचालयंति तथान्योन्यमप्रतीताःचेतनतामपिप्रतिपद्यहेतत्त्वज्ञाधिपते अंगंशरीरमेजयंतुचालयंतु ॥ ५० ॥ आचार्यःपरिहरति बहवोपिवाजिनोनियामकस्यसत्त्वादैकमत्यंतत्ररथचालनेभजेयुरत्रतुतद्वत्कस्यचिदपिनियामकस्याभावाददऐकमत्यंकथंघटेत कटाक्षेणसंबोधयति हेसुमतेइति ॥

किमचेतनतोनचेतनत्वंवदतेषांचरमेविरुद्धमत्या ॥ वपुरुन्मथितंभवेत्तुपूर्वेबतकात्स्र्न्येनवपुर्नचेतयेयुः ॥ ४९ ॥ चलयंतिरथंयथैकमत्याबहवोवाजिनएवमप्रतीताः ॥ इतरेतरमंगमेजयंतुज्ञपतेचेतनतामपिप्रपद्य ॥ ५० ॥ बहवोपिनियामकस्यसत्त्वात्सुमतेतत्रभजेयुरैकमत्यं ॥ कथमत्रनियामकस्यतद्वद्विरहात्कस्यचिदप्यदोघटेत ॥ ५१ ॥ उपयांतिनचापयांतिजीवावयवाःकिंतुमहत्तरेशरीरे ॥ विकसंतिचसंकुचंत्यनिष्टेयतिवर्यात्रनिदर्शनंजलौका ॥ ५२ ॥ यदिचैवममीसविक्रियत्वाद्घटवत्तेचविनश्वराभवेयुः ॥ इतिनश्वरतांप्रयातिजीवेकृतनाशाकृतसंगमौभवेतां ॥ ५३ ॥ अपिचैवमलाबुवद्भवाब्धौनिजकर्माष्टकभारमग्नजंतोः ॥ सततोर्ध्वगतिस्वरूपमोक्षस्तवसिद्धांतसमर्थितोनसिध्येत् ॥ ५४ ॥

॥ ५१ ॥ आर्हतआहोपयांतीति अनिष्टेपुत्तिकादिदेहे ॥ ५२ ॥ एवमुक्तआचार्यउवाच यदिचैवंतर्हिसविक्रियत्वात्तेऽमीविनश्वराभवेयुरित्येवंजीवेनश्वरतांप्रयातिसतिकृतनाशाकृताभ्यागमौभवेतां ॥ ५३ ॥ किंचैवंसतितुंबिकावत्संसारसागरेनिजकर्माष्टकभारेणमग्नस्यजंतोः सततोर्ध्वगतिस्वरूपोमोक्षस्तवसिद्धांतसमर्थितोबाध्येत ॥ ५४ ॥

अपिचहेआर्हत तेसाधनभूतसप्तभंगीनयमपिनाद्रियामहे हियस्मात्परमार्थसतांविरोधभाजांसदसत्त्वादिधर्माणामेकस्मिन्धर्मण्येकदायुगपत्स्थितिर्नघटेत ॥ ५५ ॥ इत्येवंमाध्यमिकेषुभग्नगर्वेषुसत्सुअथानंतरंसश्रीशंकराचार्योनैमिशेभाष्याणिविस्तार्यदरदादिकान्देशविशेषान्जितवान् ॥ ५६ ॥ सहिभाष्यकारःखंडनकारंश्रीहर्षाख्यंबहुधावादंकृत्वावशंवदंचकार तंविशिनष्टि बहुयुक्तिभिःखंडितानिसर्वशास्त्राणियेन गुरुःप्रभाकरःभट्टोभट्टपादोभट्टभास्करश्चगुर्वादिभिर्जेतुमशक्यमतएवोढदर्पं ॥ ५७ ॥ कामरूपान्देशविशेषानधिगत्यप्राप्य

अपिसाधनभूतसप्तभंगीनयमप्यार्हतनाद्रियामहेते ॥ परमार्थसतांविरोधभाजांस्थितिरेकत्रहिनैकदाघटेत ॥ ५५ ॥ इतिमाध्यमिकेषुभग्नदर्पेष्वथभाष्याणिसनैमिशेवितत्य ॥ दरदान्भरतांश्चशूरसेनान्कुरुपांचालमुखान्बहूनजैषीत् ॥ ५६ ॥ पटुयुक्तिनिकृत्तसर्वशास्त्रंगुरुभट्टोदयनादिकैरजय्यं ॥ सहिखंडनकारमूढदर्पंबहुधान्युधवशंवदंचकार ॥ ५७ ॥ तदनंतरमेषकामरूपानधिगत्याभिनवोपशब्दगुप्तं ॥ अजयत्किलशाक्तभाष्यकारंसचभग्नोमनसेदमालुलोचे ॥ ५८ ॥ निगमाब्जविकासिबालभानोर्नसमोमुष्यविलोक्यतेत्रिलोक्यां ॥ नकथंचनमद्वशंवदोसौतदमुंदैवतकृत्ययाहरेयं ॥ ५९ ॥ इतिगूढमसौविचिंत्यपश्चात्सहशिष्यैः सहसास्वशाक्तभाष्यं ॥ परिहृत्यजनापवादभीत्यायमिनःशिष्यइवान्ववर्त्ततैषः ॥ १६० ॥

अभिनवउपशब्दोपस्यसचासौगुप्तश्चतमभिनवगुप्तमितियावत् सचभग्नोऽभिनवगुप्ताचार्योमनसेदंवक्ष्यमाणंविचारयामास ॥ ५८ ॥ तदेवाह वेय ॥ ५९ ॥ इत्येवमसौगूढंविचिंत्यपश्चाच्छिष्यैःसहविचिंत्यजनापवादभयेनस्वशाक्तभाष्यंसहसापरित्यज्यैषोयमिनःशिष्यइवान्ववर्तत ॥ ६० ॥ दाब्जविकासिनोबालसूर्यस्यामुष्यशंकरस्यसमस्त्रिलोक्यांनविलोक्यतेऽतोसमद्वशंवदःकथंचिदपिनभविष्यति तस्मादमुंदैवतकृत्ययाहंपरिहरे

इत्येवमुदीच्यानुत्तरदिशिभवान् स्वशिष्यपदंगतान्विधायाथविदेहाद्यैर्विहितापूजायस्यसतथांगादिष्वयंयशआस्तीर्यगौडानजगाम ॥ ६१ ॥ तेषुगौडदेशेषुस्थितान्मुरारिमिश्रादीन्विजित्यप्रौढंस्वयशोगौडदेशोद्भवानगापयत ॥ ६२ ॥ पूर्वकलौयेनशास्त्राम्नायविनिंदकेनकुबुद्धिनाद्विजवराविमोहितास्तस्यासतोबुद्धस्यारींस्तान्भास्करादीन्निगमागमादिषुनिष्णातःपारंगतोभस्करिवरोयतिश्रेष्ठःश्रीशंकराचार्यःक्षणमात्रेणप्रबिभेद न नुत्रुद्धारीणांतेषांप्रविभेदनमनुचितमित्याशंकानिरासायतान्विशिनष्टि कुटेषुमिथ्याभूतेषुप्रवादेष्वाग्रहोयेषां नन्वेवंतर्हिबुद्धमतस्थापनंकृतंभवि

निजशिष्यपदंगतानुदीच्यानितिकृत्वाथविदेहकौशलाद्यैः ॥ विहितापचितिस्तथांगवंगेष्वयमास्तीर्ययशोजगामगौडान् ॥ ६१ ॥ अभिभूयमुरारिमिश्रवर्यंसहसाचोदयनंविजित्यवादे ॥ अवधूयचधर्मगुप्तमिश्रंस्वयशःप्रौढमगापयत्सगौडान् ॥ ६२ ॥ पूर्वंयेनविमोहिताद्विजवरास्तस्यासतोरीन्कलौबुद्धस्यप्रबिभेदमस्करिवरस्तान्भास्करादीन्क्षणात् ॥ शास्त्राम्नायविनिंदकेनकुधियाकूटप्रवादाग्रहान्निष्णातान्निगमागमादिषुमतंदक्षस्यकूटग्रहे ॥ ६३ ॥ शाक्तैःपाशुपतैरपिक्षपणकैःकापालिकैर्वैष्णवैरप्यन्यैरखिलैःखिलंखलुखलैर्दुर्वादिभिर्वैदिकं ॥ मार्गरक्षितुमुग्रवादिविजयंनोमानहेतोर्व्यधात्सर्वज्ञोनयतोस्यसंभवतिसंमानग्रहग्रस्तता ॥ ६४ ॥

ष्यतीत्याशंकाव्यवच्छेदायाहकूटग्रहोमिथ्याभूतपक्षस्वीकारेदक्षस्यबुद्धस्यापिमतंप्रबिभेदेत्यनुषज्यते शा० ॥ ६३ ॥ शाक्तादिभिरन्यैर्वैशेषिकादिभिरपिसर्वैर्दुष्टैर्वादिभिःखिलमुच्छिन्नंवैदिकंमार्गंरक्षितुंसर्वज्ञःश्रीशंकराचार्यउग्रंवादिविजयंव्यधात मानहेतोर्नयतोऽस्यसंमानग्रहग्रस्तता न संभवति ॥ ६४ ॥

किंचजगतामाद्येनकमलासनेनचतुर्मुखेनदिष्टेउपदिष्टेपुनश्चतस्यपुत्रैःसनकादिभिर्निर्दिष्टेसम्यगुपदिष्टेपुनश्चवाल्मीकव्यासादिभिःपरिचितेपरिसमंता
त्संचितेश्रौताद्वैतमार्गेपरात्मभेदिनोदुर्वादिनःकंटकान्प्रोद्धृत्यायानंतरंतत्रमोक्षाध्वनि मोक्षाध्वगैर्मुमुक्षुभिः क्षुण्णतामभ्यस्ततांचकार ॥ ६५ ॥
मातृभिःषडाननवत्प्रथिताभिःशांत्याद्याभिरेधिततनौपुनश्चातिशयितंपिचंडमुदरंयेषांतेपिचंडिलाःस्थूलोदराः पिच्छादित्वादिलच् बृहत्कुक्षिःपि
चंडिलइत्यमरः अतिशयेनपिचंडिलानांप्रचंडानामतिकंड्वोच्चलतांपाखंडात्मकानामसुराणांखंडनैकरसिकेभिक्षुराजेश्रीशंकराचार्येसतिबुधानांपं

दिष्टेपंकजविष्टरेणजगतामाद्येनतत्सूनुभिर्निर्दिष्टेसनकादिभिःपरिचितेप्राचेतसाद्यैरपि ॥ श्रौताद्वैतपथे
परात्मभिदुरान्दुर्वादिनःकंटकान्प्रोद्धृत्याथचकारतत्रकरुणोमोक्षाध्वगक्षुण्णतां ॥ ६५ ॥ शांतिर्दांतिविराग
तात्युपरतिःक्षांतिःपरैकाग्रताश्रद्धेतिप्रथिताभिरेधिततनौषड्वक्त्रवन्मातृभिः ॥ भिक्षुक्षोणिदतौपिचंडिलत
रोच्चंडातिकंडूच्चलत्पाखंडासुरखंडनैकरसिकेबाधाबुधानांकुतः ॥ ६६ ॥ यत्रारंभजकाहलीकलकलैर्लौका
यतोविद्रुतःकाणाःकाणभुजस्तुसैन्यरजसासांख्यैर्भृतासांख्यधीः ॥ युध्वातेषुपलायितेषुसहसायोगाःसहैवा
द्रवन्कोवावादिभटःपटुर्भुविभवेद्वस्तुंपुरस्तान्मुनेः ॥ ६७ ॥

डितात्मकानांदेवानांबाधाकुतःकुतोपिनैवेत्यर्थः ॥ ६६ ॥ यत्रारंभजन्यकाहल्याःकलकलैःकर्णालाख्यवाद्यविशेषकोलाहलैःकलकलउ
क्तःकोलाहलइतिमेदिनी लोकायतश्चार्वाकोविद्रुतःकाणादास्तुसैन्यरजसाकाणाजाताः सांख्यैस्तुअसांख्यधीर्धृता युद्धंकृत्वातेषुचार्वा
कादिषुपलायितेषुतैःसहैवपातंजलाअपिसहसापलाय्यागतास्तथाचभुविकोवावादिभटोमुनेःपुरस्ताद्वस्तुंपटुर्भवेन्नकोपीत्यर्थः ॥ ६७ ॥

पणस्यग्लहस्यबंधनेनबंधुरतरेति शोभनेप्रचंडेपूर्वमंडनस्यखंडनेयोवाचंयमक्ष्मापतेर्डिंडिमाडंबरःसमुदभूत्तस्मात्डिंडिमाडंबराज्जाताःशब्दपरंप राअद्यपाखंडदुर्वादिनांश्रोत्रतटाटवीषुदावाग्निज्वालतांदधते ॥ ६८ ॥ किंचयुद्धायसमुद्यतोबौद्धःकिलपुरःस्थित्वाक्षणाद्विद्रुतः कणाद स्तुझटितिकोणेविलयंगतः गौतमस्तुतमःस्तोमेनावृतःक्वचिद्गाढांधकारेमग्नः असौकपिलस्तुभग्नःसंस्ततोपलायत ततस्तस्मात्कारणादिति

उच्चंडेपणबंधबंधुरतरेवाचंयमक्ष्मापतेःपूर्वमंडनखंडनेसमुदभूद्योडिंडिमाडंबरः ॥ जाताःशब्दपरंपरास्त तइमाःपाखंडदुर्वादिनामद्यश्रोत्रतटाटवीषुदधतेदावानलज्वालतां ॥ ६८ ॥ बुद्धोयुद्धसमुद्यतःकिलपुनः स्थित्वाक्षणाद्विद्रुतःकोणेद्राक्कणशुग्विलीयततमःस्तोमावृतोगौतमः ॥ भग्नोसौकपिलोपलायतततःपा तंजलाश्चांजलिंचक्रुस्तस्ययतीशितुश्चतुरताकेनोपमीयेतसा ॥ ६९ ॥ हस्तग्राहंगृहीताःकतिचनसमरेवैदि कावादियोधाःकाणादाद्याःपरेतुप्रसभमभिहताहंतलोकायताद्याः ॥ गाढंबंदीकृतास्तेसुचिरमथपुनःस्वस्व राज्येनियुक्ताःसेवंतेतंविचित्रायतिधरणिपतेःशूरतावादयावा ॥ १७० ॥

वा पातंजलाश्चांजलिंचक्रुस्तस्ययतिपतेःसाचतुरताकेनोपमीयेत ॥ ६९ ॥ केचित्काणादाद्यावैदिकावादियोधाःसंग्रामेहस्तग्राहंगृहीता हस्तेनगृहीताइत्यर्थः परेतुवेदबाह्याश्चार्वाकाद्याबलात्कारेणाभिहताः हंतेतिहर्षे तेकाणादाद्याःसुचिरंगाढंबंदीकृताः अथपुनःस्वस्वराज्येस्वस्वरूप ब्रह्मानंदलक्षणेनियुक्तास्तंसेवंते तथाचाहोअतिचित्रायतिभूमिपतेःशूरतावादयावा स्र० १७० ॥

किंचपाखंडवाङ्मंडलीदंडिपतिनाऽखंडिता तांविशिनष्टि शांतिलक्षणसमुद्रस्यवाडवाग्निशिखासत्यलक्षणमेघस्यवात्यावायुसमूहो दयालक्षणापार्श्वंद्रिकायाअमावास्यारात्रिःक्षांतिलक्षणायाःकमलिन्याःपूर्णमासीचंद्रकांतिःआस्तिक्यवृक्षस्यदावानलनूतनज्वालानावलीसत्कथालक्षणायाहंस्याःप्रावृट् अथेतिपदंसर्वत्रसंबंधनीयं खंडनयोग्यताबोधकानिविशेषणानि शा० ॥ १७१ ॥ हंतेतिहर्षे समंततःप्रसृमरैः प्रसरणशीलैःकांतैःसुंदरैरद्वैतामृतवर्षिभिरुत्कृत्तमुन्मूलितमाध्यात्मिकाधिदैविकाधिभौतिकलक्षणंतापत्रयंयैःपरगुरुव्याहारलक्षणैःपयोदैर्दुर्भिक्षसंपा

शांत्यार्णववाडवानलशिखासत्याभ्रवात्यादयाज्योत्स्नादर्शनिशाथशांतिनलिनीराकाशशांकद्युतिः ॥
आस्तिक्यद्रुमदावपावकनवज्वालावलीसत्कथाहंसीप्रावृडखंडिदंडिपतिनापाखंडवाङ्मंडली ॥७१॥ अ
द्वैतामृतवर्षिभिःपरगुरुव्याहारधाराधरैःकांतैर्हंतसमंततःप्रसृमरैरुत्कृत्ततापत्रयैः ॥ दुर्भिक्षंस्वपरैकताफल
गतंदुर्भिक्षसंपादितंशांतंसंप्रतिखंडिताश्चनिबिडाःपाखंडचंडातपाः ॥ ७२ ॥ शांतानांसुभटाःकपालिक
पतद्ग्राहग्रहव्यापृताःकाणादप्रतिहारिणांक्षपणकक्षोणीशवैतालिकाः ॥ सामंताश्चदिगंबरान्वयभुवश्चा
र्वाकवंशांकुरानव्याःकेचिदलंमुनीश्वरगिरानीताःकथाशेषतां ॥ ७३ ॥

दितंस्वपरैकतालक्षणफलविपर्यंदुर्भिक्षंसंप्रतिशांतं निबिडाःपाखंडलक्षणाश्चंडातपाश्चखंडिताः ॥ ७२ ॥ शांतानांपातंजलानांसुभटाः कपालिकानांपतद्ग्रहाणांगहणेव्यापृताः काणादानांप्रतिहारिणः क्षपणकराजानःवैतालिकादिगंबरवंशोद्भवाःसामंताःकेचिन्नव्याश्चार्वाकवंशांकुरामुनीश्वरगिराकथाशेषतामलंनीताः ॥ ७३ ॥

इतिसकलदिशासुद्वैतवार्तानिवृत्तौस्वयमथपरितस्तारायमद्वैतवर्त्म ॥ प्रतिदिनमपिकुर्वन्सर्वसंदेहमोक्षं रविरिवतिमिरौघेसंप्रशांतेमहःस्वं ॥ १७४ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतत्त्वदाशायाजयकौतुकी ॥ संक्षेपशंकरजयेसर्गःपंचदशोऽभवत् ॥ १५ ॥ मूलसंख्या २९३

तेसतिरविर्महःस्वंप्रकाशंवितनोतितद्वत् मालिनी ॥ १७४ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालस्वामिश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिकृतेश्रीमच्छंकराचार्यविजयडिंडिमेपंचदशःसर्गः ॥ १५ ॥ टी०सं० १३५०

॥ इतिपंचदशःसर्गःसमाप्तः ॥

॥ श्री० ॥ एवंदिग्विजयकौतुकंप्रतिपाद्यशारदापीठवासंसपरिकरंनिरूपयितुमारभते अथानुत्तमंमांत्रिकमभिनवगुप्तंयतिशेखरोय स्मिन्कालेजितवांस्तस्मिन्कालेसतुपराजितोहतमनायतिविषयमपगोरणंवधोद्यमंकृतवान् द्रुतवि० ॥ १ ॥ समूढबुद्धिःप्ररूढकोपोऽभिन वगुप्तस्तदनंतरंयतिशेखरमभिचाराभिचारिकंकर्मकृत्यांकृतवान् अस्मादभिचारादस्यश्रीशंकरस्यवैद्यैरचिकित्स्यतमोभगंदराख्योरोगः अ

श्री० ॥ अथषोडशःसर्गः ॥ अथयदाजितवान्यतिशेखरोऽभिनवगुप्तमनुत्तममांत्रिकं ॥ सतुतदापजि तोयतिगोचरंहतमनाःकृतवानपगोरणं ॥ १ ॥ सततोऽभिचचारमूढबुद्धिर्यतिशार्दूलममुंप्ररूढरोषः ॥ अ चिकित्स्यतमोभिषग्भिरस्मादजनिष्टास्यभगंदराख्यरोगः ॥ २ ॥ अचिकित्स्यभगंदराख्यरोगप्रसरच्छो णितपंकिलस्वशाटथाः ॥ अजुगुप्स्यविशोधनादिरूपंपरिचर्यामकृतास्यतोटकार्यः ॥३॥ भगंदरव्याधिनि पीडितंगुरुंनिरीक्ष्यशिष्याःसमबोधयंश्छनैः ॥ नोपेक्षणीयोभगवन्महामयस्त्वपीडितःशत्रुरिवर्धिमाप्नुया त् ॥ ४ ॥ ममत्वहानाद्भवताशरीरकेनगण्यतेव्याधिकृतार्तिरीदृशी ॥ पश्यंतएवांतिकवार्तिनोवयंभृशातु राःस्मःसहसाव्यथासहाः ॥ ५ ॥

जनिष्टः वसंतमालिका ॥ २ ॥ अचिकित्स्येनभगंदराख्यरोगेणप्रसरत्शोणितस्यपंकेनव्याप्तायाआचार्यशाटथाः अजुगुप्सपरिशोधनादि रूपांसेवांतोटकार्यःकृतवान् ॥ ३ ॥ हेभगवन्महारोगस्तूपेक्षणीयोनभवति नोचेदपीडितःशत्रुर्यथाऋद्धिमाप्नोतितथावृद्धिंप्राप्नुयात् उ० ॥ ॥४॥ यद्यपिशरीरकेममत्वहानात्भवताएवंविधापिरोगकृतापीडानगण्यते तथापिसमीपवर्तिनःपश्यंतएवसहसाव्यथाऽसहाःभृशार्त्ताःस्मः ॥ ५ ॥

तर्हिकिंकर्त्तव्यमितितत्राहुश्चिकित्सकाइति संप्रतिजीवातुवेदेजीवनौषधवेदेवैदिकशास्त्रे जीवातुरस्त्रियांभक्तेजीवितेजीवनौषधइतिमेदिनी गदितार्थसिद्धिदाउक्तार्थसिद्धिदाःपुरुषाःप्रत्यक्षवत्संति ॥ ६ ॥ ननुयथामयोपेक्ष्यतेतथाभवद्भिरप्युपेक्षणीयमित्याशंक्याहुः शरीरकादावनास्थयागुरावात्मनिसुखमुपेक्षमाणेसत्यपिगुरुदुःखदर्शिभिःसमर्थैःशिष्यैर्नोपेक्षणीयमितिशास्त्रनिश्चयः ॥ ७ ॥ किंच स्वस्थेभवत्पादसरो

चिकित्सकाव्याधिनिदानकोविदाःसंपृच्छनीयाभगवन्नितस्ततः॥ प्रत्यक्षवत्संप्रतिसंतिपूरुषाजीवातुवेदे गदितार्थसिद्धिदाः ॥६॥ उपेक्ष्यमाणेऽपिगुरावनास्थयाशरीरकादौसुखमात्मनीश्वरैः ॥ नोपेक्षणीयंगुरुदुःखदृश्विभिर्दुःखंविनेयैरितिशास्त्रनिश्चयः ॥७॥ स्वस्थेभवत्पादसरोरुहद्वयेस्वस्थावयंयन्मधुपायिवृत्तयः ॥ तस्माद्भवेत्तावकविग्रहोयथास्वस्थस्तथावांछतिपूज्यनोमनः ॥८॥ व्याधिर्हिजन्मांतरपापपाकोभोगेनतस्मात्क्षपणीयएषः ॥ अभुज्यमानःपुरुषंनमुंचेज्जन्मांतरेपीतिहिशास्त्रवादः ॥ ९ ॥ व्याधिर्द्विधाऽसौकथितोहिविद्भिःकर्मोद्भवोधातुकृतस्तथेति ॥ आद्यक्षयःकर्मणएवलीनाच्चिकित्सयास्याच्चरमोदितस्य ॥१०॥

जद्वंद्वेवयंस्वस्थायत्रपादसरोरुहद्वयभ्रमराणांवृत्तिर्येषांतस्मात्तावकविग्रहोयथास्वस्थोभवेत्तथाहेपूज्यास्माकंमनोवांछति वंश० ॥ ८ ॥ एवंशनैर्बोधितआचार्यउवाच हियस्माद्रोगोजन्मांतरपापस्यपाकस्तस्मादेषोभोगेननाशनीयोहियतश्चाभुज्यमानएषांजन्मांतरेऽपिनत्यजेदितिशास्त्रवादः ॥ ९ ॥ नन्वेवंतर्हिचिकित्साशास्त्रवैयर्थ्यमितिचेत्तत्राह विद्वद्भिरसौव्याधिर्द्विप्रकारएवकथितः कर्मोद्भवोवाताम्रादिधातुभिःकृतश्चतत्रकर्मणोलीनादेवाद्यस्यक्षयःचरमोक्तस्यचिकित्सयाक्षयःस्यात ॥ १० ॥

तर्हिधातुकृतत्वाच्चिकित्सयानाशनीयइतिचेत्तत्रायंप्रवृत्तोव्याधिःकर्मणएवसंक्षयात्संक्षीयतां मयानैवाचिकित्स्यते तर्हिरोगवशाच्छरीरं पतिष्यतीत्याशंक्याह यदितन्निमित्ततःशरीरंपतेत्तर्हिअवश्यंपततु तत्पतनात्किंचिदपिनबिभेमि ॥ ११ ॥ एवमुक्ताःशिष्याःप्राहुर्हेगुरोसत्यं तवशरीरलोभोनास्तितथाप्यस्माकंतदर्थंचिरायचिरकालंतत्स्थितयेस्पृहालुतास्ति हियस्मात्तवजीवनेननोजीवनं हियतोजलचराणांजल

संक्षीयतांकर्मणएवसंक्षयाद्व्याधिःप्रवृत्तोनचिकित्स्यतेमया ॥ पतेच्छरीरंयदितन्निमित्ततःपतत्ववश्यंनबि भेमिकिंचन ॥ ११ ॥ सत्यंगुरोतेनशरीरलोभःस्पृहालुतानस्तुचिरायतस्मै ॥ त्वज्जीवनेनैवहिजीवनंनःपाथ श्चराणांजलमेवतद्धि ॥ १२ ॥ स्वयंकृतार्थाःपरतुष्टिहेतोःकुर्वंतिसंतोनिजदेहरक्षां ॥ तस्माच्छरीरंपरिरक्षणी यंत्वयापिलोकस्यहितायविद्वन् ॥ १३ ॥ निर्बंधतोगुरुवरःप्रददावनुज्ञांदिग्भ्योभिषग्वरसमानयनायतेभ्यः ॥ नत्वागुरुंप्रतिदिशंप्रययुःप्रहृष्टाःशिष्याःप्रवासकुशलाहरिभक्तिभाजः ॥ १४ ॥ प्रायोनृपंकाविजनाभिष जोवदान्यंवित्तार्थिनःप्रतिदिनंकुशलाजुषंते ॥ तस्मादमीनृपपुरेषुनिरीक्षणीयाइत्येवचेतसिमनोरथमाद धानाः ॥ १५ ॥ तेऽतीत्यदेशान्बहुलान्स्वकार्यसिद्ध्यैक्वचिद्राजपुरेभिषग्भिः ॥ अवाप्यसंदर्शनभाषणानि समानयंस्तान्गुरुवर्यपार्श्वं ॥ १६ ॥

मेवतत्जीवनं ॥ १२ ॥ भवत्वेवंतथापिमयानिजदेहरक्षाकिमितिकर्तव्येत्याशंक्याहुः स्वयमिति ॥ १३ ॥ एवंशिष्याणामाग्रहाद्गुरुव रोदिग्भ्योवैद्यवराणांसमानयनार्थंतेभ्यःशिष्येभ्योऽनुज्ञांप्रददौ व० ॥ १४ ॥ वदान्यमुदारंजुषंतेसेवंते ॥ १५ ॥ गुरुवर्यसमीपंतान्भिषजः समानीतवंतः उ० ॥ १६ ॥

ततोनिजसेवकैःस्वाभिमतार्थदानैःसंतोषितादन्यत्रकर्त्तव्यंतत्कथ्यतांस्वशक्त्याकुर्मःइतिभाषमाणांस्तान्सगुरुवरोजगौ ॥ १७ ॥ यदुवाचतदा
ह हेभिषजोगुदसमीपेतनुमध्यगोगदोरोगउदेत्यशरीरंपरिबाधते यदिदमस्यरोगस्यविधेयमौषधंतदिदंध्रुवमव्यभिचारिवदत यतोरोगतमस्ति
मिरारयः उ० ॥ १८ ॥ नन्वेवंभूतोरोगएतावत्कालंकिमित्युपेक्षितस्तत्राह चिरमिति तदपितथापिशिष्यगणैरहंनिरहंसिअत्याग्रहेणनि

ततोद्विजेंद्रैर्निजसेवकैस्तान्संतोषितान्स्वाभिमतार्थदानैः ॥ यदत्रकर्तव्यमुदीर्यतांतत्कुर्मःस्वशक्त्येतिवदान्
जगौसः ॥ १७ ॥ उपगुदंभिषजःपरिबाधतेगदउदेत्यतनुंतनुमध्यगः ॥ यदिदमस्यविधेयमिदंध्रुवंवदतरो
गतमस्तिमिरारयः ॥ १८ ॥ चिरमुपेक्षितवानहमेतकंदुरितजोयमितिप्रतिभातिमे ॥ तदपिशिष्यगणैर्नि
रहिंस्यहंप्रहितवान्भवदानयनायतान् ॥ १९ ॥ निगदितेमुनिनेतिभिषग्वराविदधिरेबहुधागदसत्क्रियाः ॥
नचशशामगदोबहुतापदोविमनसःपटवोभिषजोभवन् ॥ २० ॥ अथमुनिर्विमनस्त्वसमन्वितानिदमवोच
तसिद्धभिषग्वरान् ॥ अटतगेहमगात्समयोबहुर्गदहृतेभवतामितरायुषां ॥ २१ ॥ दिनचयंगणयन्पथिलोच
नःप्रियजनोनिवसेद्विरहातुरः ॥ नरपतिर्भवतांशरणंध्रुवंसचविदेशगमंश्रुतवान्यदि ॥ २२ ॥ रुषितवान्नचवो
वितरेन्नृपाफणितजीवितमक्षतशासनः ॥ तुरगवन्नृपतिश्चलमानसोभिषजमन्यमसौविदधीतवा ॥ २३ ॥

योजितत्वाद्धिंसितः ॥ १९ ॥ इत्येवंमुनिनाकथितेसतिवैद्यवरारोगस्यसत्क्रियाबहुधाविदधिरे ॥ २० ॥ इतोगेहमटतगच्छत यतोरोग
हरणार्थइतआगतानांभवतांकालोमहानगात ॥ २१ ॥ अवश्यमेवभवद्भिर्गंतव्यमित्यनुशयेनाह विरहातुरःप्रियजनःपथिलोचनोदिनसमुदा
यंगणयन्निवसेदितिसंभावनायां लिङ् किंच नरपतिर्भवतांध्रुवंशरणंसचभवतांविदेशगमनंयदिश्रुतवान् ॥ २२ ॥ तदाकुपितःसन्नृपःकथितं
जीवितंप्रतिज्ञातांजीविकांयुष्मभ्योनदद्यात यतोऽक्षतशासनःयद्वायस्मादश्ववन्नृपतिश्चलमानसस्ततोसावन्यंवैद्यंविदधीत ॥ २३ ॥

किंचरोगहारकैर्विरलोरहितोजनपदः स्वभावादेवबहुलंरुग्णाःजनायस्मिन् अतोरोगिजनोरोगंसहितुमसमर्थोभवतांगृहेभिषतोविचिनुते ॥ २४ ॥ जनिर्जन्मअवनंपालनंतस्मादसौवैद्यःशरीरभृतोविष्णुरेवतद्वदुपासनीयइत्यर्थः ॥ २५ ॥ एवमुक्ताभिषजऊचुः भवताय त्कथितंतन्मिथ्यानभवति तथापिगंतुंमनोनक्षमतेयतोदेवभूमिंप्रविहायमनुष्यभूमिंगंतुंसुधीर्नरोऽत्रजगतिकइच्छतिनकोपीत्यर्थः ॥ २६ ॥ इ

जनपदोविरलोगदहारकैर्बहुलरुग्णजनःप्रकृतेरतः ॥ मृगयतेभवतोभवतांगृहेगदिजनःसहितुंगदमक्ष मः॥ २४ ॥ पितृकृताजनिरस्यशरीरिणःसमवनंगदहारिषुतिष्ठति ॥ जनितमप्यफलंभिषजंविनाभिषग सौहरिरेवतनूभृतः ॥ २५ ॥ यदुदितंभवताभितथंनतत्तदपिनक्षमतेव्रजितुंमनः ॥ सुरभुवंप्रविहायमनु ष्यगांव्रजितुमिच्छतिकोत्रनरःसुधीः॥ २६ ॥ इतिनिगद्यययुर्भिषजांगणाविमनसः पटवोऽपिनिजान्गृ हान् ॥ अथमुनिर्विजहन्ममतांतनौगुरुवरांगुरुदुःखमसोढसः ॥ २७॥ प्रथितैरवनौपरःसहस्रैरगदंकारच यैरथाचिकित्स्ये ॥ प्रबलेसतिहाभगंदराख्येस्मरतिस्मस्मरशासनंमुनीन्द्रः ॥ २८ ॥ स्मरशासनशासना न्नियुक्तौद्विजवेषंप्रविधायभूमिमाप्तौ ॥ उपसेदतुरश्विनौचदेवौसुभुजौसांजनलोचनौसुपुस्तौ ॥ २९ ॥

तिनिगद्यैवमुक्त्वा ॥ २७ ॥ भूमौप्रथितैःसहस्रादप्यधिकैरोषधंकारसमूहैर्भगंदराख्येप्रबले हेतिखेदेऽचिकित्स्येसतिमुनीन्द्रःश्रीशंकराचार्यः कामशासनंमहादेवंस्मरतिस्म वृ० मा० ॥ २८ ॥ स्मृतमहादेवाज्ञयानियुक्तौदेवावश्विनीकुमारौद्विजवेषंप्रविधायभूमिंप्राप्तौसुभुजौसांज नलोचनौसुपुस्तकयुक्तौमुनीन्द्रसमीपेविविशतुः ॥ २९ ॥

उपविश्ययदूचतुस्तदाह भोयतिवर्यएषातेरुक्रोगःचिकित्सितुंनशक्यो हियस्मात्परकृत्ययाउत्पादिताइति तंयोगिवर्यसमुदीर्यतौदेवौ यथागतंप्रतिजग्मतुः ॥ ३० ॥ तदनंतरंजातकोपःशत्रुवर्गेप्यनुकंपिनाआर्यपादेनाचार्येणमुहुर्वार्यमाणोऽपिपद्मपादःस्वगुरोरोगस्यनाशाय परंमंत्रंतुजजाप ॥ ३१ ॥ ततःकिंवृत्तमित्याकांक्षायामाह अमुनैवेति प्रतियातेनप्रतिप्राप्तेन ॥ ३२ ॥ स्वस्थःसोयंश्रीशंकराचार्यःसैकतेसा

यतिवर्यंचिकित्सितुंनशक्यापरकृत्याजनिताहितेरुगेषा ॥ इतितैःसमुदीर्ययोगिवर्यंविबुधौतौप्रतिजग्मतुर्यथेतं ॥ ३० ॥ तदनुस्वगुरोर्गदापनुत्यैपरमंत्रंतुजजापजातमन्युः ॥ मुहुरार्यपदेनवार्यमाणोऽप्यरिवर्गेप्यनुकंपिनाब्जपादः ॥३१॥ अमुनैवततोगदेनर्नीचःप्रतियातेनहतोममारगुप्तः ॥ मतिपूर्वकृतोमहानुभावेप्यनयःकस्यभवेत्सुखोपलब्ध्यौ ॥ ३२ ॥ स्वस्थःसोयंब्रह्मसायंकदाचित्ध्यायन्गंगापूरसंगार्द्रवातैः ॥ आगच्छंतंसैकतेप्रत्यगच्छद्योगीशानंगौडपादाभिधानं ॥ ३३ ॥ पाणौफुल्लश्वेतपंकेरुहश्रीमैत्रीपात्रीभूतभासाघटेन ॥ आराद्राजत्कैरवानंदसंध्यारागारक्तांभोदलीलांदधानं ॥ ३४ ॥ पाणौशोणांभोजबुद्ध्यासमंताद्भ्राम्यद्भृंगीमंडलीतुल्यकुल्यां ॥ अंगुल्यग्रासंगिरुद्राक्षमालामंगुष्ठाग्रेणासकृद्भ्रामयंतं ॥ ३५ ॥

यंकालेब्रह्मध्यायनसन्गंगापुरेणार्द्रैर्वायुभिःसहागच्छंतंयोगीशंगौडपादसंज्ञंप्रत्यबुध्यत शालि॰ ॥ ३३ ॥ तमेववर्णयति पाणौहस्तेप्रफुल्लितस्यश्वेतकमलस्ययाश्रीस्तयायामैत्रीतस्याःपात्रीभूताआकांतिर्यस्यतेनघटेनकमंडलुना आराद्राजत्कैरवस्यसितपंकजस्यानंदोयस्यतस्यसंध्यारागेणासमंताद्रक्तस्यपयोदस्यचलीलांदधानं ॥ ३४ ॥ पुनश्चहस्तेशोणपद्मबुद्ध्यासमंताद्भ्राम्यंतीभ्रमरीणांयाभंडलीतत्तुल्यकुलोद्भवांतत्सदृशांअंगुल्यग्रासंगिरुद्राक्षमालांपुनःभ्रामयंतं ॥ ३५ ॥

अथानंतरमार्यस्यगौडपादस्यपंकजाभौपादावसौशंकरोऽभ्यर्च्यभक्तिश्रद्धाभ्यांयःसंभ्रमस्तेनतैर्वाक्रांतचित्तोनम्रीभूताअग्रतःप्रांजलिःसन्नवतस्थे ॥ ३६ ॥ एनंशंकरंक्षीरवारिराशिसादृश्यायासन्नयत्नैःप्राप्तयत्नैःकटाक्षैःसिंचन्दंतज्योत्स्नयादंतुराउन्नतरदाआशादिशोऽपिधवलीकुर्वन् सुष्ठूक्तिंसंदधे ॥ ३७ ॥ तामेवदर्शयति कच्चिदितिप्रश्ने संसारोद्धारकारणीभूताह्दयस्यप्रियायागोविंदनाम्नोविद्यातांसर्वांवेत्सिजानासि स

आर्यस्याथोगौडपादस्यपादावभ्यर्च्यासौशंकरःपंकजाभौ ॥ भक्तिश्रद्धासंभ्रमाक्रांतचेताःप्रह्वस्तस्थावग्रतःप्रांजलिःसन् ॥३६॥ सिंचन्नेनंक्षीरवाराशिवीचीसाचिव्यायासन्नयत्नैःकटाक्षैः ॥ दंतज्योत्स्नादंतुराश्चापिकुर्वन्नाशाःसूक्तिंसंदधेगौडपादः ॥३७॥ कच्चित्सर्वांवेत्सिगोविंदनाम्नोत्हृद्यांविद्यांसंसृदुत्तारकृद्यां ॥ कच्चित्तत्वंतत्वमानंदरूपंनित्यंसच्चिन्निर्मलंवेत्सिवेद्यं ॥३८॥ भक्त्यायुक्ताःस्वानुरक्ताविरक्ताःशांतादांताःसंततंश्रद्दधानाः ॥ कच्चित्तत्वज्ञानकामाविनीताश्शुश्रूषुस्तेशिष्यवर्यागुरुंत्वां ॥ ३९ ॥ कच्चिन्नित्याःशत्रवोनिर्जितास्तेकच्चित्प्राप्ताःसद्गुणाःशांतिपूर्वाः ॥ कच्चिद्योगःसाधितोष्टांगयुक्तःकच्चिच्चित्तंसाधुचित्तत्वगंते ॥ ॥ ४० ॥ इत्यद्वैताचार्यवर्येणतेनप्रेम्णापृष्टःशंकरःसाधुशीलः ॥ भक्त्युद्रेकाद्बाष्पपर्याकुलाक्षोबध्नन्मूर्द्धन्यंजलिंव्याजहार ॥ ४१ ॥

च्छास्त्रप्रसिद्धंनित्यंसच्चिदमलंवेद्यंतत्त्वंत्वंकच्चिद्वेत्सि ॥ ३८ ॥ भक्त्यासेवयायुक्ताः स्वस्मिंस्त्वयिस्वात्मनिवानुरक्ताविषयेषुविरक्तावशीकृतांतरिंद्रियाजितबाह्यकरणानिरंतरंश्रद्धावंतस्तत्त्वज्ञानाभिलाषाविनयंप्राप्ताःशिष्यवर्याःकच्चित्त्वांगुरुंसेवंते ॥ ३९ ॥ नित्याःशत्रवःकामाद्याःयमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधिसंज्ञकैरष्टभिरंगैर्युक्तःसाधुचित्तत्वगंसम्यक्चैतन्यतत्त्वविषयं ॥ ४० ॥ बाष्पपर्याकुलेपरिव्याप्तेऽक्षिणीयस्य ॥ ४१ ॥

हेभगवन्नार्यपादैर्यद्यत्पृष्टंतत्तत्सर्वमवश्यंस्पष्टंभविष्यति यस्मात्कारुण्यसमुद्रस्यकल्पैःसदृशैर्भवत्कटाक्षैर्दृष्टस्यजंतोःकिंनुदुर्लभंकिमपिदुर्लभंनेत्याहु ॥ ४२ ॥ एतदेवोपपादयति भवद्विधानामार्याणांकटाक्षावलोकात्क्षणमात्रेणमूकोवाग्मीस्यादेवमग्रेपि निस्पृहाणांमध्येकीर्तिमान् ॥ ४३ ॥ सीमातीतस्यभवन्महिम्नोलेशंवापिज्ञातुमग्रकःपुमान्समर्थोनकोपीत्यर्थः कुतइतिचेत्तत्राह यस्यभवतःसअतिप्रतिसिद्धो व्याससूनुःशुकाचार्योऽत्यंतंतुष्टोभूत्वासाक्षात्स्वयमेवविद्योपदेष्टाजातोऽतइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ वैयासकिरित्युक्त्याव्याससपुत्रत्वेनैवतस्यश्रैष्ठ्यं

यद्यत्पृष्टंस्पष्टमाचार्यपादैस्तत्तत्सर्वंभोभविष्यत्यवश्यं ॥ कारुण्याब्धेःकल्पयुष्मत्कटाक्षैर्दृष्टस्याहुर्दुर्लभंकिन्नुजंतोः ॥ ४२ ॥ मूकोवाग्मीमंदधीःपंडिताग्र्यःपापाचारःपुण्यनिष्ठेषुगण्यः ॥ कामासक्तःकीर्त्तिमान्निस्पृहाणामार्यापांगालोकतःस्यात्क्षणेन ॥ ४३ ॥ लेशंवापिज्ञातुमिष्टेपुमान्कःसीमातीतस्याद्ययुष्मन्महिम्नः ॥ तुष्ट्वात्यंतंतत्त्वविद्योपदेष्टाजातःसाक्षाद्यस्यवैयासकिःसः ॥ ४४ ॥ आजानात्मज्ञानसिद्धंयमारादौदासीन्याज्जातमात्रंव्रजंतं ॥ प्रेमावेशात्पुत्रपुत्रेतिशोचन्पाराशर्यःपृष्ठतोऽनुप्रपेदे ॥ ४५ ॥ यश्चाहूतोयोगभाष्यप्रणेत्रापित्राप्राप्तःसप्रपंचैकभावं ॥ सर्वाहंताशीलनाद्योगभूमेःप्रत्याक्रोशंप्रातनोद्वृक्षरूपः ॥ ४६ ॥

नास्त्यपितुस्वतोपीत्याशयेनतंवर्णयति यंजन्मतएवात्मज्ञानसिद्धमौदासीन्येनारात्समीपाद्दूरंवाजातमात्रंव्रजंतंप्रेमावेशात्पुत्रपुत्रेतिशोचन्पराशरनंदनोवेदव्यासःपृष्ठतोऽनुप्रपेदे अवैदिकेइतिशब्देपरेप्लुतोऽप्लुतवत्स्यादित्यर्थकेनाप्लुतवदुपस्थितइतिसूत्रेणाप्लुतवत्त्वात्स्वरसंधिः ॥ ४५ ॥ यश्चयोगभाष्यप्रणेत्रापित्राआहूतःसर्वाहंभावशीलनाद्योगभूमेःप्रपंचैकभावंप्राप्तःसन्वृक्षरूपःप्रत्याक्रोशंप्रातनोत् तथाचोक्तं यंप्रव्रजंतमनुपेतमपेतकृत्यंद्वैपायनोविरहकातरआजुहाव: पुत्रेतितन्मयतयातरवोऽभिनेदुस्तंव्याससूनुमुपयामिगुरुंमुनीनांइतियोगमाहात्म्येनगमनागमनयोःसंभवात्परीक्षिदुपदेष्टृत्ववद्गौडपादोपदेष्टृत्वमपिनविरुध्यतइतिद्रष्टव्यं ॥ ४६ ॥

तत्तस्मादेवंविधस्यज्ञानसमुद्रस्यभवतःकमलस्यसौहार्दैनसादृश्येनत्द्वयमेतत्पादद्वंद्वंदैवादस्मद्विधदीनदृष्टिविषयभूतंयदिस्यात्तर्हिएतद्भक्तस्याप्रमेयं भाग्यं ॥ ४७ ॥ शांतमनोवंतंत्वांद्रष्टुंअत्यंतोत्कंठागर्भितंममानसमासीत ॥ ४८ ॥ किंचमत्कृतकारीकाब्जमुखसूर्याःभाष्यादयोनिबंधास्त्वया कृताइतिगोविंदमुखाच्छुत्वाहर्षभाप्यायहेविद्वन्तवदृष्टिमार्गगोऽस्मि ॥ ४९ ॥ मांडूक्यगतभाष्ययुग्मंश्रुतिभाष्यंगौडपादीयकारिकाभाष्यंचेन्य

तत्तादृक्षज्ञानपाथोधियुष्मत्पादद्वंद्वंपद्मसौहार्दत्द्वयं ॥ दैवादेतद्दीनदृग्गोचरंचेद्भक्तस्यैतद्भागधेयंत्वमेयं ॥ ॥४७॥ इत्याकर्ण्याथाब्रवीद्गौडपादोवत्सश्रुत्वावास्तवांस्त्वद्गुणौघान् ॥ द्रष्टुंशांतस्वांतवंतंममत्वांगाढोत्कंठागर्भितंचित्तमासीत् ॥४८॥ कृतास्त्वयाभाष्यमुखानिबंधामत्कारिकावारिजनुःसुखार्काः ॥ श्रुत्वेतिगोविंदमुखात्प्रत्द्ध्यदृगध्वनीनोऽस्मितवाद्यविद्वन् ॥४९॥ इतिस्फुटंप्राक्तवतेविनीतःसोऽश्रावयद्भाष्यमशेषमस्मै ॥ विशिष्यमांडूक्यगभाष्ययुग्मंश्रुत्वाप्रत्द्ध्यन्निदमब्रवीत्तं ॥ ५० ॥ मत्कारिकाभावविभेदितादृक्मांडूक्यभाष्यश्रवणोत्थहर्षः ॥ दातुंवरंतेविदुषांवरायप्रोत्साहयत्याशुवरंवृणीष्व ॥ ५१ ॥ सप्राहपर्यायशुकर्षिमीक्ष्यभवंतमद्राक्षमतिष्यपूरुषं ॥ वरःपरःकोऽस्तितथापिचिंतनंचित्तत्वगंमेस्तुगुरोनिरंतरं ॥ ५२ ॥

र्थः वि० ॥ ५० ॥ यदुवाचतदेवाह मत्कारिकाभावविभेदिनोस्तादृशयोर्मांडूक्यभाष्ययोःश्रवणेनोत्थितोहर्षःविदुषांमध्येश्रेष्ठायतुभ्यंवरंदातुंप्रोत्साहयति तस्माच्छीघ्रंवरंवृणीष्व इद्र० ॥ ५१ ॥ एवंवरग्रहणायप्रेरितःसश्रीशंकरःप्राह भवंतंपर्यायेणरूपांतरेणोपलक्षितंशुकर्षिंशुकर्षेःपर्यायमितिवा सर्वात्मनाशुकर्षितुल्यमीक्ष्यभगवंतमकलिपूरुषंत्रियुगंपरमात्मानंविष्णुनेवाहमद्राक्षमतोऽस्मात्परोवरःकोपिनास्तितथापिहेगुरोमेचिंतनंसदैवचैतन्यतत्वविषयमस्त्वितिवरंदेहीत्यर्थः उ० ॥ ५२ ॥

तथेतिसगौडपादःप्राहेत्यनुकृष्यसंबंधनीयं अथापास्तमोहेचिरंजीविमुनावंतर्धिंगतेसतिअसौएतंवृत्तांतंशिष्येभ्योमुदासंश्रावयंस्तांरात्रिमनैषीत् ॥ ५३ ॥ अथप्रातःकालेश्रीशंकरःशिष्यैःसहनित्यकर्तव्यंगंगायांविधिवत्संपाद्यतस्यास्तीरेनिदिध्यासनललसोऽभूदेतस्मिन्नंतरेलोकवार्त्ताऽश्रूयत ॥ ५४ ॥ तामेवाह जंबूद्वीपमिति इंद्र० ॥ ५५ ॥ मंडपसंबंधिभिःचतुर्भिःद्वारैर्युक्तंतस्यादेव्यागेहंयस्मिन्गेहेसर्वज्ञपीठं यत्रा

तथेतिसोंतर्धिमपास्तमोहेगतेचिरंजीविमुनावथासौ ॥ वृत्तांतमेतंसमुदाश्रवेभ्यःसंश्रावयंस्तांक्षणदामनैषीत् ॥ ५३ ॥ अथद्युनद्यामुषसिक्षमींद्रोनिर्वर्त्यनित्यंविधिवत्सशिष्यैः ॥ तीरेनिदिध्यासनलालसोऽभूदत्रांतरेऽश्रूयतलोकवार्ता ॥ ५४ ॥ जंबूद्वीपंशस्यतेऽस्यांपृथिव्यांतत्राप्येतन्मंडलंभारताख्यं ॥ काश्मीराख्यंमंडलंतत्रशस्तंयत्रास्तेऽसौशारदावागधीशा ॥ ५५ ॥ द्वारैर्युक्तंमांडपैस्तच्चतुर्भिर्देव्यागेहंयत्रसर्वज्ञपीठं ॥ यत्रारोहेसर्ववित्सज्जनानांनान्येसर्वेयत्प्रवेष्टुंक्षमंते ॥५६॥ प्राच्याःप्राच्यांपश्चिमाःपश्चिमायांयेचोदीच्यास्तामुदीचींप्रपन्नाः ॥ सर्वज्ञास्तंद्वारमुद्घाटयंतोदाक्षानद्धंनोतदुद्घाटयंति ॥५७॥ वार्त्तामुपश्रुत्यसदाक्षिणात्योमानंतदीयंपरिमातुमिच्छन् ॥ काश्मीरदेशायजगामहृष्टःश्रीशंकरोद्वारमपावरीतुं ॥ ५८ ॥

रोहेसतिसज्जनानांमध्येसर्वज्ञोभवति सर्वज्ञादन्येसर्वेऽपियद्गेहंप्रवेष्टुमपिनक्षमंते यद्वा यदेवंभूतंतद्देव्यागेहमित्यन्वयः ॥५६॥ दाक्षादाक्षिणात्याःपिनद्धंतत्तद्वारंनोद्घाटयंति ॥ ५७ ॥ तस्यावार्त्तायाइदंप्रमाणंमातुंइदंमानंनवेतिनिश्चेतुंइच्छन्तद्द्वारमुद्घाटयितुंकाश्मीरदेशायजगाम ॥ ५८ ॥

किलेतिप्रसिद्धं दाक्षिणात्यंद्वारंपिनद्धं यतइहभूमौदाक्षिणात्याविद्वांसोनैवसंतीतिकिंवदंतींजनश्रुतिंविफलांविधातुंजगाम आ० ॥ ५९ ॥ वादिसमूहाएवगजेंद्रास्तेषांदुर्मदघटाभिर्योगर्वस्तंसम्यक्कर्षतीतितथा सचासौश्रीमच्छंकरदेशिकेंद्रलक्षणोमृगेंद्रःसर्वार्थविदायात्यतोहेवा दिदुःशठगजादूरंगच्छत किंकरोतीतिचेत्संन्यासलक्षणदंष्ट्रायुधोवेदांतलक्षणबृहद्वनाश्रयोवेदांतादन्यंद्वैतप्रतिपादकंशास्त्रलक्षणंवनंभक्षतीत्य ध्वनिसंश्रावयन्नितिव्यवहितेनान्वयः शा० ॥ ६० ॥ करटतटांतादूजगंडतटप्रांतभागादुद्वमितमदसौरभसारभरेणस्खलद्भिःअलि

द्वारंपिनद्धंकिलदाक्षिणात्यंनसंतिविद्वांसइतीहदाक्षाः ॥ तांकिंवदंतींविफलांविधातुंजगामदेवीनिलयाय त्वष्यन् ॥ ५९ ॥ वादिव्रातगजेंद्रदुर्मदघटादुर्गर्वसंकर्षणश्रीमच्छंकरदेशिकेंद्रमृगराडायातिसर्वार्थवित् ॥ दूरंगच्छतवादिदुःशठगजाःसंन्यासदंष्ट्रायुधोवेदांतोरुवनाश्रयस्तदपरंद्वैतंवनंभक्षति ॥ ६० ॥ करटतटां तवांतमदसौरभसारभरस्खलदलिसंभ्रमत्कलभकुंभजृंभितबलः ॥ हरिरिवजंबुकानतिमदरदयुतान्कु जनानपिनाक्षिगोचरयतीहयतिपतिर्हतकान् ॥ ६१ ॥ संश्रावयन्नध्वनिदेशिकेंद्रःश्रीदक्षिणद्वारभुवंप्रपे दे ॥ कवाटमुद्घाट्यनिवेष्टुकामंससंभ्रमंवादिगणोन्यरौत्सीत् ॥६२॥ अथाब्रवीद्वादिगणःसदेशिकंकिमर्थ मेवंबहुसंभ्रमक्रिया ॥ यदत्रकार्यंतदुदीर्यतांशनैर्नसंभ्रमःकर्तुमलंतदीप्सितं ॥ ६३ ॥

भिःभ्रमतिगजकुंभेजृंभितंबलंयस्यसःसिंहोयथाक्षुद्रान्सृगालान्नगणयतितथेहलोकेयतिपतिर्मदलक्षणरदयुक्तान्निंदितान्कुत्सितजनानपिना क्षिगोचरयतिनगणयति यदिभवतानजौभजजलागुरुर्मर्कटकं ॥ ६१ ॥ इत्येवंमार्गेसंश्रावयन्देशिकेंद्रःश्रीदक्षिणद्वारभूमिंप्राप्तवान्ततः कवाटमुद्घाट्यप्रवेष्टुकामंससंभ्रमंतंवादिगणोनिरोधितवान् उ० ॥ ६२ ॥ अथनिरोधनानंतरंसवादिगणोदेशिकमुवाच एवंबहुसंभ्रमा क्रियाकिमर्थंबहुसंभ्रमस्यक्रियाकरणंइतिवा यदत्रकार्यंतत्कथ्यतां यतस्तदीप्सितंकर्तुंसंभ्रमःसमर्थोनभवति वंश० ॥ ६३ ॥

यःकश्चित्परीक्षितुमायातिसकाममागच्छतुयतोहमखिलंवेद अण्वपिममाविदितंनास्ति वादिगणआह अमुनाप्रकारेणभवान्वक्तिचेत्त र्हिहेसमुन्नतीच्छोपरीक्षांदत्वादेवतालयंव्रज इंद्र॰ ॥ ६४ ॥ एवंश्रुत्वापरीक्षांदातुमवस्थितंश्रीशंकराचार्यंप्रतिकणादमतेस्थितः एकंस्वीयंर हस्यंपप्रच्छ तंविशिनष्टि द्रव्यगुणकर्मसमान्यविशेषसमवायाःषड्भावाइतिवादारहस्यमेवदर्शयति संयोगभागिनःपरमाणुद्वयात्सूक्ष्मंद्व्यणुकं

यःकश्चिदेत्येतुपरीक्षितुंचेद्वेदाखिलंनाविदितंममाणु ॥ इत्थंभवान्वक्तिसमुन्नतीच्छोदत्वापरीक्षांव्रजदेवता लयं ॥ ६४ ॥ षड्भाववादीकणभुङ्मतस्थःपप्रच्छतंस्वीयरहस्यमेकं ॥ संयोगभाजःपरमाणुयुग्माज्जातंहिसू क्ष्मंद्व्यणुकंमतंनः ॥ ६५ ॥ यत्स्यादणुत्वंतदुपाश्रितंतज्जायेतकस्माद्वदसर्वविच्चेत् ॥ नोचेत्प्रभुत्वंतववक्तुमे तेसर्वज्ञभाषांविहितांकथंते ॥ ६६ ॥ याद्वित्वसंख्यापरमाणुनिष्ठासाकारणंतस्यगतस्यमात्रा ॥ इतीरितेत द्वचनंप्रपूज्यस्वयंनिवर्तिष्टकणादलक्ष्मीः ॥ ६७ ॥ तत्रापिनैय्यायिकआत्तवर्गःकणादपक्षाच्चरणाक्षपक्षे ॥ मुक्तेर्विशेषंवदसर्वविच्चेन्नोचेत्प्रतिज्ञांत्यजसर्वविच्त्वे ॥ ६८ ॥

जातमितिनोमतं ॥ ६५ ॥ द्व्यणुकाश्रितंअणुत्वंयत्स्यात्तत्कस्माज्जायेतेतिवदयदित्वंसर्वविच्चेत्तवप्रभुत्वंवक्तुमेतेतवशिष्यारचितांसर्वज्ञभाषांब्रुवं ति नत्वर्थतःत्वंसर्वज्ञोसीत्यर्थः ॥ ६६ ॥ परमाणुद्वयनिष्ठायाद्वित्वसंख्यासातस्यद्व्यणुकगतस्याणुत्वस्यकारणमितिमात्राज्ञात्राश्रीशंकरेणक थितेसतितद्वचनंप्रपूज्यकणादलक्ष्मीःस्वयमेवनिवृत्तिंगता उ॰ ॥ ६७ ॥ तदनंतरंतेषुमध्येगौतममताश्रयआत्तगर्वोनैय्यायिकआह कणा दपक्षाद्गौमपतक्षेमुक्तेर्विशेषंवदयदित्वंसर्वज्ञोनोचेत्सर्वविच्त्वेप्रतिज्ञांत्यज ॥ ६८ ॥

एवमुक्तआचार्यआह गुणसंबंधस्यात्यंतनाशेनभोवद्यास्थितिः साकणादपक्षेमुक्तिः तदीयेगौतमपक्षेतुसागुणसंगतेरत्यंतनाशेनभोवत्स्थि
तिरानंदसंवित्सहितामुक्तिरित्यर्थः ॥ ६९ ॥ पदार्थभेदस्तुस्फुटएवसिद्धः कणादमतेसप्तपदार्थागौतममतेतुषोडशते तथाचकणभुक्सूत्रं द्र
व्यगुणकर्मसामान्यविशेषसवायाभावाःसप्तपदार्थाः तथागौतमीयमपिप्रमाणाप्रमेयसंशयप्रजोजनदृष्टांतसिद्धांतावयवतर्कनिर्णयवादजल्पावि
तंडाहेत्वाभासच्छलजातिनिग्रहस्थानानांतत्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगमइति सर्वजगन्निमित्तकारणभूतईश्वरस्तथाकणादपक्षवदेवइत्युदितेसातिस

अत्यंतनाशेगुणसंगतेर्यास्थितिर्नभोवत्कणभक्षपक्षे ॥ मुक्तिस्तदीयेचरणाक्षपक्षेसानंदसंवित्सहिताविमु
क्तिः ॥ ६९ ॥ पदार्थभेदःस्फुटएवसिद्धस्तथेश्वरःसर्वजगद्विधाता ॥ सईशवादीत्युदितेभिनंघनैयायिको
पिन्यवृतान्निरोधात् ॥७०॥ तंकापिलःप्राहचमूलयोनिःकिंवास्वतंत्राचिदधिष्ठितावा ॥ जगन्निदानंवदस
र्ववित्त्वान्नोचेत्प्रवेशस्तवदुर्लभःस्यात् ॥७१॥ साविश्वयोनिर्बहुरूपभागिनीस्वयंस्वतंत्रात्रिगुणात्मिकास
ती ॥ इत्येवसिद्धांतगतिस्तुकापिलीवेदांतपक्षेपरतंत्रतामता ॥ ७२॥ ततोनदंतोन्यरुणन्सगर्वादत्वापरी
क्षांव्रजधामदेव्याः ॥ बौद्धास्तथासंप्रथिताःपृथिव्यांबाह्यार्थविज्ञानकशून्यवादैः ॥ ७३ ॥

ईशवादीनैय्यायिकोपिनिरोधनान्न्यवृतन्निवृत्तः ॥ ७० ॥ ततस्तंसांख्यःप्राहमूलप्रकृतिःकिंस्वतंत्राजगत्कारणमुतचिदधिष्ठितेतिसर्वज्ञ
त्वात्त्वंवद नोचेत्प्रवेशस्तवदुर्लभःस्यात ॥ ७१ ॥ एवमुक्तआचार्यआह साविश्वयोनिःसत्वरजस्तमोभिधगुणत्रयात्मिकास्वतंत्रासती
बहुरूपभागिनीजगन्निदानमितितुकापिलीसिद्धांतगतिर्वेदांतपक्षेत्वस्याःपरतंत्रतामता ॥ ७२ ॥ ततोनदंतोन्यरुणन्निति ततस्तदनंतरं
तथैवबाह्यार्थविज्ञानकशून्यवादैःपृथिव्यांप्रथिताःसगर्वाःसौत्रांतिकवैभाषिकयोगाचार्यमाध्यमिकमतावलंबिनोबौद्धाः परीक्षांदत्वादेव्याधामव्र
जेतिनादंकुर्वंतोनिरोधंकृतवंतः ॥ ७३ ॥

यदित्वंदेवतालयंविविक्षुस्तर्हिद्विविधोयोबाह्यार्थस्तदंतरंत्वयावाच्यं   विज्ञानवादस्यचभगवतोवेदांतवादिनोमतात्किंविभेदकमितिब्रूहि ततःपरं व्रज ॥ ७४ ॥ एवमुक्तआचार्यउवाच सौत्रांतिकःसर्वमपिवेद्यमनुमानगम्यंवक्ति वैभाषिकस्तुतत्सर्वंप्रत्यक्षगम्यंवक्ति तयोःसौत्रांतिकवैभाषिकयोःपदार्थयोस्तयोःक्षणभंगुरतासमानावेदनवेद्यविषयोभेदोलिंगबोध्यत्वाक्षिवेद्यत्वरूपोविशेषःकियान्विद्यतइत्यर्थः ॥ ७५ ॥ विज्ञान

बाह्यार्थवादोद्विविधस्तदंतरंवाच्यंविविक्षुर्यदिदेवतालयं ॥ विज्ञानवादस्यचकिंविभेदकंभगवन्मताद्ब्रूहित
तःपरंव्रज ॥ ७४ ॥ सौत्रांतिकोवक्तिहिवेद्यजातंलिंगाधिगम्यंत्वितरोक्षिगम्यं ॥ तयोस्तयोर्भंगुरताविशि
ष्टाभेदःकियान्वेदनवेद्यभागी ॥७५॥ विज्ञानवादीक्षणिकत्वमेषामंगीचकारापिबहुत्वमेषः ॥ वेदांतवादी
स्थिरसंविदेकेत्यंगीचकारेतिमहान्विशेषः ॥७६॥ अथाब्रवीद्दिग्वसनानुसारीरहस्यमेकंवदसर्वविच्चेत् ॥
यदस्तिकायोत्तरशब्दवाच्यंतत्किंमतेऽस्मिन्वददेशिकाशु ॥ ७७ ॥ तत्राहदेशिकवरःशृणुरोचतेचेज्जीवादि
पंचकमभीष्टमुदाहरंति ॥ तच्छब्दवाच्यमितिजैनमतंप्रशस्तेपद्यास्तिबोद्धुमपरंकथायाशुतन्मे ॥ ७८ ॥

वाद्ययंविज्ञानानांक्षणिकत्वंबहुत्वंचांगीचकार अयंवेदांतवादीतुस्थिरमेकंज्ञानमित्यंगीचकारेतिमहान्विशेषः इंद्र० ॥ ७६ ॥ अथदिगंबरानुसारीजगाद यदित्वंसर्वज्ञस्तर्ह्येकंगुह्यंवद किंतदितितत्राह कायइत्युत्तरशब्दोयेषांतैर्वाच्यंयदस्मिन्जैनमतेऽस्ति तत्किंहेदेशिकाशुवद उ० ॥ ७७ ॥ तैर्जीवास्तिकायःपुद्गलास्तिकायोऽधर्मास्तिकायःआकाशास्तिकायः इतिशब्दैर्वाच्यंजीवादिपंचकमभीष्टमित्युदाहरंतितत्पृष्टमुक्त्वाऽप्रशस्तेजैनमतेऽपरमपियत्ज्ञातुमास्तेतच्छीघ्रंवदेत्याह जैनमतइति इंद्र० ॥ ७८ ॥

एवंवेदबाह्येवादिगणेतुदत्तोत्तरेसतिकश्चिज्जैमिनिमतावलंब्यध्वरमींमांसकोजगाद जैमिनीयेमतेशब्दःकिंस्वरूपः किंशब्दार्थमाह द्रव्यंगुणो वेति तथाचशब्दस्वरूपमुक्त्वाततोव्रज उ० ॥ ७९ ॥ नित्यावर्णाव्यापकाः श्रोत्रेंद्रियवेद्याः यद्रूपंशब्दजालंतच्चनित्यंद्रव्यंव्यापीतिजैमिनीया अब्रुवन्इत्येवंतंजैमिनीयंदेशिकेंद्रःप्रोक्तवान् शालि० ॥ ८० ॥ सर्वेष्वपिशास्त्रेषुप्रत्युत्तरंदत्तवंतंतंश्रीशंकरंतेवादिनःसम्यगपूजयन् द्वारंसमुद्घाट्यमार्गंचददुः तदनंतरमंतरभूमिभागंविवेश उ० ॥ ८१ ॥ हस्तेसनंदनमसाववलंब्यतद्विद्याभद्रासनमारोढुमनाश्चचालैतस्मिन्नंतरेविबुधा

दत्तोत्तरेवादिगणेतुबाह्येबभाणकश्चित्किलजैमिनीयः ॥ शब्दःकिमात्मावदजैमिनीयेद्रव्यंगुणोवेतिततो व्रजत्वं ॥७९॥ नित्यावर्णाःसर्वगाःश्रोत्रवेद्यायत्तद्रूपंशब्दजालंचनित्यं ॥ द्रव्यंव्यापीत्यब्रुवन्जैमिनीया इत्येवंतंप्रोक्तवान्देशिकेंद्रः॥८०॥ शास्त्रेषुसर्वेष्वपिदत्तवंतंप्रत्युत्तरंतंसमपूजयंस्ते ॥ द्वारंसमुद्घाट्यददुश्चमार्गंततोविवेशांतरभूमिभागं ॥ ८१ ॥ पाणौसनंदनमसाववलंब्यविद्याभद्रासनंतदवरोढुमनाश्चचाल ॥ अत्रांतरेविधिवधूर्विबुधाग्रगण्यमाचार्यशंकरमवोचदनंगवाचा ॥८२॥ सर्वज्ञतातेऽस्तिपुरैवयस्मात्सर्वत्रपर्यैक्षिभवान्नचेत्ते ॥ विरंचिरूपांतरविश्वरूपःशिष्यःकथंस्यात्प्रथिताग्रणीःसः ॥८३॥ सर्वज्ञतैकैवभवेन्नहेतुःपीठाधिरोहेपरिशुद्धताच ॥ सातेस्तिवानेतिविचार्यमेतत्तिष्ठक्षणंत्वंकुरुसाहसंमा ॥ ८४ ॥

ग्रगण्यंश्रीशंकराचार्यमशरीरवाचाशारदाऽवोचत इं० ॥ ८२ ॥ तेयदवोचन्तदुदाहरति सर्वज्ञतायांसंशयोनास्ति यस्मात्पूर्वमेवसर्वत्रपरीक्षांप्राप्तोऽसि यदिभवान्सर्वज्ञोनाभवत् तर्हिविरंचिरूपांतरंयस्यसचासौविश्वरूपःप्रथितानामग्रणीः साशिष्यःकथंस्यात् उ० ॥ ८३ ॥ यद्यप्येवंतथापिपीठाधिरोहेकेवलंसर्वज्ञतैवहेतुर्नभवेदपितुपरिशुद्धतापिसातेस्तिनवेत्येतद्विचारणीयमतःक्षणमात्रंत्वंतिष्ठसाहसंमाकुरु इं० ॥ ८४ ॥

एवंकोटिद्वयमुक्त्वोत्तरकोटिंसाधयति त्वंयतोयतिधर्मनिष्ठःसन्नंगनाःसम्यगुपभुक्त्वाकामकलारहस्यप्रवीणतापात्रमभूरतईदृशपदमारोढुमेवंभूतस्यतवयोग्यताकथमपिनास्ति यतःसर्वज्ञतेवविमलतापीहारोहेहेतुः ॥ ८५ ॥ एवमुक्तःश्रीशंकरउवाच नेति अहमपिनसंदिहेवायास्तवसंदेहोनास्तीतिकिमुवक्तव्यमित्यनुशयेनसंबोधयति हेऽवेति यत्तुत्वंचांगनाइत्यादितत्रशृणुयत्कर्मदेहांतरसंश्रयाद्विहितंतेनकर्मणाअन्योयंदेहोनलिप्येत लोकशास्त्रप्रसिद्धंचैतत् उ० ॥ ८६ ॥ सरस्वत्यापंडितैश्चपूजितोऽभवत् यथागार्ग्याकहोलादिभिश्चयाज्ञवल्क्यस्तद्वत् ॥ ८७ ॥ अथभगवत्पादस्यशारदापीठवासंवर्णयति वादेचप्रादुःप्रकटतांगतोविनोदोयेषांतेचतेप्रतिकथनसुधियःप्रतिवादिपंडितामंडन

त्वंचांगनाःसमुपभुज्यकलारहस्यप्रावीण्यभाजनमभूर्यतिधर्मनिष्ठः ॥ आरोढुमीदृशपदंकथमर्हतातेसर्वज्ञतेव विमलत्वमपीहहेतुः ॥८५॥ नास्मिंश्छरीरेकृतकिल्बिषोहंजन्मप्रभृत्यंबनसंदिहेऽहं ॥ विधायिदेहांतरसंश्रयाद्यन्नते नलिप्येतहिकर्मणान्यः ॥ ८६ ॥ इत्थंनिरुत्तरपदांसविधायदेवींसर्वज्ञपीठमधिरुह्यननंदसभ्यः ॥ संभाजितोभवदसौविबुधैश्चवाण्यागार्ग्याकहोलमुखरैरिवयाज्ञवल्क्यः ॥ ८७ ॥ वादप्रादुर्विनोदप्रतिकथनसुधीवाददुर्वारतर्कन्यक्कारस्वैरधाटीभरितहरिदुपन्यस्तमाहानुभाव्यः ॥ सर्वज्ञोवस्तुमर्हस्त्वमितिबहुमतःस्फारभारत्यमोघश्लाघाजोघुष्यमाणोजयतियतिपतेःशारदापीठवासः ॥ ८८ ॥

मिश्रप्रमुखास्तैःसाकंयोवादस्तत्रयेदुर्वारास्तर्काअविज्ञाततत्त्वेऽर्थेकारणोपपत्तितस्तत्त्वज्ञानार्थमूहस्तर्कइत्युक्तलक्षणास्तेषांन्यक्कारेतिरस्कारे स्वैराभिःस्वतंत्राभिर्धाटीभिर्युद्धयात्राभिर्भरिताभिर्व्याप्ताभिर्हरिद्भिर्दिग्भिरुपन्यस्तंवर्णितंमाहानुभाव्यंमहाप्रभावत्वंयस्यसत्वंसर्वज्ञोऽतएवबहुभिःसमस्तगुणशालित्वेनात्यंतंसंभावितोऽस्मिन्पीठेवस्तुमर्होयोग्यइतिस्फारभारत्याविशालयावाचाऽमोघश्लाघयासफलप्रशंसयासर्वैर्जोघुष्यमाणोभृशंघुष्यमाणोयातिपतेःश्रीशंकरस्यशारदापीठवासोजयतिसर्वोत्कर्षेवर्तते स्फारंयथातथाभारत्यासरस्वत्यामोघश्लाघयाजोघुष्यमाण इतिवा स्प० ॥ ८८ ॥

किंच दुर्दांतै रुद्धैर्वादिभिः सह ब्रह्मविद्यागुरोः श्रीशंकरस्य वादलक्षण द्यूतकथया दुंदुभेर्धिंधिमेइति शब्दादीक्षणचरणस्याक्षपादस्य गौतमस्य कथा क्कापि प्रकर्षेण लीना आसीत्तथा कापिलीकपिलकथा क्कापि लीना आसीत्तथा पूर्वमभग्नापि प्रभाकरोक्तिर्भग्ना आसीत् भट्टपादप्रवादः परं केवलं क्कचिदपि भूमावजनि प्रादुर्भूतः किंच अथ तथा पातंजलैः काणादैश्च जनितं यन्मतं तदभिव्याप्य भेदवार्त्ता भूतवागनुचितवागासीत् असमवागितिवा असत्यवागितिवा भूतं क्ष्मादौ पिशाचादौ जंतौ क्ष्मीबं त्रिषूचिते प्राप्तेवृत्ते समे सत्ये देवयोन्यंतरेनुगेइति मेदिनी ॥ ८९ ॥ किंच पाखं

कुत्राप्यासीत्प्रलीनेक्षणचरणकथा कापिली क्कापि लीना भग्नाऽभग्ना गुरूक्तिः क्कचिदजनि परं भट्टपादप्रवादः ॥ भूमावायोगकाणादजनितमतमथाभूतवाग्भेदवार्ता दुर्दांतब्रह्मविद्यागुरुदुरुदकथा दुंदुभेर्धिंधिमेऽतः ॥ ८९ ॥ काणादः क्क प्रणादः क्क च कपिलवचः क्काक्षिपादप्रवादः क्काप्यंधा योगकंथा क्क गुरुरतिलघुः क्कापि भाट्टप्रघट्टं ॥ क्क द्वैताद्वैतवार्त्ता क्षपणकविवृतिः क्कापि पाखंडखंडध्वांतध्वंसैकभानोर्जयति यतिपतेः शारदापीठवासे ॥ ९० ॥ ततो दिविषदध्वनित्वरितमध्वराशावलीधुरंधरसमीरितात्रिदशपाणिकोणाहतः ॥ अरुंधहरिदंतरं स्वरभरैर्भ्रमत्सिंधुभिर्घनाघनघनारवप्रथमबंधुभिर्दुंदुभिः ॥ ९१ ॥

डसंघातात्मांधकारध्वंसैकसूर्यस्य यतिपतेः शारदापीठवासे जयति सति काणादः प्रवादः क्क न क्कापीत्यर्थः क्कापि क्क च क्षपणकविवृतिरार्हतव्याख्यानं ॥ ९० ॥ ततः शारदापीठारोहणानंतरं दिविषदध्वनि देवमार्गे त्वरितं झटिति यज्ञ गुरुपंक्तिधुरंधर इंद्रस्तेन सम्यक् प्रेरिता नां देवानां हस्तभांतभागैराहत आसमंतात्ताडितो दुंदुभिर्भ्रमंतः सिंधवः समुद्रा यैर्घनाघनो मेघस्तस्य घनीभूतानामारवाणां शब्दानां प्रथमबंधुभिस्तत्तुल्यैः स्वराणामतिशयैर्हरितां दिशामंतरमंतरालमरुंधरोधितवान् पृथ्वी० ॥ ९१ ॥

अथानंतरंसुधाभुजोदेवाःपुलोमजायाःशच्याःसंयतकेशभरवहनंकतिचिद्दिवसानिअपगर्भकंमपगतेषद्विकसत्पुष्पंयथास्यात्तथागुरोःश्रीशंकरस्यशिरसिकल्पवृक्षपुष्पाणिहर्षेणाभ्यवर्षन्सम्यक्वृष्टिंकृतवंतः पुष्पिताग्रा ॥ १२ ॥ इत्येवमतितुष्टोमुनिःश्रीशंकरःसर्वज्ञपीठमध्युष्यतदुपरिस्थित्वातदपिनिजमतस्यगुरुतायैश्रैष्ठ्यायनपुनर्मानहेतोरथानंतरंकतिचनसुरेश्वरादीन्तच्छिष्यान्ऋष्यशृंगाश्रमादौविनिवेश्याथसमुनिर्बदरींबदरि

कचभरवहनंपुलोमजायाःकतिचिदहान्यपगर्भकंयथास्यात् ॥ गुरुशिरसितथासुधाशनाःस्वस्तरुकुसुमान्यथहर्षतोऽभ्यवर्षन् ॥ १२ ॥ इतिमुनिरतितुष्टोऽध्युष्यसर्वज्ञपीठंनिजमतगुरुतायैनोपुनर्मानहेतोः ॥ कतिचनविनिवेश्याथर्ष्यशृंगाश्रमादौमुनिरथबदरींसंप्रापकैश्चित्स्वशिष्यैः ॥ १३ ॥ दिवसान्विनिनायतत्रकांश्चित्सचपातंजलतंत्रनिष्ठितेभ्यः ॥ कृपयोपदिशन्स्वसूत्रभाष्यंविजितत्याजितसर्वदर्शनेभ्यः ॥ १४ ॥ नितरांयतिराडुडुराजकरप्रकरप्रचुरप्रसरस्वयशाः ॥ स्वमयंसमयंगमयन्नमयन्हृदयंसदयंसुधियांशुशुभे ॥ १५ ॥

काश्रमंकैश्चित्स्वशिष्यैःसहितःसन्प्राप मालिनी ॥ १३ ॥ अथतत्रयत्कृतवांस्तदाह तत्रबदर्यांसचश्रीशंकराचार्योविजिताश्चतेत्याजितसर्वदर्शनाश्चइतितेतथाभूतेभ्यःपातंजलशास्त्रनिष्ठितेभ्यःकृपयास्वकृतंभाष्यमुपदिशन्सन्कांश्चिद्दिवसान्व्यतिक्रांतवान् वसंतमालिका ॥ १४ ॥ उडुराजस्यचंद्रस्यकिरणप्रकरःकिरणकलापस्तद्वत्प्रचुरःप्रसरोयस्यतथाभूतंस्वीयंयशोयस्यसयतिराट्श्रीशंकराचार्यःस्वमयमात्मप्रचुरंसमयंशास्त्रमवगमयदयंसुधियांहृदयंरमयन्सन्नितरांशुशुभे तोटकं ॥ १५ ॥

उपसंहरति एवंप्रकारैःकलिकल्मषघ्नैःशुभैश्चरित्रैरुज्ज्वलकीर्तिराशेःशिवावतारस्यशंकरस्यद्वात्रिंशत्संवत्सराव्यतीयुरितियोजना आख्यान की ॥ १६ ॥ श्रीशंकराचार्योभाष्यादिकरणैःसुधियांकृतेनिरतिशयंश्रेयःसंपादितवान्इत्याशयेनाह भाष्यमिति सुशीलैःभूष्यंकलिमल विनाशकंकैवल्यस्यमूल्यंवेतनंभाष्यमकलिकृतं हंतेतिहर्षेकोमलामंत्रणेवा कुमतीनांनमस्कारैःकृतायापंडितानामहंतासासमंतात्खंडिता ए

एवंप्रकारैःकलिकल्मषघ्नैःशिवावतारस्यशुभैश्चरित्रैः ॥ द्वात्रिंशदत्युज्ज्वलकीर्तिराशेःसमाव्यतीयुःकि
लशंकरस्य ॥ १६ ॥ भाष्यंभूष्यंसुशीलैरकलिकलिमलध्वंसिकैवल्यमूल्यंहंताहंतासमंतात्कुमतिनति
कृताखंडितापंडितानां ॥ सद्योविद्योतितासौविपथविमथनैर्मुक्तिपद्यानवद्याश्रेयोभूयोबुधानामधि
कतरमितःशंकरःकिंकरोतु ॥ १७ ॥ हंताशोभियशोभरैस्त्रिजगतीमंदारकुंदेंदुभामुक्ताहारपटीरहीरविहर
न्नीहारतारानिभैः ॥ कारुण्यामृतनिर्झरैःसुकृतिनांदैन्यानलःशून्यतांनीतःशंकरयोगिनाकिमधुनासौ
रभ्यमारभ्यतां ॥ १८ ॥

वंचविपथमथनैरसावनवद्यामुक्तिपद्यामोक्षपद्धतिःसद्योविद्योतितातस्मादेवंकर्ताशंकरःइतोऽधिकतरंश्रेयःपुनःकिंकरोतुतस्याभावादित्यर्थःस्रग्ध० ॥ १७ ॥ किंचहंतेत्याश्चर्येहर्षेवा त्रिजगत्यांत्रिलोक्यांयानिमंदारादीनितत्तुल्यैरासमंताच्छोभनैर्यशसांभरैर्भारैरतिशयैर्वाकारुण्यामृतस्यनि र्झरैःप्रवाहैःशंकरयोगिनासुकृतिनांदैन्यलक्षणोऽग्निःशून्यतांनीतोऽतस्तेनाधुनातःपरंसौरभ्यंसौगंध्यंकिमारभ्यतां तत्रेंदुभाश्चंद्रज्योत्स्नापटीरश्चंद नंहीरोवज्रंविहरन्नीहारश्चलतुपारं शार्दूल० ॥ १८ ॥

किंच साधीयसाबाढतरेणातिदृढेनभूयसायशसादिगंतराणिआक्रांतानिव्याप्तानि अंतिमबाढयोर्नेदसाधाविति बाढशब्दस्य साधादेशः बाढंदृढभृतिज्ञयोरितिमेदिनी तथात्यंतमाश्चर्यरूपैरतिमानुषैःक्रीडितैर्दिगंतराणिविस्मेराणिविस्मयशीलानिरचितानि तथास्वभक्ताःस्वस्येप्सितभोगमोक्षप्राप्त्युपायैःकृतार्थीकृतास्तस्मादेवंकृतवतायतिराजेनाधुनेतोऽन्यत्सौजन्यंकिमातन्यतां ॥ ९९ ॥ पारिकांक्षीश्वरोपिलापसेश्वरोऽपि

आक्रांतानि दिगंतराणियशसासाधीयसाभूयसाविस्मेराणिदिगंतराणिरचितान्यत्यद्भुतैःक्रीडितैः ॥
भक्ताःस्वेप्सितभुक्तिमुक्तिकलनोपायैःकृतार्थीकृताभिक्षुक्ष्मापतिनाकिमन्यदधुनासौजन्यमातन्यतां
॥ ९९ ॥ पारिकांक्षीश्वरोथापदुद्धारकंसेवमानातुलस्वस्तिविस्तारकं ॥ पापदावानलातापसंहारकं
योगिवृंदाधिपःप्रापकेदारकं ॥ १०० ॥ तत्रातिशीतार्दितशिष्यसंघसंरक्षणायातुलितप्रभावः ॥ तप्तो
दकंप्रार्थयतेस्मचंद्रकलाधरात्तीर्थकरप्रधानः ॥ १०१ ॥

तपस्वीतापसःपारिकांक्षीत्यमरः केदारकंप्राप तंविशिनष्टि आपदुद्धारकंसेवमानानामतुलायाःस्वस्तेर्विस्तारकंपापदावाग्निपरितापस्यसंहारकं स्रग्विणी ॥ १०० ॥ तत्रकेदारकेअतिशीतेनपीडितस्यशिष्यसमूहस्यसंरक्षणार्थमतुलप्रभावःशास्त्रकर्तृषुप्रधानःश्रीशंकराचार्यः चंद्रकलाधरान्महादेवात् तप्तोदकंप्रार्थयामास उपजातिः ॥ १०१ ॥

कर्मंदिवृंदस्यभिक्षुसमुदायस्यपतिःश्रीशंकरस्तेनप्रार्थितःसन्गिरिशःशिवःसंतप्ततोयलहरींनदींस्वचरणारविंदात्प्रवर्त्तितवान् यातप्ततोयायाति
नाथकीर्तिंविस्तारयंतीअद्यापितत्रसमुद्रच्छतिसमुल्लसतीतिवा वसंततिलका ॥ १०२ ॥ इत्येवंकृतदेवकार्ययेनतमेनमीशावतारंश्रीशं
करंतुंगमुन्नतंकैलासगिरिशृंगंप्रतिनेतुंब्रह्मेंद्रादयःसुरसमुदायप्रवराऋषिसंघैःसिद्धैश्चसहिताआजग्मुः मालिनी ॥ १०३ ॥ आगत्यय

कर्मंदिवृंदपतिनागिरिशोऽर्थितःसन्संतप्तवारिलहरींस्वपदारविंदात् ॥ प्रावर्तयत्प्रथयतीयतिना
थकीर्त्तिर्याद्यापितत्रसमुदंचातितप्ततोया ॥ १०२ ॥ इतिकृतसुरकार्यंनेतुमाजग्मुरेनंरजतशिख
रिशृंगंतुंगमीशावतारं ॥ विधिशतमखचंद्रोपेंद्रवाय्वग्निपूर्वाःसुरनिकरवरेण्याःसर्षिसंघाःससि
द्धाः ॥१०३॥ विद्युद्वल्लीनियुतसमुदारब्धयुद्धैर्विमानैःसंख्यातीतैःसपदिगगनाभोगमाच्छादयंतः ॥
स्तुत्वादेवंत्रिपुरमथनंतेयतीशानवेषंमंदारोत्थैःकुसुमनिचयैरब्रुवन्नर्चयंतः ॥ १०४ ॥

त्कृतवंतस्तदाह विद्युद्वल्लीनांनियुतैर्लक्षैःसम्यगारब्धंयुद्धंयैःविद्युद्वल्लीनियुततुल्यैरितियावत् तयाभूतैःसंख्यारहितैर्विमानैःसपदितत्क्षणे
आभोगंपूर्णंगगनमाकाशमाच्छादयंतोयतीशवेषंत्रिपुरमथनंमहादेवंस्तुत्वामंदारोत्थैःपुष्पसमुदायैरर्चयंतस्तेब्रह्मादयोदेवाअब्रुवन्नुक्तवंतः मंदा
क्रांता ॥ १०४ ॥

यदब्रुवंस्तदुदाहरति आद्यःसर्वकारणभूतोदेवःद्योतनात्मकःसकलदेवादिःजगद्रक्षणायकवलितंग्रसितंविषंसमुद्रमथनादुत्थंहालाहलाख्यंयेन पुनश्चकामदहनःपुरारातिस्त्रिपुरसंहारकर्ताविश्वोत्पत्तिलयकारणंत्रिनेत्रोमहादेवोभवान्यदर्थंवेदमर्यादास्थापनार्थंभूमिंप्राप्तस्तदधुनाहेसंसृतिनिवारकवृत्तंसंपन्नंततस्मादधुनासपदिद्रागहोगिरिशास्मत्प्रियार्थंस्वर्गमायाहि शिव० ॥ १०५ ॥ विकसद्विनयप्रधानानांसुमनसां

भवानाद्योदेवःकवलितविषःकामदहनःपुरारातिर्विश्वप्रभवलयहेतुस्त्रिनयनः ॥ यदर्थंगां प्राप्तोभवमथनवृत्तंतदधुनातदायाहिस्वर्गंसपदिगिरिशास्मत्प्रियकृते ॥ १०५ ॥ उन्मीलद्विनयप्रधानसुमनोवाक्यावसानेमहादेवेसंभृतसंभ्रमेनिजपदंगंतुंमनःकुर्वति ॥ शैलादिःप्रमथैःपरिष्कृतवपुस्तस्थौपुरस्तत्क्षणादुक्षाशारदवारिमुग्धवरटाहंकारहुंकारकृत् ॥१०६॥

देवानांवाक्यस्यांतेउन्मीलतोविनयप्रधानसुमनोवाक्यस्येतिवा महादेवेश्रीशंकरेस्वीकृतसंभ्रमेनिजपदंगंतुंमनःकुर्वतिसतिप्रमथैःरुद्रगणैःपरिष्कृतंभूषितंवपुर्यस्यसशैलादिरुक्षानंद्याख्योवृषस्तत्क्षणाच्छ्रीशंकराचार्यस्याग्रेतस्थौ तंविशिनष्टि शरत्कालीनजलस्यदुग्धस्यवरटायाहंसयोषितश्चाहंकारस्यशौक्ल्याहंभावस्यहुंकारकृत्तेभ्योऽपिशुक्लइत्यर्थः हंसस्ययोषितद्वरटेत्यमरः शार्दूलविक्रीडितंछंदः ॥ १०६ ॥

अथसंपादितसमस्तसुरकार्यस्यश्रीशंकराचार्यस्यस्वधामारोहणंवर्णयति इंद्रोपेंद्रप्रधानैस्त्रिदशपरिवृढैर्देवाधिपैःस्तूयमानः पुनश्चदिविभवैःपुष्पैरर्च्यमानः कमलजेनब्रह्मणादत्तोहस्तावलंबोयस्मैसअग्र्यंश्रेष्ठंवृषंनंदिनंसमारुह्यप्रकटितौजटाजूटचंद्रावतंसौयेनसऋषिभिःसमुदितंआलोकशब्दंवंदिभाषणशब्दंशृण्वन्स्वीयंधामप्रतस्थे आलोकस्तुपुमान्द्योतेदर्शनेवंदिभाषणेइतिमेदिनी स्रग्धरा ॥ १०७ ॥ जीवन्नेवविमुच्यतेयदुदितंब्रह्माद्वयंतारकंश्रुत्वातंद्विजराजसंश्रितपदंभाषाधिपस्यात्मदं वेदांतामृतयुक्तकंठममलैर्हंसैःसदासेवितंभोग्यासंगविवर्जितंयतिवरंनौम्यद्भुतंशंकरं ॥ १ ॥ पांडवेष्वहितारेशप्रमितेशुभवत्सरे ॥ श्रावणेसितपंचम्यांसिंहेसिद्धोगुरावयं ॥ २ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालती

इंद्रोपेंद्रप्रधानैस्त्रिदशपरिवृढैःस्तूयमानःप्रसूनैर्दिव्यैरभ्यर्च्यमानःसरसिरुहभुवादत्तहस्तावलंबः ॥
आरुह्योक्षाणमग्र्यंप्रकटितसुजटाजूटचंद्रावतंसःशृण्वन्नालोकशब्दंसमुदितमृषिभिर्धामनैजं
प्रतस्थे ॥ १०७ ॥ इतिश्रीमाधवीयेतच्छारदापीठवासगः संक्षेपशंकरजयेसर्गःपूर्णोऽपिषोड
शः ॥ १६ ॥ ॥ध॥ मूलसंख्या ॥ १६३ ॥ सर्वमूलसंख्या ॥ २७५१ ॥

र्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिविरचितेश्रीमच्छंकराचार्यविजयडिंडिमेषोडशःसर्गःसमाप्तः ॥ १६ ॥ टी०सं ०२२५
सर्वटीकाग्रंथसंख्या ६४५८ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रचितोमाधवेनासौयुतोडिंडिमटीकया ॥ शांकरोदिग्जयोनामग्रंथःसर्वरसात्मकः ॥ १ ॥
अयंग्रंथोमुंबापुर्यांओरिएन्टलमुद्रायंत्रालयेऽंकितः ॥ शाके १८०७ पार्थिवनामसंवत्सरे ॥ २ ॥

॥ इति श्रीशंकरविजये षोडशः सर्गः ॥

अथशंकरदिग्विजयानुक्रमः

॥ इति श्रीशंकरविजयः समाप्तः ॥

